

Class D 118

Book 24

isfeldt.

410
1
u d t o g

af

300
2002

Middelalderens Historie,

udarbejdet til Brug ved Skoleunderviisningen

af

Albert Lassen,

Overlærer.

Højesteret (Bibliotekar)

2det aldeles omarbejdede og meget forøgede Oplag.

Christiania 1839.

Brykt i R. Hviids Enkes Bogtrykkeri og paa hendes Forlag
af G. Hansen.

II 118

LA

117774

'08.

Register.

Pag.

Inledning 1

Første Afsnit.

De store Folkevandringer 4

A. Go-hiske og germaniske Folk,

og de ved Goternes Fremtrængen forarsagede Forandringer 4

Bestgoterne under Alarich. Det vestgothiske Rige i Spanien 7

Suener, Alaner og Vandaler i Spanien. Det vendalske Rige i Africa 12

Germaniske Folks Nedsættelse i Gallien og Britannien. Burgunder. Franker. Angelsachser 15

Hunnerne. Attila 20

Theodorich. Det østgothiske Rige i Italien 24

Det østgothiske Rigets Undergang 27

Longobardernes Rige i Italien 31

Almindelige Bemærkninger om Folkene af den germaniske Stamme. De af dem oprettede Staters Indretninger og Forfatninger. Lehnsvæsenet 35

B. Slaviske Folkeslag (fortsat Pag. 485).

Germaniserede Slaver. Letter og Wender 40

Keenslaviske Stammer. Lithauer. Polakker. Russer . 42

C. Tatariske Folkeslag (fortsat Pag. 498).

Bulgarer. Avarer. Chazarer 45

Andet Afsnit.

Forandringer i Orienten ved Islamismen og Arabernes Erobring 50

Araberne før Muhammed 50

Muhammed, hans Religionslære, dens Udbredelse og Indflydelse 52

6 Aug 13

H

IV

Muhammeds Estermænd Chaliferne. Ommajadernes og Abbasidernes Dynastier. Chalifatets Undergang ved Mogolerne	57
Stater og Dynastier, som opstode af det arabiske Chali- fat i Asien og Africa	65
Tredie Afsnit.	
De enkelte Staters Historie indtil Korstogene	68
A. Frankrige (fortsat Pag. 229).	
Frankerne. Chlodowig	68
Det carolingiske Dynastie fra 752—987. Pipin og Carl den store	74
Ludvig den fromme og hans Sønner. Forliget til Ver- dun. Det carolingiske Dynasties Undergang	82
Frankrig og dets Forfatning under de første Konger af det capetingiske Huus	90
B. Tydskland under sachsiske og frankiske Konger (fortsat Pag. 313).	
Det sachsiske Huus fra 918—1024	93
Det frankiske Huus fra 1024—1125. Conrad den 2den. Henrik den 3die og Henrik den 4de	100
Henrik den 4des Kamp med Paven. Hans Afsættelse og Død. Henrik den 5te	103
C. Italien (fortsat Pag. 367.)	
De tydske Keisere i Overitalien. Pavens verdslige Stat. Normannerne i Nedreitalien	111
D. England. Skotland. Irland (fortsat Pag. 273)	
England under Angelsachsernes og siden under de Dan- skes Herredømme. Skotlands og Irlands ældste For- fatning	117
E. De nordiske Stater (fortsat Pag. 413)	
Om Nordens ældste Indbyggere i Almindelighed	122
Norge indtil de borgerlige Krige efter Sigurd Jorsala- sars Død	125

Danmark indtil Baldemar den 1ste og Sverrig indtil de Erikke og Sverkerke Dynastie	134
F. Det græske Rige (fortsat 471)	139
Rigets Historie indtil Leos Dynastie. Justinian . . .	139
Fortættelse til Comnenernes Dynastie. Billedstridigheder. Rigets indre Forfatning	144

Fjerde Afsnit.

Den christne Kirkes Udbredelse. Hierarchiets Udbannelse og Indflydelse i Middelalderen	149
Den christne Kirkes ældste Forfatning. Munkevæsen	149
Pavemagtens Udbredelse indtil Gregor den 7des Tid. Canoniske Geistlige	155
Fortættelse. Gregor den 7de. Coelibatet. Investitur- retten	163
Fortættelse. Innocenz den 3die. Bonifacius den 8de. Pavernes Indskrænkning ved de franske Konger og Kirkens store Schisma. Hierarchiets Indflydelse paa Staterne og Nationerne	167

A n d e n P e r i o d e.

Første Afsnit.

Korstogene og sammes vigtigste Følger	174
Korstogenes Opkomst	174
Første Korstog 1096	180
Andet Korstog 1147. Conrad den 3die. Ludvig den 7de	188
Tredie Korstog 1189. Frederich den 1ste. Philip den 2den August. Richard Lovehjerter	191
Fjerde Korstog 1228 og femte Korstog 1248. Freder- rich den 2den og Ludvig den 9de eller hellige	198
Korstogenes vigtigste Følger	204
Riddervæsenet	208
Stædernes Opkomst bevirker deres Indvaaneres Frihed, bliver Oprindelsen til en Trediestand og den fornem- ste Aarsag til Kultur	204

Kort Udsigt over Middelalderens litteraire Forfatning. Skoler, Universiteter, den scholastiske Philosophie, Scholastikerne	220
Andet Afsnit.	
De vestlige og sydlige Stater efter Korstogene	229
A. Frankrig (fortsat fra Pag. 68).	
Capetingiske Konger. Ludvig den 6te, Ludvig den 7de. Philip den 2den August og Ludvig den 8de	229
Fortsættelse. Sidste capetingiske Konger	235
Konger af Huset Valois. Begyndelsen af Successions- krigen med England	240
Carl den 5te fører Krigen heldig med England, men un- der den svage Carl den 6te bringes Riget ved indre Factioner og udvortes Fiender sin Undergang nær	248
Carl den 7de. Pigen af Orleans. Englænderne fordris- ves næsten ganske fra Frankrig, og Grunden lægges til en uindskrænket Kongemagt	252
Ludvig den 11te. Under hans kloge men despotiske rænke- fulde Regjering vinder Frankrig i Kraft og Anseelse. Carl den 8de	259
Kort Udsigt over de nyeburgundiske Hertugers Historie	268
B. England og Skotland (fortsat fra Pag. 117)	
England under normanniske Konger	273
Konger i England af Huset Plantagenet eller Anjou. Henrik den 8de. Richard Løvehjerte. Johan Uden- land	279
Henrik den 3die. Edvard den 1ste og Edvard den 2den	286
Edvard den 3die. Richard den 2den. Henrik den 4de. Henrik den 5te. Henrik den 6te. Begyndelsen af Borgerkrigen mellem den røde og hvide Rose	294
Edvard den 4de. Edvard den 5te og Richard den 3die	303
Henrik den 7de. Kort Udsigt over Skotlands Historie under det stuartiske Huus	309

C. Tysklands Historie efter Korstogene (fortsat fra Pag. 93)	313
Lothar den 2den af Sachsen. Keisere af Huset Hohenstaufen. Conrad den 3die. Frederich den 1ste Barbarossa	313
Keiserens fornyede Strid med Henrik Løve. Henrik den 6te. Otto den 4de. Philip af Schwaben	320
Frederich den 2den. Hohenstaufernes Undergang	326
Tyskland under det store Interregnum. Rudolph af Habsburgs Valg 1273	335
Rudolph af Habsburg, Adolph af Nassau, Albrecht den 1ste, Henrich den 7de af Luxemburg og Ludvig af Bayern	344
Keisere af det luxemburgske Huus. Carl den 4de, Benezel, Sigismund. Conciliet i Costniz. Johan Huss	352
Det østerrigske Huus fra 1438. Albrecht den 2den. Frederich den 3die. Maximilian den 1ste	362
D. Italiens Historie efter Korstogene (fortsat fra Pag. 111)	367
Øvreitalien. De lombardiske Stæder. Venedig. Genua. Pisa	367
Nellem- og Nedreitalien. Toscana og Kirkestaten. Neapel	378
E. Helvetien	388
Schweitzernes Frihedskamp mod Østerrig, og Oprettelsen af det schweitzerske Forbund	388
F. Stater paa den pyrenæiske Halvø	394
Det arabiske Spanien	394
De christne Riger Navarra, Arragon, Leon, Castilien, Portugal	388
Arragon og Castilien forenede Portugal	404
Tredie Afsnit.	
De nordiske Stater (fortsat fra Pag. 122)	413
Norge omtumles i mere end 100 Aar af borgerlige	

Uroligheder, og opnaaer derpaa under Hakon den 4de sin høieste Magt og Anseelse	413
Hakon den 4des Eftermænd indtil den calmarske Union	422
Danmark opnaaer sin høieste Magt under Waldemar den 1ste og hans Sønnen, men synker snart igjen . . .	434
Under den uduelige Christopher den 2den og efter hans Død bringes det danske Rige sin Undergang nær, men reddes af Waldemar den 4de Atterdag. Hans Datter Margarethe stifter Calmarunionen	441
Overrig under det sverkerske og det erikske Dynastie. Folkungaslægten	449
De tre nordiske Riger forenede. Margaretha. Erik af Pommern. Christopher af Bayern	455
Oldenborgske Konger. Christian den 1ste. Hans. Christian den 2den. Unionens Opløsning 1523	460

Fjerde Afsnit.

Det østlige Europas Stater.

Det græske Rige (fortsat fra Pag. 139)	471
Ungarn	477
Lettiske Lande. Preussen. Liefland. Esthland (fortsat fra Pag. 40)	485
Keenslaviske Stater. Polen. Lithauen. Rusland (fortsat fra Pag. 42)	489

Femte Afsnit.

Folkelag udenfor Europa, som i denne Periode have havt afgjørende Indflydelse paa Europas Stater.

Tatariske Folk (fortsat fra Pag. 45)	498
Tyrker, Petschenærer, Romaner	498
Mogoliske Folk. Dschingischan. Timur eller Tamerlan	504

I n d l e d n i n g .

Under Navn af Middelalderen forstaaer man i den almindelige Historie det store Tidrum af omtrent et Aartusinde, som ligger imellem den gamle og nyere Historie, og gaaer fra det vestlige romerske Riges Undergang 476 est. Chr. til Slutningen af det femtende eller ind i Begyndelsen af det sextende Seculum, til Opdagelserne af Amerika og Sæveien til Ostindien 1492 og 1498, eller Reformationens Begyndelse, ved Luther 1517.

Med Middelalderen begynder for Menneskeslægten en ny eiendommelig Udvikling, som vel optog Meget fra den foregaaende Periode, men i mange Henseender ogsaa danner en Modsætning til den. Store og voldsomme Revolutioner foranledigedes ved Folkevandringerne i Occidenten, og ved Arabernes Erobringer i Orienten. Nye Stater stiftes af forhen næsten aldeles ukjendte Nationer paa Ruinerne af den gamle Romerstat; der udviklede sig aldeles nye Regjeringsformer og borgerlige Forholde, opkom nye Love, nye Sprog, ny Literatur, nye Religioner, Sæder, Moder og nye næsten alle Forholde og Indretninger i det menneskelige Selskab, hvilket alt giver Middelalderen en fra den forrige Periode aldeles forskjellig Character.

Saares forskjelliger er Middelalderen ofte bleven bedømt. Den har fundet saavel entusiastiske Forsvarere, der ville finde alt Stort, Edelt og Dphøiet næsten kun i den, som eensidige Dadrere, der i Middelalderen kun vil see Barbari, Raahed og Mørke. Begge Anskuelser ere vel lige feilagtige; man danner sig ligesaa falskt Begreb om Middelalderen ved at ville betragte den alene fra en idealt romantisk Side, som ved i den kun at ville see Raahedens og Barbariets Præg. Man maa ei tænke sig hine af Grækere og Romere haanligen saakaldte Barbarer som aldeles vilde; man finder hos dem Regjering, Love og selskabelige Indretninger. Middelalderen indeholder Spiren til den nyere Tid; dens Historie udgjør den nyere Histories Begyndelse. De fleste af den nyere Tids Stater grundedes i Middelalderen, og af hine saakaldte Barbarers Indretninger og Forholde, som efterhaanden modificeredes ved deres Berørelse med Alderdommens Nationer, ved Religioner og Tidsomstændigheder, udspringe forstørstedelen vor Tidsalders Forfatninger og indre Forholde, men som end mere ere blevene modificerede ved en høiere Kultur, som den nyere Tids nærmere Bekjendtskab med Alderdommen først fremkaldte, og hvis friere Udvikling lykkeligere Omstændigheder begunstigede.

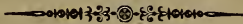
Religionen, det fornemste Dannelsesmiddel for Folkelagene, som for de enkelte Individier, yttrede fornemmelig paa Middelalderens Nationer sin mægtige Indflydelse. Den fremtræder under de tre Hovedformer: Christendom i Occidenten, Islam og Lamaismus i Orienten. Den blev det Baand, der omslynge de sig meest isoleret uddannende Stater, og som frembragte en vis Eenhed og Overeensstemmelse i deres Indretninger i det Hele, uagtet den store Forskjellighed i det Enkelte. Det Hierarchi, som skabtes ved disse tre Religioner, var det end af forskjellig Art, i Orienten paa det nyeste forenet med den verdslige Magt, i Occidenten for det meste modarbeidende

denne, virkede dog overalt til Uddannelsen af Statsforfatninger, som stemmede med Folkens Nationalitet; i det frihedselvende Occident begunstigede Christendommen Forfatninger, som, sjønt for det meste monarchiske, dog i deres indre Væsen vare mere eller mindre frie; i det til Despotiet vante Orient fremmede Islam og Lamaismen despotiske Forfatninger.

Korstogene bidroge først til en varigere Forbindelse mellem Occidenten og Orienten; de bidroge desuden saameget til vigtige Forandringer i de occidentalste Staters indre Forfatninger, at man gjerne bruger dem til Epoche og ved dem deler Middelalderens Historie i to Hovedperioder, nemlig:

1. Perioden fra det vestlige romerske Riges Undergang 476 til Korstogenes Begyndelse 1096, og
2. Perioden fra Korstogene 1096 til den nyere Histories Begyndelse 1492 og 1498 eller 1517.

I nærværende Bog er denne Inddeling ogsaa fulgt, uden dog ængstelig at binde sig, naar i de enkelte Staters Historie Begivenhedernes Sammenhæng ledede til enten at afbryde Fortællingen noget før, eller fortsætte den noget udover det bestemte Aarstal.

Første Afsnit.

De store Folkevandringer.

A. Gothiske og germaniske Folkelag, og de ved Hunnernes Fremtrængen mellem disse forårsagede Forandringer.

1.

Ved de store Folkevandringer forstaaer man den almindelige Bevægelse og Omflytning af Nationerne, som fra fjerde Seculum est. Chr. til ind i det ottende fandt Sted især i de sydvestlige og østlige Lande i Europa og de tilgrændsende Lande i Asien.

Til denne vigtige Begivenhed virkede flere Aarsager. Omflytninger af nomadiske Folkelag fra mindre til mere frugtbare Egne have til alle Tider været sædvanlige, og Indfald af Nomaderne oftest vanskelige at modstaae formedelst deres store Mængde og den Hurtighed, med hvilken de have udbredt sig. Naturrevolutioner, som Jordstjælv, Uaar, Oversvømmelser, have undertiden bevirket deres Udvandring, saaledes fortælles der om Cimbrerne og Longobardeerne; indvortes Uenigheder, Krig med mægtigere Naboer har hos andre bevirket Udvandring, f. Ex. hos Hunnerne; ofte har vel ogsaa den større Frugtbarhed og det mildere Klima været nok til at lokke et raat og kri-

gerst Folk til at oversvømme et Land. Man finder derfor, at slige Udvandringer have gjerne fundet Sted fra mindre til mere begunstigede Egne.

Da de germaniske Stammer efterhaanden havde forenet sig i fastere Folkesforbund, og Romerstaten ved indre Uroligheder var svækket, bleve ogsaa deres Indfald i de romerske Lande hyppigere; deres forrige Streiferier bleve til ordentlige Tog; det blev vanskeligt at holde dem ude, og de tiltvang sig efterhaanden Bopæle inden Romerstatens Grændser.

Det fornemste Stød til de voldsomme Rystelser, som paafulgte i det fjerde og femte Seculum, gav endelig Hunnernes Fremtrængen mod Vesten. De trængte Gotterne, og idet Romerne for at modstaae dem nødtes til at trække deres Tropper fra Rhinen, aabnedes derved Udgang til Rigets vestlige Provindser for de germaniske Folkeslag.

Til de store Folkeslag, som i Folkevandringen tidligt og med en paa det Heles Gang indvirkende Kraft fremtræde, høre især Gotterne. Deres Herkomst uleder man fra Scandinavien. Men der er ingen Tvivl om, at der mellem de Gotter, som angreb det romerske Rige, have været mange Folk af germanisk og anden Herkomst, som under hines Omvandring have blandet og forenet sig med dem. Fra deres ældste Bopæle i Scandien ere Gotterne tidligt, uvist naar, udvandrede til de preussiske Ryster hiinsides Østersøen. Allerede Tacitus kjender dem her under Navnet Gotiones. De trak sig længere mod Syden, snart som Benner og Bundsforvandte, snart som Fiender af de germaniske Folk ved Nedredonau, især Vandaler, Gepider, Heruler og Rugier, brøde paa Keiser Decius's Tid første Gang over Donau ind i Romerstaten, men bleve tilbagedrevne 250. Under Keiser Aurelian 250 (274) besatte de Dacien, og udbredte sig nu med megen 274 Hurtighed, undertvang flere germaniske og sarmatiske Folk, og stiftede et mægtigt Rige, der strakte sig nordenom det

forte Havs Kyster fra Nedredonau ligetil Don og langt mod Norden. Ved deres gjentagne Indfald og ved deres Søemagt bleve de farlige Fiender for det østlige Rige. Christendommen indførtes blandt dem især ved de fordrevne arianske Biskopper, hvorfor ogsaa Arianismen blev herskende blandt dem, som blandt flere af de saakaldte Barbarer. Allerede siden Midten af det fjerde Seculum skielnede man paa Grund af deres Mængde mellem Østgotherne (Greuthunger) imellem Don og Dnepr, og Vestgotherne (Thervinger) imellem Dnepr og Donau.

Hunnernes Fremtrængen imod Vesten frembragte store Bevægelser blandt Nationerne. Efterat de havde deels undertvunget, deels forjaget Alanerne, et talrigt Hyrdefolk mellem Wolga og Don, gif de 374 over Don, daværende Grændse mellem Europa og Asia. Over Østgotherne herskede dengang Hermanrich af Slægten Amala. Han havde før udvidet sit Rige ved Erobringer; men da han nu var en Olding og mistvivlede om at kunne modstaae Hunnerne dræbte han sig selv. Den største Deel af Østgotherne bleve undertvungne, en Deel flygtede over Don til Dnister, hvor den vestgothiske Konge Athanarich tænkte at modsætte sig Hunnerne, men han blev nødt til at vige for dem. Vestgotherne troede kun at finde Sikkerhed bag Donau, og bad Keiser Valens ved Gesandter, som de sendte til Antiochia, blandt hvilke befandt sig den berømte Biskop Ulphila*), om Tilladelse til at nedsætte sig indenfor den romerske Stats Grændser. Valens tillod dem det, overtalet især af de arianske Biskopper. Der indrømmedes dem Bopæler i Thracien, dog under haarde Bestingelser. De skulde udlevere deres Vaaben, overlevere deres Børn til Romerne at opdrages paa romersk Viis,

---

*) Ulphila, Ulfila eller Wulfila har forfattet en Oversættelse af Bibelen i det gothiske Sprog, af hvilke endnu findes Levninger, Codex argenteus i Upsala.

og kjøbe alle Levnetsmidler af Romerne. De flygtende Østgotther søgte om samme Tilladelse, men deres Begjæring blev dem afflaaet. Vestgottherne gif da over Donau, og af Gjerrighed lode de romerske Embedsmænd dem for en stor Deel kjøbe sig Tilladelse til at beholde deres Baaben. Roligheden varede ei længe. Gottherne saae sig snart mishandlede og bedragne af de egennyttige romerske Embedsmænd, som de havde at bestille med. Østgottherne gif over Donau og forenede sig med dem; de begyndte Fiendtligheder, og Valens, som gif imod dem, blev slagen og faldt ved Adrianopel 378. Keiser Gratian kaldte nu den forviste Theodosius fra Spanien til Orienten og tog ham til Medregent. Indvortes Uenigheder imellem Gottherne kom ham tilhjælp; selv gothiske Tropper gif i hans Tjeneste mod deres Landsmænd, og han sluttede endelig saadan Fred med dem 382, at Vestgottherne som Roms Bundsforvandte mod Tribut og under egne Anførere forbleve i Thracien og beholdt deres egne Love og Indretninger. De østgothiske Skarer, som imidlertid havde vendt sig mod Westen, hvor det synes de havde ophidset germaniske Folk til Angreb paa Gallien, men som nu igjen vare vendte tilbage til Pannonien og Moesien, fik Bopæle i Lydien og Phrygien. En Hær af 40,000 Gotther forblev stedse i Keiserens Sold, og Gotther brugtes snart i de vigtigste Poster. (See Rom. Hist.)

3.

Vestgottherne under Marich. Det vestgothiske Rige i Spanien.

Endnu i det samme Aar som Keiser Theodosius døde 395, begyndte allerede Uroligheder med Gottherne i det østlige Rige, i Thracien, saavel som snart derefter mellem Østgottherne i Lilleasien, hvis Oprør begunstigedes af Cai-

naß, Anfører for de gothiske Tropper i det østlige Riges
 Sold. Alarich, en Høvding blandt Vestgotherne af
 Balternes anseete Slægt, satte sig i Spidsen for sine
 Landsmænd, og begyndte Fiendtligheder under det Paaskud,
 at den aarlige Tribut ei i de sidste Aar var bleven betalt.
 Rufinus, som den Tid beherskede Keiseren Arcadius
 og det østlige Rige, søgte at afvende Stormen og tillige
 at sybsfætte sin Fiende Stilicho, Formyndet for Honorius
 i det vestlige Rige. Han fik Alarich til at angribe
 det vestlige Riges illyriske Provindser. Alarich fulgte hans
 Opfordring, men udbredte med sine Gothes tillige Udelæg-
 gelse over det østlige Riges sydlige Provindser fra Illyrien
 lige til Peloponnes. Her blev han i Arkadien slagen af
 Stilicho, men medens denne forsømte Leiligheden og hen-
 gav sig til Nydelsen af Grækernes Skuespil, undkom Ala-
 rich til Epirus. Det svage Hof i Constantinopel indgik
 Forbund med Alarich, som nu antog Kongetitel, udnævnte
 ham til Generalissimus i Illyricum, og Stilicho, istedetfor
 at faae Understøttelse af det østlige Rige mod Alarich,
 faae sig erklæret for Fædrenelandsfiende ved Rænker af
 Rufinus's Eftermand Eutropius. Alarich gjorde nu
 400 store Udrustninger for at anfælde Italien og brød derind
 drede Overitalien, men blev slagen af Stilicho ved Pol-
 403 lentia 403. Underhandlinger bleve nu begyndte med
 Stilicho, men under disse søgte Alarich at bemægtige sig
 Verona for over denne Stad altid at have Udgang til
 Gallien; Stilicho mærkede hans Hensigt, slog ham atter
 405 ved Verona 405, og han maatte drage sig tilbage igjen
 til Illyrien. Stilicho sluttede nu Fred og Forbund med
 denne frygtelige Fiende, og bragte ham til at træde i det
 vestlige Riges Tjeneste. Alarich forblev rolig, da Rhada-
 gaisus gjorde sit Indfald i Italien, men snart fremkom
 han med Fordring paa at man skulde anvise hans Gothes
 bestemt Land til Ophold, rustede sig paany og viste et

saa truende Forhold, at Romerne efter Stilichos Raad maatte kjøbe sig Fred med ham for 4000 Pund Guld. Kort efter blev Stilicho paa Keiser Honorius's Foranstaltning dræbt, og ophidset af dennes gothiske Leietropper, som gif over til ham, rykkede Alarich ind i Italien, og Rom maatte med 5000 Pund Guld og 30,000 Pund Sølv løskjøbe sig fra Plyndring 408. Han forblev nu i Etru- 408
 rien, og da hans Underhandlinger om Afstaaelse af Dalmatien ved Hoffet i Ravenna mislykkedes, rykkede han atter mod Rom 409, tvang Romerne til at vælge deres 409
 Præfectus urbis Attalus til Keiser, men affatte ham snart igjen og begyndte atter Underhandlinger med Honorius, og da han ved denne heller ikke kunde opnaae sine Ønsker, gif han tredie Gang til Rom og plyndrede Staden 410. 410
 Han drog derpaa til Nedreitalien; Erobringen af Sicilien og Afrika laae i hans Plan, men han døde 410. Ataulph 410
 eller Adolph, hans Svoger, forligede sig med Honorius, ægtede hans fangne Søster Placidia, og forlod Italien. Han drog til Gallien som Honorius's Feldtherre, skjønt altid en tvetydig Allieret, slog de Modkeisere, som der havde opkøst sig, og erobrede for sine Gotther den sydlige Deel af Gallien ved Pyrenæerne. Urolighederne mod Romerne i Gallien og Comes Gerontius's Opstand lettede Barbarernes Foretagender imod Spanien, og allerede kort før Vestgottherne havde Suever, Alaner og Bandaler i dette Land oprettet et Rige. Allerede Adolph erobrede en Deel af det nordøstlige Spanien, men blev myrdet 415. (See Rom. Hist.)

Wallia, hans Eftermand og maaskee hans Broder, kan ansees som den egentlige Stifter af det vestgothiske Rige paa begge Sider af Pyrenæerne. Han forligede sig med Keiser Honorius, forpligtede sig til at befri de andre Barbarer i Landet, fik dertil Understøttelse af Korn fra Rom, og det sydlige Gallien, Aquitania secunda eller Gothica, imellem Pyrenæerne og

Garonne blev afstaaet til ham. Han undertvang en stor Deel af Hispania Tarraconensis (Catalonien, Gothalanien, et Navn rimelig opstaaet af, at Alaner og Gother her have nedladt sig). Hans Eftermænd udvidede det gothiske Herredømme saavel i Spanien som Gallien, især Turich, der var samtidig med det vestlige Romerriges Undergang og benyttede sig af dette Riges Svag-
 hed til at frarive det, hvad Romerne endnu besad i Spanien; i Gallien erobrede han Landene lige til Loire og Rhone samt det sydlige Provence; han er tillige bekjendt som Lovgiver († 507). Men Vestgothernes Fremtrængen til Loire skaffede dem et farligt Naboskab med Frankerne, og i Krigen med disses Konge Chlodowig mistede de en stor Deel af deres Besiddelser i Gallien omtrent til Garonne; den østgothiske Konge Theodorich reddede det Øvrige for sin umyndige Dattersøn Amalrich, som da var Vestgothernes Konge, og i hvis Navn han i flere Aar beherskede Vestgotherne. For Theodorichs Bistand maatte Riget siden afstaae en Deel af disse galliske Besiddelser, nemlig Provence, saa at de tilsidst kun beholdt Languedoc tilbage. Da der ei var nogen Arvesølge bestemt, men Kongerne valgtes, skjøndt rigtignok helst i den samme Familie, foranledigede dette ofte Thronstridigheder, og en Præ-
 tendent Athanagild (550) kjøbte sig endog det græske Riges Bistand ved at overlevere Grækerne Søstæderne, som længe bleve i deres Besiddelse, de sidste af dem gjen-
 erobredes 624. Löwegild († 586) hævede igjen Riget. Han underkastede sig Suevernes Rige, som indbefattede Lusitanien og en stor Deel af det vestlige Spanien, og søgte at indføre en arvelig Thronfølge. Han indskrænkede de høie Militær-, Civil- og Hofbetjente, der udgjorde som et Slags Adel, og som snart tiltog sig Ret til at fore-
 stille Folkets Repræsentanter, i deres Myndighed; Toledo blev fast Residentens, han indførte en pragtfuld Hofhold-
 ning efter den romerske Etiquette, og betjente sig først af

Purpur og Thronen. Men foruden en vaklende Thronfølge var der endnu et andet Onde, som plagede Riget, nemlig Sectehad og religiøse Forsølgelser. Gotherne selv vare Arianer, Provincialerne eller de forrige romerske Undersaatter derimod Katholiker. Löwegild forfulgte de sidste; hans Søn og Eftermand Recared den første derimod gif over til Katolicismen, fordømte Arianismen, og den blev i den følgende Tid aldeles udryddet. Men de katholske Biskopper dannede snart et mægtigt Hierarchie, og udøvede paa de hyppigen holdte Concilier, hvor foruden geistlige Anliggender ogsaa verdslige Sager afgjordes, en saadan Myndighed, at Kongernes Magt blev et blot Skjæggebillede, og en af Kongerne Svinthila, som forsøgte at indskrænke Geistligheden, blev endog af et Concilium i Toledo lyst i Band og affat (633). Det samme Concilium fastsatte, at kun Geistligheden skulde bestemme hvilke Verdslige der skulde møde i de almindelige Forsamlinger, og at kun med de høie Geistliges og Verdsliges Indvilgelse maatte en Konge bestige Thronen, saa at alt saa Thronens Besættelse ene blev afhængig af de første. Den sidste Konge Witiza søgte at indskrænke Geistligheden og at overdrage sin Broder Oppas, Biskop i Sevilla, en Deel af den Myndighed og Anseelse, som Erkebiskoppen af Toledo besad. Dette gjorde ham forhad, og lettede en Opstand af en Prinds Roderich. Det er uvist, om Witiza blev affat eller kun hans Sønner udelukkede, men Roderich blev Konge 710. Witizas Sønner søgte Hjælp hos den arabiske Statholder i Nordafrika, Musa, som med Glæde greb denne Leilighed til at faae Fod i Spanien. Han sendte sin Feldtherre Tarif over, som ved Forræderie af Oppas og Grev Julian, Roderichs Feldtherre, men som nu var bleven uenig med ham, uden Modstand landede ved det Forbjerg, som efter ham har faaet Navn, Gibraltar (Dschbel al Tarif). Roderich blev slagen og faldt i Slaget ved Keres de la

711 Frontera 711. Ved Forræderi af Oppas kom Araberne i Besiddelse af de faste Stæder. De udbredte sig hastigt over hele Landet. En stor Deel af Gotherne maatte underkaste sig, men en Deel flygtede til de nordlige Bjergegne, hvor de stiftede Smaastater, som forsvarede deres Uafhængighed og i Tidens Løb saaledes udvidede sig, at de omfider bleve mægtige nok til at tilintetgjøre Arabernes Herredømme i Spanien.

4.

Suever, Alaner og Vandaler i Spanien. Det vandalistiske Rige i Afrika.

Et af de meest omfattende germaniske Navne er Suevernes. Sueviske Folk vare i de ældste Tider udbredte over en stor Deel af det nordlige og østlige Germanien. Paa Folkens vandringens Tid nævnes Suever som østlige Naboer til Alemannerne, altsaa imellem Donau og Bøhmen; men Efterretningerne om dem ere saa ubestemte, at det er uvist, om de have udgjort en Deel af Alemannerne, eller om de er et særskildt Folk, maaskee de gamle Markomaner og Quader, der forekomme allerede under Liberius, og frigebe med flere af de romerske Keisere, men hvis Navn efterhaanden var kommet af Brug.

I Forening med Alaner og Vandaler droge Suever 407 over Rhinen ind i Gallien, da Stilicho ved at blotte Grændsen af Gallien for Tropper for at forsvare Italien mod Rhadagaisus havde aabnet dem Udgang. En 411 deel Suever bleve dog tilbage i det sydlige Germanien og smeltede sammen med Alemannerne i det nuværende Schwaben. De droge til Spanien 409 og oprettede der et Rige i Gallicien. De gamle Indvaanere bleve dog ei aldeles undertrykkede, men der sluttedes et Forlig mellem dem, hvorved der indrømmedes Sueverne den stør-

ste Deel af Landeiendommene; imidlertid gaves ofte desangaaende Stridigheder. Sueverne bleve her i Begyndelsen Bandalernes farligste Fiender, men efter disses Udvandring til Afrika udvidede de deres Rige over Portugal og en stor Deel af det vestlige Spanien. De antog her den katholske Religion, som de siden for en Tid ombyttede med Arianismen. Deres Rige stod ved Magt i 174 Aar under idelige Krige med Vestgother og Romere og ei uden indre Rystelser. Af den vestgothiske Konge Løwegild lagdes Riget under det vestgothiske 585.

Bandalernes ældste Sæde sætter man i Lausitz men allerede i det andet Seculum forekommer de som et mægtigt Folk i Dacien, der førte heftige Krige med Gothiserne. Constantin den Store indrømmede dem Bosliger i Pannonien. De udvandrede med Suever og Alaner, og nedsatte sig i Spanien paa samme Tid som de 409. De saakaldte astingiske Bandaler nedsatte sig med Suever og Alaner i Vest, men de geraadede snart i indbyrdes Uenigheder; de silingiske Bandaler nedsatte sig i det sydlige Spanien, (Bandalisia, Andalusia) og bleve snart aldeles udryddede af Vestgothen Wallia ifølge hans Forbund med Honorius. Han slog ogsaa Alanerne, som derefter forenede sig med de astingiske Bandaler, der nu forsvarede sig i det sydlige Spanien mod Romere, Vestgothere og deres gamle Fiende Sueverne. Opfordret af den misfornøiede romerske Statholder i Afrika Bonifacius, satte deres Konge Genserich eller Geiserich over til Afrika 429, men i den Tanke at gjøre Erobringer for sig selv. For silde indsaae Bonifacius, at han var bedragen. Genserich kunde ei tilbagedrives; han erobrede Landet 430; de faste Stæder holdt sig noget længere, og Erobringen af Karthago 439 gjorde ham til uindskrænket Herre over det romerske Afrika. Bandalerne skaffede sig snart Spemagt, erobrede Sicilien, Sardinien, Corsica og de baleariske Øer, og bleve ved deres Plyndretog farlige Naboer baade for

det østlige og vestlige Rige. Opfordret af Valentinian den tredies Enke Eudoxia, kom Genserich til Italien og plyndrede Rom 455. Det Forsøg Ricimer gjorde paa fra Spanien af at erobre Afrika, tilintetgjordes ved Genserichs List, og ligeledes det forenede Angreb af det østlige og vestlige Riges Magt under Keiserne Leo og Anthemius. (See Rom. Hist.). Det vandaliske Riges Kraft svandt efter Genserichs Død (477); den havde sit Udspring især fra denne Konges personlige Tapperhed og store Talenter. Han beholdt de fleste romerske Indretninger og det latinske Sprog; men Bandalerne behandlede de Overvundne med en Strengthed og Haardhed, som var usædvanlig selv i Folkevandringens Periode. De Overvundne maatte indrømme Seierherren alle de bedste Landeiendomme og bleve behandlet næsten som Slaver. Til end mere at forøge Undertrykkelsen bidrog den Omstændighed, at Genserich var intolerant og som Arianer med Haardhed forfulgte den katolske Lære, til hvilken hans nye Undersaatter bekjendte sig. Da disse i Antal vare langt stærkere end deres Undertrykkere (Bandalernes Magt beløb sig ikke til over 80,000 Vaabendygtige), saa søgte de oftere ved Oprør at affaste det forhadte Nag; disse bleve dæmpede med yderste Strengthed, og for at forebygge og vanskeliggjøre oprørske Forsøg lod Genserich fløise alle Stæders Fæstningsværker undtagen Karthagos, hvilket siden lettede Belisarius Rigets Erobring. Hertil kom indvortes Stridigheder, som foranledigedes ved den Lov om Thronfølgen af Genserich, at altid den Ældste af hans mandlige Efterkommere, og ikke den nærmeste Efterkommer af den forrige Konge, skulde have Thronen. De afrikanske mauriske Nabostater hyldede vel for et Syns Skyld de vandaliske Konger, men bleve snart farlige Fiender, og Bandalernes gamle Tapperhed tabte sig i det varme og hyppige Klima.

Den sidste vandaliske Konge var Gelimer. Han havde stødt sin Formand fra Thronen, og holdt ham i

Fængsel. Denne var en Ven af den græske Keiser Justinian, som deraf tog Anledning til at angribe Vandalerne. Han sendte sin General Belisarius over med en Flaade og kun 15,000 Mand; men der herskede ei Enighed mellem Vandalerne; Statholderne paa Sardinien og i Tripolis underkastede sig frivillig, Gelimer blev slagen, og det flet befæstede Karthago indtaget 533. Gelimer lod nu 533 den forrige Konge dræbe, og flygtede med en Trop til Bjergetegnene, hvor han 534 formedelst Hunger maatte overgive sig. Riget blev nu lagt under det græske Keiserdømme, efterat det havde staaet omtrent i 100 Aar. Vandalerne bleve deels blandede med andre Indvaanere i Landet *), deels førte til det græske Rige, og deres Vaabendygtige indlemmede i Hæren mod Perserne; deres Navn uddøde snart. Gelimer fik Titel af Patricier, store Eienomme i Forasien, og døde der som Privatmand. +

5.

Germaniske Folks Nedsættelse i Gallien og Britanien. Burgunder. Franker. Angelsachser.

Burgundernes ældste Forfatning er uvis. Deres ældste Sæde skal have været mellem Oder og Weichsel. Tacitus regner dem til Vandalerne; andre nyere romerske Forfattere **) tilskrive dem romersk Herkomst og ulede Navnet af Burg, fast Slot eller Leir, fordi, sigede, de af Liberius og Drusus bleve nedsatte i faste Leire. Men dette er uden al Rimelighed. Saameget er vist, at dette Folk af ubekjendte Marsager paa Folkevand-

*) I nyere Tider har man i det sydlige Algier fundet en Stamme, udmærket ved blonde Hine og Haar; den har det Sagn, at dens Stamfædre have været Christne, og den bruger Korsets Tegnskjort den nu bekjender sig til Islam.

**) Marcellinus, Drosius.

dringens Tid fra sine gamle Bopæle var^t rykkede længere
 mod Sydvest, og var blevet Raboe til Alemannerne, med
 hvilke de førte Krig om Saltkilder, sandsynlig ved Floden
 Saales Udspring i Franken eller nuværende nordlige Bayern.
 I Forening med Vandaler, Suever og Alaner gif
 407 Burgunder over Rhin 407; men en stor Deel af dem
 maa dog være bleven tilbage i Germanien, da man fin-
 der Burgunder i Attilas Hære. Af Honorius's Modkeiser
 Jovinus fik de anvist Land i Bindelicien og Rhae-
 tien (Dyre-Germanien), og den romerske Feldtherre Aëtius
 431 indrømmede dem Boliger ved Alperne 431, da de paa den
 Tid atter havde brudt over Rhin ind i det belgiske Gallien,
 hvor de bleve overvundne af Aëtius. I Gallien antog de
 Christendommen efter det orthodoxe Lærebegreb, dog fandt
 Arianismen siden Indgang under deres Konger af vestgothisk
 Herkomst. I deres nye Boliger skulde de være afhængige
 af den romerske Keiser, og de understøttede Aëtius mod
 Hunnerne; men under det romerske Riges Forfald udvidede
 de snart deres Besiddelser, og stiftede i det sydøstlige Gal-
 lien et mægtigt Rige, som strakte sig fra Alperne og
 Jurabjergene og Ovrerrhin til Vestgothernes Be-
 siddelser over Rhone og Saone, og tillige indbefat-
 tede Savoyen og en Deel af det nordvestlige Hel-
 vetien fra Basel til Constantz. Hovedstaden var
 Chalons sur Saone. Rigets Deling mellem flere
 Kongesønner svækkede dets Kraft. Den ene af dem Gun-
 dobald, Søstersøn af Ricimer, forenede vel det hele
 Rige ved at udrydde sine tre Brødre, og regjerede alene
 som en duelig Konge, der søgte at indføre romersk Kultur,
 og er bekjendt som Lovgiver; men en af hans myrdede
 Brødres Datter Chlotilde var gift med Frankernes
 Konge Chlodowig, og bibragte sin Gemal sit Had mod
 sin Faders Morder, hvilket foraarsagede en Krig med Fran-
 kerne. Vel kom Gundobald igjen i god Forstaaelse med
 Chlodowig, men efter dennes Død ophidsede Chlotilde sine

Sønner mod Gundobalds Søn Siegmund, og det saakaldte gammelburgundiske Rige maatte underkaste sig de frankiske Konger 534. Dog beholdt Burgunderne under dette nye Herredømme deres egne Love og Indretninger; deres Rige beholdt sit gamle Navn af Kongerige, og de frankiske Konger skulde tillige føre Titel af Konger i Burgund.

Franker. Under dette Navn indbefattes flere germaniske Stammer i det vestlige Germanien ved Rhin, som havde forenet sig til et Forbund, der bestod af Cherusker, Catter, Sigambrer, Salier o. a. fl. Deres Navn vil man ulede af Ordet frank eller fraf, som betyder fræk, vild, hvilket tillagdes dem for deres vilde Tapperhed. De boede nordfor Alemannerne nordfor Floden Lahn langs Nedrerhin, og deres nordøstlige Naboer vare Sachser ved Elben og Eider. En Stamme af Frankerne, Salierne, gif allerede i den første Halvdeel af det tredie Seculum over Rhin, og nedsatte sig imellem Nedrerhin og Floden Maas. Flere af Keiserne besvarede dem, især Julianus Apostata. Siden levede de som Venner med Romerne, og søgte endog, da Bandalerne og de med dem forbundne Barbarer brød over Rhin 407, at modsætte sig deres Indbrud i Gallien. Men siden søgte Frankerne at udvide sig i det nordlige Gallien, og under deres Fyrste eller Anfører Clodio udbredte de sig fra Rhin lige til Floden Somme. Clodio's Søn Mervig eller Merovæus stred i Forening med Romerne mod Attila ved Chalons sur Marne. Efter ham kaldes de følgende Konger af hans Dynastie Merowinger. Under Romerrigets følgende Forfald udvidede Frankerne deres Besiddelser, og Romernes Herredømme i Gallien strakte sig ved det vestlige Riges Fald kun over en liden Strækning ved Floderne Loire, Seine og Dife med Stæderne Amiens Soisson, Beauvais, Rheims og Troyes, over hvilken Strækning den romerske Statholder Gya-

grius opkastede sig til uafhængig Herster med Titel af Patricius; thi hele det sydlige Gallien stod under Burgunderne, det sydvestlige indtil Loire under Westgother, og Armorica eller Bretagne havde, siden Usurpatøren Constantin fra Britannien gik over til Gallien, under Keiser Honorius's Regjering, erklæret sig uafhængigt. Medens saaledes de saliske Franker udbredte sig i Gallien, forblev den anden Hovedstamme af dem, de ripuariske Franker, boende paa den høire Bred af Rhinen i de nuværende hessiske og frankiske Lande, begrændsede af Alemanner i Syd, Sachser i Nord og Furinger i Ost.

Sachserne, i Nord for Frankerne i nuværende Westphalen, Neder- og Oversachsen til Elben og Eideren, vare alt i det tredie Seculum Romerne be-
 kjendte som farlige Søerøvere, især vare Galliens og Bri-
 tanniens Kyster udsatte for deres Besøg. Da Romerne
 havde forladt Britannien, og Indvaanerne ei kunde holde
 sig mod deres nordlige Naboer Pikter og Scoter, faldt en
 af deres Høvdinge, Bortigern, paa den Idee, at for-
 drive en Fiende ved en anden, tog en Trop Sachser, som
 449 vare komne over under Anførsel af Hengist og Horst
 i Tjeneste, og indrømmede dem Districtet Thanet i Kent.
 Pikter og Scotter bleve vel fordrevne, men Sachserne bleve
 snart fra Beskyttere til Fiender. De kaldte flere Sværme af
 Sachser, Angler, Friser og Syder til deres Bistand
 og mellem disse, der med fælleds Navn kaldes Angelsachsen
 og de gamle Indbyggere opstod en heftig og langvarig
 Kamp, som endte med Britternes Underkastelse*), dog
 forsvarede nogle af Britterne deres Uafhængighed i det
 bjergrige Wales, Cornwallis og det nordlige North-

*) Blandt de britiske Konger, som forsvarede Landet mod Angelsachsenne, er den i Ridderromaner saa berømte Arthur. Hans Søster var Keen Morgana, hans Raadgiver Trolde-
 manden Merlin.

humberland. Angelsachserne stiftede efterhaanden, som de underkastede sig Landet i denne Erobringskrig, der varede næsten i 150 Aar, syv Kongeriger, nemlig: Kent, Sussex, Wessex, Essex, Northumberland, Ostangeln og sidst (585) Mercia. Mellem disse Konger fandt ogsaa hyppige Krige Sted ved Siden af Krigene mod Britterne, Piktter og Scoter, hvorved Kulturen standsedes og Landet ødelagdes. Omfider bleve alle syv Riger forenede under Egbert, Konge i Wessex, 828, dog kun saaledes, at 828 Regenterne i de øvrige Riger vedbleve, men som hans Vasaler.

Skjønt Britterne, paa Grund af Dens sildige Erobring og lange Frastrand, vel henhørte til de mindst kultiverede af de romerske Undersaatter, saa stode de dog i Kultur over de raae Angelsachser. Landets Erobring blev derfor ikke uden Indflydelse paa de vilde Erobrere, omend- skjønt dog Angelsachserne mere end de andre udvandrende Germaner beholdt deres Eiendommelighed. De smeltede ikke sammen, saaledes som andre Steder, med de oprindelige Indbyggere, af hvilke desuden en stor Deel udvandrede til Gallien og en stor Deel forsvarede sin Uafhængighed i Landets Bjergegne. Angelsachserne beholdt derfor deres eget Sprog og deres gamle Indretninger for en stor Deel uforandrede. De lærte dog nu at lægge sig efter Agerdyrking; Christendommen blev omtrent 600 ved Pave Gregor 600 den Stores Bestræbelser efterhaanden indført, da han fra Gallien sendte Munken den hellige Augustin med 40 Munke til England. Augustin selv blev indviet til Erkebiskop af Canterbury. Han viede igjen en Erkebisp af York og mange Biskopper; Klosters blev stiftede, deriblandt Westminsterabbedit. Folket beholdt megen Frihed; det deelede i Frie (Thegen eller Karl) og Ufrie. Kongerne valgtes i en bestemt Familie, men vare indskrænkede ved Forsamlinger af de Vise, som tillige dømte over Adelen, og almindelig samlede ved de høie Feste. Disse For-

samlinger, som kaldtes Wittenagemot, bestode af Adelige og Geistlige, dog, i det mindste sildigere hen, kun af dem, som besad en vis Strækning Land. De høieste Embedsmænd vare Aldermand, Earl, Greve og Hertug. Den hos Germanerne sædvanlige Inddeling i Distrikter (Gauen) fandt ogsaa her Sted. Skrevne Love blev en Følge af Christendommen, de ældste ere siden Begyndelsen af det syvende Seculum. Da Angelsachserne kom i Besiddelse af Landet som Erobrere, saa fulgte deraf et Lehnsvæsen, men da de holdt mere over deres gamle Frihed, saa blev der ikke et saa strængt Aristokratie som hos Frankerne.

Efter saa store Udvandringer vare, foruden de ripuariske Franker ved Rhin, nordensfor Floden Lahn, de fornemste Hovedstammer i Germanien: Alemannerne eller Schwaberne sydfor Lahn, Rhin og Lech til Helvetiens Grændser; de havde ogsaa en Strækning i Besiddelse paa venstre Rhinbred fra Basel til Mainz; Bayrerne, hvilket Navn først opkom efter Hunnernes For drivelse, imellem Lech og Ens, Donau og Tyroleralperne, i det forrige Bindelicien og Noricum; Thüringer, fra Donau til Harzbjergene, havde mod Vest de ripuariske Franker til Naboer; Sachserne, udbredte over den største Deel af det nordvestlige Tydskland til Elben og Eideren; Friser ved Nordspæn. Af disse reengermaniske Stammers Forbindelse opstod det tydske Rige, og af de saliske med Romer og Celter forenede Franker stiftedes det franske Rige.

6.

Hunnerne. Attila.

Dette Folk var før deres Vandring mod Westen aldeles ubekjendt for de vestlige Nationer. Om Hunnerne ere de samme som Hiongnu, der omtales i de chinesiske

Bøger og beskrives som et talrigt Romadefolk, der længe før Christi Tid laae i Krig med Chineseerne, som imod dem maatte opføre den store, over 300 Mile lange chinesiske Muur omtrent 200 Aar f. Chr., og som derefter omtrent 50 est. Chr. af andre Stammer trængtes længere mod Vest til Uralfloden og det kaspiske Hav, og senere hen optræde mod Nyperserne under Navn af de hvide Hunner, og ved Wolga under Navn af Hunner, er uvisst. Efter den Beskrivelse, der gjøres over dem af Marcellinus og andre gamle Forfattere, er det høist sandsynligt, at de ere af mogolisk Herkomst. Skildringen af dem passer fuldkommen paa Nutidens Mogoler og Kalmukker. De var et Hyrdefolk, hvis fornemste Næring var Hesteavl. De levede i Telte, førte deres Familie med sig paa Bogne, dækkede med Skind. Deres Klædedragt vare linnede Kitler og Peltse; Benene omviklede de med Faareskind. De vare bredskuldrede og af stærk Knoffelbygning, havde runde hæslige glatte Ansigter, smaae Dine; Ansigtet sønderflængede de i Barndommen for ved tykke Aar at quæle Skjæggets Væxt. Deres meste Tid tilbragte de tilhest, og det hedder, at de ei kogte Kjødet, men kun rede det mørt under deres Sadler. Buer og Pile vare deres fornemste Vaaben; Bedækningsvaaben havde de ikke. Krig var deres Element; de seirede ved deres Hurtighed og rasende Forvoenhed; deres Rovgjerrighed og Grusomhed var uden Grændser. Deres Fyrste kaldtes Tanschu og titulerede sig Sønnen af Gud, eller af Himlen og Jorden.

Ubekjendte Marsager bragte Hunnerne til at gaae over Wolga 374. De stødte her paa Alanerne, et talrigt 374 Romadefolk imellem Wolga og Don, som i Hast blev undertvunget og tildeels nødt til at udvandre. Forstærkede med Alaner, satte nu Hunnerne over Don. Her fandt de de talrige Ostgothier, som ligeledes forstørstedelen bleve undertvungne, men mange af dem flygtede over Dnepr til Vestgothierne, som af Keiser Valens opto-

ges i Thracien, og en Deel af Ostgotherne siden af Theodosius den Store i Forasien. Denne Hunnernes Fremtrængen fra Wolga til Donau blev ved de store Bevælgelser, den frembragte iblandt Gottherne og de germaniske Folk, Marsag til den fortrinligviis saakaldte store Folkevandring i de vestlige Lande af Europa.

Hunnerne forbleve nu mellem Wolga og Don. Deres Horder synes endnu ikke at have erkjendt noget fælleds Overhoved eller at have staaet i nogen nøie indbyrdes Forbindelse. Nogle Horder hærgede de asiatiske Provindser; andre gave Hjælpetropper saavel til det østlige som til det vestlige Rige og til de germanniske Folk. En Horde i Pannonien under en Konge Rugas eller Rugilas blev især farlige Fiender for det østlige Rige. ⁴³² Rugas brød 432 over Donau, ødelagde Thracien, truede selve Constantinopel, og tvang Theodosius den anden til at betale en aarlig Tribut. Hans Sønnestønner Attila (Etzel) og Bleda udvidede deres Rige ved glimrende Seire over Skythiens Nationer og forenede under sig de fleste hunniske Horder. Selv Medien angrebes af dem, dog maatte de trække sig tilbage for Hyperberneres Hær. Attila tilrev sig Eneherredømmet 445 ved at dræbe sin Broder. Han kaldte sig Guds Svøbe, og grundede sin Ret til at undertvinge den hele Verden paa det Forgivende, at han havde fundet og besad Krigsgudens Sværd. Han undertvang de germaniske Folk næsten ligetil Rhinen. Fra sit Træpalads i sin Hofleir mellem Donau og Theiss, rimelig har den været i Nærheden af Tokay, beherskede han med Klogskab og Kraft sit uhyre Rige, hvis Omfang ei nøie kan bestemmes. Han stildres som en hæslig Kalmuk, vild Kriger og raae Barbar, dog viste han ofte Medlidenhed og Mildhed. Han var slu i Underhandlinger, rig paa ~~Planer~~ og trofast i at holde sit givne Løfte.

Hidtil havde Hunnerne kun bekriget det østlige Rige. Keiser Marcians Standhaftighed og kraftige Forholdsbeg-
 ler bevægede Attila til at vende sig mod det vestlige Rige, han opmuntredes dertil af Vandalerkongen Genserich; som
 Paaskud tjente ham, at Valentinian den tredie neg-
 tede at udlevere ham hans Brud, Keiserens Søster Honoria,
 der forhen selv havde friet til ham, og at han skulde un-
 derstøtte en frankisk Fyrste mod dennes Broder og Aëtius.
 Med en Hær, som af Rogle angives til 700,000 Mand,
 bestaaende af Hunner, Alaner, Ostgother, Burg-
 under, Thüringer og flere germaniske Folk, brød han
 451 over Rhinen, og trængte under frygtelig Hærgen og
 Brænden, som en uimodstaaelig Bjergstrøm, lige til Or-
 leans. De faste Stæder holdt sig dog, da Hunnerne ei
 forstod Beleiringskunsten. Aëtius havde ved Opbud til
 alle de vestlige Nationer samlet en Hær af Romere, West-
 gother, Alaner, Burgunder og Franker. Attila
 trak sig tilbage til Sletterne i Champagne, tjenlige for hans
 talrige Rytterie. Her forefaldt 451 ved Chalons sur
 Marne (*in campis catalaunicis*) et frygteligt Slag,
 hvori 150,000 af Attilas Folk skulde være dræbte. Dog
 var Attila ei derved overvunden. Han forskandsede sig
 i en Bognborg og trak sig den følgende Dag til-
 bage uden at forfølges. Det næste Aar brød han over
 Alperne ind i Italien, indtog Aquileia, ødelagde Overitalien
 og truede Rom, men lod sig, rimelig for en uhyre Sum,
 bevæge til et Tilbagetog. Han truede dog med et fryg-
 teligt Gjenbesøg, hvis ikke Honoria blev ham udleveret,
 men han døde 453. Hans Sønner strede om Overherre-
 dømmet. De undertvungne Nationer benyttede sig af denne
 indvortes Uenighed til at rive sig efterhaanden løs. Gepi-
 der og Heruler grundede en Stat i Dacien; Rugier
 med flere mindre Stammer, hvoraf siden Bayrer opstode,
 nedlode sig i Noricum; Sarmater, især Alaner, fra nu
 af almindelig kaldte Slaver, gjorde sig ogsaa uafhængige,

og udbredte sig efterhaanden i det østlige og nordlige Germanien, som ved Udvandringer var blevet blottet for Indbyggere. Saledes opløstes snart Attilas store Rige. Hunnerne bleve igjen trængte tilbage til de Stepper, hvorfra de vare komne, og deres Navn uddør aldeles i Historien, idet de for en stor Deel smeltede sammen med andre tatariske Nationer.

7.

Theodorik. Det østgothiske Rige i Italien.

Efter Hunnernes Fordrivelse indrømmede Keiser Marcian Ostgotherne Bopæle i Pannonien. Her stode de under egne Fyrster af Slægten Amala, endnu en Tidlang i hyppige Stridigheder med Hunner, Sarmater og deres germaniske Naboer. Ei heller med det østlige Rige var Venkabet bestandigt. Gotherne plyndrede i dets Provindser; Keiser Leo, Marcians Eftermand, maatte kjøbe Fred mod en aarlig Tribut, og til ydermere Sikkerhed maatte den gothiske Konge Theodomir sende sin unge Søn Theodorich som Gidsel til Constantinopel. Her levede den unge talentfulde Theodorich i 10 Aar, og blev omhyggelig opdraget; hans store Anlæg udvikledes ved Omgang med de meest kultiverede Mænd og under duelige Læremestere; dog det berettes ogsaa af Nogle, at han ikke lærte Grækernes Kunster og Videnskaber, og ei engang kunde skrive sit Navn, men at han skylde ene sine herlige Naturgaver Alt. Efter sin Faders Død blev Theodorich Ostgothernes Konge, og for at hævne en virkelig eller foregiven Fornærmelse, hærgede han Macedonien og Thracien. Den daværende Keiser Zeno i det østlige Rige søgte paa enhver Maade at beholde hans Venkabet, udnævned ham til Patricier, satte ham en Billedstøtte o. s. v., men Theodorich saae herudi kun Keiserens Frygt, og denne kunde ei ved disse Midler kjøbe sig sikker Fred. Omsider

besluttede han at angribe Italien, og der stifte et uafhængigt Rige, man troer opmuntret dertil af Zeno selv.

I Italien herskede dengang, siden det vestlige Rigets Undergang 476, Heruleren Odoacer som Konge af Italien. Ved at bibeholde alle de romerske Love og Indretninger, og ved sin Tolerance mod de Orthodoxe, skjønt han var Arianer, søgte han at vinde sine Undersaatter, og ved Forbund med Vestgothen Eurich og Vandalerne, der mod en Afgift afstod ham Sicilien, samt ved at trække flere Barbarer til Italien i sin Tjeneste, søgte han at sikke sig mod udvortes Fiender. Imod ham rykkede nu Theodorich med sit hele Folk, Qvinder og Børn, gennem Noricum over de juliske Alper 489. Odoacer blev slagen og indsluttede sig i det faste Ravenna, medens Theodorich erobrede hele Italien, og forligede sig med Vandalerne om Besiddelsen af Sicilien. Ravenna udholdt en lang Beleiring; endelig stiftedes Forlig mellem Odoacer og Theodorich 493, hvortil den første blev tvungen af Ravennas Indbyggere, men Theodorich brød det snart under Paaskud af at Odoacer pønsede paa Forræderie. Odoacer blev dræbt midt under de Gjestebude, hvormed man feirede det sluttede Forlig, og Theodorich blev af Ostgotherne udraabt til Italiens Konge.

Det Rige, som Theodorich nu beherskede, indbefattede foruden Italien og Sicilien, tillige Rhætien, Bindelicien, Noricum, Pannonien og Dalmatien. Theodorich regjerede det med ligesaamegen Klogskab, som han havde viist Tapperhed ved at grunde det. Hans Gother alene skulde Rigets Forsvar være anbetroet, derfor skulde den væbnede Magt kun bestaae af Gother, hvilke han slittig øvede i Vaaben og anviste to Trediedele af Landgodserne; en Flaade blev anskaffet til Rhytternes Forsvar, flere Fæstninger anlagte, og Forbindelser sluttede med Nabofyrsterne. Hans Anseelse udenlands var saa stor, at han ved den længe hindrede Krigens Udbrud imellem Franker

og Vestgother, og da den endelig brød løs, satte han med væbnet Magt Frankernes Erobring fra Vestgotherne i Gallien Grændse, og reddede for sin Dattersøn, den vestgothiske Konge, det ihdlige Gallien. I sine Breve til de andre Fyrster i de vestlige Lande formaner ham dem til Fred og Enighed, og meddeler dem gode Raad. Til den burgundiske Konge sendte han et Vanduhr som Foræring, og til Frankerkongen Chlodowig en Musikkyndig efter hans Forlangende. De fleste Nabofyrster vare forbundne med ham ved Familiebaand, som Svogre eller Svigersønner, hans anden Gemalinde var Chlodowigs Søster; fra fjerne Folk fik han Gesandtskaber og Foræringer. Det var hans fornemste Politik at hindre de mægtige Frankere fra at blive altfor mægtige, og han beskyttede de Svagere imod dem. Med det østlige Rige, som gjerne vilde udvise en Slags Superioritet over Italien, stræbte han at vedligeholde god Forstaaelse, hvilket dog ~~ikke~~ ikke aldeles lykkedes ham ~~med Keiser Justinian~~. Hvad den indre Bestyrelse angaaer, da regjerede han med Retfærdighed og Wiisdom. Han beholdt alle de gamle romerske Indretninger, og udøvede over Rom den samme Magt som deres fordums Keisere; de civile Embeder besatte han meest med Romere. Han søgte at kultivere sine Gother ved Omgang med Romerne, han lod udarbejde en Lovbog efter den romerske Rets Grundsætninger, som skulde være gjældende for alle hans Undersaatter, men Romerne skulde kun dømmes af romerske, Gother af gothiske Dommere, og i Sager mellem Folk af begge Nationer skulde Retten ogsaa være sammensat af begge. Den Tids meest udmærkede og oplyste Mænd trak han til sit Hof, gav dem høie Poster og gjorde dem til sine Fortrolige, som hans Minister Cassiodorus, Boëthius og Symmachus. Han lod ophjælpe det ødelagte Italien, opbyggede dets Stæder, og sørgede for Vedligeholdelsen af Roms Mærkværdigheder og Alderdommens Minder. Hans sædvanlige

Residentens var Ravenna, dog opholdt han sig ofte i Verona, og kaldtes derfor i de gamle Kæmpeviser, som ofte af hans Historie laane deres Stof, Diedrich af Bern (Bern, d. e. Verona). Italien blomstrede under hans vise 33aarige Regjering; Agerdyrkning og alle Næringsveie kom i Flor. Skjønt han og hans Gothere vare Arianer, var han dog overmaade tolerant saavel mod de Orthodoxe, som mod Jøderne; han ærede Rom's Biskop, og betjente sig ofte af ham i vigtige Forretninger. Først i Slutningen af sin Regjering afveg han heri fra sin sædvanlige Mildhed og Retfærdighed, men dog mere af politisk Mistænksomhed end af Religionsintolerance. Da nemlig den listige Justinian var bleven Keiser i det østlige Rige og med Iver forfulgte Arianerne, og Theodorich opdagede, at den romerske Biskop og flere Senatorer vedligeholdt Brevvevling med Constantinopel, vakktes hans Mistanke. Han laante Dre til en Beshyldning om Sammensværgelse, der havde til Hensigt at bringe Italien igjen under Keiseren, og lod henrette Senatoren Albinus og den berømte Lærde Boëthius, som forsvarede ham, og ligeledes dennes Svigerfader Symmachus, som lydelig havde misbilliget sin Svigersøns Død 525. Theodorich overlevede ei længe dette, ham usædvanlige, Beviis paa Strenghed. Martret af Samvittighedsnag over sin Uretfærdighed mod Symmachus, døde han kort efter, 526. Da han ingen Søner havde, blev hans Datter hans Eftermand.

8.

Det østgothiske Riges Undergang.

Atthalarich, Søn af Theodorich's Datter Amalafuntha (Amalafunth), valgtes til Konge under Moderens Formynderskab. Amalafuntha, som selv havde modtaget romersk Dannelse og finere Sæder, søgte paa samme Maade at danne sin unge Søn. Men dette var de raaere

Gother ikke tilpas; hun maatte overlade hans Opdragelse til Gother, der snart indviede ham i deres vilde Levemaade; de Misfornøiede forlangte endog tilsidst, at hun skulde aldeles nedlægge Regjeringen, og den Strengthed, hvormed hun søgte at dæmpe Misfornøielsens, bidrog kun til at gjøre hendes Herredømme forhadet. Da hendes Søn døde ung, ønskede Dronningen at beholde Regjeringen, men troede det dog nødvendigt at antage en Medregent, thi Gotherne ansaae det for uanstændigt at beherskes af en Kvinde, og valgte dertil en Prinds af Kongefamilien Theodat, (Diethad), der hidtil som rig Privatmand just ikke havde anbefalet sig ved sine Dyder. Men hendes Haab, at han af Taknemmelighed for det Kongenavn, han skulde hende, skulde lade hende beholde Magten, blev skuffet; han vidste snart ved de Misfornøiedes Hjælp, at stille sig ved sin Medbeilerste, satte hende fangen, og lod hende omsider ombringe.

Keiser Justinian havde nylig fuldendt det vandaliske Riges Erobring, og ønskede intet mere end Italiens Besiddelse. Da Amalesuntha havde søgt Beskyttelse hos ham, tog han hendes Mord til Paaskud for en Krig, og hans Feldt-
 535 herre Belisarius indtog næsten uden Modstand Sicilien 535. Den feige Theodat søgte at erholde Fred med Keiseren og viste sig derved saa frybende, at det opbragte Gotherne. De affatte ham og valgte en af deres tappre Anførere Vitiges til Konge. Han kjøbte sig først Frankernes Neutralitet ved at afstaae dem alle Ostgothernes Besiddelser i Gallien, der af Vestgotherne strax efter Theodorichs Død vare aftraadte til det østgothiske Rige, samt Rhætien og Noricum. Men i Italien havde man ikke hastig nok truffet Anstalter mod den hurtige Belisar. Denne erobrede Nedreitalien, og Rom overgav sig frivillig, især paa Foranstaltning af Paven og Statens Borgere.

Et heelt Aar udholdt han en Beleiring af en overlegne Fiende. De overitalienske Stæder fordrevede deres go-

thiste Besætninger; thi hvor viis og god end Theodorichs Regjering havde været, saa var dog et fremmed Herredømme af Barbarer de stolte Romere stedse forhadte. Til at forøge Italiens Nød gjorde Frankerne et Indfald for at røve, og behandlede alle uden Forskjel som Fiender.

Imidlertid var det lykkes Vitiges at ophidse Nyperne mod det græske Rige, og Keiser Justinian sendte Freds tilbud til Italien og viste sig villig til at lade Vitiges beholde Dyreitalien. Men Belisarius, som nu snart haabede at fuldende hele Italiens Erobring, negtede at erkende det allerede sluttede Forlig, og fortsatte Krigen. De gothiske Anførere, som begyndte at fatte Mistillid til Vitiges's Duelighed, gjorde nu et egent Forsøg paa at redde Riget; de troede at rokke Belisarius's Troeskab; det var dem ei ubekjendt, at hans Forstaaelse med det mistænkelige Keiserhof ei var den bedste; de tilbød ham den gothiske Krone, hvis han vilde falde fra Keiseren. For et Syns Skyld antog han deres Tilbud, men kun for hastigt at ende Krigen. Det stærkt befæstede Ravenna aabnede nu 539 sine Porte; forgjæves ventede Gotterne hans Fra-
fald; Belisarius lagde Landet under Keiseren; Vitiges sendtes til Constantinopel og nød ligesom Gelimer en højmodig Behandling. Belisarius gif derpaa mod Perserne.

Gotterne saae sig skuffede, og de, saavel som Italiens Indbyggere, maatte snart føle den nye Regjering's Streng-
hed og lide Undertrykkelse af de keiserlige Tropper. Gotterne grebe nu igjen til Vaaben under den tappre Totila, som de opløstede paa Skjoldet og udraabte til Konge 541.
541 Italiens Indbyggere vare nu Gotterne mere hen-
givne end Keiseren, og slog sig meest paa deres Partie, især da de lærte at kjende Totilas Edelmødighed, Maa-
dehold og Retfærdighedsfjærlighed. Snart underkastede han sig hele Italien paa de største Stæder nær. Belisarius sendtes vel atter af Keiseren, men med for liden Hær til at kunne standse Totila. Han maatte blive uvirksom

Lilfuer ved at denne erobrede Rom efter en lang Beleiring, hvori Staden led den frygteligste Hungerenød 546. Dog Krigens Gang gjorde, at Totila ei kunde blive i Rom, ei heller kunde han affsee de mange Tropper, som saa stor en Stads Besættelse vilde udkræve; at ødelægge Staden, for at den ei skulde blive for Fienden et fast Støttepunkt, synes den haarde Nødvendighed at fordre; men af Agtelse for den ærværdige Oldstad og dens Mindemærker, og paa Belisars skriftlige Forbøn, skaanede han Staden og ødelagde kun dens Fæstningsværker. Den blev det følgende Aar igjen indtagen af Belisar, og Fæstningsværkerne istandsatte, og led meget i denne Krig, da den flere Gange erobrede, og snart var i Gothenes, snart i de keiserlige Troppers Hænder. Uagtet de indstændigste Anmodninger om Undsætning, blev dog Belisar ladet saa aldeles uden Understøttelse fra sit Hof, at det blev ham umuligt at ende Krigens; kort efter blev han af sin mistænkelige Keiser tilbagekaldt, og hans Bortgang gav Gotherne Overmagten, saa at de endog erobrede de italienske Der og plyndrede Kysterne af Epirus. Justinian sendte 552 omsider 552 sin Yndling og Skatmester Narses at ende Krigens med Gotherne. Han kom med en Hær, meest bestaaende af Longobarder og andre Barbarer, til Italien fra den nordre Side. Totila gif ham imøde fra Rom, blev slagen ved Taginas ved Foden af Apenninerne, og døde af sine Saar. Rom blev derpaa indtaget af de Keiserlige under frygtelige Ødelæggelser og Blodsudgydelse, som de flygtende Gother af Hevn tillode sig, især mod Senatorerne. Gotherne valgte derpaa en Anfører Tejas til Konge, og trak sig med Hæren til Nedreitalien for at redde Cumæ, hvor deres Skatte bevarede, og som beleirede af Grækerne. Tejas faldt i et Slag ved Besuvius 553, men to Dage fortsatte hans Soldater Kampen, indtil Narses lovede dem fri Afmarch med deres Eiendomme fra Italien; Gotherne drog nu til Overitalien;

men en Deel af dem syntes, at det indgangne Forlig var skammeligt, og indkaldte tilhjælp en Hær af Francker og Alemanner. Grækerne indsluttede sig i deres faste Stæder og lod den vilde Sværm storme forbi lige til Nedreitalien, hvor Narses ødelagde den 553. Den sidste Rest af Go- 553
ther, som endnu forsvarede sig i Conza, maatte overgive sig 554. Kun faa Gother bleve tilbage i Italien og smeltede sammen med de gamle Indbyggere. En stor Mængde af dem førtes til Constantinopel og toge der Tjeneste; andre nedsatte sig i Rhætien og Noricum.

Saaledes endte den østgothiske Krig i Italien, som havde bestaaet i 60 Aar, fra 493—553. Italien blev nu for en kort Tid Provinds af det østlige Rige, men blev inden føie Tid for den største Deel samme frarøvet af Longobarderne. Den nye Regjerings Strengthed var kun lidet skikket til at ophjælpe det saa haardt ødelagte Land. Narses blev Statholder med Titel af Exarch og havde Sæde i Ravenna. Under den følgende Keiser blev han kaldt tilbage, og der siges, at han for at hevne den Spot, Keiseren havde tilladt sig mod ham, skal have opmuntret Longobarderne til Anfald paa Italien.

9.

Longobardernes Rige i Italien.

Longobardernes Navn var allerede paa Keiser Augusts Tid Romerne bekendt og har vedligeholdt sig under Omvæltninger, i hvilke saa mange andre Folkelags gamle Navn kom af Brug og gjorde Plads for nye Benævnelser. Longobarderne forekom i de ældste Lieder som en Green af den store sueviske Stamme. Nordiske Forfattere ville udlede deres ældste Herkomst fra Jylland, og berette at de formedelst en Hungersnød udvandrede derfra under Anførsel af Aage og Ebbe, Sønner af Gam-

baruf. I Germanien var deres ældste Sæde i Syd for Elben i det nuværende Lüneborgske af Kongeriget Hannover. Siden droge de af ubekjendte Grunde til Egnene ved Nedredonau, hvor de paa den Tid, det vestlige Romerrige gif tilgrunde, søgte at udvide deres snævre Grændse paa deres Naboer i Siebenbürgen Gepidernes og Herulernes Beføstning. Keiser Justinian optog dem 526 i Pannonien, for at bruge dem mod Gepiderne, som efter Ostgothernes Vandring til Italien søgte at udbrede sig over Pannonien, og der førtes nu blodige Krige mellem begge disse Folk, som kun ved Donau stilledes fra hinanden. Longobarderne gav Narses Hjelpetropper, til at bekrige det østgothiske Rige. Deres Konge Alboin ødelagde endelig aldeles Gepidernes Rige i Forening med et tatarisk Folk Avarerne, som havde trængt frem fra det kaspiske Hav, af Keiser Justinian var tagen i Sold, og nu indrømmedes 566 Gepidernes erobrede Land i Dacien.

Alboin besluttede nu at forsøge Italiens Erobring; paa deres Feldttog med Narses havde Longobarderne lært at kjende Italien, og der behøvedes for dette rovlystne Folk vist neppe nogen Opfordring af den misfornøjede Narses for at bevæge dem til et Forsøg paa at ombytte deres indskrænkede og ødelagte Besiddelser med Italiens skjøne Egne. At Alboin har havt denne Bevæggrund til at foretage sit Tog, fortælles vel af Mogle, men ansøres ikke af nogen af de byzantinske Skribenter. Det hedder, at Alboin forstærkede sig med 20,000 Sachser. Aar 568 brød han over Alperne igjennem det venetianske Gebeet ind i Overitalien, som han næsten uden Modstand erobrede, og som led meget af de raae, vilde Erobrere. Alboin blev myrdet allerede 573 paa Foranstaltning af hans egen Gemalinde Rosamunda, en gepidisk Fyrstedatter, fordi han ved et Gjæstebud havde tvunget hende til at drikke af hendes myrdede Faders Hjernekal. Hans Død standsede

Longobardernes hurtige Erobringer, dog udvidede de følgende Konger efterhaanden deres Herredømme over en stor Deel af Italien, især Nedreitalien. Smidlertid beholdt dog de græske Keisere Ravenna med et betydeligt Distrikt ved Adriaterhavet, det Meste af den senere Kirkestat, og nogle Stæder, som Rom og Neapel, samt nogle Strækninger sydligst i Italien, saavelsom Verne.

Fra deres Hovedstad Pavia herskede saaledes de longobardiske Konger*) over den største Deel af Italien, og efter dette Folk har man i Øvreitalien endnu Navnet Lombardiet. Longobarderne viste imod de Overvundne en langt større Strengthed, end de andre germaniske Folkesslag. Mange af de gamle Indbyggere bleve deels nedhuggede, deels forjagede, for at gjøre Plads for de nye Erobrere; de, som bleve i Besiddelse af nogen Landeiendom, maatte deraf betale Trediedelen af hvad den indbragte. Nogen ordentlig Fordeling af Landgodserne synes ei at have fundet Sted. Til denne Strengthed bidrog tildeels den Omstændighed, at de longobardiske Konger vare overmaade indskrænkede ved deres mange mægtige Lehns mænd; thi Landet deelted imellem en Mængde af deres Ansørere eller Hertuger, som kun indrømmede Kongen liden Magt. Staten bestod altsaa, kan man sige, af mange Smaastater, imellem hvilke der ei altid herskede indbyrdes Enighed; de mægtigere iblandt dem, som Hertugerne af Friaul og Benevent, vare endog aldeles uafhængige; ja der var fort efter Alboins Død et Tidsrum af 10 Aar, da Hertugerne, 30 i Tallet, herskede hver for sig uden at vælge nogen Konge. Alt dette hindrede meget en god og ordentlig Lovgivning. Dog fik Longobarderne omsider Love, men som røbede i det Meste en germanisk Aand; Longobar-

*) De longobardiske Kongers Krone bevaredes i Johannes den Døbers Kirke i Mailand; den kaldtes Tjernkronen, fordi den var smedet om en Tjernring, som sagdes forfærdiget af en af Maglerne i Christi Kors.

derne stode i Kultur under Gotherne, de synes overhoved kun at have vundet lidet ved deres Omgang med de dannede Romere og Grækere, og deres Sprog beholdt længst sin oprindelige Raahed. Longobarderne kom til Italien som Arianere; siden antog mange af dem den orthodoxe Lære, som tilsidst blev den herskende.

Det longobardiske Rige stod ved Magt i noget over 200 Aar under 20 Konger. Med deres nordlige Naboer Frankerne laae Longobarderne i idelige Krige, da hine altid ophidsedes af de græske Keisere. Det græske Riges Besiddelser indskrænkedes bestandig mere og mere. I den magtige romerske Biskep, som stod under de græske Keisere, saae Longobarderne ogsaa en bestandig Fiende, som de stedse søgte at indskrænke. Dette bragte Paverne, da det græske Rige ei kunde yde det betrængte Rom tilstrækkelig Hjælp, til at søge de frankiske Kongers Bistand. Da den næstsidste Longobarderkonge Aistulph erobrede Ravenna og derefter haardt truede Rom, drog Paven selv til Frankerkongen Pipin den Lille, som skyldte den romerske Stol Erkjendtlighed, fordi han ved Pave Zacharias's Kjendelse besad sin Krone. Pipin gjorde et Feldttog til Italien, tvang Aistulph at tilbagegive de Patrimonier han havde frataget Paven, fratog ham desuden Ravenna og dets District (Exarchatet), og skjenkede samme ligeledes til Pavestolen. Aistulph døde 757, og en af Hertugerne Desiderius blev Konge ved Pavens og Pipins Bistand. Med den følgende Pave geraadede dog Kongen snart i Uenighed. Paven kaldte den frankiske Konge Carl den Store tilhjælp, og Carl erobrede 774 det longobardiske Rige, og lagde det til sine øvrige Besiddelser under Navn af Kongeriget Italien.

Almindelige Bemærkninger om Folkene af den germaniske Stamme. De af dem oprettede nye Staters Forfatninger og Indretninger.
Lehnsvæsenet.

Det er en falsk Forestilling at ansee de germaniske Folk som aldeles vilde forinden deres Nedsættelse i de romerske Lande; vistnok vare de meget raae, og alle deres Indretninger simple, dog havde de en selvstabelig Forfatning, Love og Regjering, der tjente som Grundlag i den nye Forfatning, de gav de af dem erobrede Lande. De stode altsaa over, hvad man pleier at kalde den vilde Tilstand. Jagt og Dvægdrift var deres Hovednæring, og mange Stammer forandrede ofte deres Bopæle; dog kan man ei kalde dem egentlige Nomader, thi de dreve ved Siden deraf noget Agerbrug. De levede i Monogamie, Huusfaderen var uindskrænket Herre over sin Familie, men dog ikke Huusdespot, som hos de orientalske Folkeslag; Qvinderne vare vel Mændene strengt underordnede, men agtedes langt mere end i Orienten, og bleve aldrig betragtede som Mændenes Slavinder. Frihedskjerlighed var et Hovedtræk i deres Charakteer, og Grundlaget for deres selvstabelige Forfatning var, at indskrænke den Enkeltets Frihed saa lidet som muligt. De boede helst i adspredte Gaarde; fælleds Benyttelse af Skove, Græsgange o. s. v. bragte flere Gaardes Beboere til at indgaae en Forening, danne et Samsfund, under en Forstander, (Graue, Greve), der skulde vaage over Markfreden og bilægge indvortes Tvistigheder; dog dømte ikke Greverne, de udsagde kun den af de iblandt de frie Huusfædre valgte Dommere (Schoppen eller Schöffen) fældede Dom. Flere saadanne Foreninger (Gemeinden) udgjorde et Distrikt (Gau), og

af flere saadanne igjen dannedes et Folkeslag. Folket bestod af Frie og Livegne (Leute), der ei selv besad Land, men af de Frie havde faaet Land at dyrke for sig og Urvinger, og deraf maatte svare Afgift. Man havde ogsaa Slaver, som meest bestod af Krigsfanger. Enkelte Familier udmærkede sig ved større Rigdom og Anseelse, iblandt deres Medlemmer valgtes gjerne Konger og Anførere. Nogle Stammer havde Konger, men deres Magt, naar de ei tillige vare Hærførere, var meget indskrænket og bestod kun i den øverste dømmende Magt og Ret til at sammenkalde og føre Forsædet i de almindelige Nationalforsamlinger, hvor alle Frie havde Stemme, og hvori der raadsloges om Krig, Fred og alle offentlige almindelige Anliggender. Naar Krig af Forsamlingen var besluttet vare alle Frie pligtige til at møde efter skeet Opbud (*Heerbann, heribannus*). Der valgtes da en almindelig Overansøger, Herzog, hvis Myndighed gjerne var tilende med Krigen. Men desforuden havde gjerne Kongerne og Hertugerne et Følge af unge krigslystne anseelige Mænd, som gav sig i deres Tjeneste og fulgte deres Befalinger, og vare saa talrige, at derved mange Fyrster sattes istand til at føre Krige for egen Regning. Hovedstyrken bestod af Godfolk.

Disse Indretninger vedligeholdtes vel i det Væsentligste, da de germaniske Stammer bleve Erobrere udenfor deres egne Grændser, men maatte dog ved Antagelse af Christendommen og deres Erobring af mere kultiverede Lande undergaae betydelige Forandringer. Christendommen bevirkede Sædernes Formildelse og en større Kultur, og med den indførtes tillige, efterat de havde forladt Arianismen og antaget den orthodoxe Lære, samt nedsat sig i fastere Bopæle, hvorved alle kirkelige Indretninger ogsaa først kunde faae Fasthed, et Hierarchie, der saa meget lettere havde Fremgang, da de Nyomvendte lettelig overførte Afgtelse for Religionen paa sammes Tjenere, og Geistlighedens Herredømme i Begyndelsen ei var saa anmassende, som det siden

blev. Som den eneste kultiverede Stand maatte desuden de Geistlige, der tilmed næsten udelukkende bestode af de mere dannede Provincialer eller gamle romerske Undersaatter, vinde stor Magt over de raare Folkelag. Kongerne fandt i Hierarchiet en stor Støtte for deres egen Magt, og befordrede derfor Christendommen, og da Paverne endda ikke havde anmasset sig Investiturretten, men de høie Geistliges Balg og desuden Synodernes Beslutning behøvede deres Bekræftelse, saa kunde Geistlighedens Magt ei saa let komme til at indskrænke deres Myndighed, men tjene til at forøge den.

Men endnu paa en anden Maade udvidedes Kongernes Myndighed ved Erobringen af nye Lande. Over Provincialerne nemlig udøvede de samme uindskrænkede Herredømme, som deres forrige Beherskere, de romerske Keisere, da de med Hensyn til disse lode alle de forhen gjældende Love og Indretninger blive bestaaende. De kongelige Indtægter bleve betydeligen forøgede ved de Skatter, som disse nye Undersaatter vedbleve at betale, og ved alle de offentlige Domainer, som tilfaldt Kongerne; og de sattes derved istand til at forskaffe sig et større Antal Vasaler, og ved deres Bistand fik de Kræfter til at kunne modsætte sig deres gamle Undersaatters almindelige Villie og Nationalforsamlingerne.

I de erobrede Lande betragtede Seierherren sig naturligtvis som Hersker; dog behandlede de Overyundne med temmelig Skaansel. Af de dyrkede Lande tilegnede de sig en vis Deel; Maaden, hvorpaa de deelte med de Overyundne, var ikke eens hos Alle; Ostgotherne i Italien toge to Trediedele, men da her fra Fortiden vare saa store keiserlige Domainer, skede det uden Tab for Private; Westgotherne i Spanien to Trediedele, Burgunderne i Gallien en Trediedeel, Vandalerne i Afrika toge Alt, o. s. v. Dette Land uddeelted imellem Seierherrerne efter deres Rang og havde Omkostninger til Krigen; hver fik sin Lod som fuld-

kommen fri Eiendom, *Dalgut*, *allodium*, og svarede deraf ingen Afgift. Kongerne fik naturligen den største Lod, og brugte deres Domainer til at udvide den kongelige Magt. De overlode nemlig Benyttelsen af deres store Landeieendomme deels som Løn for deres Hofembedsmænd, hvis Antal betydeligen formeredes, da de efter romersk Viis og de høie Geistliges Exempel antog en pragtfuld Hofholdning, deels overlode de dem til andre frie Mænd, som til Bederlag igjen paatog sig Forpligtelser, især den, paa Kongens Befaling at rykke i Feldten baade selv og med et bestemt Antal Underhavende. Tjenestetiden i Krigen var dog bestemt til en vis Tid aarlig, og ofte strakte Forpligtelsen at tjene sig ikke udenfor Landets Grændser; derved hindredes ofte Fyrsterne fra store vidtudstrakte Erobring. Man kaldte de mod saadan personlig Forpligtelse overdragne Domainer *beneficia*, *feuda*, Lehn, i Modsætning af den fuldkomne Eiendomsbesiddelse, *Allodium*, *Dalgut*, og de, der besadde Lehn, kaldtes Lehnsmænd, *Vasaller* (*fideles*, *leudes*) til den, som havde givet dem Lehnet, hvilken kaldtes Lehnsherre. Saaledes opkom og uddannede sig ganske naturligt Lehnsvæsenet, Feudalsystemet; det havde ei kunnet finde Sted i de frie Folks gamle Bopæle, hvor Kongerne ei erholdt store Landgodser. Selv høie Geistlige modtog Lehn, og underkastede sig de dermed forbundne Forpligtelser. Denne talrige Skare af *Vasaller* benyttede Kongerne til at udvide deres Magt, og den gamle germaniske Frihed gik efterhaanden tilgrunde. Folkeforsamlingerne tabte deres Indflydelse, kun *Vasallerne* og de høie Embedsmænd havde Stemme; omsider ophørte de; Folkets Ret til at vælge Konger forvandlede til en blot Hyltingsceremonie, naar den nye Konge efter gammel Skik opløstede paa Skjoldet.

Men Lehnsvæsenet, som i Begyndelsen tjente til Kongemagtens Udvidelse, blev siden Middelet til at gjøre den kongelige Myndighed næsten til et Intet. Det var na-

turligt, at Lehnsherrerne gjerne overdroge Lehnene til Søn efter Fader mod samme Forpligtelser. Men under svage Regenter gif denne Sædvane over til, at Lehnene bleve arvelige i Familierne. Grunden blev derved lagt til en mægtig Arveadel, hvis Forhold til Kongen snart blev anderledes, end de gamle Vasallers. Istedetfor at disse havde betragtet deres Lehnbesiddelser som en Belønning og som Bederlag for de indgangne skyldige Forpligtelser, begyndte Arveadelen snart at betragte Forpligtelserne som en Byrde, der hængte ved deres lovmæssige Arvebesiddelser, og som de saameget som muligt søgte at unddrage sig og reent at affaste. Det blev alle Lehnsmænds fælles Interesse at udvide deres egen Myndighed ved at indskrænke Kongens. Af deres Lehn havde de gjerne overladt mindre Forlehninger til deres Underhavende, og havde altsaa selv Vasaller (Aftervasallen), og paa Grund af den nærmere Berørelse, hvori de stode med disse, var det dem let at holde dem til Lydighed; vanskeligere faldt saadant for Kongerne med deres talrige og mægtige Vasaller. Med Lehnene bleve tillige mange af de høie Embeder arvelige. Den kongelige Anseelse og Myndighed kom altsaa kun til at beroe paa, hvorvidt de mægtigere Vasaller vilde vise Lydighed, og der opstode snart ligesaamange uafhængige Smaaastater i Riget som der vare Lehn.

Lehnssystemet uddannedes bestandig i Middelalderen videre, og tjente til Grundlag ei alene for Statsforfatningen, men for Indretningen af det hele borgerlige Selskab; thi ei alene liggende Grunde, men og Embeder, Titler, Løbøre, Rettigheder kunde ved Forlehning gaae over fra en Besidder til en anden, og Lehnssystemets Anvendelse paa saa forskjellige Gjenstande og Forholde gjorde det yderst indviklet.

Krigsvæsenet blev som før. Hæren, der samledes efter Opbud, bestod af alle frie Mænd og alle Vasaller med deres Mandskab, Bødnere, (Reisigen).

Hvad de gamle Indvaanere i Landene, Provincialerne, angaaer, da var vel Delingen af det dyrkede Land med Seierherren en stor Byrde, men i det Hele vandt de ved ved det fremmede Herredømme. Den Maade, hvorpaa Hæren nu reistes, var mindre trykkende, end staaende Hære; de bleve befriede for en Sværm af graadige Embedsmænd, og deres nye Herrer kjendte ikke de forfinede Romeres overdaadige, Alt opslugende Luxus. Landene tiltog under de saakaldte Barbarer i Velstand.

B. Slaviske Folkelag.

11.

Germaniserede Slaver, Wender og Letter.

Slaverne udgjorde en Hovedstamme i Europas østlige Lande, som i Religion, Sprog og Sæder mærkelig skillede sig fra det vestlige Europas Folkestammer. Græker og Romere, som kjendte dem kun lidet, indbefattede dem under det almindelige Navn Skyther eller Sarmater; siden 6 Aarhundrede eft. Chr. forekomme de under Navn af Slaver, som de selv vilde udlede af Ordet Slawa, der i deres Sprog betyder Berømmelse. De bestode af flere Stammer, mellem hvilke dog ikke stor Forskjellighed fandt Sted. Nogle dele dem i Slaver, Wender og Anter. De havde megen Frihedskjerlighed, og mesten- deels demokratiste Folkeforsfatninger; thi deres Høvdinger, som kaldtes Gospodin, Woiwoda, Knæz, Ban o. s. v., vare mere blot Krigsansførere end egentlige Fyrster; vigtige Beslutninger toges i Folkeforsamlingerne, kun med Høvdingernes Samtykke, og deres Præster havde megen Indflydelse i alle verdslige Sager. De havde Ideen om et godt Bæsen, den hvide Gud, Belbog, og et ondt Bæ-

sen, den forte Gud Czernobog. Enkelte Guddomme dyrkedes paa enkelte Stæder, saasom Swantevit paa Den Rügen, hvor et fuldkomment Præsteherre-domme herskede. Man havde baade Tæmpler og hellige Lunde, og Drakler af hellige Heste; Menneſteoffringer vare brugelige. Dværgavl, Jagt og noget Agerbrug vare Slavernes fornemste Næringsvei; deres Sæder vare simple, og deres Maadeholdenhed og deres Qvindes Kydſkhed var berømt. Fangerne behandlede mildt, og løslodes gjerne efter nogen Tids Tjeneste; Livegenſkab eller født Slaverie indførtes først efterhaanden og som en Følge af voldsomme Undertrykkelser*). De fægtede meest tilfods. Mellem deres Stammer fandt kun liden Sammenhæng Sted, og derfor bleve de ofte undertvungne saavel af deres vestlige germaniske Naboer, som af de østlige tatariske, og sidst af Mogolerne. Da Slaverne først sildig kom i Berørelse med andre kultiverede Folkelag, bleve de længe raae; den første Spire til Kultur fik de ved Christendommen, deels fra Germanien, deels fra det græske Rige.

Denne Folkestammes ældste Bopæle vare imellem Weichsel, Nedre-Donau og Don, men da Gotther, Suever, Bandaler o. fl. forlode deres gamle Bopæle ved Østersøen, Oder og Elben, besatte Slaverne de forladte Lande langs Østersøens Kyster lige fra Weichsel til Elbens Munding, og alle østlige Lande i Thydſkland lige til det adriatiske Hav. Med et fælleds Navn kaldte man alle Slaver i Thydſkland Wender; som enkelte Stammer kunne anføres Obotritter i Mecklenburg, Wilzer i Pommern, Wagrier i Holsteen o. fl. I Thydthydſkland oprettede Slaverne Stater i Østerrig, Mæhren, Böhmen og Schlesien.

Da de germaniske Stammer havde antaget Christendommen, og ved de frankiske Konger vare dannede til et

*) Germanerne gjorde deres Krigsfanger fra dette Folk til Liv-egne, og deraf har Navnet Slave i Betydning af Træl sin Oprindelse.

Rige, søgte de tydske Keisere at undertvinge Slaverne i Tydskland, hvis Besiddelser der de altid betragtede som en Deel af det tydske Rige. Heraf opstode langvarige Krige; de tydske Keisere søgte at befæste sig ved at oprette Markgreviskaber og indsætte Markgrever i de erobrede Lande, *) og at udbrede Christendommen ved at oprette Bispedømmer. I Nordtydskland søgte ogsaa de danske Konger, især Waldemar 1 og Waldemar 2, at udbrede Christendommen. De slaviske Lande gjordes til Lehn af Riget, som bestyredes deels af tydske deels af slaviske Vasaller. Ved Forbindelse med Tydskerne fik Slaverne Kultur; begge Folk smeltede efterhaanden sammen, tydske Sæder og tydsk Sprog bleve almindelige, og det slaviske Sprog vedblev kun som Almuesprog.

I Ost for disse Stammer, i Preussen, Liefland, Esthland, Rusland, boede andre slaviske Stammer, der kaldtes Letter; de indbefattede ligeledes flere Grene, som vare forenede ved Religionens Baand. Deres fornemste Fælledeleshelligdom var i Ramowe, og en Overpræst, som tilige var Dommer, stod over alle de andre Præsteklasser. Formedelt et velbefæstet Hierarchie fandt Christendommen stor Modstand og seen Indgang hos dem. Jagt, Qvægavl og Ugerbrug vare deres Næringsveie.

12.

Keenslaviske Stammer, Lithauer, Polakker, Russer.

Medens de forommeldte slaviske Stammer ved deres Forbindelse med Tydskland antog mere eller mindre tydsk Kultur, beholdt Slaverne i Lithauen, Polen og Rusland deres Karakter mere ublandet, og kaldtes af den Grund reenslaviske Stammer.

---

*) Mark betyder Grændse.

Lithauens og Polens ældste Historie er opfyldt med Fabel. Bulgarernes Fremtrængen ved Nedredonau i 7de Seculum tvang slaviske Stammer til at drage længere mod Nord til Wartha og øvre Weichsel. Frygten for Frankerne bragte dem til at forene sig under et fælleds Overhoved. Navnet Polen udleder man af en Stamme kaldet Polonier. Som Polens første men fabelagtige Konge nævnes en Piast, der fra Bonde skal være bleven Konge; efter ham kaldes de følgende Konger Piaster, hvilket Navn i det polske Cancelliesprog overhoved tillægges alle Landets indfødte Konger; denne Piast sætter man i Midten af det 9de Seculum.

Siden Keiser Otto den 1stes Tid søgte de tydske Keisere at udvide deres Herredømme over Polen og at indføre Christendommen der. En Hertug over Polonierne Miesko eller Mieceslaw maatte erkjende Otto 1 som Lehnsherre, og da han blev gift med en christen bøhmisk Prindsesse Dombrowka, antog han Christendommen. Otto 1 stiftede et Bispedømme i Posen, og Otto 3 et i Gnesen. Det gik dog kun langsomt med Christendommens Indførelse, og Keiserens Overherredømme var vaklende, da Polens Regenter, som snart kaldtes Konger, snart Hertuger, ofte regjerede uafhængige. Mangel paa ordentlig Forsætning, saavel som Nationalhadet til de Tydske, hindrede Kulturens Fremskridt.

Længere Ost ved Dnepr, ⁿIlmen og Ladoga nedsatte sig andre slaviske Stammer. Rimelig ere ogsaa disse af Bulgarerne og Avarerne fortrængte fra sydlige Egne ved Donau mod Norden. De traf her paa finske og vel ogsaa tatariske Stammer, mellem Duna og Wolga mod Nord, som de deels undertvang, deels fortrængte længere mod Nord. Vor Kundskab om disse Slavers ældste Forsætning er meget ufuldstændig; de lignede deres øvrige Stamforvandre, deres øverste Gud kaldtes Perun, og der bragtes ham Menneskeoffre. De ældste Stater stift-

tedes af dem i Kiew ved Dnepr, og i Nowgorod ved Wolschow. I Slutningen af 7de eller Begyndelsen af 8de Seculum bleve de sydlige slaviske Stammer undertvungne af Chazarerne, men de nordlige beholdt deres Uafhængighed indtil de i 9de Seculum bleve undertvungne af Normannerne. Efter Sagnet indkaldte de selv disse for at faae Ende paa deres indvortes Stridigheder. Normannerne kaldtes i Rusland Waræger (Wæringer); de kom under de tre Brødre Rurik, Sineus og Truvor 862, og den Skare, de medbragte, kaldtes Russer. De udbredte snart deres Herredomme fra Peipus over en stor Deel af det nordlige Rusland, og Rurik, som overlevede sine Brødre, blev Enehersker. Warægerne udbredte sig tillige mod Syd, indtog Kiew, og blev snart farlige Fiender for det græske Rige. Efter Warægerne fik nu hele Nationen Navnet Russer, skjønt disse Indvandrede vare for faae til at kunne bevirke nogen Forandring i de Undertvungnes Sæder og Skikke; tvertimod de antog selv de Undertvungnes Sæder. Ruriks Sønnedone Olga lod sig døbe i Constantinopel, og søgte ivrig at udbrede Christendommen, dog uden synderligt Held. I Syd og Ost uvidede Warægerne sig paa Chazarernes Beføstning; men Forbindelsen mellem det store Riges enkelte Dele var kun løs; de Undertvungne beholdt deres gamle Forfatning, og betalte kun Tribut, Kongen eller Storfyrsten indskrænkedes ved de Store (Knæser og Bojarer); hans Residents var Kiew. Med det græske Rige kom Russerne snart i betydelig Handelsforbindelse; Landets fornemste Udførselsartikler vare som i Oldtiden Pelsværk, Slaver, Bøx og Fiskevarer.

Wladimir 1 eller den Store († 1015), indførte Christendommen efter den græske Ritus, og at den græske Ritus indførtes havde tilfølge, at Rusland saalænge blev tilbage i Kultur for de andre christne Magter. Grunden hertil var, at den græske Kirke ei havde et saa mægtigt

velordnet Hierarchie, ei heller saa mange oplyste og med Videnskaber fhyblende Geistlige, som den katholske Kirke. Patriarcher og de Geistlige vare for afhængige af Storfyrsten, og manglede fornøden Kraft til at kunne virke til de raae Nationers Oplysning.

Wladimir deelte Riget mellem sine 12 Søner, og lagde derved Grund til en Række borgerlige Uroligheder. Stæderne benyttede sig heraf til at gjøre sig næsten uafhængige af Storfyrsten, og de gave sig en republikansk Forfatning. Nowgorod var især mægtig, og det var et Ordsprog: "Hvem kan modsætte sig Gud og Nowgorod!" Delingerne gif i det Uendelige; tilsidst var der over 50 Fyrstendømmer, som kun af Navn erkjendte Storfyrsten af Kiew som Overherre, og i Midten af 12te Seculum oprettede en vis Georg Dolgorucki (Juri den Langhaandede) et nyt Storfyrstendømme i Wladimir, hvis Storfyrste snart ansaaes for Hovedregenten istedetfor Storfyrsten i Kiew. Af denne samme Dolgorucki blev Moskwa anlagt 1156. I det 13de Seculum blev Rusland 1256 erobret af Mogolerne eller Tatarerne, som man her, men urigtigt, kaldte dem, og deres 200aarige Herredømme qualte al Spire til Kultur.

Fra Sydrusland udgif slaviske Stammer til Serbien, Bosnien, Kroatien, Slavonien, Moldau og Walachiet. Ved de tatariske og moguliske Folks Indfald lede disse Lande meget; de kom siden deels under Ungarn, deels under Tyrkiet.

C. Tatariske Folkeslag.

13.

Bulgarer, Avarer og Chazarer.

Tatarernes Stammeland er øst for det kaspiske Hav, Tatariet; Oprindelsen til deres Navn er uvis.

Deres Sprog indbefattede en Mængde Dialecter, da Tatarerne udbredtes saa vidt i fjerne Lande og blandedes med andre Folkeslag. Deres Religion blev derved ogsaa forskjellig ligesom deres Næringsveie, da nogle bleve Nomader, andre Agerdyrkere. Den tatariske Stamme udmærkede sig saavel ved en skjøn Legemsbygning, som ved aandelige Anlæg. Fra deres egentlige Fædreneland udbredte Tatarerne sig mod Vest over det hele sydlige Rusland lige ind i de østlige Lande af Tydskland, og mod Nord ind i det sydlige Sibirien, hvor deres Rige, hvis Hovedstad var det nu ødelagte Sibir ved Irtsch ovenfor Tobolsk, i den nyere Tid blev erobret af Kosakerne.

Af de flere tatariske Stammer ere især 6 blevne mærkelige: Bulgarer, Avarer og Chazarer, allerede under og kort efter de germaniske Stammers Vandring; og senere Petschenærer eller Patzinaferne, Romanerne og Tyrkerne.

Bugarerne boede i de store Stepper vest for Wolga, (Bulga, hvoraf man vil udlede deres Navn) mellem Wolga og Kuban, maaskee lige op til Kasan. Skjønt de med Tiden smeltede saa nøie sammen med Slaverne, at de bleve dem fuldkommen lige, er der dog ingen Tvivl om deres tatariske Herkomst. Fra deres Stepper vandrede de ud ad den for Horderne almindelige Bei over Don og Dnepr, og sværmede omtrent Aar 500 lige udenfor Constantinopels lange Muur og lige til den forinthiske Isthmus; man troede at de kun ved Troldomsfunster kunde være saa frygtelige. De bleve 562 undertvungne af Avarerne, men beholdt dog deres egne Chaner, og deres Afhængighed varede kun kort; men ved at dele sig, og at udvide sig over deres hidtil havde Grændser, Don og Dnister, svækkede de deres Magt. Endeel af dem satte sig fast i Nedre-Moesien, som efter dem fik Navnet Bulgarien, og beskyttede ved Landets Skove og Bjerger, bleve de i flere Aarhundreder farlige Fiender af det græske Rige, som ved

Tributer maatte kjøbe sig frit for deres idelige ødelæggende Indfald. Ved Omgang med Provincialerne i Moesien og med Grækerne lærte de at kjende Christendommen og deres Chan Bogores antog samme efter den græske Ritus. Men da de græske Geistlige paalagde for streng Faste og Bodsøvelse, bad han Ludvig den fromme om at sende ham frankiske Lærde. Paven lod ikke saa stjern Reilighed til at vinde Bulgarerne for den latinske Kirke gaae ubenyttet, og Bogoris gif over til den af Politik, for at vinde Occidentalernes Bistand mod Keiseren. Det blev siden Chanernes Politik at erklære sig efter Omstændighederne snart for den ene, snart for den anden af disse tvende Kirker. Christendommen formildede vel dette raae Folk, men den store Hobs Sæder vedblev raae, om end de Fornemme forfinedes ved Omgang med Grækerne. Chanernes Værdighed var arvelig men meget indskrænket ved Bojarerne, som dannede Rigsdagen, og ofte affatte Chanerne. Lovene vare strenge og Straffene haarde. Folket var meget tapert, og fægtede som alle Tatarer helst tilhest. Buer og Pile vare deres fornemste Vaaben, de vare ligesom Partherne farligst paa deres forstilte Flugt.

Bulgarernes Rige erobredes af Tyrkerne i Slutningen af 14de Seculum.

Nogle Mennekealdre senere, omtrent 560, viiste sig Avarerne, et Folk, hvis Sæder og Udvortes bragte Hunnerne igjen i Erindring. Deres ældste Bopæle vare øst for Wolga nordenom det kaspiske Hav. Fortrængte af Tyrkerne, som stormede frem fra Altai, droge de den almindelige Bei for Horderne mod Westen, undertvang de slaviske og bulgariske Stammer, og viiste sig ved det byzantinske Riges Grændser 558. De lovede Keiser Justinian mod Tribut at bekriige de andre barbariske Folkelag, og undertvang nu Bulgarerne, og hjalp Longobarderkongen Alboin at ødelægge Gepiderne i det østlige Dacien, hvis Bopæle, tilligemed Longobardernes forladte Boliger i Pannonien, nu indrømmedes dem 568. De stiftede nu et mægtigt 568

tigt Rige, som indbefattede Ungaren, Mähren, Böhmen, Lausitz, og i Sydhjstland strakte sig til Floden Ens. For det græske Rige bleve de farlige Fiender, og Keiseren maatte gjerne ved stor Tribut friskjæbe sig for deres Plyndretog. Sirmium maatte indrømmes dem, og de bemægtigede sig Dalmatien. Under Keiser Heraklius's Regjering trængte de endog udenfor den lange Muur og ængstede Hovedstaden i Forening med Hypererne, der til samme Tid laae paa den asiatiske Side ved Chalcedon. Men med Lab maatte deres Fyrste eller Chachan trække sig tilbage. Keiseren blev siden den Tid befriet for Krige med Hypererne, og Faren for Avarernes Overmagt svandt bort, især fordi der opstode indvortes Uroligheder i deres Rige. Bulgarerne gjorde sig uafhængige, og Slaverne i Böhmen og Mähren reve sig løs under Anførsel af en Franker Samo, der som Kjøbmand var kommen til dem, havde lært dem en bedre Krigskunst, og var bleven deres Anfører. Andre af de undertrykte Slaver gave sig under Keiser Heraklius's Beskyttelse, og dannede afhængige Stater i Slavonien, Kroatien, Servien, Bosnien og Dalmatien, Slaverne i Østerrig gave sig under Longobardeerne indtil disse's Undertvingelse af Frankerne. Dog med Alt dette bleve Avarerne endnu farlige Fiender for Frankerne. Carl den Store indtog deres Land ligetil Floden Raab, og hans Søn Pipin lige til Theiss, og gjorde det til frankisk Provinds 796. De Overvundne maatte antage Christendommen, og nye Kolonister, især Bayers og Slaver, bosattes imellem dem. Deres Chachaner vedbleve vel en Tid, men kun af Navn, og denne Titel affskaffedes snart, ligesom og det avariske Navn snart gik i Forglemmelse. Avarerne vare et tappert rovgjerrigt Folk; deres Stolthed blev hos Madre endog til et Ordsprog. De svore ved deres Sværd, fægtede meest tilhest, og Bue og Pile vare deres fornemste Vaaben; selv deres Heste vare bepantsrede, og deres Rustning i det Hele anføres af Byzantinerne som Mønster; deres Land var deelt i Distrikter, hvis Forstandere boede i be-

fæstede Forhugninger eller Leirpladse (Ringe). Meest levede de som Nomader især af Hesteavl, men tillige vare de et Handelsfolk og bragte Orientens Varer til Sydskland; de vandt herved store Rigdomme, og overgave sig til Uppighed og Luxus. I deres Krige vare de grusomme; de fangne Qvinder spændte de for deres Bogne, og Mændene jagede de slet bevæbnede i Spidsen mod Fienderne, at disse først paa dem skulde sløve deres Baaben.

Chazarernes, Khozarernes eller Guzzarernes Stammeland var mellem det sorte og kaspiske Hav, hvilket sidste efter dem kaldtes Khozar. De bleve for Byzantinerne først bekjendte 626, da de hjalp Keiser Heraclius mod deres gamle Fiende Nyperferne. Siden udbredte de sig i Sydrusland mellem Don og Dnister og erobrede Krim. Mod Nord gif deres Erobring til Floden Dka, og alle Slaver i Sydrusland vare dem en Tidlang skatkyldige. Med det byzantinske Rige stode de for det meste i god Forstaaelse, og mange af dets Keisere havde chazariske Gemalinder. Men siden det 10de Seculum begyndte deres Rige at forfalde, da Chazarerne, svækkede ved Luxus, deels bleve overvældede af deres vilde østlige Naboer og Stamforvandte Petschenæerne og Romanerne, og dertil de kiemiske Storfyrster udvidede deres Herredomme paa Chazarernes Beføstning. Deres ældste Bopæle og det nordlige Krim benævnedes længe Chazarien.

De vare deelte i Stammer under Chaner, som alle stode under en Overchan eller Chahan, som herskede despotisk. Hans Residentis var Atel nærved det nuværende Astrachan. De sidste Chazarer vare Christne, men Islams fandt mange Tilhængere iblandt dem. Christne forfulgte Secter fandt Beskyttelse hos dem, og Mange vilde udlede Navnet Rjettere af Chazar. Chazarerne vare meest Nomader, men dreve derhos betydelig Handel paa det kaspiske Hav og Wolga, tiltuske sig Pelsværk af Russerne og førte Orientens Varer til Constantinopel.

Andet Afsnit.

Forandringer i Orienten ved Islamismen og Arabernes Erobringer.

14.

Araberne før Muhammed.

Halvøen Arabien, af Arab eller Arabah, d. e. en Slette, hvortil man ogsaa pleier at henregne den store syriske Orken indtil Euphrat, indbefatter omtrent 55,000 Kvadratmile. Jordbunden er tør, sandig og ufrugtbar; Røgelse, Aloe, Myrrha vare i Oldtiden som i Middalalderen dens Hovedproduct; Caffeen dyrkedes der først siden Midten af 15de Seculum. Guld findes der ikke, skjønt man baade i Oldtiden og Middalalderen troede det.

Allt i fjerneste Oldtid var Arabien Hovedstabelplads for Indiens og Ostafrikas Handel, og det er høist rimeligt at Indierne have havt megen Indvirkning paa Folket, og have grundet Kolonier i Landet. Landets naturlige Bestaaffenhed sikrede dets Uafhængighed; Araberne forbleve stedse ubetvungne. Men indsluttede inden deres Grændser, og kun i Berørelse med deres nærmeste Naboer, bleve de ogsaa ligetil Muhammeds Tid uden al Indflydelse paa Verdensbegivenhederne.

Araberne eller Saracenerne (af Scharafajin d. e. Ostboere) udgjøre en Deel af den store semitiske Hovedstamme, og dele sig efter Levemaaden, og som Sagnet lyder, ogsaa efter Herkomst i 2 Hovedgrene, nemlig Haddesi eller Maurer, som havde faste Bopæle, og Beduiner, d. e. Orkenens Sønner, der leve som Nomader. Beduinerne udlede deres Herkomst fra Ismaël, Abrahams og Hagars Søn, ansee sig som de ægte Arabere (Arab al Araba), og foragte Haddesi som en blan-

det, fremmed men naturaliseret Slægt (Arab al Mostaraba) Haddesi udelede deres Herkomst fra Noahs Descendenter i 4de Led Jofkan. Beduinerne vare og ere fremdeles deelte i mange Stammer, hver under deres Scheik eller Eldste, en Post, som dog ofte beklædes af en ung Mand, da den paa en vis Maade er arvelig. Ofte forenedes flere Stammer under en Scheik = el = Kebir eller Emir, og laae i hyppig Krig med andre Stammer. Beduinerne have altid beholdt megen Frihed, om end enkelte Familier have nydt en udmærket Anseelse, paa Grund af Alder eller Forsædrenes Berømmelse. Deres Sæder have paa de Forandringer nær, som Muhammeds Religion maatte foraarsage, vedligeholdt sig uforandrede som i Oldtiden. De have altid udmærket sig ved Tapperhed, Gjestfrihed, Trofast i at holde deres givne Ord, Hengivenhed til deres Familie, ved en levende Indbildningskraft og deraf flydende Lyst til Poesi. De havde poetiske Beddekampe ved Folkefestene, og mange Digtene blomstrede blandt dem; deres Litteratur gaaer dog ei langt tilbage fra Muhammeds Tidssalder. De holde nøie deres Slægts ja selv deres Hestes Stammeregister. De tilbringe deres Liv under Telte og ere fortræffelige Ryttere; Kastespydet ansee de som det ædleste og fortræffeligste Vaaben; om Europæernes Ildgeværer sige de, at de passe sig for feige Folk, som dræbe deres Fiender før de ere nær nok til at kunne tale med dem.

Al Haddesi i Yemen vare der to Hovedstammer, af hvilke Himjariternes var den herskende; alt tidligt blomstrede af denne Stamme Sabæernes Rige. En Oversvømmelse nødte (omtrent 170 est. Chr.) Sabæerne til at udvandre til forskjellige Arabiens Dele, hvor de grundede nye Stater, deriblandt Hatschreb, og hævdede et Overherredømme over Beduinerne undtagen i selve Orkenen. Nogle vandrede udenfor Halvøen og stiftede Stater, som Gazanidernes sydfør Damaskus; Gazaniderne kom siden under Ro-

merne og det græske Rige, og antog Christendommen, men be-
geistrede ved Omars Geiervindinger gif de siden over til
Islam, og forenede sig med Omar.

En Stamme af Haddesi eller Maurerne, som længe
havde været i Besiddelse af Mekka og havt Opsyndet over
Helligdommen i denne Stad, blev 210 est. Chr. fordreven
af en anden Stamme. Men de Fordrevnes Efterkom-
mere toge deres Tilflugt til den beduinste Stamme Ko-
reisch, som vel gjenerobrede Mekka, men beholdt selv
Herredømmet over den hellige Stad 464. Af denne Stam-
me var Muhammed.

Som andre semetiske Folk tilbad Araberne i de
ældste Tider hellige Stene; blandt disse var den helligste
Kaaba eller Kabata, d. e. den firkantede, i det hel-
lige Huus i Mekka, som ogsaa kaldtes Kaaba; her var
den hellige Brønd Benzem, der udsprang fra Hagar og
Ismæel i Orkenen. Desuden dyrkedes af de enkelte Stam-
mer og Familier særegne Stene, rimeligviis fordi de an-
saaes som Sæde for Stamme- og Huusguderne. Efter
Muhammeds Tid er den gamle Nationalhelligdom Kaaba
sat i Forbindelse med Sagnene om Abraham. Kendsler,
Omskjerelsen, Afholdenhed fra visse Næringsmidler hen-
hørte til Arabernes religiøse Bestemmelser; deres Forbin-
delse med Nabosolkene bragte tillige fremmede Religions-
ideer i Omløb; den jødiske Religion og Christendommen
havde Tilhængere i Yemen. De havde Drafler, f. Ex. den
hellige Ild i Yemen, og de troede paa et Liv efter dette.

15.

Muhammed, hans Religionslære, dens Udbredelse og
Indflydelse.

Muhammed, *) d. e. den Glorværdige, hans egent-
lige Navn var Abulkasem Ebn Abdallah, var født

*) Ved Underlæggelse af andre Vokaler kaldes han ogsaa Ma-
homed, Mohammed.

i Mekka 571. Han var af Stammen Koreisch og Fa- 571
 milien Haschem. Hans Fader Abdallah og Moder
 Amena døde begge i hans tidlige Barndom. De ara-
 biske Efterretninger lade det ved hans Fødsel ikke mangle
 paa vidunderlige Begivenheder; alle Syriens Stæder og
 Paladser oplystes af et glimrende Lys, Magernes hellige
 Fld. sluffedes og Perserkongens Palads rystedes af Jord-
 skjelv. Efter Forældrenes Død opdroges han hos hans
 Farbroder Abu Taleb, som havde Nøglerne til den hel-
 lige Kaaba i Forvaring. Han opoffrede sig til Handelen,
 og da han ingen Formue havde, tog han Tjeneste hos
 en rig Kjøbmandsenke Chadijscha, som han siden ægtede.

Han skildres som en Mand af udmærket legemlig
 Skjønhed, herlige Aands-gaver, sværmerisk Indbildningskraft
 og en uimodstaaelig Veltalenhed. Hans Handelskreiser havde
 skaffet ham Bekjendtskab med mange Religionsbekjendere,
 Christne, Jøder, Mager. Til sit 40de Aar levede han i Privat-
 stand, men da fremtraadte han pludselig for at udføre den Plan,
 som han alt i Eensomhed længe havde udkastet, nemlig at
 stifte en nye Religion. Han foregav, at Engelen Gabriel
 i en Hule havde tilkjendegivet ham hans guddommelige
 Bestemmelse, og fremtraadte nu som Prophet. I Begyn-
 delsen fandt han kun faa Tilhængere, sin Svigerfader Abu
 Bekr, sin Kone, sin Fætter Ali og sin Slave Zeid;
 men derimod fik han hele Stammen Koreisch, Familien
 Hadschem undtagen, til Fiender, og under Anførsel af Fa-
 milien Ommiah nødte de Muhammed til at flye fra Mekka
 til Yatschreb, hvis Indvaanere af Had til Koreischiterne
 toge hans Partie. Fra denne Flugt (Hedschra) der fo-
 regik 622 den 15de Juli, begynder egentlig Orientens Om- 622
 dannelselse ved Muhammed og Muhammedanerne. begynde
 med denne Dag en nye Tidregning. *) Yatschreb fik

*) Man erindre her, at de muhammedanske Aar ere Maane-
 aar, altsaa kun 354 Dage.

Navnet Prophetens Stad (Medinat el Nabi) Medina. Han stiftede Venfkab mellem de stridende Partier i Medina, og nu begyndte Krigen mod Koreifchiterne; Medinas forhen fattige Indbyggere bleve rige ved at plyndre deres Fienders rige Karavaner, og Haab om Bytte og hans Forjettelser om Paradiseis evige Glæder forøgede daglig
 630 hans Tilhængeres Antal; han indtog tilfidsft Meffa 630, og rensede det hellige Kaaba for Afguderi og gjorde det til Hovedsæde for sin Religion, hvorved hans Tilhængeres Antal endnu mere forøgedes. Endnu i Muhammeds Levetid blev hele Arabien undertvungen og antog hans Lære; den udbredte sig i Syrien, og ved Gefandtſkab indbød han den perfiske Konge og den græſke Keifer Heraklius til at antage den, og var juſt i Begreb med at paaføre
 632 dem Krig, da han døde 632 i Medina, hvor hans Grav endnu beſøges ſom et helligt Vaſartſted.

Muhammeds Religion kaldes Iſlam (Tro, Hengivelse i Gud); dens Befjendere kaldes Moſlem in, Troende, hvilket Navn er bleven fordreiet til Muſſelmænd; Præſterne kaldes Im an s. Muhammed ſelv nedſkrev Intet, men de Lærdomme, han leilighedsviis foredrog i Sententſer, ſom han foregav at være ham meddeelte af Engelen Gabriel, bleve omhyggelig opſkrevne paa Blade af hans Disciple. Hans Eſtermand Abu Befr lod diſſe ſamle, og denne Samling kaldes Koran, al Koran (Skriftſamling). Den var længe en hemmelig Skat i Prophetens Familie; ſin nuværende Inddeling har den ſaaet af hans Eſterkommere. Den er ſkrevet i et ſkjønt Sprog, og har mange ægte digteriſke Steder.

Foruden hvad Muhammed i ſin Lære ſkylder ſin egen levende Phantafie, tog han meget af gamle arabifke Traditioner; Meget er taget af Chriſtendommen og Jødedommen, hvoraf Koranen indeholder mange bibeliſthiſtorifke Steder, men fulde af grove Anachroniſmer. Han ſøgte at forbinde de gamle arabifke Sagn med de bibeliſke,

især med Abrahams Historie; Noget har han laant af Zoroasters Lære. Men sin Kundskab om hine fremmede Religioner øste han ei af Kilderne selv, men hentede den ved Omgang, og han fik altsaa de Begreber, der gjaldt som Troeslære hos de Secter han stødte paa. Han lærte, at der ialt var fremtraadte 6 store Propheter: Adam, Noah, Abraham, Moses, Christus og han selv, som var den sidste og største af dem alle.

Som alle positive Religioner fordrede Islam en ubetinget Troe paa det, som Gud ved Propheten har aabnet. Koranen var fra Ewighed af med Ihsøts Straaler skrevet paa Guds uforanderlige Raadslutnings Bord, og blev Muhammed kundgjort ved Engelen Gabriel. Den er bekræftet ved Mirakler, hans Tilhængere anføre af saadanne mange, selv beraaber han sig kun paa et eneste, nemlig den vidunderlige Reise, som han paa Hoppen el Borak i een Nat gjorde til Sinai, Jerusalem, alle hellige Steder paa Jorden, og igjennem de 7 Himle lige til Guds Throne; ellers erklærede Muhammed selv Mirakler for overflødige.

Hovedpunkterne af Muhammeds Lære ere: Der er kun een Gud og Muhammed er hans fornemste Prophet. Synden er kommen ind i Verden ved Djævelen. Menneskets Skjæbne er fra Ewighed af forud bestemt, dog ophæves derved ikke den moralske Tilregnelser. Der er et Liv efter dette med Belønning og Straf; Himmelen eller Paradiset's Glæder indbefattede Alt hvad der kunde smigre Sandfælsigheden, selv den groveste, og de udmalede ligesom paa den modsatte Side Helvedes Straffe med en glødende orientalsk Phantasies stærkeste Farver.

Grundvolden for Sædelæren er Kjærlighed til Gud, og den fornemste Vej til Salighed er Kamp for Religion. Bedre, hedder det, er det at kæmpe i den hellige Krig end at bede i 70 Aar, og at kæmpe blot i faamange Dieblis som et diende Føl slipper Moderens Yver

for at drage Aande, er allerede nok til at aabne Paradisets Porte.

Til de udvortes Dvenser hører daglige Bønner med Ansigtet vendt imod Mekka, Almisser, Faster, Kenseiser. Der paalægges hver Troende i det mindste een Balsfart til Mekka; dog da ved Islams Udbredelse til saa fjerne Lande denne Pligts Opfyldelse for mange blev en Umulighed, saa tillodes det at lade denne Balsfart forrette ved en Anden, og dog tilregne sig selv den moralske Fortjeneste. Det var tilladt at have flere Koner.

Inden et Aarhundrede efter Muhammeds Død var hans Lære udbredt fra Indiens Grændser ligetil det atlantiske Hav. Aarsagen til saa forbausende Fremskridt maa søges deels deri, at da Muhammed havde optaget saameget af andre Religioner, saa fandt alle Religionsbekjendere i hans Lære Ideer, som stemmede med deres ældre Forestillinger; deels deri at Islam paa den Tid overgik i indre Værd alle Orientens dengang meget udartede og forvandede Religioner, Christendommen alene undtagen; videre var hans Lære nøie lempet efter Orientalernes sandfelige Lærv, og indflædt i et med deres Smag stemmende billedligt Sprog. Endelig bidroge Arabernes Erobringer til dens hurtige Udbredelse; vel tvang de kun Hedningerne til at antage Islam, og tillod de Christne, Jøder og Zoroaster's Tilhængere mod Tribut at beholde deres gamle Troe; men de store Fordele, som tilfald dem, der antog Islam, da de derved i Gæt og Alt bleve satte lige med Seierherterne, bevægede Mange til Overgang.

Bistnok kan ikke negtes, at Udbredelsen af denne Lære paa den Tid virkede gavnligt til mange raae Nationers Dannelselse, idet den gav dem værdigere Begreber om Gud end de før havde, og en bedre Sædelære; men paa den anden Side kan ei heller negtes, at Islamismen lagde Hinder for en fremtidig videre Udvikling. Selv de skønne Kunster, Malerie, Billedhuggerkunst og Musik lag-

des ved Koranen i Rænker, thi den forbød al billedlig Fremstilling af noget levende Væsen, alle musikalske Instrumenter vare ligeledes forbudne. Den begunstigede Despotiet, som blev saameget fastere grundet, da Muhammeds Eftermænd Chaliferne forenede i een Person den høieste verdslige og geistlige Myndighed, hvilken sidste tjente til at forøge den første ved at omgive den med Helligheds Nimbus, og der altsaa ikke i Orienten blev et mægtigt Hierarchie, der dannede en Modvægt mod det verdslige Despotie, saasom Paven magten i de occidentalste Stater.

Bed at udbredes saa viden om modtog Islam snart Forandringer i sine Lærebegreber, og der opstode Secter. De to Hovedsecter, som opstode strax efter Prophetens Død, og som tillige bleve politiske Partier, da der strax blev Strid om Balget af de første Chalifer, ere Sunniter og Schiiter. De første, som kaldes saaledes fordi de foruden Koranen ogsaa antog som gjældende den mundtlige Tradition, Sunna, ere de talrigste, og til dem hører Araber og Tyrker; til Schiiter, d. e. de Frafaldne, som ei antage Traditionens Gyldighed, høre Perserne. Begge Secter indbefatte igjen flere Underafdelinger.

16.

Muhammeds Eftermænd Chaliferne. Ommajadernes og Abbasidernes Dynastier. Chalifatets Undergang ved Mogolerne 1258.

Strax efter Muhammeds Død syntes hans Religion og Rige at trues med Undergang. Der opstod flere Propheter, som fik Anhang, og indvortes Strid om hvo der skulde besætte hans Post. Vel hedte det, at Muhammed havde bestemt sin Fætter og Svigersøn, den tappre høimodige for Islam begejstrede Ali, gift med hans kjæreste Datter Fatime, til sin Efterfølger (Chalifa Resful

Allah, Guds Prophets Efterfølger); men hans efterladte Vndlingsgemalinde Ayescha hindrede Allis Balg, og bevirkede at hendes Fader Abu Bekr blev valgt til Chalif. Han regjerede kun 2 Aar, og valgte til sin Eftermand den raae men tappre Omar, der havde hørt til Prophetens fortroligste Omgangsvener.

Udvortes Krige vare for de første Chalifer en Nødvendighed for at afværge indre Uroligheder, og ved deres Erobringer udbredtes Arabernes saavel Herredømme som Religion over en stor Deel af Orienten. Arabernes hurtige Fremskridt maae forklares deels af den fanatiske Begjæstring, som Muhammeds Lære havde vaakt hos dem, deels deraf, at alle Undertvungne, som antog Islam, fattes paa lige Fod med Araberne selv, hvilket ikke bidrog lidet til at forstærke deres Hær; endelig opstod den arabiske Magt saa uventet, at den overvældede Alt med sin Hurtighed. Rig Macedonierne søgte Araberne at befæste deres Herredømme ved at anlægge Stæder. Muhammed havde befalet at føre Krigen med Mennekelighed, men dette Bud lod sig vanskelig opfylde, hvor man gav Krigerne Anviisning paa Byttet. Først efter Omars Tid indførtes Sold til Soldaterne.

632 Abu Bekrs Feldtherre Kaled, kaldet Guds Sværd, banede, efter først at have dæmpet indre Uroligheder, ved sine Seire over Nypererne Veien for Arabernes snart paafølgende Erobring af Sassanidernes Rige. Det græske Rige angrebes paa samme Tid af hans Feldtherre Amru, og de græske Feldherrers Feighed og Forræderie lettede Erobringen. Kaled kom fra Persien, og under Omars Regjering erobredes hele Syrien, Phoenicien og Palæstina. Jerusalem, som ogsaa af Araberne ansaaes for en hellig Stad, erobredes 637. Uden at agte paa Chalifens Befaling at vende tilbage formedelst en i Syrien udbrudt Pest, gif Amru til Egypten, og dette Land blev Provinds af Chalifatet 640. Paa dette Tog var det

man, dog uden tilstræffelig Grund, beskylder Amru for at have paa den raae Omars Befaling opbrændt hvad der var tilbage af det alexandrinste Bibliothek. I Egypten anlagdes Kahira, d. e. den Seierrige. Beien stod nu aaben til Nordafrika, og allerede Amru erobrede Barfa og Tripolis. Krigen med Perserne fortsattes, og Basra (den Stenrige) anlagdes. Omar blev myrdet af en sværmerisk Person i Moschen i Medina 644. Under Osman hans Efterfølger fuldendtes Persiens Erobring af Moavijah, Statholder i Syrien; Araberne erobrede hele Nordkysten af Afrika, og for desto bedre at kunne bekriige det græske Rige, anskaffede de sig i Phoeniciens og Syriens Havne en Sømagt. For Sætsjenesten havde Araberne en naturlig Afsky, men for at opmuntre dem dertil, søgte de hellige Traditioner at have Sætkrigens Fortjenester langt over Landkrigens. Det er, hedte det, ligesaa stor Fortjeneste at dreie Hovedet i et Sæslag, som i et Landslag at vælte sig i sit Blod. Osman blev dræbt 656 og nu først blev den tilfidesatte Ali Chalif, men uagtet hans Dyder og store Tapperhed, man kaldte ham Løven, kunde han ei vedligeholde indvortes Rolighed. Mange af de anseeligste Mænd vilde ei erkjende ham, tilsidst opfastede Moavijah i Syrien sig til Modchalif, forbandt sig med Amru i Egypten, og Krigen begyndte. Tre Fanatikere forbandt sig om at skaffe Landet Fred ved at myrde de tre Anførere, men det lykkedes kun med Ali 661. Moavijah, og med ham Ommaijadernes Familie kom nu paa Thronen. Men Muhammeds Slægt var ikke uddød med Ali, og beholdt mange Tilhængere, især i Arabien selv, hvorfor ogsaa Chalifen flyttede Residenten fra Medina til Damaskus i Syrien, hvor han havde sine fleste Tilhængere. En Vaabensstilstand, som var indgaaet med det græske Rige, blev opsagt; syv Sommere efter hinanden ængstede Araberne med deres Sømagt Constantinopel, og

kun den nyopfundne græske Ild, og en Storm, som ødelagde Fiendens Flaade, reddede Staden. *)

Indre Partier standsede for en Tid Erobringerne indtil under den 6te Chalif af Ommajjaderne Al Walid (fra 705—715). Under ham udvidedes Chalifatet til de største Grændser, det nogensinde besad. Hans Feldtherre Kothaiba erobrede Tatariet; ogsaa de nordligste indiske Lande erobrede, dog kun for en kort Tid. Statsholderen Musa fuldendte Nordafrikas Erobring, og sendte derpaa sin Underfeldtherre Tarif over til Spanien, for at bekriige Usurpateuren Roderich (Slaget ved Xerez de la Frontera 711). Selv gik han over 712. Araberne erobrede hele Spanien, trængte over Pyrenæerne og lige til Loire, men bleve slagte af den frankiske Major Domus Carl Martel ved Poitiers 732. Mod det græske Rige gjordes store Tilrustninger; Al Walids Efterkommer mere beleirede Constantinopel baade tillands og tilvands 717, og kun den græske Ild reddede Staden. Men det faldt vanskeligt at holde Orden i et saa udstrakt Rige, især da flere af de følgende Chalifer vare uduelige. Den af Ommajjaderne fortrængte Familie Hascem skaffede sig mange Tilhængere, især i Persien og Abul Abbas el Saffeh, eller Blodudgyderen, opkastede sig til Chalif 750, og lod med største Grusomhed alle Ommajjader udrydde; kun een af dem Abdor Rhaman reddede sig til Spanien og stiftede der et uafhængigt Chalifat 755, hvis Sæde blev Cordova.

---

*) Den græske Ild, en krudtagtig Komposition, var opfundet af en Græker fra Syrien Kallinikus, som folgte sin Hjemmelighed til de græske Reifere. Den brændte under Vand, og var næsten uudslukkelig. Man brugte den deels indstøttet i Leerkar, som udkastedes, deels sprøitede man den i flydende Tilstand. Dens Brug fortrængtes ved Opfindelsen af Krudtet, og dens egentlige Sammensætning er bleven en Hemmelighed.

De første Chalifers Magt og Myndighed udsprang fra deres Værdighed som Religionens øverste Forstandere; de bleve udvalgte af de fornemste af Muhammeds Bønder, der tillige udgjorde et Raad. Hver Fredag, Muhammedanernes Helligdag, maatte Chalifen aflægge et Slags Regnskab for Folket. Chalifernes Levemaade i Medina var til Ali's Tid meget tarvelig. Feldtherrerne vare tillige Statholdere i Provindserne. Omar tildeelte først Krigerne visse Indtægter, især dem, som vare af Prophetens Familie; derved opstod et Slags Arveadel, som tillige var grundet paa Rigdom. Ali indførte Luxus og Pragt. En Femtedeel af Byttet tilfaldt Staten, men Chaliferne betragtede snart den offentlige Skat som Privateiendom.

Regjeringen blev under Ommaijaderne mere og mere despotisk. Sædvane gjorde Regjeringen arvelig i deres Familie, da Chaliferne gjerne pleiede at udnævne deres Eftermænd. De overlode gjerne Forretningerne til deres Bezirer og Feldtherrer. De store Rigdomme frembragte en overordentlig Luxus, den offentlige Skat ødsledes til Pragt og Overdaad. Selv Statholderne holdt sig en egen Livvagt, og bleve derved ofte farlige.

Mere af Uvidenhed end af politisk Indsigt lode Araberne de Undertvungne beholde alle bestaaende Indretninger uforandrede; men da efter Despotiets Regler alle Landgodsfer betragtedes som Regentens Eiendom, saa maatte Besidderen deraf betale Skat, Moslemin en Tiendedeel, andre Religionsbefjendere en Femtedeel, ja vel endog en Trediedeel; disse maatte desuden betale en meget trykkende Formueskat, Moslemin vare derimod frie for alle personlige Afgifter. Statsindkomsterne bleve gjerne bortforpagtede, og Provindserne trykkedes ofte af Statholderne. Jøder og Christne vare gjerne Oppebørselsbetjente og Regnskabsførere, da kun saa Arabere forstode Skrivekunsten. De førte deres Retssager i Begyndelsen kun i det græske Sprog; Al Walid befalede at de skulde føres paa arabisk.

Mynter bleve først indførte under Omar. Araberne foragtede i Begyndelsen al Handel; Muhammed havde strengelig forbudt al Rente, men den tiltagende Rigdom, og nogle Forbindelse med de vigtigste Handelslande, som deres Herredømmes Udbredelse bevirkede, bragte dem snart til at deeltage i Handelen, som Karavanerne til Mekka saameget begunstigede.

I Begyndelsen foragtede de raæ Araber al Lærdom, men deres Omgang med de undertvungne kultiverede Nationer frembragte heri Forandring. Studium og Fortolkning af Koranen, som deres øverste og eneste Kilde til al guddommeligt saavel som verdsligt Lov, lagde Grund til en videnskabelig Theologie og Jurisprudence. De begyndte tillige at lægge sig efter de mathematiske Videnskaber. Dog blomstrede Videnskaberne først hos dem under Abbasiderne.

Chaliferne af Abbasidernes Dynastie maatte næsten bestandig ligge i en indvortes Kamp med Ommajadernes Parti og med Alis Tilhængere, som aldrig vilde erkjende nogen anden end Muhammeds Efterkommere som berettiget til Chalifatet. Desforuden opstode nye religiøse Secter, som paa Grund af den nogle Forbindelse mellem Religion og Stat maatte blive politiske Partier tillige. Den anden Chalif af dette Dynastie Al Mansur beskyttede Videnskaberne; han anlagde den prægtige Residentsstad Bagdad ved Tigris, nær de gamle Stæder Seleucia og Ctesiphon, og de følgende Chalifer satte deres Vre i at forskjønne denne Hovedstad.

Den femte af de abbasidiske Chalifer var den berømte Harun al Raschid, (den Retfærdige) Carl den Stores Samtidige, fra 786—809, der som en kraftfuld Regent baade vedligeholdt indvortes Orden, og ved lykkelige Krige mod Grækerne Rigets udvortes Anseelse; dog kunde han ei hindre Nordafrikas Frafald. Saavel han som hans Søn og Eftermand al Mamun, ere berømte for den Yndest og Understøttelse, som de stienkede Kunster

og Bidskaber. Men ved Rigets Deling mellem sine tre Sønner udsatte Harun det for indre Uroligheder. Chaliferne's vidtløftige Rige manglede formeget en ordentlig indre Organisation, til at det i dets store Omfang, og med saa forskjellige Folkelag til Undersaatter, kunde holdes sammen. Det fælleds Foreningsmiddel Religionen tabte sin Kraft som Foreningsmiddel ved de mange stridige Religionssecter, som opstode, og af hvilke de fanatiste Karathiers eller Ismaeliens Sect mod Slutningen af det 9de Seculum vare de farligste, der planmæssig og listig udvidede sig, og stræbte at fortrænge Abbasiderne. Denne Sect ventede den sidste og største Prophets Komme; han hedte Muhammed Mahadi (Beviseren), og skulde forene Christendommen med Islam. Chaliferne antog til deres Sikkerhed tyrkiske Leietropper, Haruns Søn Al Mostafem gav første Exempel herpaa; men disse Leietropper udøvede under deres Anfører, som kaldtes Emir al Omrah, snart det samme Herredømme i Bagdad som Prætorianerne fordem i Rom. Chaliferne overlode sig mere til et sandseligt Liv, og levede kun i deres Serail, overladende al Magten, baade den militaire og den civile, til deres Emirer al Omrah, hvis Anseelse snart fordunklede Chaliferne's; de vare fuldkommen det samme som Majores domus under de første frankiske Konger. Statholderne i Provindserne gjorde sig uafhængige, saa at Chaliferne til sidst vare indskrænkede til Staden Bagdad og dens Omegn; saaledes opstod af Chalifatet flere Chalifater, af hvilket dog intet naaede den Alder, som Chalifatet i Bagdad. Det bestod under Partier og indre Rystelser til 1258, 1258 da Mogolerne stormede Bagdad og dræbte den sidste Chalif Mostafem Billah (Brødefrie ved Gud).

Under Abbasiderne naaede den arabiske Literatur sin største Høide; Skoler og Akademier anlagdes i de større Stæder som Bagdad, Damaskus og Ispahan. Dog fik Araberne deres Lærdom udenfra; Grækernes Bærker over-

fattes i det arabiske og syriske Sprog, oftest slet nok; Aristoteles stod i stor Anseelse, men Arabernes Bestræbelser for at bringe alle Ideer i Harmonie med Koranen var til stor Hinder for al Fremgang i Videnskaberne. De lagde megen Vind paa de mathematiske Videnskaber, men forbandt med samme Astrologie eller Stjernetyderie; i det Hele havde de megen Forkjærlighed for hemmelige Kunster, Sandfigerie, Talismanner o. d. l.; deres chemiske Bestræbelser gik især ud paa Alchymie eller Guldmagerie. Lægekunsten dyrkedes meest af Christne og Jøder. De lagde megen Vind paa Geographien; Historie dyrkede de ogsaa, men uden Smag. Lyst til Fortælling og Roman gik fra Perserne over til Araberne; Poesien elskede de, men den gik ofte over til Versmagerie; fremmede Sprog dyrkede de ikke, men de bearbejdede deres eget med piinlig Flid og Nøiagtighed. Bekjendte arabiske Skribenter ere foruden andre Historieskriveren Abulfeda, og den som Philosoph og Physiker bekjendte Læge Avicenna (Ebn Sina). Det Land, hvor arabisk Litteratur blomstrede meest, var Spanien.

Borgerlige Næringsveie kunde naturligtviis ikke trives under de indre Uroligheder. Handelen i Orienten saa nøie forbunden med de hellige Balsarter forstyrredes ofte forsætlig af de fiendtlige religiøse Secter. Dog udbredte Araberne sig til For- og Bagindien, ja endog lige til China, dog meest tillands gjennem Tibet, formedelt det chinesiske Havs Farlighed. De besøgte Ostkysten af Afrika; men deres Søefart var meest ængstelig Kystfart. Deres Handel med Occidenten gik især over Trapezunt. At de skulde have kjendt Kompasset tidligere end Europæerne er ubeviist.

Stater og Dynastier, som opstode af det arabiske Chalifat i Asien og Afrika.

Blandt de flere mindre Stater, som opstode af Chalifatet, og i hvilke det ene Dynastie fortrængte det andet, ere Seldschukernes i Asien og Fatimidernes i Egypten de vigtigste især for Korstogenes Historie.

Seldschukerne, saaledes kaldet efter en Anfører Seldschuk, vare et tyrkisk Folk fra Stepperne hiinsides Tazartes. Seldschuk, som havde staaet i Tjeneste hos en nomadisk Chan, havde maattet flygte til Chorasán (det gamle Ariaana). Han antog der Islam, samlede fra alle tyrkiske Stammer en Mængde Eventyrere, og tog i Arabiens indre Stridigheder Tjeneste hos det Partie, som betalte ham bedst. Hans Sønnesøn Togrul Beg undertvang hele Persien; dennes Brodersøn Alp Arslan (den modige Løve) 1066 vedligeholdte Seldschukernes Anseelse og hans Søn Dschelaloddin eller Malek Schah undertvang Tatariet ligetil Chinas Grændser, Forasien og Syrien, og forenede saaledes næsten alle Chalifatets asiatiske Lande. Men ved hans Død 1092 svækkedes allerede Seldschukernes Magt ved Delinger. Da Korstogene begyndte, var der i Syrien og Forasien flere seldschukiske Smaastater. I Riget Iconium eller Rum regjerede dengang Sultanen Kilidsch Arslan, hvis Hovedstad var Nicæa; i Syrien var paa samme Tid to Dynastier, et i Aleppo og et i Damaskus. De seldschukiske Sultaner overlod uforsigtig Magten, ligesom Chaliferne til deres Emirer al Omrah, og til deres Opdragere og Formyndere, der kaldtes Atabek (Fyrsternes Fædre) og hvilke snart gjorde sig uafhængige i de forskjellige Provindser. Af disse Atabek er mærkelig Nureddin i Aleppo, der blev en farlig Fiende for de af Korsfarerne stiftede Riger i

Asien. Foruden Seldschukerne herskede samme Tid ogsaa andre tyrkiske Stammer i Syrien, Ortokkerne, som fort før Korstogene havde Jerusalem inde, og meget tryk= 1096 fedede de christne Pillegrimme; men 1096, fort før Korsfarernes Ankomst, var Jerusalem bleven dem fratagen af Fatimiderne fra Egypten. Endvidere Absassinerne paa Libanon, om hvis forvovne vilde Tapperhed Korsfarerne fortælle de frygteligste Historier. Almindelig antages Absassinerne for at være en Stamme af de før omtalte Ismaeliter. De vare vilde Fanatikere, den mindste Fornærmelse med dem maatte udsones med Blod; de stillede 60,000 Mand, og vare Korsfarernes farligste Fiender. Sandsynligviis har Faren for at undertvinges paa Korstogenes Tid bragt mange andre Stammer til at forene sig med dem under et Overhoved, som de kaldte den Gamle paa Bjerget (Dscheif el Dschebel). Om Absassineres blinde Hengivenhed til deres Herker, planmæssige Opdragelse, fast utrolige Forvovenhed og utrættelige Iver i at forfølge det dem anviste Offer, saa at mange Fyrsters Død, selv i Europa, tilskrives deres Morderdolke, vare de vidunderligste Rygter i Omløb. Dolken var deres fornemste Baaben; af deres Navn vil man udlede det franske Ord *assassin* Morder.

De afrikanske Provindser vare de første, som løsrev sig fra Chalifatet næst efter Spanien. Opmuntret ved Abdor Rahmans Exempel rev Statholderen over det mellemste af den afrikanske Nordkyst (Tripolis, Tunis og 800 Algier) sig løs ontrent 800; hans Dynasti kaldtes Aglabidernes. De erobrede Sicilien, og kæmpede længe med Graekerne om Besiddelsen af Nedreitalien, hvoraf de først bleve fortrængte i 11te Seculum af Normannerne. Edris, en af Allis Efterkommere, flygtede for Harun al Raschids Efterstræbelser til det ydre Afrika, (Fez og Marokko) og grundede Edrisidernes Rige. Achmed, en tyr= 868 kisk Statholder, gjorde sig 868 uafhængig i Egypten.

De afrikanske Lande kom endelig samtlige under et fælleds Herredømme ved Fatimiderne. Dette Dynastie kaldtes saa fordi det uledede sin Herkomst, uvist om med Rette, fra Ali og Fatime. Dets Stifter, som hørte til de fanatiske Karmathiers Sect, udgav sig tillige for den forventede Prophet Mahadi; Fatimiderne trængte ogsaa frem i Syrien og havde ved Korstogenes Begyndelse Jerusalem inde, men af Korsfarerne, og siden af Atabek Nureddin bleve de trængte tilbage til Egypten. Den næstsidste fatimidiske Sultan eller Chalif, som de ogsaa kaldte sig, fordrev sin Bezir Schawer, som søgte Hjælp hos Nureddin, der igjen lod ham indsætte ved Hjælp af Kurderen Schirkuah. Men for at undgaae at opfylde sine indgangne Forpligtelser søgte Schawer at indlade sig med Korsfarerne; Schirkuah styrtede ham derfor, opkastede sig selv til Bezir, og hans Brodersøn Saladin eller Salaheddin, Søn af Ahyub, arvede dennes Værdigheder. Efter den sidste Sultans Død, gjorde Salaheddin sig til Herre over Egypten, og underkastede samme igjen Chalifen af Bagdad 1171. Efter Nureddins Død bemægtigede han sig¹¹⁷¹ dennes Lande i Syrien, fratog Korsfarerne Jerusalem, og indskrænkede dem blot til Kysterne; selv en Deel af Arabien adlød ham. Han er berømt i 3die Korstogs Historie, og Orientalerne ophøje ham til et Ideal af en Fyrste. Hans Efterkommere, som kaldes Ahyubiderne, herskede over Egypten til 1250. Men Sutanerne beredte sig selv deres Undergang ved at danne sig en Livvagt af Krigsfanger (Mamluker), som de kjøbte af Mogolerne. Denne af alle Folkeslag blandede mægtige Livvagt, tiltog sig efter 1250 at besætte Thronen, dog valgte den altid en indfødt Tyrk til Sultan. Under dette Mamluk-Herredømme stod Landet ligetil dets Erobring af Dsman 1517.

Nordafrika forblev under arabisk Dynastie indtil i 16de Seculum, da Pottemagersønnerne Horuf og Schered-

den Barbarossa fra Lesbos lagde Grunden til det tyrkiske Herredømme i Afrika og til Korsarstaterne. Saaledes gif Arabernes Herredømme i Afrika omsider aldeles tilgrunde ved Tyrkerne, ligesom allerede før de arabiske Dynastier i Asien meest styrtedes ved tyrkiske Stammer, men som dog en lang Tid undertrykkes af Mogolerne.

Fredie Afsnit.

De enkelte Staters Historie indtil Korstogene.

A. Frankrige.

18.

Frankerne. Chlodowig.

Chlodowig (Ludvig 1) en Sønesøn af Merowæus, maa ansees som den første Stifter af det frankiske Monarchie. Han fulgte sin Fader Childerich i Herredømme 481 met over en Deel af de saliske Franker 481. Hans Faders Rige var for snevert for hans Uergjerrighed, og han udvidede det paa sin Naboe Syagrius's Bekostning. Understøttet af andre frankiske Fyrster, slog han Syagrius ved 486 Soissons 486, og gjorde Ende paa den sidste Rest af romersk Herredømme i Gallien. Syagrius flygtede til Westgotherne, men blev udleveret og dræbt, og Chlodowig gjorde sig til Herre over alt Landet mellem Seine, Loire og Rhone.

Dernæst understøttede han sin Fætter, Konge over de ripuariske Franker ved Coln, mod Alemannerne, slog disse ved Zulpich eller Tolbiacum 496 (strax vest for Bonn i Julich og Cleve). Den største Deel af Alemannerne maatte underkaste sig ham, men efter frankisk Skik lod han dem beholde deres egne Indretninger og lod dem

staae under deres egne Hertuger. Da Geistligheden tilskrev hans Seier det Løfte, han kort før Slaget havde gjort, at ville antage Christendommen, hvis han vandt, saa lod han sig døbe med en stor Deel af sine Franker, allerede længe overtalet dertil af sin christne Gemalinde, den burgundiske Prindsesse Chlotilde. Han blev døbt af Erkebispen i Maynz 496, og optoges i den orthodoxe Kirkes Skød, hvorover Paven glædede sig saameget, at han gav ham Navn af den allerchristeligste Konge.

Han vendte sig derefter mod Indvaanerne af Armo- rika (Bretagne), som maatte underkaste sig. Opvuntret af sin Gemalinde, som vilde have Hevn over sin Faders Morder, hans Broder Gundobald, angreb han derpaa det burgundiske Rige, som dog slap med at betale Tribut. Nu kom Touren til Vestgotherne, uagtet den østgothiske Theodorich gjorde sig al Umage for at afværge Krigen. Som Paaskud til Krig tog Chlodowig, at de vare Arianere, og Kjættene maatte ei taales i Landet. Han slog Vestgotherne ved Poitiers 507, og trængte frem lige til Garonne. 507 Theodorichs kraftige Indblanding i Krigen reddede dog Languedoc og Provence for Vestgotherne.

Endnu herskede ikke Chlodowig over samtlige Fran- ker; der vare foruden ham flere Høvdinger; men ved en Række af Troløsheder, og ved de skændigste og grusomste Rænker vidste han at udrodde alle dem, der paa Grund af deres Slægtskab med Merovæus kunde gjøre nogen Fordring, og blev paa denne Maade Herre over samtlige Franker. Chlodowig døde 511, som Herre over det meste af Gallien, og en stor Deel af det vestlige Tydskland. 511

Paa at vedligeholde Rigets Eenhed havde Chlodowig ikke tænkt; det deelede mellem hans Søner. Den ældste fik Austrasien eller Ostfranken, der indbefattede alle frankiske Lande østfor Rhinen, og Landene mellem denne Flod og Maas; dets Hovedstad var Metz. De tre Øvrige, Børn af hans anden Gemalinde Chlotilde, deelte det Øvrige af

Landet, som kaldtes Neustrien eller Westfranken, og toge deres Residentser i Soissons, Paris og Orleans. Chlotilde holdt Enighed blandt sine Sønner, og forøgede det frankiske Rige ved Erobringen af Burgund (see I. S.). Vitiges, Ostgothernes Konge, kjøbte sig Frankernes Neutralitet i hans Krig mod det græske Rige, ved at affaae dem det sydlige Gallien og Rhætien (see II. S.). Ogsaa i Germanien udvidedes Frankernes Herredømme med Thüringen. Chlotar (Lothar 1), den yngste Søn, overlevede sine Brødre og forenede igjen det frankiske Monarchies Lande, men allerede hans Sønner deelte dem igjen, og slike Delinger vare sædvanlige under Merowingerne. Man stiller i denne Periode 3 Hoveddele i det frankiske Rige, Austrasien, Neustrien og Burgund, hvis Hovedstad var Chalons sur Saone. Til Ulykke vare alle Merowinger svage Regenter, og en Række af Oprør og Grusomheder udgjøre denne Periodes Historie, og hindrede al Kultur. Grændserne udvidedes imidlertid ved Erobringen af Aquitanien (Gascogne), og selv Bavern gjordes afhængigt. Men en ordentlig indre Forfatning udviklede sig sildigere hos Frankerne end i de andre germaniske Stater, og Forskjellen mellem Seierherren og de Overvundne vedblev en lang Tid at være stor, da de egentlige Franker ikke meget blandede sig med de sidste, men meest bleve boende i deres gamle Sæder, Belgien og Rhinlandene. De Overvundne beholdt deres Indretninger; over dem indfattes Hertuger som Krigshøvdinge, og Grever, som bestyrede alle civile Anliggender. Over de forrige romerske Undersaatter i Landet, som kaldtes Provincialer, udøvede Kongerne den samme Magt som de forrige romerske Keisere, men i deres Herredømme over Frankerne vare de indskrænkede ved de almindelige Folkforsamlinger, som gjerne holdtes i Martzmaaned, deraf kaldtes Martzmarken og for hvis Willie de ofte maatte give efter.

Disse Forsamlinger dannedes af alle frie Mænd, men tabte efterhaanden deres Indflydelse. Frankernes ældste Love, som sættes høiere op i Tiden end Chlodowig, ere de saliske, og lidt yngre de ripuariske. Af en meget naturlig Politif søgte de frankiske Konger at formere Antallet af de Personer, der vare afhængige af dem enten som Hofbetjente eller ved indgangne Forpligtelser, og de søgte at belønne dem og binde dem til sig ved at overdrage dem Bestyrelsen af de kongelige Eiendomme eller Domaines. Disse Eiendomme vare mange, da Kongerne tilegnede sig alle de forrige romerske Keiseres Eiendomme i Landet. Paa denne Maade dannedes et Lehnsvæsen, og ved Hjælp af deres mange og mægtige Vasaller fattes Kongerne ofte istand til at handle mod Nationens almindelige Billie. Men disse Vasaller forstode godt at benytte sig af de indre Uroligheder til at unddrage sig mere og mere den kongelige Myndighed; de fik under svage Konger deres Lehn, som de oprindeligt kun havde paa Livstid, forvandlede til arvelige Lehn, og bleve saa mægtige, at de levnede Kongen kun liden Myndighed tilbage. I en Stat, der var saaledes ordnet, skjeldnede man ei saa nøie mellem Hoffets og Statens Embedsmænd, og de første fik snart en meget stor Indflydelse i alle Forvaltningens Grene. I Spidsen for alle Hoffets Embedsmænd stod den saakaldte Major domus. Den Indflydelse, disse fik som Formyndere for umyndige Konger, og under de svage Merowinger, blev inden søie Tid aldeles uindskrænket, skjønt de øvrige Store af Misundelse forsøgte at arbeide derimod.

Blandt disse Majores domus er mærkelig Pipin af Heristall (efter hans Slot Heristall nær Lütich). Han var først Major domus kun i Austrasien, og førte Krig mod Theodorich 3, Kongen af Neustrien og Burgund. Han overvandt ham og hans Major domus ved Testri (nær St. Qvintin) 687, hvor den sidste faldt. Pipin erkjendte nu Theodorich for Konge ogsaa over Austrasien, som just var

uden Konge, men tvang ham til at antage sig som Major domus i alle 3 Riger. Pipin herskede som Herre saavel under denne Konge som under hans tre uduelige Eftermænd. Paa en flog Maade forstod han at binde til sig de frankiske Store ved rige Belønninger og Embeder, og at vinde Geistligheden ved Verbødighed og rige Gaver, Folket ved Retfærdighed og Mildhed, saa at han ved disse Midler blev stærk nok til at tugte de Gjenstridige. Han førte Titel af Hertug og Fyrste over alle Franker. Under de forrige Forvirringer vare næsten alle Undertvungne frafaldne; Pipin bragte dem igjen til Lydighed. Dog blev Aquitanien, som uafhængigt Hertugdømme, under en Hertug af den merovingiske Stamme, kun i en løs Forbindelse med Frankerstaten.

- 714 Pipins Død 714 var Signalet til nye Uroligheder. Da hans ægte Søn var død, saa havde han indsat sin ældste uægte Søn til Major domus. En anden mægtig Søn Carl, siden kaldet Martel (Hammeren, for hans overordentlige Styrke i Armene,) blev af Stedmoderen holdt i Fængsel. Ostfranken vilde ei erkjende den nye Konge, og slog den mod dem sendte Major domus. Carl Martel, som var undsluppen af sit Fængsel, valgtes af Ostfrankerne til Major domus; Krigen begyndte, og Carl fordrev den af Vestfrankerne valgte Konge, og indsatte en nye; efter dennes Død forligte han sig dog med den fordrevne Konge, og herskede under ham med samme uindskrænkede Myndighed som hans Fader. Han tvang de frafaldne Aquitanier og Bayrer til ny Underkastelse, og bekrigede heldigt Sachser og Friser. En nye Fiende kaldte ham mod Syden. Araberne trængte 715 over Pyrenæerne, fratog Vestgotherne Languedoc, hærgede Aquitanien, og udbredte deres Odelæggelse lige til Burgund. Hertug Eudo af Aquitanien maatte søge Hjælp hos sin forrige Fiende
- 732 Carl Martel, da en nye uhyre Sværm Arabere 732 atter over Pamplona brød ind i Aquitanien, og under frygtelige

Udelæggelser trængte frem lige til Poitiers. Her slog Carl Martel dem i et blodigt Slag, som varede i 7 Dage 732, hvoraf han fik sit Tilnavn. Denne Seier frelste Gal-
 lien og det vestlige Europa fra Arabernes Herredømme og Islamismen. De maatte trække sig tilbage, og beholdt kun en liden Strækning nordfor Pyrenæerne, som de dog snart mistede. Aquitanien kom nu i en nærmere Forbindelse med det frankiske Rige. Paa samme Tid tvang Carl Friserne til at antage Christendommen, og indlemmede deres Land i Riget.

Carls Herredømme var ligesom hans Faders grundet paa hans Baabenlykke som Krieger. Det var ham derfor vigtigt at vedligeholde Hærens Hengivenhed, og at trække alle tappre Mænd ind i sin Interessé; derfor belønnede han rigeligen, og skænnede ei engang Kirkenes Eiendomme. Mange Biskopper, som mishagede ham, bleve affatte, og deres Eiendomme skænnede han til sine Krigere, som han dog først lod indvie til Geistlige, men som derfor dog ikke glemte deres gamle Haandværk. Kleresiets Forfald var en nødvendig Følge af saadan Fremgangsmaade. Med alt dette stræbte dog Carl ivrig at udbrede Christendommen, som han ansaae som det bedste Middel til at holde de undertvungne Folk i Lydighed, og derfor understøttede han kraftig de som Missionairer saa ivrige angelsachsiske Munkke. I sine sidste Aar regjerede Carl Martel alene uden nogen Parafekonge, og før sin Død 741 deelte han, med de
 frankiske Stænders Indvilgelse, Landet imellem sine tre
 Sønner, den ældste Carloman fik Austrasien, Pipin den lille eller den korte fik Neustrien og Burgund, og hans uægte Søn Gripho en Strækning midt i Landet. Men Frankerne affatte snart Gripho; de to andre Brødre erkjendtes som Majores domus i de fleste Dele af Riget, og indsatte som Parafekonge Childerich 3. De havde begge fuldtop at gjøre med at holde de oprørske Hertuger af Aquitanien, Bayern og Schwaben i Lydighed.

Med Biskop Bonifacius bragte de Orden i Kirken, og søgte at fremme en Reform blandt Geistligheden. Carloman gif i Kloster 747, og Pipin blev nu ene Regent. Han antog den kongelige Titel. Først lod han forelægge Pave Zacharias det Spørgsmaal, hvem der med Rette burde kaldes Konge, enten den, som sad uvirksom hjemme, eller den, som bar Regjeringens Byrder og Sorger. Paven, som trængte til Pipins Hjælp mod Longobarderne, svarede 752 efter hans Ønske, og Pipin lod sig nu 752 af en Folkeforsamling i Soissons udraabe til Konge, og lod sig salve af Biskop Bonifacius i Maynz. Med Pipin begynder det pipinske eller almindeligere kaldet det carolingiske Dynastie.

19.

Det carolingiske Dynastie fra 752—987. Pipin og Carl den Store.

Pipins første Foretagende var at fratage Araberne den Landstrækning, som de besadde nordfor Pyrenæerne. Snart fandt han ogsaa Leilighed til at gjengælde Paven for den Villighed, hvormed den romerske Stol havde begunstiget hans Thronbestigelse. Paven Stephan 2 kom selv til Frankrig for at søge Pipins Hjælp mod Longobarderkongen Aistulph. Vel vilde Pipin nødig angribe Aistulph, da han havde nok at bestille med Sachserne; han søgte at afgjøre Sagen i Mindelighed, men da dette ei lykkedes, rykkede han ind i Italien 754, og tvang Aistulph til at love Tilbagegivelsen af Alt hvad han havde frataget Paven. Men neppe var Pipin borte før Aistulph brød Freden, og beleirede Paven i Rom. Nu rykkede Pipin atter ind i Italien, tvang Longobarderkongen til at tilbagegive alle Erobringer, og fratog ham desuden Exarchatet, som han, uden at agte paa den græske Keisers Paa-stand paa denne gamle Eiendom, skjenkede til Kirken, hvil-

ken Gave siden bekræftedes af hans Søn Carl den Store. Herved lagdes Grunden saavel til Frankernes Herredømme i Italien som til Paven's verdslige Magt. Staden Rom var dog ikke indbefattet med i Pipin's Gave; han lod sig selv udnævne til Patricier af Rom, og det varede en Tid inden Paven ogsaa fik det verdslige Herredømme over de egentlige Romere. Pipin's øvrige Tid tilbragtes meest i Krig med den oprørske Hertug af Aquitanien, hvis fuldkomne Undertvingelse han ei oplevede. Han døde 768. 768

Uagtet Sagen med Exarchatet vedligeholdtes dog en god Forstaaelse med det græske Rige; Keiseren sendte ham et Gesandtskab og forærede ham et Orselværk, det første, som kom til Frankrig. Med Chalifen al Mansur knyttede han ogsaa Forbindelse, maaskee af Handelsgrunde, eller til Forening mod Ommajjaderne.

Med Indvilgelse af de geistlige og verdslige Rigets Store deelte han Riget mellem sine Sønner Carl og Carloman. Men det synes at Brødrene ei have kunnet enes om Delingen, og der opstod Kulde mellem dem, saa at Carloman ei deeltog i det Tog, hvori Carl undertvang Aquitanierne. Deres Moder søgte at forsones dem, og bragte det tillige til Forsoning mellem dem og Longobarderkongen Desiderius og den bayerske Hertug Tassilo. Baade Carloman og Carl ægtede Døtre af Desiderius; men Carl forskjød sin Gemalinde Gisela 771. 771

Slutningen af samme Aar døde Carloman; ved Kabale af de Store i hans Rige udeluffedes hans smaae Børn fra Thronfølgen, og Carl valgtes til hans Eftermand; Carlomans Enke flygtede med sine Børn til hendes Fader Desiderius. Krigen var herved saagodtsom erklæret, og da Desiderius, fordi Paven negtede at salve Carlomans Børn, angreb de pavelige Besiddelser, rykkede Carl ind i Italien, og beleirede Desiderius i hans Hovedstad Pavia, som 774 maatte overgive sig. Desiderius blev sat i Kloster, 774

og Carl lagde hans Lande til sine øvrige Lande under Navn af Kongeriget Italien.

Mæst haardnakket og langvarig af alle Carls Krige var den mod Sachserne. Dette urolige stridbare Folk levede næsten i sin oprindelige Naturtilstand. Deres Stammer valgte hver sine Forstandere og Dommere, og i Krig valgtes den Tappreste til Anfører. Nøden forenede undertiden flere Stammer under een Anfører, men kun i Farens Stund, og de erkjendte aldrig noget bestandigt fælleds Overhoved. Af deres flere Guder vare Wodan og Freya de fornemste; de havde hellige Lunde, men ingen Templer. Et saadant halynomadisk Folk var vanskeligt at undertvinge, thi om de end maatte underkaste sig, saa reve de sig dog strax igjen løs, naar ei Sværdet svævede dem over Hovedet. Krigen mod dem vedvarede ogsaa, dog med mange Afbrudelser, over 30 Aar, fra 772—805, og Carl maatte under samme ofte være fraværende paa Tog mod andre Fiender. Hans Iver for Christendommens Udbredelse stodte især an mod deres Vedholdenhed ved den gamle Religion, og denne Vedholdenhed, deres Uvillie til at betale Geistligheden Tiende, og deres Frihedskjerlighed bragte dem, især under den tappre Wittekind, til en fortvivlet Modstand, og først efter mange Midler lykkedes det Carl at betvinge og omvende dem. I deres Land stiftede han flere Bispedømmer i Minden, Berden, Bremen, Osnabrück, Paderborn, Hildesheim og Münster, og anlagde mange Kirker og Klostre. Til Landets Forsvar og til at holde det i Lydighed, anlagdes Borge, indsattes Markgrever og Borggrever, og mange Franker flyttedes ind i Landet. Borgen Hochbuchi ved Elben var det første Grundlag til Hamburg. For at beskytte sine nye Grændser, maatte han føre Krig med Elaverne og den jydste Konge Gotfried, men dennes Søn Hemming sluttede Fred med Carl, hvorved Eideren blev fastsat som Grændse mel-

lem dem. Mod Normannerne's Søpøvertog lod han bygge en Flaade i Nordsøen.

Under Feldttoget mod Sachserne blev han anmodet om Bistand af nogle arabiske Statholdere i Spanien, som vare misfornøiede med Abdor Rhaman og Ommajjadernes Dynastie. Carl drog til Spanien, erobrede Landet nordfor Ebro, den spanske Mark, *marca hispanica*, og modtog Gidsler af Statholderne for deres Troeskab. Men paa hans Tilbagemarsch gjennem Passet ved Roncesvalles i Pyrenæerne overfaldt Gasconnerne eller Basterne, loffede af det rige Bytte, hans Bagtropper, hvor Bagagen befandt sig, og tilspøiede Frankerne et stort Nederlag, som de ei kunde hevne, da de ikke kunde forfølge Bjergboerne i deres Smuthuller. I denne Kamp mistede Carl mange af sine bedste Kæmper, og deriblandt den i Ridderromanerne saa berømte Roland. Den spanske Mark blev ei længe i Frankernes Besiddelse, thi de arabiske Statholdere vare utroe Vasaller. Meest Fordeel af Frankernes og Arabernes Stridigheder havde de smaa christne Riger i Spanien.

Det longobardiske Riges Undertvingelse fødte af sig en Krig med Bayern, hvis Hertug Tassilo længe havde viist sig fiendtlig sindet, og havde vedligeholdt hemmelige Forbindelser. Carl overvandt og tilgav ham, men da han strax derpaa brød Freden og indlod sig med Avarerne, blev han sat i Kloster, og Bayern fuldkommen lagt under Riget. Carl gav siden ikke den hertugelige Værdighed til Nogen, da Hertugernes Magt syntes ham for stor og farlig. Derefter angreb han Avarerne 791, og trængte frem til Floden Raab; af det dem fratagne Land dannedes den østerrigiske Mark. Krig med Sachserne hindrede dennegang hans videre Fremtrængen, men 5 Aar efter trængte hans Søn Pipin frem lige til Theiss.

Pave Leo 3 havde 795 sendt Carl Staden Rom's Røgler, som Tegn paa dens Underkastelse. Nogle Aar

800 efter maatte Carl komme til Rom, for at tugte de mod Paven oprørste romerske Baroner; Paven havde personlig i Paderborn søgt hans Bistand. Da Carl derefter paa 1ste Juledag 800 holdt sin Andagt i Peterskirken i Rom og knælede for Altaret, paasatte Paven ham en Krone, og hele Forsamlingen udbrod: Carl Augustus, den af Gud kronede, store og fredsfærdige romerske Keiser, Held og Seier! Carl viiste sig overrasket, som om det var aldeles uventet; det er imidlertid ei sandsynligt, at Paven har gjort dette aldeles paa egen Haand og uden foregaaende Overlæg. Det vestlige romerske Rige blev herved ligesom fornyet, og siden den Tid førte i nogen Tid de franske Konger, og siden i lang Tid det tydske Riges Overhoved Titel af romersk Keiser. Carl selv satte stor Priis paa denne sin nye Titel, og lod sig som romersk Keiser hylde paany af alle sine Undersaattere.

Med Carls Erobringer udvidedes det frankiske Rige fra Ebro og Neapel til Nordspæn, og fra Atlanterhavet til Rheiss, Saale og Elben. Han fortjener Navnet af den Store som Erobrer, men end mere for hans mange gode Indretninger, hans Lovgivning, Iver for Religionens Fremme og Kulturens Udbredelse blandt saamange og saa forskjellige Undersaatter. At hans Indretninger havde Mangler og ei bestode længe efter ham, er mindre Carl end Tidbalderen og hans flette Efterfølgere at tilskrive. Han søgte at bringe Orden og Eenhed i sine vidtloftige Landes Bestyrelse, og til den Ende at forøge Regentens Magt, og indskrænke Stormændenes altfor store Indflydelse. Vel indskrænkede han derved de gamle Germaniers frie Forfatning, men uden at han derved blev Despot, og den Afgtelse han viiste for det Eiendommelige hos de Nationer, der stode under hans Scepter, det Hensyn han bestandig tog til deres Karakter, gamle Forfatning og Sædvaner, er det bedste Beviis paa hans Klogskab.

Karlig blev hos Frankerne holdt to store Forsamlinger af Rigets Stænder, det vil sige de fornemste Geistlige og Verdslige, den ene om Foraaret og den anden og mindre om Høsten. Paa hiin blev raadslaaet om Rigets Anliggender; men kun de, som vare Hoffets eller Statens Embedsmænd, havde Stemme, de øvrige Store tjente kun til at forøge Forsamlingens Prunk. De kongelige Forslag bleve her forelagte til Botering, og naar de antoges af Forsamlingen, bleve de affattede som Love, Capitularia. Den anden mindre Forsamling om Høsten bestod kun af de Store, der udgjorde Kongens Raad, og her bleve de mindre vigtige Sager forhandlede. Lignende Forsamlinger holdtes hos Longobarderne og Romerne, thi Nationerne sammensmeltedes ikke under Carls Herredømme, hver beholdt sine Love og Rettigheder, og han titulerede sig Frankers, Longobarders og Romeres Konge. Hertugværdigheden afflaffedes vel, idetmindste i hans germaniske og aqvitaniske Lande, dog vedblev Hertugdømmer som en militair Inddeling, men ei under bestandige Hertuger. I Grændselandeneattes Markgrever med stor militair Myndighed; Provindserne bestyredes af Grever. For at have nøie Opsyn med Embedsmændenes Forvaltning, sendtes idelig kongelige Befuldmægtigede med uindskrænket Myndighed omkring i Riget, Sendgrafen, *missi dominici*. Greverne og de i Menighederne valgte Bisiddere, Schøffen, havde den dømmende Magt; fra dem appelleredes til Sendgreverne, og fra dem til Pfalsgreverne *) og Kongen. Han lod samle og ordne Nationernes gamle Love og forøgede dem med sine egne Capitularier. Overhoved sørgede han meget for Orden og Sædelighed; Feida, Fehde, Faida, eller at tage sig selv tilrette med væbnet Magt, blev strengt forbudt, dog

*) Pfalsgrever kan oversættes med Slotsgrever, da Pfals betyder Palatium.

holdt det haardt at faae hemmet en saa indgroet Sædvane.

De fornemste kongelige Indtægter fløde af Domainerne; de videre Indtægter vare frivillige Gaver, der dog ofte fordredes som Pligt; videre vedblev Census, hvor den før var indført; Solden indbragte ogsaa meget. Leverancerne i Krigstider vare ofte trykkende.

Krigsvæsenet stjænkede Carl fortrinlig Opmærksomhed, og indførte mange Forbedringer.

Mæest Udmærkelse fortjener Carls Bestræbelser for at udbrede Religion, Sædelighed og Oplysning hos sit Folk. Han indsaae, at han hertil behøvede Geistlighedens Bistand, en Stand hos hvilken man i hans Tidssalder maatte ene søge Kundskab og Oplysning. Af den Grund saavel som af Religionsitet viiste han Geistligheden Hengivenhed og Verbødighed, men forstod derhos at holde den i saadan Afhængighed, at den ei vovede at gjøre Indgreb i hans Myndighed. Han lod forbedre de forfaldne Kloster-skoler, og lod anlægge en Mængde nye, hvori der gaves Underviisning i Christendommen, Skrivning og Grammatik, samt Musik og Arithmetik; han indsaae, at vil man uddanne et raat Folk, maa man danne dets Sprog. Guds-tjenesten gjorde han høitideligere ved at forbedre Kirkesangen. Ved sit Hof oprettede han en Skole for sine Hofbetjentenes, de høieres saavel som de laveres Børn, og han besøgte dem ofte, for at undersøge Børnens Fremgang. Han søgte at drage sin Tidssalders mæest berømte Lærde til sit Hof. De mærkeligste ere Eginhard, der blev hans Svigersøn og har skrevet hans Historie, og den lærde Engländer Alcuin, som han lærte at kjende i Paderborn, hvor han befandt sig i Følge med Pave Leo 3die. Hans Raad fulgte han i Alt hvad der angik Skolevæsenet. Carl selv lod sig undervise af ham i Grammatik, Dialektik, Rhetorik og Astronomie. Han forsøgte og paa at lære at skrive, men bragte det heri ei synderlig vidt. I For-

ening med Alcuin arbeidede han paa den frankiske Grammatik; han lod samle de germaniske Barders Digte (Bardietter). Latin læste og talte han med Færdighed, og det græske Sprog forstod han. Med den berømte Charlif Harun al Raschid stod han i Brevveksling, og begge sendte hinanden Foræringer; Harun sendte blandt andet et kunstigt Slaguhr, det første som var seet i Europa; til Gjengjæld sendte Carl ham afrettede Jagthunde, fint Lærred og andre vævede Tøier. Frankernes Qvinder, selv Carls Døttre udmærkede sig i Bævefunsten.

Mæst opholdt Hoffet sig i Rhinegnene, hvor der vare byggede mange Slotte (Pfalzen), enten paa Slottet Ingelheim nær Maynz, som han ved Bygmestere fra Italien og ved Spiler og Kunstværker derfra, søgte at bringe til at overgaae alle andre i Pragt, eller i Frankfurt am Mayn og Aachen, hvilken sidste Stad han fortrinlig yndede for dens varme Bade. I Levemaade og Dragt var Carl yderst simpel og tarvelig, undtagen hvor han ansaae Pragt for nødvendig; mod sine Børn var han den fjærligste Fader; i Omgang var han mild og behagelig, men streng i at fordre Pliktens Opfyldelse. Hans Signet var indfattet i Knappen paa hans Sværd, og han pleiede ofte, naar han forseglede en Befaling til en eller anden trodsig Vasal, at sige: her er Befalingen, og slaaende paa Sværdet at tilføie: og her er det, som skal forskaffe denne Lydighed. Han besad megen Beltalenhed og var en Ven af Læsning; stærk af Legeme elskede han ogsaa meget Legemsøvelser.

Af hans 3 Sønner døde Carl og Pipin før Faderen; han havde med Stændernes Indvilgelse 808 bestemt Rigets Deling mellem dem. Efter hines Død bestemte han Italien, dog som afhængigt Rige, for Pipins Søn Bernhard. Da han 813 følte sig sit Endeligt nær, lod han sin sidste Søn Ludvig hente til Aachen, fremstillede ham for de Store som Medregent, gav ham mange

814 lærerige Formaninger, og paasatte ham i Kirken selv den feiserlige Krone. Han døde i Begyndelsen af Aaret 814, og blev begravet i Aachen i den af ham opbyggede Kirke.

20.

Ludvig den fromme og hans Sønner. Forliget til Verdun. Det carolingiske Dynasties Undergang.

Ludvig med Tilnavnet den fromme var hersken uden Talent eller Kundskaber, og besad mange en Privatmands Dyder, men manglede aldeles Kraft til at styre et stort Rige. De Store benyttede hans Godmodighed og Svaghed til Skade for hans kongelige Anseelse. Med Geistligheden lagde han sig ud fordi han vilde paatvinge dem Strengthed og Simpeltid i Sæder. Ofte skuffet blev han omsider mistænkelig, og tog derfor ofte kun halve Forholdsregler; hans Befalinger bleve kun slet efterlevede, fordi Alle vidste at han manglede Kraft til at sætte dem igjennem.

Meeft skadelige Følger havde dog Stridighederne i hans egen Familie, hvori hans idelige og forandrede Delinger af Landet mellem hans Sønner meest vare Skyld, da han manglede al Kraft til at holde deres urolige Sind i Lydighed. De vare tre Lothar, Pipin og Ludvig kaldet den tydske. Hans Brodersøn Bernhard havde Italien; da han ved Ludvigs Deling troede sig fornærmet, greb han til Vaaben, men blev fangen og dømt til Døden; Ludvig lod det dog blive med at lade hans Dine udstikke og at sætte ham i evigt Fængsel, hvor han snart døde.

Ludvig giftede sig nu andengang og fik nok en Søn Carl kaldet den skaldede. Hans Bestræbelser for at skaffe ogsaa denne Søn Lande opbragte de andre hans Sønner, og Lothar fangede og affatte endog sin egen Fader, men maatte dog igjen snart indsætte ham. Men længe

varede Roligheden ikke. De tre ældste Brødre enedes snart om igjen at affætte Faderen. Paa begge Sider rustede man sig, og begge Partiers Hære stillede sig ligeover hinanden paa en Slette ved Strasburg, som siden den nu følgende Begivenhed har faaet Navnet Rügenfeld (Løgn-sletten). Paven, som havde fulgt Lothar fra Italien, fremtraadte som en Fredsmægler; men medens man underhandlede i flere Dage, forførte Sønnerne Ludvigs Hær til Overgang, toge ham derpaa tilfange 833, tvang ham i Soissons til at gjøre offentlig Kirkebod for at nedsætte ham i Folkets Dine, og søgte forgjæves at tvinge ham til at aflægge Klosterløfte. Han holdtes nu fangen af Lothar. Men snart opstod almindelig Medlidenhed med den fangne Konge. Ludvig den tydske, som altid havde været Faderen meest hengiven, og Pipin forenede sig til hans Befrielse, da de indsaae, at de Intet vilde vinde ved Lothars Overherredømme. De indsatte ham da igjen og tvang Lothar til at lade sig nøie med Italien.

Men Ulykken havde ikke gjort Ludvig klogere eller helbredet ham for hans Delingsshye. Hans Gemalinde havde ogsaa megen Skyld deri, da hun idelig overhængte ham om det belovede Land til Carl den Skaldede. Nu døde Pipin 838, og til Fordeel for Carl vilde nu Ludvig foretage en nye og mod de andre Sønner ubillig Deling. Dette bragte Ludvig den tydske til at gribe til Vaaben, og under Krigen med ham døde Ludvig paa en De i Rhinen nær Ingelheim 840.

Ligesom Faderen var Ludvig den fromme ivrig for Christendommens Udbredelse. Han fik den jydsk Underkonge Harald Klak til at lade sig døbe i Maynk, og sendte Munken Ansgarius fra Corvey til de nordiske Lande at prædike Christendommen.

Ludvigs Død langtfra at gjøre Ende paa Stridighederne, tjente kun til at optænde en nye Krig mellem Brødrene. Lothar stræbte aabenbart at tilvende sig et Over-

herredømme og dette bragte Ludvig den tydske og Carl den skaldede til paa det nøieste at forene sig mod ham. De 841 sloge ham ved Fontenay 841, men forsømte at benytte sig af Seieren, saa at Krigen endnu vedvarede i 2 Aar, 843 da den endtes ved det berømte Forlig til Verdun 843, som lagde Grunden til Opføsningen af Carl den Stores Monarchie i de 3 særskilte Stater Tydskland, Frankrig og Italien.

Ved dette Forlig deelede Landet saaledes:

1. Lothar fik Keiserværdigheden, samt beholdt Italien og Landene mellem Rhone og Alperne (siden Kongeriget Provence eller Arelat) og mellem Rhin, Maas og Scelde (Lothringen).
2. Ludvig den tydske fik alle Landene øst for Rhin, samt Stæderne Worms, Mainz og Speyer med deres Omegn for Binnavlens Skuld.
3. Carl den skaldede fik alle Landene vest for Rhone, Maas og Schelde, altsaa det meste af det egentlige Frankrig og den spanske Mark.

Disse Rigers fremtidige Forhold til hinanden blev ei nøie bestemt. Fuldkommen Adskillelse har man vel ikke havt til Hensigt, og Lothars Keiserværdighed skulde vel tyde hen paa et Slags Overherredømme, og at det frankiske Monarchie endnu skulde betragtes som et Heelt, men dette blev ved den blotte Titel. Broderen Pipins to efterladte Sønner fik vel Aquitanien, men som fratoges dem snart af Carl den skaldede, og man tog intet mere Hensyn til dem. Ei heller Forliget til Verdun gjorde Ende paa Striden i den carolingiske Familie. Lothar understøttede Pipins Sønner i Aquitanien, og de toge endog normanniske Søerovere tilhjælp. Araber gjorde idelige Anfald i Aquitanien. Med Bretagnes Indvaanere, som

altid havde nydt stor Frihed, maatte Carl føre en haardnakked Kamp.

Ved de indre Stridigheder hindredes han fra kras-
tig at kunne modstaae de normanniske Søerøvere, som
stedse bleve mere dristige. De ei alene plyndrede Kysterne,
men gik opad Floderne, flere Gange opad Seine lige til
Paris, som maatte løskjøbe sig for Plyndring; de opbrændte
endog St. Genovevas Kirke i Paris; de hærgede opad
Loire lige til Orleans. Man anstillede offentlige Kirke-
bønner at Gud vilde frie Landet fra Normannernes Rase-
rie. Ei bedre gik det i Lothars Lande; de plyndrede i
Friesland, Provence og i Italien selv. Ludvig den tydskes
Lande led ved ødelæggende Indfald af de østlige Naboer
Slaverne.

Lothar nedlagde Regjeringen 855, og deelte Landet 855
mellem sine tre Sønner, Ludvig fik Keiserværdig-
heden og Italien, Lothar fik Landene mellem
Rhin, Maas og Schelde, som efter ham blev kaldt
Lotharingia, Lothringen, og Carl fik Provence.
Der var saaledes nu 5 carolingiske Herskere, og desto
vanskeligere kunde Freden vedligeholdes. Carl døde snart
barnløs, og hans Brødre deelte hans Lande. Lothar døde
869, og Carl den skaldede ilede nu med at tage hans 869
Lande i Besiddelse, men maatte dog finde sig i at dele
med sin Broder Ludvig den tydske, saa at Maas nu blev
Grændsen mellem dem. Ingen af dem agtede paa Kei-
ser Ludvigs større Ret til at arve sine Brødre, og denne
var i Nedreitalien saa sybselsat med at modstaae Ara-
berne, at han ei kunde gjøre sin Ret gjeldende. Endelig
døde ogsaa Keiser Ludvig 875. Carl den skaldede ilede 875
strax med en Hær til Italien, vandt Paven, stoffede sin
Broder Ludvig den tydske, som ogsaa attraaede Deel i Ar-
ven, og paasatte sig Keiserkronen. Alene Ludvig den tydskes
snart paafølgende Død hindrede en Krig mellem dem.
Hans 3 Sønner deelte hans Lande; Carl, som vilde be-

røve dem samme, gif imod dem, men blev slagen af dem
 876 ved *Andernach* (nærved *Coblenz*) 876. Han gif tilbage
 til Frankrig, hvor han maatte tilkjøbe sig en skjændig Fred
 af Normannerne. Hans mægtige Vasaller gjorde omsider
 Oprør mod ham, da han vilde understøtte Paven mod
 de i Italien fremtrængende Araber og paa Tilbageveien
 877 fra Italien døde han 877.

Hans Søn Ludvig 2, den stammende, regjerede
 kun kort († 879), og kun ved kraftig Understøttelse af den
 mægtige Hertug Hugo af *Isle de France* kom hans
 2 ældste Sønner Ludvig 3 og Carlomann paa Thro-
 nen. De døde snart, og nu forbigif man Ludvig den
 stammendes sidste Søn Carl den eenfoldige, og ind-
 kaldte en Søn af Ludvig den tydske, Carl den tyffe.
 Han havde overlevet sine Brødre og arvet deres Land i
 Tydskland; Paven, som ængstedes af Araberne og Græ-
 kerne, og ei kunde faae nogen Hjælp af Frankrige, paa-
 881 satte ham 881 Keiserkronen, da han noget før havde ta-
 get *Overitalien* i Besiddelse, og han forenede saaledes nu
 for en kort Tid næsten alle Carl den stores Lande. Men
 han var en yderst uduelig Regent. Tydsterne affatte ham
 888 paa en Rigsdag i *Tribur* 888 (nærved *Mahnz*) og valgte
 Arnulf af *Kärnthén*, en naturlig Søn af hans Bro-
 der Carlomann, til Konge. Indkaldt af Paven gif han til
 Italien og modtog Keiserkronen. Men med Carolingernes
 Herredømme i dette Land var det snart ude; Græker og
 Araber sloges om *Medreitalien*, Paven benyttede sig af de
 indre Uroligheder til at gjøre sig uafhængig i *Mellemita-*
lien, og mægtige Hertuger, især Guido af *Spoleto* og
 Berengar af *Friaul*, gjorde sig uafhængige i *Overita-*
lien. I Tydskland bekrigede Arnulf Slaverne, og for at
 kunne modstaae dem, indkaldte han *Magharerne* eller *Un-*
garerne, men gav derved disse røveriske Folk Smag paa
 at plyndre i Tydskland, og Landet blev i lang Tid ud-

sat for deres røveriske Anfald. Med Arnulfs Søn Ludvig Barnet uddøde Carolingernes Stamme i Sydfland 911.

Frankrig blev længst ved det carolingiske Dynastie. Vel forbigik man ved Carl den tykkes Død atter Carl den eenfoldige, og valgte Grev Ddo af Paris, men disse enedes snart om at regjere sammen, og efter Ddos Død regjerede Carl alene. Han var en yderst svag Regent, og maatte afstaae en Deel af Neustrien som Lehn til Normannerhøvdingen Ganger Rolf (Normandie). Ligesaa uduelige vare hans Descendenter. De mægtige Vasaller benyttede sig af Kongernes Svaghed til at tilrive sig al Magt, og Kongerne besad tilsidst næsten Intet uden Staden Laon. Med Ludvig 5 den dovne, *le faineant*, uddøde Carolingernes Stamme i Frankrig 987. 987
 Ved Ludvig den stammendes Død 879 løbrev en stor Deel 879
 af Sydfrankrig sig fra Carolingerne, og dannede et eget Rige. Grev Boso, Carl den skaldedes Svoger og Stattholder i Provence, erklærede sig, opmuntret af Paven, for uafhængig, og antog Kongetitel. Hans Rige, som kaldtes det cisjuranske eller sydlige Burgund, ogsaa efter Hovedstaden Arles det arelatiske Rige, Arelat, indeholdt Provence, Dauphinée, Lyonnois og en Deel af Grevskabet Burgund *) (*Franche comté*, Hochburgund). Carl den tykke maatte erkjende Boso som Konge. Ved Bosos Død 887 opkastede Grev Rudolph, Dattersøn af Ludvig den fromme, og Stattholder i Grevskabet Burgund, sig til Hersker i et Rige, som kaldtes det nordlige eller transjuranske Burgund, og som foruden Grevskabet Burgund indbefattede det vestlige Schweiz, samt Wal-

*) Man maa gjøre Forskiel paa Kongeriget Burgund det Hele, Grevskabet Burgund eller (*Franche comté*) med Hovedstaden Besançon, og Hertugdømmet Burgund (*Bourgogne*) med Hovedstaden Dijon. Det sidste forblev altid et Lehn af Frankrig.

liferlandet og Savoyen. Hans Søn Ludvig den 2den forenede 934 begge disse Riger, som altsaa blev af betydeligt Omfang. Men Kongernes Magt var saa indskrænket ved de mægtige Vasaller, at de havde lidet tilbage uden Kongenavnet. Den barnløse Rudolph 3 indsatte til sin Arving den tydske Keiser Henrik 2 af det sachsiske Huus. Dette foranledigede Henricks Eftermand Keiser Conrad 2 af det frankiske Huus til ogsaa at gjøre Fordring paa det burgundiske Rige som et tydsk Lehn. Han afgjorde Sagen med sit Sværd, og det burgundiske Rige blev nu som Lehn i Forbindelse med Tydskland, hvis Keisere lode sig krone i Arles som Konger af Burgund. Keiserens Myndighed blev dog kun saare liden, formedelst de mægtige Vasaller. Mellem Rigets enkelte Dele var kun saare liden Forbindelse; det opløstes i flere uafhængige Emaastater, Provence, Rhon, Dauphinée, Grevskabet Burgund eller Franche comté og Savoyen; efterhaanden inddroges de næsten alle af de capetingiske Konger under Frankrig; over de schweitzerke Lande indsatte de tydske Keisere det zähringske Huus, og over disse Lande vedligeholdte de deres Anseelse bedre.

Blandt disse mindre Stater, som opstod af Kongeriget Arelat, er Grevskabet Provence den mærkeligste. Ved Arv kom det i 12te Seculum under Greverne af Catalonien eller Barcelloña. Greverne af denne Stamme ere berømte for deres Smag og Kjærlighed for de skionne Kunster, og deres Hof i Arles var i 12te Seculum det fineste, meest dannede og pragtfuldeste i hele Europa. De omgave sig med Sangere og Digtere, og denne Smag udbredte sig til alle Folkelasser. Fyrster og Riddere gavede sig af med Poesien; der anstilledes ordentlige poetiske Beddefampe, og nedsattes ordentlige Dametribunaler (*cours d'amour*) til at dømme og afgjøre de utallige spidsfindige Stridsspørgsmaal i Elskovsanliggender, som Galanteriet opfaste. De provencaliske Digtere kaldes Troubadourer,

og udførte enten selv deres Sange, eller lode dem udføre af Andre, som dertil besad Talenter og Duelighed; disse kaldtes Jongleurs (*joculatores*), ogsaa Menetriers (*ministeriales*). Deres Sange vare meest af lyrisk Art, og gjerne helligede Skjønhedens og Kjerlighedens Priis.

I det mindre kultiverede Nordfrankrig opstod en anden Art Digtning nemlig Romanerne. Carl den Stores Krige med Saracenerne, fabelagtigen udsmykkede og udsfundne, og hvori Carl selv, tvertimod Historiens Vidnesbyrd, gjerne kun er en ledig Tilskuer, gave Stof til de første Romaner; de berømteste over dette Emne tillægges en vis Erkebiskop Turpin. Videre gav den britiske Konge Arturs Kamp med Sachserne, og siden Korstogene Romanskriverne en vid Mark. Oldtidens Helte maatte ogsaa til, og Alexander den Store saavel som de trojanske Helte fremtræde smykkede med en Middeltalderens Ridders Galanterie og Dyder. Romanerne vare først skrevne i det romerske Sprog, *lingua romana*, de galliske Frankers almindelige Sprog, deraf Navnet Romaner, indtil det franske Sprog fik Dannelsen og Bøielighed nok.

Overhoved var der i Middeltalderen stor Forskjel paa Indvaanerne af det nordlige og sydlige Frankrig; de sidste kaldte man med et fælleds Navn Provençaler *). De vare kun blevne lidet blandede med de egentlige Franker, og stode langt over hine i Kultur og Driftighed. De store Stæder beholdt deres Municipalrettigheder og dreve udbredt Handel. Den provençalske Kultur virkede over en stor Deel af Europa. Under Ludvig 11 kom Provence under Frankrig.

---

*) Sydfrankerne udtale *oui* som *oc*, og man deler derfor Sproget i 2 Hoveddele *langue d'oui* og *langue d'oc*, hvoraf ogsaa Provindsen *Languedoc* har faaet sit Navn.

Frankrig og dets Forfatning under de første Konger af det capetingiske Huus.

Vasallerne havde under de sidste svage Carolinger tiltaget sig al Magt. Lehnene vare blevne arvelige, Greverne eller Statholderne i Provindserne, af hvilke de mægtigste kaldte sig Hertuger, havde ligeledes skaffet sig Arveret. Frankrig var saaledes deelt mellem en Mængde næsten uindstrænkede mindre Arvesyrster, som hver i sit Distrikt udøvede alle en Herskers Rettigheder, og som igjen havde under sig en Mængde Undervasaller. Heraf den siden saa store Forskjellighed i de forskjellige franske Provindsers Love, Skatter og Privilegier, som vedvarede lige til Revolutionen. Thronens Besættelse var ene afhængig af Vasallerne, thi Nationalforsamlingen var reent ophørt, og i deres Sted kom Forsamlingen af Kronvasallerne, d. e. de, som havde deres Lehn umiddelbart af Kongen, og som kaldte sig Rigets Pairs, (*pares*) fordi de alle i Rang og Værdighed ansaaes lige. De tvang Kongen ved hvert Kongevalg til at bekræfte deres bestandig udvidede Rettigheder. Ingen leed mere under dette Aristokratie end de lavere Stænder, hvis Næringsvei ved de idelige indre Feider vare ødelagte, og mange saae ingen anden Udvei end frivillig at give sig som Vasal under en af de mægtigere Herrers Beskyttelse. Ei bedre gif det med Stænderne; Hertugerne og de Store behandlede dem aldeles som Eiendom, og deres Indtog med deres Følge lignede Seierherrens i en erobret Stad, saa mangfoldige og vilkaarlige vare de Fordringer af alle Slags, som Borgerne maatte finde sig i. Man kjendte i Frankrig kun to statsborgerlige Stænder, den høie privilegerede Adel og Geistligheden. For dog at hemme noget Næveretten og de evige Feider, traadte Biskopperne imellem, og ved Conciliebeslutninger blev bestemt, at Ingen maatte beseide hin-

anden i den Tid fra Søndag Morgen til Mandag Middag; Tiden forlængedes siden fra Onsdag Aften til Mandag Middag. Denne Vaabensfilstand kaldtes Treuga Dei, Guds Fred, og hvo som brød den sattes i Bånd.

De mægtigste Lehnbesiddere i Frankrig ved Carolingernes Afgang vare: Hertugen af Normandie af Rolf Gangers Slægt, som tillige havde Greven af Bretagne til Undervasal, (med Wilhelm den Erobrer kom Hertugerne af Normandie paa den engelske Throne, og blev derved saameget farligere for de franske Konger); Hertugen af Isle de France, under hvem stode flere Grever; (samme Hertug besad ogsaa Hertugdømmet Burgund eller Bourgogne); Hertugen af Guienne og Gasconne, Greverne af Toulouse (Languedoc), Poitou, Champagne, Flandern o. fl.

Ved Ludvig 5tes Død valgtes den mægtigste Hertug Hugo Capet af Isle de France til Konge 987. Han maatte ved høitidelig Eed bekræfte alle Vasaller i deres Rettigheder, og hans Magt blev derfor saare indskrænket. Dog besad han større Magt end de fleste carolingiske Skyggekonger, paa Grund af sine store Lehn og mange Under-
saatter. 987

Under hans Eftermænd, de capetingiske Konger, og den fra dem nedstammende Linie Valois, hævede de franske Konger sig til et fuldkomment Enevælde. Thronfølgen blev rolig i deres Familie, de ydmygede de overmodige Vasaller, og det lykkedes dem lidt efter lidt at inddrage de vigtigste Lehn igjen under Kronen. Til at forebygge Successionsstridigheder og sikre Thronfølgen bidrog den kloge Forholdsregel af Kongerne, at de sørgede for at faae deres ældste Søn udvalgt til Thronfølger, og antog ham til Medregent. Kongens Myndighedsalder bestemtes til det 14de Aar, hvorved forebyggedes en lang Formynderregjering. Kongehusets Ælde bidrog ogsaa med Tiden til at befæste dets Anseelse.

Klogeligen søgte de franske Konger at indskrænke de mægtige Vasaller; det forbødes dem at gifte sig med Fremmede uden Kongens Tilladelse, de maatte ei paa eengang besidde Lehn af forskjellige Lehnsherrer; selv deres Optog og Pragt indskrænkedes ved Love, for at gjøre Afstanden mellem dem og Kongen mere iøjnefaldende. Kongerne søgte altid at befordre de store Lehns Deling mellem Familiens Lemmer, og at understøtte de misfornøjede Undervasaller. En mægtig Støtte fik Kongerne siden Ludvig 6tes Tider i Stæderne, hvis hidtil nadertrykte Indbyggere han hævede. Han tildeelte dem paa sine egne Domainer store Privilegier og Ret til at bære Vaaben til deres Forsvar mod den Forpligtelse, at væbne sig til Kongens Forsvar. Snart fulgte Stædernes Indvaanere i de andre Lehn dette Exempel, at slutte sig i Corporationer og med Magt modsætte sig deres Overherrers Vilkaarlighed; de bleve gjerne deri understøttede af Kongerne, som derved fandt deres Fordeel. Fremdeles vandt Kongemagten derved, at Ludvig 9 indførte mere almindeligt gjældende Love (*Etablissemens de saint Louis*), og derved bragte man Enhed i Rigets Retspleie. Ræveret og Feider forbødes; Tribunaler oprettedes i de større Stæder, som besattes af Kongen, meest med Borgerlige, da Adelen ei gad været over, og fandt det under sin Værdighed at studere Lovkyndighed. Til disse Tribunaler appelleredes fra Vasallernes Dom, og Vasallerne selv lode dem endog ofte paa domme deres indvortes Stridigheder, da Dommene vare retfærdige, og den vindende Part kunde stole paa Kongens Bistand, om fornødigedes, til at faae Dommen udført.

Saaledes gik Kongemagten gradviis fremad, og Frankrig havde i Slutningen af 15de Seculum i Ludvig 11tes Regjering en uindskrænket Monarchy istedetfor det forrige Aristokratie. Paa denne Tid vare ogsaa de fleste Lehn igjen inddragne under Kronen, deels ved Arv, da Kongerne søgte at gifte deres Sønner med de store Vasal-

lers Døttre, især hvis, de vare Arvinger til Lehnnet, deels derved at Vasallernes Linie uddøde, deels vel og med Magt. I Lehnens Inddragelse og Lehnsvæsenets Indskrænkning kom Korstogene de franske Konger til megen Hjælp.

Hugo Capets Søn den fromme men svage Robert regjerede i 34 Aar, fra 997—1031. Hertugdømmet Burgund faldt ved Dødsfald tilbage under Kronen; han forlehnedes sin anden Søn Henrik med samme, og da denne blev Konge overlod han det til sin yngre Broder Robert, som blev Stamfader for den ældre burgundiske Linie. Under Henrik 1 indførtes Treuga Dei. Hans Søn Philip 1 fra 1060—1108, stod i Begyndelsen under Formynderskab af Balduin af Flandern, som vel holdt Vasallerne inden deres Skranke, men dog ei kunde hindre, at den mægtige Basal Wilhelm Bastard, Hertug af Normandie, blev Konge i England 1066, og derved en saaa¹⁰⁶⁶ meget mægtigere og farligere Fiende af det franske Rige. Af Hevn gjorde han ogsaa et ødelæggende Indfald i Frankrig, og offrede barbarisk en Mængde Landsbyer til Flammerne; men under dette Tog døde han i Staden Mans 1087.

Med den mægtige Pave ^{Gregorius} ~~Georg~~ 7 ^{og de} havde Philip ^{fulde} ~~Strid~~ ^{Faber}igheder om Investiturretten, og blev erklæret i Bånd fra 1094—1105. Under ham begyndte Korstogene, som bleve ¹⁰⁹⁵ besluttede paa et Kirkemøde i Clermont 1095, men som handlyst kunde Philip ei tage nogen Deel i dem.

B. Tydskland under de sachsiske og frankiske Konger.

22.

Det sachsiske Hus fra 918—1024.

Det thdske Folk bestod paa den Tid Carolingernes Herredømme gif til Grunde af 5 Hovedstammer; Sachser, Franker, Bayrer, Thüringer og Schwaber;

blandt dem ansaaes Frankerne for de fornemste. Friserne regnedes paa østre Rhinbred til Sachsen, paa vestre til Lothringen, der siden Ludvig den stammendes Død 879 var kommet under Tydskland. Thüringen gif snart ind under Franken og Sachsen, og i dets Sted kom som 5te Provinds Lothringen. Imellem disse Stammer fandt en ikke saa liden Forskjellighed Sted, og en Ivershyge, som satte mange Hindringer mod deres Forening under en fælleds Regjering. Ideen om Kongemagt, saaledes som den var i Frankrig og andensteds, kunde ei saa let fæste Rod hos de i deres gamle Fædreland forblivende Germanier, som hos dem, der nedsatte sig i Lande, som alt længe havde været vante til en autokratisk Regjering. Carl den Stores Forfatning var kun med Magt bleven holdt vedlige, og den forfaldt snart. Han havde i Tydskland afflaffet den hertugelige Magt som altfor udstrakt og farlig for den kongelige Myndighed, men de bestandige og farlige Krige med Slaver og Normanner gjorde det fornødent at Hertuger igjen indfattes, og da Krigen vedvarede uafbrudt, saa blev ogsaa deres Embede bestandigt. Men Hertugerne betragtede sig ei alene som Kongens Embedsmænd, men tillige som deres Stammers Overhoved efter gammel Skik, og den Kamp Kongerne i Tydskland maatte bestaae med de mægtige Hertuger, var saa meget mere haardnakket, da de sidste, idet de forsvarede deres eget Herredømme, tillige syntes at forsvare deres Stammes Rang og Rettigheder. Henrik 3 og Henrik 4 søgte at indskrænke Hertugerne, men den sidste især var deri meget uheldig, da han tillige geraadede i Strid med Paven. De indre Stridigheder om Konge og Keiserværdigheden gave Vasallerne, der som keiserlige Embedsmænd kaldtes de Første i Landet (Fürsten), den bedste Leilighed til at udvide deres Magt. Lehnene bleve arvelige ligesom i Frankrige, Fyrsterne tiltog sig et uindskrænket Herredømme, og Keiser Frederich 2 maatte bekræfte deres Usurpationer. I Tydskland endte Kampen

mod Lehnsmændene med at Riget udstykkedes i en Mængde Smaaastater, der under et fælleds indskrænket Overhoved dannede en Conföderation.

Ved Ludvig Barnets Død 911 vare der især to Fyrster, 911 som kunde vente at komme paa Valg til Kongeværdigheden, nemlig Hertug Otto der erlauchte af Sachsen og Hertug Conrad af Franken. Otto undskyldte sig med sin Alder, og Conrad 1 blev da valgt 911; dog vilde Lo- 911 thringerne ei erkjende ham, men gav sig under Frankrig. Han var en duelig Fyrste, og havde ogsaa Duelighed nødvendig for at holde Vasallerne i Aue og at modstaae Ungarerne. Han havde Stridigheder med Otto af Sachsens Søn og Eftermand Henrik, hvis Besiddelser han vilde indskrænke; ikke destomindre raadede han paa sit Yderste Stænderne til at vælge denne hans Fiende til hans Eftermand, da han erkjendte hans Duelighed, hvilket de ogsaa gjorde 919.

919
Henrik 1 den Sachser, almindelig kaldet Fuglefængereren, fordi han just befandt sig paa Fuglejagt, da hans Valg blev ham meldt, udmærkede sig baade ved Aands- og Legemsfortrin. Den schwabiske og den bayerske Hertug negtede at vise ham Lydighed, og maatte tvinges med Magt. Lothringen kom igjen under Tydskland, da de Store i samme Land heller vilde staae under ham end under den svage Carl den eenfoldige. Meest Fortjeneste har Henrik af hans kraftige Anstalter mod de nordlige og østlige Rigets Fiender. Ungarerne brøde ind og trængte plyndrende frem gjennem Bayern og Schwaben lige til Elsas, og gjennem Mähren ind i Sachsen, hvor de huserede saaledes, at de truede med at udrydde den hele Befolkning. Som de øvrige asiatiske Folk fegtede de tilhest; deres fornemste Baaben vare Buer og Pile, og mod disse lette Ryttersværme kunde det tydske Fodfolk og de tungt bevæbnede Ryttere kun lidet udrette. Henrik vovede ei heller at gaae imod dem i aaben Mark. Til Lykke fik

de Tydske fanget en af de fornemste af Ungarernes Høvdinger, og for at faae ham igjen, maatte de indgaae en 9aarig Baabensstilstand mod Tribut. Denne Frist anvendte Henrik til at træffe Foranstaltninger mod deres Plyndringer i Fremtiden. Paa bequemme Steder lod han Byerne befæste; befæstede Stæder fandtes i Tydskland før den Tid kun i de Egne, som havde været romerske Provindser. Hver 10de Mand af Landboerne fik Ordre at flytte ind i disse befæstede Stæder, for at tjene som Garnison, og de anlagdes saa rummelige, at Landboerne i paakommende Fald kunde i dem finde Tilflugt. Armeen blev flittig øvet og fik bedre Baaben; Rytteriet blev gjort lettere og øvet i sluttede Maneuvrer. Han angreb derpaa de mindre farlige Fiender Slaverne, tvang Bøhmens Hertug til at give Tribut, udvidede Rigets Grændser over Elben, og oprettede Markgrevskaaber i Nordsachsen (Brandenburg) og Meissen. Derpaa slog han Gorm den gamle af Danmark, som var gaaen over Elben, og trængte frem over Eideren. Han negtede derpaa at betale Ungarerne Tribut, og da de rykkede ind i Tydskland, slog han dem saaledes ved Merseburg 934, at Landet i lang Tid blev frit for dem.

936 Henrik døde 936.

Otto 1 eller den store hans Søn og Eftermand kronedes med stor Høitidelighed i Aachen. Ved denne Kroning fungerede de 4 Hertuger som øverste Hofembedsmænd; Hertugen af Lothringen som øverste Kammererer forestod Beværtningen (Erzkammerer), Hertugen af Franken som Erketruchsez frembar Maden, Hertugen af Schwaben var Erkemundskjenk, og Hertugen af Bayern som Erkemarschal sørgede for Hof og Stalde. Disse saakaldte Erkeembeder vedbleve siden ved hver Kroning. De tre Erkebisper af Mainz, Trier og Colln vare ogsaa tilstede, og Kroningsacten forrettedes af Erkebisen af Mainz. Disse Erkeembeder gav siden Anledning til Churfyrsternes Værdighed.

Ottos lange Regjering, fra 936—973, optoges meest af Krige deels med Vasallerne, deels med udvortes Fiender. Han stræbte at faae Hertugdømmerne efterhaanden besat med sine Slægtninge, men dette blev Marsag til mange indvortes Krige. Heldig bekrigede han Slaverne, han trængte endog over Oder, og stiftede Bispedømmer i Posen og Gnesen, thi ligesom Carl den store anfaae han Christendommen som det bedste Middel til at holde de undertvungne Folk i Lydighed. Den danske Konge Harald Blaatand havde ødelagt den Fæstning, Henrik Fuglefænger havde anlagt i Schlessvig; Otto rykkede ind i Danmark, og skal være trængt frem endog til Rimmjorden. Ungarerne, som fornede deres Indfald, bleve saaledes slagne ved Lech 955, at de tabte Lysten til at plyndre mere i Tydskland. 955

Snart kaldte Uroligheder i Italien Otto til dette Land. Berengar 2, Markgreve af Ivrea, som rimeligviis havde dræbt Lothar, Konge i Overitalien, vilde tvinge dens Enke Adelsheid til at ægte hans Søn Adalbert. Hun tog sin Tilflugt til Otto, som gik til Italien med en Hær, ægtede Adelsheid, og lod sig i Pavia krone til Konge af Italien. 951 Berengar beholdt dog store Forlezzinger. Men Berengar passede Leiligheden til at vække nye Uroligheder, medens Otto var syhselsat med Ungarerne; han ængstede saaledes Paven, at denne maatte bede om Ottos Mellemkomst. Han kom da andengang til Italien 961; Paven paasatte ham den romerske Keiserkrone i Peterskirken i Rom 962, og siden den Tid forblev Keiserførdigheden hos Tydsklands Konger. 962

Krigen mod Berengar og Stridighederne med de overmodige Romere, som ei vilde erkjende den nye af Otto indsatte Pave, nødte ham til at gjøre flere kostbare Tog, de saakaldte Romertog, til Italien, og Keiserkronen skaffede overhoved de tydske Konger mere Glands end Mægt. Denne nærmere Forbindelse med Italien virkede ellers meget

til Tydslands Forfinelse og Kultur. Man vænnede sig ved den nu fornede Keiserværdighed efterhaanden mere og mere til den Tanke, at ligesom der i Christenheden maatte være et Kirkens Overhoved Paven, saaledes maatte der ogsaa i den politiske Verden være et øverste verdsligt Overhoved Keiseren, fra hvilken al verdslig Magt og Myndighed maatte udspringe, saa at selv uafhængige Fyrster først da ansaae deres Magt og kongelige Værdighed som fuldkommen lovlig og sikker, naar den var bekræftet af Keiseren. Saavel Otto som hans Broder Erkebisp Bruno af Colln sørgede for Videnskaberne, dog stod Otto til-

973 bage for Carl den store. Otto 1 døde 973.

Otto 2 den røde, hans Søn, var allerede valgt til Efterfølger og kronet af Paven. Han ødelagde Dannevirke og tvang den danske Konge Harald Blaatand til at lade sig døbe. Ligesom Faderen maatte han udholde en heftig Kamp med Vasallerne. Lothringen og Italien vare især vanskelige at holde i Tydighed; i hiint Land fandt de urolige Vasaller altid Beskyttelse hos de franske Konger, og i Italien var der altid Partier. Romernes Had hittede sig mod hver nye Pave, som af Keiseren blev indsat, og en romersk Patricier Crescentius dræbte Paven

974 974 og gjorde Opstand. Til 980 hindrede tydske Anliggender Keiseren fra at tænke paa Italien, men ved hans Ankomst did underkastede Crescentius sig strax. Nu tænkte Otto paa at erobre Grækernes Besiddelser i Nedreitalien, men i deres Nød kaldte disse tilhjælp deres gamle Fiender Araberne fra Sicilien. Keiseren var i et Slag nær bleven fangen og reddede sig kun ved at kaste sig i Havet og svømme ud til et Skib; til Ulykke var dette et græsk Skib, og sammes Anfører vilde føre ham til Constantinopel; han fik dog Skipperen til at lægge tilland, og reddede sig da ved Svømmen iland til sine egne Folk. Nye Rustninger gjordes nu i Tydsland og Otto tænkte

983 paa at spille Krigen over paa Sicilien, men han døde 983.

Otto 3, hans Søn og Eftermand, var et Barn, og heraf benyttede den af Otto 2 fordrevne Bayrerhertug Henrik den trættekjære sig; han erhvervede sig et Anhang, og udstrakte Haanden efter Keiserkronen, men den maynziske Erkebisop Williges og de fleste Stores Trostak bragte hans Plan til at strande. ~~Han~~ blev Keiser under Moderens Formynderskab. Han nød under den lærde Gerbert en omhyggelig videnskabelig Opdragelse, hvilket ei ganske behagede de raæe Tydskere, ligesaalidt som det strenge græske Ceremoniel, som indførtes ved Hoffet af hans Moder, der var græsk Prindsesse.

Otto
2. 3. 11

Allerede ung havde Otto maattet dæmpe en farlig Opstand blandt Slaverne, og neppe var dette fuldført, før Uroligheder i Rom kaldte ham til Italien 996. Crescentius havde i flere Aar anmasset sig et Herredømme under Navn af Consul, og havde udjaget Paven. Nu kom Otto, en nye Pave indsattes og Crescentius dømtes tildøde men benaadedes. Dog neppe var Keiseren borte før Crescentius begyndte en nye Opstand og forjog Paven. Nu vendte Otto atter tilbage og Crescentius med hans fornemste Tilhængere blev henrettet 998. Otto indsatte siden sin Lærer Gerbert til Pave under Navn af Sylvester 2. Han yndede Rom saameget, at han der tænkte paa at tage sin Residentz. Dette misbhagede ligemeget Tydskerne, der frygtede for at blive tilfidesatte for Italienerne, og de romerske Patricier, som frygtede for at blive indskrænkede, og som for at affrække ham foranstaltede en Opstand af Pøbelen, der endog beleirede Keiseren i hans Palads i Rom. Otto tænkte paa Hevn, men døde kort efter maaskee forgivet af Crescentius's Gemalinde. Han døde 1002, kun 22 Aar gammel.

Da han ingen Børn efterlod, saa opstod ved hans Død et kort Interregnum, og flere Hertuger stræbte at blive valgte. Nærmest berettiget syntes at være Henrik den trættekjæres Søn Henrik af Bayern, da han i

lige Sidelinie nedstammede fra Henrik Fuglefænger, og han seirede tilsidst, uagtet han havde mange Partier mod sig. Henrik 2 (som Keiser rettere Henrik 1) regjerede fra 1002—1024; hans meste Tid optoges af Kamp med Vasfaller. Italien valgte en egen Konge Harduin af Ivrea, og som sine Formænd maatte han gjøre flere Romertog. Harduin maatte nedlægge sin Krone, som Ingen mere torde gjøre den mægtige Keiser stridig. *Rudolph af Burgund testamenterede sit Land til ham.* — x R. 23.

Det frankiske Keiserhuus fra 1024—1125. Conrad 2, Henrik 3 og Henrik 4.

Da Ingen af den sachsiske Stamme var tilbage, der kunde komme i Betragtning, saa var det tvivlsomt hvilken Familie man nu skulde hæve paa Thronen. Efter særskilte Forsamlinger i Provindserne, samlede omsider alle Fyrster med stort Følge af Vasfaller og Frie paa den vide Slette mellem Worms og Mainz, og her valgtes da Conrad den ældre af Franken, kaldet den Salier, enten paa Grund af hans Herkomst eller efter hans Arvegodser. Han ¹⁰²⁴ kronedes i Mainz 1024.

Conrad 2 (som Keiser egentlig den 1ste) søgte at fremme Orden, gennemreiste sit Rige, og efterlod overalt Spor af sin velgjørende Nærværelse.

Uroligheder i Italien kaldte ham snart did. I deres Glæde over det sachsiske Huses Afgang, tænkte Italienerne strax paa at gjøre sig uafhængige, og tilbode Kronen, dog forgjæves, saavel til den franske Konge Robert, som til Hertugen af Aquitanien. Conrad fandt i Italien kun liben Modstand; han paasatte sig i Mailand den longobardiske Krone, og blev kronet i Rom som Keiser 1027. Da den burgundiske Rudolph 3 døde 1032, kom det arelatiske Rige under Tydskland (see § 20). Derimod for-

mindstede han Riget mod Nord, da han ved sin Søns Forlovelse med Knud den stores Datter Gunhild, afstod Mark Schleswig til Danmark. De store Vasaller søgte han at indskrænke ved at tage sig af de smaa; han bestemte, at Krigsvasallerne, d. e. de, som besad smaa Forlehninger, blot med Forpligtelse til Krigstjeneste, skulde beholde arveligen deres Lehn, som kun skulde kunne fradømmes dem ved en Ret af deres Lige. De store Lehn, Hertugdømmer og Grevstaber, vare ved Sædvane blevne saagodtsom arvelige og bleve det siden ogsaa i Formen. Treuga Dei indførtes i Tydskland. Conrad 2 † 1039. 1039

Henrik 3, den forte, hans Søn fra 1039—1056 regjerede med en Anseelse og Kraft, som ingen Keiser siden Carl den store. Hans fornemste Bestræbelse gif ud paa at indskrænke, ja vel endog fuldkommen at afstæffe de mægtige Hertuger, og at gjøre Kronen arvelig. I Kirkens Bestyrelse greb han ogsaa kraftig ind, og besatte Pavestolen flere Gange efter hinanden med Tydskere. Mod en saa kraftig Regent vovede Vasallerne ei lettelig Modstand. Destomere søgte de at gienvinde deres Anseelse under hans Søns Umyndighed. † 1056. 1056

Henrik 4de, fra 1056—1105, var kun 6 Aar ved Faderens Død, og sattes under Formynderskab af Moderen Agnes; men hverken hun eller hendes Raadgiver Bispen af Augsburg havde Kraft til at modstaae de mægtige Store. Den ærgjerrige Erkebisp Hanno af Eöln fik et Partie, bemægtigede sig ved List den unge Keiser 1062, opkastede sig til Rigsforstander, og for Agnes var 1062 intet andet at gjøre, end at forlade Riget. For ei at støde de øvrige Store bestemte han, at den Biskop, i hvis Stift den unge Keiser opholdt sig, skulde være Rigsforstander. Hanno opdrog Keiseren strengt; han vilde hindre, at Faderens Grundsætninger og Kraft skulde udvikle sig hos ham, og han havde maaskee dannet ham til en lydlig Kirkens Tjener, hvis han dertil havde beholdt Lei-

lighed. Men han havde en ivrig Modstander i den ligesaa ærgjerrige og listige Erkebisp Adalbert af Bremen, der ved sit indsmigrende Væsen havde vidst at vinde den unge Keiser. Da Hanno 1064 i Anledning af et Pavevalg maatte reise til Rom, vidste Adalbert at tilvende sig al Indflydelse. Han havde altid stræbt at hæve sin egen Magt og Anseelse ved at faae undertrykt de øvrige Store, og havde derfor altid understøttet den forrige Keiser. Med den unge Henrik gif han ganske den modsatte Veie af Hannos, og søgte at smigre alle hans Lidenskaber og at indgive ham samme Ringeagt og Had mod de Store, som besjelede ham selv. Da Keiseren tog sit Ophold i Gozlar, (nær Halberstadt), der laae i hans Stift, blev han som Følge heraf Rigsforstander, og udøvede som saadan en for alle de andre Store trykkende Vælde. Henrik blev under en saadan Veileder udsvævende, letsindig, opfarende, despotisk, og truede ofte, at de tydske Herrer skulde faae andet at føle end under hans Fader. Hanno havde vel misbrugt sin Magt til at trække sine Slægtninger frem, men langt større Misnøie vakte Adalberts Vilkaarlighed. Sachserne bleve misfornøiede med Keiserens bestandige Ophold i deres Lande, som voldte dem mange Byrder. Endelig holdt Hanno og de fornemste Rigsfyrster en Samling i Tribur, og truede med at vælge en ny Keiser, hvis han ei skilte sig ved den forhadte Adalbert. Nu maatte Henrik give efter; Hanno blev Rigsforstander, til Henrik i sit 15de Aar blev myndig, og selv antog Regjeringen.

Nu begyndte han strax Kampen med de mægtige og overmodige Vasaller. Bistnok var Henrik opfarende, egenraadig og ofte havde han vel givet grundet Anledning til Klage, men dette kan ikke aldeles retfærdiggjøre Vasallerne's Opførsel, og deres Klager deels gif ofte ud over Henriks Privatliv, for hvilket han ei som Regent stod til Ansvar, deels vare de uretfærdige fra Klagernes Side; mange vare vel ogsaa imidlertid grundede. Sachserne besværede

sig, foruden over hans bestandige Ophold i deres Lande, ogsaa over de mange faste Borge, som han anlagde i Sachsen, hvilke de ansaae farlige for deres Frihed. I Spidsen for de Misforøiede stod Otto af Nordheim, som formedelst Høiforræderie engang af en Fyrsteret var bleven frataget hans Hertugdømme Bayren og dømt fra Livet, men Henrik havde benaadet ham. Da Henrik ei agtede paa Sachsernes Besværinger, men vedblev at anlægge nye Borge, dannede de en Forening, og overrumplede ham saa pludselig i Goslar, at han kun reddede sig ved en hurtig Flugt. Han maatte love at sløise de anlagte¹⁰⁷³ Borge og Bjergslotte, og nu gif det ud over disse, som de i Bund og Grund ødelagde; de sparede ei engang hans Yndlingssted Harzburg, og fore frem med en Bildhed over alle Grændser; de skaanede i Harzburg ei engang Alteret eller hans Broders og hans Søns Been i deres Grave. Henrik troede sig ved saadan deres Opsørsel ei bunden til sine indgangne Løfter, og Mange sluttede sig til ham af Afstye for hine udøvede Boldsgjerninger. Han fik samlet en Hær, forstyrrede Sachsernes Krigsmagt i et Slag ved Floden Unstrut 1075, og de maatte nu¹⁰⁷⁵ modtage Fred paa strænge Vilkaar.

24.

Henrik den 4des Kamp med Paven. Hans Afset-
telse og Død. Henrik 5te, den sidste af det
frankiske Huus.

Paa den pavelige Stol sad dengang Gregor 7, en Mand af ligesaamegen Kraft som Kilogstab, hvis utrættelige Iver gif ud paa saavel at forbedre og rense den geistlige Stand, som især at gjøre Kirken uafhængig af al verdslig

Magt. Han havde nyelig advaret Keiseren mod Simonie *) eller de geistlige Embeders Salg, en den Tid almindelig Maade, paa hvilken mange Konger besatte dem, og som især bidrog til Geistlighedens store Fordærvelse, da man derved tog lidet eller intet Hensyn til den Indsattes Duellighed og Værdighed, og Henrik havde lovet at adlyde. Ved Fromhed, og ei mindre ved Politik af flere Fyrster var Geistligheden bleven overøst med Skatte, Land og Godser, som de ligt med andre verdslige Embedsmænd og Vasaller, besad som Forlehninger af Riget. Især var det Tilfælde i Tydskland. Af Fyrsterne maatte de nyvalgte Biskopper og andre høie Geistlige modtage disse Besiddelser i Forlehnning, dog brugte man ved denne Handling ikke som med verdslige Vasaller den verdslige Magts Emblemer, men i deres Sted overgaves dem Ring og Stav som Symbol paa Lehnets Overdragelse til dem. Denne Overdragelse kaldte man Investitur. Man vænnede sig herved snart til den Idee, at denne Handling var en Overdragelse ei blot af det verdslige Lehn, som var forbundet med det geistlige Embede, men en Overdragelse tillige af selve det geistlige Embede, og hvilket ansaaes stridende mod Kirkens Frihed. Men hermed blev drevet Misbrug af Fyrsterne, baade ved Salg af de rige geistlige Embeder og ved i sammes Besættelse at have mere politiske Hensyn end den Indsattes Værdighed og Duellighed for Die. Dette foranledigede

1075 Gregor 7 til paa en Synode i Rom 1075 at udgive den bekjendte Forordning om Investituren, som forbød enhver Geistlig under Straf af Affættelse, at modtage sit Embede og den med samme forbundne Forlehnning af Kirkens Gods af nogen verdslig Magts Haand. Tillige affatte han paa samme Synode nogle tydske Biskper, og satte nogle af Henriks Raadgivere, som især havde raadet ham

---

*) Saa kaldet efter Simon Magus, der vilde affjæbe Apostlerne deres Mirakelgave.

til Simonie, i Kirkens Band. Henrik, som nylig havde undertvunget Sachserne, beholdt de bandlyste Raadgivere, og uden at bryde sig om Paven vedblev han efter eget Lykke at besætte Stifter og Abedier, og holdt de fangne sachsiske Biskopper i Fængsel. Gregor lod ham derfor indstævne til at møde for en Synode i Rom. Man har anført dette som et Beviis paa Gregors anmassende Overmod; men da Henrik vedligeholdte Forbindelse med bandlyste Personer, saa var han derved, efter de da almindelige herskende Begreber og efter Lovene, allerede selv forfalden i Band, og at Paven vilde give ham Tid til Selvforsvar kunde alt saa kaldes en Skaansel. Henrik lod nu paa en Forsamling af tydske Biskper i Worms 1076 Gregor erklære for affat, og denne svarede med en Bandstraale, og løste alle Undersaatter fra deres Trostabsæed. En Sværm af pave- lige Emisfairer kom til Tydskland for at formaae alle Vasaller til at forlade deres bandlyste Overhoved, og under den daværende Gjæring var det ei saa vanskeligt. Henrik maatte snart føle sin Afmagt, thi Tingenes Stilling i Tydskland gav Bandstraalen en frygtelig Magt. De store Herrer samlede sig i Tribur, og erklærede, at hvis han ikke inden eet Aar blev løst af Band, saa vilde de vælge et andet Overhoved. Henrik saae ingen anden Udvei end at ydmyge sig for Paven. Han vilde reise til Italien 1077, men da de tydske Store, som gjerne vilde blive af med ham, ei ønskede hans Forsoning med Paven, og for at hindre hans Reise havde besat Bjergpasserne, der føre fra Tydskland til Italien, saa maatte han tage Veien gjennem Burgund, og midt i den haardeste Vinter foretage en yderst besværlig og farlig Reise over Mont Cenis. I Overitalien fandt han Alle opbragte mod Paven for hans Reformers, og han kunde let her have fundet væbnet Bistand, men hans hele Hu stod til at blive løst af Band.

Rygtet om Keiserens ufornødede Ankomst satte Gregor i Skræk, og han flygtede til det faste Slot Canossa

i det Tostanske, der tilhørte hans Veninde Grevinde Mathildis. Snart erfarede han dog Henrik's Hensigt, men da han kjendte hans ustadige Sind, tøvede han med at meddele ham den forlangte Absolution. Endelig paa Mathildes og flere Mægleres Forbøn tillod han ham Afgang. Men forinden Henrik fik Absolution maatte han i 3 Dage barfodet i en Bodfærdigs Dragt staae i Canossas Slotsgaard. Paa den fjerde Dag meddeelte Paven ham endelig Kirkens Forladelse, dog med Forbehold, at en Rigsdag i Augsburg nærmere skulde undersøge hans Forhold som Regent, og bestemme om han skulde vedblive at være Konge i Germanien eller ikke; indtil dette var skeet, skulde han afholde sig fra al Udøvelse af den kongelige Magt, og opfyldte han ikke denne Betingelse skulde han atter være forfalden i Kirkens Band. Henrik gav efter for Nødvendigheden, og hans Mæglere afslagde paa hans Begne den Eed, som han glødende af Forbittrelse ei agtede at holde, og han afsløg Pavens Opfordring at bevidne høitidelig paa Sacramentet sine Hensigters Oprigtighed, under Paaskud af at hans Stænder ikke vare tilstede, som dog burde være Vidner til, at han underkastede sin Uskyldighed en Gudsdom.

Henrik's Ndmygelse gjorde ham foragtet hos Italienerne, som ved ham havde ventet at blive befriede for den forhadte Pave. Stæderne lukkede deres Porte for ham og han kunde neppe erholde det Fornødne til Sines Ophold. Men han vandt dem snart igjen ved at lade dem see hans sande Hensigter, og ved deres og de ham i Italien hengivne Tydskeres Bistand, saae han sig snart istand til at bruge Magten om fornødigedes. Han tøvede derfor mod sit Løfte i Italien, og magede det saa, at Paven maatte blive indsluttet paa Canossa. Henrik's Modstandere i Tydskland, især Sachserne, vare meget utilfredse med, at han var bleven løst af Band. Den bestemte Rigsdag i Augsburg kom vel ikke istand, men hans Modstandere 1077 sammenkaldte en anden til Forchheim 1077, hvori man brugte

Henriks forlængede Ophold i Italien, mod hans Løfte til Paven, som Paastud til at affætte ham, og en Modkonge blev valgt, nemlig Rudolph af Schwaben, som bestyttedes af Sachsen og Otto af Nordheim. Nu ansaae Henrik det nødvendigt at vende tilbage til Tydskland; han havde endnu mange Tilhængere i Lothringen, Rhinegnene og Stæderne, og skjønt han blev slagen af Otto af Nordheim, saa beholdt han dog Overmagten i Sydtydskland. Han fratog Rudolph hans Hertugdømme Schwaben, og forlehnedes samme til Frederich af Hohenstaufen, som han gav sin Datter Agnes tilægte, og hvis Huus arvede hans Fiendskab og Stridigheder med Paven. Gregors Opførsel, da Henrik igjen seirede, var vaklende, tvetydig, og berøvede ham al Agtelse; han lod som Rudolphs Valg var foregaaet uden hans Vidende, da dog 2de af hans Legater havde været nærværende derved; og da begge Modstandere søgte hans Mellemkomst, foreslog han, at en almindelig Forsamling af Tydsklands Store og høie Geistlige skulde afgjøre Sagen. Krigen mellem Henrik og Rudolph vedvarede til 1080, og da Henrik for det meste var uheldig mod Otto af Nordheim, fattede Gregor Mod at erklære sig offentlig for Rudolph og at sætte Henrik atter i Band, hvorpaa Henrik lod en Kirkeforsamling i Brixen erklære Gregor for affat og vælge en nye Pave. Kort efter faldt Rudolph i et Slag for den i 1ste Kørstog siden saa berømte Gotfried af Bouillons Haand, og samme Dag blev Pavens og Mathildes Tilhængere slagte. Men Intet kunde bevæge Sachserne til at modtage det af Henrik tilbudte Forlig; han lovede aldrig selv at komme til Sachsen, men at give dem sin Søn Henrik til Konge. Ei engang en Vaabensstilstand vilde de indgaae før Henrik blev forsonet med Paven.

Henrik troede sig nu stærk nok til at angribe sin Fiende i Italien. Han satte sin tappre Svigersøn Frederik af Hohenstaufen til at forsvare Tydskland, og ryk-

fede mod Rom, som han beleirede 1081. Paven's Ben-
ner og Vasaller forlode ham alle af Frygt, undtagen Ma-
thilde og Normannerne i Nedreitalien. Rom blev indtaget
1084 efter lang Beleiring 1084, og Paven maatte indslutte sig
paa Engelsborg. Intet kunde dog rokke Gregors Stand-
haftighed og tvinge ham til at falde Bandsættelsen tilbage.
Han maatte fra Engelsborg være Vidne til den nye Pa-
1084 ves Indtog, og Henriks Kroning ved denne i Paaske 1084.
Det havde været ude med Gregor 7; men den normaniske
Hertug Robert Guiscard kom ham endelig tilhjælp med
en Hær, overrumplede Rom medens Henrik var fraværende
i Lombardiet, og befriede ham. Dog vovede Gregor ei
at forblive i Rom, men fulgte Normannerne først til Monte
1086 Cassino, og siden til Salerno, hvor han døde 1086,
uden i mindste Maade at ville tilbagefalde sine Grund-
sætninger betræffende Kirkens og Paven's Myndighed.

Gregors Død gjorde ikke Ende paa Striden med
Paven. Det havde hørt til Gregors Plan at vække mod
Henrik nye Fiender i Tydskland. Otto af Nordheim døde
omfider, Henrik blev forsonet med Sachserne, og efter-
haanden med alle Fiender, men med den pavelige Stol
kunde han dog ei komme til Udsoning, skjønt han tilsidst
ivrig bestræbte sig derfor. Gregors anden Eftermand Ur-
ban 2 handlede i Gregors Land og var Henriks uforson-
lige Fiende; ved at stifte Ægteskab mellem Grevinde Ma-
thildis og den bayerske Hertug Welfs Søn, bragte han
denne Fyrste paa sin Side. End værre var det for Hen-
rik, at Gregor 7des Ideer om Kirkens og Paven's Mynd-
dighed mere og mere udbredtes og rodfæstedes i Gemyt-
terne ved Paven's og Munkenes Bestræbelser, og dette be-
røvede ham mange af hans bedste fordums Forsvarere,
som en Gotfried af Bouillon. Til sidst fik Urban og Ma-
thilde endog hans Søn Conrad, alt forhen kronet i Na-
chen som romersk Konge eller Faderens Eftermand, til
at gjøre Oprør i Italien, hvor han erkjendtes som Konge

1093. Denne Conrad døde 1101. Henrik havde 1099 ladet sin anden Søn Henrik krone som Eftermand, men mod det udtrykkelige Løfte, at han ei skulde eftertrage Kronen i Faderens levende Live. Men ogsaa af denne Søn maatte han opleve samme Sorg. De misfornøjede Store ophidsede ham til Oprør, og som Paaskud tjente ham, at Henrik endnu ikke var forsonet med Kirken; han fik strax Sachserne paa sin Side. Forgjæves besvoer Keiseren paa sine Knæ ham om ei at glemme den sønlige Pligt, og foreholdt ham, at han ei burde være Faderens Dommer, og Redskabet, om Gud vilde straffe ham. Den hykkelske Søn bad ham paa sine Knæ at give efter for Paven og det hele Rige, og ei at tvinge ham til at maatte glemme den kjærlige Fader for den himmelske Faders Skyld. Henrik lod sig overtale til at følge sin Søn til Maynz, men først at fjerne sit Følge. Men istedetfor at bringes til Maynz blev han tagen fangen. Sønnen af- fordrede ham Rigsfjenobierne, og behandlede ham med en oprørende Strengthed, saa at han endog lod ham mangle det Nødvendige. I Ingelheim maatte han 1105 for en ¹¹⁰⁵ Forsamling nedlægge Regjeringen og bekjende sig skyldig i Alt hvad man beskyldte ham for. Ei heller nu erholdt han Kirkens Absolution, og holdtes fremdeles fangen. Han fandt dog Leilighed til at undflye til Lüttich. Borgerne vare ham i Almindelighed overalt hengivne; han fandt en Ven i Hertugen af Lothringen, og Krigen mod hans Søn begyndte; under samme døde han i Lüttich 1106. ¹¹⁰⁶ Ei engang hans Been undte man Roe i Graven. Den ham hengivne Biskop af Lüttich lod ham høitidelig begrave, men den pavelige Legat hvilede ikke, før hans Liig maatte opgraves, og stillede ubegravet paa en De i Maas. Henrik 5 lod Liget føre til Speier, og Borgerne lode det begrave i den Domkirke, som han der havde bygget, men strax forbød den pavelige Legat al Gudsdyrkelse, og Liget maatte sættes i et uindviet Capel, hvor det stod i 5 Aar,

indtil han endelig blev løst af Kirkens Band, og den unaturlige Søn, som imidlertid selv havde gjort sig skyldig i de samme Forbrydelser mod Kirken som de, for hvilke han gav sig Skin af at forfølge Faderen, lod ham nu endelig høtidelig bisætte i Familiens Begravelse.

Henrik 5, fra 1106—1125, viiste snart at han ei vilde være nogen Kirkens lydige Tjener, især vilde han ingenlunde give Slip paa Investituren, en Ret, som næsten alle andre Fyrster allerede havde overdraget til Paven. Henrik søgte først at befæste Rolighed i Tydskland, og flere Aar gif hen med Underhandlinger med Paven. **1110** Endelig 1110 drog han til Italien for at lade sig krone. Underhandlingerne fortsattes fra Overitalien af med Paven, og skjønt denne ingenlunde vilde give Slip paa Investituretten, saa dog da han indrømmede Keiseren store Fordele i andre Henseender, kom det til Forlig, og **1111** Kroningen skulde gaae for sig i Rom 1111. Men den høie Geistlighed, som ved dette Forlig vilde komme til at tabe altformegent, tvang Paven paa selve Kroningsdagen til at negte Forligets Opfyldelse. Kroningen blev forstyrret, det kom endog til blodige Slagsmaal, og Keiseren erklærede Paven og alle Cardinaler for sine Fanger. Den fangne Pave maatte endelig give Slip paa Investituren, dog paa den udtrykkelige Betingelse, at Keiseren skulde ansee samme som et Privilegium, der var ham overdraget af Paven. Kroningen gif nu for sig, og Keiseren vendte tilbage til Tydskland.

Men Gregors Idee om Kirkens fuldkomne Uafhængighed af al verdslig Magt var bleven saa almindelig rodfæstet, at Investituretten i Keiserens Haand ei kunde vinde Bifald, selv hos de verdslige Stænder. Paven angrede sin Eftergivenhed, og da han havde svoret, at han ei skulde sætte Henrik i Band, saa vilde han ei selv slynge Bandstraalen mod ham, men bevirkede, at dette skede ved en Synode under Erkebisop Guido af Vienne, en Slægt-

Henrik 5. og Paven 1110. 1111. 1112. 1113. 1114. 1115. 1116. 1117. 1118. 1119. 1120. 1121. 1122. 1123. 1124. 1125.

Henrik 5. og Paven 1110. 1111. 1112. 1113. 1114. 1115. 1116. 1117. 1118. 1119. 1120. 1121. 1122. 1123. 1124. 1125.

ning af Henrik; Keiseren blev derved anseet overalt som en Bandlyst. I Tydskland skaffede han sig mange Fiender ved sin Vilkaarlighed, især Sachserne, og da Paven vedblev at være standhaftig, saa maatte Henrik paa en Rigsdag i Worms 1122 give efter, og tilstaae Paven In-1122 vestituretten i det Væsentligste, da nemlig Capitlernes Valg skulde være frie, men Belehningen af de verdslige Godser og Rettigheder skulde overdrages de Geistlige af Keiseren, og de skulde opfylde deres Lehnforpligtelser mod ham og Riget.

C. Italien.

25.

De tydske Keisere i Overitalien. Pavens verdslige Stat. Normannerne i Nedreitalien.

Skjønt intet Land ved sin Beliggenhed og sine naturlige Grændser synes mere bestemt til Uafhængighed end Italien, saa blev det dog stedse et Bytte for Fremmede, og udstykket i en Mængde Smaastater. Her opstod en Blanding af de forskjelligste Folkelag, og mellem Indvaanerne selv udviklede sig en Forskjellighed, som ofte gif over til det bittreste Nationalhad. Da Frankernes Herredømme i Italien gif til Grunde var Landet deelt i 2 Hoveddele, det germaniske og det græske. Det sidste var svagt, thi de græske Keisere besade kun enkelte Distrikter i Nedreitalien, og maatte kæmpe om disses Besiddelse med Araberne paa Sicilien (Aglabiterne). Paverne vare især Skyld i at Italien ei under de tydske Keisere dannedes til et Heelt. Det var deres Fordeel at Keiserne i Italien vare svage og at der herskede Partihad; de vare Marsag i at der i Nedreitalien dannede sig en nye Magt

mod Keiserne, nemlig Normannerne's Stat, og deres Bestræbelser og Intriguer gjorde, at saamange Smaastater kunne holde sig. En Følge af saamange Smaastater var en Mængde forskellige Statsforfatninger og Former, og en større politisk Virksomhed. Italien kan i saa Henseende sammenlignes med det gamle Grækenland, og ansaaes for den sande Skole for Politikere og Statsmænd. Kun et fælleds Skriftsprog forbandt Italienerne til eet Folk, og dette vedligeholdtes og uddannedes ved en klassisk Litteratur, som opstod i Italien førend i de andre Middelalderens Lande. Til Litteraturens Fremme bidrog især, at Italien havde den meest dannede og den rigeste Geistlighed; det romerske Hof satte store Summer i Omløb. Italien var endvidere, især efter Korstogene, Europas rigeste Handelsland, der satte Occidenten og Orienten i Forbindelse, og ved den mangfoldige Berørelse med fremmede Folk, sattes en Mængde Kundskaber og Ideer i Omløb. Men Sædernes Fordærvelse vovede med hver Dag især i Rom og Overitalien.

Carl den stores Indretninger havde været mindst indgribende i hans longobardiske Stater, og de mægtige Hertugers Magt var ingenlunde knækket. Ved Carl den 888 tykkes Død 888 opstod strax Kamp mellem de 2de mægtige Hertuger Berengar 1 af Friaul og Guido af Spoleto, som begge regnede deres Herkomst fra Carolingerne. Saavel Paven som den tydske Konge Arnulf toge Deel i disse Stridigheder, men hverken Arnulf eller hans Søn Ludvig Barnet kunde hæve de tydske Kongers Anseelse i Italien. De Misfornøiede indkaldte omsider Rudolph 2 af Burgund, og han blev, da Berengar 1 var bleven snigmyrdet 924, vel valgt til Herker, 924 men Partiaanden hvilede ikke; hans Modstandere indkaldte Hugo, Markgreve af Provence; denne beholdt omsider Regjeringen ifølge et Forlig med Rudolph, men han regjerede kraftløst og flet, og blev omsider, af Berengars

Dattersøn Berengar 2 af Ivrea nødt til at afstaae Kronen til sin Søn Lothar 945. Denne døde saa 945. Mar efter, sandsynlig forgivet af Berengar 2 950, og da 950. denne nu vilde tvinge hans Enke Adelsheid til at ægte hans Søn Adalbert, saa foranledigede dette Otto 1stes Tog til Italien, som forhen er omtalt. Italien kom nu i en nærmere Forbindelse med Tydskland, men det faldt de tydske Keisere vanskeligt at veligeholde deres Anseelse der; de maatte idelig foretage sig kostbare Tog til Italien, som kaldtes Romertog, og det aldrig beroligede Italien fortærede det tydske Riges bedste Kræfter. Landets Forfatning blev i det Hele som under Frankerne; Love bleve givne i Folkforsamlingerne med Stændernes Indvilgelse. Italien var ligesom Burgund udstykket i en Mængde Lehn, som siden Conrad 2dens Tid bleve arvelige. Keiserne bortskjenkede efterhaanden alle deres Indtægter og Rettigheder (Regalierne) især til Geistligheden, for at have denne Stand til at kunne være en Modvægt mod Adelen. Men dette blev til Keiserens egen Skade i deres paafølgende Stridigheder med Paverne. Overhoved forstode de tydske Keisere ei at benytte sig af Stridighederne i Italien til deres Fordeel. Som mægtige Stæder i Overitalien maa mærkes Venedig og Genua, hvis Flor og Vælde dog først begynder under Korstogene.

Roms Biskopper eller Paverne besade vel i flere christne Lande Godser (Patrimonier), som vare skjenkede til Kirken, og vare derved som de rigeste af alle Biskopper istand til at skaffe sig megen Indskydelse ogsaa i verdslige Sager. Keiserne havde ogsaa indrømmet dem mange Rettigheder, f. Ex. Ret til at indsætte Embedsmænd paa Kirkens Patrimonier. Men den egentlige Grund til Pavernes Magt som verdslige Fyrster lagde dog Pipin ved at skjenke Exarchatet, som han havde frataget Longobarberne, til Pavestolen, hvilken Gave Carl den store bekræftede og forøgede. Rettest forstaaes vel Pipins og Carls

Gave af Exarchatet saaledes, at de søiede denne Besiddelse til den saakaldte romerske Republik og den romerske Kirkes Gebet, men dog selv som romersk Patricier forbeholdt sig det verdslige Herredømme og traadte i Exarchens Sted. Dog grundede Paverne paa denne Gave deres følgende Paaastand, og i at befæste deres verdslige Herredømme kom de store Forvirringer i det frankiske Monarchie dem herlig tilpas. Staden Rom var ei indbefattet med i Carls Gave; den havde under de græske Keisere vedligeholdt i det mindste Skinet af sin Frihed; Senatet og mange gamle republikanske Former vedbleve. Saa mægtig Indflydelse Paverne end havde erholdt i Kirken, havde det dog albrig faldt dem ind at ville udøve noget Herredømme over Staden Rom selv. De sachsiske Keisere vedligeholdt med Naabenmagt deres Herredømme over Staden, og en Pfalzgreve udøvede der de keiserlige Rettigheder. Men Pavernes Magt steg i samme Forhold som Keisernes faldt, og jo mere deres Anseelse som Christendommens almindelige Overhoved befæstedes, desto mere voksede ogsaa deres Fordringer. Deres Valg havde hidtil været afhængigt af de romerske Baroner og maatte bekræftes af Keiseren, først af den romerske, siden af den græske, og siden Carl den stores Tid af de occidentalske Keisere. Først efterat Pavens Valg blev uafhængigt af Baronerne og foretoges blot af Cardinalerne, en Forandring, som Gregor 7 udvirkede, kunde Paverne efterhaanden hæve sig over Baronerne og grunde et verdsligt Herredømme over Rom. I Nedreitalien underkastede et Partie i Salerno sig Pavernes Beskyttelse. Normannernes Hertug Robert Guiscard tog sine Hertugdømmer Apulien og Calabrien til Lehn af Paven; Alphons af Portugal erkjendte ligeledes sit Land som et paveligt Lehn, hvilke Erkjendelser af den pavelige Magt havde vigtige Følger. Gregor 7 des Veninde Grevinde Mathildis testamente-

rede sine Godser til Pavestolen, hvis verdslige Gebeet derved fik en betydelig Tilvæxt.

I Nedreitalien havde Araberne allerede 829 erobret 829 hele Sicilien, hvor de vandt Indbyggerne for sig ved retfærdigere og mildere Regjering end den de havde været vant til under de græske Keisere. Paa Fastlandet af Nedreitalien beholdt de græske Keisere endnu Herredømmet over Hertugdømmerne Neapel og Calabrien; andre longobardiske Hertugdømmer, Benevent, Salerno Capua, kæmpede deels indbyrdes, deels med Grækerne, som stræbte efter Overherredømmet. Araberne fra Sicilien og Afrika søgte ogsaa ofte med god Fremgang at gjøre Erobring. Saaledes var Nedreitalien en bestandig Skueplads for Uroligheder, og den mangfoldige Blanding af forskellige Folk virkede skadeligt paa Nationalkarakteren. Uglabiternes Fortrængelse ved Fatimierne skaffede Italien d. d. nogen Ro, og de græske Keiseres Anseelse forøgedes. Men Grækernes Herredømme i dette Land tilintetgjordes snart ved et i Italien nyt Folk Normannerne. I deres 1016 Stridigheder faldt Hertugerne paa den Tanke at tage en Sværm normanniske Pillegrimmer i Sold, hvis nordiske Kraft og Styrke havde vakt Beundring, og en Hertug af Capua indrømmede dem til Belønning et Stykke Land, hvor de anlagde Staden Aversa; deres Anfører blev af Keiser Conrad 2 tillagt Tittel af Hertug, da han erkjendte Keiseren som sin Lehnsherre. Deres Held opmuntrede flere af deres Landsmænd til at følge samme Vej, og under Anførsel af den normanniske Adelsmand Tancred af Hautevilles Sønnen, de vare 10 i Antal, gik efterhaanden store normanniske Sværme over til Italien. De lode sig bruge som Leietropper, dog aldrig mod Grækerne; men da Grækerne vilde bedrage dem for deres Sold, gjorde de sig selv betalte ved at erobre Apulien 1043; altid kom 1043 nye Sværme til, og de erobrede nu tillige Calabrien. Alle Raboer frygtede de frigerste Normanner; selv Paven gif

mod dem, men blev slagen og fangen. Men for Kirkens Overhoved viiste de raae Normanner den dybeste Frefrygt, de bade ham om ^{heres} Belsignelse.

Saa vel Paven som Normannerhøvdingen Robert Guiscard (den listige) Tancred's Søn indfaae den fælleds Fordeel af en Forbindelse mod Grækerne og de for-
 1059 hadte Lybskere, og Robert Guiscard tog 1059 sine Lande som Lehn af Paven, og fik Titel af Hertug til Calabrien, Apulien og Sicilien, hvilken De hans Broder Roger siden fratog Araberne. Han gjorde sig efterhaanden til Herre over hele Nedreitalien med Undtagelse af Neapel, som i nogen Tid beholdt sin egen Hertug. Roger fattes til Greve over Sicilien. Robert Guiscard's Magt og Anseelse var meget stor. Han angreb det græske Rige og Alexius Comnenus skjælvede for sin Hovedstad, men den af Henrik 4 betrængte Pave Gregor 7des Rød kaldte ham tilbage midt paa hans Seiersbane. Da han havde frelst Paven 1084, rykkede han atter mod
 1085 det græske Rige, men døde under dette Tog 1085. Mellem hans Søner opkom Uenighed, den yngre Roger bemægtigede sig Regjeringen, den ældste Bohemund maatte lade sig nøie med Tarent, men fandt snart i Korstogene en anden Skueplads for sin Virksomhed. Efter Rogers Død 1118 bemægtigede den sicilianske Roger, Robert Guiscard's Broder, sig Nedreitalien og antog Kongetitel. Da hans mandlige Linie uddøde med hans Sønnesøn Wilhelm 2 den gode, saa gjorde den tydske Keiser Henrik 6, der var gift med Rogers Datter Constantia, Fordring paa Riget, som han ogsaa beholdt, dog først efter en heftig Kamp med en uægte Søn af Wilhelm 1 Tancred, som understøttedes af Paven, saavel som af Adelen og Folk, der nødig vilde have en tydske Konge.

D. England. Skotland. Irland.

26.

England under de angelsachsiske Konger, og siden under de Danskes Herredømme. Skotlands og Irlands ældste Forfatning.

Egbert forenede 828 de 7 angelsachsiske Riger, hans ⁸²⁸ udmærkede Anlæg vare blevne uddannede ved Carl den stores Hof, hvorhen han havde maattet søge sin Tilflugt for en Slægtninges Forfølgelse. Han og hans nærmeste Efterfølgere kaldte sig dog kun Konger af Wessex. Normannerne, eller som man i England kaldte dem Ostmannernes, Søerøvertog begyndte under ham og hans svage Eftermænd at blive hyppigere og farligere end før, især de Danskes; de grundede egne Stater i Ostangeln og Northumberland, og bestandig ankam nye Sværme (Regner Lodbrok og hans Sønner).

Alfred den store, fra 871—901, var endelig saa ⁸⁷¹ heldig ved sin Klogskab og Tapperhed at sætte dem Grændser for en Tid. Han skaffede sig en Søemagt og seirede 8 Gange i eet Aar; men der strømmede saa idelige Forstærkninger til dem, at hans Folk laae under, og han maatte selv i lang Tid ukjendt holde sig skjult i Skoven i en Hyrdehytte. Hans Englændere havde imidlertid været heldige, og derved fattet nyt Mod. Alfred kom frem af sit Skjul; forklædt som Harpespiller udspejdede han Fiendernes Leir, og tilspioede dem derpaa et stort Nederlag 878. De Fangne tillod han at nedsætte ⁸⁷⁸ sig i Ostangeln og Northumberland paa Vilkaar, at de skulde antage Christendommen og holde sig rolige. Ved at anlægge Fæstninger og bygge Flaader sikrede han Landet mod Ostmannernes Anfald i Fremtiden.

De langvarige indre og udvortes Krige havde forvildet Sæderne og opløst al Orden. Alfred arbejdede nu i Freden med Iver paa at ophjælpe Landet og kultivere de raae Indbyggere. Han fornyede Landets gamle germaniske Inddeling i Gauer, deres Bittenagemots eller Nationalforsamlinger, og indførte de Eedsvornes Ret, idetmindste lagde han Grunden til den. Han oprettede mange Skoler, deriblandt den berømte i Oxford, og indkaldte duelige Lærere. Selv studerede Alfred flittig, og oversatte Æsop og Kirkeforfatterne Drosius og Beda i det angelsachsiske Sprog. Handel og Kunstflid søgte han at ophjælpe, og flittige Kunstnere vare ham altid velkomne.

Men det Gode Alfred havde stiftet, forfaldt under hans udelige Eftermænd. Indre Stridigheder gave de i Landet nedsatte Danske Mod til at gjøre Oprør, som kun med Møje dæmpedes. Normannernes Nedsættelse i Normandie skaffede Landet et farligt Nabostab, og deres Plyndringer bleve igjen hyppigere. flere Konger vare kun Paradefonger under Munkens Abbed Dunstan, en herskesyg men dertil indsigtsfuld Mand, som fuldkommen befæstede Hierarchiet og Munkevæsenet i Landet. Den svage Konge Ethelred maatte for store Summer kjøbe sig Fred af Olaf Trygvesen og Svend Tveskjæg, der som Vikinger gjæstede England. Ethelred ægtede siden Emma, Datter af den normanniske Hertug Ricard 1, og stolende paa sit mægtige Svogerstab, lod han nedsable en stor Mængde Danske i Landet; herover fornyedes deres ødelæggende Indfald, og 1013 maatte Ethelred flygte til
 1014 Normandie. Svends Død 1014 gav ham atter noget Haab, da Svends Søn Knud ei kunde holde sig i England. Men denne vendte snart forstærket tilbage, og ved Forræderie af Godwin Stron, Greve i Mercia, maatte hele det nordre England
 1015 underkaste sig 1015. Ethelred døde 1016, og Knud maatte udstaae en haard Kamp med hans Søn Edmund, for hans Tapperhed kaldet Jernside, men seirede atter ved

Edriks Forræderie. Riget deelttes mellem dem, saa at Knud beholdt den nordlige og langt større Deel, Edmund den sydlige. Kort efter blev Edmund myrdet 1017, og som Formyndere for hans Sønner, hvortil Knud ved flere Stormænds Vidnesbyrd viiste sig at være indsat, bemægtigede han sig Regjeringen over det Hele, og sendte Edmunds Børn ud af Landet.

Knuds Regjering var for England en lykkelig Tid. Han sørgede for Landets Sikkerhed og for de gamle Loves Bedligneholdelse. Han hævdede streng Retfærdighed, og gjorde ingen Forskiel paa Engelske og Danske; de sidste sendte han for en stor Deel hjem igjen. Ved at ægte Emma søgte han at betrygge sig mod Forsøg fra hendes Sønner, og syntes tillige derved at være bleven forliget med hendes Broder Richard 2 af Normandie. Til Ordens Bedligneholdelse maatte han vel imellem vise Strengthed, men dog gjorde han sig elsket af det engelske Folk, især vandt han Geistligheden ved sin Iver for Christendommen og sin Gæmildhed mod Kirker og Klostre. Da han efter sin Broder fik Danmark, og ved at understøtte de misfornøiede Norske mod Olaf den hellige vandt Norge, hvor han indsatte sin Søn Svend, samt dertil undertvang 3 skotske Smaa konger, saa var han en af de mægtigste Konger paa sin Tid.

Ved Knuds Død 1036 fik hans ældre Søn Harald Harefod England, hans Søn med Emma Hardeknud Danmark; Svend var fordreven fra Norge endnu før Faderens Død. Knud havde vel lovet Emma, at hendes Søn Hardeknud, som allerede regjerede i Danmark, skulde faae England, men denne Bestemmelse havde han forandret og Harald Harefod benyttede sig af Knuds Froværelse paa Toget mod Magnus den gode af Norge til at lade sig udraabe som Konge. Dog havde han et stort Partie imod sig; Nogle vilde kun erkjende Hardeknud, Andre kun Ethelreds Sønner Alfred og Edvard, som da op-

1039 holdt sig i Normandie. Harald døde 1039 og nu kom Hardeknud paa Thronen. Han herskede som Tyrann og paalagde store Skatter. Ved hans Død 1041 indfaldtes Ethelreds Søn Edvard Confessor, men han var ei den Regent, som forstod at vinde Folkets Kjærlighed. Han gav Alt hvad der var normannisk Fortrinnet, normanniske Adelsmænd vare ham altid velkomne, og tillode sig allehaande Voldsomheder mod Englænderne; han lagde sig ud med sin Svigerfader den mægtige Grev Godwin, og Fiendskabet vedblev efter dennes Død under hans Søn Harald Godwinson, der med Faderens Uergjerrighed forbandt en større Klogskab.

Da Edvard Confessor var uden Børn, og den sidste Spire af den gamle Stamme, Edmund Jernsides Søn Edgard Atheling var et Barn, saa gjorde Harald Godwinson sig det største Haab om Kronen; men Edvard viiste sig tilbøielig til at skaffe den normanniske Hertug Wilhelm Bastard Besiddelsen af England, skjønt Thronens Besættelse skulde være afhængigt af Nationens Valg. Ved Edwards Død 1066 lod Harald sig uden Modstand udraabe til Konge, men Wilhelm af Normandie fremlagde et Testament af Edvard Confessor, uvist om ægte, og grundede derpaa sin Ret til Thronen. Snart fik Harald en ny Fiende i sin ældre Broder Toste, som understøttet af den norske Konge Harald Haardraade, med 300 Skibe kom ind i Floden Humber og beleirede York. Harald overvandt disse Fiender i Slaget ved Stamford 1066, hvor baade Toste og den norske Konge faldt. Men kun kort nød han Frugten af sin Seier. Wilhelm af Normandi landede ved Hastings i Sussex med 60,000 Mand, Kjernen af det normanniske, franske og tydske Ridderskab, som deels Lehnspflicht, deels Lyst til Udmærkelse bragte under hans Banner. Haralds Venner vilde han skulde søge at undgaae Slag, og søge at svække Fienden ved Hunger; men den hidtige Konge forkastede dette Raad,

indlod sig i et Hovedslag ved Hastings 1066, og tabte i 1066 samme baade Liv og Krone netop 3 Uger efter Slaget ved Stamford.

Skotlands ældste Indbyggere henhøre til 2 forskjellige Hovedstammer. Høilænderne eller de gamle Caledonier, Scoter, henhøre ligesom Irlands ældste Indbyggere, der ogsaa kaldes Scoter, og havde samme Sprog, til den celtiske Stamme. Lavlænderne derimod, Pikterne, forskjellige fra hine, som fra de gamle Britter, henhøre rimeligviis til en nordgermanisk Stamme; dog er deres Herkomst meget dunkel.

Høilænderne vare et raat Folk; det strenge Lehnsherredomme og Livegenskab fandt Sted hos dem. Folket var deelt i Stammer (Clans), hvis Stammehoveder (Pairds) havde Ret selv over deres Undersaatteres Liv og Død. Stambovederne vare temmelig uafhængige, og mellem Stammerne herskede en næsten bestandig Krig. Fuldkommen ligedan var Forsatningen i Gallien paa Julius Cæsars Tid. Alle Medlemmer af en Stamme vare under strengeste Straf forbundne til at møde paa Forsamlingspladsen naar Opbud skede ved Budstikken (en Stang, blodig i den ene og brændt i den anden Ende, som sendtes om). Deres Vaaben var det brede Slagsværd, Stridsøxen, Dolk og Bue. Jagt og Fiskerie var deres Hovednæring, Agerbrug dreve de kun lidet. De elskede Musik og Digtekunst; Barder og Fortællere hørte med til Lairdernes Hofstat. Christendommen blev tidlig bekjendt blandt dem, men mange Meninger og Skikke vidnede dog om Forfædrenes gamle Religion.

Skotlands ældste Historie fra 5te til 9de Seculum er uvis og fabelagtig. Det ældste regjerende Dynastie kaldtes Kenneth. Det nordlige England til Humber syntes at have været regnet til Skotland, idetmindste kunde de normanniske Konger her ei vinde fast Fod. En Kong David skal først have foranstaltet en ordentlig Lov-

*Kenneths 2 første Skotlands Konger med sin
Landskone var den første af sin Slægt*

samling. Kongernes Magt indskrænkedes meget ved en Mængde mægtige Huse, men som ogsaa svækkede hinanden indbyrdes ved deres evige Feider. De skotske Der stode under Norge; Magnus Lagabæter afstod Hebriderne 1266, og Orkenøerne og Shetlandsøerne pantsattes af Christian 1 1462. Huset Kenneth uddøde med Alexander 3 1299.

Irlands ældste Indvaanere vare Scoter. Christendommen indførtes blandt dem ved den hellige Patrik og derved bevirkedes nogen Kultur; der opstode Klostre, hvori ivrig dreves paa Videnskaberne. De normanniske Søerøvere stiftede Riger i Irland, som dog gjerne laae i Strid baade indbyrdes og med de Indfødtte. Landet var først deelt i mange Smaariger, men som siden forenede sig i 5 større, nemlig Mounster, Meath, Ulster, Leinster og Conaught. Den engelske Konge Henrik 2 erobrede Irland, som siden den Tid har været forenet med England.

E. De nordiske Stater.

27.

Om Nordens ældste Indbyggere i Almindelighed.

De scandinaviske Landes Indbyggere stemmede i Sprog, Sæder og Levemaade, Forfatning og Indretning saameget overeens med de gamle Germanier, at man ei kan betvivle deres Nedstammen fra samme Hovedstamme. Til hvad Tid de ere indvandrede i de nordiske Lande, kan ei bestemt oplyses. Deres ældste Bopæle vare i Ost ved Fjorden Don (Danaquiss), og hine Egne ere vel ogsaa Stamland for Germanerne i Urtiden, før deres Indvandring i det egentlige Germanien. Den nordiske ældste Sagnhistorie melder om Odins Udvandring til Norden fra Asaheim, Asaland ved Don, og man antager i Almindelighed ikke mindre end tre af dette Navn, af hvilke man

dog Intet veed om den første; om den anden antages, at han har levet omtrent 500 f. Ch. og ved den persiske 500 Konge Darius Hystaspis's Tog imod Skytherne er bleven fordreven af sit gamle Sæde, og om den tredie, at han er kommen fort før Christi Tid, fordreven maaskee ved Romeren Pompeius's Krige med den pontiske Konge Mithridat. De ældste Nordens Indvaanere kaldes Toter, men foruden dem finder man ogsaa i de ældste Tider i de nordligste Lande af Scandinavien, som ogsaa i det nordlige Rusland (Bjarmeland), Folk af finsk Herkomst. I Mythologien forekomme de under Navn af Tothuner, Riser, Hrimtusser, som onde Bæsnere, mægtige, og Asernes eller Gudernes bestandige Fiender. Fiske- og Jagt var deres fornemste Næringsveie, de vare de meest uforfærdede Søefolk, og gjorde sig allerede tidlig som forvovne og barbariske Søerøvere frygtet i alle Europas vestlige og sydlige Lande under Navn af Normanner, Ostmanner og Danske i England, Vareger i Rusland. Som Germanierne dyrkede de flere Guder; som Verdens Op- og Nedgang dyrkede Alfadur. Den sidste Odins Ankomst frembragte Forandring i deres ældste religiøse System. Han kom fra Rusland over Liefland til Fyen, hvor han skal have anlagt Odense; derfra drog han til Sverige og nedsatte sig ved Mælaren. Han og hans Følge, som kaldtes Aser, kom ved deres store Rigdom, Pragt og deres større Kultur i megen Anseelse og betragtedes som overnaturlige høiere Bæsnere; især skal Runeskriften, hvis Indførelse tillægges ham, have bidraget meget til hans Anseelse. Odin forstod listigen at benytte de gamle Nordboers Overtroer og Forestillinger om ham og hans Følge til sin Fordeel. Han indgik Familieforbindinger med de fornemste blandt de gamle Indbyggere, derved skaffede han sig Indflydelse, og bevirkede at hans Børn og Benner fik Riger at regjere. Ifølge Selevandringen, som han bekendtgjorde i Norden, udgav han sig for at være den

ældste Odin. Sine Tilhængere kaldte han Godjother, d. e. guddommelige Jother, for at give dem Fortrin for de andre. Han og de fornemste af hans Følge Aserne, dyrkedes siden som Guder. Der var 12 Guder af første Rang (Afsynier). Odin var den fornemste, han dyrkedes især i Danmark, ligesom Thor, Styrkens Gud, især i Norge, og Freyr, som raadede for Afgrøden, i Sverrig; Bragar var Gud for Poesie og Bektalenhed, som fortrinlig yndedes af de gamle Nordboer; Frigga var den fornemste Gudinde, Odins Søster og Gemalinde; Freya var Kjærlighedsgudinden. Odin og Guderne vare dog en uundgaaelig Skjæbne underkastede, kunde ei forandre Nornernes, Skjæbnens Gudinders, strenge Beslutninger. Verden og Aserne skulde eengang forgaae; denne Undergang kaldes Ragnarokk d. e. Gudernes Tusmørke, men Verden skulde igjen fornyes. Tapperhed var den fornemste Dyd, Veien til deres Himmel, Valhalla, gif igjennem Kamp og Vaabenbrag. Heltene, Einheriar, skulde her samles med Odin; deres Lyksalighed var meget sandselig, de skulde forlystes ved en bestandig Kamp, Eden og Driften. De Feige derimod skulde plagès med Hunger og Tørst hos Gudinden Hel i Niflheim. Efter Verdens Undergang skulde de Onde eller Feige pines i Nastrond, men de Gode leve evig i Gimle hos Alladur. Man havde saavel Templer som hellige Lunde; endog Mennekesoffere vare brugelige.

Nordens Lande vare deelte i en Mængde Smaastater, hvis Konger kaldtes Fylkekonger, Næskonger; enkelte, som vare mægtigere og hævdede et Slags Overherredømme over flere mindre Konger, kaldtes Stolkonger. Søerøverne eller Vikingerne tillagde gjerne ogsaa Anførere over større Partier af dem Navn af Søekonger. Søerøveriet ansaaes overhoved som den bedste Krigsskole, og den bedste Wei til Hæder og Rigdom. Statsforfatningen var fri; Kongerne valgtes og indskrænkedes

af Folketingsamlingerne, i hvilke hver Fribaaren havde Stemme. Folket bestod af Frie og Livegne, Trælle; under Kongerne stode Jarler og Herfer; deres Hofmænd kaldtes Hirdmænd. Polygamie var vel tilladt, men dog ikke almindeligt, og Qvindeskjønnet nød i Norden stor Anseelse og Agtelse. De mange mindre Riger samledes omsider under Overkonger, og saaledes opkom de tre Hovedriger, Norge, Sverrig og Danmark.

28.

Norge indtil de borgerlige Krige efter Sigur Jordsalafars Død.

I Norge samledes først de mange Smaariger, i Tallet 31, af Harald Haarfager i Slutningen af det 9de Aarhundrede. Han var af den saakaldte Ynglingeslæggt, der nedstammede fra Banen Riords Søn Yngve Freyh, og som ved den danske Konge Ivar Vidfades Erobringer var bleven fortrængt fra Sverrig. Haralds Fader Haldan Svarte (fra 824—863) havde allerede samlet under sit Herredømme en stor Deel af det sydøstlige Norge. Han er bekjendt som Lovgiver, og har givet Norges ældste ordentlige Lov Heidsvialoven.

Harald Haarfager, saaledes kaldet af sit skønne Haar, (fra 863—933) udvidede strax sin Faders Rige 863 ved Erobringer, som det hedder, opfordret dertil ved det stolte Svar af en Prindsesse, han beilede til, da hun erklærede, at hun holdt sig for god til at ægte en Konge, som kun herskede over nogle faa Distrikter. Han drog over Dovrefjeld ind i Throndelagen, og undertvang, især ved Hjælp af en mægtig Høvding der, Jarlen Hakon Griotgardsen fra Halogaland, de derværende Smaakonger. Nogle underkastede sig frivillig og beholdt deres forrige Lande som Lehn med Titel af Jarl, andre, som modsatte sig, bleve

fordrevne. I Throndelagen skaffede han sig Sømagt og undertvang Mære (Søndmør, Romsdalen og Nordmør). Smidlertid havde alle de endnu uafhængige Smaafonger i det sydvestlige Norge dannet en Forening og samlet en betydelig Magt for at modstaae Erobreren, men Harald overvandt dem alle i Sjøslaget ved Hafursfjord (nær ~~875~~ Stavanger) Aar 875 og fuldendte derved Norges Erobring. Ved Indsættelsen af Jarler i de erobrede Distrikter grundede han et Lehnsvæsen. Jarlerne maatte hver stille 40 Mand til Kongens Tjeneste og beholdt en Trediedeel af Lehnets Indkomster; men for at være sikker paa deres Troskab og at kunde holde dem i Lydighed indsatte han under hver Jarl 3 eller 4 af sine troeste Mænd under Navn af Herfer, som hver skulde holde 20 væbnede Mænd. Da Harald berøvede Nordmændene mange af deres gamle Friheder, især deres Odelkret, som fornemlig bestod i den Ret, selv at bestemme Afgiften af deres Eieendom, og da han desforuden paalagde svære Skatter, og gav strenge Love mod Søeroverie paa Norges Kyster, opkom naturligtvis megen Misnøie med hans Herredømme. Mange Misfornøiede udvandrede og nedsatte sig i fremmede Lande. Færøerne og Orkneyerne, alt for et Tilflugtsted for Vikingerne, bleve nu besatte; Island blev opdaget, og besat af Nordmænd, der dannede en Fristat, hvor i lang Tid den nordiske Digtekunsts og Histories Studium blomstrede; Vikingernes og Normannernes Plyndretog til de sydlige Lande bleve hyppigere og foretoges af større Skarer; især hjemsogte de Frankrigs Kyster under de sidste Carolinger, og Gangerrolf, Søn af en mægtig norsk Jarl Ragnvald paa Mære, som blev landsforviist af Harald for Plyndring paa Norges Kyster (Strandhug), stiftede med sine Normanner et nyt Rige Normandie, i den nordlige Deel af Neustrien, som han tvang Carl den eenfoldige til at afstaae 911.

Harald søgte at forebygge sit Riges Adspjittelse for medelst Deling imellem de mange Sønner ved en Successionslov, som han udgav, ifølge hvilken altid den ældste af hans mandlige Descendenter skulde være Overkonge, de øvrige Kongesønner Underkonger, og Descendenterne paa Qvindesiden Jarler. Han gjorde derved Norge til et Arverige, skjønt Kongerne maatte reise om for at lade sig hylde i Provindserne. Indvortes Uroligheder gjorde ogsaa, at Loven ei ordentlig blev fulgt. Dog bestemte ikke Harald den ældste af sine Sønner, som da levede, til Overkonge. Han forudsaae, at det kun vilde vække Splid; men han indgik et nyt Egteskab, og bestemte den Søn, han fik i dette, Erik, til en Overkonges Værdighed, og for at vænne de øvrige til at adlyde ham som saadan, antog han ham først til Medregent, og afstod ham siden Regjeringen aldeles 933. Harald † 936. 932

Erik Blodøxe (fra 933—938) kunde dog aldrig forliges med sine Brødre, han forfulgte dem endog i Faderens levende Live, og udryddede de fleste af dem. Hans Grusomhed skaffede ham Tilnavnet af Blodøxe og gjorde ham almindelig forhadet. Han blev 938 fortrængt af en yngre Broder Hakon Adelfsteen, som var opdragen ved den engelske Konge Athelstands Hof, og til dette Foretagende mod Norge fik Understøttelse af sin Fosterfader. Ved den mægtige Sigurd Jarls Hjælp fik han mange Tilhængere i Thrøndelagen, blev hyllet som Konge og Erik maatte flygte til Northumberland, hvor han døde. Hakons milde og vise Regjering skaffede ham almindelig Kjerlighed. Han udgav Gulethingslov for Bergen og Frostethingslov for Thrøndelagen, og gjorde mange gavnlige Foranstaltninger til Landets Betryggelse mod Fiender. I England havde han antaget Christendommen, og forsøgte at indføre den i Norge, men den fandt en heftig Modstand, og da Erik Blodøxes Sønner, som havde fundet Tilflugt hos Kong Harald Blaatand i Danmark, idelig truede Norge, 938

afstod han fra sit Dufte, for ei under saadanne Omstændigheder at vække sig Fiender i Landet selv. To Gange afflog han lykkelig deres Angreb; paa deres tredie Tog lykkedes det dem at overrumple Hakon, der kun havde saae Folk, paa Den Stord (nær Bergen). Hakon holdt det for en Skam at flye for Lvermagten; han gif imod Fienderne og slog dem, men blev, idet han forfulgte dem, dødelig saaret. Døende udnævnedes han Eriks Sønnen til sine Eftermænd, og døde almindelig beklaget 963.

Harald Graafeld og hans Brødre (968—977) regjerede i Fælledskab med deres Moder, den ende Dronning Gunhild, der havde megen Indflydelse. De regjerede slet og grusomt, og forfulgte Alle af Harald Haarfagers øvrige Slægt, og Alle, der besade Rigdom og Indflydelse. Den mægtige Sigurd Jarl blev lumskelig ombragt af dem. Hans Søn, den unge Hakon, flygtede til Harald Blaatand, og benyttede sig deels af den danske Konges Uvillie mod Eriks Sønnen, fordi de ei havde opfyldt deres Forpligtelser mod ham for den erholdte Bistand, deels af hans Frygt for en Kronprætendent Guldharald, Søn af hans ældre Broder Knud Danaast, til at faae Hevn over sin Faders Mordere. Han overtalte nemlig Harald Blaatand til at tilfredsstille Guldharalds Fordring paa det halve Danmark ved at skaffe ham Norge, og fik Harald Graafeld loffet til Danmark og dræbt; nu forestillede han Dannerkongen, at Guldharald i Besiddelsen af Norge vilde blive en endnu farligere Prætendent, tilbød sig selv at ville tage Norge som Lehn af ham, og fik hans Tilsludelse til at dræbe Guldharald, hvorpaa han med Harald Blaatand drog til Norge, og indfattedes der som Basal 977.

Hakon Jarl (977—995) benyttede sig snart af den danske Konges Forlegenhed i Krigen mod Keiser Otto den 2 til at skaffe sig fuldkommen Uafhængighed; Harald maatte for at faae hans Hjælp erklære Norge frit. Skjønt uden Kongenavn regjerede Hakon Jarl med end

samme Myndighed, som de forrige Konger. Han var en dygtig Krigshelt, og hans Seier i Hjørtingevaag (paa Søndmøer i Jørgensfjord) over de for uovervindelige anseete Jomsvinger hævede hans krigerste Anseelse til det Høieste. Men han blev i de sidste Aar forhadet for de Boldsommeligheder, han, især af Bøllyst, tillod sig, og der udbrød i Throndelagen en almindelig Opstand mod ham, og det just paa en Tid, da en for ham farlig Prætendent kom til Norge. Denne var Olaf Trygvesson, en Sønnesøns Søn af Harald Haarfager. I hans Barndom havde hans Moder maattet flygte med ham for Dronning Gunhilds Efterstræbelser. Han var bleven fanget af Særovere og solgt til Rusland. Her blev han kjendt af sin Morbroder Sigurd, som beklædte en vigtig Post ved Vladimir den stores Hof, og kom i Anseelse. Siden tjente han Keiser Otto 2 paa hans Tog mod Danmark. Derpaa sværmede han om som Viking, og fik ved Giftermaal et Rige ved Dublin i Irland. Hakon Jarl, som gjerne vilde sikke sig Herredømmet over Norge ved at udrydde den gamle Kongeslægt, havde faaet Nys om hans Tilværelse, og havde ved en listig Mand, Thorer Klake, søgt at lokke ham til Norge. Olaf kom just som Oprøret imod Hakon stod i fuld Flamme. Han blev strax erkjendt som Konge 995, og Hakon paa sin Flugt dræbt af sin Træl Karfer.

Olaf Trygvesson (fra 995—1000) udmærkede sig ved sin Tapperhed og Dygtighed i alle Krigs- og Legemsøvelser. Under sit Ophold i Udlandet var han bleven Kristen, og han stræbte at indføre Christendommen i Landet, hvorved han viiste en Strengthed, som ofte gik over til Grusomhed, hvortil man ofte i den Tid troede sig berettiget, naar det gjaldt at fremme Religionens Sag. Mod den danske Konge Svend Tveskjægs Billie havde han ægtet dennes Søster Thyra, der havde forladt sin første Mand Burisleif af Pommeru, hvilken dog ei synes over denne Sag at være bleven Olu's Fiende; thi paa Thyras Op-

fordring drog Olaf til Pommern for at faae hendes Eiendomme udleverede. Svends Dronning var den stolte Sigrid Storraade, forhen gift med Erik Seiersæl i Sverrig og Moder til den svenske Konge Olaf Skotkonge eller Fønске. Hun opmuntrede baade sin Mand og sin Søn til at angribe Olaf paa dette hans Tog, og de begge i Forening med Hakon Jarls af Olaf fordrevne Søn Erik, anfaldt ham ved Den Svolder (Wollved Oders ¹⁰⁰⁰Udløb) 1000, hvor Olaf faldt med alle Sine efter den tappreste Modstand. Nidaros blev først anlagt af denne Konge 997. Norge blev nu deelt imellem Seierherrerne Olaf, Svend og Erik Jarl. Den svenske Konge overlod sin Andeel at bestyre til Eriks Broder Svend Jarl, hans Svoger, og Svend Tveskjæg ligeledes sin Andeel til Erik Jarl, saa at begge Jarlerne egentlig regjerede. Erik fulgte siden Knud den store til England og døde der. Hans Broder Svend ¹⁰¹⁵og hans unge Søn Hakon bleve 1015 fortrængte fra Norge af Olaf den hellige (1015—1030), en Descendent af Harald Haarfager. Det lykkedes denne Konge fuldkommen at indføre Christendommen, men med en Streng-
hed og Grusomhed, som skaffede ham mange Fiender. Hjemmelig opmuntredes og understøttedes de Misfornøiede af Knud den store, og det kom tilsidst saavidt, at Olaf maatte rømme fra sit Rige, da Knud landede med en Hær 1029. Han begav sig til Rusland, men vendte snart igjen tilbage, forstærkede sine Tilhængere med svenske Folk, men svækkede igjen sin Hær ved at bortvise af den alle dem, som ei vilde lade sig døbe. Ved Stiklestad i Bærdalen mødte hans Fiender ham med en overlegen ¹⁰³⁰Hær, og Olaf faldt 1030. Han dyrkedes siden som Helgen. Knud den store indsatte derpaa sin Søn Svend over Norge, men hans Partiskhed for de Danske og de svære Skatter, han paalagde, gjorde ham forhadt; de Misfornøiede indkaldte Olaf den helliges Søn Magnus den gode fra Rusland, og Svend maatte flygte.

Magnus den gode (1035—1047) erklærede Amnestie for Alle, der havde været imod hans Fader, og vandt Hengivenhed ved en mild Regjering. Knud den stores Eftermand i Danmark, Hardeknud, gjorde Fordring paa Norge. Begge Konger mødte med deres Hære ved Gøthaelven; men deres Raadgivere forebyggede Slag, og mæglede saadant Forlig, at den Længstlevende skulde arve den Andens Rige. Ved Hardeknuds Død 1041 kom derfor Magnus i Besiddelse af Danmark, og indsatte der til sin Jarl Svend, en Søn af Knud den stores Søster Estrith, skjønt mod sine Raadgivers Raad, som spaaede ham kun Uroligheder og Besvær af at anbetroe en saa udstrakt Myndighed til en Mand, der, saa nær beslagtet med det gamle Kongehuus, let vilde finde Tilhængere. Saa skede ogsaa; Svend gjorde idelig Opstand, saa at Magnus maatte ligge idelig tilfældts mod ham, og paa et Tog til Danmark døde Magnus i Viborg 1047. 1042

Harald Haardraade (1047—1066) var en Halvbroder af Olaf den hellige. Han havde efter Slaget ved Stiklestad meget ung forladt Riget; han havde siden tjent i de græske Keiseres Hær, og som Anfører for deres nordiske Livvagt, Væringerne eller Varangerne, indlagt sig paa flere Tog mod Saracenerne baade Hæder og Rigdomme. Under Krigen mellem Magnus og Svend tog han først Parti med den sidste, men troede det siden fordeelagtigt at forlige sig med sin Brodersøn, som deelte med ham Regjeringen over Norge. I Forening bekrigede de nu Svend, og da Magnus var død, vilde Harald fortsætte Krigen, skjønt Magnus paa sit Yderste baade havde testamenteret Danmark til Svend, og fraraadet Harald at gjøre Fordringer paa dette Rige, som Noget, der ei vilde være ham og Norge til nogen Fordeel; men de norske Høvdingers Ulyst til at fortsætte Kampen længere nødte ham for det første til at opgive sit Forhavende. Dog vedblev bestandigt Fiendskab mellem ham og Svend og begge Lande

lede ved idelige Plyndretog. I et Hovedslag, som holdtes ved Nisſaae (nær Halmſtað) imellem begge Konger, feirede vel Harald, men kort efter ophørte dog Krigen med Svend, da Toſti Jarl aabnede nye Udfigter for ham i England. Han fulgte denne did mod hans Broder Harald Godwinſon, men faldt i Slaget ved Stamford 1066. Harald var ſtreng i ſin Dmgang med de norſke Store og regjerede ſelvraadigt, ſaa at han fik Navnet Haardraade; iſær kunde han aldrig forliges med den mægtige Einar Thambekſjælver, og ved at lade denne dræbe paadrog han ſig mange Mægtiges Fiendſkab. Uagtet hans Lyſt til Krig, var han dog ei uden Sands for Videnskaber og Fredens Kunſter. Han anlagde Osloe. 1066

Olaf Kyrre d. e den fredſommelige (1066—1093) var aldeles det Modſatte af Faderen. Hans lange Regjering randt hen i Fred, men blev af den vigtigſte Indflydelse paa Folkets indre ſelkabelige Forholde og Kultur. Nordmændenes udvidede Bekjendtkab med fremmede Lande og en mere udbredt Handelsforbindelse bidrog til Indførelſen af mange Forbedringer fra Fremmede, men frembragte en større Luxus; man begyndte at bruge Silkeklæder, koſtbare Armbaand o. ſ. v. Olaf begunſtigede meget de fremmede Handelsmænd, for at trække Handelen til Landet, og anlagde de to Kjøbſtæder Stavanger og Bergen. Den forøgede Handel og dertil Oprættelſen af Gilder i Stæderne hævede Borgerſtanden til den tredie Stand, men Almuens Anſeelse ſank, og den udelukkedes efterhaanden fra Rigsdagen. Hofſtaten blev mere pragtfuld; Geiſtlighedens Anſeelse voxede efterhaanden ſom Chriſtendommen mere og mere befeſtedes; Trælleſtanden begyndte at afſtaffes efterhaanden; Sædernes Raahed aſtog mere og mere; de gamle Røgſtuer fortrængtes lidt efter lidt af Huſe med ordentlige Skorſtene, Vinduer og Gulve.

1093 Magnus Barfod (1093—1103), kaldet ſaa for hans ſkotske Dragts Skjld, var igjen Faderen modſat.

Hans Balgsprog var, at en Konge mere burde tragte efter at udmærke sig ved Bedrifter end efter et langt Liv, og hans hele Regjering var næsten en uafbrudt Kjæde af Krige. Drenkerne, Syderperne, Skotland og Irland var den fornemste Skueplads for hans Bedrifter, og han faldt i Irland 1103. Norges Rigsvaaben skriver sig fra ham, 1103
Hans 3 Sønner:

Sigurd Forsalafar († 1130), Disteen den første († 1122) og Olaf den 4de († 1116) deelte Norge mellem sig. Olaf døde ung. Sigurd drog 1107 med en Trop Nordmænd til det hellige Land, bekrigede paa Veien Saracenerne i Portugal og Spanien, besøgte Roger 2 paa Sicilien, og hjalp Kong Balduin 1 i Jerusalem. Til Bederlag for sin Tjeneste fik han en Splint af Christi Kors at bevare ved St. Olafs Helligdom i Nidaros, men lovede tillige, til Gjengjæld for en saa kostbar Reliquie, at indføre Tiende til Geistligheden. Han kom tilbage 1110; Tiende indførte han, dog ei uden Modstand, men Reliquien lod han bevare i Konghella i den Tanke, at dens Hellighed skulde beskytte Staden og Grændsen mod de hedenske vendiske Sprøvere. Disteen havde i hans Fraværelse sørget for Landet ved gode Anordninger og Indretninger; han var sin Tids lofkyndigste Mand i Norge. I Slutningen af Sigurds Regjering ankom en Irlænder ved Navn Harald Gille til Norge; han gav sig ud for en Søn af Magnus Barfod, og da han ved Tjernbyrd havde beviist sin Paastand, erkjendte Sigurd ham for sin Broder, dog tog han Eed af ham, at han ei skulde gjøre nogen Fordring paa Riget, saalænge Sigurd eller hans Søn Magnus levede. Ved saadan Erkjendelse lagde han Grund til mange Uroligheder i Fremtiden. Det manglede ikke siden paa Prætendenter, som paa lignende Maade beviiste deres Ret; Arvesølgen var vaklende uagret Harald Haarfagers Successionslov, de fandt altid Partier, og Norge blev over 100 Aar en Skueplads for Borgerkrige.

Danmark indtil Waldemar 1 og Sverrig indtil de Erikste og Sverkerste Dynastier.

Efter Sagnet indsatte Odin sin Søn Skjold til Regent over Sjælland og de mindre høsliggende Der samt en Deel af Jylland; han tog sin Residents i Leire eller Hledre, og de følgende Konger kaldtes efter ham Skjoldunger. Danmark var deelt i mange Smaastater, hvis Konger dog undertiden erkjendte Kongerne i Leire som Overkonger. Til enkelte Tider vare vel Smaarigerne forenede under en mægtig Overkonge, som Dan Mykhillati, d. e. den pragtfulde, Hrolf Krake, Ivar Vidfadme, Sigurd Ring og hans Søn Regner Lodbrok, hvilke sidste udvidede deres Herredomme over Sverrig, det sydlige Norge, Nordtyskland og Northumberland, men de bleve igjen splittede. Af de følgende Smaafonger er at mærke Gotfried i Sønderjylland og hans Søn Hemming, som førte Krig med Carl den store; videre Harald Klak, som af Ludvig den fromme lod sig bevæge til at antage Christendommen, og førte Ansgarius fra Corvey med sig til Norden, hvor han prædikede den christne Religion.

855 Gorm den gamle (855—941) undertvang Smaafongerne og samlede for bestandig det danske Rige. Hans Dronning Thyra, kaldet Dannebod, d. e. de Danskes Trøst, en Datter af Harald Klak, var meget elsket. Hun lod istandsætte den gamle Bold Dannevirke mellem Elien og Eideren, som Hemming havde anlagt mod de Tydskes Indfald. Hun stræbte forgjæves at bringe Gorm til at antage Christendommen.

941 Harald Blaatand hans anden Søn fulgte ham fra 941—991, ei uden Mistanke om at have dræbt sin ældre Broder Knud. Hans Forbindelse med Hakon Jarl er fort forhen omtalt. Hans Krig med Otto 1 havde

til Følge, at han blev nødt til at antage og beskytte den christne Religion, dog lod han sig ei døbe, og beholdt det gamle Hedenkab ved Siden af den christne Religion. Saavel over Otto 1 som Otto 2dens Tog mod Danmark svæver megen Dunkelhed.

Harald havde en uægte Søn Svend, som han ei vilde erkjende. Denne blev opdragen af Palnatoke, Statholder over Fyen, og af ham ægget til Oprør mod Faderen. Han fik til Tilhængere en Mængde med Christendommen Misfornøiede, som under Svend haabede at see den gamle Religion hævdet, og paa Toget mod Svend blev Harald dræbt af Palnatoke 991. Denne Palnatoke er berømt som Stifter af Jomsvingernes eller Jomsborgernes berømte Søerøverstat i Wenden, som han ordnede ved meget strenge Love. Fruentimmer taaltes ikke i deres Stat, ingen Jomsborger maatte flye o. s. v.; dog formildede Palnatokes Eftermand Sigvald meget de strenge Love.

Svend Tveskjæg (991—1014), varvel af Otto 1 991 bleven tvungen til at lade sig døbe, men faldt fra Christendommen endnu medens Faderen levede, og forfulgte de Christne. I Begyndelsen af sin Regjering blev han fangen af Jomsborgernes Høvding Sigvald og maatte løsfjøre sig med ligesaameget Guld og dobbelt sameget Sølv som han selv veiede. De danske Fruentimmer gave deres Smykker til Priis for at skaffe Summen tilveie, og af Taknemmelighed forordnede Kongen, at Søstrene skulde deeltage i Arven med deres Brødre, som forhen havde beholdt den alene. For at havne sig paa Sigvald loffede han ham, i et Gravøl efter Kong Harald Blaatand, hvor efter nordisk Skif blev druffet stærkt, og hvor Sigvald var meget druffen, til at love det Tog mod den mægtige Hakon Jarl i Norge, der for Jomsborgerne havde et saa ulykkeligt Udfald. Svend gjorde det høitidelige Løfte at han skulde fortrænge den engelske Konge Ethelred fra hans

Rige. Ophidset af sin Dronning Sigrid Storraade forenede han sig dog først med Olaf Trygvessons øvrige Fiender til at angribe denne Konge ved Svolder, og fik derved for en Tid en Deel af Norge. Sit Løfte troe gjorde han derpaa flere Tog til England, og tvang omfiden Ethelred til at flygte til Normandie.

1014 Da Svend døde 1014, fulgte hans Søn Knud den store, hvis Regjering i England alt er omtalt. Danmark fik han 1016 ved sin Broder Haralds Død, og Norge 1030, da Olaf den hellige var falden. Knud befordrede Christendommen i Danmark ved engelske Geistlige. Han var den første danske Konge som lod præge Mynter. Han oprettede en staaende Hær eller Garde, Thinglith, paa 6000 Mand; hans Lov, Bitterlagretten, var oprindelig skrevet for hans Thinglith og Hoffet, hvor den nuie bestemte Enhvers Rang og Orden.

Knud opholdt sig meest i England. Hans bestandige Fraværelse opmuntrede Olaf den hellige af Norge og Amund Jacob af Sverrig til et Anfald paa Danmark. Dette Anfald mislykkedes vel, men Emma havde benyttet den Fare hvormed Landet trueedes til et Forsøg paa at faae sin Søn Hardeknud ved Ulf Jarls Hjælp indsat til Konge i Danmark. Knud, som hastig kom fra England, blev herover meget opbragt, og Ulf Jarl bødede siden med Livet for sin Deelagtighed i Planen, da Knud i Brede lod ham snigmyrde. Før sin Død deelte Knud sine Lande; Svend fik Norge, men blev fordreven inden Faderens Død af Magnus den gode; England bestemte han for Harald Harefod og Danmark for Hardeknud. Denne gjorde ved Knuds Død 1036 Fordring ogsaa paa England, som 1036 Søn af Emma, og paa Grund af Faderens tidligere Løfte. Dog kom han først i Besiddelse deraf ved Haralds Død. Hans Fordring paa Norge afgjordes ved Forliget ved Othaelven. Han herskede som Tyran, overgav sig til

Fraadserie og Drukkenskab, og døde i England, hvor han meest opholdt sig, 1041.

1041

Magnus den gode af Norge regjerede over Danmark til 1047. Han holdt Bønderne i Ane og indlagde sig stor Berømmelse ved sin Seier over dem paa Lyrskovhede. Men han begik en Statsfeil, at han indsatte Knud den stores Søstersøn og Ulf Jarls Søn Svend efter Moderen Estrith kaldet Estrithsøn, til sin Jarl i Danmark, thi den mægtige og ærgjerrige Mand gjorde snart Opstand, og Magnus var ei istand til at undertvinge ham.

Svend Estrithsøn fra 1047—1076, maatte i 1047 Førstningen kæmpe om Danmarks Throne med Harald Haardraade, indtil dennes Tog til England gjorde Ende paa Krigen. Siden regjerede Svend i Fred. Han arbejdede for Christendommens Fremme, men gav Geistligheden en altfor stor Myndighed og en Fjerdedeel af alle Landets Indkomster. Han var selv lærd, og befordrede Lærdom ved at lade unge Danske studere udenlands paa sin Bekostning. Han stod i Brevveksling med Pave Gregor 7, der tillod ham at oprette et Erkebispedømme, der først under hans Søn Erik Tjægod oprettedes i Lund, hvorved den danske Geistlighed blev befriet fra at staae under den hamborgske Erkebispes Overopsyn. Danmarks Fordring paa England fornyede han vel ved Edvard Confessors Død, men han forenede sig snart med Wilhelm Conquestor. Han døde 1076 og efterlod sig mange Børn. Fem af hans Sønner fulgte efter hinanden paa Thronen. De vare samtlige svage Regenter, under hvem Geistligheden bestandig udvidede sin Myndighed. Efter Estriderne fulgte indre Uroligheder, opvakte ved Kronprætendenter. Den tydske Keiser Frederich 1 Barbarossa blandede sig i disse Stridigheder i Haab om at gjøre Danmark til Lehn af Tydsland. Stridighederne endtes med at en Sønnesøns Søn af Svend Estrithsøn Waldemar blev Enefoged 1157. 1157

Om Sverrigs ældste Forfatning gjælder det samme som om Danmark og Norge. Man adskiller den svenske Nation i 2 Hovedmasser, Gotther i det Sydlige og Svenske Svear i det Nordlige af Landet; men den fælleds Nationalhelligdom i Upsala blev Grunden til en nærmere Forening mellem disse to Stammer, saa skinsyge de end vare paa hinanden. Sverrigs Historie før Christendommens Indførelse er uvis. Det ældste Dynastie kaldtes det Forniotherske, af hvilket en Kong Gylfe skal have regjeret i Upland ved Odins Ankomst. Odin tog sit Ophold i Sigtuna, skaffede sin Ven Riord Herredømmet over Upland, og fra dennes Son Yngve Freyr nedstammede det følgende Dynastie, Ynglingeslægten. Den sidste Konge af samme var Ingiald Ildraade, som i 7de Seculum fortrængtes af Ivar Vidfadme i Danmark. Efter Sigurd Ring, en Descendent af Ivar, kaldes det 3die Dynastie det sigurdske, hvis Konger vare dygtige Søerovere. Under Bjørn Jernside begyndte Ansgarius at præke Christendommen i Sverrig, men det varede længe inden den vandt Herredømmet over Hedenstabet.

Erik Seiersæl samlede først det svenske Rige, omtrent paa samme Tid som Gorm den gamle og Harald Haarfager udførte det samme i Danmark og Norge. Hans Søn Olaf Skotkoning, d. e. Skjoldkonge, fordi han blev hyllet som Barn og baaret til Hylvingen paa Skjødets, var den første christne Konge i Sverrig. Han deeltog i Forbundet mod Olaf Trygvesen, og vandt derved en Deel af Norge, som han igjen mistede ved Olaf den hellige. Hans despotiske Regjering mishagede de Svenske, og de tvang ham omsider til at tage sin Søn Amund Jacob til Medregent. Olaf var den første, som antog Titel af Konge over Sverrig istedetfor over Upland. Man tillægger ham ogsaa at have præget de første svenske

1021 Mynter. † 1024.

Amund Jacob var samtidig med Olaf den hellige, og understøttede denne Konge i Krigen mod hans oprørske Undersaatter. Den nærmere Forbindelse med de andre nordiske Riger virkede gavnligt til Christendommens og Kulturens Fremme. Dog vedblev ved Siden af den nye Religion mange hedenske Skikke, da Amund Jacob ei vo- vede at modsætte sig dem. Ingen svensk Konge har været mere almindelig elsket. Med hans Broder Emund den gamle uddøde det sigurdskte Dynastie 1051.

Det 4de Dynastie i Sverrig kaldes det steenkilske efter Amund Jacobs Svigersøn Steenkil. Under samme Dynastie plagedes Sverrig af indre Uroligheder, deels Thronstridigheder, deels Kamp mellem Hedenskabet og Christendommen. Den steenkilske Slægt uddøde 1130. 1130

F. Det østlige eller græske Keiserdømme indtil Korstogene.

30.

Rigets Historie indtil Leos Dynastie. Justinian.

Det østlige Rige overlevede det vestlige Riges Undergang næsten et Aartusinde, skjønt det i sit Indre led af de Ulykker, som pleie bidrage til Rigers hurtige Opøsning, og udenfra havde mange Fiender, som mere og mere ind- skrænkede dets Grændser ved at frarive det mangelen skjøn Provinds. Men deels toge de Storme, som ødelagde det vestlige Rige, deres Retning forbi det østlige Rige, deels var dette Rige ved sine Provindsers Frugtbarhed og store Industrie i Besiddelse af en større Nationalrigdom, som satte det istand til ved Tributer at frikjøbe sig fra Bar- barernes Anfald; endelig tællede det mellem mange flette ogsaa mange duelige Regenter, Hærførere og Statsmænd.

Arkadius den første Keiser, en svag Fyrste, stod først under Formynderskab af Rufinus, og da denne var bleven myrdet af Gotheren Gainas, under den skændige Eutropius, og sidst under Gainas, som mægtig ved de arianske Gother tænkte at bemægtige sig selv Thronen; men Planen røbedes for tidlig, han maatte flygte til 408 Hunnerne og blev dræbt af dem. Arkadius døde 408. Hans Søn Theodosius 2 stod under Formynderskab af Søsteren Pulcheria, indtil hun fortrængtes af hans Gemalinde. Han blev under Pulcherias Indflydelse fuldkommen devot, og besatte sig ei med Regjeringen. En Lovbog samledes under ham, Codex Theodosianus. Hans Feldtherrer krigede heldigen mod Nyperserne, og skaffede de Christne Religionsfrihed i Persien, men for Hunnerne maatte han kjøbe sig frie ved Tribut. I de theologiske Stridigheder, som hørte til Dagens Orden, tog Hoffet 450 ivrig Andeel. Ved hans Død 450 kom Søsteren Pulcheria paa Thronen, og antog for et Skins Skyld sin Gemal Senatoren Marcian, ved hvis kraftige Foranstaltninger Hunnernes Indfald afværgedes. Han saae Hunnernes Magt opløses, og tillod Ostgotherne at nedsætte sig i Pannonien. Under de følgende Keisere Leo, Zeno og Anastasius var Hovedstaden Skueplads for Hoffbaler og Rænker, for Ostgotherne friede Zeno sig ved at vende Theodoriks Opmærksomhed paa Italien og Odoacer; men Factioner plagede Riget, og de theologiske Stridigheder bleve nu tillige politiske. Sværme af hidtil ukjendte Barbarer, Bulgarer og andre, anfaldt Grændserne ved Donau; i Osten havde Riget Perserne til Fiender. For at sikke Hovedstaden lod Anastasius anlægge en Muur fra det sorte Hav til Propontis i en Afstand af 13 geographiske Mile fra Hovedstaden; dens Længde var 18 Mile. Keiserens Forkjerlighed for den theologiske eller religiøse Sect Eutychianerne eller Monophysitterne (de grønne, Præsini) bevirkede blodige Optrin i Hovedstaden. Partierne

de Grønne og de Blaae (Beneti), der ogsaa siden foruroligede Hovedstaden, opstode som religiøse og politiske Factioner paa den Tid. Oprindelig vare de opkomne paa Rendebanen, Circus, som Theaterpartier, der erklærede sig for hver sin Qvadrille af de Bæddesjørende, og med en Hestighed, som kun kan findes hos et saa lidenskabeligt til Skuespil hengivent Folk som Grækerne da vare, kæmpe for deres Qvadrillers Ære, ei alene med Bisaldsraab og Hylsen, men ofte lode det komme til blodigt Slagsmaal. Hele Hovedstaden var deelt i Partier, der forfulgte hinanden, og nævntes efter Qvadrillernes Farve. Studskene ved Bæddesjørslen vare nemlig deelte i Qvadriller, som benævntes efter Klædernes Farve den grønne, blaae, røde o. s. v. Paa denne Tid traf det sig saaledes, at den blaae Qvadrilles Tilhængere tællede de fleste Orthodoge, den grønnes de fleste Eutyhianere, og denne Forskjel i religiøse Meninger fornyede det gjensidige Partihad

Efter Anastasius's Død 518 valgte Livvagten Justinus 518 en Thracier til Keiser, der antog sin Brodersøn Justinianus til Medregent, der ogsaa fulgte ham paa Thronen 527. 527

Justinian (527—565). Hans lange Regjering var en heldig Periode for Riget, skjønt Keiseren selv hverken var nogen Feldtherre eller nogen Statsmand, men han var saa heldig at have duelige Mænd i sin Tjeneste, og var heldig i at vælge og sætte Enhver paa sin rette Plads. Ofte lønnede han dem med Utafnemmelighed, da hans Mistænkelighed frygtede Storhed hos Andre. Selv behærskedes han af sin Gemalinde Theodora, som før havde været Skuespillerinde, og hvis Sæder vare berhyttede; hun udøvede en paa Regjeringen skadelig Indflydelse. Under ham udbrød en farlig Opstand af de Grønne og de Blaae, som begge forenede sig mod Keiseren. Blodbadet varede i 5 Dage og en stor Deel af Hovedstaden gik op i Flamme, og Keiseren tænkte allerede paa at flygte, men Theo-

doras Standhaftighed reddede ham; hun vandt ved List de Blaae, og Oprøret endte med at 30,000 af de Grønne nedfabledes paa Circus.

De græske Keiseres Fordring paa det vestlige Rige begunstigedes paa denne Tid ved det vandaliske og østgothiske Riges Forfald. Belisarius, hans General, erobrede **533** det vandaliske Rige 533, hvorpaa Corsika og Sardinien frivillig underkastede sig. Han fratog derpaa Ostgotherne Sicilien og bragte deres Rige sin Undergang nær; men han kaldtes tilbage af den mistænkelige Keiser, og **554** ses fuldendte denne Erobring 554. Mindre heldig var Krigen med Perserne. Bulgarerne gjorde Indfald, og streifede lige til den forinthiske Isthmus; og skjønt Belisarius slog dem, saa kjøbte dog Keiseren Fred med dem for store Summer.

Hvad det Indre angaaer da søgte Justinian at befæste det keiserlige Herredømme ved at indføre Eenhed og Orden i alle Grene af Statsforvaltningen. En nye Lovbog foranstaltedes af ham under Opsyn af den store Lovkyndige og Retslærde Trebonianus. Det hele Værk er bekendt under Navn af Corpus juris, og har tjent til Grundlag for al nyere Lovgivning. Til at forøge hans Regjerings Glands bidrog en Mængde offentlige Bygninger, Kirker, Vandledninger, Broer, Fæstningsværker, som han lod anlægge saavel i Hovedstaden som i Provindserne; men disse nye Anlæg fordrede nye store Paalæg. Silkeavlens kom under ham først til Europa. Tvende Missionairer bragte en Mængde af Silkeormens Eg i deres udhulede Vandringstave fra China, thi deres Udførsel var strengt forbuden. Hans persiske Krige bragte Børnekopperne til Europa, en i Occidenten forhen ukjendt Landeplage.

Under hans Eftermand og Broder søn Justin 2, samt dennes nærmeste Efterfølgere trængtes Riget paa alle Kanter. Longobardeerne erobrede Italien, Avarerne brøde ofte over Donau; indre Uroligheder herskede. De misfor-

nøiede Soldater valgte endelig deres Anfører Phokas til Keiser. Men da han herskede som den grusomste Tyran, gjorde hans Svigersøn Heraclius, Søn af den afrikanske Statholder af samme Navn, Opstand og bemægtigede sig Thronen 610. Han kunde dog ikke beseire Rigets mange og farlige Fiender. Perserne erobrede Egypten, Syrien, Palæstina og Forasien; i flere Aar havde man i Hovedstaden Synet af de persiske Faner paa den asiatiske Side af Bosphorus; Avarerne streifede lige til den lange Muur; Pest kom til for at gjøre Ulykken fuldkommen; ja 626 brød Avarerne gennem den lange Muur og beleirede selve Constantinopel, medens deres Bundsforvandte Perserne truede Staden fra Chalcedon af. Keiseren havde alt tænkt paa at flygte fra Hovedstaden og tage sin Residents i Karthago, men Patriarchens kraftige Opmuntring indgjød ham Mod. Avarerne bleve tilbagedrevne; indre Uroligheder i Persien begunstigede hans Vaabens Fremgang mod denne Fiende, og Perserne maatte tilbagegive alle Erobringer samt det hellige Kors, som de havde bortført fra Jerusalem, men som Keiseren selv gjenopreiste i denne Stad. Persernes Rige gik fort efter tilgrunde ved Araberne, men i dem fik det græske Rige en farligere Fiende, og Heraclius mistede ved dem alle asiatiske Provindser paa Forasien nær. Heraclius døde 641.

Hans Dynastie, der herskede til 711, gav ikke Riget en eneste god Keiser. Mord og Grusomheder vare gjerne Midlerne, hvorved de søgte at holde sig paa Thronen, og derved opstod idelige Sammensværgelser og Oprør. Araberne vare nu de farligste Fiender; i 7 Aar efter hinanden beleirede de Constantinopel, men Staden var for stærk for deres Beleiringskunst. Grækerne havde desuden paa denne Tid afsjåbt Syrieren Kallinikus hans Hemmelighed, Compositionen af den græske Ild, og tilføiede med denne Araberne stor Skade. Avarerne vare nu dragne længere mod Westen, men i deres Sted kom Bulgarene til Do-

naulandene, hvilke bleve ligesaa farlige Fiender, af hvilke man maatte kjøbe en usikker Fred mod en aarlig Tribut.

31.

Fortsettelse til Comnernes Dynastie. Billedstridighederne. Rigets indre Forfatning.

En yderst stadelig Indflydelse i Riget havde de bestandige religiøse Stridigheder; neppe var en Strid tilendebragt eller fjølnet, førend den scholastiske Spidsfindighed vidste at finde nyt Stof til nye Strid. Riget led ved de idelige Udvandringer af de mange forfjættrede Partier, hvis Had gjerne blev nyttigt for dets Fiender.

717 Under Leo 3 den Tsaurier, der ved Hjælp af den Hær, han befalede over som Feldtherre, kom paa Thronen 717, udbrød de langvarige Billedstridigheder. De første Christne havde viist Afsky mod Billeder af Christus og Apostlerne; en Synode havde endog forbudt deres Brug i Kirkerne. Men den høie Agtelse, man viiste for Martyrerne, foranledigede, at man i 4de Seculum begyndte at anraabe dem om deres Forbøn hos Gud. Mængden ønskede at knytte sin Andagt til sandfelige Ting. Kirkens Overhoveder gave efter for deres Ønsker, og saaledes fik man i Kirkerne en Mængde Billeder af Christus og Helgener. Snart vidste man at fortælle om Underværker, som var Frugten af den Andagt, man havde holdt ved et eller andet Billede; derved bleve Billederne i den store Høbs Dine end mere ærværdige og hellige, og Agtelsen for dem gif snart over til en Tilbedelse, som bragte det gamle Hedskab i Grindring, og gav Jøder og Muhammedaner, der afskyede enhver billedlig Fremstilling af Guddommen, en rig Anledning til Spot over de Christne. Leo søgte først ved mildere Midler at raade Bod paa dette Uvæsen, men fandt en hæftig Modstand af Geistligheden og især Munkene,

thi en stor Deel af de ringere Geistlige levede af at forfærdige slige Billeder og Malerier, og et Billede, som var kommet i Udtraab for Mirakler, var en rig Indtagtskilde for den Kirke eller det Kloster, hvor det fandtes, formedelst de mange tilstrømmende Andægtiges Offre. Leo oprædedes ved den Modstand han fandt, og befalede, at alle Billeder skulle med Magt borttages af Kirkerne. Derover blev Oprør i det hele Rige; Billeddyrkerne og Billedstormerne forfulgte hinanden med det bittreste Had; begge gif i deres Iver for vidt, de sidste ville med Billederne tillige fordømme enhver bildende Kunst. De romerske Paver erklærede sig for Billederne, og Leos og hans Eftermænds Iver i at forfølge dem, bidrog særdeles meget til at tilintetgjøre den Rest af Magt, som de romerske Keisere endnu havde i Italien.

Paa Carl den stores Tid regjerede Keiserinde Irene, en Athenienserinde af lys Forstand og blendende Skjønhed. Hun beskyttede af al Magt Billederne, og søgte derved at sikke sig selv Thronen, da hun egentlig regjerede kun for sin unge Søn. Men hendes Regjering var svag, Lune og Kabale styrede alle hendes Foretagender. Harun al Raschid tvang hende til en aarlig Tribut. Da Sønnen var bleven myndig holdt hun ham indespærret for at beholde Regjeringen selv; vel tvang en Opstand af Troppe-erne hende til at frigive ham, men denne svage Regent lod sig aldeles lede af hende. Med Forsæt forledte hun ham til Grusomheder for at gjøre ham forhadet, og da et uheldigt Tug af ham mod Barbarerne havde gjort Misfornøielsen med ham almindelig, lod den unaturlige Moder ham blinde og herskede nu uden Medbeiler. Hun var ødsel mod Munke og Pøbel, for at holde dem i godt Lune, men forsømte Forsvarsanstalterne, saa at Riget paa alle Kanter hjem-søgtes af Fienderne. Man har tillagt hende den Plan, ved Giftermaal med Keiser Carl den store at forene Orienten og Occidenten; denne Plan er dog ikke beviist, og for-

802 styrredes i alt Fald ved hendes snart paafølgende Affættelse 802, ved Patricieren Nicephorus, som lod sig udraabe som Keiser. Hun døde det følgende Aar i Fangenskab paa Den Lesbos.

De følgende Keiseres Historie indeholder i lang Tid kun indvortes Stridigheder, Oprør og Hofrevolutioner. Billedstridighederne vedbleve, da Billederne beskyttedes af nogle Keisere, men ogsaa forfulgtes af andre. Den lagde den første Grund til et bestandigt Schisma mellem den occidentaliske eller latinske og den orientalske eller den græske Kirke, mellem hvis Overhoveder Paven og den constantinopolitanske Patriarch, en bestandig Skinsyge havde fundet Sted, da Pave Nicolaus 1 erklærede den constantinopolitanske Patriarch Photius og hans Tilhængere i Band 863, hvilket denne besvarede paa en lignende Maade. Krigene med de sædvanlige Fiender, Araber og Bulgarer, vare saa uheldige, at Riget tilsidst indskrænkedes til Grækenland, Macedonien, Thracien og Forasien, og da Bulgarerne efterat have antaget Christendommen bleve mindre farlige Fiender fik Riget paa den Kant en ligesaa farlig Fiende i Russerne og et nyt Folk Petschenæerne eller Paskinerne. Araberne begyndte med deres Sømagt at erobre Areta, Cypren og de italienske Der, og søgte at fætte sig fast i Nedreitalien.

Macedonieren Basilus, som fra ringe Stand havde opsvunget sig, blev Stamfader til et Dynastie, som, med 867 enkelte Afbrydelser, gav Riget Keisere fra 867 til 1056, men dets Historie beholder ogsaa i denne Periode sin lidet belærende Censformighed; dog tæller dette Dynastie flere gode Keisere end det forrige. Leo 6 og Constantin 7 vare Befordrere af Videnskaberne og selv Skribenter. Basilus 2 gjorde Bulgarernes Rige til Provinds 1018; dog kunde Grækerne ei længe vedligeholde deres Herredømme, 1186 og Bulgarerne gjorde sig atter uafhængige 1186. Under den sidste Keiser af dette Huus begyndte Seldschukerne

at blive farlige Fiender i Asien. Efter det macedoniske eller basiliske Dynastie følger Comnenernes.

Constantin den store havde lagt Grunden til en despotisk Forfatning, til hvis bestandig fuldkomnere Udvikling Orientens Nærhed meget bidrog. Han indførte det strenge Subordinationsforhold i alle Bestyrelsens Grene, og gjorde Keiserne til det Middelpunct, hvorom Alt dreiede sig. En talrig glimrende Hofstat opreiste en uoverstigelig Skillevæg mellem Fyrste og Folk. Leo 1 og siden ham de følgende Keisere lode sig krone af Patriarchen, og antog derfor Titel af hellige; Justin 2 titulerede sig Borets Evighed. Kleresiet havde en stor Myndighed. Thronen var ikke egentlig arvelig, men Keiserne søgte gjerne at faae deres Sønner valgte til Medregenter og Eftermænd; dog en rolig Succession forstyrredes ofte ved voldsomme Revolutioner. Senatet, som bestod af Patricier, var kun til Prunk og uden al Indflydelse; selv valgte Keiserne deres Statsraad blandt deres Yndlinge, og det var aldeles afhængigt af ham. Consuler valgtes for et Syns Skyld, indtil Justin 2 forordnede at Consulværdigheden kun skulde være Keiserne egen. Hofembedsmændene nød en udmærket Rang, store Forrettigheder, og dannede en Tjenestadel; Gildinger naaede ofte høie Væresposter. Ved en saadan Forfatning, som ei lod Folket tage mindste Andeel i det Offentlige, kunde heller ikke politisk Liv og Virksomhed finde Sted; det vendte derfor Opmærksomheden paa de theologiske Stridigheder, og tog i samme levende Andeel.

Med Rigets Finantsbestyrelse stod det kun slet. Skatterne vare trykkende, vilkaarlige og ulige fordeelte og ind-dreves paa en trykkende Maade, tildeels ved Bortforpagtning. Financebestyrelsen stod først under Præfectus prætorio, siden under flere Embedsmænd. Mæst trykkende af alle Skatter var Annona eller Leverancen af Korn til Hæren og Hovedstaden efter en fastsat uforholdsmæssig Tagt,

som ei tog Hensyn til den for Yderne ofte lange og kostbare Transport.

Krigsvæsenet undergik ved Krigen med Barbarerne mange og store Forandringer. Til Krigstjeneste var Alle forpligtede; Børringerne eller Barangerne bestode meest af nordiske Folk; deres fornemste Baaben var Stridsøgen; de udmærkede sig ved en større Orden og Tapperhed, havde mange Forrettigheder, og vare derfor forhadte af de andre Soldater, som kaldte dem Keiserens Biintydere. Legionsinddelingen gik af Brug, og en nye Slagorden indførtes. Hele Riget var deelt i bestemte Militairdistrikter; Justinian søgte at fikke Grændserne ved mange Fæstninger, og før ham anlagde Anastasius den lange Muur.

Hoffets Nærhed hindrede Patriarchen af Constantinopel fra at grunde et saadant Hierarchie som i Occidenten; de theologiske Stridigheder bidroge desuden til at splitte Geistligheden, hvorved Keiserne fik en større Mynighed over dem. Literaturen fik ved Christendommen et forandret Udseende, og de theologiske Stridigheder med deres scholastiske Spidsfindigheder virkede ikke fordeelig. Offentlige Skoler fandtes i de betydelige Stæder, men Justinian indbrog de offentlige Læreres Lønninger. Christendommen bevirkede vel en stor Frimodighed og Kraft, men rhetorisk Svulst blev mere og mere herskende, Sproget forfaldt og Videnskaberne dyrkedes eensidigen; Philosophien blev til theologisk Disputeerkunst. Imidlertid tæller den græske Kirke nogle berømte Lærere, som Eusebius, Chrysostomus, Johannes Damascenus o. fl. Historien blev til Chronikskriveri, Jurisprudencen dyrkedes meest kun for det practiske. I de skønne Kunster og Videnskaber tog Smagen en forkeert Retning, Poesie blev til Verse-magerie, Maleriet maatte vige for kunstigt stivt Mosaik, man elskede affstikkende blændende Farver; Træer med kunstige syngende Fugle var en Kunstens Triumph; Musik

fremmedes dog, thi den hørte med til Gudstjenesten. Landbrug og Handel leed under ødelæggende Krige og trykkende Afgifter og Monopoler; Landmændene levede i et Slags Livegenstøb; Afrika og Egypten vare endnu Rigets Kornkammere, men siden Justinians Død var Kornhandelen et Regale. Det hyppige og ødsle Hof gav mange Manufacturister og Haandværkere riig Næring; i meget lang Tid forarbejdedes Silken ei udenfor det græske Rige. Sædernes Fordærvelse tiltog bestandig.

Fjerde Afsnit.

Den christne Religions Udbredelse. Hierarchiets Uddannelse og Indflydelse i Middelalderen.

32.

Den christne Kirkes ældste Forfatning. Munkevæsen.

Den ældste christne Kirke tog i sine Indretninger den jødiske Synagoge til Mønster. Det overdroges til Menighedernes Ældste, Presbyteri, at have Opsyn med Menighedens Fars; under dem stode igjen andre Tjenere, Diaconi, som især havde at sørge for de Fattiges Pleie. Snart begyndte man at ansee Menighedens Forstander eller Opsynsmand, Episcopus, en Titel, som i Begyndelsen synes at have været fælleds for alle Presbyteri, for høiere end de andre, for Menighedens Hoved. Forresen havde alle Menighedens Lemmer lige Stemmeret, toge Beslutninger og valgte Forstandere ved Stemmesleerhed. Læreambedet overdroges gjerne til de Ældste, som efterhaanden

kom til at danne en egen Lærestand, Geistlighed, Clerus, der adskiltes som Stand fra den øvrige Menighed, Laici, Læge. Menighederne, som siden dannede sig udenfor Jødeland, efterlignede i deres Indretninger Menigheden i Jerusalem. Geistlighedens Underholdning, hvortil for de første tarvelige og nøisomme Christne ei hørte meget, bestredes ved frivillige Gaver. Snart tiltog Biskoppernes Anseelse; man sammenlignede dem gjerne med den jødiske Ypperstepræst og med Apostlerne. De vaagede, da flere Secter opstode, over den rene Læres Vedligeholdelse i deres Menighed, paalagde Kirkebod, og havde Ret til at excommunicere, det er udelukke de Skyldige i længere Tid fra Kirkens Samsund; de ringere Kirkens Tjenere bleve beskikkede af dem. Snart tillagdes dem end flere Forrettigheder, Benævnelsen Fædre, hellige Fædre, Papæ, og som udvalgte Boldgiftsmænd dømte de vel endog i Menighedernes borgerlige Anliggender. Allerede mod Slutningen af 3die Seculum havde man et høit Begreb om Biskoppernes Værdighed. Christendommen udbredtes fra Stæderne, derved opstode Landmenigheder, som stode under Opsyn af Stadens Biskop. I Provindsstæderne opstode Menigheder, hvis Biskopper stode i Afhængighed af Biskoppen over Moderkirken i Hovedstaden, Metropolit, Erkebisp; saaledes opstod en vis Rangorden mellem de forskjellige Biskopper. Over de øvrige Metropoliter hævede sig igjen de i Rigets største Hovedstæder, eller de over de ældste Menigheder, som Rom, Alexandria, Antiochia og Jerusalem, som antog Navn Patriarcher; som Patriarch af anden Rang ansaaes siden 335 Metropolit af Constantinopel. Tidlig nød den romerske Patriarch en fortrinlig Anseelse. Saadan Rangorden mellem Biskopperne befordredes ved Synoder, eller Samling af de flere Biskopper i en Provinds, for, under Forsæde af den anseeligste blandt dem, at afgjøre Læregjenstande og Forvaltningsager, ved hvilke

Raadslutninger, *decreta, canones*, lagdes første Grund til et fast Troessystem og en canonisk Ret. De forskellige Menigheder kom ved alt dette i en nærmere Forbindelse; Ideen opstod om en almindelig, katholsk, Kirke, som igjen ledede til Ideen om et eneste Kirkens synlige Overhoved.

Constantin den stores Overgang til Christendommen havde betydelig Indflydelse paa Kirkens Tilstand. Den fik forøgede og bestemte Indkomster af Domainerne og de hedenske Templer, Ret til at erhverve liggende Grunde og modtage ved Testamenter. Geistligheden befriedes for Afgifter, fik sin egen Jurisdiction og megen Indflydelse i det borgerlige Liv, ja selv i det huuslige, da de i det gamle Testamente indeholdte Bestemmelser om Ægteskab, og desforuden andre canoniske Love bleve gjældende. Biskoppernes Anseelse steg; istedetfor Provincialsynoder kom nu almindelige Synoder eller økumeniske Synoder, Kirkesmøder, hvortil alle eller saamange som muligt af Christenhedens Biskopper indkaldtes. Det første af disse var det i Nicæa.

Paa Constantins Tid opstod ogsaa Munkesæsenet. Alt tidligt havde fromme sværmeriske Gemyster begyndt at ansee Afsondring fra Verden, og uforstyrret Overgivelse til Andagt og religiøse Betragtninger for at være den vigtigste Veie til at opnaae en høiere Dyd og derved Guds Velbehag. Af den orientalske Philosophie laante Christendommen saavel denne Idee, som ogsaa den, at Legemets Pine og Plagen var et virksomt Middel til at befordre dette Diemed. Tilrigst fandt man flige Selvplagere, Anachoreter i Ægypten, især siden Diocletians Forfølgelse, der tvang mange Christne til at flye til den thebaiske Ørken. Ægypteren Antonius samlede først flere flige Eneboere, Eremiter, og blev deres Formand Abbed. Hans Landsmand Pachomius bragte flere af dem til at boe sammen i en fælleds Bolig, Kloster (*claustrum*),

og forestrey dem bestemte Øvelser og Levemaade. De kaldtes Munke. Denne Indretning fandt saadant Bifald, at den endog efterlignedes af Fruentimmer, og saaledes opstod ogsaa Nonneklostre. Munkevæsenet anbefalede af de anseeligste af Kirkens Lærere; det udbredtes snart til Occidenten; Martin fra Tours arbejdede for samme med saadan Iver i Gallien, at ikke mindre end 400 Munke fulgte hans Lig til Graven. I den Slutningen af 4de Seculum tællede man i Ægypten alene 100,000 Munke og Nonner, og omtrent ligesaamange i Syrien og Palæstina. Occidentens haardere Klima satte flere Hindringer mod Munkevæsenets saa frodige Fremvæxt, men ogsaa her udbredte det sig hurtigt. Benedict fra Nursia († 644) indførte for Occidentens Munke bestemte Regler, gjorde dem Studering, Underviisning og Haandarbejde til Pligt, samt efter bestemt Prøvetid paalagde dem det høitidelige Løfte om Strenghed i Sæder, Kyndighed, blind Lydighed og bestandig Forbliven i deres Kloster. Det Kloster, som stiftedes paa Monte Cassino, tjente de andre til Mønster; de Munke, der følge hans Regler, kaldes Benedictinere.

Med den nye indførte Orden bleve Klostrene vigtige og velgjørende for den følgende Tid. Munkenes Anseelse steg; Almuen agtede dem snart lige med Geistligheden, de begyndte at give sig af med geistlige Forretninger, og i Midten af 9de Aarhundrede indlemmede en Synode dem formelig i den geistlige Stand. De Geistlige, som hørte til en vis Munkeorden, kaldtes Ordensgeistlige; de Geistlige derimod, som ikke hørte til nogen Orden, kaldtes Seculargeistlige. Munkene bleve de fornemste Missionairer, der udgif til Hedningernes Omvendelse. Klosterne stode i Begyndelsen under Biskoppernes Opsyn, men de forskaffede sig lidt efter lidt Uafhængighed; Munkevæsenet var saa aldeles i Tidsalderens Smag, at Munkenes Antal ei alene bestandig formeredes, men mange gif i deres

Iver end videre end Benedict af Nursia og bleve Stiftere for nye og strengere Ordener. De vigtigste af disse ere:

Cluniacenserne, efter Klosteret Clugny i Burgund, stiftet i Begyndelsen af 10de Seculum af Abbed Odo. Denne Orden stod i stor Anseelse, Clugnys Abbed gif i Rang med en Biskop. Klosteret Clugny blev Stamme for over 2000 andre, og denne Ordens Munke udmærkede sig ved Dannelselse og Flid i Videnskaberne.

Karthauserordenen, kaldt saa efter Chartreuse ved Grenoble, stiftet 1084 af Domherre Bruno fra Eöln, var den strengeste af alle Ordener, og fandt derfor kun lidet Bifald. Den bød streng Faste, Pidskning og andre Bodsøvelser, ja Talens Brug var dens Munke næsten forbuden.

Cistercienserordenen, efter Citreux (Cistertium) ved Dijon, stiftet 1098 af Abbed Robert, som fandt Cluniacenserne's Regler ei strenge nok. Til denne Orden hørte den hellige Bernhard af Clairvaux, efter hvem ogsaa dennes Munke kaldes Bernhardinere. Han bragte Ordenen i saadan Anseelse, at den efterhaanden tællede 2000 Klostre. Ordenens mere opvakte Medlemmer dyrkede Videnskaberne, de andre lagde sig efter Agerbrug og Haandværker. Denne Orden naaede dog aldrig den Indflydelse i Stat og Kirke, som Cluniacenserne.

Præmonstratenserordenen, efter Premontré ved Laon, stiftedes 1122.

Bel forpligtede alle Munke sig til bestandig Armod, men ved de fromme Troendes Gaver lagdes Grunden til mange Ordener's store Rigdomme; især var det Tilfældet med Cluniacenserne og Cistercienserne. Den katolske Kirke stillede 3 Grader af Armod: den høie Armod tillod Ordenen at besidde endog liggende Grunde; den høiere Armod tillod kun Besiddelsen af Penge, Renter, Forraad o. d. l., men ei af liggende Grunde. Dette var Tilfældet f. Ex. med Dominicanerne; den høieste Armod

tillod intet Kloster at besidde enten rørligt eller fast Gods, f. Ex. med Franciscanerne.

Nyere Ordener vare Bettelmunkene. Dominicanerne stiftedes af en spansk Domherre Dominicus Guzman 1216 under Forfølgelsen mod de fjætteste Waldenser og Albigenfer, i den Hensigt at undervise og omvende Kjættere. De skulde efterligne Apostlerne i Armod og leve af de Christnes milde Gaver. De kaldtes ogsaa Prædikantmunkene og i Frankrig efter St. Jacobs Kloster *) Jacobinere; i Norden kaldtes de efter deres sorte Kapper. Sortebrødre. Inquisitionen blev denne Orden overdraget, og derved fik den stor Indflydelse.

Samme Tid stiftedes en nye Betlerorden Franciscanerne af Frants fra Assisi i Umbrien. Selv uvidende foragtede han Lærdom og Videnskab, og tog den Armod, som Christus havde anbefalet sine Apostle, i den bogstaveligste Forstand. Hans Orden tællede snart 15,000 Medlemmer, som af Betsedenhed kaldte sig *fratres minores*, deraf Minoriter; af deres graae Kapper kaldtes de Graabrødre. De deelted i flere Grene, som Barfodmunkene, Capucinere; de havde ogsaa Lægbrødre, som ei afslagde noget Løfte. Betlerordenen forøgedes snart, da hver doven Dognicht fandt det mageligt at være Bettelmunk, hver uvidende Stymper folte Kald til at prædike Bod og Omvendelse, saa at Pave Gregor 10, paa en Kirkeforsamling i Lyon 1272, saae sig nødt til at indskrænke dem til 4 Ordener, nemlig Dominicanere, Franciscanere, Augustinere og Carmeliter (efter Bjerget Carmel i Palæstina). Paverne mærkede snart at Bettelmunkene vare de bedste Redskaber til at udbrede den romerske Stols Magt og Herredømme, og tildeelte dem store Forrettigheder. De vare saa at sige Pavens aandelige

*) Dette Kloster gav i Revolutionen ogsaa Navnet til det politiske Parti Jacobinerne, som der havde deres Samling.

Militis. De prædikede, holdt Skriftemaal, meddeelte Absolution, og naar en overordentlig Afslad skulde forkyndes, overdroges det gjerne til dem. De stode som Munkene i Almindelighed kun under deres Provincialforstandere, Ordensgeneraler og Paven. Ved Universiteterne bemægtigede de sig de theologiske og philosophiske Lærestole, og nærværende og virkende overalt, ved Hoffet som i Hytten, nøie bekjendte med alle Stænders Smag og Tænkemaade, og ved Skriftestolen i Besiddelse af alle Hæmmeligheder, udøvede de over Tidensalderen et uindskrænket Herredømme, bidroge til at fordærve al Smag, og idet de udbredte Uvidenhed og Overtroe, skaffede de Paverne en Overvægt over al verdslig Magt, og gave Christenhedens Rigdomme til Priis for det pavelige Skatkammer.

33:

Pavemagtens Uddannelse indtil Gregor den 7des Tid. Canoniske Geistlige.

Allerede den ældste Kirkes Bestyrelse lagde Grunden til et Slags monarchisk Forfatning i samme. Man betragtede alle Christne som et moralsk Samfund, og det romerske Riges paafølgende Udspjættelse, samt Religionens Udbredelse blandt saamange forskjellige nye Folkelag gjorde, at man endmere ansaae et fælleds Kirkes Overhoved som nødvendigt til at vedligeholde Eenhed i Kirke og Lære.

Til at erholde et saadant Overherredømme i Kirken begunstigede de mange Omstændigheder den romerske Biskop. Som Patriarch i en saa gammel berømt Hovedstad, for en Menighed, stiftet af selve Apostlerne Petrus og Paulus, nød han alt længe en fortrinlig Anseelse, og som den rigeste Patriarch i hele Christenheden havde han Midler nok til at gjøre sin Anseelse gjeldende. Ved Hoffets Fraværelse fra Rom blev han den mægtigste Mand i denne Hoved-

stad, og den romerske Stol beklædtes ofte af duelige Mænd, som forstode at benytte sig af de gunstige Omstændigheder. Mange Menigheder i Occidenten vare stiftede fra Rom, og erkjendte altsaa en Afhængighed af Moderkirken. Da de barbariske Folk, som havde erobret de romerske Lande, siden gif fra Arianismen over til den rettroende, orthodoxe Kirke, fik den romerske Biskop megen Indflydelse i alle deres kirkelige Indretninger. Desuden stræbte de at udbrede Christendommen, hvori Fyrsterne af Politik meget understøttede dem; saaledes i Germanien, England og senere i de nordlige Lande. Overalt forkyndtes med den nye Lære Lydighed mod Paven som Pligt, og Erbødigheden var gjerne desto større, jo større Afstanden var fra ham.

Vel vilde de øvrige Patriarcher ikke erkjende noget saadant Supremat hos den romerske, men som Hoved for en af de ældste og dertil apostoliske Menighed, ansaaes dog de romerske Patriarcher som de, der maatte være i Besiddelse af den ægte rene apostoliske Tradition. I de theologiske Stridigheder havde de tillige været heldige nok til fra Begyndelsen af at erklære sig for den Mening, som siden af Concilierne erklæredes for den rigtige, og vare derved komne i stor Anseelse for Rettroenhed, saa at man siden ofte henvendte sig til dem i Stridigheder og tvivlsomme Tilfælde, og deres Svar eller Decretalbreve vare ofte blevne tagne til Regel. Men snart fordrede de romerske Patriarcher saadan Raadførelse som Pligt, og paa-stode Ret til at dømme mellem alle Biskopper, støttende deres Paaastand paa Conciliebeslutninger, hvis Ægthed dog betvivles, og paa keiserlige Decreter, men som de tillagde større Omfang end de egentlig havde. Saaledes havde de romerske Patriarcher i Middelalderens Begyndelse erholdt en Slags Forrang blandt de øvrige Patriarcher, dog uden at man derover tillagde dem noget Overopsyn eller Overbestyrelse af den hele Kirke. Han valgtes som de andre af Menigheden, men Keiseren havde megen Indfly-

delse og bekræftede Valget, da Biskopperne ansaaes som Embedsmænd i Staten. Almindelige vigtige Kirkeanliggender afgjordes af Concilierne, som Keiseren sammenkaldte.

Leo 1 den store, samtidig med Attila, som han ved sin Beltalenhed bevægede til at forlade Italien, ligesom han siden bevægede Genserich til at staae Rom for fuldkommen Udælgelse, begyndte først at fordre for de romerske Biskopper Myndighed over de andre Bisper i Occidenten, men kunne ei hindre at Conciliet i Chalcedon tillagde Patriarchen af Constantinopel lige Rettigheder med den romerske, og kun tillagde den sidste en høiere Rang. Men en af hans nærmeste Eftermænd Pave Gelasius (496) vovede at paastaae, at den romerske Patriarchs Herredømme over den hele Christenhed var grundet ei paa Conciliebeslutninger, men paa Christi egne Ord (Matth. 16, 18): "Du er Petrus, og paa denne Klippe vil jeg bygge min Kirke," og at Paven kun kunde dømmes af Gud. Den Samling af Kirkelove, som man siden foranstaltede og indførte som Lovbog i Kirken, bidrog meget til at fremme Pavernes Myndighed, da man i samme optog ei blot de ægte apostoliske Canones og Conciliernes Decreter, men ogsaa mange pavelige Decreter indskjødes som Love. Den første Samling af saadanne Love er af Munken Dionys den lille (556) og i Spanien af Isidor, Biskop i Sevilla, sin Tidsalders lærdeste Mand († 636). Det første Grundlag til sin Storhed skylder Pavemagten Gregor den store († 604). Skjønt født Patricier blev han Munk, og kom næsten i Rye som Helgen. Ved sine Skrifter og Præfener bidrog han fortrinlig til Antagelsen af mangenen nye Læresætning, som tjente til at befæste Geistlighedens Indflydelse. Dertil hører især Læren om Skjersilden (*purgatorium*), og om Messen som Offer. Gudstjenesten gjordes af ham mere pragtfuld ved Musik. Han søgte ved Christendommens Udbredelse at vinde nye Lande for det pavelige Herredømme, og Angel-

sachsernes Omvendelse var hans Bærk, og England blev det Land, hvor Paven bestandig beholdt meest Indflydelse. Gregor virkede uendelig meget paa den religiøse Tænke- maade, og forberedede alle Gemytter til Erkjendelsen af den romerske Stols altid tiltagende Fordringer. Af for- stilt Beskedenhed tillagde han sig den Titel *servus servorum Dei*, men saa tilsyneladende ydmyg han viiste sig mod den verdslige Magt, saa kraftig viiste han sig i at forsvare den romerske Stols virkelige eller formeentlige Rettigheder, som den hellige Peters Sag. Den Skif, at Metropoliterne hentede deres Pallium fra Rom, blev mere og mere almindelig og bestyrkede den Formening, at de havde deres Værdighed ene fra Paven. Gregor uddeelte Pallium uden at spørge om Keiserens Indvilgelse. Pallium var en kort Kappe eller rettere Krave af hvidt fiint uldent Løi. Den var et Tegn paa den biskoppelige Værdighed, maatte kjøbes af Paven, betales i Forhold til Bispedom- mets Indkomster, og var saaledes ofte overmaade dyr. Titelen Papa blev for den romerske Biskop stedse alminde- ligere, og brugtes for ham udelukkende. Gregor æredes efter sin Død som en Helgen; især ansøres han som en Patron for de lavere Skoler, og Gregoriusfesten, egentlig en Skolefest, stiftedes til hans Ære.

Gregors Efterfølgere byggede heldig paa den Grund- vold han havde lagt; Pavernes Afhængighed af de græske Keisere blev stedse svagere. De bestandige Stridigheder i den orientalske Kirke, voldsomme Thronrevolutioner i det græske Rige og ulykkelige Krige med Araberne bidroge i Forening til at formindste den keiserlige Magt i Occiden- ten og heraf forstode Paverne at drage deres Fordeel, og Tidbalderens religiøse Stemning kom Pavens Bestræbelser for Hierarchiets Uddannelse imøde. Ingen kunde være iv- rigere i at befordre den pavelige Anseelse og Magt end den hellige Bonifacius, skjønt han dog ogsaa modarbej- dede det, som han ansaae for Misbrug. Den Orden, han

indsførte i den tydske Kirke, bevægede Pipin den lille til at anmode ham ogsaa at ordne den frankiske, og dette havde til Følge, at samme kom i et nærmere Afhængighedsforhold til Paven.

Da Pave Stephan 2 ei saa sig istand til at beskytte Rom mod Longobarderne, søgte han Pipins Bistand, der, da han skyldte det pavelige Hof Forbindtlighed, og desuden gjerne vilde vinde en Mand, der havde saa stor Indflydelse paa Tidssalderens Tænkemaade som Paven, understøttede ham, og lagde Exarchatet under Rom. Den første Grund lagdes herved til Kirkestaten, skjønt det, som forommeldt, er uvist, hvorledes Pipins Gave har været meent. Rimelig har han skienket de keiserlige Domaner som Eiendom til Paven, thi selv beholdt de frankiske Keisere Overherredømmet over Rom, og Paven var som keiserlig Statholder i Exarchatet at ansee som frankisk Basal. Dog grundede Paverne paa denne Gave deres Overherredømme over Kirkestaten, og det svage Afhængighedsforhold til det græske Rige blev snart aldeles opløst. Af megen Bigtighed for Pavens Anseelse blev den ved Carl den store saakaldte Gjenoprettelse af det vestlige Rige. Han og de følgende Keisere kronedes af Paverne, og skjønt det vel aldrig var Carls Tanke, at han skyldte Paven sin Keiserværdighed, blev den Idee dog almindelig, at Keiserens Kroning af Paven var nødvendig, og Paverne gave snart Kroningen en Betydning, som om Keiserkronens Bortgivelse ene var afhængig af dem. Carl den store bidrog meget til Pavens geistlige Anseelse; han betragtedes som Hoved for hele den frankiske Kirke, og den romerske Kirkelov indførtes; thi Carl, som i Alt vilde indføre Orden og Eenhed, fandt det fordeelagtigt og nødvendigt, at et Overhoved stod i Spidsen for alle kirkelige Anliggender. Dog blev Paven, selv i kirkelige Anliggender, Keiseren, som Kirkens øverste Patron, underordnet; Kirkesager afgjordes som Nationalsager i Stændernes Forsamling, og Carl forbeholdt sig og sine Efterføl-

Ret til at bekræfte Pavernes Valg. Ingen Synode maatte holdes uden Keiserens Tilladelse. Men da imidlertid den pavelige Magts Grændser ikke noie vare bestemte, saa blev det just ved denne Ubestemthed lettere for Paverne i Fremtiden at udvide deres Fordringer og Myndighed, naar begunstigende Anledninger tilbode sig, og saadanne tilbode sig noksom i de Forvirringer, der fandt Sted i det frankiske Rige efter Carl den stores Død. De anmasfede sig da Myndighed til kun at krone Keiseren paa Betingelser, til at optræde som Boldgiftsmænd mellem Fyrste og Folk og mellem Fyrster indbyrdes, og endelig benyttede de hine Forvirringer til at erhverve sig det virkelige Herredømme over Rom. Siden Nicolaus 1stes Strid med 863 Photius 863 hævedes al Forbindelse med det græske Keiserdømme.

Metropolitene indsatte Biskopperne i deres Provinds og dømte dem i første Instantz; Biskopperne indsatte igjen de lavere Geistlige i deres Diocæs. Arlig anstillede de Visitationer, og belagde saavel Geistlige som Læge, der havde forbrudt sig mod Religionen ved Kjætterier, Meneed, Troldom o. s. v. med en passende Straf. Allerede i 6 Seculum tillode man dog de Skyldige at udsone den ved de canoniske Love bestemte Kirkestraf paa anden Maade, ogsaa ved Pengebøder; dette gav Anledning til Aflad (*indulgentia*); man begyndte ogsaa at henvende sig til Paven om Eftergivelse af Kirkebød. Det lykkedes dog endnu ikke Geistligheden at give Bandleysningen den samme Kraft, som den verdslige Actserklæring, de søgte ved dens sjeldnere Brug at holde den i Anseelse, og man gjorde Forskiel paa Excommunication og den egentlige Bandleysning (*anathema*). Den geistlige Stands Rigdom forøgedes ved Testamenter og Gaver. De havde alt før Immunitet eller Fritagelse for Afgift af deres liggende Grund, tilsidst endog Jurisdiction over sammes Beboere. Dog maatte de Geistlige af deres liggende Grunde svare

mange Afgifter *in natura*; at skaffe Forspand og Vogne til Hæren var en Forpligtelse, som paalaae Kirkerne og Klostrenes Grundeieendomme, og deres læge Undersaattere vare pligtige til Lehnstjeneste ligesom de verdslige Vasallers. Biskopperne modtog af Kongerne Ring og Stav (Investituren), som Tegn paa deres Lehnafhængighed. Allermest forpgeedes Geistlighedens Indtægter ved T i e n d e n, en Afgift af Tiendebelen af alle liggende Grundes Afgrøde. Den fandt Sted i de frankiske Lande længe før Carl den stores Tid, men blev af ham end strengere paabuden.

Stor Indflydelse paa Geistlighedens Forfatning havde det i 6te Seculum opkomne Munkevæsen. Munkene indlemmedes omsider i den geistlige Stand, og den Anseelse, hvori de stode for deres Strengbed i Sæder, gav disse Ordensgeistlige i Folkets Dine snart et Fortrin for de seculare Geistlige, som desuden havde begyndt at udarte. Dette foranledigede Biskop Chrodegang i Metz omtrent 760 til 760 at bevæge sine underhavende Geistlige til at forpligte sig til en streng Leveorden, efter en bestemt Regel, dannet efter Benedict af Nurcias Forskrifter. De levede sammen i eet Huus, underkastede sig bestemte Andagts- og Bødsøvelser, og lignede Munkene i Alt undtagen at Besiddelse af verdslige Eiendomme ei var dem forbuden. Denne Chrodegangs Indretning fandt Bisald og Efterlignelse overalt. Man kaldte disse Geistlige Canonici, Chorherrer.

Hvor stor Pavens Anseelse end var, saa var hans Høihed over alle Occidentens Metropolitaner og Bisper dog endnu ikke grundet paa nogen Lov, men kun paa den Erbødighed, man nærede for en ægte apostolisk Menigheds Overhoved. Saare velkommen var derfor i Midten af 9 Seculum den forfalskede Samling af Isidors Kirkelove, som udkom, og som man almindelig kalder de pseudoisidoriske Decretaler. Man tillægger dem almindelig en vis Benedict, Diaconus i Mainz. Denne Samling, som indeholdt foruden de gamle Kirkelove en Mængde nye

indskudte, hvis paafaldende Uægthed kun i en saa ukritisk Tidsalder kunde undgaae at røbes, grunder en ganske nye Kirkeret, og gjør Paven som Christi Statholder til hele Christenhedens øverste Biskop, der ene har Ret til at sammenkalde Concilier, og til at dømme i alle kirkelige Sager i sidste Instants. Geistligheden blev ved denne nye Kirkelov aldeles unddraget den verdslige Magts Herredømme. Man foregav at man havde fundet denne Lovsamling i et Kloster i Spanien under Carl den stores Krige i dette Land. Pave Nicolaus 1 erklærede Samlingen for ægte, og kunde det saameget tryggere, da den fandt Geistlighedens Bisfald, og stemmede med Tidsalderens store Verbødighed for Paven. Hver Fordring paa udvidet Magt kunde i denne Lovsamling finde Hjemmel, og der fulgte nu en Periode, hvori der ingen Ende var paa den pavelige Stols Anmæselsler. Dog var det ei altid Herskeshyge, som bragte Paverne til at paatrænge deres Mægling i verdslige Sager, ofte skede dette ogsaa af rene Bevæggrunde for at forsonde de Stridende.

Indtil Midten af 10 Seculum maatte Paverne taale mange Ydmygelsler af de romerske Store, som mishandlede og affatte hver Pave, der vilde være selvstændig, og indsatte mange uværdige Paver. Sædernes Fordærvelse tiltog ved det romerske Hof, og overalt forfaldt Geistlighedens Sæder, fornemlig derved, at Bispestolene besattes med Uværdige, da Fyrsterne deels brugte de rige geistlige Embeder til dermed at lønne deres Hofmænd og Krigere, som ei i mindste Maade vare dannede og stikkede til at forestaae dem, deels ogsaa folgte dem til de Hoistbydende. Med de tydske Keisere Ottonerne, Conrad 2 og Henrik 3 havde Paverne heftige Stridigheder. Først Gregor 7 lykkedes det at gjøre Kirken aldeles uafhængig af det verdslige Herredømme.

Fortsettelse. Gregor 7. Coelibatet. Investiturretten.

Gregor 7, af ringe uvis Herkomst, var udmærket ved sin Lærdom, og udrustet med høi Tver og Begeistring for den Sag, han vilde drive igjennem, og deril med en urofselig Standhaftighed og Kraft. Hans Navn før han op-
 høiedes til Pave var Hildebrand og sine tidligere Aar havde han tilbragt i Klosteret Clugny. Her blev han be-
 kjendt med Pave Leo 9, som Henrik 3 paa en Synode i Worms havde ladet udvælge til Pave, og forestillede ham
 saa levende, hvormeget han havde bortgivet af Pavens og
 Kirkens Myndighed ved at modtage den pavelige Værdig-
 hed af en Lægmands Haand, at Paven nedlagde sin Vær-
 dighed indtil han igjen blev valgt paa den almindelige
 Maade af Klerus og Folket i Rom. Hildebrand blev
 Leos Fortrolige, og beholdt saavel under ham som flere
 af hans Eftermænd den allerstørste Indflydelse, hvilken
 han først anvendte til at faae en bedre Form indført ved
 Pavevalget, saa at det kunde blive mindre afhængigt saa-
 vel af Keiserne som af den romerske Adel og Folk, og
 derimod kom til at afhænge af Geistligheden alene. Han
 bevægede Pave Nicolaus 2 til at udgive en nye Valglov,
 som overdrog Pavevalget ene til de fornemste romerske Geist-
 lige, som fortrinligviis kaldtes Cardinaler. Den kei-
 serlige Bekræftelse af Valget gjordes ogsaa afhængig af
 Paven, da den skulde betragtes som en Rettighed, hvormed
 Paven kunde forlehne Keiserne naar de søgte derom. Denne
 Valglov fremkom under Henrik 4des Mindreaarighed, thi
 under Henrik 3 vovede Paven det ikke. Imidlertid fandt
 denne Lov dog megen Modstand hos mange Biskopper,
 men ingen Lov kunde være af større Vigtighed for Hier-
 archiets Befæstelse og vidre Uddannelse, da den sikrede
 den pavelige Stol at blive bestandig besat med dueelige
 Hoveder; Cardinalerne udøvede den pavelige Myndighed,

naar den hellige Stol stod ledig indtil et nyt Valg, de valgte den nye Pave af deres Midte og udgjorde hans Ministerium, og deres Interesse og Formaal maatte det
 1073 altid blive at see Hierarchiet grundfæstet. Aar 1073 blev Hildebrand selv Pave og antog Navnet Gregor 7de, og fra nu af arbejdede han med utrættelig Iver paa at gjøre Kirken uafhængig af al verdslig Magt og Indflydelse og at gjøre den til en selvstændig Magt, der skulde herste selv over den verdslige, men i Spidsen for dette geistlige Overherredømme skulde igjen staae en Pave med uindskrænket Myndighed.

Gregor begyndte sit Værk med en gennemgribende Reform i den geistlige Stand selv, hvis Udartelse og Fordærvelse han rigtigten gav Skylden for Religionens Forsald. For at løse de Geistlige fra de Baand, der maatte binde dem til Verden og de borgerlige Forholde, og for at gjøre dem til saadanne Tjenere af Kirken, som ene kunde opoffre al deres Virksomhed til dens Tjeneste, ud-
 1074 gav han allerede 1074 den unaturlige strenge Lov om Coelibatet, som forbød alle Geistlige at gifte sig, og tvang alle dem, der allerede vare gifte, til at stille sig ved deres Koner. Intet Hensyn til Slægtninge eller Børn skulde kunne komme i Strid med deres ubetingede Pligt, at fremme Kirkens Sag, ingen Familieforholde bringe dem til at trachte efter egen Rigdom, til at søge de Mægtiges Gunst; kun af Paven skulde de have at haabe. Han lyste Kirkens Band over alle Geistlige, som levede i Egtestand, ja endog over de Læge, som betiente sig af saadanne Geistlige i kirkelige Handlinger, og levede saaledes de gifte Geistlige ingen anden Udvei end enten at stille sig ved deres Koner eller at opgive deres Embeder. Som man maatte vente fandt denne Lov en heftig Modstand især i nordlige Lande, og det lykkedes ikke at faae den almeensgjeldende før længe efter Gregors Tid. Men hvor grusom og unaturlig end denne Lov var, saa var den dog ikke

uovereensstemmende med hiin Tidsalders Aand og Begreber, thi allerede i lang Tid var de Geistliges Afhold fra Egteskab anseet som særdeles fortjenstfuld; som et Beviis paa en høiere Grad af Dyd, og det fordreedes ved den almindelige Stemme af alle Geistlige, der vilde gjøre Fordring paa Agtelse.

Men til den geistlige Stands Forbedring og Uafhængighed maatte Gregor ogsaa nødvendig angribe den herskende Misbrug, de geistlige Embeders Salg, Simonie, som allerede hans Forgængere havde bekæmpet, og som han ansaae som det farligste og fordærveligste af alle de Onsker, under hvilke da Kirken led. Han vilde, at ei alene Balgene til de geistlige Embeder skulde være aldeles uafhængige af de Ræge, men udstrakte Uafhængigheden ogsaa til alle Kirkens liggende Grunde og Domainer, og vilde at kun Paverne skulde have Ret til at belehne de Geistlige dermed (Investituren), og ikke, som hidtil, Fyrsterne, hvorved Geistligheden kom i Lehnafhængighed af dem. Især dreves den skjændige Handel med geistlige Embeder ved den franske Konge Philip 1stes og Keiser Henrik 4des Hof. Gregor advarede forgjæves derimod, og udgav endelig 1075 den strenge Bulle, som under Straf af Embeds 1075 Fortabelse forbød enhver Geistlig at modtage enten sit Embede, eller nogen Forlehning af Kirkens Gods af nogensomhelst verdslig Magts Haand. Kun Paven skulde have Ret til at uddele disse geistlige Forlehninger. Alle Erkebiskper bleve saaledes Vasaller af Paven. Som Christi Statholder gjorde han Fordring paa et Overherredømme over den hele Verden, Totat, der var berettiget til at fordre overlehnsherrelige Tributer af alle Lande, til at dømme og affætte Fyrster, bortgive Kroner, løse Undersaatter fra deres Trostabsæed, Alt i Overeensstemmelse med hans Idee om Christi Rige paa Jorden, hvor Fyrsterne kun vare at ansee som de Midler Gud havde givet Christi Statholder, til med det verdslige Sværb at forsvare og fremme

dette Rige. Skjønt Gregor i sin Kamp med Kong Henrik 4 omsider maatte ligge under, saa var dog Pavernes Sag derved ingenlunde tabt; den fandt Medhold i Tidens Land; Gregors Efterfølger, som traadte i hans Fodspor, kunde derfor fuldføre den Bygning, som han allerede havde bragt saavidt, og bringe det dertil, at de erholdt baade Investituretten og den øvrige Myndighed, som Gregor havde saa djervt gjort Fordring paa. De snart paafølgende Korstog, hvilke Gregor allerede havde tænkt at bringe istand, bidroge, som et Foretagende, der var fremvirket af religiøs Begeistring, meget til at forøge den pavelige Anseelse, saavelsom Geistlighedens Magt og Rigdom i Almindelighed. For dem, som havde aflagt Løfte og deeltog i Korstogene, var det nemlig saare vanskeligt at erholde Fritagelse for Løftets Opfyldelse, og kun mod store Summer til Paven; Kirker og Klostre, de eneste næsten hos hvem rede Penge fandtes i noget Forraad, havde god Anledning til for en ringe Priis at erhverve liggende Grunde, enten som Pant eller Eiendom, af de bortdragende Korsfarere, og meget testamenteredes til dem af de fromme Krigere. Fyrsternes Fraværelse gav Paverne Anledning til desto friere at kunde blande sig i Landenes indre Anliggender ved deres Legater, der i fjerne Land ligesom repræsenterede Paven's Person, og ved deres Nærværelse indskrænkede den bislippelige Myndighed. At udsende saadanne Legater blev i Anledning af Korstogene almindeligere. Saaledes begunstigede de udvortes Omstændigheder Gregors Eftermænd i at fremme hans Plan.

Fortsettelse. Innocents 3. Bonifacius 8. Paver-
nes Indskrænkning ved de franske Konger og
Kirkens store Schisma. Hierarchiets Ind-
Andelse paa Staterne og Nationerne.

Blandt Gregors Efterfølgere bidrog Ingen saameget til at fuldføre hans begyndte Værk som Innocents 3 (fra 1179—1216). Denne ved Talent, Videnskab, Klogskab og Mod berømte Pave drev den pavelige Stols Fordringer videre end nogen af hans Forgængere, herskede over Kirke og Stat i næsten alle Lande med en despotisk Magt, og brandstattede de fleste Riger. Ham lykkedes det at fuldføre Gregors begyndte Værk, at gjøre Paverne ei alene til den øverste, men til den eneste Regent over Kirken. Gregor havde dog søgt at hellige sine Magtsprog ved Synodalbeslutninger af Biskopperne, Innocents 3 løsrev sig ogsaa fra dette Skin af Afgtelse for den høie Geistlighed. Gregor havde anvendt Kirkens Band mod Fyrster og Konger, Innocents udstrakte det under Navn af Interdict over hele Provindsen og Lande. I et med Interdict belagt Land maatte ingen Gudstjeneste holdes, intet Sacramente uddeles uden de Nyesødtes Daab og de Døendes Skriftemaal, intet Lig begravnes i Christen Jord, intet Par vies for Alteret. De Geistlige maatte lade Skjæg og Haar voge; Ingen maatte hilse hinanden; Alt skulde forkynde Sorg og vise den Forbandelse, der hvilede over Landet. I England varede Interdictet under Johan uden Land i 6 Aar. Han tvang den keiserlige Præfect, som hidtil havde hersket over Staden Rom, til at aflægge Hyl- dingseed til Paven, og udvidede Kirkestaten omtrent til dens nuværende Grændser. De politiske Omstændigheder i Tydskland og Italien begunstigede hans herskesyge Planer. Henrik 6tes Gemalinde tog ham til Formynder for sin unge

Søn Frederich, men Innocents, som ei ønskede at Neapel og Sicilien skulde komme igjen under de tydske Keisere, understøttede Otto 4 mod Frederichs Farbroder Philip af Schwaben, og kronede ham til Keiser, mod at han bekræftede ham i Besiddelsen af Alt, hvad han havde tilrevet sig i Italien; men da han siden i Otto ei fandt en saa lydlig Kirkenes Søn, som han havde ventet, understøttede han sin Myndling Frederich til at blive Keiser. Johan uden Land i England nødte han til at tage sit Rige til Lehn af Paven, Philip August af Frankrig satte han i Band, fordi han havde forskudt sin Gemalinde Ingeborg, den danske Konge Waldemar 1stes Datter, og Philip maatte, skønt han trodsede i mange Aar, omsider give efter og erklære hende for retmæssig Dronning; Kongerne i Arragon og Bulgarien modtog af ham deres Kongeværdighed, i de nordiske Lande herskede han ved sine Legater næsten mere end Kongen selv. Det synes nærvæd, at han skulde grunde et Universalmonarchie over Europas Lande.

Ligetil det 10 Seculum var den occidentalske Kirke bleven uanfægtet af Troesstridigheder, men ved Pillegrimme, der reiste til det hellige Land gennem det græske Rige, begyndte efterhaanden de saakaldte kjætteriske Ideer at udbrede sig. I Sydfrankrig opstod i Midten af 12 Seculum tvende Secter Albigenser og Waldenser, som vilde have Kirken bragt tilbage til den første simple apostoliske Tilstand, og som derfor forkastede mange Indretninger og Læresætninger, som Læren om Skjærskilden, Helgenbilleder o. s. v. Innocents 3 lod præke Korstog mod dem 1209, og de bleve forfulgte med største Grusomhed. Mod disse Kjætttere oprettedes først Inquisitionstretter (*sancta officia*), som fik en meget udstrakt Virksomhed. Biskopperne fik strenge Ordre til at efterspore Kjætttere i deres Stift, og under den strengeste Kirkestraf paalagdes det den verdslige Magt at fuldbyrde de Domme, som fældedes over dem.

Nye Samlinger af pavelige Decretalier, der nu op-
 høiedes til Kirkelove og fornemlig studeredes ved de
 nye opkomne Universiteter, fornemlig i Bologna, bleve magt-
 tige Støtter for den pavelige Magt, thi de gjordes til
 Grundlag for al Kirkeret. Den scholastiske Philosophies
 spidsfindige Dialektik eller Disputeerkunst kom heri til for-
 trinlig Nytte. Foruden Erkebispedømmer havde Paven
 vidst at tilvende sig Ret til at bortgive næsten alle geistlige
 Poster, altsaa tvertimod Balgretten, fra hvilken de Læge
 allerede vare udelukkede; de tildeelte endog forud Expectance
 paa saadanne. Under Navn af Annater tilegnede de
 sig et Aars Indkomst af saadanne Poster og Præbender,
 som de imidlertid lode staae ledige, og under Navn af
 Qvindemier paalagdes lignende Afgift paa alle Embe-
 der og Klostre hvert 15de Aar. Bonifacius 8 ind-
 førte 1300 de saakaldte Jubelaar, i hvilke solgtes almin-
 delig Afslad; de skulde finde Sted engang hvert Seculum,
 men bestemtes snart til hvert halve og endelig til hvert
 fjerdedeel Seculum, thi de afgave ved de mange Pillegrime
 en rig Indtægt for Paven og Staden Rom. Paa mange
 Maader forstod Paverne ved deres Legater at udsuge Landene.

Med blindt Had forfulgte Innocent's Eftermænd
 det hohenstauifke Huus, og skjønt Kampen endte med det-
 tes Undergang, saa havde Paverne dog drevet deres For-
 dringer altfor vidt, til at deres Magt længe kunde bestaae
 uantastet. Gudstjenesten var bleven til et tomt Ceremo-
 niel; Pavernes tiltagende Anmaaselser trodsede Tidens
 fremstridende Aand, og det romerske Hof's Gjerrighed, Rænker
 og slette Sæder vakte almeen Forargelse. Til samme
 Tid havde Fyrsterne's Magt tiltaget ved de Indskrænkning-
 er i Lehnsvæsenet, der var en Følge af Korstogene og
 Borgerstandens Opkomst.

Djærvære endnu end Innocent's fremtraadte Boni-
 facius 8 (1294—1303). I en Bulle Unam sanc=1294

tam *) udtalte han fuldkommen tydelig den Grundsætning, at alle Fyrster ere Paverne Underdanighed skyldige. Som Christi Statholder paastod han fører Paven et dobbelt Sværd, det geistlige og det verdslige, hvilket sidste bruges af Fyrsterne kun efter Pavens Bink og Tilladelse. Som Tegn paa sit dobbelte Overherredømme antog han den dobbelte Krone. Ufaldet blandede han sig som Mægler og Dommer i de politiske Anliggender; men da han vilde forbyde den franske Konge Philip 4 eller den smukke at paalægge Geistligheden Skatter, kom han i en farlig Kamp med denne Konge, som foragtede hans Bandstraaler, beskylde Paven for Kijættarie, lod ham ved en Synode erklære for assat og fordrev ham fra Rom ved Hjælp af den 1303 mægtige romerske Familie Colonna 1303. Bonifacius døde fort efter, den følgende Pave levede kun fort, og ved Philips 1304 Indskydelse blev nu 1304 en Franskmænd Bertrand Erkebiskop af Bordeaux, valgt til Pave; dog foreskrev Kongen ham mange Betingelser, og han maatte indrømme ham Tilladelse til at have Kirkens Tiende i visse Aar. Den samme Pave lod sig ligeledes bevæge til at fordømme Tempelherrernes rige Orden, og til at tage sit Sæde i 1309 Avignon 1309. I 70 Aar til 1379, residerede nu Paven i Avignon; man har kaldet denne Periode deres babyloniske Landflygtighed. Det pavelige Herredømme over Rom truedes med Undergang af Familien Colonna og Demagogen Cola di Rienzi. Paverne bleve nu afhængige af de franske Konger, og deres Anseelse sank i alle Lande. Til sidst valgtes i Rom en egen Pave, og hele Christenheden deelte sig nu mellem de to Paver, den i Rom og den i Avignon, og saaledes opstod den occidentalste Kirkes store Scisma 1378; kun Frankrig, Skotland og Neapel erklærede sig for den avignonske Pave. Begge Paver gjensidig bandlyste hverandre og udstjeldte hverandre for Antichrister, begge

---

*) De pavelige Buller benævnes gjerne efter Begyndelsesordene.

vilde indsætte Geistlige i samme Embeder, og den ene for-
dømte de af den anden indsatte Geistlige. Deres forarge-
lige Strid nedsatte end mere den pavelige Anseelse, og vakte
Tvivl hos alle fromme Christne. Til Slutning affattes de
begge af et almindeligt Concilium i Pisa 1409 og en nye¹⁴⁰⁹
Pave valgtes; men da ingen af dem vilde aftakke, saa
blev der altsaa paa eengang tre Paver. De bleve alle
affatte af Conciliet i Costniz 1417. 1417

De haarde Domme man saa ofte støder paa over
Middelalderens Munke og Geistlige, over Hierarchiet og
dets Indskydelse i Almindelighed, kunne vistnok taale mange
Indskrænkninger. De havde deres Udspring meest fra Re-
formationens Tid, rigtignok en Periode, hvori Munkevæsen
og Hierarchie i høieste Grad var udartet, men hvori man
ogsaa gif forvidt i med blind Iver at fordømme Alt, hvad
man kaldte Papistisk. Man maa skjeldne mellem Hierar-
chie og Munkevæsen som det var i Middelalderens tidligere,
og siden blev i dens sildigere Dage. Som alle menneskelige
Indretninger have de ved Siden af deres gode Følger,
ved Misbrug ogsaa havt deres skadelige; man kan om begge
Indretninger sige, at deres Hensigtsmæssighed og Gavn-
lighed tabte sig derved, at de overlevede deres Tids-
alder. Man kan ei frakjende de fleste Munkeordenernes
Stiftere Reenheden af deres Hensigter, eller negte, at Mun-
kene ved at udbrede Religionen og give sig af med Under-
viisningen i hine raae Tider, da alle Underviisningsanstal-
ter manglede, have stiftet meget Gavn. Mange Munke
især af Cluniacernerne og Cistertienserne, udmærkede sig
ved flittigt Studium og Iver for Videnskaberne, og Klosterne
vare længe de eneste Bærksteder for disse. Man skulder
Munkene Opbevarelsen af den gamle Literaturs klassiske
Bærker, da de vare flittige, ofte rigtignok kun mekaniske,
Afskrivere af de gamle Codices. Klostrene vare Tilflugts-
steder for den forfulgte Ushyld, for dem, der vilde unddrage
sig for Verden, de sørgede for Fattige og Rødblidende; mange

øde Egne opdyrkedes af Munkene. At mange Klostre ved Rigdom, som den fromme Andagt paaatrængte dem, sildigere blev Sæde for Yppighed og Bellevnet, at Universiteter og tiltagende Oplysning i den læge Stand gjorde dem som Underviisningsanstalter mindre nødvendige, at Munkene under Skindhelligheds Maste udøvede egennyttige Bedragerier, og at de som Paven's Haandlangere fremmede dennes herskeshge Planer, ved deres Mængde og Indflydelse udbredte falske Lærdomme og fordærvede Smag og Sands for Videnskabelighed, er Sandhed, som ei kan negtes; men disse Bestyldninger gjordes kun de sildigere Munkene, og blandt dem fornemlig Bettelmunkene.

Den Indblanding i verdslige Sager, man har breidnet Geistligheden, var i de ældre Tider en Nødvendighed i de nye opkomne Stater. Geistligheden var den eneste Stand, som besad de til en ordentlig Regjerings Førelse nødvendige Kundskaber. Middelalderens Geistlige erstattede Savnet af Cancellister, Notarier, Secretairer og deslige Regjeringsembedsmænd; ved dem bragtes fast Form i Forretningerne. Biskoppernes Deeltagelse i Landdage og Følkesforsamlinger bevirkede i disse en hensigtsmæssigere Organisation. Justitsen blev i nogle Lande overdraget til Geistligheden, og at drage Omfarg for Retfærdighedens Fremme ansaaes overhoved som en Pligt, der paalaae Standen. De geistlige Retter udmærkede sig ved en større Upartiskhed, fortrinligere Indretning, og en hurtigere Sagernes Gang. Biskopperne søgte ved deres aarlige Visitationer især at hæmme saadanne Uordener, for hvilke de borgerlige Love ei satte nogen Straf, og Geistligheden i Almindelighed arbeidede paa at affkaffe barbariske Skikke, som Blodhevn, og at sikkre de Svage og Forfulgte ved at faae Kirker, Klostre og Helgener's Kapeller erklærede for Fristeder, en Ting af yderst Vigtighed i en raae Tidssalder, hvor en ufuldkommen Retspleie og Undersøgelse lettere udsatte den Ustyldige; og hvori ingen Sædernes Forfinelse

afholdt den Stærkere fra at bruge Magten mod den Svagere; Gudsfreden, Treuga Dei, var ogsaa Geistlighedens Bærk. Den raae Tapperhed, den vilde Kraft, fik ved Christendommen og Geistlighedens Bestræbelse en ædlere Retning; Riddereskabet skylder den sin Oprindelse; det frigerste Sind forædledes. Ved Europas Udstykkelse i saa mange forskjellige Stater blev Christendommen det Baand, som omslyngede dem alle. Begeistring for Religionen laante ofte i Farens Stund Nationen en overordentlig Kraft; ved den tilbagedrev Frankerne de fremtrængende Araber, og hindrede deres Stræben efter et Overherredømme i Europa. Overalt søgte Geistligheden at fremme Orden, Sædelighed og de stille Dyder. Geistligheden stod ialmindelighed den fyrstelige Magt iveien, naar den vilde frænke Retfærdighed, men understøttede den ogsaa naar Vasallerne ville træde den altfor nær. Fyrsterne vare selv Skylden i Geistlighedens og Religionens Forfald ved at give de høie geistlige Poster til Læge, som det ei var om Pligt, men kun om Indkomster at gjøre. De senere Pavers stigende Herskeshyge og Gjerrighed, da de søgte at befæste deres Herredømme ved Overtroe, og ved alle Midler, især ved den al Moralitet nedrivende Afsadshandel, at samle Penge, bragte tilsidst Geistlighedens og Religionens Forfald saavidt, at Trangen til en Forbedring blev stedse almindeligere følt.

Som skadelig for Staterne har man ogsaa anseet, at Geistligheden havde saa store Rigdomme, og at dens Domainer vare skattefrie. Men baade maatte disse geistlige Lehn svare Lehnstjeneste ligesom de verdslige; Hærens Trodsvæsen var paalagt Klostrene og de geistlige Stifter, og i deres Pengetrang henvendte Fyrsterne sig først til Klerus om overordentlige Bidrag til Statens Fornødenheder, og sjelden forgjæves, kun at deres Nødvendighed først var beviist for Paven og billiget af ham; selv Bonifacius den 8de erklærede, at han i saadant Tilfælde gjerne vilde tillade Bisperne at sælge selv Kirkens hellige Kar. Desuden anvendtes Kirkens Rigdomme til

mange velgjørende Diemed, Syges Pleie, udsatte Børns Opdragelse, fattige Pilgrimmes og Reisendes Understøttelse o. s. v. Ei heller er den Beskyldning sand, at det Meste var erhvervet ved uredelige Midler; dette gjælder vistnok om Noget, men den langt større Deel var Gaver af Andægtige, som ved Gævmildhed mod Kirken troede bedst at sørge for deres Sjel, Belønning for udviiist Tjenester og en stor Deel af Kirkens liggende Grunde vare af de Geistlige selv opdyrkede fra øde Marker.

Anden Periode.

Første Afsnit.

Korstogene og sammes vigtigste Følger.

36.

Korstogenes Opkomst.

Korstoge kaldte man i Middelalderen i Almindelighed de Krige, som førtes for Christendommens Udbredelse blandt hedenske Nationer, saasom Waldemar 2dens Tog til Liefland. Man gav Krigen mod de fjætteste Waldenser og Albigenser ogsaa dette Navn. Men i mere indskrænket Mening forstaaer man ved Korstoge de Krige, som fra 1096 i et Tidrum af omtrent 200 Aar førtes i Orienten af de occidentalske Christne, og hvis Formaal var at udrive den hellige Grav og det hellige Land Palæstina, Jødeland, af de Bantroendes Hænder.

Balfarter til hellige Steder havde de Christne efterhaanden optaget af Orientalerne, hos hvilke de, f. Ex. hos Indierne, stedse have været almindelige. Jerusalem og Palæstina, hvor Christus havde levet og virket, Rom, hvor Paulus's og Petrus's Been hvilede, agtedes af alle Christne som hellige Steder; desforuden endnu flere Steder, hvor der fandtes Efterladenskaber af Apostlerne eller Martyrerne, Helgenerne. Man kaldte slige Efterladenskaber Reliquier, og deres Mængde forøgedes efterhaanden i det Uendelige og Urimelige, da den fromme Andagt ikke gav sig af med nogen nøiere Undersøgelse af deres Egthed, og Geistligheden fandt sin Regning derved. De forøgedes ved Pillegrimsreise til det hellige Land og ved Korstogene.

Constantin den stores Moder Helena havde gjort en Balfart til Palæstina og der ladet istandsætte Christi formeentlige Grav og bygget et Kapel derover. Balfarter til dette Sted af enkelte Pillegrimme saavel som af hele Karavaner bleve stedse almindeligere, og ansaaes som det sikreste Middel til Salighed.

De arabiske Chalifer, under hvis Herredømme Palæstina da stod, indsaae de Fordele for Handelen, som de Christnes Balfart medførte, altså godt, til at de skulde lægge dem nogen Hindring iveien. Carl den store havde ved sine Underhandlinger med Harun al Raschid betinget Frihed og Beskyttelse for Pillegrimmene, og alle christne Partier i Jerusalem havde der deres Kirke, Geistlige og Anstalter for Fattige og Syge. Men da det hellige Land var bleven Araberne frataget af Seldschukerne, der 1076 indtog Jerusalem, saa maatte de Christne udstaae mange Trængsler, da de raae Tyrker ikke kjendte Handelens Fordele, og vel tillige frygtede for, at de talrige Sværme af Pillegrimme kunde blive farlige for deres nye Stater. Pave Gregor 7 opfordrede alle Christne til at befrie det hellige Land, og tilbød sig selv at gaae i Spidsen; han indlod sig tillige i Underhandling med den græske Keiser, der søgte

om Bistand i Occidenten; hans Hensigt var at forene igjen den latinske og den græske Kirke. Men de mange andre Forholde, hvori denne Pave indviklede sig, hindrede denne Plans Udførelse, og man lod det blive ved at beklage de Christnes haarde Skjebne i Orienten. Gregors Plan optoges igjen af 3die Eftermand Urban 2. Omstændighederne vare da mere begunstigende for et saa stort Foretagende; Pavens Strid om Investiturretten var saagodtsom endt; de idelige Klager fra de Christne i Orienten sybselsatte de fleste Christne, og Geistligheden undlod ikke at fremme en saadan Stemning. Jordskjælv, Hungersnød, Kometer forkyndte Himmels Brede, som kun kunde forsones ved overordentlige Bødsøvelser. Fra den græske Keiser, som ved Seldschukerne havde mistet næsten alle sine Lande i Asien, vare atter komne trængende Anmodninger om Hjælp.

Saaledes stode Sagerne, da den i Korstogene saa bekjendte Peter den Eremit fremtraadte. Denne Mand, ogsaa kaldet Peter af Amiens efter sit Fødested, og spotviis Kukupeter, besad et fyrigt sværmerisk Genie, stor Bedholdenhed i at forfølge sit Diemed, og en begeistrende populair Beltalenhed. Han havde været Soldat, Geistlig, Eremit og havde endelig paa en Balsfart til Jerusalem været Vidne til de Christnes Trængsler i Orienten. Ideen opstod hos ham at vække de occidentalske Christne til den hellige Gravs Befrielse, og han meddeelte sin Plan til Patriarchen af Jerusalem, der gav ham et Brev med til Pave Urban 2. Peter ilede til Rom 1094; han ansaae sig saameget mere tilskyndet til at befordre sin Sag, da han troede i en Abenbaring at have faaet Befaling dertil umiddelbart af Christus selv. Paven bifaldt hans Plan, og overdrog ham foreløbigen at forberede Gemytterne. Peter drog nu gjennem Italien og Frankrig, prædikede Korstog i Kirker og paa Landeveie, og henrev Alle ved sin Beltalenhed. Rygtet gif foran ham, og han betragtedes som et Guds Sendebud. Hans Beltalenhed

indtog alle Hjerter; man brændte af Begjerlighed efter at hevne den hellige Gravs Vanhelligelse. Nu først troede man rigtig at forstaae de truende Tegn og Varsler; et Tog til det hellige Lands Befrielse var den sande, den rette Bodsøvelse. Det manglede fra Geistlighedens Side ei paa saakaldte fromme Bidrag, *piæ fraudes*; en Præst havde seet paa Himmelen et Sværd, en anden en heel Hær, en tredie to kæmpende Riddere, af hvilke den med Korsfætt betegnede gik af med Seieren; ja der gik endog det Sagn, at Carl den store var opstanden fra de Døde, og selv vilde anføre de hellige Krigere.

Med Velbehag saae Paven den gode Virkning af Peters Beltalenhed og Begeistring. Han holdt en Kirkeforsamling i Piacenza 1095; der mødte en stor Mængde¹⁰⁹⁵ Geistlige og Læge, og han fik de Fleste til at aflægge Løfte om at ville deeltage i Toget. En nye Kirkeforsamling blev derpaa holdt i Clermont i Auvergne i November 1095. Her rørte Urban og Peter saaledes alle¹⁰⁹⁵ Hjerter ved deres Beltalenhed, at den hele umaadelige Forsamling i Begeistring udbrød: *Die le volt*, Gud vil det! hvilket Udraab Paven bød Korsfarerne at beholde som deres Feldtskrig. Den hele Forsamling fik nu Bink til at knæle, en Cardinal skriftede i dens Navn for Paven, og denne tildeelte Alle Syndsforladelse. Biskop Adhemar af Puy knælede for Paven, og bad om hans Tilladelse til at betræde Guds Bei. Paven tillod det, og heftede et Kors af rødt uldent Løi paa hans høire Skulder; Mange af Forsamlingen gjorde det samme, paa mange andre Steder fulgte man dette Exempel, og af dette Tegn fik de, som droge til Palæstina, Navn af Korsfarere, og Krigen selv kaldtes Korsstoge. Paven selv undslog sig for, efter det almindelige Ønske, selv at anføre Toget, men udnævnte Adhemar til sin Legat, der skulde følge Toget. Snart meldte sig den mægtige Grev Raimund af Toulouse, og han tilbød sig ei alene

felv at følge Toget med sine Riddere, men ogsaa at understøtte Andre, som ei havde Evne til at bestride Omkostningerne. Hans Exempel opmuntrede mange andre Store, dog deltog hverken Keiseren eller nogen Konge i det første Korstog, men desto flere meldte sig dertil af underordnede Herrer. De fornemste af disse vare den nævnte Raimund af Toulouse, en gammel erfaren Kriger, der havde udmærket sig mod Saracenerne i Spanien, og under hvis Banner samlede sig mange Provenzaler og Lombarder; Hugo, Greve af Bermandois, Philip den 1stes Broder; Robert, Hertug af Normandie, Wilhelm den Erobrers ældste Søn, med hvem fulgte mange Englændere og Normanner; Robert af Flandern; Stephan af Blois, sin Tid's rigeste Prinds, med en Mængde Baroner og Riddere fra Nordfrankrig; Gotfried af Bouillon, Hertug af Nedrelothringen og hans Broder Balduin af Flandern med Tydskere fra Rhinegnene; Bohemund, Fyrste af Tarent, Søn af Robert Guiscard, og hans Fætter Tancred, dem fulgte Kiernen af den normanniske Adel.

Mange vare de Midler, som anvendtes for at opflamme til almindelig Deeltagelse i disse Tog, og ligesaa forskjellige Bevæggrundene, som bestemte de Enkelte, Nogle, som Gotfried af Bouillon, Tancred og Raimund af Toulouse, dreves af reen religiøs Begeistring, og vare sindede at forblive for bestandig i det hellige Land; Andre vilde fortjene sig Himmelen ved nogle Aars Deeltagelse i den hellige Krig; atter Andre havde Erobring og Handelsfordele til Hensigt; til disse sidste henhørte fornemmelig Bohemund af Tarent. Paven og Geistligheden undlode Intet for at befordre et Foretagende, der lovede deres Stand saamegen Indflydelse. Foruden den almindelige Syndsforladelse, vistes den Fromme denne Dei som den sikreste til Himmelen, den Uergjerrige og Erobrersyge vistes glimrende Udsigt til udødelig Ære, til store Erobring, til de

Bantroendes rige Skatte. Ogsaa nærmere Fordele tilstodes dem. Kirken tog de Bortfarendes Familie og Eiendom under sin særdeles Varetagt, og belagde dem med Bånd, som vovede at forgribe sig paa dem; deres Gjeld skulde staae uopsagt saalange de vare borte, og Renterne i den Tid estergives. Fyrsterne saae gjerne at deres mægtige Vasaller droge ud af Landet; de undertrykte Bønder toge Korsset af Lyst til dog engang at smage Friheden; ledige Personer og Dagdrivere behøvede ingen Opmuntring, Korstogene tilbød dem en Forandring, som maastee kunde blive fordeelagtig; endelig bidrog ogsaa den Overtroe, at det tusindaarige Rige, som omtales i Aabensbaringen, nu laffede til Ende, og al Verden skulde forgaae, til at forøge Antallet paa Korssets Soldater. Tøgets Begyndelse var bleven fastsat til 15de August 1096, og Enhver anvendte Mellemtiden til at træffe de nødvendige Foranstaltninger. Mange af Krigerne tænkte aldrig at vende tilbage, men toge deres Familie med sig og søgte at gjøre al deres Eiendom i Penge; der indtraadte en gylden Tid for Jøder og Lombarder, som næsten vare de eneste Pengemæglere og Aagerkarle i Occidenten. Men ogsaa tilbageblivende Fyrster og Store, Kirker og Klostre havde en rig Anledning til for ringe Priis at komme i Besiddelse af liggende Grunde og andre Eiendomme; thi rede Penge vare dengang ikke almindelige, men fandtes kun hos Kirkerne, Klostrene og enkelte Rige, og den store Mængde af Grundeiendom og Gods, som nu pludselig paa eengang var tilfals, nedsatte Priserne overmaade meget.

Første Korstog. Korsfarernes Marsch ad forstjellige
 Veie. Deres Forhold til den græske Keiser.
 Jerusalems Erobring. Kongeriget i Jerusalem
 og flere nye christne Stater i Orienten.

Den Tid, der var fastsat til Togets Begyndelse, 15de
 Aug. 1096, syntes Mange af de Yrigste for langt borte.
 1096 Peter af Amiens viste sig allerede i Foraaret 1096, for
 Gotfried af Bouillon i Spidsen for 15,000 Mand, alle-
 haande sammenrapsset Paf uden ordentlige Vaaben og Di-
 sciplin. Gotfried, enten i blind Tillid til Forsynet, eller
 fordi han ei vilde have noget med dette Paf at bestille,
 raadede Peter at drage forud, og lovede at følge efter.
 Med Peter forenede sig en anden Eventyrer, en fransk
 Adelsmand Walthar, som man formedelst hans Armod
 gjerne kaldte Walthar Habenichts, Senzavoit;
 ham fulgte en Skare forarmede franske Riddere. Hæren drog
 langs Donau gjennem Ungarn, og voxede paa Veien som
 en Sneebold. En Præst Gotschalck samlede 12000
 Mand i Rhinegnene og drog efter Peter, og en Grev
 Emich samlede sammesteds ligesaamange, og begyndte i
 Maynz og andre Stæder ved Rhinen en blodig Forsøl-
 gelse mod Jøderne, for at hevne paa dem den Forsmæ-
 delse, der var vederfaret Christi Kors. Kun Faa af Got-
 schalcks og Emichs Skarer kom længere end til Ungarn;
 allerede her bleve de formedelst deres Bold og Røverier
 oprevne. Over 200,000 Korsfarer vare inden Begyndel-
 sen af Sommeren uddragne fra Frankrig og Tydskland.
 Med Peter og Walthar gif det i Begyndelsen godt i
 Tydskland og Ungarn; de betalte hvad de fik; men snart
 manglede de Penge. Peter var ei Mand for at holde
 de vilde Skarer i Orden; de begyndte at plyndre, og fik
 derved Alle til Fiender. Walthers Hær, som var sendt

forud, blev næsten ødelagt af Bulgarene, og kun Levninger af den naaede Constantinopel. Peter, som fulgte efter, havde samme Skjæbne. I Constantinopel opførte Korsfarerne sig saa slet, at Keiser Alexius Comnenus skyndte sig med at faae dem over til Asien for at blive ihast af med dem. I Forasien bleve de uenige, og der ved et let Bytte for Seldschuckerne; de bleve aldeles slagne ved Nicæa af Sultanen i Rum Kilidsch Arslan. Walthar faldt; Peter havde fort forud reddet sig til Constantinopel; kun 3000 Mand, som paa Keiserens Forbøn frigaves, kom tilbage over Bosphorus, en sørgelig Levning af de 200,000, som i Foraaret vare uddragne.

Underledes forholdt det sig med de Hære, som de ovennævnte fyrstelige Anførere ad forskjellige Veie førte til Constantinopel. Her fandt man Orden og Krigstugt forenet med Rigdom og Pragt. Gotfried gif samme Wei som Peter, og kom uden Hinder til Thracien; hans Hær bestod af 90,000 Mand, Qvinder, Børn og Trods uberegnede.

Vel havde Keiser Alexius søgt om Hjælp i Occidenten, men de uhyre Hære af Korsfarere, som fra flere Kanter strømmede til Constantinopel, under Anførere, som hver for sig vilde handle uafhængig af ham, og blandt dem hans gamle Fiende Bohemund, gjorde ham ængstelig for sit Riges Sikkerhed. Han troede det bedste Middel til at afholde Korsfarerne fra Planer og Forsøg, hvortil nærmere Bekjendtskab med Rigets Svaghed maaskee let kunde friste dem, var at bevæge dem til at aflægge ham en Hyltingsbeed. Hugo af Vermandois, der var afgaaet over Italien paa samme Tid som Gotfried, for at gaae over tilspes, havde lidt Skibbrud ved Durazzo. Keiseren lod han med al udvortes Agtelse føre til Constantinopel, men holdt ham her i et Slags Fangenskab, aabenbar i den Hensigt at have i en saa vigtig Person et Gidsel. Gotfried forlangte strax Hugos Løsladelse, og da samme

negtedes, begyndte han at udøve Fiendtligheder i Thracien, hvorved han tvang Keiseren til strax at løslade Hugo, dog ikke førend denne havde aflagt den forlangte Hyl- dingseed. Hans Exempel og Mægling, samt Længsel efter at komme over til Asien, bevægede endelig Gotfried til at gjøre den Ed og det Løfte, at Korsfarerne skulde af deres Erobringer fra Tyrkerne tilbagegive det græske Rige dets forrige Provindsler og Stæder. Gotfried afviste høimodig de hemmelige Forslag af Bohemund, som snart ventede at komme over, at de i Forening skulde bemægtige sig Constantinopel.

Robert af Flandern havde omtrent samme Skjebne som Hugo; Bohemund ankom sidst i Aaret 1096 med 30,000 Mand. Keiseren modtog ham paa den meest smigrende Maade, og Bohemund aflagde den forlangte Hyl- dingseed, men paa ingen af Siderne troede man hinanden vel.

Raimund af Toulouse ankom under utallige Besværligheder, som Uveir og slette Veie forarsagede ham, gjennem Lombardiet og Dalmatien; han aflagde Eden, 1097men meget nødig. Endelig i Foraaret 1097 ankom Robert af Normandie og Stephan af Blois, og Kors hæren var nu samlet ved Constantinopel. Peter af Amiens slut- 1097tede sig til Gotfrieds Hær. I Mai 1097 mønstredes hele Kors hæren paa asiatisk Grund ved Nicæa; den udgjorde 300,000 Mand, men med Geistlige, Qvinder, Børn og Trods dobbelt saamange. Alexius lod kun faa græske Tropper støde til, men sørgede rigelig for Hærens Forsyning med Levnetsmidler. Mellem de forskjellige Hære fandt ei altid den bedste Forstaaelse Sted, ei heller var der nogen fælleds Overansfører, thi hver Hærfører kommanderede sin egen Hær uafhængig af de andre; et almindeligt Krigsraad bestemte Operationerne. Den pavelige Legat havde Stemme deri, og førte Opsyn over alle Kirkeanliggender og Hærens Sæder.

Korsfarernes første Foretagende var Erobringen af Aleæa, Hovedstaden i det seldschuckiske Sultanat Rum; Staden overgaves til Grækerne. Korshæren rykkede derpaa ind i Phrygien, og slog Kilidsch Arslan ved Dorhæum 1097; de fandt i Seldschuckerne tappre Modstandere, hvis Fægtemaade, den gamle parthiske, gjorde dem næsten uovervindelige. Korshæren gik derpaa til Syrien, og foretog sig efter Gotfrieds Raad Beleiringen af Antiochia. Hans Broder Balduin havde forinden forladt Hæren med endeel Riddere og Tropper, havde erobret Edeffa og stiftet et Rige sammesteds, som tjente Korsfarerne til Formuur mod Angreb fra den nordostlige Side.

Antiochias Beleiring gik langsomt og medtog hele Vinteren. Hæren smeltede sammen ved Sygdomme og det uvante Klima, og Desertion blev saa almindelig, at man endog maatte belægge den med Kirkens Band. Selv Peter af Amiens vilde rømme, men blev greben, maatte taale haarde Rebredelser, og give Anførerne det Løfte, at han aldrig mere skulde give et saa forargeligt Exempel. Den listige Bohemund havde imidlertid underhandlet med en Renegat, som førte Befaling over endeel af Stadens Værker, og faaet ham til at love Overgivelse af de ham betroede Værker mod en Sum Penge. For denne vigtige Tjeneste forlangte Bohemund af de øvrige Anførere, at Staden skulde overdrages ham, hvori de, ihvorvel kun ugjerne, indvilgede. Staden blev da overgivet til Korsfarerne i Juni 1098, dog blev dens faste Castel i Seldschuckernes Hænder. Snart maatte Korsfarerne her udstaae stor Nød. Kilidsch Arslan og Kerboga, Sultan af Mosul, tvang dem med en langt overlegen Hær til at søge Beskyttelse inden Stadens Mure. Der opstod en frygtelig Hunger og Pest, saa at selv de Modigste begyndte næsten at fortvivle. Mange forlode Hæren. Stephan af Blois drog bort, og havde Gotfried og Bohemund ikke været, saa havde maastee de fleste Anførere

gjort det samme, og overladt Hæren til sin Skjebne. Men Gotfried var som Hærens reddende Genius, og forstod at vedligeholde Enigheden, som ofte var nærved at brydes, især mellem Bohemund og Raimund. Til Ordens Vedligeholdelse i den fortvilede Stilling, hvori man befandt sig, overdroges Bohemund et Slags Overbefaling. Ogsaa til andre Midler toges Tilflugt for at opholde Hærens synkende Mod. En Præst havde faaet en Aabenbaring om, at den hellige Landse, hvormed den romerske Soldat Longinus havde gjennemboret Christi Side paa Korsset, fandtes under en Kirke i Staden. Man gravede og fandt naturligviis Landsen, og Synet af den opflammede Korsfarerne til begejstret Mod. I et Udfald, ved hvilket den hellige Landse blev baaret i Spidsen, seirede de over den langt overlegne Fiende, skjønt de vare svækkede og udtærede af Hunger og Lidelser, og Hæren neppe havde 200 Heste tilbage. Kastellet i Antiochia maatte omfide oggsaa overgive sig, og Bohemund oprettede sig nu her et Rige, hvor han forblev, men hans Fætter Tancred fulgte Gotfried mod Jerusalem.

Mod Jerusalem vovede den svækkede Hær dog ikke at drage førend den havde erholdt Forstærkning. Man vilde ogsaa, da Legaten Adhemar var død af Pest i Antiochia, at Paven selv skulde sætte sig i Spidsen, hvilket han dog afflog. Kun sparsomt kom enkelte Hobe til Forstærkning fra England og Lydsland. Uenigheden mellem Anførerne tiltog, Hugo af Bermandois og Flere droge hjem, og Hærens Kræfter svækkedes daglig. Endelig nødtes dog Anførerne, ved Krigernes brændende Iver efter at naae Jerusalem, til Gendragtighed.

Staden Jerusalem var fort iforveien atter kommen i Arabernes Hænder, da den fatimidiske Sultan i Egypten havde erobret den fra Seldschukerne. Han tilbød de samme Friheder for de christne Pillegrimme, som de forhen havde nydt, men han negtede at overlevere Staden til

Korsfarerne, hvilket var for dem Grund nok til at behandle ham som Fiende.

I Mai 1099 rykkede Kors hæren frem langs Syriens Kyst, undertvang de smaa Emirer i Tripolis, Tyrus, Sidon, Acre, og bemægtigede sig Søehavnen Joppe. Den 6te Juni pinede Korsfarerne fra en Bakke Jerusalem, et Syn, som hos dem vakte den meest levende Glæde og Andagt. De knælede, kyssede med Andagt den hellige Jord, og kunde i deres Begeistring neppe afholdes fra strax blindt hen at løbe Storm mod Stadens Mure.

Jerusalem var vel ikke mere hvad det havde været før dets Udødeliggelse af Titus, men ved sin Beliggenhed paa et høit Sted med vanskelige Tilgange, og i en rundt om øde Egn, kunde det dog endnu kaldes et fast Sted. Besætningen var ligesaa stærk som Beleiringshæren. Den første Storm, som skede uden Stiger og Maskiner, affloges. Hvor vanskeligt det end var i den øde og tørre Egn at finde det fornødne Træ til Maskiner, lod man sig dog ei afskrække fra strax at begynde en ordentlig Beleiring. For at styrke Krigernes Mod, tog man igjen sin Tilflugt til fromme Bedrag; slike fandt ofte Sted under dette Tog, og brugtes især af Raimund af Toulouse. En Præst havde havt en Aabenbaring, at det ringe Held var en Guds Straf for Hærens Uenighed og Synder, og der anstilledes derfor en almindelig Bødsfest, hvorved Alle affvore alt Had og Fiendskab. Med Præsterne i Spidsen og under Psalmers Afhyngen foretoges derpaa en høitidelig Procession rundt om Staden, lig Jøderne fordem om Jericho. Murene faldt vel ikke, men Processionen kunde dog siges at have bidraget til Stadens Indtagelse; thi da Araberne paa Murene spotviis efterabede Processionen og haanede Korsset, saa bragtes Korsfarerne derved til det yderste Raserie. I denne Stemming lode Anførerne dem løbe Storm den næste Dag. Ogsaa denne Storm blev afslaaet; Beleirernes Bærke lede især ved den græske Ild,

hvis Virkning Franterne for første Gang lærte at kjende. Nødvendigheden bød at benytte Entusiastmen, og Stormen 1099 fornyedes følgende Dag, den 15de Juni 1099, og med bedre Held. Det lykkedes Gotfried at vinde fast Fod paa Muren, og i dette Dieblif udbredtes det Rygte at man saae Adhemar og alle de forhen afdøde Korsfarere at kæmpe paa Murene. Gotfrieds tappre Skare ned slog Alt og aabnede en af Portene for de Stormende, som under Skriget "Gud vil det" uimodstaaelig styrtede ind i Staden. Nu begyndte et frygteligt Blodbad, hverken Araber eller Jøder staaedes, kun saa af Indvaanerne lodes ilive, og i Omars Moschee vadede Seierherrerne i bogstavelig Forstand i Blod. Midt under denne frygtelige Myrden erindrede Gotfried, at han nu befandt sig i Verdens helligste Stad, og i en grov ulden Skjorte begav han sig som en Bodfærdig til Opstandelsens Kirke udenfor Staden. Andagts og Bodfærdighedsfølelse foer ved dette Syn som et Lyn igjennem den hele Hær; som om det var aftalt kastede Alle deres Vaaben, og begave sig med Bodfærdighedens Laarer til hiin Kirke. Andagten afholdt dem dog ikke fra den følgende Dag at gjentage de samme blodige Scener. Alle lovpriiste nu Peter af Amiens, men besteden svarede han, at Gud havde kun behaget at tale gjennem ham som forud gjennem Bileams Asen.

Korsfarernes Bytte var umaadeligt, og Mange af ringe Stand kom til uhyre Rigdom, thi man var kommen overeens om, at Enhver skulde beholde det, som Lykken tilførte ham. Tancred fik for sin Deel Omars Moschee og det i Samme værende Guld og Sølv udgjorde mere end 6 Kamelers fulde Last; men ukjendt med al Gjerrighed afstod han en betydelig Deel til Gotfried af Bouillon, og uddeelte desuden med gavmild Haand.

Maalet, den hellige Gravs Befrielse, var naaet, men den nye Erobring havde Alt at frygte af Seldschukerne og de ægyptiske Chalifer, og man maatte tænke paa at

forsvare den. Gotfried af Bouillon valgtes til Konge i det nye Kongerige Jerusalem, men beskeden afflog han at bære en Kongekrone der, hvor Frelseren havde baaret en Tornekrone, og antog kun Titel af den hellige Gravs Beskytter. Ved de mægtige Baroner eller store Kronvasaller, og ved Patriarchen af Jerusalem blev hans Magt meget indskrænket; han maatte ogsaa finde sig i at erkjende Paven som Overlehnsherre.

Det nye og ubetydelige Rige truedes strax med Undergang af en 300,000 Mand stærk ægyptisk Hær, mod hvilken Gotfried kunde stille kun 20,000 Krigere; men Christi hellige Kors, som man foregav strax efter Stadens Indtagelse at have fundet, styrkede deres Mod, og Gotfried slog Fienden aldeles ved Askalon 1099.

Som afhængige af Kongeriget Jerusalem skulde betragtes de øvrige Stater, som af Korsfarerne allerede vare, deels fort efter bleve oprettede, nemlig i Edeßa under Balduin, i Antiochia under Bohemund, og i Liberas under Tancred. De indrettedes alle efter occidentalst Mønster. Gotfried døde allerede 1100, og hans Broder Balduin af Edeßa fulgte ham paa Thronen, og ham fulgte hans Fætter Balduin 2. Jerusalem erobredes vel 1187 af den ægyptiske Sultan Saladin, dog vedbleve ligesuldt Titulærkonger af Jerusalem. De øvrige nye Stater havde samme Skjebne, og kom efterhaanden i de Bantroes Hænder. Hvad der især skadede de Christnes Sag i Orienten var Mangel paa al Forbindelse og Fælledsaand mellem de forskjellige Anførere, som aldrig kunde forliges, Geistlighedens Fordringer og Stridigheder med Fyrsterne, endelig de græske Keiseres liden Tiltroe til de nye Stater og liden Lyst til at understøtte dem, men heri vare Korsfarerne selv for en stor Deel Skyld ved deres slette og tvetydige Opførsel. Alt dette affjølede Iveren hos de Christne i Orienten, medens deres Brødre i Occidenten endnu opflammedes ved Rygtet om Korsfarernes Bedrifter, ved Opfordringer og

Uabenbaringer. En nye Hær paa 70,000 Mand, ja endog en Markgrevinde Ida af Østerrig og flere Fruentimmere deeltog personlig i Toget, vilde 1102 ile de Christne i Palæstina til Hjælp, men hele Hæren opreves allerede i Forasien af Seldschukerne.

De græske Keisere vandt ved første Korstog endeel af de forrige Besiddelser i Asien igjen tilbage, især Kysterne og nogle Der, saa at Seldschukerne udelukkedes fra Havet.

38.

Andet Korstog 1147. Conrad 3die og Ludvig 7de.

Blandt de Christnes Fiender i Orienten blev snart farligst Atabeken i Haleb og Mosul, Zenghi, en driftig, 1144 tapper og listig Mand, som 1144 erobrede Edessa, denne Formuur for de Christne Niger. Hans Søn Nureddin, som fulgte ham, overgik endog Faderen i Herskertalenter.

Tabet af Edessa vakte Bekymringer i Europa; Pave Eugenius 3die lod opfordre til et nyt Korstog, og fandt en ny Peter af Amiens i den hellige Bernhard af Clairvaux, som skönt af ridderlig Herkomst, dog af Iver for Religionen var bleven Cisterciensermunk, og var kommen i stort Ry for Hellighed, ja endog for Mirakelkure. Endnu havde ingen Monarch selv taget Korset, men Bernhards Beltalenhed bevægede to af den Tids mægtigste Fyrster til at drage til Palæstina, nemlig Keiser Conrad 3die og Ludvig 7de af Frankrig. Ludvig 7de havde nylig, paa et Tog mod en oprørsf Basal, ladet 1300 Mennesker indebrænde i en Kirke, og troede bedst at kunne lette sin betyngede Samvittighed ved et Korstog. Han modtog knælende Korset af Bernhards Haand, og opfordrede Frankrigs fornemste Udel og Geistlighed til det samme, da Bernhard paa en Forsamling i Bezelai 1146 med begejstret Beltalenhed opfordrede til den hellige Gravs Forsvar. Bernhard havde ei engang Kors nok til

Alle, som forlangte, men maatte skære sin Kappe itu til deraf at gjøre Kors.

Nødig vilde Conrad Idie, der i sin Ungdom havde været i Palæstina, udsætte sig for de ham velbekjendte Møjsommeligheder og Farer; hans egne Anliggender i Tydskland og Italien syntes desuden noksom at kunne fordrø hans Nærværelse hjemme. Men Bernhard forfulgte ham overalt, og det lykkedes ham omsider i Speyer at bevæge Keiseren til at modtage af hans Haand Korsset og en indviet Fane; flere af Tydsklands Hertuger, Bisper og Store toge tillige Korsset. Paven meddeelte Uklad og de Fordele, som vare tilstaaede de første Korsfarere, men advarede tillige mod den altfor store Pragt og Ddselhed i Baaben og Ridetøi, som da var almindelig, og raadede hellere at anvende Bekostninger paa det mere Nyttige.

Conrad satte sig først i Marsch med over 200,000 Mand, blandt hvilke ikke mindre end 70,000 bepantrede Riddere, ad samme Wei, som Gotfried af Bouillon havde taget. Hans Svoger, den græske Keiser Manuel, tillod ham en fredelig Gjennemmarsch gjennem sine Stater, men ved Grækerne's store Egennytte kom det snart til Uenighed og endog til blodige Optrin mellem dem og Tydskerne. Af troløse græske Weivisere blev Keiserens Hær ført vild og forladt mellem Taurus's Bjergkjæder, og der overfaldt og nedhugget af Seldschukerne; den svandt ind ved Mangel og Sygdomme, og neppe en Tiendedeel af den kom tilbage til Nicæa.

Noget sildigere havde den franske Konge begivet sig paa Marschen ad den samme Wei med omtrent ligesaa stærk Hær. Ogsaa han maatte erfare mange Træk af græsk Troløshed, men da hans Hær opførte sig med mere Fiinhed, saa blev Forholdet i det Udvortes godt. Manuel lovede at skaffe Levnetsmidler, men Ludvig og hans Baroner maatte aflægge Hyltingsæed. Ludvig forenede sig ved Nicæa med Levningerne af Conrads Hær. Man besluttede

at følge Spøkysten for at undgaae det indre øde Land; de græske faste Stæder lukkede Portene for dem, Levnetsmidler folgtes kun til saa uhorste Priser at kun de Rige kunde faae Noget, og Hæren led ved Overfald af Fienden, med hvem Grækerne hemmelig stode i Forbindelse. Saaledes svækkedes Hæren betydelig paa denne Marsch, og især ved deres Troesforvandre Grækernes Troløshed. Den naaede endelig Jerusalem, og i Forening med Bladin 3 fore-

1148stog begge Fyrster sig nu et Tog til Damaskus **1148**. Dette Tog mislykkedes aldeles ved de christne bundsforvandre Baroner i Palæstina og Syrien, som havde ladet sig bestikke af Damascenerne; det hedder dog at disse havde givet dem forgyldt Kobber istedetfor Guld. Man maatte ile med Tilbagetoget for ei aldeles at ødelægges af den mægtige Nureddin. Fuld af Brede over de Christnes

1148 Troløshed vendte Conrad tilbage **1148**, og den franske

1149 Konge det følgende Aar **1149**. Den hellige Bernhard græmmede sig over Togets ullykkelige Udfald; han skjød Skylden paa de Christnes Uenighed og Ryggesløshed, og ei med Uret.

Efter Ludvigs Afreise bemægtigede Nureddin sig det Meste af Fyrstendømmet Antiochia og flere Stæder. Det indbyrdes Had mellem de allerede i første Kørstog opkomne geistlige Ridderordener Johanniterne og Tempelherrene, og den liden Enighed mellem de høist blandede Undersaatter af Kongeriget Jerusalem, til hvilke hørte en stor Deel af Europas meest forvorne Pak, banede let Veie for hans Erobringer. Fatimidernes Dynastie blev styrket i Egypten, og Saladin eller Salaheddin blev Herre i dette Land, og bemægtigede sig efter Nureddins Død tillige dennes Lande i Asien. Han er Stifter af Ayyubidernes Dynastie (see § 17). I Krigen med denne farlige Fiende vare de Christne saa uheldige, at de mistede næsten alle deres Stæder. Kongen, den uduelige Beit eller Guido af Lusignan, blev fangen i et stort Slag

ved **Liberias** 1187. Det hellige Kors blev her tabt og siden aldrig gjenfundet. Seierherren lod nedhugge over 200 Johanniter og Tempelherrer. Kort efter maatte Jerusalem overgive sig; de rige Indbyggere maatte løskjøbe sig og forlade Staden, de fattige bleve Fanger. Halvmaanen plantedes i Korsets Sted paa Hovedtemplets Tinde, og Islamismen blev gjort herskende. Dog viste Seierherren stille Barmhertighed og Høimodighed, som udgjorde et Hovedtræk i denne Fyrstes Charakter.

39.

Tredie Korstog 1189. Keiser Frederich 1ste Barbarossa. Philip 2den August og Richard Løvehjerte.

Jerusalems Tab vakte Skræk og Forbauselse i Europa; de Christne i Orienten søgte paa det meest trængende om Hjælp, og Paven arbejdede af al Iver paa at faae et nyt Korstog istand. Ei mindre end tre kronede Hoveder lode sig nu betegne med Korset, nemlig den tydske Keiser og Kongerne af Frankrig og England. Paven tilstod Korsfarerne Uflad og de forommeldte Fordele, og til Omkostningernes Bestridelse paalagdes i alle Lande en Tiende under Navn af Saladinstiende, fra hvilken ei engang Geistligheden var undtagen.

Keiser Frederich 1ste Barbarossa, skjønt allerede 70 Aar gammel, og skjønt han i sin Farbroder Conrads Følge havde prøvet et Korstogs Besværligheder, satte sig dog selv i Spidsen for Toget. Han underhandlede om sin Gjennemmarsch baade med den græske Keiser og med Sultanen af Iconium, eller Cogni, der ogsaa kunde have Grund til at frygte for Erobreren Saladin. Keiserens Hær indbefattede Kjernen af Tydslands Ridderstab, og han havde rensset den for alt Udskud og Ripsraps.

Han brød op 1189 med 150,000 Mand, ad samme Wei som Gotfried af Bouillon. Marschens Besværligheder bleve snart følelige; han maatte tugte Bulgarerne. I det græske Rige gif det i Førstningen godt, men da Nogle havde sat den svage Keiser Isaaq Angelus i Hovedet, at Keiseren havde Anslag for mod Riget, saa ophørte den gode Forstaaelse; Frederich maatte bruge Magten for at skaffe sig Levnetsmidler, og Patriarchen i Constantinopel anpriste offentlig Mord paa de tydske Korsfarer, som en for-tjenstfuld Handling. I Foraaret 1190 satte Frederich over til Asien; her viste Sultanen af Iconium sig som Forræder; han modsatte sig Keiserens Gjennemmarsch med væbnet Haand, men blev overvunden, og hans Hovedstad Cogni blev indtaget, hvor man fandt umaadeligt Bytte. Keiseren drog derpaa gjennem Armenien over de tauriske Bjerge til Seleucia, hvor hans Heltebane havde Ende 1190; han enten druknede eller paadrog sig et Slagflod ved at gjennemvade Floden Saleph. Mange af hans Krigere droge nu hjem, de øvrige fulgte hans Søn Frederich af Schwaben til Antiochia, hvor Pest bortrev de Fleste; Resten, omtrent 5000 Mand, førte Frederich til Acre, som dengang heftig beleiredes af de Christne.

Saladin havde havt Tid nok til at udvide sine Erobringer. Men for Tyrus, hvorhen de Udvandrede fra Jerusalem og de flere erobrede Stæder havde begivet sig, og hvortil kom Forstærkninger fra Europa under Conrad af Montferrat, fandt han en saa heftig Modstand, at han maatte ophæve Beleiringen. Tyrus blev et vigtigt Punkt for Korsfarerne, hvorfra Udgangen til Saladins Stater altid stod dem aaben tilføes. For om muligt at sætte Splid mellem de Christne og fortrænge den duelige Anfører Conrad af Montferrat, løsgav han Guido af Lusignan. De Christne foretoge nu Beleiringen af Ptolemais, men samme varede i 3 Aar, og endte først efter den franske og den engelske Konges Ankomst.

Philip 2 August af Frankrig og Henrik 2 af England havde ved en Sammenkomst i Gi fors 1188 bilagt deres Stridigheder, og efter Opfordring af Biskop Wilhelm af Tyrus taget Korset, tilligemed en Mængde Riddere og Biskopper. Henrik døde 1189, men hans Søn og Eftermand den tappre Richard Løvehjerte besjeledes af Jver for Sagen. Begge Konger enedes om at drage tilføes, handle i Forening og dele alle Erobringer. Men de vare af altfor forskjellig Charakteer til at Enighed mellem dem længe kunde bestaae. Begge vare tappre, men Richard stødte ved sit stolte bydende Væsen sin mistænkelige og misundelige Medbeiler. Den første Samlingsplads for begge Hære var ved Bezelay, den næste skulde være ved Messina; her udbrød den første Misforstaaelse mellem dem. Philip seilede forud til Palæstina, Richard fulgte efter men led af Storm ved Cypern. Den derværende Regent Isaafe Comnenus lod plyndre de strandede Skibe, hvilket foranledigede Richard til at erobre Den; han folgte den til Tempelherrerne, som igjen overlod ham den, hvorpaa han igjen overlod den til Guido af Lusignan, hvis Slægt herskede over Den til 1475. Den sidste Konges Enke afstod Den til Benedig 1486.

Bed Ptolemais forenede begge Konger sig igjen, og her forøgedes den gamle Jversyge imellem dem. Det ærgrede Richard, at Ostlænderne ansaae den franske Konge høiere end ham; han søgte derfor altid i Pragt at overgaae sin Medbeiler, og lod ingen Leilighed gaae forbi til at vise sin Færdighed i ridderlige Dveller, og en til Forvovenshed grændsende Tapperhed. Hertil kom at Richard negtede at dele Cypern med Philip, da han paastod, at den aftalte Deling kun gjaldt Erobringer, som gjordes i Palæstina fra de Bantroende, og videre, at da Stemmerne om den titulaire Kongeværdighed af Jerusalem vare deelte mellem Guido af Lusignan og Conrad af Montferat, tog Richard Partie med den første, Philip med den sidste. Begge Konger

erobrede i Fælledsflab Ptolemais 1191, og under allehaande Paastud forlod nu Philip Palæstina med sin Hær, efterat han dog først havde givet Richard det høitidelige Løfte, at han ei skulde foretage sig noget mod hans Lande, medens Richard var fraværende, et Løfte, som han kun slet holdt. Richard forblev i Palæstina, erobrede hele Søehysten og nærmede sig Jerusalem. Men Urolighederne, som hans Broder Johan vakte i England, og dennes Forbindelse med Philip August, som gjorde Indfald i Richards franske Arvelande, nødte ham til at tænke paa sit Tilbagetog. Han sluttede da en Stilstand med Saladin paa 3 Aar, 3 Maaneder, 3 Uger og 3 Dage. Saladin beholdt Jerusalem men lovede de Christne fri Balsfart til de hellige Stæder; Frankerne beholdt Søehysterne.

Richard begav sig paa Hjemreisen 1192, og da han led Skibbrud ved Aquileia, vilde han forklædt som Pilegrim drage igjennem Tydskland; men i det Østerrigste blev han kjendt og tagen tilfange af Leopold, der ved Indtagelsen af Ptolemais var bleven fornærmet af Richard. Leopold overlod ham for 60,000 Mark Sølv til Henrik 6, der ogsaa var hans Fiende, og af Gjerrighed greb Leiligheden til at afpresse ham en betydelig Løsepenge. Han holdt Richard fangen i over et Aar, og løslod ham 1194 for 150,000 Mark Sølv.

1193 Saladin døde 1193, og de Uroligheder, som opstod i Asien efter hans Død, foranledigede Frankerne til at bryde den indgangne Vaabenstilstand, og en nye Korshær af Ungarer og Tydskere gik til Palæstina 1196, men udrettede ei synderligt. Innocents 3 opfordrede til et nyt Tog 1198 og en Mængde franske Vasaller toge Korset *). Toget skulde gjælde Hovedsædet for Fiendernes Magt Ægypten, hvor dengang indre Uroligheder herskede. Man sluttede

---

*) Efter Rogles Inddeling det 4de Korstog, efter Andres det 5te.

en Forening med Benedig at Republiken for 85,000 Mark Sølv og Delingen af alle Erobringere skulde føre Korbhæren over og forsyne den i 9 Maaneder med alle Fornødenheder. Men da Korbfarerne ei forud kunde betale den lovede Sum, foreslog Dogen den blinde Dandolo dem, at de først skulde for Benedig undertvinge nogle frafaldne dalmatiske Steder, og de indlude sig derpaa, skjønt mod Paven's Villie, som endog satte dem i Band. I det græske Rige var imidlertid foregaaet en Thronrevolution. Izaak Angelus var 1195 bleven affat, blindet og kastet i Fængsel af sin Broder Alexius. En Søn af Izaak, Alexius, kom til Benedig at søge om Korbfarernes Hjælp, og hans Ansøgning understøttedes af hans Svoger Keiser Philip af Schwaben. Hans store Løfter, nemlig 200,000 Mark Sølv, den græske Kirkes Underkastelse under Paven, og Grækernes Deeltagelse i Korbstogene, loffede Anførerne; Venetianerne havde desuden deres Handelsforbindelser for Die ved alle Leiligheder. Constantinopel blev indtaget efter 12 Dages Beleiring 1203; Usurpateuren Alexius flygtede og den blinde Izaak¹²⁰³ Angelus sattes igjen paa Thronen. Han maatte forpligte sig til Opfyldelsen af de Løfter, som vare givne af hans Søn, og til denne afstod han ogsaa snart sin Krone. Men at opfylde disse Løfter var ikke saa let; den græske og latinske Kirke under Paven vakte almindelig Afsthe hos Grækerne, og Hadet mod den nye Keiser forøgedes, da han, for at fyldestgjøre sit Løfte, maatte forgribe sig paa Kirkens Skatte. Korbfarernes flette Opførsel gjorde Sagen end værre. Af Religionssiver tændte de Ild paa en Mosche, som den forrige Keiser havde tilladt Tyrkerne at anlægge i Staden, og herved vakktes en farlig Ildbrand, som i 8 Dage lagde en stor Deel af Staden i Aske. Alt kom nu i Oprør; man forlangte en nye Keiser, og da flere havde afslaaet Kronen, opkastede endelig Skatmesteren Alexius Murzuphulus (d. e. med store Dienbryn) af Familien Ducas sig til Keiser, og lod Alexius om-

bringe; Tsaak døde i Fængsel. Da den nye Keiser naturligviis negtede at opfylde Korsfarernes Forlangende, lod Paven præke Korstog imod ham. Constantinopel stormedes atter i 3 Dage 1204; en stor Deel lagdes atter i Aske, Murzuphulus undsljede og Staden plyndredes paa det grusomste; de af Grækerne saalænge undertrykte Tilhængere af den latinske Kirke greb nu Leiligheden til at udøve en blodig Hevn. Byttet var umaadeligt, større siger Skribenten end hele Occidenten kunde opvise, thi Constantinopel var dengang Verdens rigeste Stad; det deeldes mellem de franske og italienske Krigere i Forhold til Enhvers Rang og Stand. Korsfarerne ei alene plyndrede, men myrdede og skjændede paa den skammeligste Maade. Den græske Cultus forhaanedes, Svirelag holdtes i Kirkerne, og et offentligt Fruentimmer maatte sætte sig paa Patriarchens Throne.

Det vigtigste Bytte var dog Riget selv, som Scierherren deelte i 4 Dele. En Fjerdedeel skulde tilfalde den, som valgtes til Keiser, det Dyrige skulde uddeles som Lehn, saaledes at Venetianerne fik det Halve deraf og den franske og lombardiske Adel det andet Halve; til at vælge den nye Keiser i det nye indskrænkede Rige, som man gav Navn af det latinske Keiserdømme, udnævntes 6 italienske og ligesaa mange franske Herrer; Alt indrettedes i Riget paa occidentalst Viis. Da Dandolo undslod sig for at modtage Kronen, valgte man Grev Balduin af Flandern. Venedig fik for sin Deel Romanien, det Meste af Peloponnes og de fleste Kyster og Dæ i det adriatiske Hav; de Franskes Andeel udstykkedes i en Mængde Lehn til de mange Riddere og Store. Men ikke alle de Lande man uddeelte vare endnu erobrede, især var dette Tilfældet i Asien, hvor det lykkedes 2 Prætendenter at oprette uafhængige Riger. Theodor Lascaris, Alexius den 3die's Svigersøn, oprettede et Rige i Nicæa, som beholdt Navn af det græske Keiserdømme 1206;

2 andre Prindsler af Compernes Huus satte sig fast i Pontus, og stiftede et ^{ne} Rige, som kaldtes Keiserdømmet Trapezunt.

Fra nu af fik Korstogene et dobbelt Formaal, at erobre det hellige Land og at beskytte det latinske Rige; det første Formaal var bleven en Vndlingsidee hos Innocents 3, for hvis Fremme han arbejdede med al Iver; han bestemte dertil en Trediedeel af sine egne og Cardinals lernes Indtægter, og paalagde Geistligheden en Skat. Men Stridighederne i Tydskland efter Henrik 6tes Død, og Krigen med Albigenserne i Sydfrankrig begunstigede ikke noget stort Foretagende mod Orienten. Dog havde de bittere Erfaringer endnu ikke kunnet tilintetgjøre Decidentalernes blinde Iver. Som den høieste Grad af fanatisk Raseri maa her anføres, at 1212 begav et Antal af 50,000 Børn, forførte og anførte af Præster, sig paa Veien for at erobre det hellige Land; 20,000 fra Tydskland gik over Alperne, men omkom næsten Alle af Hunger og Udmattelse, 30,000 gik fra Frankrig, blev i Marseille, ved Løfte om frie Overfart, lokkede ombord af Slavehandlere, og solgte til Saracenerne. Forgjeves søgte Innocents 3 nu at faae nogen Fyrste til at tage Korset; efter hans Død drog Andreas af Ungarn til det hellige Land 1217, men Toget var kun fort og uden Følger. Heldigere var 1218 en Hær af Tydskere og Sydeuropæere under Wilhelm af Holland, der i Forening med Kongen af Jerusalem erobrede Damiata, og bragte Sultanen af Egypten i en saadan Knibe, at han 1221 endog tilbød sig at udlevere Jerusa-¹²211 lem til de Christne. Den pavelige Legat, som fulgte Toget, forhindrede denne fordeelagtige Fred, og Lykken vendte sig siden saaledes, at de Christne maatte ansee det som et stort Held, at Sultanen tillod dem uhindret Hjemfart mod at rømme Damiata *).

*) Regnes af Nogle som det 5te Korstog.

Fjerde Korstog 1218 og femte Korstog 1248 *).

Frederich 2 og Ludvig 9 eller den hellige.

Keiser Frederich 2 havde allerede ved sin Kroning 1215 maattet love Innocents 3 et Korstog, men indre Anliggender, især de lombardiske Stæders Opsætsighed, havde oftere nødt ham til at søge Innocents's Eftermand om Udsættelse. Endelig 1227 tænkte han for Alvor paa at opfylde sit Løfte, og uagtet smitsomme Sygdomme bortrev mange af hans Soldater, affeilede han dog fra Italien, men blev paa Veien selv angrebet af Smitten, maatte vende om, og en stor Deel af Hæren gif nu hjem. Pave Gregor den 9de ansaae det Hele som en Udflugt, sammenlignede Keiseren med Dyret i Rabenbaringen og satte ham i Band. Til Frederichs Retfærdiggjørelse vilde han ikke høre noget. For at retfærdiggjøre sig for den offentlige Mening ilede

1228 Keiseren, strax han var helbredet, til Palæstina 1228, uden først at være bleven forliget med Paven eller løst af Band. Paven forbød Alle og Enhver at indlade sig med den bandlyste Fyrste, og i Palæstina vilde hverken Johanniter eller Tempelherrer have noget med ham at bestille, og alle Christne affyede ham; kun den tydske Orden blev ham troe. Han erobrede dog nogle Stæder og den ægyptiske Sultan, som just laae i Strid med Sultanen af Damask, sluttede en 10aarig Waabensstilstand og afstod de Christne Jerusalem, Betlehem, Nazareth og en Strækning Land 1229. Men Patriarchen af Jerusalem og hans Geistlige negtede at krone ham som en Bandsat, hvorfor han selv i Hovedkirken for Høialteret paasatte sig Jerusalems Krone. Paven var saa misfornøiet med Waabensstilstanden, at han endog stræbte at bevæge Sultanen til ei at overlevere Keiseren de hellige Stæder, og Tempelherrernes Had gif saavidt, at de endog vilde spille Keiseren

*) Efter Andre det 6te og 7de.

i Sultanens Hænder, og røbede for denne den Dag Frederich med lidet Følge vilde begive sig til Jordans hellige Flod; men Sultanen, redeligere end de, sendte høimodig deres Brev til Keiseren. Frederich vendte derpaa tilbage til Italien, hvor Paven havde været virksom for at skaffe ham Fiender, men som snart maatte føle de keiserlige Baabens Overvægt, saa at Paven endelig nødtes til Fred, og til at ophæve Bandsættelsen 1230. Baaben-¹²³⁰stilstanden i Orienten blev nu snart brudt, og Jerusalem igjen frataget de Christne, hvis Besiddelser i hine Egne nu mere og mere gik tilgrunde. Keiserens og Pavens Stridigheder bidroge dertil meget, og Tog til Preussen, Liefland og Spanien for at omvende Hedningerne afdroge mange Korsfarere fra Palæstina, ihvorvel dog altid enkelte Hobe, især Franskmænd, vedbleve at drage did, men hvor de af Mangel paa Sammenhæng og Enighed ei høstede de Fordele, de kunde have draget af den Knibe, hvori Tyrker og Araber nu vare bragte ved Mogolernes Erobringer i hine Egne. Jerusalem blev dog de Christne tilbagegivet 1243.

Endnu engang lykkedes det Paven at bevæge en mægtig Monarch til at tage Korset, nemlig den franske Konge Ludvig den 9de eller den hellige, der altid havde udmærket sig ved sin Fromhed. Chowaresmierne, et Folk fra Hsiasien østfor det kaspiske Hav, bleve fortrængte af Mogolerne, toge Tjeneste hos den ægyptiske Sultan mod Sultanen af Damask, og Palæstina ødelagdes af dem frygteligere end nogensinde forhen; de Christne mistede alle faste Pladse paa Akko nær, og Veien for Pillegrimerne blev nu aldeles spærret. Innocents 4 opfordrede til et almindeligt Korstog, og paabød en almindelig Fred i Europa, paa 4 Aar. Ludvig havde i en svær Sygdom gjort det Løfte at tage Korset, og dette bestemte ham vel mere end alle Pavens Opfordringer til et Foretagende, hvorfra hverken hans floges Moder Blancas eller

flere af hans Stores Forestillinger kunde afholde ham. Med en Hær paa 50,000 Mand tiltraadte han Toget

1248 1248. Hans Plan var at angribe Ægypten, efter hvis Erobring Palæstinas vilde være let. Han var i Begyndelsen heldig og erobrede Damiate, og drog derfra langs Nilen til Kahira. Han slog Fienden ved Mansura; men snart led hans Hær saameget ved Mangel og Sygdomme, da Fienden affaar al Tilførsel, at der ikke blev andet Raad end at trække sig tilbage til Damiate. Men neppe var Tilbagetoget begyndt, før den overlegne Fiende var ham paa Halsen; Sultanen Turan Scha afflog al Underhandling, og Ludvig maatte tilsidst give sig tilfange med den hele Hær. Alle Syge og Saarede lod Sultanen strax nedfable, de øvrige søgte han ved Dødsfrygt at tvinge til at antage Islamismen. Endelig slutte-

1250 des en Fred 1250. Ludvig maatte love at rømme Damiate, og at betale en Million gyldne Byzantiner *), omtrent 100,000 Mark Sølv, for Hærens Løsladelse; denne bestod da omtrent af 12,000 Mand. Men nu opstod i Ægypten en farlig Opstand mod Sultanen; de misfornøiede Emirer, som frygtede deres egen Undergang ved Frankernes Afreise, ophidsede Mamlukerne, Sultanens Livvagt og Leiesoldater, bestaaende af unge Slaver fra Türkistan, som opdroges i den muhammedanske Religion. De dræbte Sultanen og gjorde Ende paa Ajubidernes

1250 Herredømme 1250. Den unge Sultan, med hvem Mamlukernes eller Bahariternes Herredømme begynder i Ægypten, bekræftede det sluttede Forlig, og Ludvig begav sig til Akko, men uagtet Løsepengene npiagtig bleve betalte, saa beholdt dog Mamlukerne næsten alle Soldaterne som Slaver. Denne Troløshed bevægede Ludvig til at blive i Palæstina, og at tænke paa nye Rustninger, sjønt Tingenes farlige Stilling i Frankrige baade hindrede fra at kunne sende ham ny Hjælp derfra, og tillige kunde fordre

*) Byzantiner var en græsk Mynt.

hans Nærværrelse. En Sværmer Jacob havde paa Efterretningen om Kongens Fangenskab ophidset over 100,000 Mennesker af de laveste Klasser, deraf Navnet Pastoureaux Pastorelli, til at foretage et Korstog til Kongens Befrielse; men han præfede tillige mod Paven, Geistligheden og Munkene, som den fornemste Marsag til den Ulykke, som havde rammet, og denne Tale fandt meget Bifald. Denne Sværm tillod sig de største Udskielser, Mord og Plyndring, og blev snart farlig for Regjeringen selv, som i Begyndelsen havde seet gjennem Fingre med den, men nu neppe formaaede at dæmpe dens Uvæsen. Hans Moder Blancas Død nødte ham endelig til at tænke paa Tilbagereisen, og efterat han havde sat alle Kysterne i vedbørlig Forsvarsstand, vendte han tilbage til Frankrig 1254.

1254

Ludvig troede sig dog endnu ikke løst fra sine Forpligtelser. Han besluttede sig 1270 til et nyt Korstog, ¹²⁷⁰ skjønt han da var saa gammel og svag, at han ei engang kunde bære sin fulde Rustning, eller havde Kraft nok til at stige tilhest. Med 60,000 Mand indskibede han sig først til Sardinien. Her forandrede sig til Alles Forundring Toget til et Tog mod Tunis. Heri var hans Broder Carl af Anjou, Kongen af Neapel og Sicilien, Skyld; han vilde tvinge Kongen af Tunis til Tribut, og angav dette Land som Hovedkilden til alle Mamlukernes Hjælpemidler; den for Christendommens Udbredelse saa nidkjære Ludvig havde tillige det Haab at omvende Kongen af Tunis. Han landede ved Tunis, men smitsomme Sygdomme bortreve hans Soldater, og Ludvig blev selv et Offer for samme i August 1270. Hans Søn Philip ¹²⁷⁰ fortsatte Krigen, og nødte den tunesiske Konge til at love Carl Tribut. Det ulykkelige Udfald af Ludvigs Tog til Egypten bidrog meget til hos Fyrsterne at kjøle Jveren for det hellige Lands Befrielse, hvorpaa nu næsten i 200 Aar vare gjorte saa kostbare og blodige Forsøg. Paverne

søgte vel at opflamme Iveren, men brugte ofte Korstogene som Paaskud til Udpresninger, stødte Fyrsterne ved deres bydende Tone, og skadede derved selv ofte den Sag, som de vilde fremme. Tog til Christendommens Udbredelse blandt de slaviske Folk gav ogsaa Korstogene en anden Retning end til Palæstina. Efter Ludvigs Afreise fra Palæstina 1254 geraadede de Christne eller Latinerne i Palæstina i stor Nød. De besadde endnu kun nogle Stæder; Akko var en almindelig Samlingsplads, og stod under Herredømme af flere Nationer, som udøvede Jurisdiction hver i sine Qvarterer; nogle Stæder tilhørte Johannerne og Tempelherrerne. Strid om Brugen af en Kirke i Akko bragte 1255 det længe ulmende Had mellem Venetianerne og Genueserne til at udbryde i en langvarig og blodig Krig, som ogsaa bidrog til at berøve Palæstina sine Forsvarere. Mamlukerne begyndte snart igjen Fiendtlighederne. Vel bragte Mogolernes Fremtrængen Mamluker og Christne til at forene sig mod den fælleds Fiende, hvis Fremskridt de ogsaa paa denne Kant satte Grændser; ¹²⁹¹men denne Enighed var snart forbi, og 1291 fratog Mamlukerne de Christne deres sidste Besiddelse i Palæstina, Staden Tyrus. Saaledes var efter en 200aarig Kamp, som man regner har kostet Europa 7 Millioner Mennesker, de Christnes Forhold til det hellige Land det samme, som det havde været ved Krigens Begyndelse.

41.

Korstogenes vigtigste Følger.

Vel opnaaedes ikke Korstogenes Hovedformaal, men som alle store Begivenheder havde de ikke destomindre saavel nærmere umiddelbare, som fjernere og middelbare Følger.

1. En nøiere og varigere Forening grundedes mellem Orienten og Occidenten. Middelet til at vedligeholde denne Forbindelse var fornemlig Hahdelen, som

dreves især af de italienske Stæder Benedig, Genua, Pisa, Amalfi og Florentz; de kom herved i Flor, og vare de eneste Markedspladse for Ostindiens Vare, hvis Veie da gik over Syrien, Palæstina og Egypten. Nye Producter bleve nu først Europæerne bekendte, som Sulferrøret, nye Maskiner, s. Ex. Vindmøller. Kundskabernes Kreds udvidedes ved Bekjendtskabet med saamange nye Folk, Forsatninger, Religioner, Skikke og Indretninger. Den romantiske Poesie fandt i Korstogene og det ved dem uddannede Ridderskab en rig Kilde; ved de mange Nationers Sammenblanding opstod et nyt Sprog *Lingua franca*.

2. En nærmere, for Kulturen gavnlig Forbindelse knyttedes mellem de europæiske Stater, som forhen havde været saagodtsom uden nogen Forbindelse.

3. Lehnsvæsenets skadelige Indflydelse formindskedes. De rige Vasaller maatte ofte pantsætte deres Lehn til at bestride Omkostningerne til deres Deeltagelse i Korstogene, og kunde siden ei altid indløse dem; mange Vasaller fandt desuden deres Grav i Palæstina, og deres Lehn enten hjemfaldt til Lehnsherren eller kom i andre Hænder og deelestes ofte i flere mindre. Fyrsterne havde saaledes Anledning til at inddrage mange Lehn, og kunde, da saamange Vasaller, og det gjerne de mægtigste, vare fraværende paa saa fjerne Tog, desbedre holde de tilbageværende i Lydighed, og bedre hævde deres egen og Lovens Anseelse.

4. Middeltbart virkede Korstogene til at der dannedes en frie Borger- og Bondestand, der siden i flere Stater dannede en Frediestand, hvilket bidrog meget til at fremme Kultur og Sædelighed.

5. Riddereskabet, som var opstaaet allerede før Korstogene, beholdt ved disse sin fuldkomne Uddannelse, og Ridderaaften virkede

meget fordeelagtigt til Kulturens og Sædelighedens Befordring. Tre særegne geistlige Ridderordener skulde Korstogene om deres Oprindelse, nemlig Johanniterne, Tempelherrerne og Marianerne.

Johanniterne er af disse den ældste. Længe før Korstogene havde Kjøbmænd fra Amalfi i Nedreitalien, som dreve stærk Handel paa Orienten, faaet Tilladelse til at bygge en Kirke og et Hospital for syge og fattige Pillegrimme, nærved den hellige Gravs Kirke i Jerusalem. Denne menneskekjærlige Indretning vedligeholdtes ved Collecter og milde Gaver. En Mester forestod Stiftelsen og dens Opvartere udgjorde et Broderskab, hvis Patron var Johannes den Døber. Ved Jerusalem's Erobring fik Stiftelsen større Indtægter, og Forstanderen Gerhard lagde den første Grund til en geistlig Orden, som fik fuldstændige Ordensregler og bekræftedes af Paven 1120. Hospitalerne eller Johanniterne, som Brødrene ogsaa kaldtes, aflagde de sædvanlige Munkeløfter om Armod, Kydskhed og Lydighed. Da Ordensens Medlemmer snart bleve saa talrige, at de deeltog med i Krigen, saa deeltedes de i Riddere, der skulde føre Baaben til Religionens og Pillegrimmernes Forsvar, tjenende Brødre, som skulde pleie de Syge, og Præster, som blot havde med Gudstjenesten. Ordensens Dragt var sort Skappe med et hvidt ottekantet Kors; Formanden kaldtes Stormester; Ordenen havde ogsaa affilierede eller verdslige Medlemmer; selv Fruentimmer af rene Sæder, som levede i Klostre, kunde indlemmes som Søstre. Ved rige Gaver kom Ordenen snart i Besiddelse af store Rigdomme og Godser i næsten alle Christenhedens Lande. Paverne begunstigede Ordenen meget, da de ansaae den som et nyttigt Værktøj; men den blev snart overmodig, og kom i heftige Stridigheder med Geistligheden i Orienten og især med Tempelherrerne. Efter Palæstinas Erobring af de Bantroeende, indrømmede Kongen af Cypern Johanniterne et District paa denne De 1292.

De erobrede 1308 Rhodus. Muhammed den 2den beleirede dem her 1480, men Stormesteren Peter d' Aubusson forsvarede sig med lige Tapperhed og Held. Soliman den 2den fratog dem Den 1522, men viiste de Overvundnes Tapperhed den skyldige Ugtelse. Paven indrømmede nu Ordenen Ophold i Biterbo, men kort efter fik den af Carl den 5te Den Maltha mod at erkjende Kongen af Spanien som Skytsherre og bekriige Tripolis. Stormesteren Johan de la Balætte afflog 1565 Soliman den 2dens rasende Angreb. Endnu besidder Ordenen Maltha under engelsk Beskyttelse.

Tempelherrernes Orden grundedes 1118 af¹¹¹⁸ Hugo af Payens, Gotfried af Aldemar og 7 andre franske Riddere, nærmest i den Hensigt at holde Beiene i Palæstina sikke for Pillegrimmene. De aflagde det canoniske Lofte for Patriarchen af Jerusalem, og Kong Balduin den 2den indrømmede den en Floi af sit Palads nærved det Sted, hvor fordum Salomons Tempel skulde have staaet, og heraf fik de Navnet Tempelherrer. Ordensdragten var en hvid Kappe med et rødt ottekantet Kors. Ordenen bestod af Riddere, Præster og tjenende Brødre, og som affilierede Medlemmer søgte den især at vinde de Rige. Den fik snart store Rigdomme og Besiddelser i alle Lande, især i Frankrig, men gjorde sig ogsaa snart forhadet ved sit Overmod. Den havde store Fortjenester af Palæstinas Forsvar, men man vil ogsaa beskylde den for forræderiske Forbindelser med Fienden og tillægge den megen Skyld for det hellige Lands paafølgende Tab. Tempelherrerne nedsatte sig efter Palæstinas Tab i Frankrig; deres store Magt var Philip den 4des Planer iveien, og deres Rigdomme fristede hans Gjerrighed. Der gjordes dem de meest urimelige Beskyldninger, at de tilbade Muhammed, stode i Pagt med Djævelen, ofrede Børn o. s. v. Stormesteren Jacob Molay lofledes fra Cypern til Frankrig; en uretfærdig Proces for-

meredes Ordenen, Kongen inddrog dens Godser i Frankrig, Pave Clemens den 5te, en Skabning af Philip, ophævede 1312 Ordenen 1312, og Molay, som standhaftig negtede alle Bestyldninger, blev levende brændt tilligemed 59 Riddere. I andre Lande blev den ophævede Ordens Godser deels overdragne til Johanniterne, deels inddragne af Kongerne, deels anvendt til andre Ordners Oprettelse.

1128 En Tydsker havde 1128 i Jerusalem stiftet et Hospital for syge og saarede Tydskere, under den hellige Jomfrues Beskyttelse. Under Beleiringen for Afto 1190, da Frederich af Schwaben kom did med Levningerne af Keiser Frederich Barbarossas Hær, var der formedelst Jerusalems Tab almindelig Mangel paa Hospitaler, og Johanniter og Tempelherrer, som meest vare Franskmænd, havde nok at gjøre med de Syge af deres egen Nation. Dette bevægede tydske Søfarende og Handelsmænd fra Lübek og Bremen, som da befandt sig i Palæstina, til at oprette Hospitaler for deres Landsmænd i Telte i Leiren. Dette Exempel virkede, og 40 tydske Riddere forbandt sig til samme Diemed som Johanniterne og Tempelherrene, og Frederich af Schwaben erholdt af Paven Bekræftelse for Ordenen. Den fik samme Privilegier, som de to andre Ordener, og til Hovedsæde anvisttes den det Huus i Jerusalem, hvor hiint ældre tydske Hospital havde været, og som troedes at staae paa samme Grund som det, hvori Jomfru Maria var født, deraf kaldtes Medlemmerne Marianerne. Ordensdragten var en hvid Kappe med et sort Kors. Kun Tydskere maatte optages. Ordenen kom først ret i Anseelse under den 4de Stormester Hermann af Salza 1210. Den fik store Besiddelser saavel i Orienten som i Europa, og Høimesteren, som dens Formand nu blev kaldet, fik rigshyrstelig Værdighed. Da de Christnes Sager i Palæstina stode slet, nedsatte Hermann sig i Benedig; Andreas af Ungarn overdrog Ordenen et Stykke af Siebenbürgen for at forsvare Grændserne,

og Aar 1230 kaldtes han med sine Riddere af en polsk¹²³⁰ Konge til at christne det vilde Preussen, hvilket Land Riddere beholdt. Ordenen seculariseredes i Preussen 1525.

Som skadelige Følger ~~for~~ ^{af} Klostrogene kunne ~~erføres~~^{erføres}:

1. Reliquiernes Mængde blev ved dem forøget og Overtroen befordret. Man havde nu Splinter af Korsset, Christi Tornekrone, Svededug, Draaber af hans Blod o. s. v.; mange nye Klostre og Capeller bleve for disse Reliquier stiftede.

2. Nonneklosterne formeredes, da Klostrogene gjorde saamange Koner til Enker, og det Misforhold, de stærke Udvandringer forarsagede, havde den Følge, at mange Piger bleve ugifte.

3. Da saamange Biskopper og høie Geistlige toge Korsset, gav dette Anledning til Ansættelse af Vicarier i deres Embeder, og denne Skik blev siden til en saa almindelig Misbrug, at høie Geistlige, der selv pleiede deres Embede, næsten blev en Sjeldenhed.

4. Aflad for Penge blev almindeligere. Først paalagde Paverne som Bod at drage til det hellige Land, siden tillode de at man løskøbte sig derfra ved Bidrag til Klostrogene, og endelig eftergave de af Gjerrighed reent ud al Bod for Penge.

5. Fiendskabet mellem den latinske og græske Kirke blev endmere uforsonligt; Intolerancen mod andre Secter voxede, og blodige Kætterkrige opstode især under Klostrogenes Periode; Religionskrige ansaaes pligtmæssige.

6. Pavernes og Hierarchiets Indflydelse forøgedes; thi Geistligheden ledede dette Foretagende, udvidede under Fyrsternes Fraværelse sin Myndighed, vandt ved Kjøb, Testamenter og Gaver store Eiendomme i Occidenten, og fik anseelige Besiddelser og Indtægter i Orienten. Men paverne undergravede snart deres egen Magt ved deres altfor store og ublue Anmasselser, og

den ved Korstogene forøgede Kultur maatte omsider adspredde den Helligheds Nimbus, som omgav Paverne. Fyrster og Folk lærte snart at kjende den sande Aand, som be-
sjelede de saakaldte Christi Statholdere.

7. Endelig kom ved Korstogene flere nye Syg-
domme til Europa, især Spedalskhed.

112.

Riddervæsenet.

Ridderskabets Oprindelse maa søges allerede for Kors-
togene.

Det almindelige Navn paa hver frie Lehnsmænd, som var forpligtet til Krigstjeneste, var Miles, men da de adle eller høiere Vasaller gjerne tjente tilhest, saa kaldtes de deraf Cabellarii, Chevaliers, Riddere. Fra Slutningen af 11te Seculum fik dette Navn dog en mere indskrænket Betydning, og brugtes kun om de Krigere, som vare blevne optagne i en vis særegen Orden ved høitideligt aflagt Løfte, at vise Tapperhed til Christendommens Udbredelse, at befordre Retfærdigheds og Lovens Herredomme, beskytte Uskyldighed og Svaghed, fort i Alt at opfylde Grens og Edelmødighedens Fordringer.

Efter det frankiske Riges Undergang havde Privatfeide og Ræveret taget saadan Overhaand i Sydeuropa, at alle Forsøg paa at hemme samme vare frugtesløse og maatte blive det, saalænge ikke en fuldkommere Statsforfatning og bedre Lovgivning aabnede en anden Udgang til at forskaffe sig Ret, og en forandret Tænkemaade gjorde Ræveretten foragtelig. Til Lykke for den Svage og Bærgeløse nærrede Tidensalderen dog med al sin Raahed megen Agtelse for Religionen og dens Tjenere, og dette satte Geistligheden istand til ved Treuga Dei at sætte nogen Grændse for dette Uvæsen. Den krigeriske Aand betragtede dog Treuga Dei altid som et Slags Baand; det

maatte synes en ønskelig Sag at kunne give denne Aand en gavnlig Retning istedetfor at hemme dens Uttring, og Tidsumstændighederne vare hertil gunstige. De Christne i Spanien laae dengang i den heftigste Kamp med Saracenerne og trængte til Bistand; didhen kunde man give den frigerste Kraft sin Retning. Krigslehneene vare blevne arvelige, med dem Krigstjenesten ligeledes arvelig, saa at Krigerne udgjorde som en egen affondret Stand eller Kaste. Lysten til Broderskaber eller Foreninger havde ved de mange Munkedordener faaet nyt Liv; men til egentligt Munkelofte og Munkeliv solte Krigerne dog ingen Drift. Alle disse Omstændigheder lettede Udførelsen af den Idee, at danne af Krigerne en ved Religionen og høitideligt Lofte bunden Orden, som anvendte sin Kraft til Religionens Udbredelse og Retfærdigheds og Ordens Haandhævelse. Elige Ordener opstode først i Frankrig og Spanien, og laante i sine Indretninger Meget af Geistligheden og de blandt Borgerne bestaaende Lang. Hastig udbredte sig Ridderstabet over Occidentens Lande, især blandt Nationerne af germanisk Udspring; selv i Orienten fandt det Bifald, fornemlig blandt Saracenerne. Bekjendtskab med Orientalerne, især med Araberne i Spanien, havde megen Indflydelse paa Riddervæsenets Udvikling og dets romantiske Eving; det modtog ogsaa mange nye Former og Modificationer under Korstogene. Disse Tog, især det første Korstog og Midten af 12te Seculum, maa ansees som Ridderstabets gyldne Periode. I 300 Aar, fra 1100 til 1400, blomstrede Riddervæsenet; efter den Tid begyndte det at forfalde, en Følge deels af, at Ridderværdigheden altfor almindelig uddeelted, og dens Regler ei mere bleve strengt fulgte, deels deraf, at et forandret Krigsvæsen ved Krudtets Opfindelse gjorde de ridderlige Dveller mindre nødvendige. Adelig Stand var i Begyndelsen nødvendig for at blive Ridder, en vis Grad af Velstand tillige, for at kunne bestride den kostbare Ud-

rustning; dog begyndte man i de vindskibelige italienske og nederlandske Stæder, hvor man forstod at skatte Vindskibelighed, at uddele Ridderværdighed til Borgere og Haandværkere, til stor Forargelse for alle øvrige, især de franske Riddere. Efter Midten af 12te Aarhundrede stod Udgangen til Ridderværdighed aaben for fortjente Krigsmænd udenfor Adelsstanden. Hvo som selv var Ridder kunde optage Andre i denne Stand. Optagelsen skedte enten med megen Høitidelighed, eller blot med den væsentligste Deel af Ceremonien, Ridderlaget, ofte af Kongen eller Anføreren paa Balpladsen, kort før et vigtigt Slag, eller efter en vunden Seier. Sagttoges alle Ceremonier, da maatte Candidaten, efter udstandne Læreaar hos en Ridder, forberede sig ved Fasten, Skriftemaal og Nadvere, derpaa holde en Nat den saakaldte Vaabenvagt i en Kirke eller et Kapel. Paa selve Høitidsdagen førtes han af sine Vidner eller Faddere til Kirken, for at lade sit Sværd indvie. Derpaa førtes han for den, som skulde slaae ham til Ridder, til hvem han overrakte sit Sværd. Samtlige en Ridders Pligter bleve oplæste for ham, og efter høitidelig aflagt Ed, iførtes han Rustningen og modtog knælende Ridderlaget (*accolade*), tre Slag paa Skuldrene og Halsen, under Vaakaldelse af Gud og Helgenerne. Tilslidst erholdt han Hjelm, Skjold og Landsæ, og som ridderligt Særkjende en gylden Spore. Saadan høitidelig Optagelse var forbunden med en kostbar Fest.

En Ridders Fortrin og Rettigheder vare store; hans Væresord gjaldt som Ed; han havde Udgang til alle Feste og Høitideligheder, Ret til at bære de kostbareste Klæder og Rustninger, til at bruge det kostbareste Ridetøj. En ødsel Pragt anvendtes ogsaa paa disse Stykker; deres fulde Harnisk bedækkede dem fra Top til Taae, og var kostbart, ofte indlagt med Guld og Sølv. Ridetøjet var broderet med Edelstene, Guld og Sølv; selv Hestene

vare ofte bepantfredede, hvilket de Christne lærte af Araberne. Ridderne havde deres eget Skjoldmærke, som gjerne indeholdt en findrig Allegorie, og Segl, (Sprindelsen til de adelige Baabener); han kunde meddele Ridderværdigheden til Andre. Men store vare ogsaa hans Forpligtelser; de deels indeholdtes i det aflagte Løfte, deels udsprang fra Tidsalderens og hans Fødelands Begreber om Ret, Sædelighed og Anstændighed, følgelig vare de ei overalt og til enhver Tid de samme. Overtroe, Had mod de Uchristne, lidenskabelig Kjerlighed, Lyst til Eventyr og Pragt dicterede Lovene for de spanske og sydfranske Riddere, og Meget deraf forekom den alvorligere Tydsker og Nordboer som Narrestreger. Spanien og Frankrig, og efter Normannernes Erobring England, vare det fornemste Sæde for Ridderskabet.

Hvo der glemte sine Ridderpligter straffedes haardt. Store Forbrydelser havde en haanlig Udskødselse af Standen og Vrens Tab til Folge. Hans Baaben og Rustning knustes paa et Skafot. Sporene reves af ham paa en Mødding; han selv slæbtes ved Strikker ned af Skafottet, og bares bort paa en Baare, for at tilkjendegive, at han var borgerlig død. Dog finder man ei saamange Exempler paa at denne strenge Straf udøvedes, som paa skjændige Handlinger, som enkelte Riddere ustraffede tillovede sig.

Fyrstelige Personer fik uden videre Ridderlaget, naar de vare blevne myndige; andre Candidater maatte først udstaae deres Læreaar hos en Ridder. Fra 7de Aar maatte de tjene som Pager, de lærte alleslags Legemsøvelser, og man søgte at danne deres Karakter til Religiositet og Galanterie. I deres 14de Aar omgjordedes de med Bærge og kaldtes nu Baabendragere, (*armigeri, sergeans, ecuyers, Knappen*). De lærte nu Staldtjenesten, Ridkunsten og Baabenøvelser, førte paa Marschen deres Herres Stridshest, (*dextrarius, destrier*), og

endeel af hans Vaaben, holdt bag ham i Slaget, og maatte overalt være til hans Tjeneste. Før det 21de Aar blev sjelden Noget optaget i Ridderstanden.

Til at vedligeholde den ridderlige Aand og Vaabensfærdigheden vare Turneringerne et fortræffeligt Middel. De Christne optog dem efter Araberne, og man antager, at disse Turneerispil (*torneamenta, hastiludia*) kom fra Spanien til Frankrig 1066, og de udbredtes derfra over de andre Lande. I de ældste Turneringer stred man tilhest hobeviis eller gruppeviis, senere indførtes Kamp af Mand mod Mand, og denne Maade vandt Fortrin for den ældre. Turneringerne holdtes paa en med Skranker og Sæder for Tilskuerne indsluttet Plads; de bekjendtgjordes længe iforveien og foranledigede en umaadelig Sammenstimlen af Mennesker. Store Høitideligheder ved Hofferne, som Kroning, Formæling o. s. v., feiredes gjerne ved Turneerispil. Hver Ridder, som for Herolderne kunde bevise sine adelige Ahner, havde Udgang til at deeltage i Kampen. Foruden Herolderne vare der Kampdommere til at tilkjende Prisen, Prygleknegte til at holde Orden mellem Tilskuerne o. fl. De Stridende parredes efter Stand eller ved Lodtrækning, eller udfordrede en Modstander; Alles Navne oppraabtes offentlig, dog kunde en Ridder ogsaa forblive unævnt, naar han ønskede at være ubekjendt og beholde lukket Visir, men han maatte da først give sig tilkjende for Kampdommerne. Den, som med sin Landse stødte sin Modstander af Sadelen, eller vel endog omstyrtede ham og hans Hest, var Seierherre. Man maatte rette Stødet mod Kroppen, ei mod Yderlemmerne; undertiden splintedes Landserne, og man greb da til Sværdet saalænge til En erklærede sig for overvunden; at stikke med Sværdet var forbudet. Almindelig brugtes affumpede fløve Vaaben, kun sjelden skarpe, men Mange bleve dog ved de svære Fald ofte stærkt forknuste og saarede. Striden blev ofte saa alvorlig, at de

Stridende med Magt maatte adskilles. For Seierherrerne vare udsatte forskjellige Belønninger, som overleveredes dem af den Dame, som var Festens Dronning. Pragtsygen og det phantastiske ridderlige Galanterie aabenbarede sig ved Turneringerne i deres fulde Størrelse. Ridderne bare Sløiser og Skjerf og deres Elskedes Livsfarve, og vare færdige til at bryde en Landse med Enhver, som ei vilde erkjende hendes Fortrin; mange Riddere lode sig føre lænkede i Sranferne af deres Damer, for derved at tilkjendegive, at de vare Slaver af deres Kjerlighed. Turneringerne tabte sig ved den nyere Krigskunsts Indførelse.

Alle Skribenter anføre de kostbare Turneringer som den fornemste Aarsag til Fyrsternes og Adelens Forarmelse og Undersaatternes Undertrykkelse. Pragtsygen var mod Slutningen af Middelalderen uden Grændser, og viiste sig i kostbare Dragter og Ridetøier, og end mere i et talrigt Følge og Tjenerskab. Deres Gjestebude vare ogsaa meget kostbare, pragtfulde og talrige paa Gæster. Ved Eursyrst Johan af Sachsens Formæling 1500, beværtedes i 8 Dage 8000 Personer. Selv hos rige Borgere tog ødsel Pragt saadan Overhaand, at der maatte sættes Sranfer derfor ved Love.

De geistlige Ordener, som opstode under Korstogene, kunne betragtes som en Sammensmeltning af Ridder- og Munkevæsenet. Til denne Klasse høre ligeledes de spanske Ordener Alcantara og Calatrava. Ridderkabets phantastiske Retning frembragte de saakaldte vandrende Riddere, som bestandig flakkede om for at søge Eventyr.

Stædernes Opkomst bevirker deres Indvaaneres Frihed, bliver Oprindelsen til en Trediestand, og den fornemste Aarsag til Kultur.

Det er forhen viist, hvorledes i Staterne af germanisk Oprindelse, Anførerne og de høie Embedsmænd ene kom til at udgjøre Nationalforsamlingen, hvor forhen alle Frie havde havt Stemme. Den høie Arveadel, som opstod ved Lehnenes Arvelighed, blev længe alene en statsborgerlig Stand; men snart hævede sig ved Siden af den ogsaa Geistligheden, deels formedelst den store Agtelse for Religionen, der ogsaa gik over paa dens Tjenere, deels formedelst den Indflydelse, Geistligheden, ved sin større aandelige Uddannelse, maatte vinde hos de raae Folk. Riddereskabet udgjorde vel ingen arvelig og statsborgerlig Stand, men stod dog i stor Anseelse, og var udmærket ved store Forrettigheder; siden Krigslehnenes Arvelighed udgjorde Krigsstanden en arvelig Stand eller Kaste, en lavere Adels, der var noksom affondret fra de øvrige Statens Indbyggere, og under hvis Værdighed det var at give sig af med de erhvervende Klæssers Forretninger. Endnu stod tilbage den erhvervende Klasse, Handelsmænd, Haandværkere, Landmænd; hos de frigerste germaniske Folk stode disse i ingen Anseelse; deres Sykler ansaaes endog uværdige for en Fribaaren, og dreves meest af Jøder, Tjenstskyldige (Horigen) og Liv egne. Hvad Handelen angaaer, da dreves den udenfor Sydlandene meest af omreisende Kjøbmænd, som dannede egne Laug med visse Privilegier, der stode under Forstandere (*Prevots des marchands*), og droge om under offentligt Leide. De bestode mest af tjenstskyldige, ja endog livegne Folk uden Grundeigendom. Deres Lehnsherre betragtedes som deres Patron, og de ansaaes paa en

Maade som hørende til hans Lyende, hvorfor man ogsaa hører Benævnelsen Keiserens Kjøbmænd, Hertugen af Brabants, Abbediet St. Emmerans Kjøbmænd o. s. v.; man finder endog, at der lagdes Beslag paa dem ligesom paa anden Herrens Eiendom. Foreningen mellem flere saadanne Laug kaldte man Hansa. Haandværker dreves mest af Tjenstbundne og Livegne, som hver Hertug, Fyrste og mægtig Adelsmand holdt paa sine Godser.

Udenfor Italien og de sydlige fordums Provindsfer af Romerstaten gaves kun faa egentlige Stæder; de gamle Germanier elskede ei at boe i Stæder; i Rhinegnene og Gallien vare de gamle romerske Kolonistæder meest gangne tilgrunde i de politiske Storme og siden ei gjenopbyggede. Hvad der i de germaniske Lande kaldtes Stad, var som oftest kun det fyrstelige, hertugelige, biskoppelige Slot med omliggende Huse, (Burg, heraf Navnet Borgere) for det talrige Lyende. De vare gjerne ikke befæstede førend Slavernes og Normanernes Indfald gjorde dette nødvendigt. Laae saadanne Stæder beleiligt for Handel og Samfærsel, vare de tillige Markedspladse, som besøgtes til visse Tider af de reisende Kjøbmænd. At tildele saadan Handelsret, saavelsom og at anordne Befæstning, ansaaes som en Ret, der ene tilkom Fyrsten eller Landsherren; det sidste Navn tillagdes de mægtige Vasaller, der havde sat sig i Besiddelse af saadan Magt og Myndighed, at de fra oprindelige Statholdere vare blevne saagodtsom uafhængige Regenter i deres Provinds, hvor de udøvede alle kongelige Rettigheder, dog med Erkiendelse af Kongens Overlehnshpibed. I Italien fandtes slige Stater i Staten, og de store tydske Hertugdømmer efter Folkeslagene, Sachsen, Bayern, Franken o. s. v., udgjorde ligeledes særskilte Statslegemer. Keiser Otto den 1ste lod mange Stæder befæste.

De gamle romerske Stæder beholdt under de nye

Erobrere fordømte deres gamle Municipalforsatning; dog for en stor Deel var samme allerede gaaen tabt. Lehnforsatningen maatte ogsaa paa Stædernes Beboere have den største Indflydelse. I de germaniske Stæder ansaaes, som ovenanført, de næringsdrivende Indbyggere, egentlig som Lehnsherrens Lyende, og de mægtige Vasaller vidste ogsaa snart at indskrænke de gamle romerske Stæders Rettigheder, og tilvende sig over disse et tryk-kende Herredømme; den stolte Krigsadel tillod sig ligeledes altsens BOLD mod Stædernes som mod Landets Indbyggere, der vare, siden Krigslehnenes Arvelighed, blevne mere og mere afvante fra Vaabenbrug, da Opbud til Krigstjeneste ophørte.

Korstogene bevirkede heri en Hovedforandring. Den nyere Forbindelse mellem Landene, som allerede før ved Christendommen var bleven bevirket, udvidedes nu end mere, og herved, som ved den stigende Kultur og de med samme stigende Fornødenheder, ved den nærmere Forbindelse med Orienten og den forøgede Handel, befordredes Stædernes Velstand. Fremmede Kjøbmænd nedsatte sig i disse Markedsflækker under Beskyttelse af og begunstigede ved Privilegier; saaledes Keiserens Kjøbmænd i England, de sachsiske Gæster i de nederlandske Stæder. Adelens Haandværkere strakte ei til, mange Livegne og Tjenestpligtige nedsatte sig i Stæderne som saadanne. Den offentlige Usikkerhed og Adelens Voldsomheder bragte desuden mange Landmænd til at tye did, og i Følgesen af deres Styrke vovede nu Borgerne snart at sætte BOLD mod BOLD. Fyrsterne, som saae, at de rige og mægtige Stæder vilde være dem til mægtige Støtter mod Vasallerne, begyndte mere og mere at begunstige dem, især Keiseren de lombardiske og rhinske Stæder, og hvor vigtigt deres Benskab kunde være for Fyrsterne, er klart af Keiser Henrik den 4des Historie.

Allerede i det 11te Seculum begyndte en saadan

større Frihed for de italienske Stæder, og udstræktes siden til de andre Stæder i Europa. De fik mange Privilegier, Indbyggerne befriedes fra Livegenskab og fra deres Afhængighed som Tjenstpligtige under en Lehnsherre; de fik som særegen Commune deres egen indre Bestyrelse og Forfatning, dog naturligviis Alt under deres Lehnsherres eller Fyrstes øverste Jurisdiction, og til ham maatte de betale Tribut. Forfatningen blev naturligviis forskjellig i de forskjellige Stæder; det beroede paa Tid og Omstændigheder. Almindelig tilvendte enkelte rige anseete Familier sig Overmagten, men ofte maatte de ogsaa dele samme med Kjøbmændenes og Haandværkernes mægtige Laug; de sidste vare dog længe udelukkede fra Deeltagelse, og mellem Borgernes forskjellige Klasser, og hvem der var berettiget til at erholde Poster eller ikke, gjordes der Forskiel. I Adelen havde Stæderne bestandige Fiender, den betragtede disse Privilegier som Indgreb i sine Rettigheder, og vistnok blev det vanskeligere for den at holde sine Undergivne i Lydighed, da de gjerne søgte og fandt Beskyttelse i Stæderne, og i Striden med de mægtige Borgere maatte Adelen gjerne ligge under. I at frigive Stæderne vare Fyrsterne af Politik de første, da de frigave de Stæder, som laae i deres Domæiner; men Vasallerne fulgte snart deres Exempel. Korstogenes Periode var især begunstigende for Stæderne, da disse Tog ei alene forøgede deres Velstand, men ogsaa bragte mange Vasaller til at sælge dem deres Frihed, for at faae Penge til deres Udrustninger; disse Tog indskrænkede desuden de mægtige Vasaller.

Det gik dog her, som det saa ofte er Tilfældet, at det hidtil undertrykte Partie mangengang misbrugte Seieren, og Borgerne, da de havde faaet Vaaben i Hænder, hev nede sig for den Overlast og Bold de før havde lidt af den stolte Krigsadel, ved at storme og ødelægge dens Slotte, og søgte tillige paa Adelenes Beføstning at udvide

deres Territorium. Manges Adelsmand havde ingen anden Udvei til at sikke sig, end at lade sig optage som Borger i en Commune, for i den ulige Kamp ei at miste Alt.

Stædernes tiltagende Vigtighed, den Vægt, de forskaffede Fyrsterne mod Adels og Geistlighed, de store Hjælpesilder, de ved deres Rigdom kunde yde, forskaffede dem i mange Lande Stemme paa Rigsdagene; især var dette Tilfældet i Tydskland, hvor de mægtigste Stæder, under Navn af frie Rigsstæder, fik Stemme, og som selvstændige Lemmer af det tydske Statslegeme stode umiddelbart kun under Keiseren, om de end vare beliggende i en anden Landsherres District. Paa denne Maade dannede i mange Lande Borgerne en Trediestand mod Adels og Geistlighed.

Som anført begyndte Stædernes Frihed i Italien allerede i 11te Seculum, og endnu inden Korstogenes Ende vare alle betydelige Stæder der saagodtsom uafhængige; men Herksesygen voksede med Friheden, de store Stæder undertrykkede de mindre, og erobrede de omliggende Districter; Keiserens Herredømme over de store Stæder vedligeholdtes som oftest kun ved den Omstændighed, at der i dem gjerne herskede stridige Partier. Især viiste Stæderne sig mægtige derved, at de gjerne dannede Forbund, f. Ex. det lombardiske, det veronesiske; de trodsede ofte Keiserne, og nægtede dem saavel Tribut som Hylдинг.

I Frankrig var Ludvig den 7de († 1108), den første, som frigav Stæderne paa sine egne Domainer, og Vasallerne, der behøvede Penge til Korstogene, fulgte snart hans Exempel. Omtrent paa samme Tid begyndte Stædernes Frihed i Tydskland. Henrik den 5te erklærede nogle Stæder frie, og Frederich den 1ste formerede Communerne for at svække Vasallerne. Efterhaanden foregik denne Forandring i Spanien, Portugal, England, de nordiske Lande, og, dog kun tildeels, i Polen og Ungarn.

Ingen Begivenheder i hele Middelalderen har havt mere omfattende Gavn for Menneskeheden end Stædernes Frigivelse; dog viiste de velgjørende Følger sig ikke paa eengang, men efterhaanden; tvertimod spæredes i Begyndelsen endog mange onde Følger, men som dog hverken vare overalt forhaanden, eller vare ulægelige. En Mængde Mennesker af alle Slags strømmede indenfor Stædernes Mure, især i Krig og Feide. Man havde ei her strax Rum eller Midler til at forsørge dem, ei heller kraftige Midler til at holde Udbrudet af deres vilde Lidenskaber itomme. Stæderne bleve derfor ofte Skueplads for alskens Vold, og Uorden af alle Slags, endvidere for Mangel, Smitte, Ildbrand og deslige Plager, indtil man med Liden lærte ved gode Politianstalter og Love, nøiere Bestemmelse af Laugenes Rettigheder ved Laugsartikler, ved Forsørgelsesanstalter og Sygehuse, der hidtil kun havde bestaaet ved milde Gaver, ved Omsorg for Reenlighed og ved en bedre Byggemaade at afhjælpe saadanne og lignende Onder.

Men alle disse Ulemper opveiedes dog langt ved de større Goder, som strakte sig til hele Europa. Stæderne bleve Hovedsæder for Kultur, Værksteder for Flid, Skoler for en bedre Statshuusholdning og Statsforvaltning, og for Sædernes Forfinelse. Underviisningen, som hidtil kun havde været i Geistlighedens Hænder og forsømt, forbedredes ved Anlæg af Skoler. Men ogsaa hos Landmanden fremmedes fra Stæderne af Oplysning og Velstand, og Grunden lagdes derved til Frihed ogsaa for den hidtil undertrykte Bondestand. Levegenskab og Slaverie affskaffedes efterhaanden i mange Lande, vistnok ofte fordi, som ovenanført, Herrerne fik vanskeligere for at styre deres Underhavende end før, men ogsaa som Følge af den fra Stæderne udbredte større Humanitet, og fordi de mærkede, at deres Tary bedre fremmedes af frie Folk end af Slaver. Ved reisende Handelselskaber hjem-

bragtes fra fjerne Lande Kundskaber og udbredtes Kultur langt videre og paa en mildere Maade end baade ved Missionairer, al deres Iver uagtet, og ved Korstog.

Stæderne bleve en fælleds Birketreds for Adel, Geistlighed og den almindelige Mand, og lærte dem bedre at fordrage hinanden. Laugs- og Communevæsen bidrog til at vække Almeenaanden; med den stigende Oplysning lærte alle Stænder tydelig at skjelne og erkjende deres Rettigheder, og en ordentligere Statsforfatning uddannede sig i de fleste Stater.

44.

Kort Udsigt over Middeldalderens litteraire Forfatning. Skoler, Universiteter, den scholastiske Philosophie og Scholastikerne.

Ved Enden af 6te Seculum var i det christelige Europa, saavidt det havde hørt under det vestlige Rige, al Lærdom aldeles forsvunden; kun hos Jøder, Muhammedaner og de østerlandske Christne fandt den endnu en Tilflugt. I Occidenten var det kun Geistligheden, som forstod Skrivekunsten og at forfatte Calenderne efter givne Formularer, som man havde; stort videre strakte deres Kundskaber sig ikke. Med Arabernes Herredømme i Spanien, Carolingernes i Frankrig, og Christendommens Udbredelse over Rhinen og Alperne, vandt Tingene et bedre Udseende. Dog blev det kun Geistligheden eller rettere Munkene, som endnu ikke regnedes til den geistlige Stand, der gjorde en liden Begyndelse med Studering; thi hos de egentlige Geistlige vare de nyttige Kundskaber endogsaa i ondt Udraab, og de germaniske Nationer havde endnu ingen Lyst eller Sands for Videnskabelighed.

Vel fandtes i Rom nogle Skoler for Udlændinger, ved nogle Stiftskirker for unge Geistlige, og i Benedictis

nerklostrene for Munk og andre Lærlinger; Anstalter af denne Art hos Grækerne vare for Occidentalerne ligesaa utilgjængelige som hos de Uchristne. Carl den store opvakte den første Funke til Videnskabelighed i Occidenten ved sin Tver for Oplysning; han befalede at hvert Stift skulde have sin Stiftsskole eller Domskole, hvert Kloster sin Klosterkole. Alle Klosterkoler indrettedes efter Alcuins Forskrift; de stode under Opsigt af en Scholasticus, og man lærte i dem de 7 saakaldte frie Kunster, som deeldes i 2 Afdelinger Trivium og Quadrivium. Til Trivium hørte Grammatik, Dialektik og Rhetorik for Begyndere; til Quadrivium for de mere fuldendte Musik, Arithmetik, Geometrie og Astronomie. I de fleste Skoler foredroges dog kun Grammatik og Rhetorik. Det latinske Sprog var undertiden, det græske sjelden, en Gjenstand for Underviisningen; i mange Skoler læste man Klassikerne og henregnede deres Studium til Dialektiken. Men den gode Udsigt, som aabnede sig, forsvandt snart ved de indre Uroligheder i Frankerstaten efter Carls Død, og ved Normanners og Ungarers Indfald, hvorved saamange Kirker, Klostre og Skoler ødelagdes. Al Sæd til Videnskabelighed blev dog ei qvalt, men fremspirede igjen under de sachsiske Keisere og Capetingerne. Gerbert eller som Pave Sylvester den 2den bragte mathematiske Kundskaber fra Araberne til Occidenten, mange Skoler toge sig op igjen, og især blev den i Paris besøgt. Klosterbibliothekerne forøgedes ved Munkenes Afskrifter; Gerbert stiftede en stor Bogsamling, Klassikernes Studium begyndte at finde Bifald hos mange Geistlige, og i Begyndelsen af 11te Seculum syntes en bedre Smag at ville udbrede sig og med den følge en bedre Behandling af de praktiske Videnskaber. Men atter traadte Tidomstændighederne forstyrrende iveien; Geistlighedens og Munkenes tiltagende Fordærvelse, Investiturstriden og endelig Korstogene henledede den almindelige Opmærksom-

hed paa ganske andre Gjenstande end Videnskabelighed og dens Fremme.

Skjønt imidlertid det 10de Seculum, som man har kaldt det mørke, og ligeledes det 11te, i det Hele ei vare gunstige for Videnskaberne, manglede det dog ei aldeles for Læreanstalter, og for enkelte Videnskaber, især de, som ei foredroges i Kloster- og Stiftsskolerne, nemlig Medicin og Retsvidenskab, opstode der endog egne berømte Skoler, den salernitanske for Lægekunsten og den bolognesiske eller bononiske for Retsvidenskaben. Jøder og Araber havde i Orienten længe havt offentlige berømte Læreanstalter; det arabiske Rige i Cordova er i den Henseende berømt. Lægekunsten dyrkedes saavel af Jøder som Araber, og fra dem fik Occidentalerne deres Kundskab i Lægevidenskaben ved deres overalt omsværmende Munke, af hvilke mange gave sig af med dens Udøvelse. Alt i Slutningen af 10de Seculum var Salerno berømt for gode Læger, og i det 11te Seculum havde man her en berømt Skole. Dens Stiftelse tillægges almindelig Munken fra Monte Cassino Constantinus Afser eller den 1080Karthager 1080.

Han havde flere Aar reist i Orienten, og ved sine Oversættelser og Udtog af arabiske og græske medicinske Skrifter befordrede han sin Videnskab og bragte Skolen i Anseelse. Denne Skole underkastede Lægekunsten en videnskabelig Behandling ved at anvende paa den Philosophie, føre den tilbage til Grundprinciper og behandle den systematisk.

Paa samme Tid var det ogsaa den romerske Rets Studium kom igang. Den var aldrig bleven reent glemt i Italien og Sydfrankrig; de romerske Love bestode ved Siden af de nye Erobreres, og deres Fortrin foltes snart. I flere Stæder, som Pisa, Ravenna og Pavia opstode Skoler, hvori den romerske Ret forklaredes af berømte Retslærde, og de fandt stort Tiløb. Fremfor alle

Skoler hævede sig den i Bologna; her optraadte om-
 trent 1100 under keiserlig Beskyttelse Irnerius, hvis
 Forelæsninger fik talrigere Tilhørere selv fra de fjerneste
 Lande. Her studeredes nu Justinians Lovbog med Iver,
 og den bononiske Skole uddeelte til udmærkede Lærlinge
 den saakaldte Mesterret, eller høieste Værdighed i den ro-
 meriske Lovkyndighed, en Værdighed, som skaffede den høies-
 te Anseelse.

Kun ugjerne saae Paverne, at der ved Siden af
 Geistligheden dannede sig en lærd anseet Stand, uafhængig
 af Kirken; de vare ei Benner af Lærdom hos de
 Læge. Da de dog ei kunde standse Strømmen, søgte
 Pave Eugenius den 3die at redde Kirkens Myndig-
 hed paa en anden Maade, og overdrog en Munk Gratian
 at ordne de kirkelige Canoners; herved lagdes den første
 Grund til en systematisk canonisk Ret omtr. 1150, der
 i Anseelse snart hævede sig lige med og over den romer-
 ske, og ansaaes som Grundlag for al Ret. Ligesom Me-
 dicinen og den romerske Ret foredroges paa Høiskolerne
 under Fyrsternes Beskyttelse, saaledes den canoniske Ret
 under Kirkens Autoritet.

Almindelig foredroges Theologien i Domskolerne, hvor
 ofte Biskopperne selv vare Lærere. Længe bestod Theo-
 logien kun i at samle gamle Kirkelæreres Udsagn og Me-
 ninger, men i 11te Seculum begyndte nogle Kirkelærere
 at forbinde Philosophie med Theologien. Den meest be-
 rømte theologiske Skole blev snart den i Paris; den
 florerede især i 11te Seculum, og var uafhængig af Bi-
 skop og Domkapitel. Domskoler og Klosterkoler tabte
 snart i deres Anseelse ved hine Skoler for særegne Vi-
 denskaber, som nu paa flere Steder opstode, og disse
 nyere Skoler kaldtes fortrinligviis Universiteter; Pari-
 serkolen erholdt først dette Navn. Navnet *Universitas*
 skriver sig ikke derfra, at samtlige Videnskaber der fore-
 droges, som ovenfor viist, var dette ei Tilfældet, men deraf

at en saadan Skoles Lærere og Lærlinge fik Rettigheder og Privilegier som en egen Corporation, udgjorde et særsgent Heelt. Lærlingerne stode almindelig under deres Læreres Opsigt. Ludvig den 7de og Philip August gav Universitetet mange Privilegier; tilstod de Studerende Kleresiets Rettigheder, og befriede dem saaledes fra al verdslig Jurisdiction. De Studerende fordrede og erholdt efterhaanden større og større Friheder; deres Mængde ved Universiteterne var saare stor, i Paris endog 30,000. De dannede til deres Beskyttelse Foreninger eller Landsmandskaber, og valgte sig en Rector af deres egen Midte. Paa nogle Undtagelser nær fandt større Orden Sted, end man skulde have ventet af deres saa stort Antal og Tidbalderens Raahed. I 12te Seculum begyndte man at uddele academiske Værdigheder, som skaffede stor Anseelse og Rettigheder; Disputeerovelsene udgjorde den fornemste Beskæftigelse, og var Provestenen for dem, der vilde have Tilladelse til at holde Forelæsninger. Doctorer kaldtes egentlig alle Lærere. For fattige Studerende oprettedes Collegier, hvor de havde frit Ophold; et saadant var for Theologer Sorbonne i Paris. At oprette Universiteter ansaaes siden 13de Seculum som en Ret, der ene tilkom Paverne, og da de fleste Lærere vare af geistlig Stand, saa betragtedes Universiteterne saameget desto heller som geistlige Stiftelser.

Den scholastiske Philosophie havde sit Udspring fra Kloster-skolerne, hvorfor den ogsaa kaldes den scholastiske, og var en Frugt af Munkenes Grublerier over abstracte Gjenstande. Man kan ei negte mange af de scholastiske Philosopher Skarpsindighed, systematisk Aand, og Opfindelsen af mange vigtige Læresætninger og Beviser, men deres Skarpsindighed øvedes oftest paa unyttige Epidfindigheder og Subtiliteter, saa at deres Dialektik blev til blot Sophisteri. Beviserne støttede sig paa blotte Ordvendinger og Haarfløverie mere end paa Sandhed, deres Stræben blev aldeles ufrukt-

bar for Videnskaberne, hvilke mange af dem endog foragtede, og den scholastiske Skrivemaade fordærvede al Smag for reen og klassisk Stil. At opløse den Materie, som skulde undersøges, i en utallig Mængde Spørgsmaale, opkaste mod hvert af dem en uendelig Mængde spidsfindige Modgrunde, og endelig ved en udtømmelig Mængde spidsfindige Modbeviser at gjendrive disse, deri bestod den ægte scholastiske Beviismaade.

I Begyndelsen fulgte Scholastikerne meest den platoniske Philosophie, men siden vandt Aristoteles en uindskrænket Anseelse, trods Pavers og Conciliers Forbud mod at læse en Forfatter, der kunde foranledige saa farlige Kjætterier. Hans Skrifter bleve først bekjendte i Occidenten i latinske Oversættelser efter Arabernes forvandskede Oversættelser af denne Forfatter, og man kan da let tænke sig, hvormeget af sand aristotelisk Philosophie man gjenfandt i en tvende Gange forvandsket Indflødning. Med Studium af Aristoteles begyndte man at studere Arabernes philosophiske og physikaliske Værker. Begyndelsen hermed gjorde Albertus Magnus.

Man begyndte, som sagt, i 11te Seculum at forbinde Theologien med Philosophien, og Theologie og scholastisk Philosophie bleve snart eenstyrdige Begreber. Den lærde Lanfranc, † 1090, som underviste i Klosteret Bec i Normandie, og hans Discipel Anselm i Laon † 1109, begge berømte som Erkebisper af Canterbury, forbandt egentlig først Theologien med Philosophien, men levede dog endnu i en Tid, da Philosophien ikke var udartet til blot sophistisk Ordflammerie. Ingen af de franske Lærde naaede dog den Anseelse, som den berømte Peter Abeillard eller Abelard, født 1079, der ansees som den, der først forbandt den scholastiske og den aristoteliske Philosophie. Han var Anselms Discipel, studerede Klassikerne, og disputerede med Berømmelse i Paris. Da han siden anlagde en Skole, først i Melun og siden i Corbeil,

kom Tilhørere til ham skareviis fra alle Lande. Hans hemmelige Giftermaal med den skønne Heloise paadrog ham af dennes Onkel en skammelig Lemlæstelse, der havde megen Indflydelse paa hans Sind, og gjorde ham mørk og menneffesiendst. Han blev Munk, vedblev dog ligesuldt at lære i St. Denis, men forfulgt af sine Fiender, begav han sig til en Skovdal i Champagne, byggede sig en Hytte, og tænkte at ende sine Dage i Roe. Men neppe erfarede hans Disciple hans Opholdssted, førend de strømmede til ham, og byggede sig Hytter rundt om hans. Ved deres Bistand byggede han her et Kloster Paraklet (Trøsteren), men valgtes siden til Abbed i et andet Kloster. Forfølgelsen lod ham heller ingen Roe i dette Tilflugtssted.

Paa samme Tid nemlig, som Scholastikerne søgte at bringe Theologien i System, og at støtte dens Sandheder paa filosofiske Grunde, dannede sig mod dem et Modpartie, de mystiske Theologer, som dreve blot paa den praktiske Religion, og ei vilde tillade nogen Philosophering over Religionens Sætninger. Men blottede for Indsigter og høiere Oplysning, henfaldt de til hemmelighedsfulde Fortolkninger af Bibelen, til Grublerier, og vilde ved disse mere end ved Overbeviisning fremkalde Andagt og religiøse Følelser. Formanden for Mystikerne var den bekjendte Bernhard af Clairvaux, som blev Abeldard en farlig Modstander, og udvirkede, at hans Skrifter som fjætteste bleve fordømte af et Concilium. De forsonedes dog førend deres Død.

Blandt Abeldards Tilhørere vandt ingen den Anseelse som Petrus Lombardus, død som Bisshop i Paris 1160. Han bragte først Theologien i et ordentligt videnskabeligt System, der lige indtil Reformationen brugtes ved Underviisningen. Parises theologiske Højskole kom siden hans Tid i største Anseelse. Johan af Salisbury, Discipel af Abeldard, er en af de smagfuldeste

Skribenter fra 12te Seculum; han anbefalede især de gamle Klassikeres Studium, og lærte 12 Aar i Paris. Gevinsten for Theologien ved den scholastiske Philosophie var dog ei synderlig stor; man forsømte aldeles en grundig Skriftfortolkning; havde man før blindtthen bygget paa Kirkefædrenes Udsagn, saa byggede man nu ligesaa blindt paa visse Philosophers, især Aristoteles's Meninger, der betragtedes som urokkelige Sandheder, og da disse ei altid kunne forenes med Christendommens Sætninger, saa fandt man den Udvei at distiguere mellem philosophisk og theologisk Sandhed. Man brugte Philosophien meest til at besvare en Mængde spidsfindige og unyttige Spørgsmaale, især siden Bettelmunkene bemægtigede sig Lærestolene, og den Tids Lærde tragtede fornemlig efter at vinde Navn som frygtelige uovervindelige Disputatorer.

Til de mærkeligste Scholastikere i den følgende Tid henhøre den alt før nævnte Albertus Magnus († 1280). Ved ham kom Aristoteles, som han fortrinligviis kalder Philosophen, i største Anseelse; han læste hans samtlige Bærker i flette Oversættelser, og commenterede over dem. Bibelen og Aristoteles ansaae han som Kilde til al Kundskab. Ved Siden af hans næsten umaadelige Viden i Alt, finder man den latterligste Uvidenhed. Han og hans Disciple vare Skyld i, at de klassiske Studier forsømtes; thi i næsten 300 Aar bleve hans og deres Bærker, Oversættelser af Aristoteles og arabiske Skribenter de gjældende Mønstre; ei alene Sprogets og Smagens Fordærvelse ere dem at tilskrive, men ogsaa en Mængde Bildfarelsers Udbredelse, Alchymie, Astrologie, Troe paa overnaturlige Kræfter hos visse Planter, Dyr og især Mineralier. Han var ligemeget smittet af Arabernes og de Christnes Overtroe, havde Aabenbaringer af den hellige Jomfru, Fristelser af den onde Fiende o. s. v. Hans fornemste Discipel og Støtte for Scholastiken, og som Theolog mere anseet end Albertus, var Thomas af

Aquino, en Neapolitaner († 1274,) som fik Tilnavn den englelige Doctor, og lærte i alle Italiens betydelige Stæder. Scholastikerne vare alt da deelte i to Partier, Nominalister og Realister. Thomas blev en af de ivrigste Kæmpere for de første, som derfor ogsaa fik Navnet Thomister. For Overtroe og Fordomme var han ligesaalidt fri som sin Lærer.

Roger Bacon († 1292) lærte i Oxford, og er berømt for sine store Kundskaber i Sprog og de mathematiske og physiske Videnskaber. Han satte dog Arabernes og Hebræernes Skrifter over de klassiske Skribenter. Han anvendte meget paa physiske Experimenter, som skaffede ham Tilnavn af Doctor mirabilis, men ogsaa paadrog ham Forfølgelser for Trolddom. Uagtet sine physiske Kundskaber var han ei frie for Overtroe og Fordomme, Frugten af de arabiske Skrifter. Han var mere lettroende end Albertus og Thomas, og troede, at Aristoteles ved magiske Kunster havde sat Alexander istand til at erobre Verden.

Som Modstander af Thomisterne opstod Johan Duns Scotus fra Duns i Irland, Lærer i Oxford, († 1308). I de spidsfindigste Definitioner og Distinctioner, hvortil han skabte en Mængde nye Ord, som gjorde hans Sprog uforstaaeligt, overgik han alle sine Forjænger, og han fik Tilnavnet subtilissimus. Han var Realist, og disse kaldes efter ham Scotister. Han nød den Ære, at ingen af hans mange Skrifter bleve anseete i mindste Maade afvigende fra den rene orthodoxe Lære. Hans Værker udgjorde 18 Foliobind; Thomas af Aquino efterlod 14 Foliobind. Den bedre Smag, som de klassiske Skribenters Studium vakte i 14de Seculum, og til hvis Udbredelse især virkede Digterne Petrarca og Dante og Prosaisker Boccaccio, satte endelig en Bom for det scholastiske Uvæsen. De paafølgende Kampe mod Hierarchie og Bettelmunke var ogsaa rettede mod

sammes fornemste Støtte den scholastiske Philosophie, og den maatte under Reformationerne efterhaanden vige for en stigende Oplysnings rigtige og sundere Begreber.

Andet Afsnit.

De vestlige og sydlige Stater efter Korstogene.

A. Frankrig efter Korstogene.

45.

Capetingiske Konger. Ludvig den 6te, Ludvig den 7de, Philip den 2den August og Ludvig den 8de.

Skjønt Frankrig var udstykket i en Mængde arvelige Lehn under saa mægtige Vasaller, der hver udøvede Lands- høihed i deres Lehn, var der dog mere Overeensstemmelse i Sæder og Tænkemaade og mere almeen Nationalfø- lelse mellem det franske Riges Underfaater end mellem det tydske Riges Nationer. Geistligheden, som var bleven ordnet før Rigets Adspjittelse, befordrede denne Enhed. De franske Konger besad selv betydelige Strækninger, som ei vare bortforlehnede, og deres umiddelbare Besid- delser bestode ikke, som de tydske Keiseres, i vidtadsprede Godser. Alt dette begunstigede i Frankrig et sig uddan- nende Monarchie mere end i Tydskland. Ludvig den 6te den tykke (fra 1108—1137) ydmygede de mægtige Va- faller, som ved Faderens Død endog vilde fortrængt ham fra Thronen. Han hævede den kongelige Myndig- hed ved Oprettelse af Communer i Stæderne i hans egne Domainer (see § 22), og ved at væbne dem og Landbo-

erne, hvis Livegenskab ophævedes, mod Adelen; hans due-
lige Minister Abbed Suger havde heri den meste Andeel.
Basallerne maatte i deres Lehn snart følge Kongens Ex-
empel, deels af Frygt, deels af Klogskab, deels ogsaa af
Egennytte, da de folgte deres Undersaatter Friheden. Dog
varede det endnu 200 Aar inden Borger- og Bondestan-
dens Frihed kunde siges grundet i Landet, og ikke før un-
der Philip den 4de fik Borgerne Stemmeret. Den nye
Forsatning blev hoist gavnlig for Landets Velstand og
Kultur. (Sammenlign hermed § 22).

Hans mægtigste Basal var Hertug Henrik af
Normandie, tillige Konge i England under Navn af
Henrik den 1ste. Gjerne vilde Ludvig faae Normandie
skilt fra England, men det lykkedes ikke; thi hans Basal-
ler saae i Henrik deres mægtigste Støtte, og vilde derfor
nødig bekriige England. Ludvig beholdt dog sin Lehnshøi-
hed over Normandie.

Hans Søn og Eftermand Ludvig den 7de den
71139 yngre (fra 1137—1180) var en from men svag Konge;
dog blev Alting godt saalænge Abbed Suger levede, men
efter hans Død saae det ud til at hele Faderens Bærf
skulde styrte sammen. Basallerne gjorde Oprør, og den
Grusomhed, Ludvig havde tilladt sig paa et Tog mod en
af disse, bragte ham paa Bernhard af Clairvaux Opmun-
tring til at tage Korset 1147. Dette Togs uheldige Ud-
fald er fortalt. Den værste Folge af Korstoget var, at
han skilte sig fra sin Gemalinde Eleonora, som havde
fulgt ham paa Toget, og gjort sig skyldig i Utroskab. Hen-
des paafølgende Ægteskab med Grev Henrik af Planta-
genet, som siden blev Konge i England, (Henrik den 2den)
havde de vigtigste Følger for Frankrig. Hun var Arving
til Aquitanien (Guienne og Gasconne) og Poitou.
Saalænge Suger levede, hindrede han en saa upolitisk
Skilsmisse, men strax efter dennes Død forskjød Ludvig
hende. Hun bragte sin nye Mand Henrik disse hendes

rige Arvelande; efter sin Fader Grev Gotfried af Plantagenet arvede Henrik Anjou, Maine og Touraine samt Normandie, som Gotfried havde erobret under Striden om den engelske Krone mellem Stephan af Blois og hans Gemalinde Mathilde, der var Datter af den engelske Konge Henrik den 1ste. Til Normandie hørte desuden Bretagne, og saaledes besad Henrik flere Lande i Frankrig end Kongen selv. Som Dattersøn af Henrik den 1ste, blev han 1154 Konge i England. Der manglede nu aldrig Anledning til Krig mellem England og Frankrig, og det blev fra nu af de franske Kongers Politik at svække de engelske Konger ved at faae dem til at dele deres franske Lehn mellem deres Prindsfer. Ludvig den 7de døde 1180. Under ham levede den berømte Abelard.

Philip den 2den August, hans Søn, (fra 1180—1223) førte Regjeringen med Indsigt og Virksomhed, og under ingen af de foregaaende Konger blev den kongelige Magt saameget udvidet som under denne Konges lange Regjering; han forstod dertil godt at benytte hver given Anledning.

Begyndelsen af hans Regjering betegnedes ved strenge Forfølgelser mod Waldenser og Albigenfer, og end mere mod Jøderne, som med Ager og Handel havde erhvervet sig uhyre Rigdomme, og derved, som i andre Lande, paadraget sig almindelig Misundelse og Had. Deres Rigdomme loffede, og der manglede ikke paa Bestyldninger for at de myrdede Christne Børn o. s. v. De nødtes til at sælge deres rörlige Gods, deres liggende Grunde indtog Kongen, og deres Tilgodehavende hos de Christne skulde udslættes. De store Pengetilbud, som de gjorde, for at faae denne haarde Lov tilbagekaldt, hjalp dengang intet; de maatte udvandre; siden blev det dem mod store Afgifter tilladt at nedsætte sig igjen i Landet.

Paris udvidedes og forskjønnedes; Studerende strømmede did i tusindviis fra andre Lande. For Handelen og den offentlige Sikkerhed sørgede Kongen faderlig.

Det særegne Forhold mellem den franske og engelske Konge lod det aldrig mangle paa Anledning til Krig. Den udbrod alt under Henrik den 2den, men for Korstogens Skyld indgik begge Konger Forliget til Gizor. Philips Korstog er fortalt. Efter sin Tilbagekomst ophidsede Philip August Richards Broder Johan uden Land til Oprør, bød Keiser Henrik den 6te store Summer for at forlænge Richards Fangenskab, enedes med Johan om Delingen af de franske Lehn, og begyndte at erobre Normandie. Men Richards pludselige Tilbagekomst forandrede Tingene. Johan faldt sin Broder tilføde; Philip blev slagen ved Breteval 1194, og maatte opgive sine Erobringer. Han havde, for at arve de danske Kongers Fordringer paa England, ægtet Ingeborg, Datter af Waldemar den 1ste, men hende forskjød han strax og satte hende i Kloster. Da Johan efter Richards Død blev Konge, lykkedes Philips Anslag paa England bedre, han understøttede Johans Brodersøn Arthur, og fordrede for ham alle franske Lande, og da Johan kort efter fik den unge Arthur fangen og med egen Haand dræbte ham i Rouen, stævnedes Philip Johan for sin Domstol som sin Vasal, og da han ei mødte, erklærede han, at han havde forbrudt alle Lehn, og erobrede ihast alle Engländernes Besiddelser i Frankrig, saa at de kun beholdt Guienne tilbage. Da Johan siden kom i Kirkens Band, saa opfordrede Paven Philip August til at udføre Bandsættelsen og at erobre England, som han skjenkede ham, og Philip, som ellers kraftig modsatte sig Pavens Anmasselser, havde saadan Lyst til denne Erobring, at han adlød Opfordringen, og derved ligesom stiltiende erkjendte Pavens Ret til at bortskjenke Lande. Johan forligte sig imidlertid med Paven, men Philip vilde derfor ikke nedlægge Vaaben. Philips egen Vasal Greven af

Flandern afvendte Faren fra Johan; hemmelig Ven af England erklærede han Krigen for under nærværende Omstændigheder at være en Krig mod den hellige Kirke selv, og negtede sin Bistand. Philip maatte nu først tugte ham, og Johan fik Tid til at skaffe sig Bundsforvandre, Keiser Otto den 4de og flere af Frankrigs Nabofyrster. De brød ind i Frankrig med en stor Hær; Philips Stilling var farlig, thi mange af Vasallerne vare vaklende i deres Troskab; dog Kongen forstod at vække deres Vres- og Nationalfølelse, og seirede i et stort Slag ved Bovines, paa Grændsen af Hennegau og Flandern 1214, hvor Keiseren¹²¹⁴ kun med største Nød undgik at blive fangen. Paven meglede nu en Stilstand paa 5 Aar; men den Opstand af den engelske Adel mod Johan, som kort efter fandt Sted, udviklede snart igjen Frankrig i de engelske Unliggender, og Philips Søn Ludvig indkaldtes endog til at modtage den engelske Krone 1215. Han kom ogsaa til England med en Hær 1216, men da Paven lyste Band over alle Johans Fiender, saa skrækkedes derved mange fra at understøtte den Franske Prinds; Johan døde i samme Aar, den mægtige Greve af Pembroke understøttede Johans Søn Henrik, de Franske bleve slagne, og Ludvig maatte med uforrettet Sag vende tilbage. Sine Arvelande forøgede han ved Inddragelse af Lehn til det Dobbelte. Foruden de allerede omtalte Erobringer fra England, kom mange andre Lehn under Kronen, deels ved Giftermaal, deels ved Confiscation, ved Kjøb og Afstaaelse. I samme Grad forøgede han den kongelige Magt ved Forandringer i Regjeringsforfatningen. Saaledes ophævede han det vigtigste Kronembede Storseneschalværdigheden. Storseneschalen (*dapifer*, Reichtruchseß) var Rigsoverdommer, til ham førtes Klage over de andre, endog landsherrelige, Domstole for Rettens Fornegtelse; han var øverste Befalingsmand over Krigsmagten næst Kongen, øverste Opsynsmand over Politi- og Finantsvæsen, og under ham

stode Stædernes Prevoter. Philip indsatte istedet i alle kongelige Domainer Baillifs i bestemte Districter, som skulde holde Landdag og Landret, og have Opsyn med de andre Embedsmænd. Det blev ogsaa nu mere og mere brugeligt, at Undervasallerne appellerede fra deres Lehnsherrers Baronernes Domstol, der for dem var sidste Instants, til Kongen, som derved fik Leilighed til at blande sig i Baronernes Territorialanliggender. Blandt de umiddelbare Kronvasaller hævede sig snart 6 verdslige og ligesaamange geistlige over de øvrige; de dannede et eget Collegium, Rigets høieste Raad og det øverste dømmende Tribunal over Rigets Store, hvilke kun kunde dømmes af deres Lige (*pares*); deraf kaldtes disse 12 Rigets Pairs. Dette Collegiums udelukkende Forrettigheder er ellers af noget sildigere Oprindelse.

Denne Konge begyndte ogsaa at holde staaende Tropper, til hvis Underholdning nye Paalæg bleve nødvendige. Standhaftig modsatte Philip sig den herskesyge Pave Innocents den 3die's Anmasselser. Formedelst Ingeborgs Forskydelse blev han sat i Band og Landet belagt med Interdict, men kun lidt efter lidt gav Philip efter, og først 1213, efterat Ingeborg havde været 20 Aar i Kloster, lod han hende indsatte i en Dronnings Rettigheder. Han lod ikke Paven faae den Indskydelse hverken over Land eller Geistlighed, som de andre Fyrster tillode ham. Krigen mod Albigenerne og deres Beskytter Grev Raimund af Toulouse begyndte 1209 og førtes af Grev Simon af Montfort med blodig Grusomhed; en pavelig Legat, som fulgte Toget, lod nedhugge islæng, sigende, at Gud nok kjendte Sine. En Synode fradømte Raimund hans Land som Kjætter, og Kongen belehnede 1223 Simon af Montfort med Samme. Philip døde 1223.

Ludvig den 8de Løvehjerte (fra 1223—1225) befæstede den nye Forsfatning og fortsatte Krigen med Albigenerne sin hele Regjering igjennem.

Fortsettelse. Sidste capetingiske Konger.

Ludvig den 9de den hellige (1225—1270) stod i Begyndelsen under sin Moder Blancas Formynderskab, og denne Omstændighed tænkte flere mægtige Vasaller at benytte til at indskrænke igjen den kongelige Myndighed; men Blancas kloge og kraftige Foranstaltninger bragte dem snart til Lydighed. Albigenserkrigen fortsattes mod Raimund af Toulouse's Søn Raimund den 7de, hvis troe Undersaatter ei brød sig om Paven's Bandsættelse. Han maatte dog tilsidst indgaae en haard Fred 1229, og af=1229 staae to Trediedele af sit Land, den tredie overlodes hans Datter Johanne, som formæledes med Kongens Broder Alphons, og blev dette Ægteskab uden Barn, skulde hendes Andeel ogsaa tilfalde Kronen.

Ludvig tiltraadte selv Regjeringen 1235, men Blanca beholdt stor Indflydelse, og forestod som Regentinde Riget, medens han var fraværende paa sit Korsstog. Hans Stridigheder med Henrik den 3die af England endtes med en Fred 1259, hvorved denne frasagde sig, mod at erholde 1259 en Pengesum, sine Fordringer paa alle de franske Lehn, Philip August havde erobret, og beholdt kun Guienne. Efter Hohenstaufernes Fald i Italien blev Ludvigs Broder Carl af Anjou kaldet til Neapel's og Siciliens Throne.

For Landets indre Forfatning skede Meget under Ludvigs lange Regjering. Ivekamp forbødes i alle kongelige Domainer, i deres Sted skulde føres Vidner for Retten. Han oprettede en Overappellationsret af Prælater og Baroner under sit eget Forsæde, der fulgte ham overalt. De omtalte Baillifs havde vel ingen Jurisdiction i Baronernes Lande, undtagen i de Tilfælde, som ansaaes at henhøre umiddelbart under Kongens Domstol, s. Ex. Brud paa Landefred, aabenbar Krænkelser af almene Love o. s. v.; men da disse Tilfælde ei vare nogle be-

stemte, saa havde Bailliferne altid Paaskud nok til at blande sig i Baronernes Jurisdiction; mange Baroner tillode desuden deres Undersaatter at appellere fra deres Dom til Kongens, da hans Retfærdighedskjerlighed var saa almeen erkjendt. Men dette, som i Begyndelsen var frivillig Skik, grundet paa personlig Afgtelse for Kongens Dyder, gik snart over til formelig Ret, hvorved Kongen tillagde sig den overste dømmende Magt i alle Provindser. Bailliferne fik deres visse Districter, hvor de skulde modtage Appellationer, og i Paris, Toulouse og andre store Stæder indsattes kongelige Overretter af Baroner, høie Geistlige og lovfyndige Borgerlige. Den offentlige Rolighed og Sikkerhed vandt herved, og Undersaatterne sikredes mod Billaarlighed. Næveretten og private Feider, som ved *Treuga Dei* vare indskrænkede, ved Communernes Oprettelse gjorde vanskeligere, ophørte nu aldeles. Kongen havde nu Magt nok til at overholde Landfreden; de stridende Parter maatte for Kongens Retter give den Forsikring ei at befeide hinanden, og den, som brød dette Løfte, straffedes med Strikken. I sine sidste Regjeringsaar samlede og udgav Ludvig med sine Prælaters og Baroners Samtykke de saakaldte *Etablissemens de saint Louis*, en Samling af ældre Love og Bedtægter af den romerske og pavelige Ret, og lagde derved Grunden til en almindelig fransk Lovgivning. Vasallernes Magt søgte han at indskrænke, ved at faae Indskydelse paa deres Giftermaal, saaledes at ei derved store Lehn forenedes, at Døtre af store Vasaller giftedes med Mænd efter Kongens Onske, og ved den Bestemmelse, at ingen fransk Lehnsmænd maatte tillige være lehnsplichtig under nogen anden Lehnsherre. Stæderne forøgedes; sammes uadelige Indbyggere fik Udgang til Ridderværdighed og de, som havde studeret, til Embedsposter. Til at bevirke saamange vigtige Forandringer og hæve den kongelige Anseelse saameget havde Kongens personlige Dyder og den Afgtelse

og den Kjerlighed, han ved disse vandt overalt, været det fornemste Befordringsmiddel. Under hans Regjering lagdes Grunden til det siden saa berømte theologiske Collegium i Paris Sorbonne, kaldet saa efter dets første Opfynsmand Robert Sorbon. Ludvig den 9de døde for Tunis 1270.

1270

Philip den 3die, den dristige (1270—1285) traadte i Faderens Fodspor, hvad angaaer Befæstelsen og Udvidelsen af den kongelige Magt. Grevskabet Toulouse og flere Lehn inddroges under Kronen, og det blev fra nu af Grundsætning ei mere at bortforlehne de inddragne Lehn. Denne Konge var den første som optog Borgerlige i Adelsstand, som et Middel til at belønne Fortjenester, vel ogsaa til at skaffe Kongen Tilhængere. For at hævne sin Onkel Carl Anjou og den sicilianske Vesper, gik han med en Hær over Pyrenæerne mod Peter den 3die af Aragon, men Toget var uheldigt, og Kongen døde under samme i Perpignan 1285.

1285

Philip den 4de, den smukke (fra 1285—1314) fandt ved sine Forgjængere Veien baadel til at gjøre Kongemagten ganske uafhængig; argjerrig, slue, fast i sine Planer og lykkelig i deres Udførelse, ei altid agtende Retfærdighed, begyndte han en Kamp mod Resten af Lehnevæsenet og mod Hierarchiet, som for Frankrig og for det øvrige germaniske Europa blev af de vigtigste Følger.

Privatstridigheder mellem engelske og normanniske Søfolk gik endelig over til en formelig Søkrig mellem begge Nationers Søstæder. Edvard den 1ste af England, som var noksom slysfælsat med Skotland, havde gjerne ønsket Fred, men Philip, som vilde drage Fordeel af den engelske Konges daværende Stilling, ønskede Krig og slevnede Edvard som sin Basal for sin Domstol, og da han ei mødte fradømte han ham Guienne og satte sig i Besiddelse af dette Lehn 1293. Pave Bonifacius den 8de vilde megle 1293 1295, men afviste af Philip, som ei vilde erkjende nogen 1295

pavelige Autoritet i verdslige Sager. Englænderne vare uheldige, de Franske opbrændte Dover. Som Edwards Bundsforvandt, blev ogsaa den mægtige Grev Guido af Flandern indviklet med i Krigen, og truet paa to Sider maatte Philip nu opbyde alle Kræfter for at modstaae dem. Han tog Tropper i Sold, søgte Bundsforvandt, og forbød al indre ~~Strid~~ og Turnerig til den flandenske Krig var endt. Snart indtog han ogsaa Flandern, hvor han havde mange Tilhængere og Greven var forhadt. Der blev tilsidst ingen anden Udvei for den sidste end at kaste sig for Kongens Fødder, men Philip lod ham og hans Sønner fængsle, og inddrog Flandern under Kronen

1300 1300. Flandern var dengang ved sine Manufacturer et af de rigeste Lande i Europa. Med England sluttedes

1303 endelig Fred 1303. I Flandern vakte den franske Statholders Haardhed snart almindelig Opstand, man vilde der ei vide af nogen Underkastelse, selv ei engang efterat Fred var sluttet mellem Frankrig og England, og efterat have lidt to store Nederlag; de rige Flamlændere stillede en saadan Mængde Soldater, at Kongen sagde, han maatte troe, at Flamlændere voxede op af Jorden. Han nødtes tilsidst til saadan Fred, at han for en Tid skulde beholde en Deel af Landet, men det øvrige overlades til Grevens Søn.

Ogsaa under denne Konge bleve flere Provindser forenede med Riget, den vigtigste var Staden og Grevskabet Lyon, som før havde været en Deel af det arelatenske Rige, og siden under sin Erkebisp været næsten uafhængigt. Kongen fik Erkebispem til at underkaste sig paa gode Betingelser. Grevskabet Burgund eller Franche comté kom under Frankrig ved hans anden Søn Philip den Langes Giftermaal med sammes Arving Johanna, men tilfaldt med hans Datter igjen Hertugen af Burgund.)

Hans Stridigheder med den myndige Pave Bonifacius den 8de er omtalt (see § 35). Han underkastede

Handwritten notes:
 1300. Edvard den 1ste blev kronet
 1303. Fred mellem Frankrig og England

sin Sag med Paven en almindelig Nationalforsamlings Dom, hvortil han foruden Adelige og høie Geistlige ogsaa indkaldte Deputerede af Trediestanden; saaledes fik først Stædernes, Universiteternes, Domkapitlernes og Districternes Deputerede Sæde paa Rigsdagene eller som de nu kaldtes *Assemblées des états généraux*. Blev de end behandlede med Ringeagt af de stolte høiere Stænder, og stemmede de end ikke med i Alt, saa havde de dog lige Stemme i almindelige Rigsaanliggender, Beskatning og Lovgivning, og saaledes lagdes den første Grund til Trediestanden, som statsborgerlig Stand i Frankrig. Parlamentet i Paris fik under ham 1304 sin fuldstændige Indretning som øverste Domstol i alle Kronlandene; Kongen havde først tænkt at udstrække dets Jurisdiction over hele Frankrig, men mange Provindser f. Ex. Toulouse, Normandie o. fl. beholdt deres særegne øverste Domstole. Antallet af Parlamentets Medlemmer af Baroner, høie Prælater, som dog snart udelukkedes, og studerede Retslærde var ubestemt og formeredes efterhaanden. Adelens Ulyst til Studeringer aabnede Udgangen til disse høie Poster for de borgerlige Retslærde, og de kom med Tiden til at danne en egen Slags Adels, Embedsadel, *noblesse de robe* i Modsetning af Krigsadelen, *noblesse d'épée*. Disse Poster, som vare paa Levetid, besattes af Kongerne, men siden Frants den 1stes Tid bleve de solgte. Parlamenterne, som oprindeligen kun vare Overdomstole i Provindserne, tillagde sig efterhaanden en større Myndighed, en Andeel i Lovgivningen. Thi da Kongemagten gik over til reent Despotie, og Stænderne aldrig sammenkaldtes, tiltog de sig, som Repræsentanter for deres Provindser, hvis Rettigheder de skulde vaage over, Myndighed til enten at antage, registrere alle kongelige Paalæg og Forordninger, eller at forkaste dem.

Hoffet betragtede naturligviis saadan Parlamenternes

Fordring som en Usurpation, og maatte Kongerne end nndertiden give efter, saa vidste dog end oftere mægtige og herskesyge Konger og Ministre ved Trudsel og Magt at sætte deres Billie igjennem; Parlaterne kunde ei altid sætte en Bom mod Bilskaarligheden. Deres Indvilligelse blev med Tiden til en tom Formalitet, og naar de negtede at registrere en Lov, saa indfandt Kongerne sig personlig og befalede at registrere den givne Lov. En saadan Parlaterfsamling kaldtes *Lit de justice*, fordi Kongen ved saadan Leilighed præsiderede i Forsamlingen, siddende paa en Sopha.

Myntrettigheden, som de mægtige Vasaller havde besiddet, blev under denne Konge gjort til et Regale. Som slet Huusholder trængte Philip altid, og et af de Midler han tillod sig for at skaffe sig Penge, var at lade slaae slettere Mynt. Vasallerne fulgte snart Kongens Exempel; men pludselig lod Philip igjen slaae god Mynt, og fratog nu Vasallerne Myntrettigheden paa Grund af deres slette Penge; af nogle kjøbte han den dog. Jøderne forjog han for at inddrage deres Formue; hans Eftermand tillod dem at vende tilbage mod at afgive en Trediedeel. Hans svære Paalæg vakte tilsidst Oprør, og døende paalagde han sin Son at lette Folkets Byrder.

1314† 1314. Hans tre Sønner fulgte hinanden paa Thronen, Ludvig den 10de, Hutin (den Trættestjære) fra 1314—1316, Philip den 5te, den Lange til 1322, og Carl den 4de, den smukke til 1328; med ham uddøde den capetingiske Linie.

47.

Konger af Huset Valois. Begyndelsen af Successionskrigen med England.

Med Carl den 4de uddøde den lige nedstigende mandlige capetingiske Linie. Der blev nu Spørgsmaal

Den næste Arving var den engelske Konge, som havde giftet sig med den franske Konges Datter, og som havde en søn, som var den næste i den franske Linie. Men den engelske Konge havde ogsaa en søn, som var den næste i den engelske Linie. Dette førte til en krige mellem de to konger om den franske trone.

om hvem der skulde være nærmest berettiget til Thronen, enten den nærmeste mandlige Descendent i lige nedstigende Linie paa Qvindesiden, eller den nærmeste mandlige Descendent i den mandlige Sidelinie. I første Tilfælde var den nærmest berettigede den engelske Konge Edvard den 3die, Søn af Philip den 4des Datter Isabella, der havde været gift med Edvard den 2den, i sidste Tilfælde Philip af Valois, Søn af Philip den 4des Broder Carl af Valois. Stænderne valgte Philip mere efter den brugelige Arvegang i de store Lehn, end overeensstemmende med de saliske Love. Ved denne Leilighed afgjordes, hvad hidtil havde været ubestemt, at den fjernere mandlige Agnat skulde have Fortrin for den nærmere qvindelige. Edvard den 3die gjorde vel Fordringer, men lod Sagen beroe, og gav Philip Tid til at befæste sig; han maatte endog aflægge Hyltingsseed for Guienne; de skotske Anliggender hindrede endnu længe Edvard fra at begynde Krig.

Philip den 6te regjerede fra 1328 til 1350. Den længe¹³²⁸ almende Forbittrelse mellem England og Frankrig brød endelig ud i aabenbar Krig. Allerede rustet under Paaskud af et Korstog, angreb Philip Guienne. Edvard den 3die søgte Bundsforvandte, og ved Hjælp af den mægtige Demagog Jacob af Artevelle, en rig Brygger i Gent, lykkedes det ham at vinde de rige Flamlændere. Greven af Flandern og Adelen vare fransksindede, men de rige Borgere engelsksindede, da deres Manufacturer trængte til den fine engelske Uld. Jacob af Artevelle havde vundet megen Indflydelse, og forjog Greven og Adelen. Dog vilde Flamlænderne ei ligefrem erklære sig mod deres Landsherre den franske Konge; for at høre deres Skrupler, gjorde Edvard, efter Artevelles Raad, Paastand paa den franske Krone og antog Titel af Konge af Frankrig, hvorpaa de hyldede ham uden Betænkning. Foruden Flandern havde Edvard til Bundsforvandte sin Svigerfader den mægtige Greve af Holland, sin Svoger den tydske Keiser Ludvig af Bayern, som

dog kun hjalp ham lidet, og flere af Nederthysklands Fyrster. Med Philip holdt derimod Østerrig og den romantiske Kong Johan af Bøhmen.

- 1339 Det første Mars Feldtog 1339 var uden betydelig Følge,
 1340 men i det følgende 1340 blev den franske Flaade aldeles
 slagen ved Sluys eller Ecluse paa Kysten af Nederlandene af den firegange svagere engelske. Det kom nu til
 Waabensstilstand, men Krigen fornyedes snart igjen. Edvard, som for Modvind ei kunde komme til Guienne, landede i
 Normandie og trængte frem mod Paris. En langt overlegen fransk Hær tvang ham til igjen at trække sig tilbage til
 Normandie, men ved Crechy maatte han holde Stand mod
 1346 den forfølgende Fiende og levere et Slag 1346. Overmodige af deres overlegne Antal angrebe de Franske uforsigtigen, men lede et fuldkomment Nederlag. Seiren skyldtes især Edwards tappre Søn Edvard af Wales, almindelig kaldet den sorte Prinds. Blandt de mange Faldne paa den franske Side, man regner 1300 Riddere og 30000 Mand, var den eventyrlige Kong Johan af Bøhmen, der var blind, og lod i Slaget sin Hest føre af tvende Ryttere, Grev Ludvig af Flandern og Mange af Frankrigs fornemste Adel. Efter Slaget beleirede Edvard Calais, som fiækt forsvaredes af Johan de Bienne, og maatte tvinges ved Hunger. Den Fortælling, at Edvard i sin Forbittrelse svor at lade nedbugge alle Indbyggerne, men endelig lod sig nøie med 6 Offre, og omsider, paa sin Dronning Philippas Forbøn ogsaa skænkede dem Livet, har ikke stor Sandsynlighed; Edvard behandlede med Mildhed de Oldinger, Qvinder og Børn, som Kommandanten under Beleiringen, for Hungerens Skyld, drev ud af Staden. Samtlige Indbyggere maatte dog flytte ud af Staden, og Edvard lod den befolke med blot Englandsændere, for at være desto sikkrere paa Besiddelsen af dette vigtige Punkt, Nøglen til Frankrig. Calais blev siden den Tid i Engländernes Hænder over 200 Aar.

Edvard svækkedes ved Tabet af sine Bundsforvandre
Flamlænderne; Jacob af Artevelle var død, og de udsone-
de sig med deres nye Greve. Philip den 6te manglede
Penge, og skjønt Krigen vedblev, saa førtes den dog saa
spovnig, at den neppe fortjener Navn af Krig. Den store
Pest, i Norden kaldet den sorte Død, som gik over hele
Europa, og indre Uroligheder, foranledigede ved Philips
Financeoperationer, Myntforringelser og Paalæg, hindrede
Krigsforetagenderne.

Sine Formænds Grundsætninger troe, søgte han at
inddrage Lehn hvor det lod sig gjøre; de betydeligste som
under ham kom tilbage under Kronen var Champagne
og Dauphinée. Det sidste testamenterede ham af den
sidste Grev Humbert, som var bleven tungsindig ved Ta-
bet af sin Søn; han gjorde den Betingelse, at Kongen
af Frankrigs ældste Søn altid skulde være Landsherre i
Dauphinée*), og føre Titel af Dauphin. Philip døde
1350.

1350

Johan den gode (fra 1350—1364) besteg Thro-
nen under Nationens store Forhaabninger, hvorfor man
gav ham Tilnavnet den gode; men han skuffede snart disse
Forhaabninger, da han lod sig aldeles beherske af sine
Vndlinge. Adelen var deelt i Factioner, Folket sukede
under tunge Byrder og udsuedes af Lombarder, der havde
forpagtet Afgifterne; Munkene vare opbragte fordi Kon-
gen forbød dem levende at indmure de Brødre, som havde
syndet mod Klostersugt, de kaldte sliq Indmuring *mittere
in pacem*, og Krigen med England fornyedes atter. Til
at vedligeholde Tvedragtssaanden bidrog især Carl den
onde af Navarra, Kongens Ewigersøn og Broder til
hans Stedmoder. Han troede sig forurettet ved Philip
den 6tes Inddragelse af Champagne, desuden var han op-

*) Navnet Dauphinée, Delphinatus, har sin Oprindelse
af at Greverne førte en Delphin i deres Vaaben og som
Hjelmkam.

bragt paa Johans Yndling, den spanske Prinds Carl de la Cerda. Han dræbte denne, og Mordet blev ustraffet, da Carl af Navarra havde store Besiddelser, og mange Benner i Normandie, hvorhen han nu tog sin Tilflugt. Da Krigen med England just var nær sit nye Udbrud, saa blev han der saameget farligere, og Kongen, istedetfor at tænke paa Straf, maatte heller søge at udsone sig med ham; men hemmeligt Nag vedblev mellem begge Fyrster, og Carl stod hemmelig i Forbindelse med Englænderne.

For at faae de fornødne Penge til Krigens Førelse, sammenkaldte Kongen Stænderne i Nordfrankrig (Langue d'oui) til Paris 1355; Sydfrankrig (Langue d'oc) havde nemlig sin særegne Forfatning og Rigsdag. Han fandt Stænderne, Trediestanden formaaede her meest, villige til alle Bidrag til Krigen, men de viiste tillige aabenbar deres Mistillid til Regjeringen, og forlangte Bished for, at Pengene bleve anvendte til det angivne Diemed; tillige forlangte de Afskaffelsen af mange Misbrug, som Hoffets og de høie Embedsmænds vilkaarlige Indgreb i Retspleien, Eiendomsretten, Næringsfriheden m. m.

For Krigen endnu begyndte, troede Kong Johan det nødvendigt at bemægtige sig Carl af Navarra, og iværksatte dette ved en Overrumpling. Men dette Skridt gjorde kun Ondt værre; thi Carls talrige Tilhængere indkaldte strax Englænderne til Normandie, og det kostede Kongen lang Tid inden han kunde faae stillet Oprøret. Den sorte Prinds gjorde Indfald fra Guienne, og Johan gik mod ham med 60000 Mand. Den sorte Prinds havde kun 12000 Mand og besluttede at trække sig tilbage, men han blev afslaaen, og maatte holde Stand ved Mauthertuis nærved Poitiers. I sin fortvovlede Stilling og nærved at omkomme af Hunger gjorde han fordeelagtige Tilbud, men Johan vilde ikke høre uden om ubetinget Overgivelse. Men de Franskes Overmod og Overilelse kom den sorte Prinds til fortræffelig Hjælp; han seirede,

og ei alene tvang de Franske til en forvirret Flugt, men fik endog Kong Johan selv og hans Søn Philip tilfange. Sin høie Fange behandlede han med største Verbødighed, han opvartede ham ved Tasselet og var ei at formaae til at sætte sig ned, sigende, at han vidste hvad Verbødighed, en Vasal skyldte sin Lehnsherre. Johan førtes til Bordeaux, og dersfra det følgende Aar til London, hvor han af Edvard den 3die modtoges med lige Agtelse, saa at ved Indtoget i London det snarere saae ud som den forte Prinds var Johans Fange, end Johan hans. Han nød i sit Fangenskab Vresbeviisninger som Konge af Frankrig af den Modstander, som hidtil ei havde villet erkjende ham som saadan.

Johans Søn Carl overtog strax, da Faderen var fangen, Regjeringen som Rigsstatholder. Stænderne bleve sammenkaldte for at udfinde Midler til Kongens Befrielse¹³⁵⁶ og Krigens Fortsættelse, men han fandt, at de mere tænkte paa at indskrænke den kongelige Myndighed og afflasse Misbrug, end paa at afhjælpe Dieblikkets Trang. Tiden til at foretage indre Reformer var vel ikke heldigen valgt, men værre var det, at en Partiaand herskede, som truede med et fuldkomment Anarchie. Formændene vare den rænkfulde Biskop af Laon Robert le Coq og Stephan Marcel, Formænd, eller *Prevot* for Kjøbmændene i Paris, en herskesyg hevngjerrig Mand og et Redskab for Carl af Navarras Tilhængere. De fordrede, at Prindsens Raad skulde udelukkes af Stændernes Forsamling, at han skulde affætte mange af de høieste Embedsmænd, og lade et Raad, udnævnt af Stænderne, deeltage i Regjeringen; endelig fordrede de Carl af Navarras Trigivelse; han var Sjelen i det hele Foretagende. Underledes handlede Stænderne i Sydfrankrig, de bevilgede baade Folk og Penge, og opsatte Undersøgelsen af Statsforsatningen til en beleiligere Tid. Den fangne Johan sluttede en toaarig Baabensstilstand, og protesterede fra London af

mod alle Stændernes Foretagender; men herom brød man sig naturligviis intet under nærværende Omstændigheder. Prindsen ophævede vel Stænderforsamlingen, men hans Modstandere opvakte en saadan Tumult blandt Folket, at 1357 han 1357 maatte atter sammenkalde Stænderne, og bevilge deres Forlangende. Til Lykke vare Stænderne ei længe enige. Adels og Geistlighed misundte Trediestanden, og sluttede sig til Prindsens Partie, misundelige over Trediestandens Herredømme, og afflyede de Boldsomheder, som den raac Mængde tillod sig. Marcel havde med Magt befriet Carl af Navarra, befæstet Paris, væbnet Pobelens, og holdt Prindsen paa en Maade fangen i hans Hovedstad. Paa den tredie Rigsforsamling 1358 mødte kun Trediestandens Deputerede, men sjønt den saaledes var ufuldstændig, saa hindrede dette ikke Marcel og Carl af Navarra fra at fortsætte det begyndte Foretagende, Statsforfatningens Kuldkastelse. Hans vilde Bander, der som Partietegn bare blaa og røde Huer, tillode sig gruelige Uordener; Prindsens Benner myrdedes lige for hans Dine, og neppe kunde Marcel selv beskytte hans Liv mod de Rasende. Han maatte optage Marcel i Statsraadet, og udnævne Bispen af Raon til sin første Minister. De bleve dog endelig overlistede. Det lykkedes for Prindsen at undkomme fra Paris, og i Compiègne samlede han en nye Rigsforsamling, uafhængig af Marcel og hans Partie. Han fandt paa denne kraftig Understøttelse af Adels og Geistlighed, ja selv af mange Borgerlige; thi udenfor Paris misbilligede man i Almindelighed, hvad der var skeet i Hovedstaden. Marcel og Bispen erklæredes affatte fra deres Poster, og da han med væbnet Magt vovede at trodse i Paris, bevilgede Stænderne Prindsen baade Penge og Folk, hvorved han rykkede mod Hovedstaden. Marcel dræbtes af en af sine egne Tilhængere, og Staden Paris erklærede sig nu for Prindsen; Carl af Navarra maatte holde sig rolig; han forbandt sig siden aabenbar

med Edvard den 3die, som lovede ham Champagne. Hermed var dog ikke Uroligheden forbi; Revolutionssvindelen havde udbredt sig, og i de fleste Stæder og paa Landet udøvedes store Grusomheder; de undertrykte Landboere grebe Leiligheden til at udøve grusom Hevn.

Med England fornyedes atter Krigen, men fjed af sit Fangenskab ønskede Johan Freden. Edvard den 3die fordrede Alt hvad Henrik den 2den havde besiddet i Frankrig, og Johan indrømmede det, men hans Stænder forfastede saadan Fred; Edvard gav da efter, og i Freden til Bretigny 1360 beholdt England Guienne og Poitou¹³⁶⁰ med fuldkommen Overhoied, og Edvard frasagde sig alle andre Fordringer paa Frankrig. Johan skulde betale 3 Millioner Guldgylden, og stille to af sine Sønner som Gidsler. Han vendte nu tilbage til Frankrig, men da senere den ene af hans Sønner undveg fra England, og paa ingen Maade vilde vende tilbage did, begav Johan sig selv til London for at undskylde sin Søn og jevne alle Tvistigheder, og døde der 1364.

1364

I Lehnssystemet fulgte han ikke sine Formænds Consolidationssystem, men bortforlehnede flere Arondissementer; under hans Eftermænd gif det ligesaa, og de inddragne Lehn bleve igjen bortforpagtede, især som Appanage for de kongelige Prindsler. Sin ældste Søn Carl gav han Normandie, sin anden Søn Ludvig Anjou, den tredie Johan Berry, og da den ældre burgundiske Linie, som nedstammede fra Henrik den 1stes Broder Robert, uddøde 1361, gav han 1363 Hertugdømmet Burgund¹³⁶³ (Bourgogne) til sin yngste og fjæreste Søn Philip den dristige, som blev Stamfader for den yngre burgundiske Linie.

Carl den 5te fører Krigen heldig mod England, men under den svåge Carl den 6te bringes Riget ved indre Factioner og udvortes Fiender sin Undergang nær.

Carl den 5te, den vise (1364—1380) havde som Dauphin gennemgaaet en god Skole under de borgerlige Uroligheder; som Konge lykkedes det ham mere ved Klogskab end ved Vaaben at bringe Staten igjen i Orden, og at fratage Englænderne næsten alle deres Besiddelser i Frankrig.

Siden den sidste Fred med England var Landet plaget af de mange ledige Leiesoldater, som forenede sig i Bander, plyndrede Landet, og slog de mod dem udsendte Tropper. For at stille Landet af med disse farlige Bander, raadede den tappre Bertrand du Guesclin Kongen til at blande sig i de castilianske Thronstridigheder, og tage Partie med Henrik af Trastamare mod denes Halvbroder Peter den grusomme. Da den sorte Prinds, Statholder i Guienne, understøttede Peter, saa foranledigede dette snart en ny Krig mellem England og Frankrig. Hertil kom, at Guiennes Indbyggere, som trykkedes med haarde Paalæg, henvendte sig til den franske Konge, som heller ikke tøvede med at antage sig deres Sag. Han indstevnte den sorte Prinds som Hertug af Guienne til at møde for Pairenes Ret; han svarede, at han skulde møde med 60000 Mand, og nu erklærede Carl

1369 Krigen 1369. Flere Omstændigheder begunstigede de franske Vaaben, men fremfor alt den Omstændighed, at den sorte Prinds, som led af en tærende Sygdom, maatte vende tilbage til England og døde der. I Maret 1373 og 1374 mistede Englænderne alle deres Besiddelser, paa Ca-

lais og Bourdeaux nær. Vel blev der Vaabenstilstand, men ei formelig Fred; Krigen fornyedes igjen 1377, Lykken var vegen fra de engelske Vaaben, og de Franske hærgede end- og i engelske Havne. Carl den 5te døde 1380. De Er-1380 faringer, han i sin Ungdom havde gjort, forarsagede, at han kun sjelden sammenkaldte Stænderne, og for at afværge de Uheld, som ofte følge med en lang Formynderregjering, forandrede han Myndighedsalderen for en fransk Konge fra det 21de til det 14de Aar.

Carl den 6te (fra 1380 — 1422). Hans næsten treogfyrgethyveaarige Regjering var for Landet næsten den ulykkeligste, der kunne tænkes.

Carl den 5te havde indsat sine 3 Brødre og sin Svoger, den almindelig agtede Hertug af Bourbon, til Formyndere for sin Son, dog skulde den ældste, Ludvig, egentlig føre Regentskabet; men de kunde ei indbyrdes enes. Folket bragtes til Misnøie ved nye trykkende Byrder, og mange store Stæder gjorde formeligt Oprør; overalt negtede man at betale de nye Paalæg. De Franske opmuntredes af Flamlænderne, som atter havde forjaget deres Greve (Ludvig den 2den). Denne søgte Hjælp hos sin Lehnsherre, og Kongens Farbroder Philip af Burgund, der som Svigersøn af den fordrevne Greve betragtede sig som Arving til hans Lande, understøttede kraftig hans Begjering. En fransk Hær sendtes mod Flamlænderne; den vandt en glimrende Seier, hvorved Modet hævedes hos den franske Regjering i samme Grad, som det sank hos de oprørske Stæder. De Leietropper, som man havde brugt mod Flamlænderne, lode sig ligesaa gjerne bruge mod Stæderne; de bleve nu underyngne, og straffede med Tabet af mange Rettigheder. Landet behandlede overhoved som et erobret Land; mange af Folkets Benner og Forsvarere henrettedes hemmelig og offentlig. Det var Trediestandens Ulykke, at Adels og Geistlig-

hed af Misundelse var den imod uden at betænke hvorledes det siden kunde gaae dem selv.

1388

Åar 1388 erklærede Carl, fjed af sine Onklers Formynderskab, at han selv vilde regiere. Han begyndte med at forbedre Provindsernes Raar; men hans Svaghed, Hofsets Intriguer og hans Broder Hertugen af Orleans's Uregjerlighed, lod kun vente liden Varighed af det Bedre. Til Ulykke gif den svage og tungsindige Konge 1392 reent fra Forstanden ved en pludselig Skræk, og det Haab man havde gjort sig om hans Helbredelse forsvandt aldeles ved et nyt Ulykkestilfælde, da nemlig Kongen Aaret efter, paa et Maskeradebal, var nærved levende at opbrænde, idet der kom Ild i hans Klæder. Han blev nu vanvittig for sin hele Levetid; til at adsprede og opmuntre ham skal Spillekort og Kortspil først være opfundne. Om Regentaskabet opstod nu de heftigste Stridigheder mellem Kongens Broder Ludvig af Orleans's, og Kongens Farbroder Philip af Burgund. En otteogthveaarig Daabensstilstand med England tjente kun til at give de indre Uroligheder desto friere Spillerum. Høist steg Forvirringen da Philip af Burgund døde, thi hans Søn Johan den uforfærdede gif saavidt i sit Had mod Hertugen af Orleans's, at han tilsidst lod denne sin Fiende offentlig ombringe ved Snigmordere paa Gaden i Paris 1407, og siden ved en Lovkyndig forsvare Mordet; Frygten for at en saa mægtig Basal skulde forbinde sig med England, gjorde, at han fik Tilgivelse, ja Kongen maatte endog 1410 overdrage ham Dauphinée og Dauphins's Opdragelse. Et frygteligt Partie dannede sig mod Johan af Burgund under den myrdede Hertugs's Søn Carl af Orleans's og hans Svigersfader Greven af Armagnac, og nu begyndte en indvortes Kamp, med afveglende Lykke, men hvori det seirende Partie altid gif frem med blodig Grusomhed. Midt under disse borgerlige Uroligheder optraadte en farlig udvortes Fiende i Henrik den 5te af England.

Han gjorde Indfald i Normandie, og vandt en Seier ved Azincourt 1415, som var Mage til den ved Crecy og 1415 Maupertuis. Den tregange stærkere franske Hær gav ved sit Overmod Henrik Seieren i Hænderne, Connetabelen Albret og en Mængde af den fornemste Adel faldt, og blandt de Fagne var Hertugen af Orleans, som blev i Fangenskab i 25 Aar. Men det orleanske Partie havde en mægtig Støtte i Hertugen af Armagnac, der blev Connetabel og tilvandt sig selv Regjeringen. Kongens 4de Søn Carl, som ved sin Broders Død var bleven Dauphin sluttede sig nøie til ham; Johan den usorfærdede forbandt sig derimod med England 1416, og indlod sig i Underhandlinger, som gif ud paa intet mindre end at skaffe Henrik den 5te den franske Krone, hvorimod han betingede for sig selv skionne Provindser af det franske Rige. Jo mere Greven af Armagnac gjorde sig forhadt ved sin Strengbed, destomere søgte Johan af Burgund at give sig Skin af at være Folkets Beskytter mod Undertrykkelser. Han befriede Dronning Isabella, som Greven af Armagnac havde holdt i Fangenskab; hun lod sig erklære for Regentinde, og ved Forræderi og sine mange Tilhængere i Staden bemægtigede hun sig Paris. Kongen kom derved i det burgundiske Parties Magt, Greven af Armagnac blev dræbt, og et græsfeligt Blodbad foranstaltet paa hans Tilhængere. Kun med Nød undkom Dauphin Carl; han samlede ved Poire alle det burgundiske Parties Fiender, og lod sig udraabe til Regent 1418. Henrik den 5te var imidlertid paany landet med en Hær i Normandie, og hans Fremstrid syntes Dauphins Partie saa betænkelige, at man fandt det raadeligst at søge Forsoning med Hertugen af Burgund. En Sammenkomst fandt Sted mellem Johan af Burgund og Dauphin paa Broen ved Montereau; det var den Tids Skik, at Sammenkomster mellem Fiender gjerne holdtes paa en Bro, over hvis Midte ved saadan Leilighed blev opført et Gitterværk; Begges

Følge holdt sig i Afstand paa hver sin Flodbred. Men denne Sammenkomst havde de ulykkeligste Følger. Dauphin's Folk, enten paa hans Befaling, eller af sig selv, fordi de erindrede sig Hertugen af Orleans Mord, overfaldt og myrdede Hertugen af Burgund. Johans Søn og Eftermand Philip den gode snysede af Hevn; hele Frankrig nordenfor Loire tog hans Partie, og han indlod sig nu i den nøieste Forbin-

1420delse med England I et Forlig til Troyes 1420, hvor Dronning Isabella og Henrik den 5te mødtes, bestemtes at Dauphin skulde have sin Ret forbrudt, Henrik den 5te skulde ægte Carl den 6tes Datter Catharina, som ogsaa strax skede, være Regent indtil Carl den 6tes Død, og derpaa Konge i Frankrig, som evig skulde blive forenet med England, dog begge Lande beholde deres særegne Forsfatninger. En Rigsdag samme Aar, hvor dog kun det halve Frankrigs Stænder vare tilstede, bekræftede dette Forlig, og fordømte Hertugen af Burgunds Mordere, dog uden at nævne Noget; ei heller bleo Dauphin med udstrykkelige Ord udelukket fra Thronfølgen.

Dauphin saae sig daglig mere indskrænket; det syntes at han umulig kunde bestaae i Kamp mod saa overlegne Fiender. Til hans Lykke døde Henrik den 5te ti Maaneder før Carl den 6te 1422.

49.

Carl den 7de. Pigen af Orleans. Englænderne fordrives næsten aldeles fra Frankrige. Grunden lægges til en uindskrænket Kongemagt.

1422-1451) Carl den 7de, den seierrige (1422—1451) udraabtes Konge i det sydlige Frankrige, men det burgundiske Paaarbaabte Henrik den 5tes Søn Henrik den 6te, som endnu var et Barn paa 1 Aar. Efter Henrik den 5tes Bestemmelse skulde den unge Konges tvende Far-

brødre forestaae Regentskabet, Hertug Johan af Bedford i Frankrige og Hertug Humphry af Gloucester i England.

Carl vandt snart ved mange gode Egenstaber de Franskes Agtelse og Kjærlighed. Forliget til Troys kunde i Almindelighed ikke være dem behageligt; hans Modstanderes Partie var desuden en unaturlig Forbindelse, fremkaldt ved Lidenskaber, hvis Retning let kunde forandres, og til at bevirke saadan Forandring bidroge snart flere for Carl heldige Omstændigheder, om han end i Begyndelsen var uheldig mod Englænderne. Den første lykkelige Omstændighed var, at der opkom Lunkenhed mellem Englænderne og Philip den gode af Burgund, hvorved de førstes Fremgang meget standsedes; den anden var, at Carl blev forligt med Hertugen af Bretagne, hvis Broder, Greven af Richmond blev Konnetable, og i ham, saavel som i Grev Dunois, fik han to ypperlige Feldtherrer. Dunois var naturlig Søn af den myrdede Hertug Ludvig af Orleans, og kaldtes derfor gjerne Bastarden af Orleans. Dog tvang Bedford snart Hertugen af Bretagne til at forlade Carls Partie, og Philip den gode forligte sig ogsaa igjen med Englænderne. Uden Budsforvandte og tilstræffelige Tropper befandt Carl sig i yderste Nød; næsten alene Staden Bourges med dens Distrikt blev ham tilovers, og hans Modstandere kaldte ham spotviis den lille Konge af Bourges. Englænderne foretog sig at beleire Orleans, for at bane sig Vej til det sydlige Frankrig; Beleiringen lededes af de to berømte Hærførere Greven af Salisbury og Talbot, og hvor tappert end Staden forsvaredes, syntes det dog umuligt, at den skulde kunne holde sig. Det værste var, at hos Carls Tilhængere begyndte ogsaa Entusiasmen at kjølnes, og han selv ansaae sin Stilling saa fortvovet, at han tænkte paa at flygte enten til Skotland eller Castilien;

kun et Underværk syntes at kunne sikke ham hans Kro-
nes Besiddelse.

Under saa betrængte Omstændigheder fremstod som en Skytsengel sendt fra Himmelen den berømte Pige af Orleans, under dette Navn er hun meest bekjendt i Historien, hendes egentlige Navn var Johanna eller Jeanne d'Arc. Hun var en Landmands eller Bærtshuusmands Datter fra Landsbyen Dom Remy paa Grændsen af Champagne og Lothringen, altsaa fra en Deel af Landet, som var Carl kun lidet eller intet underkastet. Hun var af en sværmerisk Charakter, og havde altid holdt med det armagnacske eller kongelige Partie. Hun havde sat sig den Idee i Hovedet, at hun af Gud var udseet til at redde Frankrig, og troede sig dertil opfordret ved Aabenbarelses af Erkeengelen Michael og flere Helgener. Derfor begav hun sig ogsaa til Kongen, og angav sig sendt af Gud til hans Redning. Saavel Carls Theologer som Parlamentet i Paris fældede gunstige Domme over hendes prøvede Udsagn, og Troen paa hendes overnaturlige Sendelse begyndte hos de Franske at vinde mere og mere i Styrke. Iført en Rustning, og med en hvid Fane med Christi Billede, viiste hun sig i Spidsen af Tropperne. Hendes første Foretagende var at undsætte det beleirede Orleans med Tilførsel; den første Undsætning lykkedes; end bedre gif det med en anden kort efter. I Spidsen for Garnisonen i Orleans, hvor Dunois kommanderede, gjorde hun flere lykkelige Udfald. Englænderne betragtede hende med Gysen og Frygt, som et overnaturligt Væsen; de bleve slagne, og ophævede Beleiringen. De Franskes Tillid til hende steg med hver Dag, og hun skred nu til det andet Foretagende, som hun sagde, Gud havde befalet hende, nemlig at føre Kongen til Rheims for at krones, et Foretagende, som syntes reent umuligt, da Rheims og dens hele Omegn var i Fiendens Hænder. Dog Englændernes Modløshed tiltog, Taffot fangedes i et

Slag, Rheims underkastede sig med flere Stæder, og den 17de Juli 1429 foretoges Kongens høitidelige Kroning. 1429

Johanne vilde nu trække sig tilbage; thi hun troede nu at have opfyldt det Hverv, hvortil Gud havde kaldet hende; man formaaede hende dog til at bie, men hun vilde ei mere anføre noget Foretagende, men kun deeltage deri. Men Lykken forlod hende nu, og ved Beleiringen af Compiegne blev hun fangen af Burgunderne, som udeliveredede hende til Englænderne for en Løsepenge. Hun stillede for en Inquisitioneret som en Trolldqvinde, og det stod ei i Carl den 7des Magt at udrive hende af Inquisitionens Bold. Med en Fatning og Indsigt, man ei skulde have ventet af hendes Kjon og ringe Dannelselse, besvarede hun de mange ^usviklede Spørgsmaal, som under Processen forelagdes hende; standhaftig paastod hun Sandheden af sine havde Uabenbaringer. Retten dømte hende som en Trolldqvinde til Baalet; det maatte nemlig være Englænderne om at gjøre, at fremstille Carl den 7des havde Lykke som et Bærk af Djevelen; dog da hun beqvemmede sig til en Afsværgelse, formilddedes Dommen til evig Fængsel. Men dette var ikke nok for hendes værste Fiender Bispen af Beauvais og Englænderne. De beskyldte hende for Tilbagefald til de forrige djevleste Bildfarelser, hun dømtes paany til Baalet og blev levende brændt i Rouen 1431. Carl den 7de lod siden ved en af Paven¹⁴³¹ udnævnt Commission hendes Dom erklære for lovsstridig; hendes Familie ophøiedes i Adelsstand under Navn af de Lys, og hendes Fødebye med dens District befriedes fra alle Afgifter, en Forrettighed, som den beholdt ligetil Revolutionen.

Det er naturligt, at Dommene om Jeanne d'Arc vare forskellige; medens Nogle ansaae hende som sendt af Gud, ansaae Andre hendes Daad alene som en Følge af Djevelens Indvirken. Naturligst forklares Sagen af hendes sværmeriske Charakter, som man klogeligen har for-

staaet at benytte. Baudricourt, Kommandant i Vaucouleurs, for hvem hun aabenbarede sin guddommelige Sendelse, har sandsynlig i Forbindelse med Carls berømte Maitresse Agnes Sorel, Grev Dunois og Connetablen Richmond benyttet hendes Sværmerie som Middel til at opflamme Tropperne's Mod ved Troen paa en overnaturlig Bistand, og, hende uafvidende, ledet hendes Skridt og foranstaltet for hende Aabenbarelser, om hvis Egthed hun var inderlig overbeviist.

Carl var endnu langt fra at være i fuldkommen Besiddelse af Riget; men Krigen med England begyndte nu at føres søvligere. Venstret mellem Burgund og England slappedes mere og mere, især da Philips Søster, der var Bedfords Gemalinde, døde; Philips anden Svooger Connetablen af Richmond anvendte al sin Indflydelse paa at forlige Hertugen og Kongen. Fredsunderhandlinger med England begyndte endelig i Arras 1435. Carl tilbød England Normandien og Guienne som Lehn og Hertug Philip Fyldestgjørelse, men under Underhandlingerne døde Bedford, og hans Eftermand, Kardinalen af Winchester, spændte Englands Fordringer høiere, og afbrød Underhandlingerne. Med Philip af Burgund sluttedes derimod Fred; han erholdt nogle Stæder og skulde for sin Levetid være frie for al Lehnssafhængighed af Frankrig. Han forenede nu sine Tropper med Carls Hær, men snart blev han dog neutral. Krigen vedblev med Englænderne, som tilsidst mistede alle deres Besiddelser i Frankrig paa Calais og de normanniske Der nær, og den hendøde omsider uden nogen formelig Fredsslutning, da en Borgerkrig, Krigen mellem den røde og hvide Rose, eller Husene Lancaster og York, gav Englænderne andet at tænke paa, og begge Riger desuden vare udtømte.

For Kultur og Sædelighed i Frankrig havde denne langvarige Krig de skadeligste Følger. Koldblodig myrdede man Fanger, Greven af Armagnac ægtede sin egen

Søster, Leietropperne, der siden Lehnstjenestens Forsald ved Lehnens Inddragelse vare blevne almindelige, danne-
de store Røverbander, saasnart deres Sold ei punktlig be-
taltes. Saasnart Carl havde erobret Paris 1436, ilede¹⁴³⁶
han med at raade Bod paa de mange Brost i Statsvæ-
senet. Ved et Concordat med Paven forskaffede han den
franske Kirke Uafhængighed; i Justitsvæsenet og alle Dele
af Bestyrelsen indførtes Opsyn og Orden. Vanskeligst
var det med Krigsvæsenet, som ved Brugen af Leietrop-
per havde faaet et andet Udseende end før. Til at be-
stride disses Lønning maatte nye Paalæg bevilges; ei
uden Modstand bleve detvungne til Orden og Disciplin. Rid-
dernes befestelige og overflødige Trods af Heste og Føl-
ge indskrænkedes. De Store vare dog misfornøiede med
Kongens Forandringer og Indskrænkninger, og begyndte en
Opstand, hvori hans Søn, Dauphin Ludvig, havde Andeel.
Denne var misfornøiet over, at Faderen lod ham have saa ringe
Andeel i Regjeringen, og havde en ærgjerrig, lumsk og
hævngjerrig Charakter. Carl dæmpede Oprøret, og for
at sysselsætte Hæren, som i Fred og Leddiggang kunde
blive farlig, understøttede han Paven mod Schweizerne
og sin Fætter Hertugen af Lothringen; og da han endes-
lig saae sig istand til at betale den meget sammensmeltede
Hær deres tilgodehavende Sold, aftakkede han den
hele Hær, paa 1500 Riddere eller Genædarnet nær, som
deeltes i 15 Compagnier 1445; de kaldtes Ordinance-¹⁴⁴⁵
compagnier. Som et staaende Corps, meest Infan-
terie, oprettedes siden et besoldet Skyttecorp^s paa 4500
Mand; de kaldtes Friskytter, *Francs archers*,
fordi de vare frie for alle Afgifter. De aftakkede Sol-
dater trueedes med Galgen, hvis de vorede at sammen-
rotte sig i Bander, men almindeligt Amnestie erklæredes
for deres foregaaende Opsersel. Adelen fritoges for det
faste Krigsstyr. Saaledes fik Kongen en staaende Hær,
og dette havde Lehnforfatningens Undergang tilfølge.

Omstændighederne gjorde, at under Carl den 7de, som dog var en svag Konge, blev Grunden lagt til de følgende Kongers uindskrænkede Magt, ved en staaende Hær, faste Afgifter, den mægtige Adels Synken og Indskrænkninger i Communernes Privilegier. Stænderne tabte deres Indflydelse; man raadspurgte dem kun om nye Paalægs Indvilgelse, og istedetfor samtlige Stænder indkaldtes ofte kun et Udstud af dem, som Kongen selv valgte, Notabernes Forsamling, og end oftere vendte man sig kun til Pariserparlamentet. Parlamentet i Toulouse fik samme Rettigheder som det i Paris, for at være vis paa ingen Modstand at finde i Languedoc. Fra den Tid af anmaasede Parlaterne sig Andeel i den lovgivende Magt, som Repræsentanter for Stændernes Forsamling.

Mellem Carl og hans Søn Dauphin Ludvig herskede ingen god Forstaaelse; den herskesyge Prinds lod sig bruge af de Misfornoiede til at modarbejde Faderens Foranstaltninger. Han forsøgte 1446 at støde Faderen fra Thronen, og da Planen robedes, flygtede han til Dauphinée, som var ham overladt, og fortsatte der sine Rænker. Han er stærkt mistænkt for at have forgiven Carls vise Raadgiverste Agnes Corel. Det kom endelig til formeligt Brud mellem ham og Faderen, og for at undgaae Fængsel flygtede han til Philip af Burgund, hos hvem han fandt Beskyttelse indtil Faderens Død. Carl den 7de døde 1451; af Frygt for at blive forgiven paa sin Søns Foranstaltning, skal han ved overdreven Afholdenhed fra Føde have fremskyndet sit Endeligt.

Ludvig den 11te. Under hans floge men despotiske rænkefulde Regjering vinder Frankrig i Kraft og Anseelse. Carl den 8de.

Ludvig den 11te (fra 1431—1483) ilede ved Faderens Død strax til Rheims med en burgundisk Bædækning, thi han vidste, at et Partie ved Hoffet var for hans Broder Carl af Berry; han blev kronet uden Indsigelse. Philip den gode opgav den ham tilstaaede Uafhængighed, hylkede frivillig Ludvig, og bad ham knælende om almindeligt Amnestie for Alle. Ludvig lovede det, men forbeholdt sig at undtage 7 Personer, og da han ingen nævnte af disse, saa maatte altsaa alle svæve i Frygt.

Fra Modgangs Skole medbragte Ludvig mange gode Erfaringer, men paa godt Hjerte gjorde han aldrig selv nogen Fordring, og Mange have ei upassende kaldt ham den franske Liberius. Han var herskesyg, trædsk, lumsk, troløs, mistænkelig og grusom; al hans Bestræbelse gik ud paa at gjøre Kongemagten saa uindstrænket som muligt. Han omstødte strax mange af Faderens Indretninger; Concordatet med Paven ophævedes til Skade for Landet. De fleste af Faderens Raadgivere og høie Embedsmænd affattes, og deres Pladse besattes med Folk af den lavere Klasse; paa saadanne, som skyldte ham Alt, troede han at kunne stole tryggere, og af dem ventede han ingen Modsigelse. Han pleiede at sige, at hans Statsraad boede i hans eget Hoved. Til dem han saaledes ophøiede hørte hans Barbeer Olivier de Daim, som blev Financeminister, og under den følgende Regjering blev hængt; Johan, Betjent hos Biskoppen af Angers, blev ophøiet til Cardinal de la Balue, og endte alt under Ludvig sit Liv i et gyseligt Fængsel, thi Kongens

Fortrolige vare ingenlunde mere end Andre sikke for hans Mistænkelighed og Grusomhed; videre hans Generalprofos og villige Fuldfører af de mange hemmelige Henrettelser, Tristan l'Hermitte, hvis Minde især er aflyst; hans Astrolog Cattho, en Italiener, havde megen Indflydelse paa Ludvig, som var smittet af sin Tidens alders Overtroe.

Strax i Begyndelsen af hans Regjering opstod en farlig Opstand mod ham. Vel vare de mægtige Basaller alt før ydmygede, men nogle af dem, især Hertugerne af Burgund og Bretagne, vare dog stærke nok til at torde vove en Dyst med Kongen. Disse vilde Ludvig ydmyge først, og han sluttede et hemmeligt Forbund med Staden Lüttich, som alt var oprørskindet mod Hertugen af Burgund, og utilfreds med hans paanødte Paatronat. Uagtet Kongens Fiinhed og udvortes Hoflighed, ahnede man dog, at han havde ondt isinde, og der danne de sig et Forbund mod ham mellem flere af de mægtigste Basaller og Store. Stifteren af dette Forbund, som gav sig Navn af *Ligue du bien public*, var Philip den godes Søn Carl, Greve af Charolois, siden saa berømt under Navn af Carl den dristige. Mellem ham og Ludvig havde fra Ungdommen af hersket Fiendskab, som snart gif over til Had. Ludvig, som var godt betjent af sine Espioner, havde faaet Nyss om hvad der var igjære. Meest frygtede han Carl af Charolois, og ved hemmelige Udsendte gjorde han Forsøg paa at bemægtige sig ham i Gorkum; han havde tillige indbudet Philip den gode til en Sammenkomst, i den Hensigt ogsaa at opsnappe ham, men begge Anslag bleve forekomne. Basallernes Forbund blev nu sluttet; selv Kongens Svoger Hertugen af Bourbon, og hans egen Broder Carl af Berry, vare Deeltagere. Ludvig blev slagen af Burgunderne ved Monthlery, men de Bundsforvandedes Langsomhed og Mangel paa fast Plan reddede

ham. Han leverede dem ei mere noget Slag, stolende paa at deres store Mæsser formedelst Mangel snart vilde opløse sig af sig selv; men imidlertid underhandlede han med Enhver især, og det lykkedes for ham at faae Forbundet opløst. Ved disse Underhandlinger viiste han sig meget forekommende, og indrømmede Enhver af sine Modstandere, hvad han forlangte. Der bestemtes, at en Committee af 36 Medlemmer af alle Stænder skulde ned sættes, til at raadslaae om Midler til Misbrugenes Afskaffelse. Men Ludvig gav kun efter for Diebliffets Trang, og agtede ei at holde det mindste af hvad han lovede. I Pariserparlamentet nedlagde han en hemmelig Protest mod Alt, hvad han havde indgaaet, og Forligene bleve fordømte uopfyldte. Listig uddeelte han de belovede Bærdigheder til Prindsernes Tilhængere saaledes, at Ingen blev sat til det, hvortil han var stiftet, og han forstod snart at udstrøe Sæd til Uenighed mellem sine Modstandere. Til samme Tid søgte han at vinde de lavere Klasser ved den største Nedladenhed.

Ved Forliget havde han maattet overlade sin Broder Normandie, men han greb fort efter Leilighed, da et nyt Forbund var dannet mod ham af Hertugerne 1467, til igjen at berøve ham samme. Med Carl af Charolois, siden Faderens Død 1467 Hertug af Burgund, var det ham ei saa let at blive forligt. Kongen havde ophidset det rige Lüttich til Opstand, og Carl tog en frygtelig Hævn over Staden, som maatte nedrive sine Mure, udlevere sine Baaben, og ved uhyre Summer løskjøbe sig fra total Odelæggelse. Ludvig vedblev fremdeles i hemmelig Forbindelse med Lüttich, opæggede den til en ny Opstand, og lovede sin Bistand. Midt under et saa spændt Forhold lod han sig af Cardinal de la Balue, som siden maatte betale dette sit Raad med evigt, haardt Fængsel, forlede til at aflægge et Besøg hos Hertugen af Burgund i Staden Peronne. Men til Ulykke brød Op-

røret i Lüttich løs for tidligt, og Hertugen blev underrettet derom, just da han havde Ludvig i sin Magt. I det første Udbrud af sin rasende Brede vilde han strax lade Kongen dræbe, og Ludvig svævede i 3 Dage i den yderste Livsfare. Endelig lod han sig af sine Raadgivere, af hvilke maaskee Ludvig har fundet Leilighed til at bestikke nogle, bevæge til at løslade Kongen, men paa en Række af haarde Betingelser, og for at ydmyge ham ret, tvang Carl ham til at være Vidne til den grusomme Hevn, han tog over Staden, som han i Bund og Grund lod ødelægge; alle Indbyggere, som ei kunde løskjøre sig, lod han kaste i Maasfloden.

Ludvigs første Tanke, da han var kommen paa frie Fod, var at gjøre sig frie for de Forpligtelser, han havde maattet indgaae i Peronne. Med Hertugen af Burgund opstod snart ny Tvist. Hertugen klagede over, at Kongen, tvertimod den sidste Fred, lod Pariserparlamentet modtage Appellationer fra de burgundiske Undersaatter, og lod arrestere nogle af Kongen udsendte Embedsmænd. Nu lod Ludvig ham som Basal indstevne for Parlamentet, og da han ei mødte, men lod fængsle de kongelige Befuldmægtigede, som overbragte ham Indkaldelsen, erklærede han, at han havde sit Lehn forbrudt. Med Carl forbandt sig Kongens Broder Carl, der havde Guienne til Lehn; et tilkommende Egestab mellem ham og Hertugens unge Datter Maria var nær ved at blive afgjort. Ludvig ønskede heller at see denne Arving til saa rige Lande forenet med sin Søn Dauphin Carl; dette gjorde ham forligelig, og meget beleilig for ham døde hans Broder pludselig 1472. Han blev forgiven af en Munk, og der er Sandsynlighed for, at dette skede efter Kongens Foranstaltning. Guienne blev nu inddraget, og forstærket derved brød Ludvig den med Burgund sluttede Waabenstilstand. Krigen førtes med afvejlende Held; Connetablen St. Pol, som af privat Interesse søgte at holde

sig Ben med begge Partier, bidrog meget til at hemme de kongelige Baahens Fremgang. Krigen i England mellem den hvide og den røde Rose stod imidlertid i fuld Flamme, og Ludvig understøttede det lancasteriske Huus, Henrik den 6te og hans Dronning Margarethe af Anjou, da de havde lovet ham Afstaaelse af Calais. Da Edvard den 4de af det yorkiske Huus blev Seierherre og Konge i England, saa af Hevn forbandt han sig med Burgund og Bretagne. Han søgte at drage den skotske Konge Johan den 3die ind i Forbundet, men denne røbede Sagen for Ludvig, der nu forbandt sig med Schweitserne, og vandt tillige Hertugen af Lothringen, som trueedes af Carl den dristige. Carls og Edwards Plan gik ud paa intet mindre end en fuldkommen Deling af Frankrige; England skulde have Alt, hvad det havde havt i Carl den 6tes Tid, Bretagne skulde have Poitou, og Carl den dristige tænkte paa det franske Riges Ruiner at oprette det gamle Kongerige Burgund. Men Ludvig skaffede Carl, hvis Hær havde lidt meget paa et Tog til Colln, for at understøtte Erkebispens mod hans Stænder, en Fiende paa Halsen i Hertugen af Lothringen, hvilket hindrede ham fra at forene sig med Engländerne. Edvard den 4de var landet med en Hær i Picardie 1475, men da han ei kunde faae Understøttelse af Hertugen, sluttede han Forlig mod en stor Sum strag og en aarlig Tribut. Og saa med Carl af Burgund sluttede Ludvig Stilstand 1475, og den Priis, hvorfra Carl erholdt samme, var Udleverelsen af Connetablen St. Pol, hvis tvetydige Opførsel længe havde gjort ham mistænkt af Kongen. Han forlehnede Hertugen efter Løfte med St. Pols Godser, og lod denne henrette. Ludvig ønskede god Forstaaelse med Hertugen for hans Arving Marias Skyld. Carl den dristige vendte sig nu mod Hertugen af Lothringen og Schweitserne, og hans Nederlag ved Granson og Murton 1476; og hans Fald ved Nancy 1477, befriede Ludvig fra en af hans

farligste og mægtigste Fiender, som dog laae under mere for hans Eluehed og Rænker end for hans Vaabenmagt. Ludvig inddrog nu Hertugdømmet Burgund (Bourgogne), som kun udgjorde en liden Deel af den mægtige Burgunderhertugs Stater, som et forfaldet Mandslehn, besatte Grevskabet Burgund eller Franche comté og flere Stæder for Carls Datter Maria, og søgte ved Ægteskab mellem hende og Dauphin at erhverve de rige burgundiske Lande for Frankrig; men Maria foretrak den keiserlige Prinds, Erkehertug Maximilian af Østerrig, for den franske Dauphin, og bragte derved de burgundiske Stater i Forbindelse med det østerrigiske Huus.

Foruden Normandie, Guienne og Burgund inddrog han ogsaa det skønne Grevskab Provence, som formædelst sine gode Søhavne, og med Heusyn til Rigets Arrondering i Syd, var af yderste Bigtighed. Dette skønne Land regjeredes af den gamle René eller Renatus af Anjou, Titulairkonge af Neapel, som levede aldeles for Kunsterne og Videnskaberne. Mod Faderens Villie havde hans Søn deltaget i de franske Lehnsmænds Forbindelser mod Ludvig, og dette foranledigede Ludvig til Boldsomheder og Fordringer. For at nyde Roen paa sine gamle Dage, indsatte Renatus sin Brodersøn Carl af Maine til sin Arving. Denne var vunden af Ludvig, **1481** og indsatte ham til sin Arving. Ved hans Død 1481 kom saaledes Provence og Maine under Kronen. Provence, som en Deel af det gamle Arelat, havde været betragtet som et tydsk Lehn. Hertugen af Alençons Besiddelser inddroges, da denne dømtes til evigt Fængsel, men de overdroges igjen til hans Søn; den henrettede Hertug af Nemours Godser overdrog han til sine Underlinge.

Ludvig gjorde den kongelige Magt aldeles uindskrænket. Den staaende Hær forøgede han; istedetfor Fristyrterne tog han 6000 Schweitsere og 8000 Franske, som

han paatog sig selv at besolde, hvorved de bleve saameget mere umiddelbar afhængige af ham; Friskytterne havde været besoldede af Stæderne, hvori de laae. Kronens Indtægter forøgedes næsten til det Firedobbelte af hvad de havde været under hans Fader, men Handel og Næringsveie opmuntredes og forøgedes, saa at Landet tiltog i Velstand. Silkemanufacturer indførtes fra Italien og Grækenland; ogsaa Videnskaber og Konster understøttedes. Hans Bestræbelser at faae ro og hurtig Kundskab om Alt, i og udenfor hans Rige, foranledigede Oprettelsen af et fast Postvæsen. Et Parlament oprettedes i Dijon for Burgund og i Bordeaux for Guienne. Det var naturligt, at en saa despotisk Konge ei brød sig om Rigsstænderne; de vare forlængst vante til at adlyde; han gjorde Kongemagten uindskrænket paa Beføstning af Nationens Frihed og Rettigheder. Man kan dog ei negte Ludvig mange Fortjenester af Riget, som han ved sin Død 1483 efterlod velordnet, mægtigt og agtet blandt Fremmede.

Mæst Daddel træffer ham som Menneſke. Han brød sig ei stort om Midlernes Moralitet, kunſ de førte til Maalet. Froløs i Løfter, tog han ei i Betænkning at bryde sin Ed, selv om han havde aflagt den paa de hellige Reliquier; dog ved en Reliquie, som indeholdt en Splint af Christi Kors, vovede han aldrig at sværge falsk, thi Meenederen ved denne truedes med en hurtig Straf. Han paasaae nok, at Retfærdigheden udøvedes af Andre, men ansaae sig selv hævet over den. Man regner, at over 4000 Menneſker ere hemmelig henrettede som Dffre for hans Mistænkelighed og Grusomhed. Bastillen, Fængslerne i Bourges, Plessis les Tours, Angers og Amboise vare rene Pinesteder; meest berhyggede ere de kegelformige Jernbure, hvis Bund var den omvendte Kegles Spidse, saa at Fangen i dem hverken kunde staae, sidde eller ligge. Da Hertugen af Nemours henrettedes 1477, maatte hans tvende umyndige Søner

staae saaledes under Skafottet, at de oversprøitedes med Faderens Blod; derpaa bleve de indsluttede i hans Jernbure, og hver Maaned blev dem udtruffet en Tand. Gjerrig var han ikke, thi han øste Penge ud, naar han derved kunde naae sit Dicumed; men af Luxus var han en Fiende; hans Hof var simpelt, og i sin Dragt viiste Kongen en saadan cynisk Ligegyldighed, at han i sine lueslidte grove Klæder og sin gamle Hat, paa hvilken vare fæstede Helgenbilleder af Blye, endog gjorde sig til Spot, og gjorde en yderst elendig affstikkende Figur ved Siden af den pragtelstkende Burgunderhertuz. Han omgav sig med Folk af den laveste Klasse, og brugte til sine Espioner som oftest Zigeunere. Som alle Tyranner plagedes han af en bestandig Mistænkelighed og Frygt. Slottet Plessis les Tours (nærved Tours), hvor han meest opholdt sig, var omringet af Mure, Taarne, stærke Bagter, Grave og Fodangler. Han havde en uovervindelig Engstelse for Døden og Helvede. Bestandig blev han mistænkeligere; han stiftede idelig sine Tjenere, og jo svagere han blev, destomere søgte han at give sig Udscende af Styrke og Sundhed, og at skjule sin Svaghed, af Frygt for, at man skulde vove at affætte ham. Jagthunde, Falke, Løver og andre udenlandske Dyr forskreves; det lod, som Kongen vilde nu først ret begynde at leve. Hans Læge benyttede hans Dødsangest til at afpresse ham uhyre Summer for hvert nyt Lægemeddel; Kirkebønner og Processioner anordnedes, hele Læs af Reliquier førtes til Plessis les Tours, for at vise deres Mirakelkraft, og den tyrkiske Keiser tilbød ham den hele Skat af Reliquier, som han havde erobret i Constantinopel. Men Intet kunde hjælpe; han maatte yde Naturen dens

1483 sidste Krav den 30te August 1483. Paa sit Yderste lod han sin Dauphin Carl, som han hidtil havde holdt bortfjernet fra sig, komme for sig, og lagde ham hans Riges Ære og Vel alvorlig paa Hjertet.

Carl den 8de (fra 1483—1498) var svagelig baade paa Legeme og Sjæl, og formedelst hans Svaghed var hans Opdragelse bleven saa forsømt, at han neppe kunde læse; af Frygt for de Stores Partieaand havde Faderen ladet ham uden al Dmgang. Vel var Carl 14 Aar og altsaa myndig, men formedelst hans Svaghed havde Ludvig indsat sin ældste Datter Anna af Beaujeu til at føre Regentskabet. Herover gjorde Ludvig af Orleans, som ældste Prinds af Blodet, Ophævelser, og for at undgaae Uroligheder, overlod Anna Sagens Afgjørelse til Stænderne, som fastsatte, at Carl skulde ansees myndig, men ved Siden af ham sættes et Statsraad af Prindserne af Blodet, og 12 Medlemmer af Stænderne. Mange Misbrug bleve nu afskaffede. Stænderne hævdede igjen deres Ret til at bestemme Paalæggene, og disse indbreyes paa en mere skaanende Maade. Men det manglede Stænderne paa Almeenaand og fornødne Kundskaber, og den floge Anna af Beaujeu bemægtigede sig Regjeringen ved den Indskydelse, hun udøvede paa dem.

Hertugerne af Bretagne havde som mægtige Vasaller ofte givet de franske Konger nok at bestille ved deres Forbindelser med Frankrigs Fiender. Den sidste Hertug efterlod sit Land i en slet Forsatning til en Datter Anna. Stænderne i Bretagne vilde skaffe hende en mægtig Gemal, og forlovede hende med Erkehertug Maximilian, hvis første Gemalinde, den burgundiske Maria, var død 1482. En saadan Forbindelse, kunde ei være behagelig for den franske Konge, som nødig vilde see Bretagne under en Mand, der havde Østerrig og den tydske Keiserfrone ivente. Carl ophævede derfor sin Forlovelse med Maximilians og Marias Datter Margaretha af Burgund, underhandlede med Anna af Bretagne, og ægtede hende 1491. Den dobbeltfornærmede Maximilian begyndte nu Fiendtligheder i Forening med Henrik den 7de af England, men de bilagdes dog snart.

Som Arving efter Carl af Maine havde Ludvig den 11te tillige arvet dette Huses Fordringer paa Neapel. Carl den 8de vilde gjøre disse Fordringer gjældende, og dette foranledigede en Krig i Italien, men som henhører under den nyere Historie's første Periode. Da Carl i 1498gen Arvinger havde, gif ved hans Død 1498 Dynastiet over i en Sidelinie med hans Eftermand Ludvig den 12te.

51.

Kort Udsigt over de nyeburgundiske Hertugers Historie.

Om det ældste Kongerige Burgund i det sydøstlige Frankrig ved Alperne, som erobrede af Clodowigs Søner, er allerede talt (see § 18). Det fornyedes igjen, som Kongeriget Nyeburgund eller Arelat, under de sidste svage Carolinger (see § 20), men opløstes igjen i flere Dele, som fordømte og stykkeviis kom under Frankrig. De nyeburgundiske Hertugers Lande strakte sig derimod i en anden Retning. Det franske Hertugdømme Burgund, (Bourgogne, nedre Burgund) hvoraf de toge deres Navn, udgjorde deraf kun den mindste Deel.

Landene mellem Sydersøen og Floden Somme, Nordsøen og Ardennerne, udgjorde en af de frugtbareste Strækninger i Europa, rigeligen forsynede med Alt foruden Metaller og Viin. Deres Beliggenhed midt i Europa ved Mundingerne af de seilbare Floder Rhin, Maas og Schelde, gjør dem fortrinlig stikede til Handel. Den mindre og vestlige Deel af samme tilhørte Frankrig, den større østlige Deel det tydske Rige; hiin udgjorde det gamle Flandern, denne henhørte under det gamle Lothringen (see § 20) og Friesland. Det gamle Lothringen opløstes omsider i flere mindre Herskaber. Af Nedrelothringen opstod Hertugdømmet Brabant, Grevskaberne Limburg, Antwerpen, Hennegau,

Namur, tydsk Flandern, Herskabet Mecheln og Stiftet Lüttich; af Dvre-Lothringen opstod Hertugdømmet Luxemburg og det nyere Lothringen. Af Friesland dannedes Grevskaberne Holland, Zeeland, Geldern og Stiftet Utrecht. Alle disse Lande bleve i en Tid af omtrent 100 Aar, vel ikke forenede til et Statslegeme, men dog bragte under een Herskers Herredømme, nemlig Hertugerne af den nyburgundiske Linie. De besadde desuden Hertugdømmet Burgund som fransk Lehn, og Franche comté eller Hochburgund som tydsk Lehn, hvilke tvende Lande adskiltes fra Hertugernes øvrige nederlandske Lande ved Champagne og Lothringen, og bragtes kun en kort Tid i geographisk Forbindelse med dem ved Carl den Driftiges Erobring af Lothringen 1475.

I disse frugtbare Lande, af hvilke mange formedelst deres lave Beliggenhed, ved kostbare Diger maa beskyttes mod Havets Oversvømmelser og ved Kanaler udtørres, herskede tidlig en udbredt Industri; alt under Romerne var Arras berømt for sine Tøier. Fra disse Lande udgik tidlig vindskibelige Colonier til England og Tydskland, i sildigere Tider ligeledes. Her var den store Markedsplads for alle Nationers Handel, det store Oplag af Industriens Producter, fortrinlig udmærkede sig deres Uld- og Linnedmanufacturer og deres Farverier. Folket var vindskibeligt og tarveligt, og besjeledes af Frihedsaaend; det havde Ord for at være vanskeligt at jægere, og vel medrette, thi det modsatte sig, i Følelsen af sin Kraft, al Willkaarlighed af deres Regenter og kunde vel imellem drive Frihedsfølelsen forvidt. Naturlig blev et saa vindskibeligt og velstaaende Folk heller ikke i Aandskultur tilbage for noget andet Land, Italien alene undtaget. Flandern og Brabant vare især udmærkede ved deres Rigdom, Kultur og Frugtbarhed. I Flandern mellem Schelde og Somme, blomstrede de rige Stæder Gent, som alene

af Bøvere tallede 20,000, Brygge, Lille, Ypern, Arras; i Brabant, Lüttich og Hennegan blomstrede tidlig Brüssel, Löwen, Antwerpen, Lüttich, Aachen m. fl. Mindre begunstigede af Naturen, kunde vel de frieslandske Landskaber ei holde aldeles lige Skridt med hine, men deres Fiskerie og Skibsfart var anseelig, og de havde ogsaa betydelige Manufacturer.

Med Johan den godes Søn Philip den dristige begynder den nyeburgundiske Linie, og det lykkedes efterhaanden Hertugerne af samme at bringe alle ovennævnte Lande under deres Herredømme ved Giftermaal, Arv, Kjøb, hvorved de kom i Lehnshforhold saavel til det tydske som det franske Rige, uden dog at deres Lehnshafhængighed havde stort at betyde, thi de vare de rigeste og mægtigste Fyrster i Europa. Hertugerne herskede ei med lige Magt i alle deres Lande; meest indskrænkede vare de i Flandern, hvor de store Stæder Gent, Brygge og Ypern udøvede en demokratisk Regjering over Landet, og havde dannet sig en Forfatning, ei ulig den romerske. Skjønt Folket var af en urolig Aand, saa var dog ingen Nation sine Hertuger mere hengiven end Flamlænderne, naar de forstode at omgaaes dem paa den rette Maade.

Philip den godes Søn Carl den dristige fulgte 1467 Faderen 1467. Saavel Faderens som hans politiske Forholde med Frankrig ere allerede omtalte. Han var ikke mindre landebegjerlig end Ludvig den 11te, og i Almindelighed ei hellere mere ledet af Retsfærdighed. Han var yderst lidenskabelig, ophidsedes let til rasende Bredde, og mishandlede da ofte sine meest anseelige og fortjente Mænd. Overalt, saavel i sit offentlige som private Liv, viiste han en Hjertets Haardhed, og med den høieste Grad af Stolthed forenede han en asiatisk Pragtsyge, selv i sin Leir.

Umulig kunde han opgive Tanken om en Kongekrone, og han underhandlede med Keiser Frederich den 3die, hvis Søn Maximilian var bestemt til hans Datter Marias Brud-

gom. Begge Fyrster mødtes i Trier 1473, hvor Carl¹⁴⁷³ med en persist Konges Pragt aldeles fordunklede Keiseren. Carl fordrede efter Frederichs Død tillige Keiserværdigheden, og lovede at antage Maximilian i Sønns Sted og gjøre ham til romersk Konge, d. e. Efterfølger i Keiserværdigheden. Hemmelig indlod han sig tillige med Keiserens Fiender, for at kunne tvinge ham ved Frygt om fornødiges. Hvorom alting er, saa blev der intet af Kroningen, og Keiseren forlod pludselig Trier. Hans følgende Forsøg paa Colln mislykkedes; Beleiringen af Reuss kostede ham det Meste af hans Hær, og tilintgjorde tillige hans Planer mod Ludvig 11, som skulde udføres i Forening med Edvard 4. Han drog nu mod Renatus af Lothringen, og erobrede snart dette Hertugdømme 1475; derpaa drog han mod Schweitserne, med hvilke han¹⁴⁷⁵ alt siden 1474 havde haft Stridigheder formedelst hans Udvidelsesplaner. Han trængte gjennem Passerne ved Jura og indtog Granson, men blev her slagen af Bernerne den 3die Marts 1476. Han mistede vel kun¹⁴⁷⁶ 1000 Mand, men tabte sin hele pragtfulde, kostbare Leir, hvor Schweitserne gjorde et umaadeligt Bytte. I Juni samme Aar led han et totalt Nederlag ved Murten, hvor Schweitserne, som vare blevne forstærkede¹⁴⁷⁶ med et fortræffeligt Rytterie fra Hertugen af Lothringen, nedhuggede næsten hans hele Hær. Hertugen af Lothringen erobrede sit Land tilbage; Carl fulgte efter. Han synes ei at have været nogen stor General, og af Forræderen Campobasso, som befalede over hans italienske Leietropper, lod han sig forlede til med sin yderst svækkede Hær at foretage Beleiringen af Nancy. Campobasso stod i hemmelig Forbindelse med Renatus; han hindrede ved falske Indberetninger Flamlænderne fra at sende Carl Undsætning, og da Schweitserne kom Nancy tilhjælp, forstod han at pirre Carls Uergjerrighed, og loffede ham til at levere et Slag, som han kunde undgaaet. Slaget foresaldt den 5te Ja-

1477^anuar 1477, og midt i samme gif Schmpobasfo over til Fienden. Carl vilde flaae sig igjennem, men blev med sin Hest siddende i et Morads, og blev dræbt. Schweitserne plyndrede hans Lig, og først 3 Dage efter gjenkjendte man hans opsvulmede og ved størknet Blod næsten ukjendelige Legeme.

Stænderne hyldede strax Maria; men da Carl paa mange Maader havde frænket Undersaatternes Rettigheder, saa vilde de tvinge hende til at indrømme dem nye og udvidede Privilegier, og Staden Gent holdt hende paa en vis Maade i Fangenskab. Da Ludvig den 11te var ude med sine sædvanlige Rænker, saa stræbte alle ægte Fædrelandsvenner at befordre hendes Forbindelse med Erkehertug Maximilian, hvorved Burgund vandt en Ven

1482ⁱ Keiseren og det tydske Rige. Ved Marias Død 1482, erkjendtes Maximilian som Regent af alle Provindser, undtagen Flandern, som paastod, at Regentskabet for hans Søn Philip tilkom Stænderne. De flanderske Stænder sluttede egenmægtigen Fred med Frankrig og forlovede Maximilians unge Datter Margarethe med Dauphin

Carl Ludvig. Det franske Hofs Rænker vedbleve efter Ludvig den 11tes Død, indtil endelig ogsaa Flandern underkastede sig Maximilian 1485. Hans Søn Philip den smukke af Østerrig ægtede Johanna, Datter af Ferdinand den katolske og Isabella af Castilien, og deres Søn Carl den 5te forenede med Keiserværdigheden tillige Herredømmet over de østerrigske Lande, Spanien og Nederlandene. Ved hans Nedlæggelse af Regjeringen forenedes de spanske og nederlandske Besiddelser under hans Søn Philip den 2den.

B. England og Skotland.

52.

England under normanniske Konger.

Wilhelm, som Englands Erobring skaffede Tilnavnet Erobreren, Conquestor, (fra 1066—1086) var en uægte Søn af Robert af Normandie, og kaldtes derfor Wilhelm Bastard. Sin Ret til England grundede han paa Edvard Confessors Testament, som han lod bekræfte af Paven, der ogsaa til dette Tog sendte ham en indviet Fane. Efter Slaget ved Hastings udnævnte vel et Partie den unge Edgar Atheling, men han kunde ei holde Stand mod Wilhelm. London maatte overgive sig; Erkebispen og den unge Edgar gif Wilhelm imøde og overrakte ham Kronen, han blev derpaa kronet i Westminster=Abbediet 1066. Hans første Handlinger som Konge var at vinde den engelske Geistlighed, og at belønne sine normanniske Medstridere. De store Rigsgrever, selv Prinds Edgard, bekræftedes i deres Besiddelser. Engländerne søgte han at vinde ved Mildhed og Retfærdighed. Det lykkedes dog ikke; de frygtede Indgreb i deres Rettigheder, opbragtes ved Seierherrerens Stolthed, Foragt og Undertrykkelser, og Wilhelm maatte dæmpe flere Oprør med Strenghed. Han fandt det nødvendigt at sikke sine Normanner alle de faste Pladse, (i London anlagde han Tower), at ydmyge de overmodige Store, og at besætte alle de vigtigste geistlige og verdslige Poster med Normanner. Hans Regjering blev ved de idelige Oprør altid strengere, og vant til at herste uindskrænket i Normandie, tillod han sig i England Negæt, som stødte Nationen.

Ved det nye Lehnsvæsen, han indførte 1070, tilin=1070 tetgjorde han de gamle geistlige og verdslige Stormænds Magt og den gamle Forfatning. Han deelte hele Lan-

det i 60215 Ridderlehn, af hvilke ethvert skulde stille en væbnet Rytter til Kongens Tjeneste. De 28015 Lehn overlod han til Geistligheden, de øvrige uddeelttes til de Verdslige, saa at de normanniske Adelsmænd fik hver flere Ridderlehn. Under Titel af Baroner vare de Kongens umiddelbare Vasaller, udgjorde Rigets Stænder, og havde hver igjen flere Undervasaller. Baronierne indbefattede ofte flere hundrede Ridderlehn; i hele Egnen var der omtrent 700 Baronier. Meest tilfaldt Ridderlehnene hans Normanner, da han til dem bortgav alle Lehn, som havde tilhørt de Faldne og Udvandrede af Harald Godwinsons Partie. Den gamle sachsiske Adel forsvandt mere og mere, og maatte gjøre Plads for den normanniske, og Geistligheden, som stedse havde vidst at vælte alle Statsbhyrder fra sig, fandt sig indskrænket ved denne nye Lehnsafhængighed.

For nøie at bestemme Kronens Rettigheder, lod han forfærdige en nøie Fortegnelse over alle Landeiendomme, deres Værdie, Beskaffenhed og Herligheder. I denne Bog, som kaldes *Doomsday book*, bestemmes nøie de Rettigheder, (*daye*), som tilkommer Herren (*Dom, dominus*). I Kirkesager foretog Wilhelm sig ligeledes mange Forandringer, men blev dog altid i god Forstaaelse med Paven. Sin Ven, den lærde Lanfranc, en Normaner, gjorde han til Erkebisp i Canterbury. Han anordnede, at i alle borgerlige Sager skulde de Geistlige kun staae under den verdslige Ret. Selv udøvede Kongen den øverste Højhed over Geistligheden, udøvede Investituren, bortgav Præbender, ingen Kirkeforsamling maatte holdes, ingen pavelig Bulle bekjendtgjøres, ingen Geistlig reise ud af Landet uden hans Tilladelse. Gregor den 7de formaaede hverken ved Smigrerie eller ved Trudsel at bevæge Kongen til at give efter i denne Sag efter andre svage Fyrsters Exempel.

Som før omtalt blev hans Regjering Dag for Dag

strengere og vilkaarligere efter hvert Oprør. I Northumberland lod han en heel Strækning ødelægge og Indvaanerne forjage; Sachserne maatte udlevere deres Baaen, og de maatte begive sig til Roe i deres Huse, naar Aftenkloffen ringede; det normanniske Sprog indførtes i Retterne og maatte læres i Skolerne. Af Lyst til Jagt lod han flere Miles Strækning ved Winchester ødelægge og beplante med Skov til Wildbane, og grusomme Straffeloveattes for Enhver, som vovede at fælde et Stykke Wildt. Mod de fangne Oprørere udøvedes de største Grusomheder.

Med sin ældste Søn Robert havde Wilhelm Stridigheder, da han tøvede med at opfylde sit Løfte at aftræde ham Normandie. Robert fik fransk Bistand, men maatte dog rømme Normandie, og Krigen mellem ham og Faderen varede i 3 Aar, fra 1076 til 1079. Wilhelm kunde siden aldrig ret tilgive sin Søn. Ved sin Død i Staden Mans 1087, som Følge af et ulykkeligt Fald¹⁰⁸⁷ med Hesten, Wilhelm var nemlig umaadelig corpulent, indsatte han sin ældste Søn Robert over Normandie, sin anden Søn Wilhelm til Konge i England, og til den tredie Søn Henrik testamenterede han endeel Penge.

England vandt i Kultur ved de mere dannede Normanner; det heftige Had svandt efterhaanden, og begge Nationer smeltede omsider sammen. Det normanniske Sprog, skjønt Hof- og Retsprog, kunde dog først længe efter smelte sammen med det gamle sachsiske, der vedblev som Almuesprog. Først under Edvard den 3die var Sammensmeltningen fuldbragt, og saaledes opstod det nuværende engelske Sprog, som derfor staaer midt imellem det gamle germaniske og de af Latinen udsprungne nyere Sprog.

Wilhelm den 2den med Tilnavn Rufus, af hans røde Haar, fra 1087—1100, besteg Thronen ved Hjælp¹⁰⁸⁷ af Lanfranc, og bestod sig ogsaa mod den normanniske

Adel, som ei vilde, at Normandie skulde stilles fra England. Da Robert drog til Korstogene, pantsatte han Normandie til sin Broder, men skjønt disse Lande nu længe bleve forenede, sammensmeltede de aldrig til en Stat. Med Geistligheden havde han Stridigheder, fordi han paalagde den Skatter; det var just paa den Tid, at Gregor den 7de vilde gjøre Geistligheden uafhængig af al verdslig Magt, hvilket overalt vandt dens Bifald. Efter Lanfrancs Død lod han længe hans Post staae ubesat, og trak selv Indkomsterne, og med den nye Erkebisp den lærde Anselm kom han snart i Uenighed, da denne vilde negte Kongen Investituret. Anselm forlod 1100 endog Landet. Wilhelm døde 1100 paa Jagten enten ved Snigmord eller ved et uhykkeligt Tilfælde.

Da han ingen Arvinger havde, saa burde nu den ældre Broder Robert kommet paa Thronen; men han var fraværende paa Korstog, og den yngre Broder Henrik benyttede sig af Omstændighederne, og bemægtigede sig Kronen.

Henrik den 1ste, Beauclerc, den lærde, 1100 fra 1100—1125, søgte at befæste sig i Nationens Gunst ved at eftergive og formilde mange af de strenge Lehnserettigheder, og ved at uddele Privilegier. Han gav Nationen det første Frihedsbrev, *Charta libertatum*, der kan ansees som Forløber for *magna charta*, som udkom under Johans Regjering. Han smigrede Geistligheden, tilbagekaldte Anselm, gav Slip paa Investituren og Høihed over Kirken, aldeles i Tidens Aand; i Geistligheden søgte han tillige den fornemste Støtte mod Robert. Denne kom tilbage 1101, bemægtigede sig Normandie, og gjorde Indfald i England, hvor han fandt mange Tilhængere; men ved sin Indflydelse bragte Anselm det dog dertil, at Robert lod sig nøie med Normandie og en Sum Penge. Det varede dog ei længe, inden man i Normandie blev misfornøiet med Roberts flette

Regjering, og indkaldte Henrik, der fangede Robert, og i 27 Aar holdt ham fangen paa Slottet Caerdiff i Wales. Vigtigere for England end Erhvervelsen af Normandie var, at en Mængde nederlandiske vindstibelige Colonister, som Oversvømmelse havde fordrevet ~~fra~~ deres Fædreland, nedsatte sig paa denne Tid i Landet.

Da hans Søn var druknet paa en Overfart fra Normandie til England, saa var hans eneste Arving hans Datter Mathilde, der var gift med Keiser Henrik den 5te. En Qvinderegjering var imidlertid baade Englænder og Normanner meget imod, og Mange tænkte allerede paa Roberts Søn Clito. Keiser Henrik døde kort derpaa, Mathilde kom til England og nødtes af Faderen til at ægte Grev Gotfried af Anjou, hidtil en af Kongens heftigste Modstandere. Hun fødte Henrik den 2den ~~og samme Aar døde Henrik den 1ste~~ 1135. 1135 1132

Stephan af Blois fra 1135—1154. Al Henriks Forsigtighed, alle Eder og Hylbinger, hvorved han havde søgt at sikke sin Datter Thronfølgen, bleve unyttige efter hans Død. Mathilde var fraværende, hendes Søn et Barn, og den ærgjerrige Biskop af Winchester benuyttede Omstændighederne, og satte en Præ-tendent mod hende Stephan af Blois, hans Broder, Søn af Greven Stephan af Blois og Henrik den 1stes Søster Adela. Han vandt Biskoppen af Salisbury, til hvem Henrik havde betroet Opshyet over den kongelige Skat, som var betydelig, og fattedes derved istand til at anvende store Summer for at vinde Tilhængere blandt Adel og Geistlighed ved Tildeelser af store Friheder. Alle forlode Mathildes Partie; selv hendes Bedstefader Kongen af Skotland, og hendes egen Gemal lode sig, loffede ved egen Fordeel, bringe til at iagttage Neutralitet; Frankrig og Paven erklærede sig for Stephan. Men hans Throne vaklede snart, da hans Skatte vare udtømte. Han blev uenig med sin Broder Biskoppen af Winches-

ster, og det overmodige Kleresie, som han ei vilde lade beholde al Magten, og i Sydenland udbrod Oprør. Mathilde vovede sig nu til England med kun 12 Riddere, men fandt saa hastig og stort Tillob, at hun slog og **1141** fangede Stephan i Slaget ved Lincoln 1141. Mathilde vandt Geistligheden ved store Løfter, Stephan erklaaredes affat af den under hans egen Broders Forsæde; Mathilde erkjendtes som Dronning, og der indtraadte en Periode ei ulig den i Tydskland under Henrif den 4des Mindreaarighed, da Geistligheden beholdt den meste Indflydelse. Mathildes Stolthed stødte dog snart denne Stand, og der udbrod Oprør mod hende. Stephan af Blois fattedes igjen paa Thronen, Bispen af Winchester Iyste alle Mathildes Tilhængere i Band, og hun maatte forlade England. Men det var heller ikke for Stephan let at holde sig Ven med den overmodige Geistlighed, og som Følge deraf blev han tillige uenig med Paven. Mathildes Gemal erobrede imidlertid Normandig, og hans Søn Henrif, som ved sin Faders Død 1152 arvede store Lande, og ved sit Giftermaal med Ludvig den 7des forsludte Gemalinde Eleonora fik end flere Besiddelser i Frankrig, (see § 45), traadte op som en farlig Modstander. Han landede i England 1153, og da Stephens ældste Søn just var død, saa indgikkes saadant Forlig, at Stephan vel skulde vedblive som Konge, men Henrif træde ham i Sønns Sted og være hans Efterfølger. **1154** Stephan døde Maret derpaa, og med Henrif begynder et nyt Dynastie i England.

Konger i England af Huset Plantagenet eller Anjou
fra 1154 til 1485. Henrik den 2den. Richard
Løvehjerte. Johan Udenland.

Uden Modstand besteg Henrik den 2den, kaldet Plantagenet, *) Thronen. Han skaffede Riget Rolighed, og bekræftede sin Morfaders Frihedsbrev, men indskrænkede de udvidede Friheder, som Stephan havde givet Adel og Geistlighed. Justitsvæsenet forbedredes ved Udsættelse af 6 Dommere, som skulde reise om, hver i sit District, og dømme i sidste Instantz. De strenge Jagt- og Forstlove formildedes, den haarde Strandret afstafedes; Kunsterne fremmedes, især Bygningskunsten. Han begyndte at underkaste sig det hidtil uafhængige Wales. Dets halvvilde Indbyggere stode under flere Fyrster, og Thronstridigheder foranledigedes ofte derved, at Faderens Efterladenskab deelede saavel mellem ægte som uægte Børn. Henrik benyttede sig af Fyrsternes Stridigheder, og tvang dem 1157 til at aflægge sig Hylдинг; men Landet beholdt sin særegne Forfatning, og dets Uafhængighed havde ikke stort at betyde; dets fuldkomne Forening med England fandt først Sted under Edvard den 1ste 1282. De gamle walesiske Barder ere berømte.

Hans næste Erobring var Irland (see § 26). Paven havde 1156 skjenket det til den engelske Konge, under Betingelsen af Erkjendelsen af Pavens Overhøighed. Andre Omstændigheder havde hidtil hindret Henrik; men 1167 tilbød Stridighederne mellem Dermoth af Meath og Roderich af Connaught ham god Leilighed, og siden 1172 har Irland været forenet med England. Dets

---

*) Af hans Baabenmærke Planten *Verbena*, *Plantago*.

fuldkomne Underkastelse fandt dog først Sted under Elisabeth og Wilhelm den 3die i 17de Aarhundrede. Arvefølgestridigheder i det af Normandie afhængige Bretagne skaffede Kongen for en Tid Besiddelsen af dette Hertugdømme, og saaledes besad han næsten hele Nord- og Vestkysten af Frankrig. Men hine Provindser skaffede ikke England den Tilvæxt i Magt, som man ved første Diekast skulde troe; hver Provinds havde sin egen Forfatning, hans Undervasaller i dem gave ham gjerne altid nok at bestille, og ophidsedes og understøttedes almindelig af den franske Konge. Med Frankrig voldte disse Besiddelser idelige Krige, og de mange Collisioner, hvori den engelske Konge ofte kom som fransk Vasal i saamange forskjellige Lehn, bevægede Henrik til at afstaae disse Lehn, paa Normandie nær, til sine Sønner, dog blev han fremdeles Behersker i deres Mindreaarighed. Henrik fik Anjou og Maine, Richard Guienne og Poitou, Gotfried Bretagne; Johan, hans yngste Søn, fik intet Land ved denne Deling, som foregik 1179, og deraf fik han Navn Udenland, Lackland, som han siden beholdt.

England var i Grunden et Balgrige ligesom Frankrig, men for at indføre et Slags Arvefølge lod Henrik, efter de franske Kongers Exempel, sin ældste Søn Henrik udnævne til Efterfølger og krone.

I Kirkesager fulgte han Wilhelm Conquestors Grundfætninger, og geraadede derved i Strid med Kleresiet. Paa Erkebispstolen i Canterbury indsatte han sin Nidling og hidtilværende Cantzler Thomas Becket og troede i ham at skulle finde en bestandig Ven paa denne vigtige Post, men heri bedrog han sig stræffeligg. Becket var født i Middelstanden; han besad udmærkede Talenter, og havde studeret i Oxford og Paris, og tilsidst Retsvidenskaben i Bologna. Han havde vaft Kongens Opmærksomhed, havde viist ham vigtige Tjenester i Krigu

mod Stephan af Blois, og var tilsidst bleven ophøiet til Cantzler, som gjorde ham til den meest gjældende Mand næst Kongen. Rødig modtog han den erkebispeelige Værdighed, og forestillede Kongen, at deres hidtilværende Samdrægtighed ei vilde kunne bestaae under de nye Forhold, og strax han var bleven Erkebisp, foregik en Hovedforandring med ham. Istedetfor han før havde ført en Pragt, som endog overgik Kongens, blev han nu til en streng Munk, klædte sig i en grov Hestehaars Skjorte, uddeelte rigelig Almisse, og vaskede, som Tegn paa Nidmyghed, daglig 13 Fattiges Fødder. Han kom snart i Udtraab som en Helgen, og efter hans Død blev han ogsaa canoniseret. Han blev den ivrigste Forfægter af den pavelige Myndighed, og Kirkefriheden blev det fornemste Formaal for hans Bestræbelser. Kongen paastod, at i verdslige Sager skulde Geistligheden staae under de verdslige Love, men Becket paastod dens fuldkomne Immunitet, og da Kongen paa en Rigsdag i Clarendon 1164 lod 1164 fremlægge en Fortegnelse paa de Artikler i de gjældende Love, som angik Kirken og Geistligheden, (de 16 clarendonske Constitutioner), saa negtede Becket og Bisperne at antage dem, og Paven forfastede dem ligeledes, skjønt de ikke indeholdt andet, end hvad Paven havde antaget under Henrik den 1ste. Man blev nu strengere mod Becket, og fordrede Regnskab for hans Bestyrelse som Cantzler. Becket vilde ei erkjende Kongens Ret til at dømme ham, appellerede til Paven, og undskydede til Frankrig. En Udsoning kom vel istand 1170, men Beckets vedholdende Trodsighed og Stolthed forbittede atter Kongen, og engang, under sit Ophold i Normandie, udbrød han i sin Hidsighed, at han maatte have feige utaknemmelige Folk om sig, som ei kunde staae ham Hevn over denne trodsige Prælat; fire normanniske Adelsmænd forstode dette Udtryk strengere end maaskee Kongen havde meent, og vilde vise deres Iver. De satte over til England, og da

de ei traf Erkebispen hjemme, og hørte, at han var i Kirken, saa ilede de did, og dræbte ham for selve Alteret
 11701170. Mordet satte Kongen i største Forlegenhed, som forøgedes ved det hurtig udbredte Rygte om Becket's Helighed der stedte, hedte det, Mirakler ved hans Lig. *) Landet belagdes med Interdict, og for at forsones med Paven maatte han tilbagefalde de fleste clarendonske Constitutioner og andre Indskrænkninger, som han havde gjort i Geistlighedens Magt, og love et Korstog; i det sidste Sted betalte han en Sum til den hellige Krig
 1172. For at befæste den indre Rolighed, gav han efter for den almindelige Mening, gjorde en Balsfart til Canterbury, og lod sig pidske af Munke paa Becket's Grav.

Med sine Sønner havde Henrik Uenigheder og Krige, hvortil de ophidsedes af deres Moder Eleonora. Hun, der selv ei havde afgivet noget Mønster paa Troskab, var forbitret over, at Henrik hemmelig havde en Frille Rosamunde Eliford. Hun lod Rosamunde ombringe ved Gift, og opirrede sine Sønner. Den ældste Henrik fordrode Normandie, og flygtede til Frankrig; hans Brødre Richard og Gotfried fulgte ham 1173; Kongerne af Frankrig og Skotland toge sig af deres Sag, og i England selv var Uroligheder. Dog tvang Henrich sine Sønner til at underkaste sig 1174, og den skotske Konge, som var bleven fangen, maatte erkjende sig som engelsk Vasal
 11761176. Vel begyndte den ældste Søn Henrik nye Fiendskaber 1182, men døde samme Aar, og ei længe efter ogsaa Gotfried. En tredie Krig med Richard oppustedes af den slue Philip August. Fiendernes Fremgang, og det tiltagende Grafald af hans Tilhængere, nødte ham til
 1188ved Forliget i Gisors 1188 at indgaae haarde Betin-

---

*) Syge bleve helbredede paa hans Grav, og da han laae lig paa Paradesengen, pudfede han selv Lysene, som vilde til at slukkes.

gelsker. Henrik og Philip August enedes om et Korstog, men den første døde 1189 af Sorg over at erfare, at ogsaa hans Yndlings søn Johan i denne Krig havde staaet i Forbindelse med Richard.

Richard Løvehjerte, fra 1189—1199, nødtes, uagtet Faderens store efterladte Skatte, for at bestride sit Korstog, til at paalægge sine Undersaatter svære Skatte som overordentligt Krigsstyr, og da dette heller ikke froslog, folgte han Krongodser og Lehnshøiheden over Skotland. Til at bestyre Riget havde han indsat Biskop Longchamp af Ely, men denne tyranniserede saa grusomt, at han ved en næsten almindelig Opstand blev nødt til at forlade Riget. Richards Udløsning af Fangenskab bet hos Keiser Henrik den 6te kostede 50000 Mark Sølv, en Sum saa vanskelig at tilveiebringe i det da pengefattige England, at selve Kirkerne maatte ud med deres Sølvkar. Det var paa høi Tid at han kom hjem 1194; thi ophidset af Philip August havde hans Broder Johan gjort en Begyndelse til at bemægtige sig Kronen. Med Johan forligte Richard sig snart, og Philip August tvang han til en Fred, som dog ei blev af lang Varighed.

Hans sidste Krig var mod en oprørske Basal Greven af Limoges, som negtede at udlevere ham en sunden Skat. I Beleiringen af Slottet Chalus blev han skudt i Armen med en Piil, og Saaret blev ved Lægens Uduelighed dødeligt. Han døde 1199; til sin Eftermand bestemte han sin Broder Johan, skjønt der levede en Søn af hans afdøde Broder Gotfried, nemlig Arthur, som da besandt sig ved det franske Hof.

Johan Udenland fra 1199—1216 blev uden Vanskelighed Konge i England; i de franske Provindser viiste man sig derimod mere tilbøielig til at antage Arthur, og han understøttedes af Philip August, som fordrede for ham alle franske Lehn. I den Krig, som opstod 1202, var Arthur saa uheldig at blive fangen, og Johan dræbte

ham med egen Haand i Rouen. I den Krig, som herover opstod mod Frankrig, tabte Johan alle franske Besiddelser, paa Guienne og Poitou nær (§ 45).

Under Krigen med Frankrig indvikledes Johan i Stridigheder med Paven, som blev af de farligste Følger for ham. Erkebisperstolen i Canterbury blev ledig 1205; Domkapitlet og Bisperne kunde ei enes, men valgte hver sin Erkebisp; og da den herskeshge Pave Innocents den 3die, under hvem begge Parter henskjøde Sagen, vilde gjøre sin Myndighed gjældende i England, forkastede beggees Valg, og befalede at vælge Stephan Langton, saa blev Johan yderst opbragt, skjønt han hidtil havde viist sig lydig mod Paven. Han modsatte sig Langtons Valg, og hele Landet blev nu belagt med Interdict 1208 (see § 35.) Johan lod sig herved ikke strække; han forslog Kapitlet og Bisperne, og inddrog Geistlighedens Eiendomme. Hans Vilkaarlighed opbragte dog snart ogsaa de andre Undersaatter, og Landet følte snart det trykkelige i den usædvanlige Stilling; saa Biskopper vare blevne Kongen troe, de Adelige begyndte at forlade ham, og Paven, som nu andensteds havde faaet friere Hænder, dømte Johan til at have sit Rige forbrudt, og løste Undersaatterne fra deres Troskabsed; han overdrog til Philip August at udføre den pavelige Dom, og skjænkede ham England. Men til samme Tid underhandlede den slue Pave hemmelig med Johan, og vakte hos ham ved sin

1213 Legat Pandolph en saadan Engstelse, at Johan 1213 lod sig bringe til fuldkommen Underkastelse, og til at tage sine Lande til Lehn af den pavelige Stol; han lovede aarlig at betale 1000 Mark Sølv, at indsætte de fordrevne Geistlige, og holde Geistligheden fuldkommen skadesløs for hvad han havde frataget den. Interdictet blev nu hævet 1214, og Paven befalede Philip August at holde inde med den Krig, han havde begyndt mod England, og hvori

1214 han havde vundet en stor Seir ved Bovines 1214. Til

samme Tid udbrød en færlig Opstand mod Johan i England selv. Kongens sidste Fornedrelse havde gjort ham foragtet af den høie Adel og Baronerne, de verdslige saavelsom de geistlige. De holdt Sammenkomster for at udfinde Midler til at raade Bod paa de mange Byrder og Undertrykkelser, fordrede af Kongen Misbrugenes Afstæfelse og Bekræftelse af deres gamle Friheder. Forgjeves søgte Kongen at splitte Adelen og Geistligheden; Stænderne grebe til Vaaben, bemægtigede sig de kongelige Slotte, fik Kongen af Skotland paa deres Side, og erklærede Johan for affat. De brøde sig intet om Pavenes Mægling eller Trudsler; Johan nødtes til at indvilge i deres Fordringer, og maatte udstæde et nyt Frihedsbrev, *Magna charta* 1215.*) Meest vandt ved dette Geistligheden, 1215 som fik fuldkommen Valgfrihed og Immunitet; Lehnafgifterne forringedes og sattes paa en fast Fod, mange Lehnforpligtelser affskaffedes; der sattes Grændser for Adelenes Voldsomheder, og enhver Fribaaren sikredes Besiddelsen af sin Frihed og Eiendom, som kun ved Lov og Dom kunde berøves ham; Skatter kunde ei paalægges uden Stændernes Samtykke. Et Raad af 45 Baroner nedsattes til at vaage over Overholdelsen af *Magna charta*.

Snart brød dog Johan disse Forpligtelser, som han kaldte nødvungne, og Paven understøttede ham, erklærede det nødvungne Forlig for ugyldigt, og lyfte de engelske Baroner i Band. Johan tog Leietropper i Sold, og hærgede i Baronernes Besiddelser. I denne Nød vendte Stænderne sig til Philip August, og tilbode Kroken til hans Søn Ludvig, mod at han skulde beskytte *Magna charta*. Ludvig kom med en Hær, og fandt mange Tilhængere. Johan maatte flygte, og hans Død 1216 hindrede en blodig Borgerkrig.

Handwritten notes:
 1) Magna Charta
 2) Magna Charta

Henrik den 3die. Edvard den 1ste og Edvard den 2den.

Henrik den 3die fra 1216—1272. Johans Død ligesom forsonede Nationen, og allerede 8 Dage efter kunde Greven af Pembroke lade hans 9aarige Søn Henrik udraabe til Konge; selv blev han erklæret til Protector under Kongens Mindreaarighed. Han slog ved Lincoln den franske Prindses Tilhængere og Ludvig maatte forlade England. Pembroke vedligeholdt den indre Rolighed, hvortil det bidrog meget, at han lod den unge Konge besværges *Magna charta*. Til Ulykke døde Pembroke 1219; den meste Indskydelse fik nu Overdommeren Robert de Burg, som ved sin Strenghed snart blev forhadt af Adels og Geistlighed. Skjønt der ofte skede Indgreb i *Magna charta*, og skjønt Paven, under Kongens Beskyttelse udfugede Landet, viiste Adels og Folk sig dog estergivende hellere end at modsætte sig, deels af Afsky for en Borgerkrig, deels vel tillige af Frygt for Pavens og Kongens Magt. Men det gif dog tilsidst forvidt. Henrik, som var uden al Kraft, lod sig, da han var bleven myndig, lede af Yndlinge. Med hans franske Gemalinde fra Provence kom en Mængde Franskmænd ind i Landet, og disse Fremmede bleve overalt foretrukne; satte i de høieste Poster og overøste med Rigdomme; paa de pavelige Udpresninger var der ingen Ende; man sagde at en eneste pavelig Legat havde taget flere Penge med sig ud af Landet, end han lod blive der tilbage. Til sidst udtømtes Nationens Taalmodighed, og Baronerne gjorde Opstand under Kongens egen Svoger Simon af Montfort, Greve af Leicester, Søn af den i Albionserkrigen bekjendte Simon af Montfort. Han var kommen til England, havde vundet Kongens Yndest, og

havde faaet hans Søster tilægte. Et Parlament eller Rigsforsamling i Oxford tvang Kongen til at udnævne en Commission af 40²⁴ Baroner 1258, til at bestemme¹²⁵⁸ Forbedringer i Regjeringsformen, og ved de oxfordske Statuter indskrænkedes den kongelige Myndighed. *Magna charta* skulde overholdes; et Raad af 40 Baroner, Conservatores, skulde udnævne alle høie Embedsmænd, en Rigsforsamling hvert 3die Aar revidere Lovene, og alle frie Godseiere skulde have Lov til at foredrage deres Besværinger for Parlamentet. Kongen og hans Prindsler maatte besvære de oxfordske Statuter. Alle de Adelige vare dog ikke tilfredse med det Oligarchie, som Leicester og hans Partie dannede; hemmelig lod Kongen sig løse fra sin Ed, [og erklærede sig frie 1260. Endnu blev det ro=¹²⁶⁰ ligt i nogen Tid, da begge Partier skæde Borgerkrig, men 1263 indgik Baronerne endelig en Forening til at beskytte Statuterne med Baaben, og i Slaget ved Lewes i Sussex fangede Leicester saavel Kongen, som hans Broder, Richard af Cornwallis, der var tydsk Keiser, men var kommen over til England, og flere Store; Prinds Edvard gav sig siden frivillig tilfange efter et Forlig, som dog ei blev holdt. Begge Partier enedes om at lade Sagen afgjøre ved den for sin Retfærdighed saa bekjendte franske Konge Ludvig den 9de. Han domte, at de oxfordske Statuter skulde ophæves, den kongelige Myndighed erkjendes, men ogsaa *Magna charta* overholdes. Denne Dom mishagede Leicester, han blev under Baaben, og førte Kongen overalt med sig, dog at det ei skulde synes som Fangenskab, udstedtes alle Befalinger i Kongens Navn. For at smigre Nationen sammenkaldte han 1265 et Parlament, til hvilket foruden Baronerne og de høie Prælater skulde møde 2 Deputerede fra hvert Grevskab, og to fra hver Stad og Flekke. Han fandt dog ikke dette nye Parlament stemt efter sit Ønske, og for at undgaae alt Skin af at ville usurpere

nogen Magt, løslod han Prinds Edvard. Men denne, som strax fra Begyndelsen af havde opmuntret Faderen til med Magt at fuldkaste de oxfordske Statuter, og derved foranlediget den Krig, hvis Udfald blev saa uheldig, **1264** samlede strax en Hær, og et Slag ved Evesham 1264, hvori Leicester faldt, gjorde Ende paa Baronernes Herredømme. Det kongelige Partie benyttede dog sin Seier med Maadehold, og *Magna charta* blev ukrænket. **1272** Henrik den 3die døde 1272.

Leicesters Tilfaldelse af Grevskaberne og Stædernes Deputerede til Parlamentet eller Rigsforsamlingen 1265 blev den første Grund til et Underhus i Parlamentet, ihvorvel det endnu varede længe inden Parlamentet fik sin ordentlige Form og Trediestanden nogen Indflydelse. Denne Stand havde i England vundet meget ved Lehnsvæsenets Indskrænkning og Kommunernes Drettelse; Kultur og Velstand begyndte fra Stæderne af at udbrede sig over Landet. Edvard den 1ste, som i sine Krige idelig trængte til Penge, holdt mange Parlamenter, og forordnede, at to Riddere fra hvert Grevskab og to Deputerede fra hver Stad bestandig skulde møde i Parlamentet. Misfornøielsen, som **1297** siden opstod over Edwards Vilkaarlighed, nødte ham 1297 til at bestemme, at uden Trediestandens Indvilligelse maatte ingen Skatter eller Afgifter paa lægges. Først under Edvard den 3die bleve Parlamentsamlingerne fuldstændige, alle Baroner og høie Geistlige deeltog personlig, de ringere Geistlige, Grevskaberne og Stæderne ved Deputerede. Aar 1343 deelttes Parlamentet i de to Kamre Adelens og den høie Geistlighed eller Overhuset, og de Deputeredes Kammer eller Underhuset, men som begge forenede sig til Affattelse af Love, og erklærede sig i denne Forening som Englands lovgivende Corps. Landadelen eller de rige frie Godseiere, Ridderne, og den lavere Geistlighed forbandt sig, paa

Grund af fælleds Interesse, med Stædernes Deputerede, og skilte sig fra den høie Adel og Geistlighed; dog stødte denne Sammensmeltning kun lidt efter lidt, og den gav Underhuset sin Styrke og Kraft til at modstaae Kongens og Aristokratiets Misbrug af Magten.

Sæderne i England vare i den her skildrede Periode rare, og Retspleien, flere Kongers Bestræbelser uagtet, usuldfkommen. Ingen maatte nærme sig Thronen uden Foræringer, og Kongen modtog ofte Foræringer for at love at skaffe Ret. Jøderne bleve ofte pressede, naar Kongerne trængte. Johan Udenland lod engang alle Jøder paa eengang arrestere, og de maatte betale 60000 Mark Sølv for at slippe løs; den rige Isaak af York maatte en andengang alene betale 3000 Mark. Det saa haardt trykkede Folk søgte igjen sin Erstatning i umaadelige Renter og Lager, og blev derover almindelig forhadet. De Store viiste deres Rigdom i ødsel Pragt i Klæder, Rustninger og talrigt Følge, men deres Huse vare simple, hos den pragtelstende Becket bestrøedes Gulvene daglig med Straae eller Siv til at sidde paa. Et slet Politie kunde ei beskytte den offentlige Sikkerhed. I Henrik den 2dens første 9 Regjeringsaar regnede man ikke mindre end 100 ustraffede Mord, og dog var han en af de strengeste Konger.

Edvard den 1ste fra 1272—1307, var fraværende paa et Korstog ved Faderens Død, og kom først tilbage 1274. Hans første Omsorg var at afhjælpe Misbrug og at fremme streng Retsfærdighed. Han oprettede en Kongens øverste Domstol, King's bench, der ei alene skulde dømme i alle Kronens Anliggender, men tillige have Opsyn med al Justitspleie i Almindelighed. Her ved mistede Adelen det sidste Skin af Høihed i deres store Besiddelse. Overhoved vare de engelske Baroner mere afhængige af Kongen end Tilfældet var med Vassallerne i Frankrig og Tydskland, hvor de næsten uafhæn-

gige Landsherrer og Rigshyrster vare saagodtsom Kongernes Ligemænd. De vigtige Forhandlinger med Parlamentet ere omtalte. Med Kraft modstod han Aristokratiet og Kleresiets Anmasselser; den kongelige Magt og tillige den almindelige Frihed vandt begge under ham; den sidste mere end man af hans herskesyge Karakter skulde kunnet vente. Hans Privatlovgivning har skaffet ham Navn af den engelske Justinian.

1282 Wales blev under ham fuldkommen forenet med England 1282, da den sidste Konge Llewellyn havde nægtet at aflægge Hylдинг. Det hedder, at han lod ombringe alle Barder, at de ei ved deres Sange skulde opflamme deres Landsmænds Frihedsaaend, og for at opfylde det gamle Sagn, at en Walliser engang skulde bære Englands Krone, lod han sin frugtsommelige Dronning hente til Wales, hvor hun fødte en Søn, som han strax udnævnte til Prinds af Wales, en Titel, som blev almindelig for alle engelske Kronprindsfer.

Hans næste Foretagende var mod Skotland, hvor den mandlige kongelige Linie af Huset Kenneth var uddød 1289 med Alexander den 3die. Han havde bestemt sin Datterdatter Margaretha, Datter af den norske Konge Erik Præstehader, til sin Thronfølgerke, men den unge Prindsesse døde paa Overfarten fra Norge paa Orkangerne. Nu fremstod flere Prætendenter, som nærmere eller fjernere nedstammede fra det kennethske Huus; de fornemste vare David Bruce og John Balliol. For at undgaae Blodsudgydelse kaldte Prætendenterne Edward til Dommer. Han lod først alle Prætendenterne, 10 i Tallet, sværge paa, at de vilde erkjende Englands gamle Lehnshøihered over Skotland; en Commission nedsattes derpaa til at undersøge enhver Prætendents Ret, og denne erklærede sig til Fordeel for John Balliol, som ogsaa strax aflagde Edward Hyldingsed.

Edwards Stolthed stødte snart saavel Nationen

som Balliol, og begge ønskede at unddrage sig det forhadte Overherredømme. Hemmelig forbandt Balliol sig med Philip den Ade af Frankrig, og opsigde Edward Lydig-
hed; men han blev slagen og fangen ved Dunbar 1296; i 2 Aar holdtes han fængslet i Tower, og døde endelig som Privatmand i Frankrig. Til Statholder i Skotland indsatte Edward en Grev Warene; han søgte at berøve Skotterne alle Minder om deres fordums Selvstændighed, og bortførte den berømte Kroningssteen fra Scone, paa hvilken alle Skotlands Konger vare blevne kronede fra gammel Tid af.

Men Skotterne vare kun overraskede, ikke tilintetgjorte, og medens Edward var indviklet i Krig med Frankrig, og Misfornøielse tillige var udbrudt i England over hans vilkaarlige Paalæg, grebe de til Waaben 1297 under en Adelsmand William Wallace, fordreve Engländerne fra Landet, og gjorde endog Indfald i det nordlige England. Edward fik imidlertid en Waabenstilstand med de Franske, og anfaldt nu Skotland med sin hele Magt. Forgjæves søgte Pave Bonifacius den 8de at redde Landet, ved at bevise, at Skotland fra urgammel Tid havde tilhørt den pavelige Stol. Edward blev ham intet skyldig, men hentede ligesaa gyldige Grunde for Englands Ret fra Kong Artus's Erobring, ja fra Trojanernes Tid, da han beviste, at en Trojaner Brutus havde stiftet det brittiske Rige. Kraftigst beviste han sin Ret ved Waaben; Skotterne bleve overvundne og haardt straffede for deres Frasald 1303; Wallace blev fangen og henrettet. Dog hermed var Roligheden ikke for bestandig sikret, dertil var Hadet for stort. Robert Bruce den yngre, Søn eller Brodersøn af den ældre Robert Bruce, blev nu Anfører, og lod sig krone i Scone 1306; Fien-1306 dens Overlegenhed tvang ham dog til at flygte til Hebriderne. Edward drog nu selv mod Skotland, og vilde

gjøre Landet til en fuldkommen Provinds af England; 1307men han døde i Carlisle 1307.

Edward den 2den fra 1307—1327, en godmodig men svag Prinds, var aldeles ustiftet til Konge i et Rige, hvor det, under en endnu vaklende Forfatning, kom saa meget an paa Regentens personlige Egenstaber. Han lod sig altid lede af sine Yndlinge. Den første af disse var Gasconneren Gavaston, der benyttede Kongens Svaghed til en grændseløs Ddselhed med Rigets Skatte, og tillige ved sin Hovmodighed stødte den engelske Adels. Baronerne forenede sig allerede 1308 under den første Prinds af Blodet Greven af Lancaster, og tvang Kongen til at forvise Gavaston; Kongen sendte ham til Irland som Statholder, og da han ved Gunst og Gaver troede at have tilfredsstillet Gavastons fornemste Modstandere, saa kaldte han ham atter tilbage. Men de misfornøiede Baroner tvang endelig Edward 1310 til ordentlig at forvise Gavaston, og ei nok hermed, de tvang Kongen til at nedsætte en Commission af 12 Medlemmer af Stænderne til at afhjælpe Regjeringens Mangler, og dens Bestemmelser skulde have Lovskraft. Ved denne Commission indskrænkedes den kongelige Magt næsten til en blot Skygge. Edward indvilgede Alt offentlig, medens han hemmelig nedlagde Protest mod Alt. Han begav sig til York og tilbagekaldte sin uundværlige Yndling Gavaston. Nu opriredes Baronerne; de satte efter Kongen med væbnet Magt, fangede Gavaston, og lode uden videre slaae Hovedet af ham. En Krig syntes uundgaaelig, da begge Partier vare under Vaaben; men Kongen lod sig nøie med Baronernes tilshneladende Underkastelse, og lovede at holde de af Commissionens Anordninger, som ei indskrænkede den constitutionelle kongelige Myndighed, samt at tilgive Gavastons Mordere.

Da indre Roe nu syntes tilveiebragt, skulde Krigen gaae for sig mod Skotland. Under Paaskud af et Kors-

tog havde Kongen samlet en uhyre Hær af opbudne og leiede Soldater, ei usandsynlig tillige i den Hensigt at have den paa rede Haand mod sine egne Baroner. Han brød ind i Skotland med 100,000 Mand, mod hvilke Bruce kun kunde stille 30,000, men med disse tilføiede han Englænderne et saadant Nederlag ved Bannockburn (nær Stirling) 1314, at de ei alene maatte rømme¹³¹⁴ Skotland, men Bruce gjorde Indfald i England selv, og understøttede desforuden et Oprør i Irland, som vedvarede i flere Aar.

Baronerne benyttede sig af Kongens Uheld til atter at tilvinde sig Magten, og Greven af Lancaster kom i Spidsen af et Regjeringsraad, som lod Kongen kun liden Myndighed. I sin Nød henvendte nu Edward sig til Paven, betalte den af Johan lovede Tribut, og lovede Lehnseed til Pavestolen. Paven befalede ogsaa Bruce, under Straf af Band, at ophøre med Krigen, og omend skjønt denne ei brød sig synderlig derom, saa sluttedes dog endelig en Vaabensstilstand.

I Gavastons Sted havde Edward faaet en ny Yndling, der beherskede ham, nemlig Hugh Spencer, der snart i Stolthed og Anmælselse blev sin Formand lig, og derfor ogsaa paadrog sig lignende Had. Grev Lancaster og Baronerne fordrede og tiltvang sig ogsaa denne Yndlings Forviisning, og gif overhoved frem med megen Vilkaarlighed. Endelig seirede Kongen, Lancaster blev fanget og som en Rebeller henrettet; flere af hans Tilhængere holdtes i Fangenskab og deres Gods confiskeredes; Spencer blev kaldt tilbage. Nu skulde Hevn tages over Bruce, der havde understøttet Lancaster, men dette Tog mod Skotland havde saa uheldigt Udfald, at det kun tjente til at gjøre Kongen foragtet.

For det sidste Oprør mod Kongen var hans egen Gemalinde Isabella Hovedet. Hun havde indladt sig i nogle Forbindelse med en ung og smuk walisisk Adels-

mand Roger Mortimer, af det Lancasterste Partie, som var undkommen af sit Fængsel i Tower. Mortimer brændte af Hevn, og da der var opkommen Uenighed mellem Edward og hans Svoger, Isabellas Broder, Carl den 4de i Frankrig, angaaende Hylningen for Guienne, saa indledede Mortimer og Dronningen ved det franske Hof en Sammensværgelse til at styrte Edward og indsætte hans Søn paa Thronen. Hun fik mange Tilhængere i Frankrig, fik Bistand i Holland og gik over til England med 3000 Mand. Kongen og Spencer flygtede til de walisiske Bjerger, men bleve snart opdagede. Spencer og hans Fader henrettedes. Kongen erklæredes affat ved Parlamentet, og holdtes fangen paa Slottet Kenilwort; Edward den 3die udraabtes til Konge. Men da Dronningen og Mortimer begyndte at vække Had mod sig, og Folket yttrede Medlidenhed med den fangne Konge, lode de ham dræbe paa den grusomste Maade, nemlig ved gjennem et Stykke huult Horn at stifke et gloende Jern ind i hans Indvolde, da man ei torde lade Spor vise sig af nogen udvortes tilspiet Vold. Edward den 2den døde 1327.

55.

Edward den 3die. Richard den 2den. Henrik den 4de. Henrik den 5te. Henrik den 6te. Begyndelsen af Borgerkrigen mellem den røde og hvide Rose.

Edward den 3die, fra 1327—1377, var ved Faderens Død mindreaarig, og et Regjeringsraad indfattes, som var aldeles afhængigt af Isabella og Mortimer. For at sikke sig desto bedre Besiddelsen af deres Magt, sluttede de de Fred med Skotland, og opgav aldeles Englands For-

dring paa Lehnshøihed. Denne Fred forbittede alle Eng- lænderne; hertil kom at Mortimers og Dronningens Lev- net vakte Forargelse, og den førstes stolte Overmod gif endog saavidt, at han lod henrette Edward den 2dens Broder Greven af Kent. Hadet mod ham blev derved almindeligt. Edward den 3die, som nu var 18 Aar, lod endelig Mortimer og sin Moder tage fangen 1330. Mor- timer blev hængt efter Parlamentets Dom, og sin Mo- der holdt Edward i et Slags Fangenskab paa hendes Enkesæde.

Med Skotland vedvarede under denne Konge en be- standig Krig, som dog bestod i Streiferie. Her havde den tappre Robert Bruce ved sin Død 1329 efterladt en umyndig Søn David under Formynderskab. De engelske Baroner gjorde Fordring paa flere store Besiddelser i Skotland, som ei vare blevne dem indrømmede endnu af Bruce; de havde hentet en ny Prætendent fra Nor- mandie mod den unge David Bruce, nemlig Edward Balliol, Søn af den forrige Konge John Balliol. Kong Edward havde tilladt sine Baroner at søge deres Ret paa bedste Maade; de havde fordrevet David Bruce, og ladet Balliol krone i Scone, men da han kort efter blev fordreven, saa erklærede Edward formelig Krig. Bal- liol blev atter indsat, og aflagde Hyldingsed til den en- gelske Konge, og afstod til England de sydlige Grevska- ber, samt Stæderne Berwick, Dunbar og Edingburg. Naturligviis havde Balliol Mange mod sig og skönt David Bruce var flygtet til Frankrig, kunde hans Partie dog ei undertrykkes: Det understøttedes af Frankrig, og David Bruce kom endog tilbage, men blev fangen af Ed- wards Dronning Philippa ved Durham 1346. Men kjed af en Regjering, der kun voldte ham Byrde og Fortrød, afstod Balliol 1353 alle sine Rettigheder til den engelske Konge, og da det for denne ei var saa godt at sætte sig i Besiddelse af disse, saa løslod han ogsaa Da-

vid Bruce af sit Fangenskab mod en stor Sum og hemmelig Forpligtelse. David, som var barnløs, foreslog 1363 de skotske Stænder at vælge Edwards Søn Lionel til Thronfølger i Skotland. Dette Forslag forkastedes dog, thi det engelske Herredømme var Skotterne en Grue, **1371** og ved hans Død 1371 valgte de hans Brodersøn Robert Stuart, saa at altsaa den engelske Konges Attraae efter Besiddelsen af Skotland ei heller paa denne Maade opfyldtes.

Hans Krige med Frankrig (see § 47) havde mange og vigtige Følger for England. Krigsvæsenet forbedredes, det engelske Rytteri kunde nu maale sig med det paa Fastlandet, og Edward søgte fra alle Kanter at trække berømte Riddere i sin Tjeneste. England kom ved disse Krige i nærmere Forbindelse med det kunstrige og vindslibelige Flandern og Nederlandene, hvilket befordrede Udførselen af den engelske Uld; og den sorte Prindses Tog til Spanien mod Henrik af Trastamare bidrog til Forbedringen af den engelske Heste- og Faareavl. Alt tidlig i denne Konges Regjering vare mange nederlandske Manufacturister flyttede til England, og Manufacturerne fremblomstrede efterhaanden saaledes, at Udførselen af den engelske Uld blev forbuden. Afgiften, som Johan havde lovet Paven, ophævedes formedlst de franske Krige, da den Tids Paver boede i Avignon og vare fransksindede. De mange Udgifter til Krigen foranledigede hyppigere Sammenkaldelse af Parlamentet, og dettes Form blev derved mere uddannet; Ministrene gjordes ansvarlige for Parlamentet. Johan Wicklef, en berømt Theolog, levede paa den Tid, og arbejdede kraftig mod Hierarchiet og Bettelmunkene, der her som andensteds, søgte at fortrænge alle andre fra Alterne og Lærestolene. Under Krigen blev ogsaa det franske Sprog afskaffet som Hof- og Forretningsprog, og det engelske ved en formelig Parlamentsact indført. Edward døde 1377.

Richard den 2den, Søn af den sorte Prinds fra 1377—1399, besteg Thronen ifølge sin Bedstefaders Bestemmelse. I hans Mindreaarighed styrede et Regjeringsraad; Kongens tre Farbrødre, Hertugerne af Lancaster, York og Gloucester, havde megen Indflydelse. Underhuset, som mere og mere lærte at kjende sin Kraft, satte en Lov igjennem mod de Stores ulovlige Forbindelser, sigtende til at staae hinanden bi mod Lovens Arm; det søgte derved at forebygge de slemme Optrin, som en selvraadig Adel saa let kunde foranledige under en Konges Mindreaarighed.

Endnu vedvarede Krigen med Frankrig, skjønt ofte afbrudt; ogsaa med Skotland og Castilien, paa hvilket Lancaster gjorde Fordring, udbrød Krig. En almindelig Kopskat, som Parlamentet i denne Anledning havde paalagt, vakte Knurren, og tilsidst almindeligt Oprør, da en simpel Person John Bull prækede almindelig Frihed og Lighed, og vandt meget Bifald hos de simple Landmænd, som kun lidet havde vundet ved de foretagne Reforme. Oprøret brød løst, da en Grovsmed Wat Tyler havde slaaet en af de forhadte Skattekrævere, der fornærmede hans Datter, for Panden med sin Hammer. Ifke mindre end 100000 Landmænd stormede til London, rasede mod Adelsmænd, udenlandske Kjøbmænd, Advokater og Magerkarle, huserede og brændte 1387. Wat Tylors Plan var at fange Kongen, ombringe al Adelsmænd og Embedsmænd og Geistlige, paa Tiggermunkene nær, og derpaa reformere Staten efter Tykke. Kongen red hjæft Oprørerne imøde, og Londons Lordmajor nedhuggede Wat Tyler ligesom deres Dine. Ansprørens Tab, og Kongens usorkfærdede Opførsel og sindige Tale bragte den rasende Mængde til Orden. Dog maatte Kongen indrømme Oprørerne mange Lettelser og Bevillinger, men som ved et Parlamentsact tilbagekaldtes det følgende Aar, saa at Bondestanden vendte tilbage under det forrige Tryk.

De Forhaabninger, Kongen ved denne Leilighed havde vaakt, tilintetgjordes snart, thi snart viste det sig, at han var ligesaa svag som Edward den 2den, og han lod sig, som denne, beherske af Yndlinge, der bleve Gjenstand for almindeligt Had. Hans Farbroder Hertugen af Gloucester bevirkede endelig disses Fald, og fik nedsat en Rejseringscommission, som berøvede Kongen al Magt. Da 1389 Richard endelig 1389 blev myndig, gjenkaldte han alle Løfter, og den gjensidige Misundelse mellem hans Onkler Lancaster og Gloucester gjorde, at han kunde forsvare sin kongelige Myndighed. Gloucesters Stræben efter Kronen og hans Forbindelse med Frankrig blev endelig Marsag til hans Fald; han døde en voldsom Død i sit Fængsel 1397, og hans fornemste Tilhængere henrettedes. Gloucesters Mord sikrede dog ikke Richards Throne, tvertimod det blev Marsag til hans Fald. Folket betragtede den Myrdede som en Martyr for Friheden; hans Brodersøn Henrik af Hereford, Son af Lancaster, der var forviist, vendte tilbage, satte sig i Spidsen af de Misfornøiede, fangede Richard, og lod ham ved Parlamentet 1399 erklære for affat 1399.

Henrik den 4de, fra 1399—1413, udledede sin Ret til Thronen ikke som Descendent af Edward den 3die thi da vilde Huset York kunne gjort ham samme stridig, der saavel paa fædrene som mødrene Side nedstammede fra Edward, men fra en fjernere Kilde, nemlig den Omstændighed, at han paa mødrene Side nedstammede fra Edward den 1stes Broder Edmund (see Tabel til at oplyse Striden mellem den røde og hvide Rose.) Parlamentet erkjendte hans Ret. Med Mod og Kraft, men ogsaa ved Grusomhed, Richard lod han sandsynlig sulte ihjel i hans Fængsel i Pomfretcastle, undertrykte han de mange Partier, som opstod mod ham. Da han maatte stræbe at vedligeholde Folkets Gunst, saa tiltog Underhuset sig mange Friheder, uden at dog disse betragtedes

som constitutionelle Rettigheder, der tilkom det, s. Ex. det negtede at indvilge Paalæg, førend Kongen havde afhjulpet dets Besværinger, bortfjernede Personer fra Hofset o. s. v.; derimod fik Kongen af Parlamentet sikret Thronfølgen i sin Familie, endog i den qvindelige Linie. For at holde sig Ven med Geistligheden, som havde bidraget meget til at skaffe ham hans Krone, vilde han ei af Underhuset lade sig bevæge til at inddrage de rige geistlige Godser, skjønt man regnede, at denne Stand besad en Trediedeel af Kongeriget, uden at bidrage noget til de offentlige Udgifter. Henrik døde 1413.

Henrik den 5te, hans Søn fra 1413 til 1422, var af en fyrig og virksom Charakter. I sin Ungdom havde han overgivet sig til Udsvævelser, og af Mistænkelighed havde Faderen holdt ham fjernet fra de offentlige Forretninger; men som Konge aflod han strax alt Letsind, og blev den dygtige Regent, hvorom hans Talenter havde vakt Forhaabning. Han affedigede alle sine Ungdomsvenner, og vandt snart ved sit Forhold den almindelige Agtelse. Lollarderne, d. e. Separatisterne fra den herskende Kirke, og som man urigtigen ansaae alle som Tilhængere af Wicklef, vare næsten de eneste, som forstyrrede noget hans Regjerings Rolighed, da han lod sin Faders strenge Love mod dem blive i Kraft. Hans Krige mod Frankrig og Deeltagelse i det franske Riges indre Forvirring er før omtalt (§ 48). Han døde 1422. Hans Enke avlede siden med en skøn Waliser, Owen Tudor, to Sønner, og vilde ægte ham, men Regjeringen lod ham hænge. Med Henrik den 5te svandt for en lang Tid Englands Velstand.

Henrik den 6te var ved Faderens Død et Barn. Udsigten til en lang Mindreaarighed gav Parlamentet Mod til at udvide sin Myndighed, og uden at agte paa Henrik den 5tes Anordning, at hans Broder Hertugen af Gloucester skulde være Protector, overdrog det Re-

gentskabet i Frankrig til den afdøde Konges ældre Broder Hertug af Bedford og satte ham tillige til Protector i England; den yngre Broder Hertugen af Gloucester skulde være Statsformynder under Bedfords Fraværelse under Krigen i Frankrig. Krigen førtes der heldig indtil den orleanske Piges Fremtræden; men efter Bedfords Død tabte Englænderne deres Besiddelser, og Krigen hendøde uden nogen formelig Fredsslutning.

Da Henrik den 4de havde efterladt en talrig Familie, og Henrik den 5te ved sine personlige Egenskaber havde vundet Adel og Parlament, saa syntes det, at Thronens Besiddelse maatte være fuldkommen sikket det lancasteriske Huus. Men Kongens Svaghed tjente Ærgjerrigheden til Opmuntring, og gav Factionerne frit Spil.

Strax efter Bedfords Død begyndte den 30aarige blodige Kamp om den engelske Krone mellem de tvende Huse Lancaster og York, eller som man efter deres Baaben gjerne kalder den, Krigen mellem den røde og hvide Rose fra 1455 til 1485. Henrik den 6te blev gift med den mandhaftige Margarethe af Anjou, og hun, saavel som Yndlingen Wilhelm de la Pole, som ophjædes til Hertug af Suffolk, beherskede aldeles den svage Konge, og tænkte mere paa Frankrigs Interesse end paa Englands Vel. Hertugen af Gloucester, som stod dem iveien, lode de myrde 1447, men dette Mord vakte almindelig Afsky hos Folket, som hndede den myrdede Hertug; til samme Tid var det, at Englænderne maatte rømme Frankrig; Nationalspielsen var herved saaret, og man undlod ikke at skrive alle Uheld paa Dronningen og den forhadte Yndlings Regning. Misfornoielsen med Suffolks Indflydelse, Vilkaarlighed og Ddselhed blev stedse almindeligere.

Af disse Omstændigheder benyttede sig den iistige Hertug Richard af York. Han stod i noie Forbindelse med den rige og dygtige Grev Richard af War-

wick; Folket og Armeen havde han paa sin **S**aaavel paa fædrene som paa mødrene Side nedstammede han fra Edward den 3die, paa den sidste fra hans anden Søn Lionel af Clarence; Henrik den 6te nedstammede derimod fra Edward den 3dies tredie Søn Johan af Lancaster (see vedførte Tabel). Dette syntes at give ham større Ret til Thronen end Henrik den 6te. For Tiden befandt han sig i offentlige Forretninger i Irland. Den forhadte Suffolk befordrede endelig selv sit Fald. Underhuset bestyldte ham for at have forraadt Fædrelandet til Frankrig, tænkt paa at gjøre sin Søn til Konge o. s. v. Bestyldninger, som vel mere udsprang af Had end af Overbeviisning. Kongen kunde ei redde sin Yndling, han blev landsforviist, og paa Beien myrdet. Hans Eftermand i Kongens og Dronningens Gunst, som i Folkets Had, var Hertugen af Sommerset. Richard kom nu tilage fra Irland. Han gav sig Skin af at være Folkets Talsmand mod den forhadte Minister, fandt mange Tilhængere, og Meningerne vare meget deelte om hans eller Henriks nærmeste Ret til Thronen. Hoffet frygtede Richard, og troede det klogest at vinde ham ved Forekommenhed, hvorfor han af Parlamentet blev udnævnt til Protector. Richard viiste megen Tilbageholdenhed og Varsomhed. Dette antog Dronningen som Frygt; hun troede det var let at tiltage sig igjen den tabte Myndighed, men nu greb Richard til Vaaben, og i et Slag ved St. Albans, nær London ¹⁴⁵⁵1355, blev Kongen tagen tilfange, og Sommerset faldt. Saaledes flød det første Blod i denne langvarige ulyksalige Kamp. Man regner i denne 30aarige Krig 12 Hovedslag; der faldt ikke mindre end 80 Personer af kongeligt Blod, og næsten hele den gamle Adelsudrøddedes, men med den ogsaa Aristokratiet. Sæderne fordærvedes, man blev fortrolig med Grusomheder og Blodsudgyddelser. Krigen havde dog ogsaa sine gode Følger; Friheden vandt derved, thi mangan Adelsmand kunde kun

id Opoffrelse af Lehnsherrelige Rettigheder over sine Unerhavende, f. Ex. Livegenskab, bevæge disse til at følge i Kampen; Parlamentets Magt bekræftedes; det hylkede vel gjerne den som vandt, men da Seierherren ogsaa, under den vedvarende Krig, idelig trængte til nye Bevillinger af Paalæg, saa maatte han finde sig i at bekræfte Parlamentets Rettigheder, og vovede ei lettelig noget Indgreb i samme.

Richard viiste sig som Seierherre maadeholden; han behandlede den fangne Konge med Agtelse, og lod sig nøie med at Parlamentet bekræftede hans Protectorværdighed. Den modige Margarethe af Anjou fik imidlertid snart sin Gemal overtalt til at give den Erklæring, at han selv igjen vilde paatage sig Regjeringen. Hun var den modigste Forsvarer af sin Gemals og sin unge Søn Edwards Rettigheder. Richard maatte i Begyndelsen holde gode Miner, men endelig samlede han en **1460** væbnet Magt, og i Slaget ved Northampton 1460 blev Kongen atter hans Fange. Nu rykkede han sit Maal nærmere, og lod sig af Parlamentet erklære for Thronfølger efter Henriks Død. Naturligviis kunde Margaretha ei finde sig i en saadan Kjendelse; hun var efter Slaget ved Northampton ileet til det nordlige England, hvor hendes Ulykke og Bøstalenhed skaffede hende saamange Tilhængere, at hun endnu i Slutningen af samme Aar kunde træde op mod Richard i Spidsen af 20000 Mand. **1460** Richard kunde mod dette uventede Overfald kun stille 5000 Mand. Han mødte Margaretha ved Wakefield, men blev slagen og faldt. Hun lod hans Hoved afhugge, satte en Straakrone paa det, og lod det opslaae paa Staden Yorks Muur. Ved endnu en Seier befriede hun sin Gemal af hans Fangenskab.

Dog med Richards Fald var ei det yorkske Partie tilintetgjort. Dets fornemste Støtte blev nu Grev Richard af Warwick. Han ilede med den faldne Her-

tugs Søn Edward at bemægtige sig London, og senere paa Warwick's Opmuntring udraabte ham Konge. Det sydlige England erklærede sig for ham, det nordlige derimod for Henrik. Edward seirede ved Tewkesbury 1471. Man regner, at 36000 af det lancasterste Partie omkom i dette Slag; thi Edward var af en blodtørstig Charakter, og lod Alt springe over Klingen. Med største Nød undkom Margaretha til Skotland. Parlamentet erkjendte nu Edwards Ret til Kronen, og erklærede det lancasterste Huses Ret for ugyldig. Henrik den 6te og Margaretha erklæredes for Rebeller, og deres Gods confiskeredes. Det lancasterste Partie forfulgtes med Strengthed og det manglede ikke paa Henrettelser.

56.

Fortsættelse. Edward den 4de. Edward den 5te og Richard den 3die.

Saadan Strengthed tjente dog kun til at opægge Modpartiet til en blodig Hevngjerrighed. Den tredie Ludvig den 11te i Frankrig vilde ei heller lade Leiligheden til at drage en mulig Fordeel af Englands Forvirring, gaae ubenyttet. Han tog sig derfor af Margarethe og Henrik den 6te, som lovede ham Tilbagegivelsen af Calais, og med fransk og skotsk Hjælp vovede nu Margarethe et Indfald i det nordlige England, men det tabte Slag ved Hexham i Northumberland 1464 ned slog hendes Haab. Henrik den 6te blev her tredie gang tagen fangen; de af hans Tilhængere, som ei faldt i Slaget, omkom siden næsten alle paa Skafottet. Margarethe og hendes Søn reddede sig med største Nød i en tyk Skov. Her blev de om Natten udplyndrede af Røvere, men det lykkedes hende dog at røre disse vilde Mennesker til Medlidenhed; de reddede dem fra Hun-

og hjalp dem til hemmelig at naae Søfysten, hvorefter de undkom til Nederlandene og Frankrig.

Edward den 4de overlod sig nu til alle de Fornøjelser, hvortil hans Ungdom hentev ham; men i sit ungdommelige Overmød fornærmede han sin Bestyrter den mægtige Grev Warwick. Denne havde i Frankrig, paa Edwards Begne, beilet til Prindsesse Bonne af Savoyen, og Ægteskabscontracten var saagodtsom affluttet. Men Edward havde imidlertid tilfældigviis lært at kjende den skønne Elisabeth Woodville, Enke efter Ridderen Gray af det lancasterste Partie. Han ægtede hende hemmelig, og fornærmet og opbragt derover forlod Warwick Hoffet; med ham forenede sig Kongens egen Broder Georg af Clarence, der ogsaa var bleven fornærmet. Margarethe og hendes Tilhængere vare ikke ledige i Frankrig. Edward havde ved Inddragelsen af Krongodsler, som han før havde bortstjenket, vaakt Utilfredshed blandt sine Undersaatter, og ved sin nøie Forbindelse med Hertugerne af Burgund og Bretagne vakte han Ludvig den 11tes Mis-tænkelighed. Begyndelsen til en ny indre Krig var en almindelig Bondeopstand i York og Lincoln 1469 og 1470; den blev dæmpet, men Warwick og Georg af Clarence lagde nu Masken af, undskydede til Frankrig, og bleve der vel modtagne af Ludvig den 11te. Warwick blev forsonet med det lancasterste Huus; man kom overeens om, at den fangne Henrik den 6te igjen skulde sættes paa Thronen, og indtil hans Søn, Prinds Edward blev myndig skulde Warwick føre Regentskabet; den unge Edward skulde ægte Warwick's Datter, og fik han ingen Arvinger, skulde Hertugen af Clarence være Thronfølger.

Bed alle disse hans Fienders Planer vilste Edward den 4de sig altfor tryg og ligegyldig; han afflog endog den burgundiske Hertugs Hjælp. Hans Tryghed gjorde en OVERRUMPLING mulig for Warwick, og det saa pludseligt, 1470at de ved et natlige Overfald paa London 1470, fik

Edward den 4de neppe ^{Lik} Tid til at undsøge paa en rast Hest. Han undkom paa et Skib til Nederlandene, og maatte af Mangel paa rede Penge betale Skipperen med sin Jøbelpelt. Hos sin Bundsforvandt Carl den dristige, hans Svoger, fandt Edward kun slet Modtagelse, thi Carl var nedrig nok til at erklære, at han havde sluttet Forbund med Kronen England, ei med Edwards Person, og at det kom ham ud paa Gæ, om Kongen hedte Edward eller Henrik.

I London sattes Henrik den 6te atter paa Thronen, og Parlamentet gjorde Alt, hvad Warwick vilde. Det seirende Partie opførte sig dog med Maadehold; selv Edward den 4des Dronning fandt sikker Tilflugt i Westminster, og fødte der en Søn Edward (den 5te).

Margarethe ilede med sin Søn fra Frankrig for at nyde Seierens Frugter, men kom for silde, og kun for at erfare Lykkens pludselige og skrækkelige Omveltninger. Carl den dristige nemlig, som laae i Strid med Ludvig den 11te, kunde ei fæste nogen Tid til Henrik den 6te, Ludvigs Ven. Warwick havde desuden været usorgsamt nok til at begaae Fiendtligheder mod ham. Dette bragte Carl til at forandre Sindelag, og om han end ikke offentlig gav Edward Understøttelse, saa tillod han dog, at han samlede Skibe og 2000 Mand, med hvilke han i Marts 1471 satte over til England. Her strømmede det yorckske Huses Tilhængere til ham; hans Broder Hertugen af Clarence gif over til ham med sin Hær, og selve Warwicks Broder, Erkebispen af York, overleverede ham London og Kong Henrik den 6te, som nu fjerdegang maatte ombytte Thronen med et Fængsel i Tower. Derpaa rykkede Edward den 4de mod Warwick, som ei havde kunnet standse hans raske Tog til London, og i et Hovedslag ved Barnet i Hartsfordshire i April 1471, ¹⁴⁷¹ faldt Warwick, og hans Hær blev aldeles slagen. Uden

at agte Kirkerne som hellige Tilflugtssteder, rasede Edward grumt mod sine Fiender.

Samme Dag, som Slaget stod ved Barnet, landede Margarethe og hendes Søn i England; Modvind havde længe opholdt hende paa den franske Kyst, og imidlertid var hiin sørgelige Tingenes Omvexling foregaaet. Dog endnu sank ikke hendes mandige Mod. Hun fandt endnu Tilhængere, og vovede at møde Edward den 4de ved ¹⁴⁷¹Leufesbury i Leicestershire i Mai 1471, men i dette Slag blev hun fangen tilligemed sin Søn og sendt til Tower. Hendes unge Søn Edward blev mishandlet af den raae Seierherre Edward den 4de, fordi han kjækt svarede, at han var kommen til England for at have sine Rettigheder, og han blev strax dræbt i Fængslet af Kongens anden Broder Richard af Gloucester. Samme Skiebne traf kort efter Henrik den 6te, og Alle, som vare tilbage af det lancasterste Huus, bleve udryddede. Kun Edward Ludors Søn, den unge Henrik, Greve af Richmond, undkom til Bretagne. Margarethe blev 4 Aar efter udløst af Fangenskab af Ludvig 11te, og endte i privat Nøilighed et Liv, der havde været omtumlet i saamange offentlige Uroligheder, 1482.

For at hevne sig paa Ludvig den 11te, forbandt ¹⁴⁷⁴Edward den 4de sig med Carl den dristige 1474, men uden at det havde nogen Følge (se: § 50).

Sikkert for udvortes Fiender begyndte nu det ynkste Huus at rase mod sig selv. Edward den 4de kunde aldrig ret tilgive sin Broder Georg af Clarence, at han engang havde taget det lancasterste Partie mod ham, og da der opkom nyt Uvenskab mellem ham og Broderen, dømte det lydige Parlament ham til døds; dog fik han Lov at vælge sin Dødsmaade, og valgte at druknes i et Bad Malvasierviin 1478. Edward døde 1483.

Hans Søn Edward den 5te var kun 12 Aar gammel. Den gamle Adels, i dens Spidse Hertugen af

Buckingham og Lord Hastings, hadede Dronningen, og de ved hende Nyephoiede, og frygtede at disse nu skulde tilvende sig Magten; derfor forestillede den afdøde Konges Broder Richard af Gloucester, at Regentkabet egentlig tilkom ham, og tilbød sin Bistand. Richard besluttede at bemægtige sig Kronen for sig selv, og paa at naae Maalet ved en Misgjerning betænkte han sig ikke et Dieblif. Hans Legems Hæslighed var næsten afstræfkende, og hans Sjæl svarede til Legemet. Listigen vidste han at faae den unge Edward den 5te i sin Vold, og hans Moder Elisabeth søgte med sine øvrige Børn et Fristed i Westminsterabbedit; men ved Overtalelse af nogle Geistlige, som hun troede vel, og som sandsynlig ei heller kjendte til Richards sande Hensigt, lod hun sig forlede til at udlevere ham den yngste Prinds Richard, at han skulde være tilstede ved Broderens Kroning. Richard lod sig nu udnævne til Protector 1483. De fornemste Tilhængere af Dronningen fik han let røddet af veien, og det gamle Adelspartie deels af Frygt gif ind paa hans Planer, som Buckingham, deels blev udøddet. Nu gjorde han formelig Paastand paa Kronen. Han søgte at bevise, at Edward den 4de alt før var gift, da han ægtede Elisabeth Woodwille, og at de to unge Prindsfer vare avlede i Egteskabsbrud og altsaa uægte; ja han skaanede ei engang sin Moders Minde og paastod, at hans tvende ældre Brødre, Edward den 4de og Georg vare uægte, avlede med hendes Galaner, skjønt hun var bekjendt som en meget dydig Kone; han derimod var den eneste ægte Spire af Huset York. Til at udbrede disse Rygter fandt han villige Hjælpere, og da man troede Stemningen forberedet, opfordrede engang Buckingham i hans Nærværelse Londons Borgerstab til at udraabe ham til Konge. Tregange var denne Opfordring forgjeves; endelig lød nogle Stemmer fra den laveste Pøbel "Leve Kong Richard den 3die". Dette kaldte man

da Nationens og Guds Stemme, og med hykkelft Beskedenhed modtog Protectoren tilsyneladende nødig Kronen
 1483 1483. Hans første kongelige Handling var at lade dræbe sine 2 unge Brodersønner i deres Fængsel i Tower. Nu søgte han at vinde Folket ved Mildhed og syntes at være bleven en ganske anden Mand. Men han blev til sidst uenig med sin troe Hjelper, hvem han især skildte sin Krone, Hertugen af Buckingham, og denne udfastede hemmelig en Sammensværgelse, til at sætte den landsflygtige Henrik af Richmond, Edmund Tudors Søn, paa Thronen, giste ham med Edward den 4des Datter Elisabeth af York, og saaledes forene Husene Lancaster og York. Selv Edward den 4des Dronning Elisabeth var indviet i Planen og bifaldt den. Den aarvaagne Richard forekom Anslaget; Buckingham blev henrettet, og derpaa begyndte Richard Underhandlinger med Enkedronningen. Han havde forgivet sin Dronning, Warwicks Datter, og beilede nu til Elisabeth; den svage Dronning var snart vunden; hun formanede sine Tilhangere til ei mere at tænke paa Henrik af Richmonds Sag, og denne stod endog Fare for at blive udleveret af Hertugen af Bretagne, saa at han med yderste Nød undkom til Frankrig. Her fandt han hemmelig Understøttelse, og i Tillid til det engelske Folks Had mod Richard vovede han at sætte over til England. Han landede i Wales, fandt almindelig Tillob, og mødte Richard ved Bosworth nær Leicester 1485. Richards Tropper gik for en stor Deel strax over til Henrik; Richard selv faldt i Slaget efter de største Tapperhedsprøver, og paa selve Kamppladsen udraabtes Henrik til Konge; med ham kom et nyt Dynastie paa Thronen, nemlig det tudorste Huus.

Henrik den 7de. Kort Udsigt over Skotlands Historie under det stuartiske Huus.

Henrik den 7de fra 1485—1509 blev antagen med almindelig Glæde. Parlamentet erkjendte ham uden nogen Undersøgelse af hans Arveret, thi han kunde ei betragtes som nogen egentlig Descendent af det Lancasteriske Huus, og han ægtede Elisabeth af York først Maret efter, da han ei vilde skylde Huset York sin Krone. I Hjertet hadede han det yorkske Partie, og viste en Streng-
 hed mod den forrige Konges Tilhængere, som mishagede Alle, og som nødte dem endog til at gribe til Rødværge. Den unge Greve af Warwick, Søn af Georg af Clarence, lod han sætte i Tower, og gav derved denne unge Prinds en Vigtighed, som han ellers neppe havde faaet. Det mishagede ogsaa, at han, for at befæste sin Ret til Kronen, lod samme bekræfte af Paven, og Bandsættelse true Alle, som vilde modsætte sig; han gav derved Paven en for stor Indflydelse. Hadet mod Kongen fremkaldte og understøttede tvende Prætendenter. Den første, Lambert Simnel, en Bagerson, gav sig ud for den unge Warwick, der sad fangen i Tower. Sammensværgelsen var udspondet hos Enkedronningen Elisabeth Woodwille, som fortrød paa at see sin Datter tilfidesat og sine Venner haardt behandlede af Kongen. Simnel vandt Til-
 troe, og blev endog i Dublin udraabt til Konge 1486. 1486
 Edward den 4des Søster Margarethe af Burgund, Enke efter Carl den dristige, stikkede ham Hjælp, han vovede Indfald i England selv, men blev fangen, og Henrik straffede ham med at gjøre ham til Kjøkkendreng i det kongelige Kjøkken. Den sande Warwick lod han offentlig stille til Skue, at Simnels Bedragerie desto bedre skulde blive kundbart.

Margarethe af Burgunds Rænker og Henvngjerrighed fremkaldte fort efter en ny Prætendent Perkin Warbeck, som muligt var en naturlig Son af Edward den 4de, hvem han skal have lignet meget. Han udgav sig for Edwards yngste Son Richard. Vel var det bekiendt, at begge de unge Prindsler vare blevne myrdede af Richard den 3die; men det hedte nu, at den yngste Richard var undsluppet fra Morderen. Vel instrueret af Margarethe begyndte han sin Rolle ligesom Simnel i Irland, og med ikke mindre Held. Han gif til Frankrig, og Carl den 8de, som just var i Krig med Henrik og hans Bundsforvandte Keiser Maximilian, fandt det politisk rigtig at erkjende Bedrageren, for at være den han udgav sig for. Den aarvaagne Henrik kom dog snart efter Sandheden; ved stor Strengthed strækkede han Warbecks indenlandste Tilhængere fra virksom Deeltagelse. Warbecks første Forsøg fra Frankrig gif derfor ubeldigt, og han maatte flygte til Skotland. Ogsaa her fandt han nogen Tid Bistand, indtil den skotske Konge endelig maatte slutte Fred med England, og da Warbek desuagtet var dumdriftig nok til at vove et nyt Indfald i England, blev han fangen og sat i Tower 1498. Her kom han i Forbindelse med den unge Warwick, de udkastede en Plan til Flugt, og begge undkom lykkelig, men bleve snart igien grebne. Warwick blev nu hængt, og Henrik greb denne Leilighed til ogsaa at stille sig af med Warwick, den sidste mandlige Spire af Huset Plantagenet. Han lod ham bestylde for forræderiske Anslag mod Kongen, og domme til Døden. Hans Henrettelse vakte vel almindeligt Misnøie, men Frygten for Kongens Strengbed og Aarvaagenhed dæmpede ethvert Udbrud.

313 S udenlandste Anliggender blandede Henrik sig kun lidet; hans meste Opmærksomhed var henvendt paa den indre Bestyrelse og Udvidelsen af den kongelige Magt. Adelen, som alt i Borgerkrigen havde faaet saa stort

Knæf, søgte han at svække end mere, ved at tillade, at Baronernes store Besiddelser ved Arv, Salg o. s. v. maatte udstyffes; derimod søgte han at have de Retslærde og andre anseete Familier, som vare mere afhængige af ham. Hans herskende Lidenkab var at strabe Penge sammen, og dertil vidste han at benytte hver Anledning, selv Justitsen maatte give ham Midler dertil ved store Bøder, streng Anvendelse af haarde Love, Løskjøbelse fra retlig Undersøgelse. Hans fornemste Redskaber til at haandthæve et saadant Undertrykkelsessystem vare hans Ministre Empson og Dudley. Henrik døde 1509. 1509

Forsatningen uddannede sig efterhaanden af Omstændighederne, uden at de Retslærde derpaa havde megen Indflydelse. Parlamentet havde stor Anseelse, og Regjeringens Indflydelse paa Valgene formindskedes; 1429 udelukkedes alle ubosiddende, fattige Personer; det samme var allerede før skeet med Fogisterne eller de Retslærde, hvis store Dhygtighed til at lede Nationalsforsamlingen efter Kongens Billie og befordre et uindskrænket Kongedømme Frankrigs Exempel havde lært Parlamentet at frygte; en vis Formue blev fastsat for at kunne være valgberettiget.

Handel og Vindskibeligbed kunde ei trives under de mange Indskrænkninger og Monopoler; den første var meest i Hansestederne, Jødernes og Lombardernes Hænder; i sine Sæder og Kultur stode Engländerne endnu tilbage.

Det med England forbundne Irland stod i enhver Henseende meget tilbage. Af en falsk Politik brød den engelske Regjering sig kun lidet om dette Land, og overlod for detmeste sammes Erobring og Indretning til sine Undersaatter. Statsforsatningen var lig den engelske; der var et Parlament med et Over- og Underhuus, men der herskede et langt strengere og varigere Aristokratie end i England; de rige store Godseiere stræbte at gjøre sig

uafhængige af de engelske Love; Bønderne vare fordetmeste kun de Stores Forpagtere, og vare forarmede og undertrykte; velhavende Stæder fandtes næsten ikke. Henrik den 7de indskrænkede de irske Aristokrater, og gav den Lov, at Parlamentet kun skulde raadslaae over, hvad der blev samme forelagt af Kongen, for derved at beskytte Folket mod Aristokraternes Usurpationer.

Skotlands Historie under det stuartske Huus er kun lidet mærkelig, og Landets Indflydelse paa de almindelige historiske Begivenheder aldeles ingen. Landet led i Krige med England, og end mere i indre Fejder, som Kongerne vare for svage til at hindre. Disse Krige begunstigede Roverier, som af Bane fortsattes endog under Freden, og endogfaa betragtedes som en ærefuld Haandtering. Bjergboerne i de vestlige og nordlige Egne vare især frygtede i saa Henseende. Mellem de høilandste Stammer herskede en næsten bestandig Krig. Kongernes Magt indskrænkedes af de mægtige adelige Slægter, og til at ydmyge dem søgte Kongerne at benytte Hadet imellem de høilandste og lavlandste Stammer. Dog dette lykkedes ikke, thi de mange Mellemregjeringer, som ulykkeligviis indtraf under næsten alle Konger af det stuartske Huus, gave Udelen og Factionsaanden frit Raaderum. Til de mægtigste adelige Familier, og tillige af de urolige, hører Familien Douglas. Et Parlament som Nationalforsamling synes først at have dannet sig under Urolighederne efter den gamle Kongestammes Afgang; det bestod af 3 Stænder: Baronier og Adels, Geistlighed og Borgerstand. Kongen havde liden Indflydelse, Borgerstanden havde intet at sige, Parlamentet var reent aristokratisk, og Kongen langt mere indskrænket end i England, saa at han uden Parlamentets Samtykke neppe kunde udøve de almindelige Regjeringsbrettigheder. Ogsaa criminelle og civile Justitsager hørte under Parlamentet, men uagtet saamange Forretninger, var dog neppe

noget Parlament samlet længere end i een Uge. I Handel, Erhverv og Kultur stod Skotland tilbage for England; skotske Penge gjældte i Bardi kun en Fjerdedeel mod de engelske. I Kirkesager skulde Skotland staae under Erkebispen af York; først 1472 fik det sin egen Erkebispe, noget før havde det faaet Universiteter i Glasgow og St. Andrews, som dog kun lidet virkede til Videnskabelighedens Fremme. I sin udvortes Politik sluttede Skotland sig gjerne til Frankrig formedelst det naturlige Fiendskab til England. Familieforbindelser mellem det engelske og skotske Kongehuus bragte omsider Stuarterne paa Englands Throne, hvilket bevirkede begge Kongerigers bestandige Forening.

C. Tysklands Historie efter det frankiske Husets Afgang (see 1ste Periode S 22 og følgende).

58.

Lothar den 2den af Sachsen. Keisere af Huset Hohenstaufen. Conrad den 3die. Frederik den 1ste Barbarossa.

Da den saliske eller frankiske Stamme i mandlige Linie var uddød med Henrik den 5te, tænkte alle Partier, at nu var Diebliffet kommet til at sætte deres Ønsker igjennem. Paven vilde drive de vundne Fordele videre; den afdøde Keisers Slægtninge trængte efter Kronen; Andre vilde sikre Barigheden af den nu bestaaende Orden.

En Rigsforsamling samledes i Maynz 1125, ogsaa¹¹²⁵ en pavelig Legat indfandt sig, og han, samt Erkebispe Adalbert af Maynz, den afdøde Keisers uforsønde Fiende, ledede især Forhandlingerne. Blandt de flere Kronkandidater kunde især Frederich af Hohenstaufen,

Hertug af Schwaben, og hans Broder Conrad af Franken, gjøre sig den største Forhaabning. Begge vare berømte ved deres Daad og ridderlige Charakter, og de vare desuden Søstersønner af den afdøde Keiser. Men Conrad forbigik man reent, fordi han var fraværende paa et Korstog, og ved Intriguer af den pavelige Legat og Adalbert af Mainz blev ei heller Frederich valgt, men Valget faldt paa Lothar af Sachsen. Han indskrænkedes meget ved en Capitulation, og maatte indrømme Kirken Frihed i fuldeste Udstrækning. Man bad ogsaa Paven bekræfte Valget, istedetfor at før Keiseren havde maattet bekræfte Pavevalget, selv en Gregor den 7des Valg.

Keiser Lothar den 2den, fra 1125—1137, stræbte især at indskrænke det mægtige hohenstaufiske Hus, og at hævde sin Anseelse i Italien. Kun nødig havde Frederich af Schwaben hyllet Lothar, og da denne nu affordrede ham nogle Kongedser, som ^{heller} Frederich havde i Besiddelse, brød formeligt Fiendskab løs mellem dem. Keiseren søgte at bestyrke sig mod saa mægtig en Fiende ved nærmere Forbindelse med mægtige Huse, og giftede sin Datter og eneste Arving med Hertug Henrik den stolte af Bayern, til hvem han tillige overdrog Hertugdømmet Sachsen som Lehn. Frederichs Broder Conrad kom imidlertid tilbage fra sit Korstog, og understøttet af Mailänderne lod han sig krone til Konge af Italien, men kunde dog ikke der holde sig ret længe. I Tydskland beholdt Lothar Overhaand, understøttet af sin mægtige Svigersøn, og efter lang Kamp maatte Frederich endelig underkaste sig 1135.

De italienske Anliggender vare især Marsag til at denne Strid havde varet saalænge. Her var paa engang tvende Paver Anaclet den 2den, som Romerne hylde, og Innocents den 2den, som havde Frankrig og Keiseren paa sin Side. Lothars første Rommertog 1132

var uden Kraft; de rige lombardiske Stæder holdt tildeels med Conrad og havde gjort sig uafhængige. Han lod sig krone i Rom af Innocents i Laterankirken, thi Modpartiet havde Peterskirken, det egentlige Kroningssted i sin Magt, men han benyttede ikke Menigheden mellem de to Paver til at tilbagevinde mange af de Rettigheder, som Keiseren før havde maattet indrømme Paverne. Mere glimrende var hans andet Romertog 1136, thi da var han bleven forsonet med Hohenstaufferne, og de lombardiske Stæder maatte underkaste sig. Han triumpherede over sin Fiende Pave Anaclet den 2den og hans Bundsforvandre Roger den 2den af Sicilien. Lothar døde 1137.

Conrad den 3die af Franken fra 1138—1152.¹¹³⁸ Bel havde Lothar tiltænkt sin Svigersøn Keiserkronen, men Henrik havde ved sin Stolthed skaffet sig mange Fiender, de tydske Fyrster ønskede ikke en saa mægtig Overherre, og selv Paven fandt det betænkeligt. Conrad den 3die af Franken, Frederichs Broder, var bleven Pavens Ven, og havde lovet den hellige Bernhard at foretage et Korstog. Paven sendte en Legat til Tydskland, og paa hans Anstiftelse valgte en Rigsdag i Coblenz. Conrad, forinden den til Maynz udskrevne Balgrigsdag kunde komme sammen; ligesaa constitutionsstridigt kronedes han af Legaten istedetfor af Erkebispfen af Ebln, som dette tilkom, men Pavens Deeltagelse skulde give Alt Ebln af Retmæssighed. Henrik, som havde mange Modstandere, maatte give efter, og haabede ved Eftergivenhed at skulle sikke sig Besiddelsen af sine Hertugdømmer. Men Conrad troede det farligt at lade ham blive saa mægtig, og erklærede det stridende mod Tydsklands Forfatning og Sikkerhed, at een Mand besad tvende Hertugdømmer, og stevnede ham til et Møde i Augsburg. Henrik mødte med saa talrigt væbnet Følge, at Keiseren ei vovede at blive i Augsburg, men flygtede. Han erklærte nu Henrik i Rigets Act, og fradømte ham

begge Hertugdømmer; Sachsen gav han til Markgreve Albrecht der Bår af Nordsachsen eller Brandenburg, og Bayern til Leopold af Østerrig. Dette blev Begyndelsen til de langvarige Stridigheder mellem Welfer eller Guelpher og Gibelliner eller Waiblinger *). I Bayern havde Welferne mange Fiender, men i Sachsen, hvor Henrik's Slægt besad store Godser, brød de Store sig intet om Aetserklæringen, og vilde ei modtage den nye Hertug. Henrik den stolte døde strax i Stridens Begyndelse 1139, men hans 10aarige Søn forsvaredes tappert af Farbroderen Welf og de troe Sachser. Det kom dog endelig til saadant Forlig, at Henrik Love maatte frasige sig Fordring paa Bayern, men skulde beholde Sachsen, og Albrecht der Bår skulde lade sig nøie med sit forrige Markgrevskab.

Til Italien kom Conrad aldrig, tiønt Omstændighederne sammesteds vare meget begunstigende for Udvidelsen af Keiserens Magt og Paven's Indskrænkning. Arnold af Brescia, Abelard's Discipel, laade paa den Tid i heftig Strid med Bernhard af Clairvaux, og hans Paastand, at den verdslige Magt og Herredømme var skadeligt for Geistligheden og kun tilkom Fyrsterne, fandt stort Bisald i Italien; det romerske Folk bemægtigede sig Capitolium, og opfordrede Conrad til at oprette det gamle Keiserdømme og tage Sæde i Rom, men Conrad kjendte for godt Romernes Bankelmød, og foretog sig i det Sted 1152 det belovede Korstog 1147. Conrad † 1152.

Frederich den 1ste Barbarossa fra 1152—1190. Da Conrads ældste Søn var død, og han ansaae den yngre altfor ung, saa havde Conrad den 3die selv anbefalet sin Broder Frederich af Schwabens Søn Frede-

*) Navnet Gibelliner er en italiensk Fordreielse af Waiblinger, hvilket Navn igjen udledes af Conrads Fødeby Waiblingen i Schwaben.

rich til sin Efterfølger, og han blev uden Vanstælgelighed valgt. Denne Keiseres Hovedsiemed gif ud paa at befæste den keiserlige Anseelse i Tydskland og fornemlig i Italien. Han vilde derfor betrygge Tydsklands Rolighed og endte foreløbigen de welske Stridigheder ved at love Henrik Løve Bayern som Lehn; Henrik fulgte da Keiseren paa hans Romertog 1154. I Italien fandt Keiseren trodsig Modstand af de fleste rige overmodige Stæder, som lukkede Portene for ham, og han indsaae snart, at han var for svag til at bruge Magten mod dem. I Pavia modtoges han dog med Glæde, og han lod sig her krone som Lombardiets Konge. Han drog derpaa til Rom. Romerne, som laae i Strid med Paven, Hadrian den 4de, den eneste Engländer, som har beklædt den pavelige Stol, gjorde ham samme Tilbud, som de havde gjort Conrad den 3die, men Keiseren, som tog Pavens Partie, *) afviste med Strengthed deres Gesandter. Han lod sig krone, men Mangel og Sygdom i Hæren nødte ham til snart at tænke paa sit Tilbagetog, under hvilket han maatte erfare mange Prøver paa italiensk Troløshed. Hadet til det fremmede tydske Herredømme var nu i Italien ved Stædernes tiltagende Velstand steget til den allerhøieste Grad, og ved mere indbyrdes Enighed vilde sandsynlig Italien gjenvundet sin gamle Frihed og Fortids Berømmelse, men Nationens Kraft splittedes ved de mange Partier, og dens Politik antog Præg af Lumstshed.

Efter sin Hjemkomst til Tydskland søgte Keiseren alvorlig at bilægge de welske Stridigheder, for at være desto visere paa Understøttelse af Tydskland i de italienske Stridigheder. Henrik Løve fik Bayern, som Hertug Henrich Jasomirgott paa Keiserens Bøn høimodig afstod; men Markgrevskaabet Østerrig skiltes derfra, ophøiedes

*) Han vandt sammes Venstreb ved at udløse Arnold af Brescia, som Paven lod hange.

til Hertugdømme og overlodes den forrige bayerste Hertug, med større Rettigheder end da brugeligt var ved Forlehninger, nemlig arveligt i Mands- og Qvindelinien, og ved Linjens Afgang skulde det ei falde tilbage til Kronen, men den sidste Spire kunde skenke det til hvem han vilde. Deres ved lagdes Grunden til det østerrigste Huses store Fortrin og Rettigheder. Keiseren søgte at fremme indre Roe, og Erkebispnen Arnold af Mainz og Pfalzgreve Hermann dømtes, for deres lange blodige Fejder, til den gammeltydske vanærende men i lang Tid ei mere brugte Straf, at bære en Hund paa Ryggen. Erkebispnen fritoges dog, for hans høie Alders Skyld, men Pfalzgreven og 10 medskyldige Grever maatte bære hver sin Hund en Miil.*)

De italienske Stæders Urolighed og Stræben efter Uafhængighed, samt efter at udvide deres Herredømme paa hinandens Beføstning, gav de tydske Keisere altid Stof nok i Italien. Saaavel Paverne som de normanniske Fyrster stræbte gjerne at svække Keiserens Myndighed, og begunstigede derfor gjerne Stæderne i deres Bestræbelse at unddrage sig det keiserlige Overherredømme. Heraf reiste sig den haardnakkede Kamp mellem Paverne og de hohenstaufliske Keisere, i hvilken endelig de sidste maatte bukke under for det romerske Hofis Intriguer. Pave Hadrian den 4de tillod sig Uttringer, som om Keiseren kun havde sit Rige som Lehn af Paven. Keiseren og hans Riges Stænder opbragtes herved ligemeget, og Otto af Wittelsbach vilde i sin Brede have fløvet den pavelige Legats Hoved for denne Uttring, havde ei Keiseren afværget det. Men kort før Keiserens andet Romertog 1158, torde Paven dog ei andet end give sine Ord en mildere Fortolkning, saadan som kunde tilfredsstille Keiseren.

*) Af denne Straf har Skjeldsordet Hundevot sin Oprindelse.

Frederich rykkede derpaa mod det stolte og mægtige Mailand, som stillede 40000 Mand; Staden maatte dog ydmyge sig og bede om Raade, som den fik mod store Bøder og Skadeserstatninger. Ved en Rigsdag paa de roncaliske Marker udenfor Mailand bestemtes nu nogle de keiserlige Rettigheder eller Regalier i de italienske Stæder. Men snart gjorde Mailand en ny Opstand, opmuntret af Paven. Nu maatte Staden give sig paa Raade og Unaaide 1161, og dømtes til Ødelæggelse; dog ødelagdes kun dens Fæstningsværker og faste Paladser, der vare at ansee som ligesaamange faste Borge. Mailands Indvaanere dømtes til at forlade deres Stad og til at ned sætte sig i 4 Landsbyer. Keiseren vilde ved saadan Streng-
 hed skrække, og naaede vel tildeels sin Hensigt, men Mailands Skjebne vakte Medlidenhed, og de keiserlige Embedsmænds Streng-
 heds et almindeligt Had, som snart fremkaldte et almindeligt Forbund mellem de italienske Stæder. De ødelagte Stæder opbyggedes snart igjen, og de Forbundne anlagde endog en ny Stad, som de af Trods kaldte Alexandria, efter Keiserens Fiende Pave Alexander den 3die. Keiseren geraadede ofte i stor Nød og personlig Fare under sine italienske Tog. Tydskerne trættes ved de idelige Romertog, og Keiserens idelige Fraværelse fra et Rige af den Beskaffenhed som det tydske, var til Skade for dets indre Fred. Det italienske Communevæsen begyndte mere og mere at finde Bifald og Indgang i Tydskland, hvormeget end Keiseren forbød det. En fortsat Kamp i Italien kunde ei love ham noget glimrende Udfald, tilmed da nye Tvistigheder udbrøde mellem ham og den unge Henrik Love. Han forsonede sig først med Paven og Sicilien, og sluttede Stilstand med dem paa flere Aar. Derpaa drog han til Tydskland for at styrte Henrik Love. Mellem de italienske Stæder opstod snart indre Splid; de to Partier Guelfer og Gibelliner, hvis modsatte Interesse saalænge splittede

1185 Italienerne, begyndte at danne sig, og ved en endelig Fred
 1185 standsedes omsider Krigen mellem dem og Keiseren.
 Stæderne beholdt vel ikke alle de Rettigheder, som de
 havde tiltaget sig, men Keiseren maatte ogsaa give efter i
 Meget af det, som var indrømmet ham 1155.

59.

Keiserens fornyede Strid med Henrik Løve. Henrik
 Løve. Henrik den 6te. Otto den 4de.
 Philip af Schwaben.

Henrik Løve begyndte som de andre tydske Fyrster
 at trættes ved de idelige Romertog. Han var en af de
 mægtigste Fyrster, havde ved Erobringer fra Wenderne ud-
 videt sit Herredømme mellem Elben og Østersøen, havde
 der gjenindsført Christendommen, og fremmede meget sine
 Landes Velstand og Kultur. Men herskesyg ligesom Kei-
 seren, stræbte han at udvide sin Myndighed, og vakte der-
 ved de andre geistlige og verdslige Fyrsters Misundelse.
 De Klager, som altid førtes over ham for Keiseren, hav-
 de denne endnu altid bilagt til Henriks Fordeel, for den
 store Hjælp han ydede ham i Italien. Men i senere
 Tid var der opkommen Kulde mellem ham og Keiseren,
 foranlediget derved, at den sidste søgte at komme i Bes-
 iddelse af de welfiske Lande, og affjødte Welf hans Arve-
 lande, som ellers maatte tilfalde Henrik, da Welf var
 barnløs. Misforstaaelsen gik over til det bittreste Fiends-
 skab under Keiserens femte italienske Tog; Keiseren var
 paa dette kommen i yderste Nød, og søgte om hastig
 Hjælp fra Tydskland, men Henrik Løve undslog sig un-
 der allehaande Paaskud. Keiseren maatte opgive sine
 Planer og redde sig ud af det ved et hurtigt Forlig med
 Paven og en flereaarig Waabenstilstand.

Hans hele Forbittrelse faldt nu paa Henrik Løve,

hvis Haardnakkethed han ene tilskrev Skylden for det uheldige Udfald. De tydske Fyrsters Klager over Henrik Løve gave ham rig Anledning til Havn; han indstevnede ham for en Rigsdag til Worms, og da Henrik ikke mødte, for en ny Rigsdag til Magdeburg, for at svare til Fyrsternes Klager, og til den Beskyldning af Keiseren, at han eftertragtede Keiserkronen, og havde ladet sig bestikke af Italienerne. Henrik udeblev atter, og da han foragtede Stevningen til en tredie Rigsdag i Goslar, erklæredes han 1180 i Rigets Act, alle hans Lande bleve¹¹⁸⁰ ham fradømte og uddeelte til Andre, især til dem, som vare hans Fiender, og allerede før havde nogen Magt og Indflydelse. Bayern gav Keiseren til en af de rigeste Vasaller i dette Hertugdømme, Pfalzgreve Otto af Wittelsbâch, Stamfader for den endnu i Bayern regjerende Linie; Sachsen udstykkedes mellem flere Lehnsmænd. Meget deraf fik de geistlige Stifter Eöln, Magdeburg, Bremen, Hamburg o. fl.; Albrecht der Bârs Søn fik Hertugtitlen af Sachsen; Bugislaus, en wendisk Fyrste, underkastede sig Keiseren, og blev Hertug af Pommern. Frivillig gav naturligviis Henrik Løve ikke Slip paa disse Besiddelser; Bayern maatte han vel opgive, men i Sachsen haabede han at kunne forsvare sig, og vanskelig skulde hans Fiender faaet mere Bugt med ham end med hans Fader Henrik den stolte, hvis han havde været saa almindelig elsket som denne. Dog seirede han i Begyndelsen en tidlang, men endelig blev han nødt til at bede om Naade. Paa en Rigsdag i Erfurt 1182 faldt han Keiseren tilføde¹¹⁸² og erholdt det Løfte, at hans Arveeiendomme i Sachsen, de brunswig-lüneborgske Lande, skulde han beholde, men som ulydig Vasal skulde han miste Sachsen, og desuden opholde sig 3 Aar udenfor Riget. Keiseren torde nemlig ei troe ham, og vilde have Nhyggen frie medens han afgjorde sine italienske Anliggender. Henrik Løve begav sig til sin Svigerfader Henrik den 2den i England. Men da

han kom tilbage, forhalede Keiseren hans Sags Afgjørelse, og for ei at miste den lovede Erstatning, maatte Henrik atter finde sig i at forlade Landet medens Keiseren var fraværende paa sit Korstog. Men neppe var Keiseren borte, før Henrik Løve, der saae, at han ved de indre Uroligheder stod Fare for at tabe aldeles sine Arvelande, kom tilbage igjen. Keiserens Søn Henrik, der skulde forestaae Riget, var dengang just sybselsat med Nedreitaliens Anliggender i Anledning af Wilhelm den 2dens Død, og Omstændighederne vare saaledes fordeelagtige for Henrik Løve; han gjenerobrede en Deel af sine Arvebesiddelser, men Keiserens Søn Henrik standsede dog hans Erobringer, og nødte ham til Forlig, saa at han vel skulde forblive i sine Arvelande, men han maatte lade sine to Sønner som Gidsler følge med Henrik til Italien. Sagens videre Afgjørelse udsattes. Nu ilede da Keiserens sønnen Henrik til Italien, at tage Neapel i Besiddelse, da hans Fader havde bragt en Forening istand mellem ham og Kong Roger den 1tes Datter Constantia, der var Arving til Neapel; paa Veien erfarede han, at hans Fader var død i Syrien 1190.

1190 Henrik den 6te, fra 1190 til 1197, var ved Efterretning om Faderens Død tvivlsraadig, om han skulde vende tilbage til Tydskland for at hente tydske Tropper, foretage sit Romertog og lade sig krone som Keiser, men hans Tilhængere i Neapel trængte til hans Komme, thi Paven og Adelen vare ham imod, og Folket, misfornøiet med det tydske Herredømme, havde valgt en Tancred til Konge. Han forligte sig da med Paven, og blev kronet 1191, men hans Tog mod Neapel løb dennegang ulykkelig af, og han maatte med uforrettet Sag vende tilbage. Tilfældet bragte endelig en Udsoning istand mellem Keiseren og Henrik Løve, da dennes smukke Søn Henrik havde ægtet Agnes, en Broderdatter af Frederich den 1ste. Henrik beholdt Hertugtitelen og sine brunswig-lüneborgske Lande; han døde kort efter, og hans Søn belehnedes med Pfalzgrevskaftet ved Rhinen.

1194

Henriks næste Tog mod Neapel 1194 havde et lykkeligere Udfald, da han understøttedes af mange Korsfærere og af Genuas og Pisas Sømagt. Tancred's Enke og hendes unge Søn Wilhelm den 3die maatte overgive Palermo. Henrik troede ved Strengthed at burde sikke sit Herredømme, og rasede som en Tyran. Han lod, trods den Tancred's Familie lovede Beskyttelse, den unge Wilhelm blinde, og stikke i et Kloster, under Paaskud af en opdaget Sammensværgelse, hans øvrige Familie lod han holdes fængslet paa de tydske Bjergslotte; Tancred's og hans Broders Lig lod han opgrave, og berøve de Kroner, hvormed de vare nedlagte. Lige Strengthed udøvedes mod Adel og Geistlighed; uhyre Skatte slæbtes fra Palermo til Tydskland. Gjerrighed var hans herskende Lidenskab, derfor holdt han den engelske Konge Richard Løvehjerte i Fangenskab for at afpresse ham store Løsepenge; sine Hjælpere Genua og Pisa lønnede han med at berøve dem deres gamle Friheder. En saadan Opsørsel var kun lidet stiftet til at udslukke Italienernes dybt indgroede Nationalhad til Tydskerne.

Han vilde faae Keiserkronen gjort arvelig i sin Familie, og for at vinde Stænderne for denne Plan, tilbød han at indlemme det sicilianske Rige i det tydske som uadskilleligt derfra, og at give alle Vasaller deres Lehn arvelige endog paa Qvindesiden; fremdeles vilde han opheve Spolieretten, eller Keiserens Ret til at inddrage af døde Prælaters rørlige Efterladenskab. Men Stænderne rørtes kun lidet ved disse Tilbud af Rettigheder, hvoraf mange Vasaller, f. Ex. Østerrig og flere ved Rhinen, allerede vare i Besiddelse; og Geistligheden haabede, at Spolieretten, som Paven med Held bestred i andre Lande som uchristelig, ogsaa alligevel vilde falde bort i Tydskland. Planen strandede især paa de standhaftige sachsiske Stænder, og paa Erkebisperne af Maynz og Coln.

Nye Uroligheder kaldte Henrik snart igjen til Italien, 1197 hvor han døde i Messina 1197.

Henriks Søn Frederich var kun 3 Aar gammel. Italienerne gave deres Had mod Tydskerne og især Hohenstaufferne frit Løb, og Tydskerne vare ei meget villige til at vælge et Barn til Konge; flere mægtige tydske Fyrster vare fraværende paa Korsstog. Frederichs Farbroder Philip af Schwaben gjorde sig da Umage for at blive valgt, at ikke Kronen skulde gaae fra Hohenstauffernes Slægt; ved sin Broders italienske Skatte vandt han de mægtigste Rigsfyrster, og blev kronet i Maynz 1198; men et andet Partie vendte sine Blikke paa Henrik Loves Søn Otto af Poitou; han kom til Tydskland, fandt Tilhængere blandt de nordtydske Fyrster, og lod sig krone i Aachen samme Aar. Saaledes var der nu tvende Keisere; men uvidende om hvad der hjemme var foregaaet, havde de fraværende Korsfarere, paa Esterretningen om Keiser Henriks Død, erklæret sig for den unge Frederich. Richard Lovehjerte understøttede Otto, som som var hans Søstersøn, desuden vilde han hevne sig paa det hohenstaufriske Huus; Philip August derimod erklærede sig for Philip. Begge Keisere henvendte sig til Paven, Innocens den 3die, som erklærede, at Afgjørelsen ene tilkom Paven, da Keiseren først fik sin Majestæt og Værdighed ved Kroningen. Paven erklærede baade Philip og Frederich for uduelige, men Otto for lovlig valgt og i Besiddelse af de Egenheder, man maatte ønske hos Christenhedens verdslige Overhoved. Nu begyndte Krigen mellem begge Keisere, i hvilken Philip, ved sine store Skatte, som han rigeligen uddeelte, og ved at tildele Rettigheder, i Begyndelsen vandt saadan afgjørende Overvægt, at selv Paven begyndte at vakle, og loffet ved hans store Tilbud var nærved at gaae over til hans Partie. Paven pinnede endog et muligt Haab, ved ham at faae det græske Rige, dengang i Korsfarernes Hænder, (see § 39) under Pavens

geistlige Herredømme, da Philip, som Svigersøn af Isaafe Angelus, ei var uden Udsigt til at erholde dette Rige. Han søgte at stifte Forlig mellem begge Keisere, men Otto var ingenlunde at bevæge dertil, og kort efter blev han af med sin Medbeiler, da Philip blev myrdet i Bamberg 1208 af Otto af Wittelsbach, en Brodersøn af ^{Otto af Wittelsbach} 1208 den før omtalte Bayrerherzog, der troede sig fornærmet af Keiseren.

Uden Banskelighed blev nu Otto den 4de erkjendt af Alle, og for desbedre at befordre den indre Rolighed, foreslog Paven et Egteskab mellem Otto og Philips unge Datter Beatrix, som paa Grund af hendes Ungdom først kom istand 1212; men faa Dage efter Brylluppet døde hun, saa at den tilsigtede Forening mellem begge Partier ei fuldkommen opnaaedes.)

Næret efter sin Erkjendelse 1210, lod Otto den 4de sig krone i Rom, og fandt som en Welfer god Modtagelse. Den gode Forstaaelse med Paven varede dog ei ret længe; Otto var ei villig til at opfylde Pavens Forbringer, ei heller vilde han lade sin Paaastand paa det tydske Riges Ret til Nedreitalien fare, men erobrede Neapel 1211, og lavede sig til Indfald paa Sicilien. Den unge Frederich var Pavens Vasal, og Innocens den 3die var desuden af hans Moder Constantia indsat til hans Formyndere. Vel ansaae Paven Neapels Forening med det tydske Rige ei for ønskelig, men han troede det dog nu fordeelagtigst at stille Frederich mod Otto som Modkeiser. Uagtet Otto havde Overhaand i Italien, hvor Frederich som Hohenstauffer var forhadet, saa troede dog Frederich at maatte begynde sit Foretagende i Tydskland først; her havde Hohenstaufferne dog Tilhængere, og Welferne havde aldrig været elskede; Pavens Bandstraale mod Otto virkede kraftigere i Tydskland end i Italien, og mange af de høie Geistlige indbøde ham at komme til Tydskland. Otto havde just da ægtet Philips Datter, hendes pludse-

lige Død fire Dage efter havde foranlediget det Rygte, at hun ei var død naturlig Død, et Rygte, som berøvede Otto al Bistand i Nordtydskland, medens hans Modstander vandt bestandig flere Tilhængere ved sit indsmigrende Væsen. Da Frederich dog nødig vilde vove en aaben Kamp med saa mægtig en Modstander, søgte han ved Underhandlinger og Rænker at drage hans Tilhængere fra ham, og da endelig Otto, i Haab om derved ret at skade sin Fiende, i Forening med Johan Udenland angreb Frederichs Ven Philip August af Frankrig, og blev slagen ved Bovines 1214, erklærede næsten alle Stænderne sig for Frederich; han lod sig krone som tydsk Konge i Aachen 1215; Otto indskrænkedes næsten blot til sine Arvelande, og døde 1218.

60.

Frederich den 2den. Det hohenstaufiske Husets Udødsang.

Frederich den 2den, fra 1215—1250, var et af sin Tidbalders lysfeste og virksomste Hoveder, dannet ved Studium af Videnskaberne, som han beskyttede, og selv Skribent og Digter. Tydsk Kraft og Mod var hos ham, der var opdragen ved Paven's Hof, parret med italiensk Smidighed, Klogskab og fine Sæder. Han var høimodig, fuld af Anstand og Bærdighed, human og i sin Dødsang god og elskværdig.

Ottos Død gjorde Frederich almindelig erkjendt, og skjont allerede kronet, lod han sig paany hylde af Stænderne 1218; ved Gæmildhed, Eftergivenesshed og ved at befæste Stændernes Rettigheder søgte han at vinde Gemytterne. Hans gode Forstaaelse med Paven var dog snart forbi. Det belovede Korstog udsatte han under allehaande Paastud, og af Innocens's Eftermand Ho-

narius den 3die fik han nye Udsættelse. Men Frederich vilde ei lade sig indskrænke i Italien af Paven, og ligesaa eftergivende, som han viiste sig mod Stænderne i Tydskland, ligesaa streng, selv i de mindste Ting, viiste han sig mod Paven i de italienske Stater. Skjønt han kaldte sig en Søn af den hellige Kirke, ved hvis Bryster han var opammet, som han udtrykte sig, og viiste al udsvortes Verbødighed for Paven, tænkte han dog ei at opfylde det Løfte, han havde givet Innocens den 3die, at Neapel og Sicilien aldrig skulde forenes med det tydske Rige. Han lod sin Søn Henrik, som var kronet til Konge af Neapel og Sicilien, komme til Tydskland, vælge til germanisk Konge, og gav ham tydske Formyndere. For Paven lod han erklære, at Feiderne i Tydskland, hans forestaaende Korstog og Tog til Italien, gjorde dette Valg nødvendigt, men at Neapel og Sicilien altid skulde ansees uafhængige af det tydske Rige. Nu foretog han sig sit Romertog saa hurtigt, at Paven, der blev saagodtsom overrumplet, maatte holde gode Miner til slet Spil, og krone Frederich som Keiser 1220. Han gientog ved 1220 denne Leilighed sit Løfte om et Korstog, og for at føie Paven, og tillige straffe de mod Kirken ofte opsætsige lombardiske Stæder, udstedte han sit første strenge Edict mod Rjættere, som han tillod at forfølge med Ild og Sværd; herved troede han især at skade Mailand, som Hovedsædet for en Sect, der kaldtes Paritaner. Han ilede derpaa til sine Arvestater Neapel og Sicilien, dæmpe de Uroligheder der, og fordrev Genueserne, som havde bemægtiget sig Syrakus; de mahomedanske Undersaatter, 20000 i Antal, forflyttede han fra Sicilien til det øde Nocera i det Neapolitanste. I Neapel oprettede han et Universitet, og satte en fast Løn for sammes Lærere, for at trække berømte Lærde did. Overhovedet lagde han al den høiere Underviisning nærmere under Regjeringens Opsigt. Kirken havde forbudet Læsningen af Aristoteles,

Keiseren befalede den igjen. Disse hans Arvelande blomstrede under hans Regjering, og Frederich er ved sin Omfarg for deres Vel bleven ei mindre berømt end ved sin Kjærlighed til Videnskaberne.

De lombardiske Stæders Urolighed hindrede Keiseren fra at foretage det belovede Korstog. Han havde ladet sammenkalde en almindelig tydsk-italiensk Rigsdag til Cremona 1226, men istedetfor at lade møde, fornyede Stæderne det gamle lombardiske Forbund, og spærrede alle Overgange over Alperne for Kong Henrik og hans Tydskere. Paven mæglede endelig Fred og paabød Stæderne Tydighed, for at fremme Keiserens Korstog, som da endelig 1227 ogsaa gif for sig 1227, da Frederich, trods alle Uheld, ved den nye Paves Trudsler og Band, som fandt Medhold i den offentlige Mening, nødsagedes dertil (see § 40). Men dette Korstog forsonede ham ikke med Paven, hvis Interesse det altid var at ophidse de lombardiske Stæder, ligesom Keiseren at stifte Partie mod Paven i Rom. I Italien dannede sig nu de to Partier, som ved Navne, laante fra Tydskland, kaldtes Guelfer og Gibelliner; ved Guelfer forstås Keiserens Fiender, de Paveligsindede, ved disse de Keiserligsindede. I 300 Aar vedvarede disse Partier i Italien; i Begyndelsen vare de virkelig politiske Partier, siden brugtes Benævnelsen Guelfer og Gibelliner til at betegne de to modsatte stridige Partier, hvori gjensidig Misundelse gjerne altid deelte de italienske Stæder, og de Partier, hvori Indvaanerne i en og samme Stad gjerne i Almindelighed vare deelte. Til Gibellinerne hørte almindelig Landadelen, som misundte og frygtede Stæderne. Dette Partiehad imellem Stæderne gav Keiseren Haab om at skulle kunne betvinge dem. Men forinden han kunde med Raabenmagt tugte de lombardiske Stæder, nødtes han til at vende sin Opmærksomhed paa Anliggenderne i Tydskland. Her herskede vel hans Søn Henrik som Konge af Ravn, men misfornøiet med at

være kun en Skyggefonge, laante han Dre til flette Raadgivere, som opmuntrede ham til at gjøre sig uafhængig; det samme gjorde Paven og Henrik vandt mange af de mindre Vasaller, men de store Vasaller og de fleste Stæder bleve Keiseren troe. Usformodet kom Frederich til Tydskland, hans Anseelse bragte snart en Hær paa Benene, og Henrik maatte underkaste sig, og erholdt Raade; men da han igjen begyndte nye Forsøg, han beskyldtes endog for at have villet forgifte Faderen, blev han fangen og ført til Neapel, hvor han døde i Fængsel. Paa en Rigsdag i Mayn 1225, hvor denne unaturlige Søn erklæredes affat, afgjordes endelig de sidste Stridigheder med det welfiske Huus, da sammes sidste Spire Otto af Luneburg, Henrik Løves Sønnesøn, afstod sine brunswig-lüneburgske Arvelande til Keiseren, men modtog dem igjen som Lehn af ham, efterat de først vare udvidede og ophjædede til et Hertugdømme. En Landefred blev paabuden, og Stædernes Friheder søgte Keiseren at indskrænke inden visse Grændser, at det ei skulde gaae her som i Lombardiet. Sin niaarige Søn Conrad lod han vælge til Konge i Germanien.

Krigen med de lombardiske Stænder begyndte nu igjen, da Stæderne fandt Keiserens Fordringer saa haarde, at de ei troede at kunne tabe mere selv ved den ulykke- ligste Krig. Keiseren var i Begyndelsen heldig, men den Strengthed og Grusomhed, hvormed han gik frem, tjente kun til at opægge Italienerne til Blodhevn, og han maatte snart erfare, at et til Fortviøvelse bragt Folk vel kan udryddes, men ei overvindes. De stærkt befæstede Stæder trodsede den Tids ufuldkomne Beleiringskunst, og det var en Folge af Tingens Natur, at denne Krig mere bestod i Beleiringer end i Feldtslag i aaben Mark. Under disse Omstændigheder blev Keiseren tillige uenig med Paven Gregor den 9de, der, som sine Forgjængere, vilde drage Fordeel af Keiserens Uheld i Italien. Skjønt tilshyneladende Benskab fandt Sted mellem ham og Keiseren,

der for ikke længe siden havde understøttet ham mod de oprørske Romere, saa opmuntrede han dog hemmelig de lombardiske Stæder, og slyngede tilsidst Bandstraalen mod Keiseren. De fornemste Beskyldninger mod ham vare de for Rjætterie og Ugudelighed, da Keiseren skulde have yttret, at der vare tre Bedragere, som især førte Menne-
 skheden bag Lyset, Moses, Christus og Muhamed, og at i Troessager maatte Menne-
 skene kun følge Fornuf-
 ten. Paven havde den store Hobs Mening for sig, og opfordrede Tydskerne til at vælge en nye Keiser, og Lud-
 vig den 9de til at erobre Neapel, men paa ingen af Stæ-
 derne fandt han Gehør. Da Keiseren derpaa rykkede ind i Kirkestaten og truede Rom, hvor Paven havde mange
 Fiender, opfordrede Gregor hele Christenheden til Kors-
 tog mod Frederich. Kort efter døde Gregor 1241, og Kir-
 ken blev nu uden Overhoved i næsten to Aar, hvorved
 Freden forsinkedes til alle Beltænkendes Uregelse. Ende-
 lig valgtes Innocentz den 4de, en Genueser og Kei-
 serens Dødsfiende, men som havde anstillet sig som en
 ivrig Ven af Freden. Underhandlinger begyndte nu un-
 der Frankrigs og Englands Mægling, men den stolte Inno-
 cens den 4de, som attraaede et Herredømme over hele
 Verden, viiste snart at han ingen Fred attraaede, skjønt
 Keiseren, som oprigtig ønskede den, gav efter for næsten
 alle Pavens Fordringer. Innocens, som frygtede for at
 være Keiseren saa nær, undskydede til Lyon, som vel
 hørte til det arelatiske Rige og saaledes stod under Kei-
 seren, men som under sin Erkebisop var næsten uafhængig.
 Herfra fornyede han Bandsættelsen, og sammenkaldte en
 almindelig Kirkeforsamling. Frederich maatte, formedelst
 Tidbalderens herskende Begreber om Pavens Hellighed og
 Herredømme, fremfor alt see at blive løst af Band. Han
 lod sin Hofdommer Thæddæus møde for sig, men Intet
 hjalp, og Conciliet bekræftede Bandslysningen, erklærede
 Keiseren for affat i alle hans Lande, og løste alle hans

Undersaatter fra deres Trostabsed. Paven's Bandleysning havde ved Misbrug tabt sin Kraft, men en stor Kirkeforsamlings Dom gjorde Indtryk, og Mange forlode nu Frederich's Partie.

Krigen førtes under alt dette ivrig i Overtalen; den blev ved Paven's Rænker og Penge ogsaa optændt i Tydskland, hvor Frederich kun sjelden opholdt sig, og var lidet kjendt af Nationen; men i Neapel, hvor han var elsket og regjerede vel, mislykkedes Paven's Bestræbelser for at vække Oprør. Innocens opfordrede fremdeles de tydske Fyrster til at vælge en ny Keiser, men Ingen var villig til at modtage Keiserværdigheden; selv i det fjerne Norden søgte han Bundsforvandt, og han tilbød Keiserkronen til den norske Konge Hakon den 4de, men som undslog sig med det Svar, at han vel var villig til at stride mod Kirkens, men ikke mod Paven's Fiender. Endelig lod den thüringske Landgreve Henrik Raspe sig bevæge, meest af de geistlige Stænder, til at modtage Kronen 1245; Modpartiet kaldte ham der Pfaffenkönig. Atter 1245 søgte Frederich Forlig med Paven, og lod sig examinere i sin Christendom af fem italienske Prælater, for at gjendrive Beskyldningen for Kjætterie; han tilbød Skadeserstatning, Underkastelse i geistlige Sager, Alt forgyves; vilde Frederich vise sin Rettroenhed, maatte han fremstille sig for Paven og vente hans Kjendelse, ligesom Henrik den 4de i Canossa. Nu gjorde Frederich i en Skrivelse alle Fyrster opmærksomme paa Paven's og Geistlighedens Overmod, som han især tilskrev deres uhyre Rigdomme, og han henpegede tydelig paa en Inddragelse af Kirkens Gods; men dette tjente kun til at forøge Skriget mod hans Kjætterie, og han tabte derved end mere i den almindelige Mening. Det hjalp intet, at Henrik Raspe døde 1247, thi Paven satte strax en nye Modkonge mod Frederich's Søn Conrad, nemlig Grev Wilhelm af Holland, som han kraftig understøttede med Penge. Til

samme Tid havde Keiseren den Sorg, at hans tappre og ridderlige Søn Enzius fangedes af Bologneserne, som for ingen Priis vilde lade ham løs, og Ezzelino, Tyran i Bassano, der hidtil ivrig havde hjulpet Keiseren i at undertvinge de lombardiske Stæder, troede sig mægtig nok til at kunne aflægge Masken, og forlod hans Partie.

Dog endelig syntes Touren til at frygte at være kommen til den stolte Pave. Han var bleven almindelig forhadt i alle Lande for hans Udpresninger; i Lyon var man kjed af hans kostbare Ophold; Ludvig den 9de, en Beskytter af Pavedømmet, om end ei af Innocens den 4des Person, var fangen i Egypten; Romerne truede med at vælge en nye Pave, hvis han ikke vendte tilbage, og dette torde han ikke, da Keiseren havde det meste af Kirkestaten inde. Frederich, som nogenlunde havde beroliget Italien, lavede sig endog til et Tog mod Lyon, men deri hindrede ham Døden 1250.

Innocens jubledede over sin Fiendes Død, og erklærede at Himmel og Jord burde glæde sig derover. Han vendte tilbage til Rom og arbejdede af al Magt paa Hohenstaufernes Undergang, thi den hevngjerrige Italiener ansaae ei sin Seier fuldkommen, førend den hele forhadte Slægt var tilintetgjort. Gibellinernes Overmagt i Italien begyndte nu at gaae tilgrunde; Paven opfordrede Neapolitanerne i Guds Navn til at afskaffe det pharaoniske Næg og igjen vende tilbage under den hellige Kirkes milde Bestyrelse, og søgte i Italien og Tydskland at oprøre Alt mod Conrad. Ezzelino udvidede sin Magt i Overitalien, men i Neapel hævdede Frederichs naturlige Søn Manfred Hohenstaufernes Herredømme, skjønt Hovedstaden Neapel gav sig under pavelig Beskyttelse. Conrad, som manglede Midler til i Tydskland at vedligeholde sin Anseelse, kom til Italien, for idetmindste at redde sine Arvestater. Han tvang Staden Neapel til Overgivelse, men den Strengbed, han ved Omstændighederne nødtes

til at udvise, gjorde ham ikke yndet. Han levede ei hel-
 ler længe, men døde 1254, rimelig forgiftet af sin uægte
 Broder Manfred, paa hvilken endog hviler Mistanke for
 Fadermord.

Den eneste ægte mandlige Spire af det hohenstau-
 fiske Huus var hans unge Søn Conrad, af Italienerne
 almindelig kaldet Conradino, Conradin. Hans Morbro-
 der og Formynder Hertugen af Bayern, bød sin Mynd-
 lings Fiender modig Trods, uden at bryde sig om Band-
 sættelse og Ahtserklæring. Den tydske Krone var imid-
 lertid dog tabt for Hohenstauferne, skjønt Wilhelm af
 Holland ei kunde vedligeholde sin Ansæelse. Neapel og
 Sicilien havde Paven helst ønsket at beholde selv, men
 dertil havde han ei Magt nok, og forgjæves havde han
 tilbudt det som Lehn til den engelske Konge Henrik den
 Tredies Søn Edmund. Conradins Formynder henvendte
 sig nu til Paven, og denne fattede derved Haab om at
 skulle kunne beholde disse Lande for det første til Conra-
 din blev myndig. Men dette hindrede Manfred, som
 vilde redde Riget for sig selv og troede det sikkrere under
 sin end under Pavens Forvaltning. Innocens gjorde et
 Tog til Neapel, og Manfred, som snart saae sin person-
 lige Sikkerhed truet af Paven, flygtede til Rocera, til de
 troe Saracener, som med Hengivenhed hængte ved det
 hohenstau- fiske Huus for den Beskyttelse, det altid havde
 ydet dem mod Pavernes Intolerance. Innocens døde i
 Neapel 1254, og ved Arabernes Hjælp fordrev Manfred
 de pavelige Tropper, og erklærede for den følgende Pave
 ligefrem, at Riget tilfom ene Conradin, men Bestyrelsen
 i dennes Mindreaarighed ene ham som Farbroder. Man-
 fred underkastede sig det hele Rige, og paa et falskt Rygte,
 at Conradin, som bestandig opholdt sig i Tydskland, var
 død, lod han sig krone som Konge 1258 i Palermo. Den
 nye Pave havde ladet opfordre til et almindeligt Korstog
 mod Ezzelin, som med uhyrt Grusomhed bestandig greb

mere og mere om sig i Overitalien. Han blev fangen og døde af sine Saar, og Belferne gjorde en almindelig Jagt paa hans Familie, som paa grusom Maade blev udryddet. Denne Seier oplivede hos Paverne det Haab, at skulle kunne tilintetgjøre Hohenstaufernes forhadte Slægt, og da Urban den 4de, en Franskmænd, blev Pave, bragte han mange Franskmænd i Vaaben mod Manfred, dog uden Deeltagelse af Ludvig den 9de. Men da Manfred vandt den mægtige Kong Jacob af Arragonien, hvis Søn Peter blev gift med Manfreds Datter, saa tillod Ludvig den 9de, at hans Broder Carl af Anjou, Greve af Provence, fulgte Pavens Opfordring at modtage Neapels Krone. Han kom til Italien, og seirede ved Benevent over Manfred, som faldt i Slaget 1266. Carl af Anjou modtog Riget som paveligt Lehn, og skulde aarlig betale 8000 Unzer Guld, og hvert 3die Aar levere en hvid Hest. Han indkaldte en Mængde Franskmænd, herskede despotisk, og lod Frederich den 2dens gode Indretninger gaae tilgrunde. De Misfornøiede indkaldte Conradin; han kom til Italien 1267, fulgt af sin Ven Frederich af Baden, Arving til Østerrig; alle Gibelliner sloge sig til hans Partie, medens alle Belfer forenede sig med Carl af Anjou. Conradin var i Begyndelsen heldig, og trængte ind i Neapel, men ved Tagliamento blev han slagen af Carl, og kort efter Slaget fangen tilligemed sin Ven Frederich af Baden. Carl lod nedsætte en Ret over dem, og skjønt de fleste Dommere vare af den Mening, at man ikke kunde betragte dem anderledes end som Krigsfanger, saa fulgte dog den grusomme og blodtørstige Carl hellere dem, som vare af den Mening, at de burde dømmes som Majestætsforbrydere og Kirkens Fiender, og lod dem begge offentlig henrette paa Torvet i Neapel 1268, en Uretfærdighed, som selv hans Tilhængere misbilligede. Manfreds Sønner lod Carl forsmægte i Fængsel; Enzius døde efter 22aarigt Fangenskab i Bologna; Frederich den 2dens

Datter Margaretha, gift med en Markgreve af Meissen, maatte flygte til Frankrig for at undgaae sin Mand, der endog stræbte hende efter Livet, og døde af Græmmelse. Saaledes gif Hohenstaufernes engang saa mægtige, men af Skjebnen haardt forfulgte Familie, i en kort Tid aldeles tilgrunde.

61.

Endskland under det store Interregnum til Rudolph af Habsburgs Valg 1273.

Under det hohenstausfiske Huus, og endmere i det toogthveaarige Tidsrum, som forløb efter Frederich den 2dens Død i Slutningen af 1250 indtil Rudolph af Habsburgs Valg sidst i Aaret 1273, foregik mange og store Forandringer saavel i Tydsklands Forfatning i Almindelighed, som i de enkelte Stater og Fyrstefamilier; det mægtige Hertugdømme Schwaben gif reent ind, og udstykkedes til Bayern og andre: Man kalder almindelig disse toogthve Aar det store Interregnum, skjønt ei aldeles rigtig; thi det tydske Rige var ei i al den Tid uden Keiser, tværtimod havde det endog en Tid tvende udvalgte paa eengang. Men det hohenstausfiske Husets Tilhængere og Benner vilde hverken, laalænge Conrad levede, erkjende nogen Anden, eller bryde sig om den Forbandelse, Paverne havde lyst over Hohenstaufernes Slægt, ei heller efter hans Død 1254 vilde de erkjende nogen af de udvalgte Keisere, og de kaldte derfor denne Periode et Interregnum. Forsaavidt kan man ogsaa sige, at der ingen Keiser var, som i lang Tid ingen af Frederichs Eftersølgere bleve mere kronede i Rom. Hvorom Alting er, saa vare disse toogthve Aar en Forvirringens og Anarchiets Periode; Lovene vare uden Kraft, Enhver tog sig selv tilrette, og maatte sørge for sin egen Sikkerhed. Paa ordentlige Rigsdage

var der under Partiernes Kamp ei at tænke, og til at forpge det Onde virkede meget den Omstændighed, at flere af de mægtigste Fyrstehuse, s. Ex. Østerrig, Thüringen, Flandern, uddøde.

Wilhelm af Holland var efter Henrik Raspes
 1247 Død 1247 bleven valgt til Keiser ved pavelig Indflydelse og af de geistlige Rigsstænder; men de fleste verdslige Fyrster og de store Stæder i Riget vilde ei erkjende ham, og først ved en formelig Beleiring var han istand til at tvinge Aachen til at aabne sine Porte til hans Krøning. Han kunde i sin Regjering ei udrette Noget, og
 1256 han omkom paa et Tog imod Friserne 1256. Af de tydske Fyrster var der ingen, som vilde modtage den ledige Krone, og de geistlige Stænder faldt da førstegang paa den Idee at vælge en Udlandning. Til Ulykke vare Erkebisperne af Eöln og af Trier ei enige; den mahnziske Erkebisp holdtes den Tid fangen af en Hertug af Brunschwig. Til den tydske Krone vare dengang især to Candidater, den engelske Kong Henrik den tredies Broder, Richard af Cornwallis, og den castilianske Konge Alphons den Bise; begge anvendte store Summer; Richard blev valgt af det eölnske Partie, kom til Tydskland, og blev kronet i Aachen 1257, men vendte strax tilbage til England; den trierske Erkebisp udnævnt derimod i sit eget og tre af de fornemste, men fraværende Rigsfyrsters Navn, Alphons, men som aldrig kom til Tydskland. Richard opholdt sig der af og til, uden hans Regjering kunde bidrage synderligt til Ordens Bedligholdelse. Da han i England blev holdt i Fangenskab tilligemed sin Broder af de engelske Baroner 1264 (see § 54), fornhyede Alphons sine Fordringer; Paven, som ei vilde lade Leiligheden til at opkaste sig som Dommer (og som saadan var Alphons villig til at erkjende ham,) gaae forbi, indstævnedes begge Parter til Rom uden at dog nogen af dem
 1272 mødte. Richard døde 1272 i England, og nu var Riget

i halvandet Aar uden Overhoved lige til Rudolph af Habsburgs Valg. Paa Alphons, som var aldeles ubekjendt for de tydske Stænder, tænkte Ingen mere.

(Under det hohenstaufiske Hæus, som, naar man regner dets Herredømme til Conrads Død 1254, herskede over Tydskland i 117 Aar, begyndte det tydske Rige mere at hæve sig med Hensyn til Kultur, Forfatning og borgerlige Indretninger. De hohenstaufiske Keiseres Bestræbelser for at gjøre Kronen arvelig og Magten mere uindskrænket vakte Stændernes Iversyge, og de Forvirringer, som derved foranledigedes, benyttedes af Stænderne til at udvide deres Magt, saa at den keiserlige Myndighed, især siden Friederich den førstes Tid, blev mere indskrænket. De keiserlige Indtægter, som fløde af Krondomainerne, Tolden, Afgift af Jøder og af fremmede Kjøbmænd, bleve stedse mere formindskede. De store Hertugdømmer bleve efterhaanden arvelige, og ved Slutningen af dette hidtil omhandlede Tidrum bestod det tydske Rige, hvad Forholdet til Keiseren betræffer, af tvende uligeartede Bestanddele. Den mindre, af usammenhængende adspredte Strækninger bestaaende Deel hørte umiddelbar under den, der beklædte Keiserthronen, og kaldtes fortrinligviis Rigsdomanium, das Reich; den anden langt større Deel bestod af de landsherrelige Distrikter, udi hvilke sammes Beherskere, under Keiserens Overhøjhed, udøvede Landsherrelighed, *Souzerainité* (sammenl. med § 43). Alle rigsumiddelbare Høistifter, alle tydske Fyrstehuse og næsten alle Rigsgrever udøvede i deres Distrikter en saadan Myndighed. Stæderne kom sig i Velstand, mange fik Communerettigheder, dog ei i den Udstrækning, som i Italien. Saavel den romerske, som den kanoniske Ret indførtes efterhaanden, ogsaa Samling af tydske Love foranstaltedes, f. Ex. Sachsenspiegel, Schwabisches Landrecht; Landets Udstykning imellem saamange saagodtsom aldeles uafhængige Herrer gjorde en almeens

gjældende Lovgivning saare vanskelig, og denne fik derfor Tydskland langt senere end Frankrig, England og andre Lande. Ræveretten vedblev, trods Landfreden og Anordninger, og Criminallovenes og Retspleiens mangelfulde Forsatning søgte man paa anden Maade at afhjælpe, nemlig ved Udvidelsen af de hemmelige Reters Virksomhed. Tiden, da disse hemmelige Retter, Behmgerichte, Friretter, først opkom, er ikke vis; maaskee opstode de allerede i Urolighederne under Henrik den 4de; Nogle ville endog tilskrive Carl den Store deres Opretelse; de uddannedes lidt efter lidt, befæstedes, og udbredtes mere efter Henrik Løves Fald. De fandt Sted fornemmelig i Westphalen og Sachsen, og et Hovedsæde var Dortmund. Dommerne, som kaldtes Frigrever, og som belehnedes med deres Dommermagt, grevelige Magt, Grafenbann, af Keiseren, eller paa hans Begne af Erkebiskopen af Cöln, der ved Henrik Løves Fald fik de hertugelige Rettigheder i Westphalen, og som øverste Stolherre havde Opsyn over alle Fristole, og Bisidderne, Freyschoppen, Wissende, udgjorde som et Laug, en Orden, der eftersporede og straffede de hemmelig begangne Forbrydelser, som Mord, Tyverier, Bold, fort Alt, hvad der stred imod Religionen. Wissende kunde blot frie, uberygtede Personer blive; de maatte udholde en streng Prøvelse; de forbandtes ved en streng Ed til ubrødelig Tausshed *), og kjendte hinanden paa visse hemmelige Signaler. Fristolene eller Dommerembederne kunde kun oprettes af Fyrsterne, maaskee skede det og af de westphalske store Stæder. Hvo, der efter tre Gange gjenta-

---

*) Formularen var: de skulde hjælpe til at overholde det hemmelige Behm, og skjule, hvad der vedkom dette, for Kone og Barn, Fader og Moder, Broder og Søster, Jlden og Binden, for Alt, hvad Solen beskiner og Regnen bedækker, for Alt, hvad der findes imellem Himmel og Jord.

gen Indstevning, paa Anklage af en Vidende, ei mødte, erklæredes i Aecht og Behme (Behme d. e. Infamie), og denne Aechtserklæring, Bervehmung, bekjendtgjordes for alle de nærmeste Fristole og fra dem igjen videre, saa at den Aechtserklærede, Bervehmte, ei lettelig slap Rettens Medlemmer af Sigte og undgik den tildømte Straf. Den Mening, at Retten holdtes hemmelig om Ratten i Huler o. s. v., synes ugrundet; hverken gjordes nogen Hemmelighed af, hvilke Steder Retten holdtes, eller Medlemmerne lagde noget videre Skjul paa, at de vare det; forsaavidt kan Retten kaldes hemmelig, at dens Forhandlinger ei, som ved de almindelige Retter, foretoges offentligt, men her kun fandt Sted i Nærværelse af Rettens Medlemmer, eller de Vidende, og at dens Domme holdtes hemmelige for den Skyldige, hvilket var nødvendigt, da Retten ei havde væbnet Magt til sin Tjeneste, og altsaa ei vilde have været istand til at udføre Strafsen paa de mægtige Forbrydere. Naar en var dømt til Døde, saa udsendtes nogle Vidende med Fuldmagt fra Frigreven at udføre Dommen; hver Vidende, som de opfordrede til Bistand, var pligtig at yde dem samme under Dødsstraf. De eftersporede og forfulgte nu hemmelig den Domfældte saalænge, til de fandt beqvem Leilighed til at bemægtige sig ham, og hængte ham uden videre paa nærmeste Træe, eller nedstødte ham paa Stedet i Tilfælde af Modstand; de bandt da Liget fast til et Træe, og stak Kniven ved Siden deraf til et Tegn, at den Døde ei var myrdet, men et Offer for Retfærdigheden. Traf tre Vidende Noget i en dødsstyldig Forbrydelse, saa vare de berettigede til uden Klage og Dom at nedstøde ham paa Stedet. Den hemmelige Ret, som oprindeligen havde hjemme i Westphalen, udbredtes snart over hele Tydskland. Den fornemste Periode er i det trettende og firtende Seculum; man regner, at den tællede ei mindre end hundre- detusinde Vidende, deriblandt mange Fyrster og andre

hoie Personer. Men den gavnlige Birkning, som den vistnok havde i en Tid, hvori Love og Retspleie vare usfuldstændige og ofte kraftedløse, og saalænge man med strengeste Samvittighedsfuldhed valgte Schoppen eller Bidende, samt holdt sig kun til de Sager, som efter Bestemmelsen henhørte under den hemmelige Rets Forum, nemlig grove Forbrydelser og de Sager, som ved en usfuldkommen Lovgivning ei let kunde blive paadømte af de almindelige Retter, eller i de Tilfælde, hvor Retsfærdighed var bleven negtet af de almindelige Domstole, tabte sig siden; man blev mindre streng i Balget af de Bidende, saa at mange uværdige Medlemmer optoges, Retten gik udenfor sine Grændser, og blandede sig i Sager, som ei hørte under dens Afgjørelse, og nu hændte det lettelig, at den gjorde sig skyldig i Uretfærdigheder, og at mangen En blev opofret for privat Hevn, Had og Egennytte. Paa Keiser Sigismunds Tid førtes almindelig Klage over den hemmelige Rets Misbrug, og denne Keiser befalede Erkebiskpen af Eöln, som Stolherre, at foretage nogle Undersøgelse og Reform med alle Fristole. De fuldkomnere, aldeles forandrede Criminallove, som i Begyndelsen af sextende Seculum indførtes i Tydskland, gjorde, at Fristolene gik ind af sig selv som overflødige. Lignende hemmelige Retter eller Ordener, Laug, stiftede for at efterspore og straffe Volds mænd, finder man i Spanien, nemlig det hellige Broderskab, sancta Hermandad.

Samme Bevæggrunde, nemlig selv at sikke sig mod Vold og Overlast, hvor Regjering og Love vare for svage, der havde fremkaldt de hemmelige Retter, fremkaldte ogsaa under Interregnum de to store Handelsforbund, nemlig det rhinske Forbund, og det hanseatiske. De lombardiske Stæders Forbund tjente til Mønster. Det ¹²⁵⁴rhinske Forbund stiftedes 1254. Under Anarchiets Periode gjorde saavel fyrstelige som andre Besiddere Veie og Farvande i Rhinegnene enten usikre, eller al Transport me-

get kostbar ved vilkaarligen oprettede Toldsteder paa næsten alle Punkter. Stæderne Mainz og Worms forbandt sig først til med væbnet Haand at holde Beiene sikke for Bold, at straffe Boldsmændene, og ødelægge de ulovlige Toldsteder. Snart forenede sig med dem flere Stæder, mange Adelige og Fyrster nødtes, ligesom det ogsaa var Tilfældet i Italien, til at tiltræde Forbundet, og det bekræftedes af Kong Wilhelm af Holland, da dets Niemed var Haandhævelse af Ret og almindelig Sikkerhed. Forbundet tællede tilsidst halvfjerdsindstyve Stæder; men urolige Fyrsters og Adelsmænds Rænker og Misundelse gjorde, at Forbundet snart opløstes i mindre Dele, som vare for svage til at kunne virke med nogen Kraft.

Vigtigere, varigere og mere udstrakt var det store hanseatiske Forbund, die große Hansa *). Allerede 1241 havde Hamburg og Lübeck sluttet et Forbund paa fem Aar i den Hensigt, at holde Beiene imellem disse Stæder roddelige og sikke; Forbundet fornyedes, og inden faa Aar tiltraadte Bremen, Brunswig, Rostock og flere Stæder. Snart tællede Forbundet over tredsindstyve Stæder fra Rhineguene lige til den yderste Grændse af Riefland. Man regner almindelig det store hanseatiske Forbunds Begyndelse, som et fast og ordnet Forbund fra 1262. Stædernes Antal vides ei bestemt; 1262 sædvanlig tæller man fireogtredsindstyve Forbundsstæder, og, iberegnedes de tilvendte Stæder, firesindstyve. De deelestes i fire Qvarterer, med hver sin Hovedstad, det wendiske Qvarter med Hovedstaden Lübeck, det preussiske med Danzig, det sachsiske med Brunswig, og det vestlige med Cöln. Lübeck, som den Tid drev den meest udbredte Søhandel, betragtedes som Hoved for det

*) Hansa hedte rimeligviis ethvert Selskab af udenlandske Kjøbmænd, som paa det Sted, hvor de havde nedsat sig, havde erholdt noget Privilegium.

hele Forbund; her holdtes de store Forsamlinger (grote Hansatage), her var den fælleds Kasse, hvortil alle Stæder forholdsmaessig maatte bidrage. Men man maa ei tænke sig dette Handelsforbund at være af samme Indretning og Bestaaffenhed som Nutidens store Handelsseksaber, hvor Alt drives for fælleds Regning af en Direction, og Udbyttet fordeles efter Actier; tvertimod hver Stat, hver enkelt Kjøbmand havde sin fuldkomne Frihed til at handle, hvor og hvorledes han selv vilde, om alene, eller i Selskab med flere. Forbundets Niemed var at bevirke Handelens muligste Udvidelse og Begunstigelse og Sikkerhed for alle dets Medlemmer. I denne Hensigt sluttede det Forbund og Tractater med udenlandske Magter, sendte Gesandter, og førte endog betydelige Krige. Det hanseatiske Forbund handlede altsaa i denne Henseende aldeles som en særegen Stat; den ansaaes ogsaa af de andre udenlandske Magter som et eget Statslegeme, og stod hjemme hverken under Keiseren eller nogen anden Landsherre. Forbundets Handel strakte sig især over Østersøen og de nordiske Farvande. I flere Lande havde de saakaldte Contoirsteder, som tjente til store Op- og Indkjøb for de Varer, som i hine Egne vare affættelige, og hvor Indkjøb i det Store besørgeedes af Landets Producter, samt den hele Handel i Eggen bestyreedes; her dannedes tillige de unge Kjøbmænd; af saadanne store Contoirsteder vare der i Alt fire, og Hanseaterne havde i dem vidst at faae store Privilegier; de vare Bergen i Norge, for den nordiske Fiskehandel og Peltshandel, Nowgorod i Rusland, London i England og Brügge i Flandern. I de nordiske Lande dreve de en næsten fuldkommen Monopolhandel, og vidste at udelukke alle Fremmede. Den tydske Handel og Industrie vandt ved dette Forbund udmærket Liv. Forbundet begyndte at forfalde siden Enden af det femtende Seculum, da Regenterne begyndte at blive opmærksomme paa de store

Fordele, Handelen, drevne af Landets egne Kjøbmænd, kunde forstaafe, og for at ophjælpe disse indstrængede og ophævede de Hansfestæderne tildeelte Privilegier og Monopolier. Det opløstes 1630.

1630

I dette Tidrum lagdes ogsaa første Grund til Curværdigheden, eller Cursyrster*), der, som de fornemste iblandt alle de andre Fyrster, udelukkende skulde have Ret til at udvælge Rigets Overhoved. Fra gammel Tid af foretoges Valget paa en ordentlig Rigsdag, og alle tilstedeværende Frie, Adelige og Fyrster toge Deel deri; men da hver af de store tydske Folkestammer ansaae sig som et heelt, særegent Folk, s. Ex. Sachser, Franker o. s. v., saa gik det gjerne ved Valget saaledes til, at alle Stammens Stemmeberettigede, efter foregaaende Raadslagning indbyrdes, overdroge Valget til deres Overhoved eller Hertug. Efter Valget bestyredes Ceremonierne ved Keiserens Kroning og Hylдинг af Erkeembedsmændene. For Otto den første's Tid havde de høie Geistlige ingen særegen Andeel, men siden hans Tid toge de tre rhinske Erkebiskper Andeel deri. Under de schwabiske Keisere udstykkedes, som forhen viist, de store Hertugdømmer, hine Erkeembeder bleve som arvelige Forlehninger hos hine tre Rhinprælater og hos enkelte verdslige Fyrstehuse; siden Friederich den andens Tid holdtes sjelden ordentlige Rigsdage, og ved de foretagne Valg paa de flere Keisere under Interregnum mødte som oftest ingen andre Valgberettigede end hine Erkeembedsmænd, ofte ei alle engang. Saaledes beredtes, hvad der siden ved Keiser Carl den fjerdes Valglov, den gyldne Bulle, blev en udelukkende Ret for dem, nemlig at de alene skulde vælge Rigets Overhoved. Vel var der ingen Nødvendighed for, at den, der var Cursyrste, tillige skulde være Erkeembeds-

*) Cursyrster betyder Valgsyrster, af Kuren, Kaare, vælge.

mand, men dog blev Curværdigheden siden altid hos en Erkeembedsmand.)

62.

Rudolph af Habsburg, Adolph af Nassau. Albrecht den 1ste. Henrik den 7de af Luxemburg og Ludvig af Bayern.

Skjønt Richard af Cornwallis's Død tidlig nok blev bekjendt i Tydskland, forløb dog over et Aar, inden der blev gjort mindste Skridt til at vælge ham en Efterfølger. De tydske Fyrster kunde ei blive enige; nogle ønskede en svag Keiser, der ei kunde standse deres uretmæssige Indgreb, nogle af Cursyrsterne ønskede en rig Keiser, der kunde betale godt for deres Stemme. Til sidst bleve dog de rhinske Fyrster utaalmodige, og Paven, som vilde gjøre sig gjældende, truede med selv at vilde besørge Valget; dette virkede, og de fleste Cursyrster samlede sig i Frankfurt am Mayn. Blandt de flere Candidater vare Alphons af Castilien og Ottokar af Böhmen, der var mægtig og nylig havde bemægtiget sig Øster.ig, samt Grev Rudolph af Habsburg, der foruden sit Stammegods Habsburg i Schweiz, nærved Baden, havde andre vigtige Besiddelser i Schweiz, Schwaben og Elsas. Han var bekjendt som en tapper og retsindig Fyrst, hvis Redelighed endog var bleven til Ordsprog. Han blev valgt, især paa Unbefaling af Erkebispen af Mayns, og kronet i Aachen 1273. Dog saavel Paven som Alphons, Ottokar, ja selv Cursyrsten af Brandenburg vare mod Valget; de tvende første beroligede han snart, men at faae Ottokar til Underkastelse var ikke saa let en Sag. Han maatte føre en Krig med ham og mange tydske Fyrster holdt med Ottokar, men denne faldt omsider i et Slag som Offer for de østerrigste

Adelsmænds Had 1273. Rudolph lod Ottokars Søn beholde Bøhmen og Mähren som Lehn af det tydske Rige; de østerrigske Lande forlehnedes han til sine Sønner Albrecht og Rudolph, og sikrede saaledes sit Huus disse vigtige Besiddelser, istedetfor at lægge dem til det saakaldte Rigsdomanium, hvorved de vare komne til at staae umiddelbar under hvilkensomhelst Keiser. Videre søgte han at befæste sit Huus ved at gifte sine Døttre med mægtige tydske Fyrster, og hans Datter Juttas Ægteskab med Ottokars Søn Wenzel aabnede Udsigt til Bøhmens Forening med Østerrig. Overhoved gif hans Bestræbelse altid ud paa at formere sin Families umiddelbare Besiddelser, hvorved han vakte mange Fyrsters Misundelse, ligesom hans Iver i at inddrage ulovlige Besiddelser ofte afstedkom Fiendtligheder.

Rudolph var en udmærket virksom og duelig Regent; hans Iver for at fremme Orden og afværge Bold kunde dog ikke andet end skaffe ham mange Uvenskaber i en ved langvarigt Anarchie forvænnet Tidsalder. Han lod ødelægge mange Røverslotte, hvorfra Ridderne formelig drog ud paa Røvertog mod Kjøbmænd og Rejsende. Landefreden søgte han at sikre ved Tractater med de enkelte Districter og Stæder, at de ei skulde tage sig selv tilrette, men lade deres Stridigheder afgjøre paa lovlig Wei; saa forvænnet var Tidsalderen, saa usuldkommen Retspleien og Lovene, at det endnu ei var at tænke paa at faae en almindelig Landefred over det hele Rige bragt istand, men Keiseren maatte underhandle med de enkelte Landstaber og Stæder, og tage Ed af dem, at de i bestemt Tid, som 2, 3 a 5 Aar skulde afgjøre al Tvist for Retterne og ei ved Ræveret. Rudolph døde 1291. Han havde¹²⁹¹ forgjæves stræbt at faae sin Søn Albrecht valgt til sin Eftermand i Keiserværdigheden, men denne var forhadet i Østerrig, man frygtede en saa mægtig og ærgjerrig Keiser, og ved den manyziske Erkebispes Indflydelse valgtes:

- 1292** Adolph af Nassau, 1292—1298. Som sin Førmænd sørgede denne for Rigets Orden og Sikkerhed; han reiste til den Ende idelig om, og søgte at vedligeholde sin Anseelse mod de overmodige Fyrster og Stænder; men han lagde sig snart ud med Curfyrsterne, hvis store Fordringer han vel ogsaa vanskeligt kunde opfylde uden Skade for Riget og den keiserlige Anseelse. Hans Forbindelse med Edward den 1ste mod Philip den 4de vakte Misnøielse, og da han havde Curfyrsterne, især Erkebiskpen af Maynz til Fiender, fattedes ikke let Anledning til Klage. Albrecht havde imidlertid forbundet sig med Philip den 4de, med sin Svoger Wenzel af Böhmen og med Erkebiskpen af Maynz, og hverken sparet Løfter eller Penge for at vinde Venner. Medens Adolphs Tropper stode i Nordtyskland, begyndte han Krigen ved Overrhin med en dygtig Hær. Paa samme Tid stevnedes endeel Albrecht hengivne Curfyrster Adolph til at møde for deres Domstol i Maynz, og da han ei mødte, erklærede de ham
- 1298** for affat 1298, og valgte Albrecht i hans Sted til Keiser. Adolph søgte nu at forsvare sin Krone med Vaaben, men i Slaget ved Gellinghausen, nær Worms, faldt han for Albrechts egen Haand.
- 1298** Albrecht den 1ste, fra 1298—1308, lod sig vælypaany, da det første Valg ei var foretaget af alle Curfyrster, og krone i Aachen. Ved store Løfter havde han kjøbt dette nye Valg, men han agtede ei at holde dem, og Curfyrsterne maatte snart erfare, at den rige og mægtige Albrecht var en Keiser, som de ei saa let kunde afsætte som hans Forgjænger. Ligesom Faderen, men mere havestyg, stræbte han at udvide sit Huses umiddelbare Besiddelser, uden at tage Hensyn til det tydske Riges Bedste. Ved at gifte sin Søn Rudolph med Philip den 4des Søster Blanca haabede han at skulle faae det burgundiske Rige for denne Søn som et Arverige, men Curfyrsterne modsatte sig denne Plan, saavelsom og hans Søns Valg

til Efterfølger. Han blev dem derover fiendt, og paa Stædernes Klager over den svære Rhintold, som især var til Indtægt for de geistlige Cursyrster, tvang han dem til at ophæve hiin for Handelen saa trykkende Told. Hidtil havde Pave Bosniacius den 8de ei villet erkjende Albrecht, som han kaldte en ugudelig Kongemorder, men da han bragtes i saa stor Knibe af Philip den 4de, Albrechts Ven, viiste han sig dertil villig, og Albrecht indvilgede alle hans Fordringer, saasom han aldrig agtede at optræde i Italien. I Böhmen uddøde den herskende Kongestamme med Wenzel 1306, og Albrecht vilde betragte Böhmen som et ledigt Lehn, og gav samme til sin Søn Rudolph; men denne døde strax 1307, og Böhmerne, som paa stod deres fuldkomne frie Valgret, indkaldte Wenzels Svoger Henrik af Kärnthen.

Hans Landebegjerlighed foranledigede Schweizernes bekjendte Opstand 1308; Albrecht rustede sig til et Tog 1308 mod Schweizerne, men inden han kunde begynde samme, blev han, paa en Reise ved Overfarten over Floden Reuss, dræbt ved en Sammensværgelse af hans egen Brodersøn Johan af Schwaben, hvem han under allehaande Paaakud havde forholdt hans habsbürgske Arvedeel, 1308. Morderen undkom; kun Rudolph von Wart blev 1308 greben, og skjønt han ei havde lagt Haand paa Keiseren, levende raddræffet. Albrechts Familie forfulgte alle de Sammensvorne med yderste Strengthed; i blodtørstig Grumhed og Hevngjerrighed viiste dog Ingen sig værre end Albrechts Datter Agnes, Enkedronning af Ungarn.

Atter kunde Cursyrsterne ikke blive enige om Valget imellem de flere Candidater. Philip den 4de arbeidede for sin Broder Carl af Balois, og Pave Clemens den 5te i Avignon, som var aldeles i hans Magt, maatte anbefale ham til Cursyrsterne, men hemmelig raadede samme Pave dem til at vælge en anden, og foreslog dem Henrik af Luxemburg, Broder til Cursyrsten af Trier.

Han blev ogsaa valgt, men maatte efter Sædvane kjøbe Stemmerne ved store Opoffrelser, fornemlig til Erkebispen af Maynz. De store Fordele, som ved hvert Keiservalg tilflode Cursyrsterne, vakte snart de andre Fyrsters Misundelse og Lyst til at bestride Cursyrsternes udelukkende Valgret, som rigtignok endnu kun støttede sig blot paa Bedtægt, ei paa nogen formelig Lov.

Henrik havde en Medbeiler til Kronen i Frederich den smukke af Østerrig, og da han nu tilbagefordrede som Rigsdomainer adskillige Lehn, som Frederichs Fader og Bedstefader havde tilvendt sig, og søgte at indskrænke det mægtige østerrigske Huus, blev Forholdet altid spændt mellem dem. Han erkjendte strax de schweitzerste Skovbygders Uafhængighed. Som Keiser søgte Henrik at fremme Retfærdighed, beskyttede den Svagere og at hævde den keiserlige Anseelse. For sit eget Huus erhvervede han Bøhmen *). Henrik af Kärnthens havde gjort sig forhadet, og da han vilde tvinge Wenzels Søster Elisabeth til at ægte en af hans Tilhængere, søgte hun Beskyttelse hos Keiseren, og bød sin Haand og Bøhmens Krone til hans unge Søn Johan. Forslaget antoges. Henrik af Kärnthens Ret erklæredes ugyldigt, da han ei havde faaet Landet som Lehn af Keiseren; Johan fik Bøhmen, og Henrik blev snart fordreven, men vilde aldrig opgive sine Fordringer.

I Italien søgte han at oprette igjen den keiserlige Magt. Guelfer og Gibelliner tumlede sig her fremdeles

---

*) Landets ældste Indbyggere vare Bojerne, der af Navnet Bojohemum, Bøhmen, siden erobredes det af Slaverne, strax efter Carl den stores Tid kom det under Tydskland, og betragtedes som et Lehn. Flere af Landets Hertuger fik Kongetitel, som siden blev almindelig. Siden Rudolph af Habsburgs Tid blev Landets Skjebne indflettet i Østerrigs. Bøhmen var et Arverige, men Stænderne havde forbeholdt sig Valgret, naar den regjerende Familie uddøde.

med hinanden, mægtige Familier strede i Stæderne om Herredømmet, i Mailand saaledes Familierne della Torre og Visconti. Navnet Guelfer og Gibelliner betegnede nu kun stridige Partier, og de, der kaldtes Gibelliner, kunde gjerne derfor være paveligsindede. Henrik indkaldtes af Gibellinerne eller Viscontis Partie, og kom saa hurtigt, at han overrumplede Mailand. Her indsatte han Visconti som sin keiserlige Statholder, og erklærede, at han i alle Stæder vilde indsatte saadanne, istedetfor de Herskere, som i mange Stæder havde opkastet sig; men her ved stødte han begge Partier, og flere Stæder maatte tvinges; dog fandt mange af disse Herskere sig i at blive Statholdere og at sværge Keiseren Troskab. Paa denne Maade banede Familien Visconti i Mailand, Greverne af Turin og flere sig Veien til Landsherrelighed. I Rom, hvor ligeledes Stridigheder herskede, maatte han bane sig Indgang med Magt, og da hans Fiender havde Peterskirken i deres Magt, saa maatte hans Kroning ved en pavelig Legat, thi Paven selv var i Avignon, forrettes i Laterankirken 1312. Henriks Fremstrid mishagede i Grunden ikke Paven, han fattede Haab om ved hans Bistand at skulle befries for sin Afhængighed af den franske Konge. Henrik døde 1313, just som han var i Begreb at foretage et Tog mod Neapel. Han døde i Buonconvento, og man troer, at han blev forgiven i Sacramentet af en Munk.

I Tydskland frembragte Henriks Død store Bevægelser. Tvende mægtige Huse traadte op mod hinanden med Fordringer paa Kronen; det østerrigiske, hvis Hoveder vare Albrechts Sønner Frederich den smukke og Leopold, og det luxemburgske, hvis Hoved var Kong Johan af Bøhmen. Da Johan af Bøhmen ei var almindeligyndet, saa arbejdede det luxemburgske Partie for Hertug Ludvig af Bayern. Begge Partier samlede Tilhængere, anvendte Bestikkelser, Underhandlings-

ger og Rænker for at vinde Cursyrsterne. Cursyrsterne af Mainz, Trier, Brandenburg og Böhmen erklærede sig for Ludvig, de øvrige for Frederich af Østerrig. Kun Floden Rhyn skillede begge Partier fra hinanden; det østerrigiske ¹³¹⁴valgte den 19de October 1314 i Frankfurths Forstad Sachsenhausen Frederich den smukke, det luxemburgske den 20de October i Frankfurth Ludvig af Bayern; hiin kronedes i Bonn den 25de Novbr. af Erkebispfen af Eöln, denne i Aachen den 26de Novbr. af Erkebispfen af Mainz. Kampen begyndte strax mellem begge og varede i 8 Aar, da Ludvig fangede sin Modstander i Slaget ved Mühlberg ¹³²²1322.

Vel opgav Frederich efter 3 Aars Fangenskab alle Fordringer og blev frie, men hans Broder Leopold vilde ei vide af noget Forlig, blev under Baaben, og indlod sig med Pave Johan den 22de, som vilde bringe Keiserkronen paa den franske Konge Carl den 4des Hoved. Da Frederich saaledes ei kunde opfylde sine indgangne Forpligtelser, vendte han frivillig tilbage til sit Fangenskab, og vandt derved den ædeltænkende Ludvig; de fornyede igjen deres Ungdomsvenskab, og enedes om at regjere i Fælledsskab. Men saavel Paven som Cursyrsterne skrege mod en saadan Fælledsregjering, som de kaldte et Landsforræderie, og Ludvigs uforsonlige Fiende Johan den 22de erklærede endog Begges Valg for ugyldige fordi de vare ham forsilde tilmeldte, og erklærede et Interregnum. Da Ludvig derpaa understøttede Gibellinerne lystte han ham i Band, og erklærede ham endog affat i hans Arvelande. Nu drog Ludvig til Italien, modtoges med Glæde af Gibellinerne, lod sig krone i Mailand med den lombardiske Krone, og derpaa 1328 i Rom af tvende Biskopper uden nogen pavelig Legat. Johan erklærede ham for en Kjætter, og hans Kroning for ugyldig, men Ludvig fandt Forsvarere blandt sin Tidssalders lærdeste Scholastikere og blandt Fransiscanerne, hvis Lære Paven havde angrebet,

og de udstrege Paven for en langt værre Kjætter end Keiseren. Ludvig lod nu vælge en nye Pave; men det var ei godt længe at gjøre Partierne tilpas; det indgroede Had til Tydskerne viiste sig snart, Ludvigs Paalæg opbragte Romerne, og han maatte snart forlade Rom med samt sin nye Pave. I Lombardiet fandt han Stemningen heller ikke god, og han forlod Italien 1329. Endnu inden han kom tilbage til Tydskland døde Frederich af Østerrig 1330, og Ludvig var saa heldig at blive forsonet¹³³⁰ med det østerrigske Huus. Men dette lykkedes ikke med den forbittede Pave, som ledet af det franske Hof, fordrede, at Ludvig skulde nedlægge Kronen; han belagde endog Riget med Interdict 1331. Ludvig fordærvede selv sin Sag ved at vise Svaghed og formegen Eftergivenhed. Den følgende Pave viste vel Lyft til Forsoning, men dette tillod ei den franske og ^{Rom.} neapolitaniske Konge. Et Held var det for Ludvig, at den almindelige Stemning i Tydskland var til hans Fordeel, thi Nationen indsaae, at Fiendskabet med Paven, Bandsættelsen og Interdictet ei var Ludvigs Skyld, men en Følge af det franske Hof's Intriguer og Herredomme over Paven. Ludvig kunde derfor betroe sin Sag til Nationens Dom, og paa en Rigsdag i Frankfurth 1338 gjøre fuldkomment Regnskab for sine redelige Bestræbelser for at forsone sig med Paven. Forsamlingen gav ham eenstemmigen det Vidnesbyrd, at han havde handlet rigtigt, fordømte Pavens Udfærd, og erklærede, at man ei skulde bryde sig om Interdictet, men tvinge hver Geistlig, som negtede at forrette Gudstjeneste. Paa samme Tid sluttede alle Curshyster, Johan af Bøhmen undtagen, der var franskfindet, i den liden Stad Kense ved Cöln, den saakaldte Curforening, Curverein, hvorved de edelig forbandt sig til at forsvare Rigets Rettigheder, Ære og Frihed mod Enhver uden Undtagelse. Endelig blev paa en ny Rigsdag i Frankfurth fattet den Beslutning, at, da den keiserlige Værdighed og Magt kun

udsprang fra Gud, saa, naar Rigets Overhoved var valgt af Cursyrsterne, var han ved dette Valg Konge og Keiser uden Paven's Bekræftelse. Herved fuldkastedes paa eensgang Paven's ånmassede Overhøiheid over det tydsk-romerske Rige.

Ludvig's Bestræbelser for at udvide sit Huses Besiddelser vare ei altid uden Vilkaarlighed og Uretfærdighed, og dette gjorde, at han begyndte at faae Stemmingen meget imod sig. Den nye Pave Clemens den 6te vovede derfor at opstille mod Ludvig en Modkeiser fra Tydskland selv, nemlig Johan af Bøhmens Søn Carl. Da Erkebispen af Maynz ei vilde indvilge i dette Valg, blev han affat, og en ny, for Sagen vunden Erkebispe, indsat istedet; med 5 Cursstemmer erklæredes Thronen ledig, og valgtes Carl den 4de. Men Mange, og især Stæderne, holdt med Ludvig; Carl havde ondt ved at forsvare sig, og drog strax efter Valget med sin Fader til Frankrig. Faderen faldt ved Crecy, og de Franskes store Nederlag berøvede Carl alt Haab om Bistand fra den Side. Han gif vel tilbage til Tydskland, men kunde ei vinde over sin mægtige Modstander. Ludvig's pludselige Død 1347 gav Sagerne en for Carl gunstigere Bending.

63.

Keisere af det luxemburgske Huus. Carl den 4de.
Wenzel. Sigismund. Conciliet i Costniz.
Johan Hus's.

Begge Partier vare dog for ophidsede til at Kampen skulde funnet være tilende ved Ludvig af Bayerns Død. Det bayeriske Partie vilde ingenlunde erkjende Carl, men tilbød Kronen til Edward den 3die af England og Markgreven af Meissen, som Begge undslog

sig, den første efter sine Lorders Raad, den sidste underkjøbt af Carl. Derefter opstillede de en Modkeiser i Grev Günther af Schwarzburg, en af Ludvigs dygtigste Krigere. Hans Berømmelse og store Skatte samlede om ham talrige Skarer, og han frygtede saaledes sin Fiende, at han spotviis lod tilfuge Tourneerspil paa samme Tid og Sted, hvor Carl havde tilsagt sine Tropper at samles. Men ved List vidste den sluere Carl at fralocke ham hans Tilhængere. Günther nødtes til at forlige sig med Carl og nedlægge sin Keiserværdighed 1349 mod 20000 Mark Sølv. Han døde faa Dage efter. Med det bayerske Huus blev Carl ogsaa forsonet.

Ligesom alle Keisere siden Rudolph af Habsburg, var ogsaa denne Keiser meget ivrig i at forøge sine egne Arvelande. Böhmen ansaae han for den fornemste Støtte for sin Magt, og drog for dette Land en fortrinlig Omfarg, saa at det tiltog i Velstand og Cultur; Universitetet i Prag stiftedes. Ved sit andet Giftermaal indlemmede han Schlesien under Böhmen; Lausitz var alt forud indlemmet, ligeledes de overpfalziske Lande. Brandenburg inddroges og ved Kjøb, Ombytning, Lehn- og Arveforlig bragte han endnu flere Lande og Rigglehn til Böhmen, fra hvilket de erklæredes uadskillige, eller som man udtrykte sig, de bleve indcorporerede.

Af alle Keisere næst Frederich den 2den kunde Carl den 4de bedst have høvdet den keiserlige Anseelse i Italien; han var Paven's Ven, havde Intet at frygte af Frankrig; Partierne tumlede sig her, og han opfordredes af Mange at komme som Fredsstifter; men Krig var ikke hans Sag. Han kom til Italien, lod sig krone i Mailand og Rom 1355, men skyndte sig tilbage ledsaget af Italienernes Spot og Haan, ja i Pisa kom han endog i Livsfare ved en Sammensværgelse af de misfornøjede Ghibelliner. Hvad han tabte i Verre søgte han at vinde i Penge, thi han folgte Rettigheder til Stæderne, Magt til

Tyrannerne, Ære og Titler til hvem der vilde betale. Han andet Romertog 1368 var ligesaa lidet ærefuldt som det første.

Hvad der meest har gjort Carls Regjering mærkelig er Udgivelsen af Rigets Valglov, som af det i en Guldkapsel vedhængte keiserlige Segl har faaet Navnet den gyldne Bulle, og som udgaves paa en Rigsdag i Nürnberg 1356. Denne Grundlov bestemmer paa det næste, hvorledes der skal forholdes med Keiserens Valg og Kroning, og fastsætter nœie hvem der skal have curfyrsteligt Stemme, en Sag, som før ei nœie var bestemt, og som ofte havde givet Anledning til Splid og Tvist. Ved den gyldne Bulle knyttedes Curstemmen paa det næste til Curlandet, og den skulde altid udøves af den Førstfødte i Familien. Foruden de geistlige Curstemmer, som laae til Stifterne Mayntz, Trier og Eöln, lagdes 4 verdslige Curstemmer uadskillige til følgende Lande: Böhmen, Pfalz, Sachsen og Brandenburg. Keiservalget skulde foregaae i Frankfurth am Mayn, og Kroningen i Aachen; Ceremoniellet bestemmes indtil mindste Detail; om den pavelige Bekræftelse nævnes ikke et Ord.

Carls Regjering var svag; Landefreden kunde han ei overholde, saa at Næveretten og Feide blev værre end forhen. Han døde 1378, og de Lande, han moesommeligt havde stræbt at sammensmelte til et Heelt, splittede han igjen ved Deling mellem sine Søner. Wenzel fik Böhmen og Schlesien, Sigismund Brandenburg og Johan Lausitz.

Under denne Keisers Regjering rasede i Tydskland den store Pest, som bortrev saamange Mennesker over alle Europas Lande; man regner, at mindst en Fjerdedeel af Europas Befolkning uddøde. Den begyndte 1347, og kom fra Egypten. De flette Anstalter man den Tid havde at modsætte Smitten, gjorde deres Odelæggelser desto frygteligere. Overtroen og de løsladte vilde Lidens-

Skaber gjorde Ulykken værre; man beskyldte Tøderne for at have frembragt Landeplagen ved at forgifte Brøndene, og i hele Tydskland, som i flere Lande, maatte dette arme Folk udstaae den grusomste Forfølgelse, som ved ingen Regjering, ingen Lov lod sig standse.

Wenzel eller Wenceslaus, fra 1378 til 1400, var en uduelig Regent. Hans Opdragelse var feilagtig; da den berømte Digter Petrarca undslog sig for at paatage sig den, havde Faderen overdraget den til to bøhmiske Prælater, som holdt Prindsen altsformegent til Arbeide og i Evang, uden at tilstede ham de for hans Alder passende Fornøielser, hvorved de omsider gav ham Affmag for alt Arbeide. Han hengav sig til Dovenskab, Fraadserie og Drik, hans ikke flette Naturgaver bleve derved slovede, og hans Følelser affstumpede; han var lunefuldt, og viiste snart en vild og grusom Character.

Selvraadighed og Feide havde under Carl den 4de begyndt at tage Overhaand, og den doyne ligegyldige Wenzel, der kun tænkte paa selv at nyde, var ligesaalidt som hans Fader istand til at holde over Landefreden. Mellem Fyrster, Adel og Stæder herskede en bestandig Kamp, især i de faa udstykkede schwabiske og westphalske Lande. Landadelen lod ingen Leilighed gaae forbi til at inddrive Sold og Afgifter, og plyndrede formeligen. Ret og Bestyttelse var ei at faae hos de svage Fyrster. Dette nødte Stæderne ved Rhinen og i Schwaben til at slutte Forbund eller Foreninger i Esterligning af det hanseatiske, i den Hensigt at forsvare deres Ret og Frihed, vel og for at hevne de af Fyrster og Adels tilføiede Krænkelser. Saaledes opstod 1378 de schwabiske og 1381 de rhinske Stæders Forbund. Mod disse Forbund dannede Fyrster og Adels Foreninger, deels for at tugte Stæderne, men og for at kunne forsvare deres Udaad mod Retfærdighedens Arme. Slige Forbund vare Løveforbundet, der tællede mange Fyrster, og andre mindre, som den hel-

lige Georgs Forbund, den hellige Wilhelms, Falkenererne, der skjønt ridderlige Folk, dog udøvede mange uridderlige Handlinger, Flegelernes, Benglernes Forbund. Det Onde blev ved disse Forbund værre end før, thi Forbundenes Krige bleve mere ødelæggende end de Enkeltes Feider. Det brød 1388 ud til formelig Krig mellem de forbundne Stæder paa den ene, Fyrster og Adelen paa den anden Side, og i samme blev Fyrsternes Seier afgjørende over Stædernes steds mere og mere fremstræbende Frihedsfind, og Stæderne maatte ¹³⁸⁹1389, paa Keiserens Bud, ophæve deres Forbund. Saaledes blev Intet vundet for den gode Sag. Anarchie og Feider indtraadte som før. En duelig Regent vilde have sluttet sig til Stædernes Sag, for ved deres Magt at knække Adelen Trods og grunde Statens Lykke paa Orden og Ret; men Wenzel lod sig af Adelen indtage mod den Fødsels- og Adelsstolthedens frænkende Borgermagt, og bifaldt hiin Ophævelse af Stædernes Forbund. Hans Forslag til en almindelig Forbindelse af alle Rigslemmer til Ordens Bedligholdelse blev til en tom Drøm, og en paabudt Landefred paa 6 Aar havde han ikke Kraft til at overholde.

I Bøhmen var hans Regjering i Begyndelsen god, saalænge han beholdt sin Faders Raadgivere; men hans overilede Brede forledte ham til Grusomheder, han hengav sig til Magelighed og Drif, blev snart forhadet, og lagde sig formelig ud med Geistligheden. Geistligheden levede i Yppighed, var overmodig af sin Rigdom, og unddrog sig fra alle Byrder. Wenzel fordrede tilbage af den de rige Krongodser, men fandt en heftig Modstander i Prags Erkebiskop. Denne flygtede endelig til Rom, og Wenzel lod hans Vicarius Nepomuk martre og styrte ud over Moldanbroen i Prag, (han ansees som Martyr og Bøhmens Skytspatron). Da Wenzels Grusomheder tiltog med hver Dag, dannedes en Sammensværgelse

mod ham, under hans egen Broder Sigismund, der ved Giftermaal med Ludvig den stores Datter var bleven Konge i Ungarn, og hans Fætter Jobst eller Jodocus af Mähren. De tvang ham til at antage et uafhængigt Statsraad ved Siden af sig. I Tydskland blev Misfornøielsen ogsaa saa almindelig, at han maatte udnævne Sigismund til Rigsvicarius i Tydskland og Italien.

Det var paa denne Tid at den occidentalske Kirke var deelt mellem tvende Paver. Wenzel gav det flogede Raad, at for at ende dette Schisma, skulde man vælge en nye Pave, saasom ingen af de tvende var villig til at takke af. Men derved fik han den romerske Pave Bonifacius den 9de til Fiende; denne forbandt sig med de misfornøiede rhinske Fyrster. De erklærede Wenzel affat som Keiser 1400, og valgte Ruprecht af Phaltz, men hans Regjering var uden Kraft; i Italien var han uheldig med Visconti i Mailand, og han kom snart i Tvistigheder med dem, som havde befordret ham paa Thronen. Wenzel var paa ingen Maade at bevæge til at nedlægge Keiserkronen, og han laae i en bestandig Strid med Ruprecht, som kostede Bøhmen de af Carl den 4de erhvervede phalziske Lande.

Ruprecht døde 1410, og nu saae det ud til at Tydskland paa engang skulde faae 3 Overhoveder, da nogle Curfyrster valgte Sigismund, andre Jobst af Mähren, og enkelte vilde beholde Wenzel. Jobst døde 1411, og Curfyrsterne valgte nu Sigismund, som forligte sig med Wenzel, der opgav alle sine Fordringer og blot forbeholdt sig den keiserlige Titel.

Sigismund, fra 1411—1437, maatte især give det Løfte, at han skulde faae Ende paa Kirkens forargelige Schisma. Det var opstaaet 1378 (see § 35), og forargede alle Retsindige; Trangen til en almindelig Forbedring i Kirken var desuden længe følt. Kirkeforsamlingen i Pisa 1409 havde kun gjort Ondt end værre, thi efter

samme blev der 3 Paver paa eengang. Da den romerske Pave Johan den 23de just paa den Tid var fordreven fra Rom af den neapolitanske Konge Ladislaus, benyttede Sigismund sig af hans Forlegenhed, og fik ham til at sammenkalde et almindeligt Concilium, der skulde holdes 1414 i den tydske Stad Costnitz eller Constantz, og hvorvel Paven gjerne havde gjenkaldt sit Hof-
 1414te, aabnedes dog samme i November 1414. Da der til-
 lige sammesteds holdtes Rigsdag, saa har neppe nogen Forsamling været talrigere og mere pragtfuld. Keiser Sigismund og Pave Johan mødte sely, Geistlige og Universiteternes Affendte fra alle Lande, Spanien undtaget, og en Mængde Fyrster og Herrer, foruden alle de Tilskuere, som loffedes af Nyhøggerrigheden; man regner ei mindre end 18,000 Geistlige, og Tallet paa Fremmede, som opholdt sig i Costniz, steg til 100,000, hvoraf fulgte en uhørt Priis paa alle Levnetsmidler.

Da Italien saagodtsom i hver Flekke havde en Bis-
 skop, og i hver nogenlunde betydelig Stad en Erkebisp, saa, hvis man som hidtil, skulde stemme efter Hovederne, saa vilde den italienske Nation, ved sit store Overtal af Bisper, have forestrevet alle de andre Nationer Love. Skulde dette Concilium kunne raade Bod paa Forvirringen, saa maatte Pave Johan den 23de aftakke ligesaavel som de 2 andre Paver; men han havde de italienske Biskopper paa sin Side, og kunde altsaa være vis paa Seier. Det modsatte Partie foreslog derfor, at der skulde stemmes efter Nationerne, hvorved Italienerne tabte deres Overvægt, og trods Pavens og deres Modstand, maatte de dog give efter, da Sigismund tiltraadte denne Mening. Man deelte Conciliet i 4 Nationer, den tydske, hvortil ogsaa regnedes Ungarn, Polen og hele Norden, den italienske, franske og engelske; den spanske skulde blive den 5te, men fra denne Nation havde ingen Affendte indfundet sig. Som Grundsætning vedto-

ges, at da en almindelig Kirkeforsamling forestiller hele den katholske Kirke, og har modtaget sin Magt af Kristus, saa staaer dens Autoritet over Paven, og han maa underkaste sig dens Beslutninger.

Det var især tvende Hovedsager, Conciliet havde at afgjøre, nemlig at hæve Kirkens Schisma, og bevirke en nødvendig og gavnlig Reform i Kirken. Pave Johan den 23de maatte finde sig i at nedlægge sin Bærdighed 1415, men han søgte at stusse Conciliet og at vinde Tid, og hemmelig i Forstaaelse med Hertug Frederich af Østerrig undskydede han forklædt. Hans Flugt vakte almindelig Bestyrtelse, og Mange troede, Conciliet derved maatte ansees for hævet; men den berømte Theolog Johan Gertson, Cantler for Universitetet i Paris, bevirkede, at der formeredes Paven Proces, han erklæredes affat 1415, og skulde holdes fangen hos Pfalzgreven; Frederich erklæredes i Achten og maatte gjøre Knæfald for Keiseren. Den anden Pave Georg den 12te takkede af, men Benedict den 13de var ingenlunde at bevæge; han havde Kongerne i Spanien, Portugal og Skotland paa sin Side, og forgieves gjorde Sigismund selv en Reise til Catalonien for at formaae ham til Eftergivenhed. Dog udvirkede han, at Kongerne af Castilien, Arragon, Navarra og Skotland opsigde ham Lydighed; og lode deres Geistlige møde ved Conciliet. Benedict erklæredes nu af Conciliet for affat, men den stive Olding brød sig intet derom, men lyste Band over Conciliet og den hele Verden.

Der opstod nu Spørgsmaal om man først skulde foretage de nødvendige Forbedringer i Kirken eller vælge en Pave. Her lode de andre Nationer sig overlifte af de slue Italienerne, og man valgte en nye Pave 1417, Otto Colonna, som antog Navnet Martin den 5te. Han var en fin og klog Mand, og hvad Lydsterne havde befrygtet af at Pavevalget skede førend Forbedringerne foretoges, indtraf virkelig. Paven forstod at afværge det

Slag, som truede Hierarchiets Magt, man opholdt sig med Smaaating, de store Reformer, som Alle havde haabet og ventet, blev der Intet af med, og under Paastud af en smitsom Syge styndte han sig, mod Keiserens Dnske, 1418 at hve Conciliet 1418.

Uretfærdig dømtes af dette Concilium Johan Hus og Hieronimus fra Prag. Hus, Professor og Præst i Prag, havde altid udmærket sig ved den reneste Wandel. Egentlig var han ikke Stifter af nogen nye Sect, men en ivrig Forfægter af Wickles Lære. Saavel han som hans Ven Hieronimus Faulfisch ivrede mod Geistlighedens Fordærvelse og Kirkens Forfald, altsaa mod det Onde, som Conciliet selv vilde afhjælpe. Men han havde mange Fiender blandt de tydske Lærde. Dog skulde maastee Alt gaaet fredeligt af; men den af Neapels Konge fordrevne Pave Johan den 23de kom til Prag, præfede Korstog mod Neapel, og søgte at skrabe Penge sammen ved den meest ublue Afladshandel; herimod ivrede Hus og Hieronimus paa det heftigste, hvorover begge kom i Bånd, og Prag bllagdes med Interdict. Hus appellerede til Conciliet i Costniz, og begav sig did under givet Keiserligt Leide; men han havde ei længe været der, førend han paa hans Fienders, de tydske og bøhmiske Theologers Skrig, blev sat fast, og man gjorde Sigismund viis, at man ei behøvede at holde Troe og Love mod Kjættene. Hus gjendrev grundigen Beskyldningerne for Kjættene, men han blev ei hørt; han blev overstregen af sine heftige lidenskabelige Modstandere, og da han ei vilde finde sig i ubetinget Tilbagekaldelse uden først at være bleven overbevist, saa affattes han fra sin præstelige Værdighed og dømtes som en Kjætter til Baalet 1415. Hieronimus, som havde fulgt ham til Costniz, havde det følgende Aar samme Skjæbne.

Hus's uretfærdige Død og Conciliets Regtelse af Kalkens Brug i Nadveren for Lægesfolk, optændte snart en

frygtelig indvortes Krig. Huss's Tilhængere fordrede Kal-
 fen i Nadveren, eller Nadveren *sub utraque specie*,
 deraf fik de, foruden Hussiter, Navnet Utraquistes,
 Calixtiner. Mellem dem og den katholske Geistlighed
 og Munkene opstod en heftig Strid, og den sorgløse Wen-
 zel gav Gjæringen fuldkommen Tid til at udvikle sig.
 Under Nicolaus von Hussinecz anlagde de en ordent-
 lig Stad paa Bjerget Tabor ved Prag, og holdt Guds-
 tjenesten efter deres Viis. Snart fik de en anden An-
 fører i Johan Ziska von Trocznow, en erfaren og
 tapper Krieger, men heftig, haard og hevngjerrig. Den
 formelig Krig udbrød 1419. Wenzel døde af Stræk¹⁴¹⁹
 over Oprøret, og dette Dødsfald gjorde Omstændighederne
 i Böhmen end mere forviklede. Hussiterne vilde ikke er-
 kjende hans naturlige Eftermand Sigismund som Konge
 i Böhmen, og Pragerne forenede sig med dem til at ville
 forsvare Kalken, og aldrig erkjende Sigismund. En blodig
 Krig begyndte nu mellem begge Partier, der bleve saame-
 get grusommere, da Hussiterne sammenlignede sig med
 Israelliterne, og sine Fiender mød Kanaaniterne, der
 skulde udryddes. Sigismund kom 1421 med flere tusinde
 Krigere for Prag, men blev slagen af Ziska, og jaget ud
 af Böhmen. Denne Mand blev snart frygtelig for Pra-
 gerne eller de egentlige Calixtiner selv, thi de og Ta-
 boritterne kunde ikke enes om Kongevalget. Efter Ziskas
 Død deelte Hussiterne sig i flere Partier, mellem hvilke
 der herskede bestandig Stridigheder, naar ei fælleds Fare
 truede dem. Uroligheder i Ungarn, Krig med Tyrkerne,
 Mangel paa Enighed, Pengemangel gjorde alle Forsøg
 paa deres Undertvingelse fra Tydslands Side til Intet;
 Alt maatte bukke under for Hussiternes fanatiske Tap-
 perhed. Lyst til Bytte og Hevn drev dem til ødelæggende
 Indfald i Tydsland, hvor de hærgede og plyndrede frygte-
 ligt lige til Magdeburg og Regensburg. Blandt deres
 Anførere efter Ziska ere mærkeligst Procopius den

store og Procopius den lille. Man forsøgte siden paa fredelig Wei at opnaae hvad man ei kunde opnaae ved Vaaben, og benyttede listigen Uenigheden mellem Husfiterne selv; Calixtinerne forenede sig igien med Kirken, mod at nogle af deres Fordringer, især Kalken i Nadveren, bleve dem indrømmede; men Taboriterne og de andre Partier vare ei hermed tilfredse, og begyndte en hidsig Krig, som endtes med Slaget ved Böhmschbrod, hvor begge Procopier faldt. Da Paven og Keiseren nu viiste nogen Estergivenhed, saa underkastede de sig omsider igjen Pavens Herredømme og erkjendte Sigismund som Konge 1435. Dog mange Aar vedblev Splid mellem de fanatiske Partier indbyrdes, man tællede tilsidst 7, og af hvilke de saakaldte Adamiter vilde, man skulde gaae nøgne, da hvert Klædemon kun tjente til at forvandle Guds Billede; af de mindre fanatiske blandt Taboriterne dannedes de første böhmske Brødrementigheder. Sigismund døde 1437, og med ham uddøde det luxemburgske Huus. Brandenburg kom under ham under det hohenzollerske Huus, fra hvilket det nuværende preussiske Kongehuus nedstammer.

64.

Habsburgske
 Det ~~østerrigiske~~ Huus fra 1438. Albrecht den 2den.
 Frederich den 3die. Maximilian den 1ste.

Efter Sigismunds Død ¹⁴³⁷ kom hans Svigersøn Albrecht den 2den af Østerrig, og med ham Rudolph af Habsburgs Efterkommere atter paa Keiserthronen, som siden er forbleven i denne Familjes Besiddelse. Han var strax ved sin Svigerfaders Død bleven Konge i Ungarn 1438. Ei uden Betænkning modtog han Keiserkronen, der var forbunden med liden Anseelse, naar den valgte Keiser ei selv var stærk ved mægtige Arvelande; han hav-

de desuden maattet love Ungarerne ei at modtage Keiserkronen, men de fritog ham for hans Løfte. I Böhmen valgtes han af Katholikerne, men han maatte her føre en kort Krig med Prinds Casimir af Polen, som Hussiterne havde valgt. Albrecht den 2den var tapper og indsigtfuld, men de store Forhaabninger man gjorde sig om ham, stufedes ved hans tidlige Død 1439. Valget faldt¹⁴³⁹ nu paa hans Fætter Frederich af Osterreich.

Frederich den 3die fra 1440 til 1493, levede i en Periode rig paa Begivenheder, men ved hvilke han forblev uvirksom og uden Indflydelse. Hans Valg maa forundre, thi hverken var han mægtig ved Lande, han besad kun Steyermark, ei heller udmærket ved Mandighed eller nogen stor Egenskab, han var tvertimod af en meget døsig Natur, saa at han faldt i Søvn under Rigsdagsforhandlinger; han syblede med Alchymie, Chemie, Astrologie, og alleslags Biforretninger afholdt ham fra Regjeringsager; i sin Rolighed lod han sig nødig forstyrre, og ligesaa lidt i sine Yndlingshybler; han havde endog engang en Landdag for at sikke sine Blomsterpotter for Frost. Som alle svage Rander lod han sig lede af sine Omgivelser, især af sin Secretair Vneas Sylvius.

Det baselske Concilium fra 1431 til 1449, skulde af¹⁴⁴¹ hjælpe de Mangler, som det costniste ei havde gjort noget ved, men i Hovedsagen, Reform i den geistlige Stand, Midler til at rette paa Geistlighedens Bankundighed og flette Sæder, gif dette Concilium frem med samme Lunkenhed som dets Forgjænger, men ligesom hiint søgte det at indskrænke Paven, og affatte Eugen den 5te. Havde Frederich været en virksom Regent, saa maatte han kunnet forskaffe den tydske Kirke store Fordele af denne Splid mellem Conciliet og Paven, men han lod sig lede af Vneas Sylvius, der siden selv blev Pave, og som var en ivrig Forsvarer af Pavens Myndighed. En Mængde Rigsdage holdtes under denne Keiser uden at noget udrettedes.

Tyrkernes Erobring af Constantinopel satte Europa i Skræk, og deres Fremgang i Ungarn truede det tydske Rige. Paven lod præke almindeligt Korstog mod dem, og mange Rigsdage holdtes for at udfinde Midler til at tilbagedrive den truende Strøm; alle vare de uden Nytte. I Riget havde Keiseren ingen Agtelse; Feide og Uorden toge Overhaand, og de hemmelige Retter vare aldrig mere nødvendige end nu, men tillode sig heller ingensinde større Misbrug. I Italien kunde han ligesaalidt holde sig i Ansæelse som i Tydskland, og da Mailand ved Familien Viscontis Afgang blev ledigt, formaaede han ei at inddrage det som Rigsdomaine, men maatte overlade det til Frank Sforza som et arveligt Hertugdømme.

I sine ~~udvortes~~ Anliggender var han ei heldigere end i sine ~~indvortes~~, og Cursyrsterens Misfornøielse med Keiserens Esterladenhed var saa stor, at de endog vilde sætte ham hans Broder ved Siden som Medregent; ja de tænkte endog paa at affætte ham, og sætte den bøhmiske Konge Georg Podiebrød paa den tydske Throne. Han ¹⁴⁸⁶maatte endelig 1486 overlade Regjeringen til sin Søn Maximilian.

For sine Arvelande førgede han dog bedre end for de øvrige tydske Lande, og han var saa heldig ved andre Liniers Afgang at faae inddraget flere østerrigiske Lande. Men hans Forsøg paa at vinde Bøhmens og Ungarns Kroner for det østerrigiske Huus mislykkedes. Hans Fætter Albrecht den 2dens Gemalinde Elisabeth fødte efter sin Gemals Død Ladislaus Posthumus, som erkjendtes af Bøhmerne som Konge. Riget blev bestyret af Statholdere, og den unge Ladislaus opdroges hos Frederich. Efter sin Stedfader den polske Ladislaus's ¹⁴⁴⁴Død 1444 i Slaget ved Barna, erkjendtes den unge Ladislaus ogsaa som Konge i Ungarn. Bøhmerne og Ungarerne tvang Frederich til at udlevere deres unge Konge 1452, og efter dennes snartpaafølgte Død 1457, valgte

Bøhmerne deres Statholder Georg Podibrad, en Husfiter til Konge, og Ungarerne Mathias Corvinus. Med dem begge førte han uheldige Krige, hvorved især hans østerrigiske Lande lede meget. Her var Misfornøielsen ligesaa almindelig som i Tydskland, og oppustedes af hans egen Broder Albrecht. Wiens Borgere beleirede ham endog i hans Borg 1482, og han maatte indgaae Fred med Albrecht paa haarde Betingelser; men lykkeligviis for ham døde Albrecht kort efter. Heldigst af alle var hans Bestræbelse for at forene de østerrigiske Lande; men ogsaa dette var mere Følge af lykkelige Omstændigheder end af Frederichs Duelighed. Carl den dristige attraaede Kongekronen og underhandlede derom med Frederich. Hans Datter og eneste Arving Maria forlovedes med Keiserens Søn Maximilian. Begge Fyrster mødtes i Trier og Alt var færdigt til Kroningen, men pludselig forlod Keiseren Trier, advaret og skræmmet af Ludvig den 11te (see § 51). Den over saadan Skuffelse opbragte Carl den dristige ophævede igjen Forlovelsen mellem Maximilian og Maria, og vilde gaaet end videre i sin Hevn, men til Lykke for Keiseren indvirkedes han i andre Forholde. Han faldt 1477; Maria blev sin Forbindelse med Maximilian troe, og ægtede ham med de burgundiske Stænders Samtykke. Frederich døde i Linz 1493.

Maximilian den 1ste fra 1493 til 1519, og 1493
 saa simpelthen kaldet Max, var ganske det Modsatte af Faderen. Istedetfor Faderens Dorskhed, havde han arvet Moderens, en portugisisk Prindsesses Livlighed; han besad mange udmærkede Egenskaber, og elskede ridderlige og frigerske Dvenser. Han havde havt en videnskabelig Opdragelse, men efter Tidens Studeermaade uden Valg; han lærte Theologie, Medicin, Astrologie, Magie, Politisk og Sprog, men beklagede sig, at han lærte Intet grundigt. Han ansaae Gævmildhed indtil Ddselhed for den

fornemste Dyd hos en Fyrste, men derfor var han ogsaa gjerne altid i Pengetrang. De keiserlige Indkomster vare ogsaa blevne formindskede, da mangen Soldatgæst og Tribut gif i de enkelte Landsherrers istedetfor i Keiserens Kasse; Stæderne negtede at holde Keiseren og hans Følge frit under hans Ophold i dem. I sin Trang var han ei altfor streng i Balg af Midlerne til at erholde.

Under ham forenedes alle de østerrigsk-habsburgske Lande, og med sin Gemalinde Maria fik han den burgundiske Arv. Ved sine Børns Giftermaal havde han altid Hensyn til Erhvervelsen af Lande for sit Huus, og i den Henseende var han heldig. Hans Sønnesøn Ferdinand forlovedes meget ung med den treaarige Anna, Datter af den ungarisk-bøhmiske Konge Ladislaus den 7de; Ferdinands Søster (de vare begge, som og Carl den 5te, Børn af Philip den smukke af Østerrig, som var gift med Ferdinand den katholskes og Isabellas Datter Johanna,) forlovede han med Ladislaus's end ei fødte, men forhaabede Søn, der ogsaa fødtes kort efter. (Ludvig den 2den.) Begge Formælinger kom med Tiden istand, og ved begge forberededes Ungarns Forening med det østerrigiske Huus, og Ferdinand blev Konge i dette Land efter sin Svoger Ludvig den 2dens Død 1526.

Til vigtigere indre Forbedringer hører fornemmelig Oprettelsen af den bestandige Landefred, da nemlig Stænderne og Keiseren og alle Lydske vedtog, at al Feide skulde ophøre og al Tvist afgjøres ved Retterne, under Straf af Rigets Aagt. Denne Lov forkyndtes høitidelig paa hans første Rigsdag til Worms 1495. Til at afgjøre saadanne Tvistigheder oprettedes en Rigs-kammerret i Frankfurth am Mayn, bestaaende af en Kammerdommer, der domte i Keiserens Navn, og af Bisiddere, hvoraf Halvdelen bestod af Adel, og Ridderskab, Halvdelen af Retslærde. Til bedre Haandhævelse af Landefreden og den almindelige Orden blev hele Riget, med Undtagelse

af de østerrigst-burgundiske og de cursyrstelige Lande, deelt i 6 Kredse, siden i 10, da ogsaa hine undtagne Lande indbefattedes under Inddelingen. Hver Kreds stod under en Forstander, som skulde paasee Ordens Fremme.

I sine italienske Anliggender var Maximilian mindre heldig; han deeltog i de Krige, som førtes af de franske Konger om Besiddelsen af Italien, men kunde ei hindre de Franske fra at bemægtige sig Mailand. Maximilian døde 1519. I sine Foretagender hindredes Keiseren ofte ved de tydske Stænders Rarrighed og Mangel paa almeen Aand, selv i saadanne, som havde Bigtighed for det almindelige Vel.

D. Italiens Historie efter Korstogene.

65.

Overitalien. De lombardiske Stæder. Søstæderne
Venedig, Genua, Pisa.

Det er forhen viist, hvorledes Overitaliens Stæder siden det 11te Seculum fik en friere Forfatning, et Communevæsen, (see § 43). Mailand gav det første Exempel, som snart fulgtes af de øvrige. De tydske Keisere i den Tid manglede Kraft til at vedligeholde deres Herredømme i Italien, og Paverne understøttede altid Stæderne for derved at svække Keiserens Magt. Misundelse frembragte snart Uenigheder og Krige mellem de nye Fristater, og foranledigede Forbund og Modforbund. Denne indbyrdes Uenighed, og de stridige Partier, som gjerne herskede i hver Stad, var det Eneste, som bevirkede, at de tydske Keisere endnu kunde beholde en svag Indflydelse i Italien.

Frederich den 1ste søgte at befæste den keiserlige Anseelse i Italien, men fandt sig for svag til at tugte de overmodige Stæder, især det mægtige Mailand. Si-

den ydmygede han vel denne Stad, og dømte den for dens Oprør til Obelæggelse, men saadan Strengthed tjente kun til at ophidse, og de keiserlige Embedsmænd, som han i Stæderne havde indsat, foranledigede ved deres Undertrykkelser, at Stæderne oprettede det lombardiske Forbund til deres Friheds Beskyttelse. Ved dette Forbund opblomstrede igjen Mailand, og da det understøttedes af Venedig og Paven, og snart forenedes med det veronesiske Forbund, saa var det ude med Frederich den 1stes Herredømme i Italien, thi den Hylдинг, de dog maatte aflægge til ham som Overlehnsherre, havde intet at betyde.

Frederichs Eftermand Henrik den 6te var for beskæftiget i Nedreitalien til at kunne tænke paa Overitalien og Stæderne beholdt derved udvortes Rolighed til at udanne deres Forfatning; men ved de mange adelige Hoveder, som vilde hæve sig, opstod gierne i hver Stad flere Partier, i Mailand ei mindre end 31, og Forfatningen blev i de fleste Stæder et reent Oligarchie. Men midt under al denne Gjæring voxede dog Stædernes Velstand med hver Dag. Bag deres Mure var Tryghed mod Krigens Ulykker, og derfor strømmede en Mængde Indvaanere til dem. Manufacturerne blomstrede, og det ved Korstogene foranledigede nærmere Bekjendtskab med det græske Rige og Orienten bevirkede mange Fabrikers Anlæg. Fornemlig i Frankrig dreve Lombarderne en udbredt Handel, og begunstigedes ved mange Privilegier. De dreve især Penge- og Bøgelhandel, og gjorde sig derved skyldige i mange Underslæb. Den almindelige Velstand og den store Lethed i at forskaffe sig sjerne Landes Producter frembragte en Yppighed og Skappen i Luxus, som for de mindre Huse blev fordærvelig.

Frederich den 2dens Forsøg paa at udvide Keiserens Magt i Italien strandede ligeledes paa Stædernes Overmod og Magt, og forgjæves tænkte han at benytte Fiendskabet imellem Welfer og Gibelliner til sin Fordeel.

Krigen vedvarede næsten uafbrudt fra 1236 til 1250; men uagtet han vandt flere Seire og havde en dygtig Bundsfarvandt i Ezzelino, kunde han dog ei undertvinge de lombardiske Stæder (see § 60). Hans Død skaffede ei de lombardiske Stæder Rolighed. Welfer og Gibelliner tumlede sig nu med hinanden, ofte i en og samme Stad, og derved blev det mueligt for Keiseren at vedligeholde en Skygge af Anseelse i Italien, da Gibellinerne gjerne holdt med Keiseren, ingenlunde af Jver for hans Sag, men for at kunne staae sig mod Welferne, og deres Benktab varede ei længer end til de saae sig deres Fiender overlegne. Ved en Welfer forstod man gjerne Enhver, der var republikansfsindet og erkjendte den pavelige Myndighed ogsaa i verdslige Sager, ved en Gibelliner En, der misundte Stæderne deres Magt og Frihed, og i verdslige Sager ei vilde erkjende den pavelige Myndighed. Anarchiet i Tydskland under Interregnum, og de første habsburgske Keiseres Ligegyldighed for de italienske Anliggender, begunstigede meget Partiernes Kamp. Henrik den 7de og Ludvig af Bayern vare de sidste Keisere, som optraadte med nogen Kraft i Italien, siden svandt den keiserlige Anseelse der aldeles. Under denne Partiernes Kamp havde enkelte mægtige Familier vidst at opsvinge sig i de enkelte Stæder; saaledes Familien Visconti i Mailand, Medici i Florenz, Este i Modena. Keiserne søgte at vinde saadanne mægtige Partihoveder for at fremme deres Sag, og udnævnte dem til deres Vicarier eller Statholdere, men dette nyttede kun lidet, thi de sørgede naturligviis mere for deres egen Magt og Fordeel end for Keiserens Bedste, og havde de ikke selv stort Anhang, kunde de ei holde sig eller tilvinge sig Lydighed fordi de vare keiserlige Vicarier.

Under denne de lombardiske Stæders Kamp danne-
de sig hine Leiestarer, der som et Slags staaende Hære
saa at sige tilhørte Anføreren, Condottiere, der for

Betaling leiede sin Tjeneste til den Høistbydende. Slige Bander bestode af alskens sammenrapsset Paf, og naar de ei vare leiede af Noget, vare de en sand Landeplage ved deres Roberier, især for Landmanden, thi Stæderne kjøbte sig gjerne frie fra deres Besøg. Anførerne vare gjerne anseete Riddere, ja endog fyrstelige Personer. En saadan berømt Condottiere var Francesco Sforza. Meest holdt de Rytterie; deres Maade at fægte paa var feig; de forskjellige Condottieri vare gjerne indbyrdes komne overeens om ei at dræbe Folk for hinanden, men kun søge at gjøre Fanger, og at de aldrig skulde overrumple hinanden i deres Leire, som derfor ei heller vare befæstede.

Da det tydske Herredømme begyndte at forfalde i Italien, kæmpede i det mægtige Mailand Familierne della Torre af Welfernes Partie, og Visconti af Gibellinernes. Maffeo Visconti indsatte af Henrik den 7de til Vicarius, og lod sig efter Keiserens Død ud-
 1324 nævne til Herre af Mailand, og hans Familie holdt sig i dette Herredømme, uagtet Pavernes Fiendskab og Kabaler. Johan Galeazzo erholdt 1395 den hertugelige Værdighed arvelig af Keiser Wenzel. Med Mailands republikanske Frihed var det nu forbi; som Rigslehn kom Mailand i samme Forhold til det tydske Rige som de arvelige tydske Hertugdømmer. Familien Visconti uddøde 1447, flere undertvungne Stæder søgte at gjøre sig frie, og Mailænderne vilde indføre en republikansk Forfatning; men den afdøde Hertugs Svingerson, den bekjendte Condottiere Frantz Sforza, benyttede sig af Omstændig-
 1450 hederne og opkastede sig til Hersker 1450. Hans Søn og Eftermand blev Offer for en Sammensværgelse, og hans mindreaarige Sønnesøn fortrængtes af sin Farbroder og Formynders Ludvig Moro, og for at sikke sin Usurpation opmuntrede han Carl den 8de af Frankrige til et Tog mod Neapel; men selv gif han tilgrunde i de

Forvirringer han selv havde foranlediget, og Mailand kom for en Tid under fransk Herredømme.

De Familier, som i de øvrige Overitaliens Stater opsvang til et Herredømme, vare: i Modena Familien Este, som af Keiser Frederich den 3die tildeelt den hertugelige Værdighed; i Verona Huset Scala; i Mantua Huset Gonzaga, som af Keiser Sigismund tildeelt markgrevelig Værdighed.

Greverne, siden Hertugerne, af Savoyen, nedstamme fra Grev Humbert af St. Maurice i Arelat, der igjen udledte sin Herkomst fra den sachsiske Wettinkind. Det siden saa vigtige Hertugdømme Savoyen paa begge Sider af Alperne, dannedes ved Forening af flere Dele, der efterhaanden ved Krig, Kjøb, Forlig bleve samlede. Savoyen ophøiedes til et Hertugdømme 1416¹⁴¹⁶ af Keiser Sigismund.

Da Attila hærgede i Italien flygtede en Mængde Indbyggere fra det faste Land ud paa de sumpige og lave Der nordlig i det adriatiske Hav, som kaldes Lagunerne. Fiskerie og Salttilvirkning bleve her deres Næringsvei. En nærmere Forening mellem disse Indbyggere synes først at være opstaaet ved Longobardernes Indvandring. Indre Stridigheder foraarsagede, at de 697⁶⁹⁷ valgte en Anfører, Doge eller Doge; den første var Paluccij Anafesto; han valgtes af Folket. Regjeringens Sæde forlagdes 810 til Den Rialto og nærliggende Emaaper, 810⁸¹⁰ der forbandtes med en Mænde Broer; dette blev Oprindelsen til Staden Venedig. Forsatningen var i Begyndelsen demokratisk; men under en Række af velfortjente Doger holdtes Forsamlingerne sjeldnere, thi da Alt gik godt var man tilfreds med at Dogen blot tog nogle anseelige Borgere paa Raad, og herved lagdes første Grund til Aristokratiet. Et Forsøg paa at gjøre Dogens Værdighed arvelig mislykkedes; der fastsattes ved Lov, at Dogen skulde vælges, og tvende Adelige, som aarlig

verlede fattedes Dogen ved Siden til at vaage over Statsforfatningens Bedligholdelse.

Statens Handel havde imidlertid tiltaget; mod de normanniske og arabiske Sørovere maatte Benedig skaffe sig Sømagt, og flere Stæder paa Istriens og Dalmatiens Kyster gave sig under den nye tilvoxede Sømagts Beskyttelse. For at indskrænke Normannerne understøttede de de græske Keisere, men vare uheldige; om Dalmatiens Kyster maatte de føre Krige med Ungarns Konger, og den gjensidige Misundelse opvakte langvarige Krige med Benedigs mægtige Medbeilerinde Genua og med Pisa. Ved Korstogene vandt Benedig Besiddelser i Asien og betydelig Overvægt i Levanten.

En vigtig Forandring i Statsforfatningen foregik 1172-1172. Dogen Vitali Michiali havde været uheldig i Krig med de græske Keisere; han var desuden forhadet for sine store Paalæg, og blev dræbt i et Oprør. Man tøvede længe med at vælge en nye Doge, thi man syntes, at Dogens Magt var altfor uindskrænket. Endelig oprettede man et Raad af 480 adelige og uadelige Medlemmer, som aarligen skulde fornyes. Uden Samtykke af dette store Raad, der ligesom repræsenterede Statens Stænder, maatte Dogen intet af Vigtighed foretage sig; et Udsud af 40 Medlemmer, Quarantia, fattedes til at vaage over Forfatningen, og udgjorde en Overappellationsret, og et Statsraad, Signoria, af 6 Medlemmer 1298 fattedes Dogen ved Siden. Omtrent 100 Aar efter, 1298, foretoges atter en betydelig Forandring, hvorved et Arvearistokratie grundedes, da Dogen Grandinigo fremkom med et Forslag, som antoges, at alle Pladser i det store Raad skulde være arvelige; og kun i de Familier, som længe havde havt Plads i Raadet. Deres Navne indstreges i den saakaldte gyldne Bog. Den lovgivende og dømmende Magt var i det store Raads Hænder, og den afmægtige Doge beholdt ei engang den hele executive

Magt, men indskrænkedes ved de Embedsmænd, som kaldtes Avogadorer. Dog denne nye Forfatning mishagede de aldeles udelukkede Borgere, og de gjorde en Opstand 1310; men samme dæmpedes, og et nyt Raad af 1310 10 Mænd oprettedes til at undersøge og straffe alle oprørske Forsøg. Dette i Begyndelsen kun temporaire Raad blev siden en fast Domstol, og den vigtigste Støtte for Aristokratiet. Af dette Limmændsraad udnævntes 1507 1507 tre Adelige til at danne en Statsinquisition, der med frygtelig Strengthed eftersporede hver Uttring mod Regjering og Stat; selv den uskyldigste uforsigtige Uttring var ofte nok til at blive fængslet i de frygtelige Blykamre eller Fængslerne under St. Marcuspaladset Blytage, hvor utallige Personer hemmelig kvaltes som Offre for Inquisitionens Strengthed og Regjeringens Mistænkelighed. Dogens Magt var kun en Skygge, al udøvende Magt var i Hænderne paa det mindre Raad, Signoriet, som bestandig omgav ham. I ingen Stat havde Geistligheden saa liden Indflydelse; Beslægtede af Geistlige og Paven vare endog ved Lov udelukkede fra Embeder og Stemmeret. Folkeforsamlingerne vedbleve vel for et Syns Skyld en Tid efter Arvearistokratiets Indførelse, men sammenskaldtes altid sjeldnere, og ophørte endelig aldeles som en tom Formalitet. Financerne vare uagtet de anseelige Indtægter ofte i Forvirring. Mistænkelighed og Strengthed, der ofte gif til Grusomhed, og Uafnemmelighed mod for tjente Mænd af Staten ere Hovedtræk i den venetianske Regjering's Charakter.

Udenfor deres egentlige District gjorde Venetianerne store Erhvervelser, men deres Undertrykkelser gjorde deres Herredømme overalt forhadet, især i Levanten; deres italienske Besiddelser behandlede de bedre. I 10de Seculum kom de i Besiddelse af Dalmatien, i det 11te vare de magtige nok til at trodse de græske Keisere, og i 12te ansaae de sig som Herrer over det adriatiske Hav, et

Herredømme, som de symbolisk betegnede ved Dogens saakaldte Formæling med det adriatiske Hav. Betydelig Tilvæxt erholdt Benedig ved Korsfarernes Erobring af Constantinopel 1204, under Dogen Dondolo, nemlig Romannien, endeel af Peloponnes og de fleste Kyster og Der i Archipelagus og det adriatiske Hav, men af Mangel paa Magt kunde de ei strax tage Alt i Besiddelse. Grækerne modsatte sig heftigen, og Benedig overlod til enkelte af sine Adelige at undertvinge de aftraadte Lande, og overlod dem samme som Lehn. De indre Uroligheder i Overitalien kom Benedigs Udvidelsesplaner herlig tilpas; i 14de og 15de Aarhundrede erhvervede det betydelige Besiddelser paa Fastlandet, Verona, Vicenza, Padua o. fl. Med Genua stødte det snart fiendtligt sammen, og Krigen mellem dem vedvarede, dog med Afbrydelser, i 170 Aar, fra 1209 til 1387. Især foranledigede Handelen paa det sorte Hav Fiendtligheder. Ved det latinske Keiserdømmes Oprettelse syntes Benedigs Magt sikket, men da Michael Palæologus, Keiser i Nicæa, 1261 ved Genuensernes Hjælp bemægtigede sig det latinske Rige, erholdt disse af det nye Dynastie store Begunstigelser, og truede med at fortrænge Venetianerne aldeles fra hine Farvande. Hefstigt begyndte Krigen 1351. Ludvig af Ungarn var Genuas Bundsforvandte, med Benedig holdt Mailand og flere italienske Stæder. Den genuesiske Admiral Peter Doria trængte i denne Krig tilsidst, efterat have ødelagt næsten hele Benedigs Flaade, ind i Lagunerne, og 1379 erobrede Forstaden Chiozza 1379. Man ansaae i Benedig Statens Stilling saa fortvovet, at man sendte Doria et reent Blad til derpaa at opsætte Betingelserne, naar kun Benedig maatte beholde sin Frihed, men Seierherren forkastede Tilbudet. Et Folkeopløb tvang nu Regjeringen til at frigive den duelige, men formedelst sidste ulykkelige Slag fængslede Anfører Pisani, og hans kloge Foranstaltninger reddede Staden. Chiozza gjenerebreds, Doria

bøde og Fred sluttedes 1387. Benedig maatte opgives 1387 Handelen paa det sorte Hav, og afstaae Dalmatien til den ungariske Konge Ludvig den store, Genuas Budsforvandre. Begge Republikker vare yderst affræstede, men ved større indvortes Rolighed og fordeelagtigere Beliggenhed hævede Benedig sig hurtigere end dets Medbellerinde.

Benedigs Beliggenhed var især fordeelagtig for Handelen med Ostens Lande; dets Rjøbmænd fik tidlig Forrettigheder i det græske Rige; ved det azovske Hav anlagde de som Oplagssted for indiske Vare, som førtes did tillands, Staden Azow, der siden ødelagdes af Genueserne. I Syrien og Palæstina fik de mange Besiddelser og Rettigheder ved Korstogene, men som størstedelen tabtes ved disses Ophør; i Italien selv dreve Venetianerne en udbredt Handel. Da Genueserne havde fortrængt dem fra det sorte Hav, vendte de deres Dine paa Ægypten, fik Paven til at ophæve Forbudet mod Handelen med de Bantrende, og Alexandria blev nu deres Oplagssted for Indiens, Arabiens og Afrikas Producter, som de nu kunde levere idetmindste eengang billigere end over det sorte Hav. Benedigs Manufacturer og Fabriker holdt Skridt med dets Handel; fortrinlige vare dets Silke- og Floielsmanufacturer, dets Glas- og Speilfabriker. I 13de og 14de Seculum var dets Handel med Tydskland, især med Augsburg og Nürnberg, ret levende. Venetianerne forsynede de nederlandske Stæder med indiske Varer, som derfra af Hanseaterne bleve bragte videre i Omløb. Ogsaa Videnskaber og Kunster fandt Opmuntring i det rige Benedig, og Reiser foretoges saavel i det indre Asien, som til det fjerne Norden, hvorved gjordes vigtige Opdagelser. Marco Polo i det 13de Seculum, og Brødrene Zeni og Guerin i den Henseende berømte. Den stigende Industrie og Søfart hos andre Nationer, Opdagelsen af Søveien til Ostindien, og Tyrkernes Erobringere vare de Marsager, som forringede Benedigs

rige Handel og Statens paa samme grundede Magt og Storhed.

Genua, en meget gammel Stad, indtog paa Vestkysten af Italien samme Plads som Venedig paa Ostkysten. I den ældre Tid hørte Genua under det lombardiske Rige og bestyredes af Markgrever; den var en Station for Carl den stores Krigsflaader, og fra Genuas Havn stede gjerne Overfarten til Middelhavets vestlige Lande. Med de aglabitiske Araber, som havde bemægtiget sig Corsika og Sardinien, kom de snart i Kamp, og de erobrede Corsika allerede 806. Korstogene havde fordeeltige Følger for Genua. Mod sin Medbeilerinde Pisa førte Genua en mere end tohundredeaarig Kamp, fra 1070 til 1290, dog med Afbrydelser, som endte med Pisas Udmøggelse 1283 efter det blodige Slag ved Meloria, hvori Pisanernes Flaade ødelagdes. Under den langvarige Krig udvidedes Genuas Besiddelser og Sømagt; Grev Raimund af Toulouse afstod den Marsaille; næsten hele den provencalske Kyst og halve Sardinien var i Genuesernes Besiddelse. I Spanien nød de store Fordele, fordi de hjalp de christne Konger mod Maurerne, og ved det græske Riges Gjenoprettelse ved Palæologerne 1261 fik de store Handelsfriheder i det græske Rige. Constantinopels Forstæder Perù og Galata indrømmedes dem, samt Smyrna og Derne Tenedos og Scio; de bleve Mestere i det sorte Hav, og anlagde Kaffa paa Krim som Oplagssted for indiske Varer; Syrakusa var en Tid afhængig af dem, og Cypern, før det kom under Venedig, betalte dem Tribut. Overhoved søgte Genueserne mere at faae Handelsrettigheder i fremmede Lande, end at erhverve noget formeligt Herredømme; heri adstillede de sig fra Venetianerne. I Krigen med sin mægtigere Rival Venedig maatte Genua omsider ligge under. Genuas Handel gik især over det vestlige Middelhav, og saalænge de beholdt Kaffa, over det sorte Hav.

Genuas Handel og Magt knækkedes ved de samme Aarsager som Venedigs.

Genuas Forfatning var mindre fast grundet end Venedigs, og undergik derfor flere Rystelser. Den republikanske Frihed begyndte omtrent 1100, trods de tydske¹¹⁰⁰ Reiseres Protest, men indre Partier forvoldte idelige Omveltninger, som ledede snart til Dictatur, snart til Anarchie og rasende Pobelherredømme. Mægtige Familier var Doria og Spinola, der hørte til Gibellinerne, og Grimaldi og Fieschi, der vare Welfer. Endelig valgtes 1339 en Doge paa Livstid; men han indskrænkedes¹³³⁹ ved et Raad af 6 Adelige og 6 Borgerlige; han var ei istand til at styre Partierne, og Kampen vedblev. Man troede tilsidst kun ved et fremmed Overherredømme at kunne faae Rolighed tilveiebragt, og overgav Hertugdømmet 1353 til Mailand, men allerede 1356 var man fjed¹³⁵³₁₃₅₆ deraf og valgte igjen en Doge; Aar 1394 gav man sig¹³⁹⁴ under fransk Herredømme, men ligesaa snart blev man fjed af den franske Statholder, og Folket engang vant til Anarchie, gjorde ved en Opstand 1409 Ende paa det¹⁴⁰⁹ franske Herredømme. Men indre Uroligheder og ulykkelig Krig med Mailand og Arragon, bragte Staten til atter at underkaste sig Frankrig, men kun i 3 Aar varede det franske Herredømme til 1461. Efter flere Omvælgninger af Doger, maatte Genua 1464 underkaste sig Mai¹⁴⁶⁴lands Herster Frans Sforza, og blev under idelige Forsøg paa at erholde igjen en anarchisk Frihed, under Mailand til 1528, da den befriedes ved Andreas Doria¹⁵²⁸ og fik en fastere aristokratisk Forfatning.

Genuas Financevæsen var tidlig godt ordnet. St. Georgs Bank, oprettet 1407, var den ældste af alle Seddelbanker, dannet ved Sammenstod af rige Borgere; den stod under en egen uafhængig Direction, indlod sig i store Handels- og Pengeomsætninger, og blev under alle indre Storme og Omvæltninger som en Helligdom uantastet.

Pisa var ligeledes tidlig en af Italiens vigtigste Spestæder, og steg i Velstand ved Korstogene; men svagere end Venedig og Genua, kunde det ei bestaae sig mod hiint i det østlige, mod dette i det vestlige Middelhav; tillands havde det farlige Naboer i Mailand og Florenz, og efterat Genua havde ydmyget Pisa, maatte den 1404 svækkede Stat erkjende Mailands, og tilsidst 1404 Florenz's Overherredømme.

66.

Mellemitalien og Nedreitalien. Toscana og Kirkestaten. Neapel.

Ogsaa i Markgrevslandet Toscana kunde det tydske Riges Rettigheder kun svagt vedligeholdes; ogsaa her hævede Stæderne sig til Selvstændighed. Florentz, Siena og Lucca vare her de fornemste Stæder af det welske Partie. I Kampen mellem Adel og Folk laae her den første under for de rige Borgere, og de Adelige udelukkedes tilsidst fra alle Statsembeder. I Florenz kan man sige, at der vare ligesaamange Fristater som der vare Laug, og disse's Antal var tilsidst 21; hver Adelsmand maatte lade sig indskrive i et eller andet Laug. Ingensteds stode flere Partier mod hinanden end her, Adels og Plebeier, Borgerstab og Pöbel, Welfer og Ghibelliner, Hvide og Sorte. Under den indvortes Kamp hævede sig omsider det mediceiske Huus. Huset Medici besad uhyre Rigdomme, men anvendte samme med ædel Uegennyttighed til det almindelige Bedste. I de indre Uroligheder opkastede denne Familie sig til Beskytter af Folket og de Undertrykte. Johan Medici, Italiens første og rigeste Banquier, † 1429, var den egentlige Stifter af sit Huses politiske Magt, og anvendte dertil ingen andre Midler end sin Klogskab og sine Rigdomme,

som han gavmildt og uegennyttigt anvendte. Hans Søn Cosmodi Medici levede i 30 Aar sit Fædrelands offentlige Anliggender; uden Baabenmagt, uden Titel, uden Embede af Indflydelse, beherskede han Florenz ved sin Wiisdom. Han understøttede Videnskaberne og de skønne Kunster med en Gavmildhed, som er bleven til Ordsprog, og flere af hans Esterfølgere lignede ham heri. Til at befæste hans Magt bidrog det meget, at han vedligeholdt alle de republikanske Former, og aldrig selv modtog noget vigtigt Embede; men man tog ham altid paa Raad som et Orakel. Han døde 70 Aar gammel, og tillagdes Hædersnavnet Fædrelandets Fader. Hans Sønnesøn Lorenzo di Medici traadte i Bedstefaderens berømmelige Spor. Men Pave Sixtus den 4de indledede en Sammensværgelse mod ham og hans Huus ved den mægtige Familie Pazzi. Lorenzos Broder Julian blev dræbt i Kirken for Hjalteret, men Lorenzo undkom 1470. Kun¹⁴⁷⁰ med Møie kunde han stille Folkets Raseri mod Morderne, som forstørstedelen bleve dræbte. Med hans Død 1490 var det forbi med Italiens Rolighed. De følgen=¹⁴⁹⁰de Medicier lignede ikke deres Forfædre. Der fulgte et attenaarigt Anarchie; den religiøs-politiske Sværmer Dominikaneren Hieronimus Savanerola, der optraadte som Dyds- og Frihedsprædikant, havde megen Skyld i Urolighederne. Medicierne bleve nu væxelviis fordrevne og tilbagekaldte. Carl den 5te indsatte 1529¹⁵²⁹ Alexander di Medici til arvelig Hertug af Florenz, og Paven tillagde en af de følgende Medicier 1559¹⁵⁵⁹ Titel af Storhertug til Toscana, hvilken Titel bekræftedes af Keiser Maximilian den 2den. Togange har denne mægtige Familie beklædt Pavestolen; flere af dens quindelige Medlemmer bleve gift med Konger og Fyrster. Men de senere Medicier maae ei sammenlignes med deres berømte Forfædre; de tilintetgjorde Friheden og grundede et Despotie. Deres Stammefædres Haandtering troe, ved-

bleve Storhertugerne at drive en udbredt indbringende Hans-
 1737del, Det mediceiske Huus uddøde 1737 med Johan
 Gasto.

Det er forhen viist hvorledes Paven's verdslige Magt blev grundlagt og siden udvidet. Med Baronerne, eller de romerske Store, som kun nødig vilde erkjende hans verdslige Herredømme i Rom, laae Paven i en bestandig Strid. Romerne drømte ofte om den gamle Republik, og den pavelige Regjering var ved sin Organisation ei skicket til at grundlægge noget varigt Herredømme. De fleste Paver regjerede kort, vare gjerne for gamle til at kunne tage kraftige Forholdsregler, og desuden savnede den pavelige Regjering den Familieinteressé, som i Arvestaterne ofte virker ganligt paa den indre Organisation. Imellem Rom's Stormænd herskede Partier, som i de andre italienske Stæder, og ved Pavernes Forflyttelse til Avignon kom den indre Gjæring til fuldkomment Udbrud, og al Magten kom i Hænderne paa enkelte mægtige Familier, som indbyrdes bekæmpede hinanden med yderste Forbittrelse, især Familierne Colonna, Salvini og Orsini, som regelviis havde Magten. De lavere Klasser henfaldt til Udsvævelser i en selv i Italien uhørt Grad.

Med Oplivelsen af den klassiske Litteratur oplivedes igjen Erindringen om den gamle romerske Republik, og ved Ingen vakte den til den Grad, som ved Cola di Rienzi (Nicolaus di Rienzi, 2: Lorenz's Søn). Han var af ringe Stand, men besad udmærkede Kundskaber i den gamle Litteratur, og havde derved, saavelsom ved sin Beltalenhed, vundet megen Anseelse. Da Anarchiet var steget til den høieste Grad, søgte han at vække Folket til ved egen Kraft at bekæmpe den Fiende, under hvis Nag det succedede. Adelen loe i Begyndelsen ad ham som en politisk Sværmer, men snart fik den at føle hans Magt. Han stildrede for Folket Romersfolkets forrige Herlighed

og dets nuværende Fornedrelse ved enkelte mægtige, og fordetmeste fremmede Familier, og viiste Nødvendigheden af, at det selv lagde Haand paa Bærket til at forbedre sin Forfatning. Hans Tale vandt stormende Bifald. Folket førte ham op paa Capitolium og udnævnte ham til Tribun og Beskytter af dets Frihed 1347. Han udstedte¹³⁴⁷ strax en Mængde gode Anordninger, oprettede en væbnet Magt til Ordens Vedligeholdelse, han indsatte flere Embedsmænd, sørgede for Tilførsel og Justitiens ordentlige Pleie. Med væbnet Magt nødte han Baronerne til at underkaste sig eller at rømme Staden. Hans Ønsker og Planer for Italiens nye Forfatning, som han lod bekendtgjøre, fandt næsten overalt Bifald, selv hos Paven i Avignon, i hvis Navn Cola ene handlede, og som gjerne ønskede Baronerne indskrænkede. Men det gif Cola som saamange Andre, der pludselig ophøies; han kunde ei stikke sig i sin ophøiede Stilling, men henfaldt til smaalig Pragtsyge og Forfængelighed, og en snart alle Eranfer overstigende Stoltthed. Han viiste sig i det pragtfuldeste Optog, og trods sine forrige udtalte Grundsætninger om Adelskab, lod han sig med største Pragt slaae til Ridder, en Værdighed, som stod i reen Modsetning med hans Embede som Tribun og Frihedens Beskytter. Da hans overmodige Daarstaber stedse tiltog, udbrød en Opstand, foranstaltet af Adelen. Cola vriste ved denne Leilighed megen Forsagthed. Han flygtede til Neapel 1347; derfra¹³⁴⁷ begav han sig til Prag til Keiser Carl den 4de, der betragtede ham som en Sværmer, og sendte ham til Avignon, hvor Paven vel lod ham fængsle men dog snart erkjende for uskyldig. Colas Fraværelse fra Rom gav Factionerne frit Spil. Den følgende Pave Innocentz den 6te sendte Cardinal Albornoz, en duelig Statsmand, til Rom. Cola maatte ledsage ham, og modtoges med Længsel af det romerste Folk og indsattes igjen som Tribun og Senator 1353. Det var Pavens Hensigt at¹³⁵³

benyttede Cola til at betvinge de mange Adelige, som havde opkastet sig til Herrer næsten overalt i Kirkestatens forskjellige Dele. Men ogsaa denne gang kunde Cola kun i kort Tid hævde sin Anseelse. Hans mistænkelige Streng-
 135 heds Udbrød et Folkeopløb 1354, i hvilket han blev dræbt. Paven forblev vel i Besiddelse af Kirkestaten, men den hørte Romerne vakte Frihedsaaend lod sig ikke reent udslukke; den bevirkede, at den demokratiske Forfatning ei reent gik tilgrunde. Under det store Schisma var det uafgjort hvem Rom egentlig tilhørte; de schismatiske Paver kunde ei tage kraftige Forholdsregler, Partierne rasede mod hverandre, og de romerske Paver maatte være glade, naar de endda kunde bortgive den romerske Stols Besiddelse som Vicariater, hvis Besiddere vel udøvede alle Høihedsrettigheder, men dog betalte en vis aarlig Afgift. Under Paul den 4de begyndte Reunionerne, som med Kraft fortsattes af Pave Alexander den 6te, dog meest til Fordeel for hans naturlige Søner, i Slutningen af 15de Seculum. Porcaris Forsøg paa at gjenerobre Republiken 1453 løb ulykkeligt af. Kampen mellem de mægtige Familier Colonna og Orsini foruroligede Pavestaten i hele den sidste Halvdeel af 15de Aarhundrede.

Neapel og Sicilien kom ved Hohenstaufernes Undergang, ved Pavens Intriguer under den franske Prinds Carl af Anjou (see § 60), Ludvig den 9des Broder, der modtog Riget som paveligt Lehn. Han var en Beskytter af det welfiske Partie, og hans Magt steg snart i Italien, da han i alle Stater fik megen Indflydelse, deels som Bundsforvandt, deels som Beskytter. Hans Fremstridt til et Overherredømme i hele Italien vakte dog snart saavel Pavens som Welfernes Mistanke; Paven begyndte at nærme sig til de tyske Keisere, og de lombardiske Stæder forbandt sig mod ham; herved led

hans Magt vel Indskrænkning, men den blev dog altid anseelig nok. Han fulgte sin Broder paa Toget mod Tunis og gjorde sammes Konge statskyldig. Han antog Titel af Konge til Cypern; ogsaa mod det græske Rige havde han Planer, og han fratog Keiser Michael Pålæologus, Corfu. Neapel var hans Residents, som han meget begunstigede og forskjønnede.

Han indførte en despotisk Magt og ophævede Stændernes Forsamlinger. Hans vidtløftige Foretagender og glimrende Hof foranledigede svære Paalæg. Herover opstod almindelig Misfornøielse, som end mere forøgedes ved de mange Franskmænd, som strømmede til Neapel, hvor de overøstes med Rigdomme, Ære og indbringende Poster. Med mageløs Uforskammenhed tillode de sig de største Undertrykkelser og udplyndrede de Rige, og behandlede det andet Kjøn med en Frihed og Frækhed, som opbragte Italienerne, thi de rørte her ved deres ømmeste Side.

Den almindelige Misfornøielse brød først ud i formeligt Oprør i Palermo 1282. Anledningen til det almindelige Mord paa alle Franskmænd, der befandt sig paa Sicilien, hvilket Blodbad gjerne kaldes den sicilianske Besper, ansøres gjerne saaledes. Johan di Procidia, en berømt salernitansk Læge og ivrig Ven af Hohenstaufferne, var af Franskmændene berøvet sin Formue. Han flygtede til Arragonien, fandt god Modtagelse, og besluttede ved Hjælp af Carl af Anjous Fiender at tage Hevn. Han drog hemmelig til Sicilien, forbandt sig med de Misfornøiede, og underhandlede saavel med det græske Hof, som med Peter den 3die af Arragonien, der var gift med Mansfreds Datter Constantia; begge lovede at understøtte ham. Tilfældet bragte Minen til at springe før den bestemte Tid og uden Procidias Medvirken. Palermos Indvaanere feirede altid den 30te Marts en Folkefest udenfor Staden med allehaande Dvælseser indtil Besperandagten, som de derefter holdt i en nærliggende Kirke.

Alt Frederich den 2den havde forbudet at bære Baaben, et Forbud, som af den nærværende Regjering paa det strengeste var stærket. Under Paaskud af at søge efter skjulte Baaben tillod en Fransmand sig uanstændig Opførsel mod en skøn Palermitanerinde; hendes Fader og Mand kom til. "Kan Ingen nedstøde Skurken!" udraabte den første; Fransmanden blev dræbt, og i Diebliffet blinkede i Luften tusinde hidtil skjulte Dolke. Raseriet udbredtes i et Dieblif over hele Palermo, og med det Baaben, det gav i Hænder, myrdedes uden Barmhjerthed alle Franskmænd. Som et Lyn var Oprøret udbredt over hele Sicilien, og man regner, at idetmindste 13000 Franskmænd bleve ombragte paa Den, et stræffeligt Sønesoffer for Conradins Mæns. Kun to for deres Rettskaffenhed almindelig agtede Franskmænd bleve staaede i det almindelige Blodbad, de hedte Wilhelm Porcellet og Philip Scalambre. Man oprettede nu en provisorisk Regjering, og tilbød Kronen til Peter den 3die af Aragonien, som med sin Flaade da laae ved den africanke Kyst, og efter nogen Betænkning modtog den. Carl af Anjou befandt sig i Neapel; han svor Sicilianerne den blodigste Hevn, og beleirede strax Messina; men den aragoniske Flaade kom tilhjælp i rette Tid, og Carl maatte 1385 vende tilbage til Neapel. Carl af Anjou døde 1385; hverken han eller hans Eftermand vare istand til at erobre Sicilien.

Denne De forblev nu i lang Tid under det arragoniske Huus, i Begyndelsen under egne Konger, siden forenet med Aragon. Den kongelige Myndighed indskrænkedes meget ved de mægtige Baroner, der endog havde Hals- og Haandret over deres Undersaatter. Sicilien forblev under det spanske Herredømme ligetil Begyndelsen af det 18de Aarhundrede. Den kom ved Utrechtfreden 1713 under Savoyen, og 1720 under Østerrig ved Bytte mod Sardinien.

Tabet af Sicilien svækkede Neapel, og dets Konger nødtes til at slutte sig nærmere til Paverne, ved hvis Bistand de alene kunde vente at holde sig; Baronerne vandt bestandig mere i Magt. Carl af Anjous Søn Carl den anden blev gift med en Prindsesse af Ungarn, og en nærmere Forbindelse mellem begge disse Riger derved forberedet; dennes Søn Carl Martel blev endog Konge i Ungarn, men døde før Faderen. Carl den 2dens 3die Søn Robert, fra 1309—1343, maatte vel erkjende sig som Pavens Vasal, men da Paverne just paa hans Tid nødtes til at tage deres Sæde i Avignon, der just laae i hans provengalske Besiddelser, saa fik han derved stor Indflydelse over dem. Han havde store Planer fore til at underkaste sig hele Italien; som Overhoved for Welferne gjorde han sig frygtet i Lombardiet, men Paverne i Forening med de tydske Keisere Henrik den 7de og Ludvig af Bayern tilintetgjorde disse Planer. Thronfølgen lod han tilsikre sin Sønnedatter Johanna, der var gift med Andreas af Ungarn, Broder til den ungarste Konge Ludvig den store. Hun maatte erklære at hun modtog Kronen af Pavens Raade og maatte sværge ham Lehnseed 1344. Hoffet var under denne veltly-1344 stige Dronning et Hjem for den største Usædelighed og Kabaler. Hendes Gemal blev dræbt af Dronningens Bolere 1345 i Aversa; stor Mistanke for Mordet faldt paa Dronningen, og Ludvig den store kom 1347 til Neapel med en Hær for at hevne sin Broders Mord. Johanna, som havde ægtet Prinds Ludvig af Tarent, maatte flygte til Provence. Ludvigs store Strengthed gjorde ham og hans Ungarer forhadte. Efter hans Afreise frikjendte Paven Johanna for al Skyld, og hun vendte tilbage til Neapel, hvor man gjerne tog imod hende. En blodig Krig med Ungarn var Følgen, men Ludvig lod hende dog omsider beholde Neapel. Foruden ved Krigen ødelagdes Landet tillige ved den sorte Død;

Død; men meest Ulykke bragte Dronningens Letfind og Hoffets Fordærvelse over Landet. De mange Prindsler af Kongehuset laae i en bestandig Feide; da Johanna ingen Børn havde, saa vare de rige Arvelande, hun kunde efterlade, en Gjenstand for indenlandske Prætendenter og udenlandske Fyrsters Attraae. Johanna søgte at skaffe sig en Beskytter mod deres Forsøg og ægtede Prinds Otto af Brunswig, som havde udmærket sig i fransk Tjeneste, og af Paven var udseet til Anfører for et Korstog. Imidlertid indtraf Kirkens store Schisma, og da Johanna erklærede sig for den avignoniske Pave, saa erklærede den romeriske Pave hende i Band, gav Riget til en Prætendent Carl af Durazzo, som hun engang før havde adopteret, og som understøttedes af Ludvig den store, og kronedes i Rom af Paven. I Haab om Bistand adopterede nu Johanna den franske Konge Johan den godes Søn Ludvig af Anjou, men han kom forsilde, sinket ved den indre Forvirring i Frankrig; Johanna maatte **1387** forinden overgive sig **1387**, og Carl lod hende i det følgende Aar hemmelig henrette i hendes Fængsel. Ludvig af Anjou kunde ved sin Ankomst intet udrette, og døde under Toget. Carl kaldtes siden til Konge i Ungarn, og **1386** myrdedes der **1386**.

Paven og et Partie erkjendte hans unge Søn Ladislaus for Konge, men det franske Partie udraabte Ludvig af Anjous Søn Ludvig, men som tilsidst efter lang Kamp maatte vige for sin dueligere og listigere Modstander **1401** der **1401**. Ladislaus vilde benytte Kirkens Splid til at bemægtige sig Kirkestaten og Toscana, og var nær sit **1414** Maal da han døde **1414**; han besad for en Tid ogsaa Ungarn. Under hans Søster Johanna den 2den fornyedes igjen de gamle Intriguer, Adoptioner, Vndlingers Indflydelse o. s. v., som havde været Riget til saa stor Skade under Johanna den 1ste. Ved Alphons den 5te af Arragon forenedes igjen Neapel og Sicilien, men han

efterlod Neapel ved Testament til sin uægte, men af Pa-
 ven legitimerede Søn Ferdinand 1458. *hvorimod Sicilien 1482*
 Med Huset Anjou og Meines øvrige Besiddelser og
 Rettigheder, som Ludvig den 11te arvede 1481, kom dette
 Huses formeentlig Arveret til Neapels Krone over til de
 franske Konger; som Folge heraf angreb Carl den 8de
 Ferdinands Sønesøn Ferdinand den 2den og for-
 drev ham for en Tid 1495, men han indsattes igjen af
 Spanierne. Ham fulgte hans Onkel Frederich, som
 ved Ludvig den 12te og Ferdinand den katolskes Rænker
 fordreves fra sit Rige 1504. Siden den Tid stod Nea-
 pel under Spanien indtil den utrechtste Fred 1713, da
 det kom under Østerrig.

Skjønt saaledes tumlet af politiske Storme, var der
 dog intet Land, hvorfra Landsforædling og videnskabelig
 Kultur i det 14de Seculum udgik i den Grad som fra
 Italien. Næringsveienes Flor, Middelstandens Opkomst,
 større Frihed og flere lykkelige Omstændigheder, selv de
 stridige Partiers Rivning, bidroge hertil. Her bragtes den
 latinske klassiske Litteratur i Opkomst. De store Digtere
 Dante Alighieri † 1321, Petrarca † 1374, Boë-
 cacio † 1375 med flere, rensede ei alene deres Fædre-
 lands Sprog og bragte det til den Fuldkommenhed det
 nu har, saa at det siden den Tid er bleven næsten ufor-
 andret, og deres Fædrelands Poesie og Smag, men virkede
 tillige fordeelagtigt paa den videnskabelige Kultur i Almin-
 delighed.

Til sammes hurtigere og billigere Udbredelse bidroge
 Opfindelsen af Bogtrykkerkonsten og Kludepapiret. Afskrif-
 ter vare før disse Opfindelser uhyre dyre. Et Exemplar
 af Livius kostede saameget som et heelt Landgods. Ved
 Siden af Litteraturen og de skønne Videnskaber blom-
 strede de skønne Kunster; de fandt ligesom hine mægtige
 Bestyttere i flere af Italiens Regenter. Bygningskonsten,
 som i Italien aldrig havde savnet de store Mønstre fra

Oldtiden og aldrig var reent udartet eller fortrængt af den gothiske, begyndte at opnaae en større Reenhed og Fuldkommenhed, da man lærte at forstaae og bedømme de gamle Mindeesmærker. Malerkunsten naaede i Slutningen af 15de og i Begyndelsen af 16de Aarhundrede sin største, endnu ikke overtrufne, Fuldkommenhed, da levede en Raphael † 1520; Correggio † 1534, Michael Angelo Buonaroti † 1564, han var tillige stor Billedhugger og Bygmester, Planen og første Anlæg af Peterskirken i Rom er hans Bærk, Leonardo da Vinci † 1518, Giulio Romano, Titian † 1576. Alt i 16de Seculum begyndte Malerkunsten igjen at dale. Billedhuggerkunst, Pløstik og Støbekunst gjorde i 15de Seculum nye Fremskridt. Kun Musiken stred ei frem med de andre Kunster; man havde her ikke de Gamles Spor, og det musikalske Skriftsprog eller Nodesystems daværende Ufuldstændighed og Ufuldkommenhed lagde endnu længe store Hindringer iveien.

F. Helvetien.

67.

Schweitzernes Frihedskamp med Østerrig og Oprettelsen af det schweitzeriske Forbund.

Det nuværende Schweiz indbefatter Dele af det forrige Burgund, af Schwaben og Italien. Da det schweitzeriske Hertugdømme opløstes og de tydske Keisere ei længer kunde vedligeholde deres Herredømme over Burgund, dannede sig her en Mængde umiddelbare Herstaber ved Siden af de allerede værende umiddelbare Stifter og Klostre; de betragtedes som umiddelbare Dele af det tydske Rige, forresten vare de ei ved noget Baand indbyrdes forbundne. Mange store Godsbesiddere vare blevne vægtige, som Greverne af Habsburg i Argau, Kyburg og

Sargans i Thurgau, Toggenburg i St. Gallen, der indfattes af Keiseren over store Districter som Statholdere eller keiserlige Landefogder, og valgtes af Stæderne og Stifterne som Skydsherrer. Først var Statholderskabet overdraget til de mægtige Hertuger af Züringen, siden til de habsburgske Grever. Rudolph af Habsburg stræbte som Keiser at udvide sine rige Arvebesiddelser, men gik frem med Sindighed, og bekræftede Schweitserne i deres Friheder. Langt mere overilet gik hans Søn Albrecht den 1ste tilværks; han søgte at bringe de sveitseriske Lande ind under sine Arvebesiddelser, erhvervede sig virkelig flere Fogderier, og forlangte Underkastelse af de saakaldte Skovbygder Schwytz, Uri og Unterwalden. Da de ei vilde, indsatte han over dem tvende Landfogder Gesler og Landenberg; den første byggede sig en fast Borg i Uri, den anden tog Sæde paa en fast Borg i Sarnen i Unterwalden. De tillode sig alle slags Haardhed og Undertrykkelser; Landets bedste Familier behandlede de med Haan og Ringeagt, og deres Undergivne fulgte deres Exempel. Dette foranledigede endelig flere Frihedsvener til at forene sig til en Revolution, som skaffede Schweiz Uafhængighed. Disse Mænd vare Werner Stauffacher fra Schwyz; han havde dræbt en af Fogdernes Folk, der vilde voldtage hans Hustru, og maatte desaaarsag holde sig i Skjul: Arnold af Melchtal fra Untervalden; han havde saaret en af Landenberg's Folk, der vilde tage Oxerne fra hans Faders Ploug med det haanlige Udtryk, at slige Bønder ei vare for gode til selv at trække deres Ploug; den grusomme Landenberg lod Faderens Dine udstikke; den tredie var Walter Fürst fra Uri, til hvem Arnold havde taget sin Tilflugt. De samlede i Rütli ved Bierwaldstädtersøen Ratten til 7de Novbr. 1307. Hver medbragte 10 Staldbrodre, og 1307 svore høitidelig at ville gjøre Ende paa Fogdernes Tyrannie, dog uden at frænke Troskaben mod Keiseren og det

tydste Rige. Hver paatog sig hemmelig at hverve flere Tilhængere.

Inden Sagen kom til Modenhed blev Gesler dræbt af Walthers Svigersøn, en ung Mand Wilhelm Zell fra Uri, som hørte til de Forbundne. Gesler havde i Altorf opsat en Hat (Symbol paa den østerrigste Hertugs hat og Østerrigs Herredømme) paa en Stang, og fordrede at alle Forbigaaende skulde hilse den. Dette havde Zell negtet, og var derfor kastet i Fængsel. Men da han i Altorf havde mange Venner, saa torde ei Gesler holde ham der, men vilde føre ham over Bierwaldstädterseen. Paa Weien opstod en frygtelig Storm og han lod Zell løse af Lænkerne, da han var en dygtig Sømand. Denne reddede sig ogsaa tilland, men skjød Baaden med Gesler i igjen ud paa Søen, og da denne endelig naaede Land ved Landsbhyen Ruznacht, skjød han ham ihjel med sin Pjil. Nytaarsdag 1308 udfortes den besluttede Revolution uden Blodsudgydelse. Landenberg blev fangen paa sin Borg i Sarnen ved Overumpling; man førte ham over Grændsen, og tog Ed af ham, at han aldrig skulde vende tilbage. Fra Fjeld til Fjeld løb nu det aftalte Frihedssignal, alle faste Borge i Landet bleve ødelagte, og alle Undertrykkere og Plageaander forjagede.

Albrechts Rustninger mod Schweitserne standsedes ved hans pludselige Død; hans Eftermand Henrich den 7de bekræftede deres Frihed. I Striden om Keiserkronen mellem Ludvig af Bayern og Frederich af Østerrig holdt Schweitserne med den første; Østerrigs Had opflammedes derved end mere, og den østerrigste Hertug Leopold, Frederichs Broder foretog sig at undertvinge Skovbygderne, og rykkede mod dem med 20000 Mand. Schweitserne havde kun 1300, og Leopold var saa vis paa at undertvinge disse usle Bønder, som han kaldte dem, at hans Folk førte Strikker med sig til at binde dem med. Schweitserne havde taget Post i de snævre Passer ved

Morgarten i Canton Zug, og da det sværtbevæbnede østerrigste Rytterie vovede sig ind i Passerne, bragtes det snart i Uorden ved svære nedrullede Stene. Schweitserne styrtede sig over samme og nedsløge Alt med deres Koller og Spyd 1315; med største Nød og fuld af Forbittrelse¹³¹⁵ og Skam undkom Hertugen selv. Nu sluttede Skovbygderne i en Flække Brunnen i Schweiz deres evige Forbund, Eidgenössenschaft. Østerrig maatte indgaae Waabensstilstand 1318, og siden slutte Fred 1327. I 1327 bet af de næste 38 Aar tiltraadte endnu 5 Cantoner Forbundet, nemlig: Lucern, Zürich, Glarus, Zug og Bern; disse udgjorde de 8 saakaldte gamle Cantoner. Forsatningen var i dem alle demokratisk, undtagen i Bern, hvor den var aristokratisk. Forbindelsen var dog høist ubestemt; Forsvar mod Østerrig var Hovedformaalet, forresten havde hver Canton sin særegne, ofte ganske forskellige Interesse; dog blev i lang Række af Aar den indre Rolighed derved ikke forstyrret, og Forbundets Kraft blev derved bestyrket. End engang maatte det bestaae en haard Kamp med Østerrig. Hertug Leopold den 3die, den forrige's Brodersøn, vilde benytte den Gjæring, som da fandt Sted i Schweiz, og haabede at skulle kunne undertrykke det trodsige Bondesfolk. Flere Cantoner, dog ikke Skovbygderne, havde forbundet sig med de frankiske og schwabiske Stæder mod Adelen, og dette skulle hevnes. Flere tydske Fyrster forenede sig med Leopold, saa at Forbundet fik paa eengang 167 Feidebreve. Med Kjernen af en Hær, 4000 harniskede Ryttere, rykkede Leopold mod Landsbyen Sempach nærved Lucern. I en Skov tæt ovenfor Staden stødte han paa Schweitserne, som var 1500 Mand stærke. Formedelst det ubequemme Terrain stege Rytterne af og drog foran, da de ei vilde unde deres Fodfolk den Fornoielse at nedtræde de foragtede Bønder. Længe kunde Schweitserne med deres korte Waaben ei udrette noget mod denne Jernmuur af Krigere, fra

hvilken udbragde som en tæt Skov af Landser. Da styrkede Arnold von Winkelried fra Untervalden sig frem med de Ord: "Jeg vil bane eder Bei kjære Bundsforvandre, sørger for min Kone og mine Børn"; med udbredte Arme favnede han saamange Landser, som han kunde naae, og i det han samlede Spidserne mod sit Bryst og lod sig gjennembores, nedthngede han dem ved sin Vægt, og over hans Lig banede hans Landsmænd sig Bei ind i Fiendens Rækker, og anrettede et frygteligt Blodbad. Leopold og Kjerne af Østerrigs Adelskab faldt **1386** i dette blodige Slag, som forefaldt 1386; de som undkom skildte Schweitsernes Graadighed efter Byttet deres Redning. To Aar efter sloge 400 Glarnere og Schweitserne en mangegange overlegen østerrigsk Hær ved Râfels **1388** 1388, og Østerrig maatte først slutte Waabenstilstand og siden Fred paa 50 Aar; Schweitserne beholdt deres Erobringer. Men de lykkelige Frihedskampe, som Folket havde bestaaet mod Adelen, viiste ogsaa deres skadelige Følger i en Ubændighed og Tøilesløshed hos Folket, som truede med Tilintetgjørelsen af al Dyrigheds Anseelse. Enhver, som vovede at yttre sig mod slikt Uvæsen, hedte strax østerrigskindet og udsattes for Forfølgelser; indre Partier og Feider begyndte at yttre sig. For at standse den skjeve Retning, som Frihedsaanden her truede at tage, kom ved de Sindigeres og Fornuftigeres Bestræbelser **1393** i stand det saakaldte Sempacherbrev 1393, som et Tillæg til Forbundsacten, der forbyder al vilkaarlig Magtanvendelse, og al Krig uden Regjeringens Opfordring og under Statens Banner. Alle Bundsforvandre besvore dette Tillæg.

Schweitserne, især Zürich og Bern, benyttede sig af Østerrigs paafølgende Svækkelse, til at udvide deres Besiddelser paa dets Bekostning; derved opstode de saakaldte fælleds Provindser, som enten alle eller flere Cantoner besadde i Fælledsskab og betragtede ei som deelagtige i For-

bundet og dets Rettigheder, men som Undersaatter, f. Ex. Thurgau, Sargans, Baden o. fl. Men dette System viiste sig snart skadeligt; med den stigende Magt voxede Cantonernes Begjerlighed, og de satte Forbundets almindelige Bedste tilside for egen Fordeel. Misundelse, Riv ja endog blodig indre Krig foranledigedes, hvorved Zürich, der ei vilde underkaste sig Forbundets Kjendelse, endog forbandt sig mod de øvrige Cantoner med Keiser Frederich den 3die af Østerrig. Dette foranledigede den Lov, at for Eftertiden ingen Canton maatte indgaae nogen særskilt Forbindelse.

Med Burgund havde Schweitserforbundet hidtil levet i Fred; men de Fornærmelser, den burgundiske Foged Hagenbach tillod sig mod Canton Bern, opbragte Schweitserne, og opmuntrede og understøttede af Ludvig den 11te erklærede de Krig mod Hertug Carl den dristige, og vedblev den, skjønt den franske Konge forlod dem og sluttede Fred med Hertugen. Carl rykkede efter Lothringens Erobring ind i Schweiz og erobrede Granson ved Neuenburgersøe, men blev her slagen 1476, og derpaa ved Murten samme Aar, og endelig ved Nancy 1477 (s. § 51.) Det rige Bytte og den nærmere Forbindelse med Fremmede, især Frankrig, med hvilket Rige 1480 sluttedes en Subsidietractat, der oftere fornyedes, ifølge hvilken Schweitserne leverede Tropper i fransk Sold, var til megen Skade for Nationens Moralitet, og dette gav Næring til idelige indre Stridigheder. Fra 1487 til 1513 optoges 5 nye Cantoner, nemlig Freyburg, Solothurn, Basel, Schafhausen og Appenzel, der bleve kaldte de nye Cantoner, saa at Forbundet nu bestod af 13 Cantoner. Til disse kom endnu som Bundsforvandre Graubündten 1471 og Walliserlandet 1475.

F. Stater paa den pyrenæiske Halvøe.

68.

Det arabiske Spanien.

Med megen Hurtighed udbredte Araberne sig, eller som man her kaldte dem Mohrerne, Maurerne, over hele Spanien; de trængte over Pyrenæerne og med Nøie *Martel* bleve de overvundne ved Poitiers af Carl ~~Martie~~ 732; kun lidt efter lidt mistede de deres Besiddelser i det sydlige Frankrig. Landets Frugtbarhed og milde Klima begavede Seierherrerne saa vel, at hele Skarer bestandig strømmede til og nedsatte sig der. De arabiske Undersaatter bestode af meget blandede Folk, Araber, Perser, Syrier og Berber fra Mauritanien. Islam var det eneste Baand, som forenede alle disse af Herkomst forskellige Folk til et Heelt. Islams Bekjendere udgjorde den herskende Nation i Landet, og selv mange Gotther lode sig bevæge til at antage Muhameds Lære, loffede ved de store Fordele saadan Troesforandring tilbød. Den anden Klasse Undersaatter vare de Tolererede, til hvilken hørte Jøderne og de Gotther, som havde underkastet sig, og mod aarlig Tribut beholdt deres Religionsøvelse; de kaldtes Mostaraber, maatte lære det arabiske Sprog og glemte efterhaanden deres eget.

750 Ved det ommajjadiske Dynasties Fortrængelse ved Abbasiderne 750 blev Spanien uafhængigt af det store Chalifat, da Ommajjaden Abd=er=Rahman bemægtigede sig Spanien 755, hvor hans Dynastie havde mange Tilhængere, og stiftede et eget Rige, hvis Hovedstad blev Cordova.

Under Arabernes Herredømme nød Spanien sin høieste Flor. Agerdyrkningen dreves med Iver, Silkeavl, Sulferrøret og Bomuldstræet indførtes, Bjergværksdrift, Manufacturer og Fabriker fremmedes, Handelen

blomstrede; ingensteds blandt Araberne fandt Videnskaber og Kunster Opmuntring i den Grad som Spanien. Som Beviis paa Landets Folkemængde og Velstand kan anføres, at Hovedstaden Cordova havde 200,000 Huse, 80 offentlige Skoler, 900 Badehuse; desuden tællede Spanien 80 Stæder af første og 300 af anden og tredje Rang. En Mængde kostbare Bygninger anlagdes, Domkirken la Mosqvita i Sevilla, den kostbare Broe over Guadalquivir, og Alcazar eller det befæstede Slot sammesteds, Levningerne af Alhambra eller den mauriske Kongebolig i Granada ere endnu Vidner om Maurernes Bygningskunst. I det 10de Seculum naaede Spanien sin største Høide i Velstand og Cultur, men imod Slutningen af samme begyndte Nationens fædelige Forfald. De sidste Dymaijader vare svage Vellystlinge og uduelige Regenter, og da endelig dette Huus uddøde 1038, deelede Riget i mange Smaastater, som ofte laae i Uenighed, og undertiden endog søgte Hjælp hos de christne Smaastater, som havde dannet sig i Landet. De mægtigste af disse arabiske Riger vare det i Sevilla, til hvilket hørte Granada, Estremadura og en Deel af Portugal, og det i Toledo. De christne Riger benyttede sig af Arabernes indre Uroligheder til at udvide deres Grændser; Alphons den 6te af Castilien erobrede endog Riget Toledo, og Sevillas Behersker indkaldte tilhjælp sine Troesforvandre fra Fes og Marocco, Morabethunerne eller Almoraviderne. Alphons understøttedes af franske og andre Krigere, som vilde kæmpe for Religionens Sag. Tilslidst sluttedes saadan Fred, at Kongen af Sevilla blev Alphons's Bundsforvandt, og denne ægtede hans Datter den skønne Zaida, som blev christnet. De Christne triumpherede nu i nogen Tid. Rodrigo Diaz de Bivar, almindelig kaldet Cid, da Araberne kaldte ham Seid, d. e. Herre, den spanske Roland, erobrede Valencia. Maurerne maatte almindelig udvandre

fra de erobrede Stæder, og de fleste gif over til Afrika. Men snart trueedes de Christnes Herredømme med Undergang. Alphons og hans Svigersøn kunde ei betvinge de oprørste Statholdere i Granada og Murcia. Disse kaldte tilhjælp den morabetuniske Fyrste i Marocco Jusuf Ebn Tasfin (Tegesin), eller rimelig kom han ufaldet for at benytte sig af Omstændighederne til sin For-

1097deel. Han landede 1097, og fra alle Kanter strømmede Musfelmændene til ham som en Beskytter, og bade ham forsvare Islam, der trueedes af Alphons og den sin Religion utroie Konge af Sevilla. Han blev de Christne en farlig Fiende, erobrede Valencia og udbredte sig fra Atlanterhavet lige til Catalonien, men han tilintetgjorde ogsaa det gamle arabiske Herredømme i Spanien, og lagde de arabiske Riger sammesteds under sit eget Herredømme

11061106. Morabethanernes Herredømme i Afrika og Spanien blev snart styrtet af en nye religiøs og tillige, som altid blandt Muhamedanerne, politisk Sect. Almohaderne eller Muahedim, i Spanien 1170, i Afrika alt før. Uenighed mellem de Christne begunstigede deres Fremgang, og 1212 trueede deres Fyrste Muhamed al Nasfer de Christne med en fuldkommen Undergang. Men den store Fare forenede Kongerne af Castilien, Aragon og Navarra; Innocens den 3die opbød til et almindeligt

1212 Korstog, og de Christnes store Seier ved Tolosa 1212 gjorde Ende paa Arabernes Overmagt i Spanien. De Christne Riger gjorde siden den Tid betydelige Erobringere; Arabernes Rige opløstes i Smaaastater, som almindelig vare statskyldige til de Christne og bestode kun som saadanne, eller formedelst de Christnes Uenighed. Riget Granada var det sidste, som Araberne havde i Spanien. Dets Konger vare statskyldige til Castilien, og Riget rystedes næsten altid af indre Uroligheder. Dette lille Kongerige var bleven Samlingsstedet for alle fortrængte Muhamedaner. Hovedstaden var overmaade stærkt befæstet,

og Landet desuden forsynet med en Mængde faste Borge, Kongen holdt 50,000 Mand Rytterie. Indre Uroligheder lettede de Christne Erobringen. Kongen Abul Hassan havde forskudt sin Gemalinde og ægtet Zoraide, forhen Christinde. Han lod ombringe alle sin forrige Kones Børn, kun en Søn Mulei Abu Abdallah (Moabdil eller Boabdil) blev reddet af Abencerragersnes ædle Stamme, som forjog Hassan og indsatte den unge Boabdil paa Thronen. Der opkom indre Krig, og Ferdinand og Isabella, ved hvis Giftermaal Castilien og Arragonien vare bleyne forenede, benyttede sig heraf, og befriede Granada; Boabdil blev fangen og Hassan igjen sat paa Thronen. For at vedligeholde Partier frigav Ferdinand Boabdil paa Betingelser; men i Granada vilde man ei erkjende disse, men valgte Hassans Broder Zagal, som dog omsider nødtes til at dele med sin Brodersøn. De Christnes Erobring gjorde imidlertid stedse større Fremskridt; Zagal maatte underkaste sig, men drog snart til Afrika. Riget var indskrænket til næsten blot Hovedstaden; Boabdil kunde ei erholde af Ferdinand at beholde Riget som Vasal, og Granadas Indvaanere vilde heller begrave sig under Ruinerne end overgive sig. Hunger nødte dog Staden til at kapitulere 1492, og saaledes endte efter 800 Aar Arabernes Herredømme i Spanien. Der tilstodes Araberne fri Religionsøvelse, og hvo som ei vilde blive skulde frit kunne udvandre med al sin Eiendom; men Ferdinand brød snart sit Løfte og befalede alle Araber under Dødsstraf at lade sig døbe eller at forlade Landet, og skilte ved sin Intolerance Spanien ved en stor Mængde af dets vindstibeligste Indbyggere; Mange lode sig vel døbe, men bleve dog altid mistænkte for at være hemmelige Tilhængere af Islam, og gave Inquisitionen saavel Arbeide som Dffre.

De christne Riger paa den pyrenæiske Halvøe. Navarra. Arragon. Leon. Castilien. Portugal.

Bed Arabernes Erobring bleve dog ikke ^{hede} alle Lande bragte under deres Herredømme, men i de nordlige Egne ved Pyrenæerne og i de asturiske Bjerge dannede sig deels frankiske deels gothiske Smaastater, der vedligeholdte deres Uafhængighed, skjønt de ofte vare yderst betrængte af de mægtige Erobrere, og derved lagdes Grunden til de Christnes Herredømme i Spanien. Til de frankiske Riger høre Navarra og Grevskabet Barceliona eller Urgel, til de gothiske Leon, Castilien og Portugal.

Navarra, de gamle Cantabrerens Land, indbefattede nuværende Navarra, ^{Navarra} Guipuscoa og Alava, samt en Strækning i Sydfrankrig. Der tales et eget Sprog, det baskiske, og disse Lande udgjorde en Deel af den spanske Mark, som Carl den store fratog Araberne. Garcias 776 de Ximenez skal 776 have været de Christnes Anfører i Pyrenæerne og have stiftet det lille Rige Soprarbe, og hans Søn Garcias skal have stiftet Riget Navarra. Under Carl den stores svage Eftermænd gjorde de frankiske Statholdere sig uafhængige, og i Midten af 9de Seculum antog Garcia Aristo Kongetitel. Hans Efterfølgere fratog Araberne Arragonien og ved Giftermaal og Urv kom Castilien under Navarra ved Sancho den 1028die Major, men han svækkede Riget ved efter Tidens Skik at dele det mellem sine Sønner. Da hans Linie uddøde 1234 kom Navarra under den sidste Konges Svingerson Greven af Champagne, og 1284 kom det ved en Prindsesses Giftermaal med Philip den 4de under Frankrig, og forblev under dette Rige til 1328, da ved Dynastieforandringen i Frankrig Navarras Stænder udraabte Ludvig den 10des Datter Johanna, der var gift

med Greven af Eyreux, til Dronning. Hendes Søn var den i den franske Historie under Johan den Gode saa berøgtede Carl den onde. Det femte Dynastie var Huset Foix, som forenede Bearn med Navarra. Ferdinand den katolske fratog Riget alle dets spanske Besiddelser, og Henrik den 4de forenede den ubetydelige Rest af Riget nordensfor Pyrenæerne med Frankrig.

Riget Navarra var aldrig synderlig mægtigt; Stænderne, som bestode af Adels, Geistlighed og Deputerede fra Stæderne, havde store Friheder, og den hyppige Begel af Dynastier var begunstigende for deres Rettigheders Vedligeholdelse. Kongen indskrænkedes ved dem og ved et Statsraad af 12 adelige Medlemmer.

Grevskabet Urgel eller Barcellogna, siden kaldt Catalonien, udgjorde ogsaa endeel af den spanske Mark; her, saavel som i Arragon, herskede det provengalske Sprog. Ved Arv fik Barcellognas Grever Provence i Begyndelsen af 12te Seculum. Aar 1137 forenedes¹¹³⁷ Barcellogna og Arragon. Arragon var, da Sancho den 3die Majors Søn Ramiro modtog det ved Delingen, et ubetydeligt Rige. Det forenedes 1076 med Navarra. Det udvidedes paa Arabernes Bekostning, især under den frigerske Konge Alphons den 1ste el Batallador, fra 1104—1134, der forøgede sit Riges Omfang til det Tredobbelte. En Stat af nogen Betydenhed blev dog Arragon først ved Foreningen med Grevskabet Barcellogna, eller Catalonien 1137. Raimund af Barcellogna, som nu blev Konge, fortsatte sine Formænds Erobringer. Under dette Dynastie forenedes Provence med Arragonien, Med Castilien og Navarra havde Riget ofte Uenighed, men den Fare, hvormed Muhamed al Nasfer truede alle christne Riger i Spanien, bragte dem til en Forening, hvis Frugt var Seieren ved Tolosa 1212. Jacob eller Jayme den 1ste eller Conquistador fratog Araberne Majorca og Valencia, 1229—1238, saa at det arragoni-

ste Rige nu indbefattede hele den østlige Deel af Halvøen,
 1279 men deelte ved sin Død 1279 Riget mellem sine to Sønner,
 af hvilke Peter den 3die af Arragon, efter den sicilianste
 1282 Vesper 1282, blev kaldet til Siciliens Throne,
 og han bestod heldig Kampen mod Carl af Anjou. Den
 1410 mandlige Linie i Arragonien uddøde 1410 med Martin
 den ældre. Flere Prætendenter havde Partie, men Stænderne
 erklærede sig for Martins Søstersøn Ferdinand,
 Prinds af Castilien, og han erkjendtes tillige af Sicilianerne.
 Hans Søn Alphons den 5te adopteredes af Johanna af Neapel
 og forenede Neapel og Sicilien. Han testamenterede Neapel
 til sin uægte Søn Ferdinand, men overlod Sicilien og sine
 spanske Besiddelser til sin Broder Johan den 2den af Navarra.
 Dennes Søn Ferdinand, den katholske forenede, ved sit Giftermaal
 med Isabela, Arving til Castilien, dette Rige med Arragon,
 men hvert Rige beholdt sin særegne Forfatning. For at forebygge
 de skadelige Følger af Delingen, vare hvert af de tre Riger
 allerede 1319 erklærede for et uadskilleligt Heelt, - og Jacob
 den 1ste havde i Arragon givet den Lov 1275, at Kronen ei
 skulde gaae i Sidelinien, saalænge der vare mandlige
 nedstigende Arvinger. Kongerne indskrænkedes ved Stænderne,
 som bestod af en rig mægtig Adel, Geistligheden og Stændernes
 Deputerede; han maatte ved sin Thronbestigelse sværge at
 holde over Stændernes Rettigheder, og Stordommeren, el
 Justizia, tilsagde ham kun under den Betingelse Lydighed af Stænderne. Han
 var egentlig Constitutionens Vogter, og siden 1412 kunde han
 ei affattes af Kongen; men hans Embedsforelse var underkastet
 streng Undersøgelse af Stænderne. Love og Paalæg kunde ei
 gjøres uden Indvilligelse af Stænderne, Cortes, der sammenkaldtes
 af Kongen. I intet Land kom Borgerstanden i saa hastig
 Anseelse og blev en politisk Stand som i Arragon; man trængte
 til dens Bistand i Krigene med Maurerne, og den fik som Følge
 deraf store

Privilegier. Et strengt Lehnsvæsen var forresten herstende, som i alle gothiske Stater.

Endeel Bestgother havde ved Arabernes Fremtrængen trukket sig til Bjergene i Asturien og Castilien, hvor de kjæft forsvarede deres Uafhængighed. Pelayo eller Pelagius stiftede et lille Rige i Asturien 711, hvis Hovedstad Gijon. Om Pelayo har været en Prinds af det kongelige Huus, eller en Eventyrer, er uvist; den spanske Nationalstolthed gjør ham til det første. Snart udvidedes det lille Rige, og Residentsen forflyttedes til Oviedo, og siden til Leon, efter hvilken Stad Kongeriget fik Navn. Den Maade, hvorpaa man søgte at beskytte Riget, var at forvandle Landet rundt om Grændserne til Orkener, som man igjen bebyggede eftersom Erobringerne udvidedes. Kongerne af Leon udvidede deres Grændser mod Syd lige til Tajo; foruden med Araberne maatte de ogsaa stride med Normannerne, som foruroligede Kysterne; ei heller manglede det paa indre Uroligheder. Under Leon stod Grevskabet Burgos, siden kaldet Castilien. Dette kom en Tid under Navarra, men tilfaldt ved Sancho majors Deling hans Søn Ferdinand, og da denne efter sin Svoger Alphons den 6te tillige blev Konge i Leon, saa forenedes begge Riger igjen 1037. Et Stykke af Portugal, mellem Duero og Minho, erobrede fra Araberne, og bestyredes af Statholdere, som boede i Portus Cale (Oporto), der af det sildigere Navn Portucalia, Portugal. I alle disse Lande taledes et af Arabisk, Latinsk og Gothisk sammenblandet Sprog, hvoraf opstod det castilianske eller nuværende spanske Sprog. Ferdinand førte Krigen heldig mod Araberne, gjorde Kongerne af Toledo og Saragossa statskyldige, og tvang Sevilla til at underkaste sig. Men han svækkede Riget ved Delinger mellem sine Sønner; selv Døtrene fik Landdistricter under Navn af Infanticum. Alphons den 8de forenede 1126 de adskilte Dele af Riget; han udvidede

sine Grændser lige til Sierra Morena, og antog Titel af Konge over Spanien. De mauriske Konger af Cordova og Murcia bleve hans Vasaller. Almoravidernes Kamp med Almohaderne var til de Christnes Fordeel; men han gjorde sig skyldig i den gamle Feil, at dele mellem sine Sønner. Under Krigen med Araberne stiftedes de geistlige Ridderordener Alcantara og Calatrava 1156 og 1158, og fort efter St. Jago di Compostella, for at kæmpe til Christendommens Forsvar. De vare indrettede efter Tempelherrernes og Cistertiensernes Regler; de stiftede megen Nytte, erstattede paa en vis Maade Mangelen paa staaende Hære, og sørgede for den offentlige Rolighed og Sikkerhed. De fik snart store Rigdomme og megen Indflydelse i Staten, da de udgjorde hver for sig et bestaaende Heelt, ligesom Tempelherrerne og de andre geistlige Ordener. Overhoved var de Christnes Krig i Spanien mod Araberne den første Skole for Riddervæsenet, som forhen viist (see § 42).

De stadelige Følger af Alphons den 8des Deling viiste sig snart i indre Splid; tillykke gav Krigen mellem Almoraviderne og Almohaderne de Christne nogen Ro fra den udbortes Side. Men snart truede Muhamed al Nasfer de Christne Riger med fuldkommen Undergang. Med 600,000 Mand rykkede han mod de Christne. Kongerne Alphons den 9de af Castilien, Sancho den 7de af Navarra og Peter den 2den af Arragon forenede sig; Leon tog ingen Deel i Forbundet. Den fiendtlige Hær stod i Sletterne ved Tolosa i Jaen, og havde besat alle Passer i Sierra Morena, saa at de Christne Konger fandt det umuligt at trænge igjennem. Men en Hyrde lærte dem en ukendt Sidevei over Bjergene, paa hvilken de omgik Fienden og kom ned i Sletterne, hvor de toge en ¹²¹²fordeelagtig Stilling. Den 16de Juli 1212, en Dag, som er endnu Spaniernes Stolthed, afgjorde de Christnes Skjebne. Begge Hære vare lige bestemte til at seire

eller døde. De Christne førte indviede Faner og Vaaben; Alle kappedes paa denne Dag i Tapperhed. Paa den anden Side stræbte al Nasser, med Sværdet i den ene og Koranen i den anden Haand, at opflamme sine Folks fanatiste Tapperhed. Alle Tilgange til Arabernes Stilling vare spærrede med Jernlænker for at modstaae de Christnes svære Rytteri. Slaget var længe tvivlsomt; endelig gjorde de Christnes svære Vaaben Udslaget til deres Fordeel. Sancho af Navarra sprængte først Jernskjederne og brød ind i den fiendtlige Leier, og nu blev Arabernes Flugt almindelig; over 200,000 faldt, og kun faae af den fiendtlige Hær saae Afrika igjen. End værre blev Slaget i sine Følger for Araberne; det gav Signal til Opstand mod Almohaderne i Cordova, Sevilla og Valencia; de Christne, Castilianerne især, gjorde store Erobringer, og 1230 var det forbi med Arabernes Overmagt paa Halvøen. 1230

Med Alphons den 9des Søn Henrik den 3die uddøde 1230 den mandlige Linie, og Riget kom nu under hans Søstersøn Ferdinand den 3die af Leon, som forenede begge Riger, og ved Lov lod fastsætte, at de skulde være uadskillelige. Denne Konge erobrede Cordova, Sevilla og Cadix; Kongerne af Granada og Murcia bleve hans Vasaller, og han besluttede at angribe selve Afrika; men heri hindrede Døden ham 1252. Hans Søn Al-1252

phons den 10de kaldet den Bise eller Astronomien var en Regent uden Kraft; hans Forsængelighed lod ham under Interregnum i Tydskland eftertrægte den tydske Keiserkrone, og han anvendte til det Diemed store Summer. Hans Odselhed, Paalæg og Grusomheder, som han, tildeels bevæget af astrologiske Grunde, tillod sig, vakte Misnoie og Uroligheder, selv med sine Børn havde han Tvist, og hans anden Søn Sancho, der havde stort Partie, lod endog Faderen som vanvittig erklære for uduelig til Regjeringen, og sig selv indsætte som Rigsforstander. Alphons kaldte endog den marokkanske Fyrste tilhjælp,

men forsonede sig dog omsider med Sønnen, der beholdt 1284 Regjeringen. Alphons † 1284. Af Videnskaberne har denne Konge store Fortjenester; han udvidede Universitetet i Salamanca, befalede at bruge Modersmaalet, som han meget søgte at ophjælpe, i alle offentlige Forhandlinger lod forfatte en spansk Krønike og astronomiske Tabeller; men han glemte, siger en spansk Forfatter, Jorden over Himmelen. Ei bedre blev Forfatningen under hans Eftermænd; de misfornøiede Store fandt altid Tilhold hos Araberne eller i andre Stater; Aristokratiet hævede sig paa Kongemagtens Bekostning, og Castiliens Historie indeholder en bestandig Kamp mellem Konge og Adel, og heftige Stridigheder om Thronfølgen, hvori de udenlandske Magter blandede sig; saaledes fik Peter den grusomme Hjælp af England mod Henrik af Trastamare, som understøttedes af Carl den 5te af Frankrig.

70.

Arragon og Castilien forenede. Portugal.

1474 Ferdinand den 3dies mandlige Linie uddøde 1474 med Henrik den 4de. Rodtvungen havde han udnævnt sin Søster Isabella til Thronarving istedetfor sin Datter Johanna, som de misfornøiede Store ikke vilde erkjende; men da Isabella ei vilde ægte den portugisiske Konge, men mod Henriks Villie gav sin Haand til den arragoniske Kronprinds Ferdinand, testamenterede han Riget til sin Datter Johanna, der nu var bleven forlovet med den portugisiske Konge. Henrik døde 1474 og Kongen af Portugal vilde vel gjøre sin Fordring paa Castilien gjældende, men efter et tabt Slag ved Toro 1476 opgav han dem. Ferdinand blev imidlertid Konge i Arragon 1479, og man kan vel sige at begge Riger forenedes; dog var det langt fra at være nogen virkelig politisk Forening, end mindre nogen Sammensmeltning. Hvert Rige

beholdt sin egen Forfatning, der dog i det Bæsentlige i begge var eens, og den Ene havde Intet at sige i den Andens Rige. Foreningen var kun tilfældig formedelst Ægteskabet mellem begge Regenter, og ophørte igjen saasnart den ene af dem døde; at Rigerne siden den Tid bestandig bleve forenede var en Følge af tilfældige Omstændigheder. Vel vare Stænderne komne overeens om at Ferdinand og Isabella skulde regiere fælleds i Castilien, man benævned dem ogsaa Kongerne; men uden hendes Samtykke kunde han dog ikke bortgive Noget, og Isabella skulde udnævne alle Embedsmænd. Dog neppe vare de befæstede paa Thronen, før de søgte at faae friere Hænder, og at indskrænke Adelens Magt. Tilstanden var især forvirret i Castilien; Domainerne vare i Adelens Hænder, den havde Fæstningerne inde, holdt Tropper og førte Krig indbyrdes; Ridderordenene og de høie Geistlige vare uafhængige af Kongen, de vigtigste Etatsembeder vare arvelige, eller deres Besættelse ikke i Kronens Magt; Adelen havde endog den farlige Forrettighed at opsigte Kongen Troskab og vende sig til en anden Herre. Men inden 40 Aar blev Alt forandret i begge Riger, og de mægtige Stænder eller Cortes gjorde afhængige af Hoffet. Orden indførtes i Regjeringsager, samt en bedre Retsspleie. Til den offentlige Sikkerheds Fremme oprettedes, eller rettere fornyedes det hellige Broderskab eller Santa Hermandad, en væbnet Magt, et Slags Politiemilitz, som Stæderne stillede og underholdt, men som ogsaa brugtes af Hoffet, efter Tilladelse, til andre Diemed, og saaledes tjente til at befæste dets Magt mod Adelen. I Arragonien indførtes denne Indretning noget senere. Det lykkedes Ferdinand at faae inddraget Domainerne, og at blive Stormester for de tre rige hidtil uafhængige Ridderordener, og Kongemagten vandt herved en stor Udvidelse. Men til at udvide med Tiden den kongelige Magt indtil Despotie, bidrog Intet mere end Inquisitionen.

Som Rætterret havde den fundet Vel til Arragonien, men endnu ei til Castilien. Under Ferdinand fik den en aldeles forskjellig Indretning, og en langt mere udvidet Myndighed og Virkefreds. Den blev ene afhængig af Kongen, som udnævnte Inquisitorerne og gav dem deres Instructioner; den indrettedes aldeles til Kronens Nytte og Fordeel, og blev ligesaameget et politisk som et religiøst Tribunal. Alle de Dømtes Formue tilfaldt den kongelige Kasse, ikke Kirken. Det varede længe inden Paven vilde sanctionere denne nye Inquisition, og det kom til levende Trætte mellem Ferdinand og Paven, hvilken sidste dog endelig maatte give efter. Paaskud til dens

1478 Oprættelse 1478 var, at man vilde efterspore de mange hemmelige Muhammedaner og Jøder, som fandtes blandt de Nyomvendte; af denne Klasse vare mange Rige. De gamle Christne, som havde al den gothiske Stolthed, havde af Hjertet disse Nyomvendte, og kaldte dem aldrig andet end Marannen, omskaarne Sviin; og disse sidste truede ofte med Udvandring, og i Sevilla holdt de endog en væbnet Magt af 5000 Mand til at beskytte sig mod Folkeraferiet. Som et Tribunal til at forfølge disse fandt Inquisitionen Bifald hos Folket; Ferdinand ansaa vel ogsaa denne Klasse mistænkelig i politisk Henseende, men da Inquisitionen skulde forestille et religiøst Tribunal, maatte det have pavelig Sanction. Paven maatte stadfæste en Storingvisor for hele Spanien; under ham stode flere Inquisitionstribunaler. Vel skulde Inquisitionen kun efterspore hemmelige Muhammedaner og Jøder, andre Rættere stode under de andre geistlige Rætters Forum, men dens Virkefreds udstræktes snart i det Ubestemte, og blev det frygteligste Redskab i Despotismens Haand til at undertrykke saavel Tankens som Statens Frihed; den undergravede al Moralitet, og undertrykte hver Funke af Oplysning i Fødselen. Især yttredes dens stadelige Indflydelse under Philip den 2den, og siden ved Jesuiternes

Bestræbelse; under Philip den 3die blev den frygtelig endog for Kongerne; under Religionens Mæste kunde Inquisitionen, uden Ansvar, drage Enhver for sin Domstol, der var ligesaa uretfærdig som streng. Den Anklagede blev ikke gjort bekendt med de mod ham optrædende Vidner; Anklageren og Inquisitionens Hjælpere, Støvere og Angivere, *familiars*, bleve ubekjendte. Den straffede efter Omstændighederne paa Livet, Formuen, med evigt eller langvarigt Fængsel, Bodspaalæggelse eller offentlig Bestjæmmelse. Inquisitionens Jurisdiction strakte sig over alle Stænder, selv den høie Geistlighed; fra dens Domme var ingen Appel hverken til Pave eller Kirkeforsamling. Selv forlængst Afdøde kunde anklages; Børn og Børnebørn af de Dømte udelukkedes fra alle Embeder. Dommens Udførelse kaldtes *Auto da Fe* (*actus fidei*), og fandt Sted med megen Pomp i Hoffets og alle Stores Nærværelse. De Dømte førtes til Spot i offentlig Procession, og de forstøffede uforbederlige Rjættere bleve levende brændte. Den første Stormester Torquemada lod levende brænde ikke mindre end 8800 Mennesker, og med andre Straffe belagdes nær 100,000 i Tidrummet fra 1481 til 1498. Inquisitionens Indgreb i Stænders og Corporationers Rettigheder og Privilegier, som var nødvendig Følge af dens udstrakte Virkefreds, skaffede den snart Modstandere; i Arragonien vakte endog Oprør, og i Valencia dræbtes Inquisitoren for selve Alteret; men man gav omsider efter. Inquisitionen indførtes paa Sicilien, i Neapel mislykkedes Forsøget; selv i den nye Verdensdeel indførtes den. ~~Det er feilagtig, at kun Dominicanere kunde beklæde Inquisitionens bederne.~~ Dette Tribunal tabte dog mere og mere sin Frygtelighed i det 18de Aarhundrede, og den ophævedes af den constitutionelle Regjering i Spanien 1820, og er af den nye Regjering ei indført, da den ei mere fandt Støtte i Tidsaanden.

Granada's Erobring 1492 af Ferdinand og Isabella
 1492er omtalt. Religionsiver, men vel ligesaameget politiske
 Bevæggrunde bragte Ferdinand til at bryde det givne
 Løfte om Religionsfrihed og tvinge alle Muhammedaner
 til Udvandring; han antog det nødvendigt at bevirke en
 større Eenhed mellem sine Undersaatter, og Christendom
 og Islam kunde ei ret vel fordrages ved Siden af hinan-
 den. End før traf samme Lod alle Jøder, som 1492 fik
 Befaling at rømme Landet inden een Maaned. Hidtil
 havde de nydt Beskyttelse mod store Afgifter, nu afflog
 man alle deres Tilbud. Ved denne Forviisning viiste
 man mod dem den største Uretfærdighed; det tillodes dem
 ikke at føre Guld, Sølv eller Edelstene ud af Landet;
 saaledes maatte de forstørstedelen efterlade deres Eiendomme,
 og Lyst til at komme i Besiddelse af deres store
 Rigdomme var vel ogsaa den fornemste Grund til hiin
 strenge Befaling. Kongen skilte paa denne Maade Landet
 ved over 200,000 vindstibelige Indbyggere, men denne
 Religionsfjærhed skaffede ham af Paven Titel af katolsk
 Konge.

Under Ferdinands og Isabellas Regjering opdagede
 Columbus Amerika, og uhyre Rigdomme strømmede fra
 den nye Verden til Spanien; men de glimrende Forhaab-
 ninger, som den nye Opdagelse vakte, bleve ikke opfyldte,
 hvortil Aarsagen maa nærmest søges i den Despotisme,
 hvortil Grunden var lagt under denne Regjering, og som
 lammede al fysisk og aandelig Kraft. I Italien udvide-
 des Spaniens Herredømme ved Neapels Erobring, som
 udførtes af Ferdinands General Gonsalvo af Cordova
 1503 og 1504.

Isabella døde 1504 og Castilien tilfaldt nu hendes
 1504og Ferdinands Datter Johanna, som var gift med
 Philip den smukke af Østerrig, Søn af Maximilian og
 den burgundiske Maria. Johannas ældre Søster Isabella,
 gift med Emanuel, Arving til Portugal, var død uden

Arving og ligeledes Johannas Broder Johan, der havde været gift med Philips Søster Margarethe. Forgjæves beraabte Ferdinand sig paa Isabellas Testament, ifølge hvilket han skulde føre Regjeringen til hans Datter søn Carl var bleven myndig. Stænderne hadede Ferdinand og erklærede sig for Philip, thi Johanna var sindsvag, og han antog Regjeringen som Formynder, samt den kongelige Titel. Men Philip døde pludselig 1506; Johanna¹⁵⁰⁶ blev nu reent vanvittig, og Jimenes bevægede Castiliens Stænder til at lade Ferdinand bestyre Riget som Formynder, indtil den nu Gaarige Carl blev 20 Aar. Ferdinand døde 1516, og Carl blev nu Herre over de forenede¹⁵¹⁶ spanske Riger, samt Neapel og Sicilien; efter sin Fader Philip havde han faaet de rige burgundiske Lande, og efter sin Farfader Maximilian fik han de østerrigiske Lande.

Ferdinands berømte Minister og Spaniens største Statsmand var Cardinal Jimenes. Han var af ringe Stand, og først Franciskanermunk; siden blev han Isabellas Skriftefader og endelig Erkebiskop af Toledo, det rigeste geistlige Embede i Spanien. Han blev Storingvisitor og Ferdinands fornemste Minister, men selv i sine høie Poster vedblev han sin Ordens strenge Levemaade, gik med en grov Haarskjorte, sov uden Seng og havde sin Celle i sit Pallads. Han var retfærdig efter sine Forestillinger om Retfærd, og streng, standhaftig i sine Beslutninger. Det var ham, som sikrede Carl den spanske Throne, da Stænderne, utilfredse med hans nederlandske Raadgivere og flere af hans Skridt, endog tænkte at give Kronen til hans yngre Broder Ferdinand. Men Carl fulgte ikke hans vise Raad at fjerne hans nederlandske Raadgivere fra Spanien, tværtimod lykkedes det disse at fortrænge Jimenes, og dybt frænket herved døde han 1517. Han sørgede for Videnskaberne, drev ivrig paa Christendommens Udbredelse, men en altfor overdreven Nidkærhed drev ham til at forfølge Jøder og Maurer.

Det gamle Lusitaniens Grændser vare forskellige fra det nuværende Portugals. Det strakte sig mod Nord kun til Duero, men gik videre mod Øst. Portugal deelte Skjebne med Spanien, kom under Romerne, derfra under *u* Måner, Suever og Vandaler, fra dem under Westgotherne og endelig under Araberne. Ferdinand den 1ste i Leon og Castilien erobrede Landet mellem Duero og Minho; hans Søn Alphons den 6te belehnede sin Svigersøn Henrik af Burgund dermed, og overlod ham det ved Testament som arveligt Grevskab. **1112** Alphons den 1ste, Erobreren, fra 1112—1185 udvidede Riget lige til Algarbien. Han slog Araberne ved Ourique i Alentejo og antog Kongetitelen. Sin Kongeværdighed lod han bekræfte af Pave Innocens den 3die, og for desto lettere at vinde den hellige Fader, erklærede han Riget statskyldigt til den pavelige Stol. Paa en Rigsdag i Lamego fastsatte han Thronens Arvelighed og Thronfølge. **1185** Han døde 1185. Saavel han som hans Eftermænd havde Stridigheder med Kongerne af Castilien og Leon, som ei vilde erkjende deres Kongeværdighed, og **1269** først 1269 erkjendtes Portugals fuldkomne Uafhængighed. Den ægte burgundiske Mandstamme uddøde i Portugal **1383** 1383 med Ferdinand den 3iirlige, el Gentil. Hans Datter, gift med Johan af Castilien, erklæredes for Arving; men Portugiserne frygtede for at komme under det forhadte Castilien, og udnævnte Ferdinands uægte Broder Johan kaldet Rothus til Regent, og paa en **1385** Rigsdag i Coimbra til Konge 1385; en langvarig Krig med Castilien var Følge af dette Kongevalg. Johan af Castilien angreb baade tillands og tilvands, men det første store Slag ved Aljubarotta i portugisisk Estremadura var afgjørende for Portugiserne, og Krigen blev siden for det meste heldig for dem; den afbrødes ofte ved Stilstande, og endtes ved en formelig Fred 1431. Genta i Afrika erobrede af ham. Han lod foranstalte

en Samling af Portugals Love og Justinians Lovbog oversætte. Residenten flyttedes fra Coimbra til Lisabon. Adelen maatte han indrømme store Privilegier. Hans tredje Søn Henrik erhvervede sig, ved den Iver, hvormed han opmuntrede og understøttede Opdagelsen tilspøes langs det vestlige Afrika, Tilnavnet Navigator. (Han døde 1460.) Johan nothus's Eftermænd fremmede 1460 Opdagelserne, hvortil Henrik havde givet Stødet; (see herom nærmere den nyere Historie,) og søgte at oplive Portugals Handel; tillige søgte de at indstrænke Adelen's Overmagt. Dog herved vakte de sig Fiender, og da Johan den 2den havde ladet som Majestætsforbryder henrette den mægtige Hertug af Braganza, hvilket Huus nedstammede fra en uægte Søn af Johan nothus, hvilken Hertug ansaaes som Adelen's Hoved og til hvem alle Misfornøiede tyede hen, saa opbragtes Adelen i høieste Grad, og en Sammensværgelse stiftedes, som Kongen havde al sin Kraft og sit Mod nødig til at dæmpe. Af de fra Castilien fordrevne Jøder modtog han over 80,000 mod en Afgift og mod Forpligtelse inden en vis Tid at forlade Riget eller blive Slaver, en Skjebne, som traf mange af dem. Med største Iver drev han paa Opdagelseskreiser, og Bartholomæus Diaz opdagede det gode Haabs Forbjerg 1486; men Kongen afviste Columbus. Johan døde 1495, og da han ingen ægte Børn efterlod, saa blev hans Eftermand en Prinds af en Sidelinie Hertug Emanuel af Beja.

Emanuel den store fra 1495—1521. Hans Regjering var Portugals guldne Alder; Vasco de Gama opdagede Søveien til Ostindien 1498 og Cabral Brasiliën 1500. De tvende Helte Almeida og Albuquerque grundede Portugisernes Herredømme fra Bab el Mandeb lige til Strædet ved Malacca. Skatte og Produkter fra Jordens rigeste Lande strømmede til Lisabon, som blev den Stabelplads, hvorfra hele Europa forsynes

des med indiske Varer. Kongen fik Gesandtstabet fra Abyssinien og Persien. Alt syntes at spaae det lille Portugal en høi Rang og en stor Vælde blandt Nationerne. Men den gyldne Tid var forbi med Emanuel. Hans Søn Johan den 3die gjorde sig vel i flere Henseender fortjent, men han indførte Inquisitionen efter spansk Mønster, og optog Jesuiterne i Riget til sammes største Skade. De store tilstrømmende Rigdomme viiste allerede i hans Tid deres skadelige Virkning; de tilfløde kun Enkelte i Overmaal, men tjente ikke til at opmuntre Nationalstiden, som tværtimod sank ved den lokkende Udsigt til hastigere at berige sig i fjerne Lande.

Johan efterlod en umyndig Søn ^{veden} Sebastian, som opdroges ganske af Jesuiter, til hvem Kongen havde ansættroet Rigets Forvaltning indtil Prindsens Myndighed. De optændte hos den unge Fyrste en fanatisk Religionsiver, og drev en af denne foretog han sig et Tog til Afrika til Christendommens Udbredelse blandt de Bantroende; Thronstridigheder i det marokkaniske Rige syntes at give ham en god Anledning, og mod alle Fornuftiges Raad drog han til Afrika, men blev borte i det blodige Slag **1578** ved Alcazar 1578, hvor Portugiserne bleve aldeles slagne. Man veed ei ret om han faldt eller om han blev fangen, og denne Uvisshed gjorde, at der siden fremstod ei mindre end tre Personer under hans Navn som Prætendenter, og det er ei fuldkommen oplyst, om den sidste af dem, der døde som spansk Statsfange, har været en Bedrager eller den virkelige Sebastian.

Efter Sebastian besteg hans Farbroder Cardinal **1580** Henrik, en 80aarig Olding, Thronen, men døde 1580, inden han havde bestemt sin Eftermand. Nu opstode flere Prætendenter; den stærkeste af dem var Philip den 2den af Spanien, Dattersøn af Emanuel den store. Han understøttede sine Fordringer med en talrig Hær, og overvandt sine Modstandere. Philip forenede saaledes Spanien og Portugal 1580.

Tredie.
~~Andet~~ A f s n i t.
 De nordiske Stater.

A. Norge.

71.

Norge omtumles i mere end hundrede Aar af borgerlige Uroligheder. Riget naaer derefter under Hakon den fjerde sin høieste Magt og Anseelse.

Vel havde Sigurd Jorsalafar taget Ed af Harald Gille, at han, skjont erkjendt af Kongen som hans Broder, dog ei skulde gjøre nogen Fordring paa Riget, saalænge Sigurd og hans Søn Magnus levede, og han havde tillige taget den Ed af Undersaatterne, at de skulde erkjende hans Søn for hans Eftermand; paa Grund heraf blev ogsaa Magnus Konge ved Faderens Død 1130. Men snart¹¹³⁰ blev han forhadt, og nødt til at tage Harald Gille til Medregent. Imidlertid fik han dog saamange Tilhængere, at han fordrev Harald; men denne fik Bistand i Danmark, fangede Magnus, lod Dinene udstikke paa ham, og satte ham i Kloster 1135. Harald Gille regjerede nu¹¹³⁵ ene, men var en svag Regent. De vendiske Sørovere udplyndrede Konghella, der den Tid var at betragte som Norges Hovedstad. Harald blev dræbt af en Eventyrer, Sigurd Slemmedegn, som kom fra Færøerne, havde beviist ved Jernbyrd i Danmark, at han var Søn af Magnus Barfod, og fordrede at erkjendes som saadan, og da Harald ei vilde dette, men søgte at faae ham fanget, overfaldt og dræbte han ham i Bergen paa Snigmorders Bliis om Natten 1136. Sigurds Haab om at faae Partie slog ham feil; thi Folket erklærede sig for

den Myrdedes to Sønner, Sigurd den anden, med Tilnavnet Mund, og Ingi den første. I Haab om at vinde Tilhængere ved et andet Middel, ilede derfor Sigurd Slemmedegn til Nidaros, og bortførte Magnus den Blinde af Klosteret. Han fik virkelig paa denne Maade et Partie, men kunde dog ei holde sig i Norge. I Danmark fik han Forstærkning af Erik Emund, kom tilbage, men blev nu slagen ved (Hvalom Kloster, nær Holmestrand) i et Søslag, hvori den blinde Magnus blev dræbt, og Sigurd 1139 fanget og pünligt henrettet 1139. Da begge Kongerne havde regjeret i sex Aar, ankom en Disteen fra Skotland, der gav sig ud for deres Broder, og vandt Partie, saa at de maatte erkjende ham og give ham Deel i Regjeringen. Brødrene kunde aldrig indbyrdes forenes, og den store Uenighed, som altid fandt Sted imellem dem, foranledigede Pave Eugenius den 3die til at sende Cardinal Nicolaus af Breakspeare (siden Pave under Navn af Hadrian den fjerde) til Norge; Hierarchiet blev ved ham mere befæstet i dette Rige, og Kirkebestyrelsen mere ordnet. Han oprettede i Nidaros et Erkebispedømme, og underlagde samme de fire Bispedømmer i Stavanger, Osloe, Bergen og Hammer, hvilket sidste nu først blev oprettet, samt Bispedømmerne paa Island, Færøerne og i Grønland. Den norske Kirke blev derved fri for det Primat, som først den hamburgske og siden den lundske Erkebisp havde udøvet over den. Uenigheden imellem de tre Konger brød igjen løs strax efter Cardinalens Afreise; det kom til formelig Krig imellem dem, hvori baade Sigurd og Disteen omkom. Men Sigurd Mund havde efterladt en Søn, Hakon Hærdebred (bred imellem Skuldrene). Han vandt et Partie, og overvandt Ingi, som faldt i et Slag ved 1161 Osloe 1161. Dog skaffede denne Seier ikke Hakon Besiddelsen af Norges Throne. Han havde vel et stort Anhang, især iblandt Thrønderne, men der opstod imod ham

en farlig Modstander. Denne var den flogte og duelige Feldtherre, Erling Skaffe, kaldet saa, fordi han formædelt et Hug bar Hovedet skjævt. Han var gift med en Datter af Sigurd Jorsalafar, Christina, og fik sin Søn, den unge Magnus Erlingsen, valgt til Konge under Faderens Formynderskab. Af Waldemar den første i Danmark fik han Understøttelse imod Løfte om at afstaae Bigen, hvilket Løfte han siden nødig opfyldte; dog beholdt han Bigen som Lehn af den danske Konge. Han kon Hærdebred blev slagen af Erling Skaffe i Romsdalen og faldt 1162, hvorpaa Magnus Erlingsen ogsaa erkjendtes af Thrønderne. Men for at betrygge sin Søn Riget end mere og give ham ligesom en større Retmæssighed end alle andre Prætendenter, vidste Erling at vinde Geistligheden og lod sin Søn høitidelig krone i Nidaros 1164. Dette var første Gang at nogen norsk Konge blev kronet. Denne Villighed af Geistligheden og denne Stands fremtidige Bistand kjøbte Erling Skaffe ved at grundfæste Hierarchiet i Norge. Han maatte erklære Norges Rige for et Lehn af St. Olaf og de norske Konger for St. Olafs Vasaller. Der fastsattes, at naar en Konge døde, skulde hans Eftermand vælges efter Erkebispens Raad af Bisperne og Prælaterne og tolv Mænd af hvert Stift, som Erkebispens skulde udnævne. Saaledes blev den Arvelov, som Harald Haarfager havde udgivet, men som dog aldrig var bleven ordentlig fulgt, ophævet, og Norge blev fra et Arverige til et Valgrige aldeles afhængigt af Kleresiet. Erling maatte desuden bekræfte flere Anordninger, som Erkebispens vilkaarlig havde tilladt sig til Guds Ære og Kirkens Bedste, og forsøge Geistlighedens Rettigheder med end flere, saa at denne Stand, der hidtil kunns havde havt lidet at sige i Norge, nu fik den største politiske Indflydelse. Paven begyndte at fordrø Peterspenge, og Geistligheden paastod Immunitet.

De følgende Konger, især Sverre, havde ofte Anledning til at prøve Geistlighedens Overmod og Magt.

Det varede ei længe, inden der opstod imod Magnus Erlingsen en Prætendent til Kronen.

Dissteen Mela, en Søn af Dissteen den anden, dannede sig et Partie, og antoges som Konge i Bigen; det var overhovedet let for enhver Kongesøn, endog uægte, at finde Tilhængere hos et uroligt Folk, der beboede saa vidt udstrakt et Land, at der ei saa let kunde blive nogen fuldkommen indre Sammenhæng; de uægte Sønner ansaaes desuden ligesaa berettigede som de ægte, saalænge Christenretten endnu ikke var bleven fuldkommen befæstet. Dissteens Partie, som det svagere, maatte dog gjerne ligge under, og forfulgte og forhadte overalt for deres Plyndringer, lede hans Tilhængere ofte den største Nød; af Mangel paa andet Fodtøj maatte de bruge Skoe af Birkebark, hvoraf de fik Navnet Birkebener, et Partienavn, som længe vedligeholdtes. Dissteen Mela blev omsider **1177** dræbt i et Slag **1177**, og Birkebenerne adsplittedes. Men snart opdagede de en ny Anfører i Sverre, en Broder af Hærdebred og en Søn af Sigurd Mund. Han var paa Færøerne bleven opdragen til den geistlige Stand, uvidende om sin Herkomst, men havde forladt denne og var kommen til Norge for at gjøre sine Rettigheder gjældende, da han fik sin Herkomst at vide. Dog, da han forgjæves havde søgt Bistand til sit Forehavende, havde han flaaet det af Tanker, og levede i Rolighed i Vårmland. Kun nødig modtog han Anførselen over Birkebenernes uordentlige Skarer, og den strenge Orden og Lydighed, som han strax indførte iblandt dem, gjorde, at Mange strax forlode ham. Under mange Besværligheder kom han **1177** med sin Trop til Throndelagen, og blev **1177** paa Direr-Thing faaret til Konge **1177**. I Begyndelsen havde han meget vanskeligt for at holde sig imod sin langt mægtigere Modstander. Først da hans farligste Fiende,

den dygtige og listige Erling Skakke, var falden i et Slag ved Nidaros 1180, begyndte Lykken at begunstige ham. To Gange tvang han Magnus Erlingsen til at flygte til Danmark, og da han anden Gang kom tilbage, druknede han i et Søslag ved Bergen, idet han vilde redde sig ved Svømmen, 1184. Det var naturligt, at Sverre, som Fiende af Magnus, ei havde Geistlighedens Venstab; han var bleven lyst i Band; som Grund dertil tjente, at han uden Paven's Tilladelse havde forladt den geistlige Stand og giftet sig; men nu blev han forsonet med Geistligheden og løst af det Band, som hidtil havde afstræffet Mange fra at holde hans Partis.

Sverre brugte den Forsigtighed, at lade Magnus Erlingsens Lig udstille offentlig til Skue, at Enhver kunde forviise sig om hans virkelige Død, og i en Rigtale, han holdt over ham, lod han hans gode Egenskaber vederfares fuldkommen Retfærdighed.

Sverre (fra 1184 til 1202) var nu i Enebesiddelse af Riget; men skjønt Magnus Erlingsen var overvunden, var der dog langtfra, at han derved fik en fredelig Regering. Der opstod imod ham flere Bedragerere, der gave sig ud for Kongesønner og stiftede Partier, og den herstedske Geistlighed, hvis Anmasselser Sverre vilde indstrænke, gav ham tillige Rok at bestille. Disse Partier var Rufflunger, Dieskjægger, Warbelger, og bleve hurtigt overvundne.

Valget af en ny Erkebisp voldte Uenighed imellem Kongen og Geistligheden. Kapitelet havde valgt Biskop Erik af Stavanger, og da Kongen vilde indstrænke den utilbørlige Myndighed, hvormed han vilde forøge sine Indtægter, henviste ham til at holde sig efterrettelig de gjældende Love, og befalede, at han ved sit Indtog i Stæderne ei maatte have større bevæbnet Magt end tolv Mand, trodsede Erkebisp'en paa, at han skyldte kun Paven, hos hvem han havde hentet sit Pallium, Lydighed,

flygtede omsider til Erkebisp Absalon i Danmark, og udvirkede en Bandbulle imod Sverre, som hverken lod sig strække af sin Geistlighed eller af Paven.

1194 For at sikke sig sin Besiddelse af Riget, lod Sverre 1194 sammenkalde alle Rigtets Bisper og Herrer til Bergen, blev forliget med Geistligheden og lod sig hoitidelig krone. Dog Kleresiet kunde ei glemme de Indstrækninger det havde lidt. Bisp Niels af Oslo flygtede fort efter til Danmark. Her samlede han et Parti, som kaldtes Bagler (af Bagul, en Bispestav). De satte en ung Person Ingi, som de udgave for en Søn af Magnus Erlingsen, i Spidsen 1195. Han fik mange Tilhængere, og blev i det søndensjeldske Norge udraabt til Konge. Dette Partie var det mægtigste og farligste, Sverre havde at bekæmpe; det voldte ham tidt stort Tab, og skiondt han flere Gange overvandt Baglerne, og hans Birkebener dog tilsidst blev det mægtigste Partie, saa var han dog ikke istand til at tilintetgjøre Baglerne. Bagler og Birkebener vedblev længe efter hans Død at være Benaevnelse for to modsatte Partier, ligesom i Italien Welfer og Gibelliner. Sverre var en af Norges dygtigste og bedste Konger, som med Kraft sørgede for Landets Færd. Norge drev paa hans Tid allerede betydelig Handel med Fremmede. Tydske Kjøbmænd besøgte idelig Bergen, men da de deels ved Indførselen af stærke Drikke gave Anledning til Drukkenskab og Klammerie, deels indførte unyttig Luxus, saa forbød han dem Handel i Riget, og søgte overhoved at tilintetgjøre det Monopol og den Forprang, som de Fremmede havde tilegnet sig til Skade for Landets Kjøbmænd. Sverre døde 1202.

1204 Hakon den 3die (fra 1202 til 1204) gaves strag af Hefnændene Kongenavn, og kaaredees paa Direrzhing det følgende Aar. Sverre havde brugt den Forsigtighed, paa sit Ydersie at give den Erklæring, at han kun havde denne ene Søn ilive, og derved forebygget al Aarsag til

Tvivl og Trætte. Ved sin Mildhed forstod Kongen at vinde alle Hjerter; han forligede sig med Geistligheden, og tilbagekaldte de landsflygtige Bisper, og da Baglernes Konge Ingi paa samme Tid blev dræbt paa Helgøe i Njosen, var han nær ved at blive aldeles udfsonet med Baglerne. Men Kongen døde pludselig 1204, og hans 1204 Stedmoder Dronning Margaretha var ei uden Mistanke for at have forgivet hom.

Hoffolkene og Geistligheden valgte nu Guttorm, en Brodersøn af Hakon, under Formynderskab, da han endnu kun var et Barn. Dette Valg misshagede Baglerne. De valgte til deres Konge Erling Steenvæg, en forgiven Søn af Magnus Erlingsen, og han fandt Understøttelse af Waldemar den 2den i Danmark, og underkastede sig en stor Deel af det sydlige Norge. Guttorms Død gjorde Thronen ledig under al denne Forvirring 1205.

1205

Om det nye Kongevalg vare Stemmerne paa Direr-thing deelte imellem de to Halbrodre, Hakon Gallin og Ingi Baardsen, begge Sønner af Kong Everres Halvsøster Cæcilia. Ingis Partie beholdt Seier; thi Mange vare imod Hakon Gallin, fordi han paa fædrene Side var af svensk Herkomst. Men Baglerne vedbleve fremdeles at lade sig regjere af Erling Steenvæg, og begyndte Krig, og da Erling døde, vilde de endda ikke underkaste sig Ingi, men valgte Philip, en Søstersøn af den omtalte Biskop Niels, til Konge 1207. Dog indsaae Bi-1207 stop Niels snart, at Ingis Partie var det stærkeste, og mæglede Fred, saa at Philip nedlagde sit Kongenavn, ægtede Ingis Datter, og fik en stor Deel af det sønd-^{ved} ^{Vidvis} ^{ne} fjeldske Norge 1208. Ingi havde siden den Tid Fred. 1208 I sine sidste Regjeringsaar overlod han Regjeringsforretningerne for det meste til sin Halvbroder, Grev Skule, paa Grund af Melancholi og Evagelighed + 1277. 1217

De indre Uroligheder uagtet vedligeholdte dog Norge sin Høihed over Drøfenserne og Syderøerne.

Hakon den 4de, den Gamle, (fra 1217 til 1262). Han var Søn af Hakon den 3die, blev opdraget ved Kong Ingis Hof, og elskede denne sin Pleiefader saa sønligt, at han aldrig vilde høre paa deres Raad, som meente, at han burde gjøre Fordring paa Thronen, som mere berettiget end Ingi. Ved Ingis Død vare Stemmerne atter deelte imellem Hakon og hans Farbroder Grev Skule. Geistligheden søgte at holde Sverres Slægt borte fra Thronfølgen, men Birkebenerne bleve deres gamle Ansørers Familie troe, og Hakon blev valgt 1217. Grev Skule var vel utilfreds, men forligede sig med Kongen, og fik store Forlehninger; ogsaa Baglernes Partie blev forsonet med Birkebenerne. Hakon overvandt de andre Partier, som opstode imod ham; de vare Slitungerne under en forløben Præst Benedict, der gav sig ud for en Søn af Magnus Erlingsen, og Ribbungerne under Erling Steenvægs Søn, Sigurd Ribbung.

1223 Han lod derpaa 1223 sammenkalde en Rigsdag i Bergen af Rigets Geistlige, Adel og Odelsbønder fra hvert Fylke, for at undersøge hans Ret til Thronen. Dens Erklæring lød, at Hakon ved Fødselen var af Alle den nærmest berettigede, og den afviste alle andre Prætendenter. Grev Skule, som nu saae sig alt Haab berøvet, yttrede sin Misfornoielse, og for at tilfredsstille ham forøgede Kongen hans Forlehninger, gav ham Hertugtitel, og ægtede hans Datter. Freden imellem dem vedligeholdtes derved for en lang Tid, dog ei for bestandig; thi han stiftede siden et Partie, som kaldtes Barbelger og antog Kongenavn; Geistligheden var paa hans Side, men han blev slagen ved Osloe og paa sin Flugt dræbt ved Nidaros

1240 1240. Fra den Tid ophørte de Borgerkrige, som lige siden Sigurd Jorsalafars Død 1130 havde plaget Riget. Norge nød siden den Tid indre Rolighed, og tiltog under

i Helgefader Kloster.

Hakon's vise Regjering i Velstand, Magt og Anseelse. Han befordrede Agerbrug og Handel, anlagde Havne og Fæstninger, og sluttede Forbund med udenlandske Magter, med Henrik den tredje i England, Keiser Friederich den anden og Hansfestæderne, som anlagde et Contoir i Bergen*). Hans Datter blev gift med Philip, en Broder af Alphons den tiende af Castilien; selv med Kongen af Tunis sluttede han Forbund. Den franske Konge, Ludvig den niende, indbød ham paa den meest smigrende Maade til Deeltagelse i et Korrstog, og tilbød ham Overansførselen over den forenede franske og norske Hær; men paa snild Maade undveg Hakon at deeltage i et saa kostbart Foretagende, hvoraf hans Land ei kunde høste nogen Nytte. Pave Innocents den fjerde arbeidede paa at opbidse ham imod Keiser Friederich den anden, og troede at smigre ham med Udsigt til den tydske Keiserkrone, men Hakon lod sig ei derved lokke. Den forøgede Handel bragte en Mængde Penge i Omløb, men ogsaa større Pragt. Norges Sømagt holdt han i fortræffelig Stand; den bestod under ham af over trehundrede Skibe, af hvilke nogle havde Besætning af ⁶⁰⁻⁸⁰ hundrede Mand, og vedligeholdt Rigets Herredømme over Orkenderne og Syderøerne. Orden søgte han at fremme ved gode Love; for Mord sattes Landsforviisning og Eiendoms Tab; kun ægte fødte Børn skulde have Arveret; Mord havde før været en Privatsag imellem Drabsmanden og den Dræbtes Slægtninger, og blev gjerne efter Overeenskomst udfsonet ved Mandebød. Hans vise Regjering bragte Islænderne til frivillig at underkaste sig hans Herredømme 1261.

For at sikke sig Thronen ansaae Hakon det nødvendigt at lade sig krone; men da han ei ved store Opoffrelser vilde kjøbe Kroningen af sin egen Geistlighed, an-

---

*) Man kaldte de tydske Handelsmænd i Bergen med et fælleds Navn Garper.

modede han Paven om at sende ham en Cardinal. Innocents den 4de, som stedse haabede at vinde Hakon mod Friederich den anden og Hohenstauferne, var strax villig, og sendte ham sin Legat Biskop Wilhelm af Sabina, som havde Befaling at vise sig søielig i at opfylde Kongens Onsker. Han forrettede Kroningen 1247 i Bergen, uagtet den norske Geistlighed søgte at afholde Legaten derfra, før Kongen havde stadfæstet de samme Privilegier, som den havde faaet af Magnus Erlingsen. Ved Cardinalens Indflydelse fik Kongen flere gode Anordninger udstedte, til at sikke Almuen mod Geistlighedens Udsuelser; Jernbyrd blev tillige afflasket. Til Gjengjæld maatte han vel love Paven et Korstog, men vidste at undvige Opfyldelsen; thi han mærkede snart, at samme skulde stiles imod Hohenstauferne, og gav tilsidst den aabne Erklæring, at han vel altid var beredt til Kamp imod Christendommens, men ikke imod Pavens Fiender. Til sidst besluttede Hakon at gjenerobre alle de Besiddelser, Magnus Barfod fordem havde høvt i Vesten; men paa dette Tog døde han paa 1262 en af Orkænderne, Mainland, 1262. Paa denne Konges Tid levede den berømte Historieforfatter, Islænderen Snorro Sturlesen. Hakons senere Regjeringsaar vare Norges meest glimrende Periode.

98.

Fortsettelse. Hakons Eftermænd indtil den calmar-

ste Union 1397.

Hakons Søn Magnus (den Lyvende, Lagabæ-
ter), der i to Aar havde været Faderens Medregent og
var bleven kronet 1260, fulgte ham i Regjeringen, og
1262 regjerede fra 1262 til 1280. Han var mindre krigerst
end Faderen, og overlod Syderøerne og Man imod
en aarlig Afgift til den skotske Konge, Alexander

den tredie. Norge undgik vel ved Afstaaelsen af disse stotste Besiddelser mange kostbare Udrustninger; men den blev ogsaa Marsag til, at Norges Somagt forfaldt. Sin meste Opmærksomhed henvendte Kongen paa Landets Love. Han forbedrede Norges fire Hovedlove: Heidsvia=Lov, som gjældte i Oplandene, Guløthings=Lov, Frostethings=Lov, (see § 28) og Borgarthings Lov, den sidste gjældte i Bigen; ligeledes Jslændernes Lov (Tonsboken) og Færøernes Lov. Han fik derved Tilnavnet Lagabæter, Lovforbedrer. Med Hansestæderne og England sluttede han Handelsforbund. Med Geistlighede=indgik han saadant Forlig 1273, at denne Stand gav Slip paa sin Valgret, saalænge Descendenter af Harald Haarfager levede, men erholdt til Gjengjæld store Fordele; først naar ingen Descendent af Kongehuset var tilbage, skulde Erkebispnen med Stænderne paa den under Magnus Erlingsen fastsatte Maade udøve Valgretten. Magnus Lagabæter gjorde altsaa egentlig først Norge til et formeligt Arverige. Han udgav tillige en ny Hird=skraa eller Hofret, hvorved ny Rang og Titler bestemtes. Hvad Norges Statsforfatning angaaer, da havde samme med Tiden undergaaet nogen Forandring. Kongerne vare indskrænkede ved Folkeforsamlingen eller Thinget, hvor efter germanisk Riis hver Fribaaren havde Stemme; hans Magts Grændser vare ei bestemte, og beroede meest paa hans egen Personlighed; aarlig drog Kongen om i hver Provinds for at høre Klager og holde Ret; paa slige Reiser maatte Almuen underholde Kongen og hans Følge. Der var ingen fast Resident; almindelig boede Kongen paa en eller anden af sine mange Kongsgaarde eller Dommainer; man gjorde Forskiel paa Kronens og Kongens Eiendom; den sidste var aldeles privat. Harald Haarfager havde vel gjort Norge til et Arverige; men ei altid, især under politiske Uroligheder, som aldrig manglede, fulgtes denne Lov; det seirende Partie bestemte Thronens

Besættelse. Kongerne maatte drage om for at modtage Hyliding i enhver Provinds. Geistligheden blev under Magnus Erlingsen den fornemste Stand i Riget, og fik en afgjørende Indflydelse ved Kongevalgene. Erkebispnen udøvede næsten en Konges Myndighed, sluttede Forbund og Handelstractater med fremmede Magter. Sverre og Hakon den Gamle indskrænkede vel Standens Overmod og Bestræbelser for at udvide sin Myndighed; men Magnus Lagabæter betalte Geistlighedens Afstaaelse af Valgretten med at tilstaae Erkebispnen Ret til at slaae Mynt og til at kræve Sold og til at holde hundrede bevæbnede Mænd, ligesom hver Biskop maatte holde fyrgetyve; Domcapitlerne valgte, uafhængige af Kongen. Allerede under Hakon den Gamle havde Geistligheden faaet Immunitet eller Uafhængighed af al verdslig Dom, en Rettighed, som udvidedes ogsaa til dens Lyende, og den canoniske Ret blev efterhaanden gjældende. Til de høieste Embeder i Riget valgtes Geistlige; Rigscantsklerembedet beskæftedes altid af Domprovsten i Oslo, og Skatmesteren eller Fehirden var altid en Biskop. Men Geistlighedens store Friheder og Rigdomme bevirkede dens Fordærvelse, og den lavere Geistlighed var yderst uvidende.

Harald Haarfager havde indført Lehnsvæsenet ved Oprættelsen af Jarldømmer; disse vare vel i Begyndelsen ikke arvelige, men bleve det snart derved, at Kongerne gjerne overlod Sønnen Lehnet efter Faderens Død. Disse Lehnsmænd tilligemed Kongens Familie, Hoffolkene og høieste Embedsmænd, almindelig kaldede hans Huusfolk, udgjorde en Adelsstand, som dog var mindre mægtig end i Danmark og andre Lande, da den, de kongelige Børn undtagne, vare ubeløftet fra at besidde Rigsdommainerne som Lehn. I Magnus Lagabæters Hirdskraa afskaffedes Titlerne Jarl og Herse, og Titel af Greve, alt før undertiden brugt, og Baron indførtes efter andre Landes Exempel; Norge fik derved en Arveadel, nem-

lig Baron-, Ridder- og Herrestand, og der dannedes siden Slutningen af ¹²tredde Seculum et Adelsaristokratie; men over Adelen stod igjen den med saa store Forrettigheder begavede Geistlighed, og Kongernes Magt sank, eftersom disse Stænders tiltog. De høieste Embedsmænd vare, foruden Cantzleren og Skatmesteren, Drosten (Truchseß), som af Alle næst Kongen var den fornemste; og Stallaren eller Hofmarschallen, og Marsken eller Hærens Anfører; disse vare altid verdslige. Borgerstanden begyndte at komme i Anseelse siden Gilbernes Indretning og den tiltagende Handel og Velstand, og Raadsherrer fra Stæderne deeltog i Rigsdagene; derimod sank Bondestanden mere og mere i Anseelse og Indflydelse, og udelukkedes fra Deeltagelse i Rigsdagene af Magnus Lagabæter. Disse Rigsdage eller Thing havde i Begyndelsen, som en Folge af Provindsernes liden Forbindelse, ei været almindelige, men holdtes særskilt for hver Provinds, saasom Direrthing for Throndelagen, Gulpe for Bergen o. s. v.; den første almindelige Rigsdag med Deputerede for det hele Rige var den, som Hakon den Gamle holdt 1223 i Bergen. Af de høie geistlige og verdslige Embedsmænd og Adelige dannedes Kongens Raad, uden hvis Samthkke han Intet maatte foretage sig. Ten Konges Mindreaarighed førte gierne hans Moder og Raadet Formynderstabet. De gjældende Love vare de fire forommeldte, som vare meget forskellige fra hinanden. Krigsmagten bestod meest i Sømagt; paa Opbud af Kongen maatte hans Folk samles af hele Landet. Videnskaberne kunde ei blomstre under de idelige Krige og indre Uroligheder; dog begyndte de Norske at besøge Paris og andre udenlandske Universiteter; latinske Skoler anlagdes vel i trettende Seculum ved hver Cathedralkirke; men Kleresiets Fordærvelse gjorde, at de ei virkede stort. Island, som, indtil det kom under Hakon den Gamle,

dannede en aristokratisk Fristat under sine Lagmænd, og ved sin affides Beliggenhed var mere sikket for politiske Storme, tilbød et roligere Hjem for Videnskaberne, og var derfor Hovedsæde for den nordiske Literatur. Især lagde Islænderne sig efter Skjaldekunsten og Historien; ved de nordiske Hoffer indtog de islandske Skjalde en høi Rang, og fulgte altid i Kongernes Selskab. Tolvte og trettende Seculum er Islands gyldne Periode i Literaturen, da levede de berømte Skribenter Are og Sæmund Frode og Snorro Sturlesen; de fleste Sagaer ere fra den Tid, som og de berømte Bærker Edda, Skalda og Rimbeigla. Men den rene historiske Smag fordrøvedes snart ved Efterligning af udenlandske Romaner.

1280 Erif Præstehader (fra 1280—1299) fulgte efter sin Fader, Magnus Lagabæter. Han var meget ung og lod sig af Erkebispens lettelig lede til at stadfæste ved Ed alle de af hans Fader Geistligheden tilstaaede Privilegier og til at love Ophævelsen af alle de Love, som vare Klerefriet imod. Men da Erkebispens siden vilde forøge sine Indtægter og Rettigheder ved nye Love, kom det til Uenighed imellem ham og Kongen, som endte med, at Kongen forjagede Erkebispens og alle hans Tilhængere, hvoraf han fik Tilnavn af Præstehader. Han formildede dog siden sine Fordringer noget, og forligede sig med Geistligheden.

For at faae Besiddelse i Skotland og erstatte det Tab, Norge havde lidt ved hans Faders Afstaaelse af Syderøerne, ægtede han en Datter af den skotske Konge, Alexander den tredie. Hun døde snart, men efterlod en ung Datter, Margaretha, til hvem Alexander testamente-rede sit Rige. Da Alexander døde 1289, forbandt Erif sig med Englands Konge, Edvard den første, og en For-mæling aftaledes imellem Margarethe og Edwards Søn, men hun døde paa Overreisen. Erif fordrede nu Riget

som Arv efter sin Datter, men herpaa agtede man ikke, og ligesaa lidt naaede han sit Niemed ved at ægte en Datter af Robert Bruce, en af de skotske Kronprætendenter, 1293. Med den danske Konge, Erik Glipping, havde han allerede før begyndt Krig om sin Moder Ingeborgs Arv, hun var en Datter af Erik Plougenning, og da han tog Erik Glippings Mordere i Beskyttelse, fortsattes Krigen imod dennes Efterfølger, Erik Menved; i Forbindelse med den danske Krig stod en Krig med Hansfestæderne, som afstare Norge al Tilførsel, saa at han maatte give efter for dem. Paa den danske Krig, som meest bestod i gjensidige Raperier og ofte afbrødes, oplevede han ikke Enden. Han døde 1299, og hans Eftermand, Broderen 1299

Hakon den femte (fra 1299—1319) fortsatte Krigen imod Erik Menved; den endte med en Fred 1308, uden synderlig Fordeel for Norge. Til at forøge Urolighederne i Norden kom endnu den Uenighed, som i Sverrig herskede imellem Kong Birger og hans Brødre, Erik og Waldemar. Erik Menved holdt med sin Svoger Birger, Hakon med sin tilkommende Svigersøn Erik, der var forlovet med hans Datter Ingeborg. Ved en Sammenkomst i Danmark, hvorved ovenmeldte Fred sluttedes imellem den norske og danske Konge, blev tillige Forlig sluttet imellem Birger og Hakon, og Birgers Søn Magnus bestemt til Brudgom for den norske Prindsesse Ingeborg. Dette Forlig bevirkede Fiendtligheder imellem Erik og Hakon; de bilagdes dog, og Erik ægtede Ingeborg 1312

Da Freden i Norden saaledes var bleven gjenoprettet, søgte Hakon at ophjælpe Norges Handel, og indskrænkede til den Ende meget de Friheder, som hans Fader og Broder havde tildeelt Hansfestæderne, og fornyede Norges Handelsforbund med England og Skotland. I Sverrig fornyedes snart Uenigheden imellem de kongelige Brødre; den grusomme Birger fangede sine Brødre ved

Rist, og lod dem sulte ihjel i Fængsel 1317. Hakon var ei istand til at komme hurtig nok til at redde sin Svingerson. Han overlevede ham ei længe; han døde 1319, og med ham uddøde den mandlige Linie af det ældgamle norske Kongehuus eller Ynglingaslægten.

En Qvinderegjering var den norske Nation imod, og med Forbigaaelse af Ingeborg valgte derfor de norske Stænder hendes og Eriks Søn, Magnus Minnistjold, ¹³¹⁹til Konge 1319; samme Aar var han allerede ligeledes valgt af de Svenske efter Birgers Affættelse.

Magnus, som siden fik Tilnavnet Smek (den fledske), var endnu Barn, kun tre Aar, og stod under Formynderskab af Moderen Ingeborg og Rigsraadet; men den floge og dygtige svenske Rigsforstander Mads Kettilmundsen havde megen Indflydelse ogsaa i Norge, og Ingeborgs Anseelse svandt aldeles, da hun ægtede Knud Porse, Hertug af Halland, et Ægteskab, som i høi Grad mishagede de Svenske, saa at de endog nødte hende til at ¹³³⁰forlade Sverrig. Aar 1330 tiltraadte Magnus som myndig Regjeringen i Norge; i Sverrig blev han først myndig 1333. Saalænge hans duelige Raadgiver Mads Kettilmundsen levede, gik Alt godt; men efter dennes Død lod Kongen sig lede af ubesindige Raadgivere; hans Udsteielser, Lyst til Pragt, og hans Dronning Blanca af Namurs Ddselighed foraarsagede trykkende Paalæg; man klagede i Norge over, at han bestandig opholdt sig i Sverrig, og snart blev Misfornoielsen almindelig i begge ¹³³⁹Riger. Først udbrød Oprør i Norge 1339, som dog Kongen ved sin personlige Nærværelse og Bestræbelse for at ¹³⁴³afhjælpe Klagerne fik dæmpet; men 1343 nødtes han ved den almindelige Misfornoielse og Ivershyge imellem de Svenske og Norske til at foreslaae sine Sønner til Beskere i hver sit af begge Riger, som det eneste Middel til at ophæve den gjensidige Misundelse og Mistillid. Erik, den ældste, fik Sverrig, og Hakon, den yngste, Nor-

ge; men selv forbeholdt han sig dog at regjere til sin Død. Ulykkelig Krig med Russerne, Uenighed med Paven om Peterspengene, som ei vare betalte, og som havde Rigets Bandsættelse til Følge, Hungersnød, Udbrud af Hekla, ødelæggende Oversvømmelser af Gulelven, og endelig den store Pest, den sorte Død, Digredøden kaldet, vare offentlige Landplager, som indtraf under hans Regjering, og bidrog til at vedligeholde den almindelige misfornøiede Stemning; man var endnu ei bleven ganske fri for den gamle Troe, at slike Landplager vare en gudsdommelig Straf for Kongernes slette Regjering, og 1350¹³⁵⁰ maatte han aldeles overlade Regjeringen til sine Sønner. Han haabede dog endnu at faae Regjeringen igjen, og indlod sig i Forbindelse med Hansfestæderne, som han lovede store Privilegier, og med Waldemar Atterdag af Danmark, hvem han hemmelig lovede de danske Provindser, Skaane, Halland og Blekinge, hvilke Sverrig den Gang havde i Besiddelse ved at have indløst dem fra de Panthavere, som havde dem fra Danmark. Hans Søn blev tillige forlovet med Waldemars Datter Margarethe. De Svenske især vare misfornøiede med den nære Forbindelse, som fandt Sted med den danske Konge; de tvang ham til at ophæve Hakons Forlovelse med Margarethe og stifte en ny med den holsteenske Prindsesse Elisabeth. Erik døde 1359, og de svenske Stænder tilfikkrede Magnus og hans Søn Hakon igjen Riget. Men Omstændighederne forværredes snart. Naturligviis fortrød Waldemar Atterdag paa, hvad der var steet; for at bevise ham sin Uskyldighed i det Forefaldne, hvortil han havde været nødtvungen, og sin Oprigtighed tillod Magnus ham ved et pludseligt Overfald at bemægtige sig Skaane, Halland og Bleking 1360; og for at vinde den danske Konges fremtidige Bistand, lod han ham ogsaa erobre Gulland med den mægtige Hovedstad Wisbye og Den Oland. Disse Tab opbragte i høieste Grad de

1350-1359. 1359. 1359.

- Evenske, og de gave Kongen det Tilnavn *Emef*. Det mægtige hanseatiske Forbund truede med Krig for Wisbyes Tab, Undersaatterne vare i fuldt Oprør. Der blev intet andet tilovers for Magnus og Hakon end at reise til Lybssland og ved Nedsættelse af Tolden og nye Privilegiers Tildelelse at kjøbe de mægtige Hanseaters Venstabs og stolende paa dette, vovede han ved sin Tilbagekomst at affatte tolv Rigsraader og tolv andre høie Herrer, der havde været ham imod. Nu blev Oprøret end større.
- 1361 Hakon lod sin Fader sætte fangen paa Calmar Slot 1361, hvad enten nu der var virkelig Misforstaaelse imellem dem, eller Hakon derved vilde sikke idetmindste sig Folkets Stemning og Thronen, eller han ansaae dette Mid- del som det eneste til at sikke hans Liv. De Evenske
- 1362 valgte nu Hakon ogsaa til deres Konge 1362, og han vidste sin Erkjendtlighed ved at gjenerobre Gulland og op- hæve sin Forlovelse med Margaretha, der igjen var ble- ven fornyet, og igjen at forlove sig med den holsteenske Elisabeth. Hun blev ogsaa hentet, men strandede paa Sjællands Kyst; den listige Waldemar Atterdag opholdt hende hele Vinteren under Paaskud af den haarde Vars- tid; imidlertid arbejdede han ivrig med Magnus *Emef* og Hakon, som han aldeles beherskede. Hakon kom til Kjøbenhavn, blev formælet med den elleveaarige Margare-
tha 1363, og Elisabeth, som stammede sig ved at vende tilbage, blev Ronne i Klosteret Badstena. Magnus *Emef* sattes igjen paa fri Fod. Nu erklærede en Rigs- dag i Stockholm saavel Magnus som Hakon for affatte
- 1363 1363, især paa Grund af deres noie Forbindelse med Waldemar Atterdag, der stedsse blev betragtet som Overrigs Erkefiende, og Albrecht af Mecklenburg; Søn af Hertug Albrecht af Mecklenburg og Magnus *Emef*s Søster Euphemia, valgtes til Konge og hylledes
- 1364 paa Morastenen 1364. Hans Bundsforvandre vare Hanse- stæderne, ogsaa Waldemar Atterdag forligede sig snart

med ham og forlod Magnus. Magnus og Hakon søgte vel at forsvare sig, men i Slaget ved Enköpings 1365 blev Magnus fanget, og Hakon saaret. Han gjorde vel siden forgiæves Forsøg imod Sverrig fra Norge, men nødtes omsider 1369 af Hansfæstæderne til at erkjende Albrecht¹³⁶⁹ som Konge af Sverrig. Men Krigen fornyedes dog 1371, da Hakon ei ved Underhandling kunde udvirke sin Faders Frihed. Han trængte frem lige til Stockholm, som han beleirede, og tvang derved Albrecht til at løslade hans Fader 1371 imod tolv tusinde Mark Løspenge. Magnus frasagde sig al Fordring paa den svenske Krone, men forbeholdt sig for Livstid Indkomsterne af nogle af de vestlige Grændseprovincer. Kort efter druknede han i Hardangerfjord paa en Reise 1374. Hans Regjering betegnes¹³⁷⁴ dog ogsaa ved nogle gode Forordninger, imod fremmede Kjøbmænds Forprang og Bedragerier, imod Meened og Slagsmaal. Han var mindre forhadet i Norge end i Sverrig.

Hakon den sjettes Giftermaal med Margaretha lagde den første Grund til de nordiske Rigers Forening. Da Waldemar Atterdag døde 1375, bragte Margaretha det derhen, at hendes Søn, Olaf den femte, blev valgt til Konge i Danmark 1376 under hendes Formynderskab, og at der ei toges noget Hensyn til en Søn af Waldemars ældre Datter Ingeborg. Denne havde været gift med den svenske Konge Albrecht af Mecklenburgs Broder Henrik, Hertug af Mecklenburg, og havde med ham en Søn, Albrecht af Mecklenburg, hvis Rettighed den svenske Konge vilde forsvare. Hakon den sjette døde 1380, og hans Søn, Olaf den femte, blev nu efter Faderen Konge i Norge under Moderens Formynderskab. Den unge Olaf døde allerede 1387 i Falsterbo i Skaane. Margaretha holdt hans Død hemmelig, saalange til hun havde forsikret sig Stændernes Stemmer i begge Riger. I Danmark valgte man strax Margaretha til regjerende Dronning 1387; de Norske derimod vilde nødig vælge en

Regent udenfor Familien, men troede, at deres Rigsdrost, Hakon Jonsen, som nedstammede fra Kongefamilien (han var Søn af Magnus Smeks naturlige Datter) maatte være arveberettiget; men han afførte al Rettighed, og Margaretha blev valgt til regjerende Dronning af det 1388 høie Kleresie og tretten Rigsraader 1388. Hendes Søsterdatterens, Erik af Pommern, da fem Aar gammel, udvalgte til Thronfølger af de norske Stænder saavel som af de danske; i Norge erklæredes han tillige til Medregent, men Formynderskabet (over den unge Konge) blev overdraget Margaretha. Den svenske Konge Albrecht af Mecklenburg havde begyndt Krig med Olaf den femte for at faae de skaanske Provindser tilbage; han vilde tillige fordre Danmark for sin Broder Henrik af Mecklenburgs Søn Albrecht; denne døde kort efter Olaf 1387. I Krigen var den svenske Konge uheldig; han havde i sit Land mange Fiender; Skatternes Forhøielse, hans tydske Krigsfolk og Ansættelse af mange Tydskere gjorde ham forhadet; de vendte sig til Margaretha, Rigsraadet overdrog hende 1388 1388 ogsaa Regjeringen i Sverrig; hendes General, Jver 1389 Lykke, slog Albrecht 1389 ved Falköping. Han blev fanget med sin Søn og holdt i syv Aars Fangenskab paa Lindholms Slot. Dog hermed var Krigen ikke tilendebragt; hans tydske Tilhængere spillede endnu Mestere i flere Stæder, Stockholm var i deres Hænder; de tilloste sig der alle slags Uordener, og dette Exempel efterfulgtes i de andre Stæder, som de havde inde. Tydske Flaader, som skulde undsætte og proviantere Stockholm, plyndrede Kysterne, og bleve Stammen til et Fribytterselskab, som under Navn af Vitaliner eller Victualiebrødre i lang Tid foruroligede Østersøen. Endelig 1395 kom 1395 ved Hansestædernes Mægling saadant Forlig i stand, at Albrecht slap ud af sit Fængsel paa tre Aar; om den endelige Fred skulde man nærmere handle; han maatte love enten at opgive al Fordring paa Sverrig,

eller betale tredsindstyvetusinde Mark Sølv eller vende tilbage i sit Fængsel. Han opgav endnu ikke Haabet om igjen at blive Konge; bestomere ilede Margaretha med at fuldføre sit forehavende Værk. Hun fik sin Søsterdatter søn, Erik af Pommern, erklæret til Konge af Everrig 1396 (Erik den trettende). De tre nordiske Rigers Forening under een Konge var altsaa fuldbragt; men endnu var ei bestemt at samme Forening skulde evig vedvare; den kunde igjen ophæves ved denne Konges Død. Erik kronedes i Calmar 1397, og her lykkedes det Margaretha at knytte Foreningsbaandet fastere og stifte en varig Forening, den calmarske Union, Stockholm, som havde en Besætning fra Hansestæderne siden sidste Forlig 1395, overleveredes til Margaretha. Albrecht gav siden ved en Sammenkomst med Dronningen og Erik i Flensborg 1405 formeligt Afkald paa den svenske Throne.

Den calmarske Unions vigtigste Punkter, saaledes som de under Erik af Pommern bleve nærmere og fuldstændigere bestemte i Calmar 1436, vare:

- 1) De tre Riger skulde bestandig blive forenede under een Konge.
- 2) Hvert Rige skal beholde sine egne Love, og Love maa ikke overføres fra et Rige i et andet.
- 3) I hvert Rige besættes Embederne med Indfødte.
- 4) I Krig skulde alle Riger gjøre fælleds Sag i at forsvare hinanden. Krig maa ei erklæres uden Rigersnes fælleds Samtykke.
- 5) Kongen skal opholde sig i hvert Rige idetmindste tre Maaneder af Aaret.
- 6) Naar Kongen er død, skulde fyrgethye geistlige og verdslige Balmænd af hvert Rige, nemlig tre Biskoper, Drossen og Marsken, Raugmænd og Borgermestere fra Stæderne, og to Odelsbønder eller Selvsieiere af hvert District møde i Halmstad. Den afdøde Konges Børn ere nærmest til at komme paa

Balg; har han ingen ægte Børn, da bestemmes ved Lodtrækning, af hvilket Rige Kongen skal tages, hvis man er bleven enig om at vælge en Indfødt. Kunne de Vælgende ei komme til Enighed, da overlades Balget til et ~~Hofud~~ eller en Committee af tolv Personer, nemlig to Geistlige og to Verdslige af hvert Rige.

Denne de tre nordiske Rigers Forening var altsaa ingenlunde en Sammensmeltning; snarere var det et Defensivforbund, som skulde være uopløseligt, og med Bestemmelser af de gjensidige Forholde. Det skulde tjene til at hindre de indbyrdes Feider imellem dem, og kunde have sat en Bom for det hanseatiste Forbunds Despotisme i Norden. Men Foreningen var en Frugt mere af Regeringens Villie end af Nationernes Ønske. De kunde ei let give Slip paa de gjensidige Nationalfordomme. Margaretha var uheldig i Balget af Estermand. Everrig næsten bestandig, Norge undertiden, fandt sig misfornøiede og troede sig tilsidefatte. Indvortes Splid og Uenighed gjorde derfor, at de tre Riger forenede viste mindre Kraft, end de forhen hver for sig havde udviist.

B. Danmark.

73.

Danmark opnaaer under Waldemar den 1ste og hans Sønner sin høieste Magt, men som snart igjen synker.

Waldemar den 1ste, ogsaa kaldet den store, 1157 fra 1157 ¹¹⁵⁷ 1182, var Søn af Knud L^{ov}ard og en Sønson af ^{vik} Tiegod. Riget bragtes ved ham i Orden og opnaaede stor Vælde. I Forening med Henrik Løve tughtede han de wendiske Sørøvere, og Keiser Frederich

den 1ste belehnede ham med Benden, som dog siden igjen af Keiseren erklæredes frit. Han erobrede Rügen. Dens vilde Indbyggere vare alt for christnede af Munke fra Corvey, og en Kirke bygget til Ære for St. Vitus, men de hævskaldt snart igjen til Hedenkabet, og St. Vitus blev til Svantevit, der dyrkedes som deres fornemste Gud; de hedenske Præster udøvede et fuldkomment Herredømme paa Den.

I Danmark anlagde denne Konge flere Stæder og Klostre, som Korsbøer, Kallundborg, Nyeborg og Kjøbenhavn; den sidste var egentlig en Skandse mod de vendiske Eroverere, der efter Stifteren Æxel, siden kaldt Absalon, havde først Navnet Æxelhuus; Dannerkirke blev paany befæstet. Som Lovgiver udgav han den skaanske og sjellandske Lov, den skaanske og sjellandske Kirkeret. I sine Krige saavel som i sine andre Foretagender blev han kraftig uderstøttet af sin Ven og Raadgiver Absalon, Erkebisp i Lund og Biskop i Roeskilde. Ved hiint lumste Mordanslag af Evend havde han reddet Waldemars Liv; han blev Bisp af Roeskilde, og da Erkebisp Eskild i Lund nedlagde sit Embede, nødtes han ved Paven's Befaling, da han lange af Bestedenhed undslog sig, til at modtage denne Post, men han vedblev tillige at være Bisp i Roeskilde; med samme Trostabs tjente han Waldemars Søn Knud den 6te; han bestyttede Videnskaberne, og opmuntrede Saxo Grammaticus til at skrive den danske Historie.

Waldemar lagde Grund til den danske Adels Opkomst og Vælde; han gav nemlig Hofmænd og Anførere, mod Forpligtelse til personlig Krigstjeneste, de saakaldte Styriehavne i Forlehnung, der efter Størrelsen vare forpligtede til at udruste hver et vist Antal Krigsskibe; disse Lehn vare fri for Skat og i Begyndelsen kun personlige, men bleve snart arvelige ligesom i andre Lande; deres Besiddere kaldtes Herremænd. Bøndernes Anseelse

tabte sig, og de udeluffedes efterhaanden fra Rigsdagene. Waldemar døde 1182.

1182 Knud den 6te fra 1182—1202 geraadede strag i Strid med Keiser Frederich den 1ste, der sparede hverken Smiger eller Trudsler for at faae ham til at erkjende Danmark som Lehn af det tydske Rige, men hans Forsøg strandede paa Absalons Klogskab og Kraft. Af Hevn ophidsede Keiseren den pommerste Hertug Bugislaus, og han angreb den danske Besiddelse Den Rügen med 500 Skibe. Absalon, hvis blotte Navn var en Skræk for Wenderne, samlede de Skibe han i Hast kunde faae, gik mod Fienden og slog ham aldeles, og tvang og de pommerste mecklenburgske Fyrster til at hylde den danske Konge. Ogsaa Esthland erobrede og Christendommen indførtes. Han var den første danske Konge, som antog Titel af de Wenders Konge.

Hans ^{Broder} ~~Søn~~ Waldemar den 2den med Tilnavn 1202 Seher regjerede fra 1202—1241. Holsteens Erobring, som var paabegyndt af Knud, blev fuldendt, og han lod sig ogsaa hylde som Wendernes Konge, og erholdt af Keiser Frederich den 2den Diplom paa alle de Lande fra Elben langs Ostersøen, som han selv og hans Formænd havde erobret. Meget berømt er hans Korstog til Liefland for at beskytte de christne Estlændere mod de he- 1219 denske Liefslændere. Til dette Tog 1219 udrustede han 1400 Skibe, hvoraf 500 vare Langskibe, som hvert førte 120 Mand; Anføreren var Erkebispen af Lund ^{Andreas} Sunesen. De Danske seirede i et blodigt Slag, ^{af Volmer} indførte Christendommen, og anlagde ^{og vedvarende} Reval. Det var i dette Slag at den berømte Fane Dannebrog, rød med et hvidt Kors, skal være nedfalden til de Danske fra Him- melen. Rimelig har det været en af Paven sendt indviet Fane til dette Korstog; den fulgte siden den danske Hær i alle Krige, indtil den 1500 tabtes i Ditmarsken

under Kong Hans. Det danske Herredømme strakte sig nu over den hele sydlige og østlige Kyst af Østersøen.

Men snart tog dette udstrakte Herredømme Ende. Grev Henrik af Schwerin, Kongens hemmelige Fiende, uen som havde vidst at indsmigre sig hos ham, fangede ham lumskelig under en Jagt paa den liden Ø Lyø ved Fyen 1223, førte ham til Schwerin, og holdt ham i Fangenskab næsten i 2 Aar, uden at bryde sig om hverken Keiserens eller Paven's Befalinger at løslade ham. Endelig fik han sin Frihed, men paa meget haarde Betingelser; han maatte give Slip paa alle Danmark's tydske Besiddelser undtagen Rügen, desuden betale en stor Sum og edelig love aldrig at tænke paa Hevn. Dog neppe var han kommen paa frie Fod, førend han lod Paven løse sig fra sin Ed, og med en stor Hær rykkede han ind i Holsteen; men ved Troløshed af hans Bundsforvandre Ditmarskerne blev han her slagen af de forbundne tydske Fyrster ved Bornhovede 1227; Kongen mistede selv et ¹²²⁷ Die, og da et nyt Anfald i det følgende Aar ogsaa løb uheldig af saa opgav han alle videre Erobringsplaner.

Med sin første Dronning Margarethe af Böhmen, af de Danske kaldet Dagnar for hendes Fromhed og Venlighed, havde han en Søn Waldemar, som han havde antaget til Medregent, hvorfor han ogsaa af Nogle regnes blandt de danske Konger som Waldemar den 3die. Denne Prinds døde ved et Ulykkestilfælde paa Jagten 1231, hvorved Kongen bestemtes til at foretage en Deling af Riget mellem sine 3 gjenlevende Sønner, af hans anden Dronning en portugisisk Prindsesse Berengaria, af de Danske kaldet Beengjerd, som for hendes Haardhed og Herskeshyge var meget forhadet. Erik, den ældste, tog han til Medregent, og bestemte ham til sin Eftermand; Abel skulde have Schleswig, og Christopher Laaland og Falster; en uægte Søn Knud

skulde have Blesing; disse deres Besiddelser skulde dog ansees som Lehn af Riget.

Som Lovgiver gav han den jydskke Lov paa Rigs-
 1210 dagen i Bordingborg 1240, ved hvilken alle ældre Love ophævedes. Den har fornemlig Bistop Gunner af Viborg til Forfatter, og gjaldt, med nogle Forandringer, i Danmark lige til Christian den 5tes danske Lov 1685; den er endnu gjældende i Schleswig. *W + 1241*

Imellem Waldemars Sønner Erik, Abel og Chri-
 stopher herstede en næsten bestandig Riv; Brødrene vilde ei erkjende Erik som Overherre, og det kom endog til Krig imellem dem, som vel endte ved et Forlig, men den lumskte Abel meente det ikke oprigtigt, og da Erik paa et Tog til Holsteen, i Tillid til Freden, besøgte Abel i Schles-
 wig, lod denne ham lumskelig halshugge og hans Lig ned-
 1251 sænke i Elven 1250. Erik har faaet Tilnavnet Plougpenning, fordi han lagde en Skat paa hver Ploug.

Med 24 Adelsmand aflagde Abel Ed paa, at han var uskyldig i Broderens Mord og blev derpaa valgt til Konge; man tilskrev Eriks Død en uhyffelig Hændelse, men det hovedløse Lig, som nogle Maaneder efter flød op, viiste noksom, at han var omkommen paa en vold-
 1252 som Maade. Abel faldt paa et Tog mod Friserne 1252, og med Forbigaaelse af Abels Søn Waldemar valgtes nu Christopher den 1ste, som dog maatte lade Waldemar beholde Schleswig. Snart geraadede Kongen i Strid med den trodsige lundiske Erkebisp Jacob Erlandsen, der var valgt mod Kongens Villie, og nu negtede at tage sine verdslige Forlehuinger af Kongens Haand. Egenmægtig tillod han sig Forandringer i den skaanske Kirke-
 lov, og da Kongen lod sammenkalde en Rigsdag til Nye-
 borg for at lade hans Opførsel undersøge, lod Erkebispfen af en Forsamling af Geistlige i Beile, udgive den Lov, at hvis en Bistop blev fængslet eller mishandlet med Kongens Vidende, da skulde Landet belægges med Interdict.

Den Bold, som den ved Krigene tøislesløse Adel ofte tillod sig mod Geistligheden, syntes at gjøre denne Lov nødvendig til dens Sikkerhed. Erkebispens negtede at erkjende nogen anden Dommer end Paven, vakte Oprør i Skaane, og søgte at faae den schleswigiske Hertug Waldemar paa Thronen. Nu lod Kongen ham fængsle 1258. Følgen¹²⁵⁸ var at Landet belagdes med Interdict, og flere Bisper forlode Riget. Kongen tvang dog med Magt Aleresiet i Moeskilde til at forrette Gudsstienesten. Men ei længe efter blev han forgivet i Ribe 1259; ^{at komprovstien kom paa det} man antager det stede i¹²⁵⁹ Sacramentet.

Hans Søn Erik Glipping, kaldet saa fordi han blinkede med Øinene, modtog Regjeringen under meget vanskelige Omstændigheder. Opmuntret af Paven understøttede Fyrsten af Rügen Abels Søn Hertug Erik af Schleswig, landede paa Sjælland, og slog Kongen ved Nestved 1259. Kongens Moder den frække og ridderlige Margarethe Sprænghest søgte nu at forlige sig med Jacob Erlandsen, og gav ham frie, men han var uforsonlig og begav sig til Rom for at søge Hevn; heller ikke med Hertug Erik kunde der blive noget Forlig, og Krigen mod ham var saa ulykkelig for Kongen, at baade han og hans Moder bleve fangne paa Lohede ved Schleswig 1261. Han kom vel paa frie Fod 1264, men først¹²⁶¹ 1271 endte Striden med Eriks Sønner, som han maatte overlade Schleswig som arveligt Lehn, og ikke før 1274 med Jacob Erlandsen, saa at Interdictet endelig blev ophævet, men Kongen maatte tillige give Slip paa Investiturretten. Med Erik Præstehader i Norge maatte han føre Krig fordi han forholdt den norske Konge hans Moder Ingeborgs Arvegodser; hun var Datter af Erik Plougenpenning.

Erik Glipping var den første danske Konge, som maatte udstede en formelig Haandfæstning eller Capitulation paa en Rigsdag i Bordingborg 1282. Den mæg¹²⁸²

tige Adels, som længe havde været misfornøjet, ophidsedes af Rigmarsken Stig, da Kongen i dette Aar havde mistet en mægtig Støtte ved sin Moders Død. Han maatte love at overholde Waldemars Lov, ei at paalægge nye Skatte, og at underkaste alle Stridigheder om Landgodsfer, som kunne opkomme mellem ham og Undersaatterne, Rigsdagenes, eller som den kaldtes Dannerhoffets Kjendelse. Dog ikke tilfreds hermed stiftede Marsk Stig siden en Sammensværgelse, hvorved Kongen blev dræbt i ^{den 20de April ved Viborg.} ~~Nadus~~ 1286.

Erik Menved, hans Søn fra 1286 til 1319, kaldet saa fordi han aldrig brugte anden Ed end Josaa-men og Reisaamen, var kun 12 Aar gammel og sættes under Formynderskab af den schleswigiske Waldemar og sin Moder. Da Erik Glippings Mordere fandt Tilflugt i Norge, saa vedblev Krigen med dette Rige. Med den lundiste Erkebisp ^{erit} Johan Grand havde Kongen Stridigheder, da han havde ham mistænkt for Andeel i Sammensværgelsen mod hans Fader, ihvorvel Grand af Formynderregjeringen var bleven frikjendt. Han lod ham endelig gribe og holde i et haardt Fængsel, og saa strenge vare Kongens Trudsler, at ingen Geistlig torde vove at melde dette for Paven, men ^{erit} Johan Grand undkom endelig af sit Fængsel og flygtede til Rom. Kongen dømtes til store Bøder, og en pavelig Legat kom til Danmark for at udføre Dommen, men han kunde intet udrette, førend han belagde Landet med Interdict, og truede Kongen med Afsettelse. Saa grundfæstet var Hierarchiet, at Kongen endelig maatte ydmyge sig for Paven; dog nedsatte denne betydeligt Erkebispens Fordringer, og forflyttede ham til Bremen.

Kongens egen Broder den herskesyge Hertug Christopher voldte Kongen mange Uleiligheder, og slog sig gjerne altid til hans Fienders Partie. Indre Uroligheder, Strid med de brandenborgske Markgrever for at beskytte sin Va-

sal Fyrsten af Rügen, hans Bestræbelser at erholde igjen Lehnshøihed over de pommerste og mecklenborgste Fyrster, gjorde at han maatte holde en stor Krigsmagt, og for at kunne bestride de store Omkostninger greb han først til det ulykkelige Middel at pantsætte Provindser af Riget. For Videnskaberne sørgede han ved gavmildt at understøtte danske Studerende ved fremmede Universiteter; han lod samle gamle Love, Documenter og historiske Skrifter. Han efterlod ingen Børn, og fraraadede Stænderne paa sit Yderste at vælge hans Broder Christopher til Eftermand. † 1319.¹³¹⁹

74.

Under den uduelige Christopher den 2den og efter hans Død bringes det danske Rige sin Undergang nær, men reddes af Waldemar den 4de eller Utterdag. Hans Datter Margarethe stifter Calmarunionen.

Skiont Christopher havde Mange mod sig, vidste han dog saaledes at indsmigre sig, at han paa Rigsdagen i Viborg 1320 blev valgt til Konge. Men han maatte ind-¹³²⁰gaae en meget haard Kapitulation, hvori han blandt andet maatte love ei at paalægge nye Skatter, at ophæve alle Skatter, som vare yngre end siden Waldemar den 2den, og dog alligerel forpligte sig til at betale sin Formands Gjeld, og indløse de pantsatte Provindser. Kongen indgif disse Forpligtelser uden Betænkning, da han ei agtede at holde dem. I Begyndelsen var man dog tilfreds med ham; han søgte at vinde de Store og forlehnedes Knud Porse, en riig Herremand, med Samsøe og søndre H^olland; han fik sin Søn til Medregent, og stiftede Venstab med flere tydske Fyrster. Men saasnart han troede sig betrygget, paalagde han egenmægtig en ny Skat

af 10 pCt. paa Formuen. Herover opstod Urolighed og Oprør, som dog dæmpedes. Men til samme Tid indviklede han sig i Strid med den mægtige Grev Geert eller Gerhard den 5te eller den store af Holsteen om Formynderskabet over den unge Hertug Waldemar den 5te af Schleswig. Det kom til Krig, Christopher blev slagen ved Gortorp, og det tabte Slag var Signal for de misfornøiede Underfaatter til at opsiges ham Huldskab og Trofskab. Mest virksomme herved vare Knud Porse og Rigsmarsken Ludvig Albrechtsen, skøndt de begge havde modtaget Belgierninger af Kongen. Christophers ældste Søn Erik blev fangen af Oprørerne, med de to yngre, Otto og Waldemar, og med de Kostbarheder han ihast kunde samle, flygtede Kongen til Tydskland at søge Hjælp hos de tydske Fyrster og Keiser Ludvig af Bayern. Han fik ogsaa en Hær paa Venene og landede paa de danske Øer, men de Misfornøiede havde forbundet sig med Grev Geert, og han maatte med nforrettet Sag vende tilbage. Stænderne erklærede nu Thronen ledig; paa en

1326 Rigsdag i Nyeborg 1326 valgtes den schleswigste Hertug Waldemar til Konge, og hans Formynder Grev Geert til Rigsforstander. Den unge Waldemar var kun for et Syns Skyld, og Regjeringen førtes egentlig af et Triumvirat, bestaaende af Grev Geert, Ludvig Albrechtsen og Knud Porse, som kun søgte deres egen Fordeel. De fik alle de Forlehninger, de havde i Besiddelse, bekræftede, og dertil forøgede med nye, Grev Geert fik Schleswig som arveligt Hertugdømme for sig og Esterskommere; Nørrejylland havde han i Pant for 40000 Mark Sølv; det meste af Sjælland, samt Skaane og Halland var i Knud Porses og Ludvig Albrechtsens Hænder; desuden vare mindre Dele af Riget udstykkede til andre Panthavere og Herrer.

I Tydskland søgte den landsflygtige Konge at vinde Venner, og Keiser Ludvig af Bayern befalede Grev Geert,

at lade Sagen mellem ham og Kongen undersøge af upar-
tiste Mænd, hvortil han valgte to tydske Fyrster, men
Geert svarede, at han havde Danmark som lovligt Pant,
at Waldemar var lovlig valgt til Konge, og at denne
Sag ikke vedkom Keiseren. Dmsider fandt Christopher
dog Understøttelse; Danmark trykkes haardt af sine
Magthavere, og han indkaldtes af de mange Misfornøiede;
hans Halvbroder Grev Johan af Holsteen (Holsteen var
deelt mellem flere Linier og Johan havde Wogrien) laante
ham 20000 Mark Sølv, for hvilke han pantsatte ham
Lolland og Falster, hvortil han siden maatte soie Skaane,
som Johan indløste fra Ludvig Albrechtsens Arvinger, og
Sjælland. Et Forlig kom virkelig ogsaa istand; Geert
skulde beholde hvad han havde, men han tilbagegav Walde-
mar, der nedlagde Kronen, Schleswig, mod at beholde
Fyen som Erstatning; over det øvrige Rige, saavidt det
ei var pantsat, skulde Christopher beholde Herredømmet,
men dette Rige bestod næsten ene af Skanderborglehn og
Nyeborg, samt Esthland, der forlangte aldrig at skilles fra
Danmark. Til at forsøge Landets Ulykke kom endnu Pa-
vens Interdict, fordi Kongen havde fængslet Biskop Thyge
af Børglum.

Grev Geert og Grev Johan havde saa at sige deelt
Riget mellem sig. De bleve snart uenige; Christopher,
som maatte holde med sin Halvbroder, blev slagen af
Geert inden han kunde forene sig med Johan, og maatte
give Geert Forskrivning paa 100,000 Mark Sølv istedet-
for 40000, og for hvilken Sum Nørrejylland fremdeles
skulde staae i Pant. Til sidst enedes Geert og Johan om
en Deling, den første beholdt Fylland og Fyen, Johan
alt det øvrige, paa Lolland nær, som skulde overlades Chris-
topher, som dog skulde nedlægge sit Kongenavn. Hans
Uduelighed paadrog ham almindelig Foragt; han døde
1333, og nu opstod et Interregnum til 1340.

Under Striden mellem Geert og Johan mistede Dan-

mark en vigtig Provinds nemlig Skaane. Johans tydste Embedsmænd huserede der saa slemt, at Indvaanerne gaved sig under den svenske Konge Magnus Emek, og Johan, som var for svag til at tvinge dem med Magt, maatte lade den svenske Konge beholde Landet mod at han eller rettere hans Formyndere, udbetalte ham en Sum af 24000 Mark Solv; Magnus indløste ogsaa Bleking fra Ludvig Albrechtsens Arvinger. Paa dette Kjob grundede Sverrig sin Ret til Skaane. Knud Porses Enke Ingeborg havde Halland og Riget var altsaa, paa Lolland og Esthland nær, aldeles i fremmede Hænder og opløst.

Christophers Søner Otto og Waldemar vovede vel fra Lolland et Forsøg mod Nørrejylland, men Otto blev fangen, af Grev Geert, Waldemar opgav alt Haab, og flygtede til Keiser Ludvig af Bayern.

Grev Geert antog nu Titel af Hertug til Jylland, lagde tydske Besætninger i alle faste Pladse og trykkede Landet haardt. Alle Danske satte deres meste Haab til den fordrevne Prinds Waldemar, bade ham søge Hjælp udenlands til at erobre sit Fædrenerige, og lovede ham al mulig Bistand. Geert begyndte at frygte Folgerne af det stedse voksende Had, og vilde ved et Bytte med Hertug Waldemar, faae Schleswig for Jylland, da det første, med Hensyn til hans holsteenske Lande, laae ham langt mere beleiligt. Men Tyderne vilde ei komme under nogen schleswigske Konge; de oppebiede nu ei Waldemars Komme, men en almindelig Opstand udbrod. Geert indkaldte nu 10000 tydske Soldater, for med Magt at sætte Waldemar paa Thronen; selv tog han med 4000 Mand sit Qvarteer i Randers, og hans Tropper holdt et frygteligt Huus. Da fremstod som sit Fædrenelands Hævner og Befrier Niels Ebbesen, en Herremand fra Nørreiiis, en Herregaard nærved Randers. Geert havde forhen stræbt at faae denne kjække Mand i sin Tjeneste, men

forgjeves; de havde stillet ad som Uvenner, og Niels Ebbesen havde undsagt Greven paa Liv og Død. Med 60 Mand trængte han 1340 den 1ste April ind i Ran-¹³⁴⁰ ders om Natten; da man ansaae hans Følge for Grevens Folk kom han uhindret ind i Grev Geerts Sovestue, og dræbte ham. Geerts Død gjorde hans Folk saa forvirrede, at Ebbesen uhindret kom ud af Byen og afskaffede Broen efter sig. Grevens Sønner indsluttede sig i Skanderborg; Niels Ebbesen foretog sig sammes Beleiring, og faldt her ved et Udfald af de Beleirede.

Waldemar den 4de, ogsaa kaldet den 3die, fra 1340—1375, med Tilnavnet Atterdag af hans Mundheld; imorgen er det atter Dag, valgtes nu af de Danske og indbodes at komme til Riget. Den tydske Keiser tog sig af ham, han fik samlet en Hær i Tydskland, hvormed han rykkede ind i Danmark. Det lykkedes ham at blive forliget saavel med Hertug Waldemar som med Grev Geerts Sønner. Hans ældre Broder Otto løslodes og frasagde sig al Ret til Thronen. Kongen ægtede en Søster af Hertug Waldemar og fik med hende en betydelig Medgift, som skulde udqvittes i den Sum, for hvilken Norrejylland og Fyen stod i Pant; med de holfsteenske Grever enedes han om Indløsning af de Provindser, som de havde inde. Han blev derpaa hylbet i Jylland og Sjælland; han erklærede almindeligt Amnestie for Oprøret mod hans Fader, og søgte ved Mildhed at vinde Undersaatternes Hengivenhed; han besvoer en Haandfæstning lig hans Faders. Det lykkedes ham omstøder ved Penge og Magt, men ogsaa undertiden ved Rænker og ulovlige Midler at faae samlet igjen det hele Rige. Den almindelige Forbittrelse mod de fremmede Undertrykkere kom ham herved tilhjælp; ikke mindre end 300 Holfstenerere bleve i en Nat ihjelslagne, og de vovede tilsidst ikke at vise sig udenfor deres befæstede Borge. Norrejylland fik han først indløst; Skaane og Bleking maatte

han for det første lade Sverrig beholde, hvormeget han ønskede disse Provindser tilbage; Grev Johans Magt svækkedes daglig ved de Privatfeider, som Indvaanerne af Had førte mod hans tydske Embedsmænd og Besætninger, hvortil Waldemar hemmelig ophidsede de Danske og imellem slog et Slag med i Sagen, naar det lod sig gjøre, thi han skulde dog egentlig staae i venskabelig Forstaaelse med Johan; tilsidst saae den sidste sig nødt til at overlade Waldemar Sjælland for 8000 Mark Solv. For at skaffe Penge til sine Indløsninger solgte Waldemar Esthland til Sværdordensridderne, da denne sjerne Provinds var ham til liden Nytte. Da Rigets Provindser saaledes, paa de skaanske nær, vare samlede, søgte Kongen at beskytte sit Herredømme ved Forbund med Sverrig og de nordtydske Fyrster. De store Skatter, Omstændighederne nødte ham at paalægge, og den Strengthed, han ofte maatte bruge for at bringe Orden istand der, hvor saalænge Anarchie havde hersket, vakte ofte Misfornøielse og Oprør, men han dæmpede samme lykkeligt, og søgte at berolige Folket ved nye Privilegier og bestaaende Fordele. Endelig benyttede han sig af Magnus Smeks mislige Stilling i Sverrig til at saae ham til hemmelig at afstaae de skaanske Provindser Skaane, Halland og Bleking, som han ifølge den hemmelige Aftale bemægtigede sig ved et pludseligt Overfald. Hans Erobring af den rige Hansestad Wisbye paa Gulland paadrog ham en 10aarig Krig med det mægtige hanseatiske Forbund, der udrustede en stor Flaade, der udplyndrede Kjøbenhavn 1361 og beleirede Helsingborg, men her blev den overrumplet og slagen af 1361 Waldemar. Faa Aar efter, 1364, erklærede paa eensgang 77 Hansestæder ham Krig, og sendte ham hver sit Feidebrev, men ved List fik han adskiltet deres Forbund og nødte dem hver særskilt til Fred.

Det farligste Forbund, som opstod mod Waldemar, 1368 var det som stiftedes 1368. Den med hans Strengthed

misforagiede jydsk Adel forbandt sig med Greverne af Holsteen, med Hertug Erik af Schleswig, med Hansfestæderne, de mecklenborgske Hertuger og den svenske Konge Albrecht af Mecklenborg. De vare blevne enige om at dele Danmark. Kongen ansaae denne Forbindelse for saa farlig, at han hemmelig begav sig ud af Riget for at søge udenlandsk Hjælp, og imidlertid overdrog Regjeringen til en Regjeringscommissiön. Han fik den tydske Keiser Carl den 4de til at erklære de ulydige danske Undersaatter i Rigets Acht, nærmest i den Hensigt at afskrække de tydske Fyrster fra at understøtte dem, da de derved selv gjorde sig skyldige til at erklæres i Achten. Det lykkedes imidlertid for den nedsatte Regjeringscommissiön at forlige sig med Hansfestæderne, som indrommedes de store Privilegier, de før havde havt, samt Indkomsterne af Skaane for 15 Aar. Waldemar kom derpaa tilbage. Han døde 1375 i Bordingborg, hvilket Sted han fortrinlig yndede, saa at han pleiede sige, at vilde Gud lade ham evig beholde Bordingborg, saa vilde han ikke misunde Gud Himmerige. Han var den første danske Konge, som efter Gullands eller Gothlands Erobring antog Titel af de Gothers Konge. Krudt skal i hans Tid først være brugt af de Danske i Krigen mod Hanseaterne. Kongens ~~11de~~ gienlevende Søn Christopher døde 1363 i Helsingborgs Belæring af et Saar, han, som der fortæltes, havde faaet af et nyt Slags Ekhdegevær. I hans Tid var det at den sorte Død ødelagde Landet.

Efter Waldemars Død vare Stemmerne deelte. Et Partie vilde have Albrecht af Mecklenborg, Brodersøn af den svenske Konge af samme Navn, baade fordi han var Søn af Waldemars ældste Datter Ingeborg, og fordi Waldemar havde bestemt ham til Efterfølger; et andet Partie vilde have Hakon den 6tes og Margarethas Søn Olaf den 5te, hvilket aabnede Udsigt til Danmark og Norges Forening, men af hvilken Forening

Mange befrygtede den danske Valgfriheds Tab, da Norge var et Arverige; et tredje Partie vilde, at da nu Estridernes mandlige Stemme var uddød, saa skulde man vælge et nyt Dynastie. Margarethas Partie seirede dog tilsidst, og Olaf den 5te valgtes under Moderens Formynderskab 1376. Begge maatte besværges Christopher den 2dens Kapitulation, og love et at forflytte nogen Dansk til Norge. Vel truedes nu Danmark med Krig af Sverrig, Mecklenborg og flere tydske Fyrster, men Margaretha sluttede saadant Forlig med de mecklenburgske Fyrster, at begge Prætendenteres Ret skulde underkastes en Kjendelse af fremmede Fyrster, og denne Kjendelse vidste hun altid at faae udsat. Da Olaf 1380 blev Konge i Norge tillige, var man alt betænkt paa en nærmere Forening mellem begge Riger, men den norske Arvesølge traadte den gang iveien. Den svenske Konge gjorde 1385de forgjeves Forsøg paa at faae Ekaane igjen, og 1385, da alle Forpligtelser vare opfyldte, overleverede Hanses-tæderne samme Provinds til den danske Regjering; for at vinde det holsteenske Huus og trække samme fra Mecklenburg, belehnede Margaretha samme med Schleswig. 1387 Efter Olaf den 5tes Død valgtes Margaretha 1387 af de 1388 danske og 1388 af de norske Stænder til regjerende Dronning. Den svenske Konges Protest agtedes ikke, og i Kri-gen mod Margaretha blev han fangen 1389. Unionen 1397 sluttedes som ommeldt 1397.

Hyad Danmark's Statsforfatning angaaer, da gjælder om den i det Væsentligste det samme som om den norske, kun at Danmark ligetil Souverainiteten 1660 var et Valgrige, at Adelen i Danmark fik en langt større Magt og Indflydelse, især siden Waldemar den 1stes Tid, samt at Bøndernes Kaar vare flettere formedelst Børnedskabet, der skriver sig fra denne Periodes Slutning.

Handwritten notes:
 1375
 1385
 1387
 1388
 1389
 1397

C. Sverrig.

75.

Det sverkerske og erikske Dynastie. Folkunga-
slægten.

(Efter det steenkilste Dynastiets Afgang opkom ved det nye Kongevalg Uenighed mellem Gotherne og de egentlige Svenske, hvilket havde den Følge at tvende samtidige Dynastier, det sverkerske, som Gotherne holdt sig til, og det erikske, som havde sine Tilhængere blandt de Svenske, vegehviss i en Række Aar kom til at give Riget Regenter uden at dog nogen saadan Afvevling formelig ved Lov var fastsat; ei heller gif denne Omvevling altid fredeligt for sig.) Af det erikske Dynastie mærkes Erik den 9de eller den hellige, der roses som en god og retfærdig Konge, der formedelst sin Gævmildhed imod Geistligheden fik dette Tilnavn, skjønt han aldrig blev canoniseret. Finlands Erobring begyndtes af denne Konge, da han af Religionsiver foretog sig et Korstog for at omvende de hedenske Indbyggere; de Svenskes Herredømme straktes dog kun over Kysterne af Landet 1157. Hans Eftermand Carl den 1ste, ogsaa regnet for den 7de, tilstod Geistligheden Immunitet og Tiende, Sverrig fik under ham sin egen Erkebisp i Upsala. Allerede i Begyndelsen af denne Periode var det svenske Kirkevæsen bleven sat paa en fastere Fod ved en pavelig Legat Cardinal Nicolaus Breakspeare, da han kom til Sverrig fra Norge, hvor han havde mæglet mellem Harald Gilles Søner. Geistligheden fik overhoved under disse Konger store Forrettigheder og blev fri for alle Afgifter. Lignende Fordele tilstodes enkelte Familier af verdslig Stand, og derved lagdes Grund til en Adel (Frie, Frålse i Modsetning af Dfris Dfrålse).

1222 Det sverkerste Huus uddøde 1222 med Johan Sverkersen,
1250 og det erikste med hans Eftermand, Erik den 11te 1250.

Under denne Erik den 11te ¹²⁴⁸ besøgte Sverrig af den pavelige Legat Wilhelm af Sabina, der i Norge havde forrettet Hakon den Ades Kroning. Paa et Kirke-
1248 møde, som holdtes i Skeninge i Ostgothland 1248, blev det pavelige Herredømme befæstet over den svenske Kirke. Coelibatet og den canoniske Ret indførtes, og Bispernes Valg bleve aldeles uafhængige af Kongerne. Det lykkedes dog ikke Paven at bevæge Kongen til et Tog til Palæstina; Landets fjerne Beliggenhed afstrækkede, og Jveren for det hellige Lands Befrielse var betydelig fjølnet overalt. Derimod foretog de Svenske sig et Korstog mod de hedenske Finlændere, som havde begyndt en grusom Forfølgelse mod de christne Indbyggere i Finland. Anførerne for Toget var Birger Jarl af Bielboe i Ostgothland, af den mægtige Familie Folkungerne eller Folkungaflægten, der ligesom Hedenskabet's Tid stod i stor Anseelse i Riget. Han erobrede Finland 1249. Eriks Død kaldte ham snart derfra tilbage til Sverrig, thi som Kongens Svigerfar og en af de mægtigste Mænd i Landet kunde han gjøre sig grundet Haab om at blive valgt til hans Eftermand; Skuffedes end hans Haab med Hensyn til hans egen Person, saa kom dog hans Slægt paa Thronen ved Valget af hans Søn Waldemar, endnu inden Birger kom tilbage fra Finland. Som Formynder for sin unge Søn herskede Birger med en Myndighed, som saa af de forrige Konger havde havt, og for at sikre sin Green af den folkungiske Stamme Magten, udrøddede han med Grumhed flere Medlemmer af denne
x mægtige Stamme. Han gav ellers flere gode Love, og begyndte at befæste Stockholm, hvis første Anlæg tilskrivet Knud Eriksen af det erikste Dynastie sidst i 12te Seculum. Lyst til at skaffe alle sine Sønner Herredømme bragte Birger til at begaae den Statsfeil at bestemme,

at Waldemar skulde som Konge give sine 3 Brødre store Forlehninger under Titel af Hertugdømmer; derved lagde han Grund til de indvortes Uroligheder, som fulgte efter hans Død 1266. Waldemar kom da snart i Uenighed¹²⁶⁶ med sine Brødre, som omsider endte med at hans ældste Broder Magnus stødte ham fra Thronen. *en u-
rige
vellykket*

Magnus kaldet Ladulaas fra 1276—1290, havde dog Mange mod sig formedelst hans mistænksomme Strengthed især mod Folkungerne, og fordi han foretrak Udlændingerne for de Indfødte; der skede endog Oprør, som han dog snart dæmpede. Han søgte at bestyrke sig mod de Misfornøiede ved at vinde Geistligheden; men hans Gævmildhed imod denne Stand og hans Pragtsyge fordrede store Udgifter, som nødte ham til at forøge Paa-læggene. Over den offentlige Orden og Sikkerhed vaagede han strengt, og fik deraf Tilnavnet Ladulaas.

I Sverrigs indre Forfatning, der lignede, som i de andre nordiske Stater, den gamle germaniske, foregik, som i hine Lande ved Christendommens Indførelse og Nationens tiltagende Uddannelse, store Forandringer, især under Birgers Formynderregjering og under denne Konge. De svenske Konger vare indskrænkede ved Folkforsamlingerne og ved Jarlerne, som i deres Provindser anmaasjede sig næsten et Slags Uafhængighed, ligesom de tydske Hertuger. Næst Kongen i Anseelse stod Rigsjarlen, siden 1200. Den eneste Jarl i Riget, hvilken Værdighed i lang Tid havde været arvelig i Folkungernes Familie, og hvorved den blev saa mægtig. Magnus Ladulaas deelte dette store Embede mellem Rigmarschallen og Rigsdrosten. Lagmændene vare Dommere og Formænd i deres Districter; af dem, som Nationens Repræsentanter, valgtes Kongerne, som derpaa skulde foretage en Reise gjennem alle Rigets Provindser for at hyldes. Denne Reise kaldtes Eriksgatan. Hvert Landskab havde sine særegne, dog indbyrdes lidet forskjellige Love, som siden bleve

skrevne, s. Ex. Uplands Lov, Ostgothlands o. s. v. De samlede 1347 i en almindelig for hele Riget gjældende Lovbog. Grunden til Adelstanden er omtalt. Under Urolighederne under de folkungiske Konger hævede enkelte Slægter sig til en overveiende Indflydelse. Lagmændene fik Sæde i Rigsraadet, som foruden dem bestode af de høie geistlige og verdslige Embedsmænd og Adelige under Forsæde af Rigsdrosten. Birger Jarl stiftede den høiere Adels ved at indføre Hertugværdigheden; han formindskede Livegenstabet, forbedrede Retspleien og afskaffede Jernbyrd; Eedsvorne indførtes i Retterne, og Landefreden fremmedes. Borgernes Opkomst skriver sig ogsaa fra denne Periode. I den almindelige Folkforsamling paa Mora, som 1319 valgte Hertug Eriks Søn Magnus til Konge, forekommer første Gang som statsborgerlige Stænder Adels, Borgere og Bønder.

1290 Birger, Søn af Magnus Ladulaas, fra 1290—1319, var kun 10 Aar, og sattes derfor under Formynderskab af Rigsmarshen Thorkel Knudsen, en Mand, værdig til denne Post; for sine to yngre Sønner, Erik og Waldemar havde Magnus bestemt Hertugdømmer.

Som Formynderskab stræbte Thorkel Knudsen at indskrænke Kleresiets store Myndighed, uden at lade sig stræmme af Bonifacius den 8des strenge Buller. Et Korstog foretoges mod de hedenske Karelier, paa hvilket han trængte frem lige til Neva, men denne Erobring tabtes dog snart. Alt Spor af Hedenskab blev nu udryddet i Sverrig.

1302 Birger tiltraadte selv Regjeringen 1302, men Thorkel vedblev at være hans troe Raadgiver. Mellem Kongen og hans Brødre, Erik, Hertug af Södermanland, og Waldemar, Hertug af Finland, opkom snart Misforstaaelser, og det gik saa vidt, at Kongen endog forviiste dem af Landet. De fandt Tilflugt hos Hakon den 5te i Norge, som endog begyndte Fiendtligheder mod Sverrig. Det kom dog endelig til Forlig mellem Brødrene, Hertugerne

underkastede sig, og erkjendte Birgers Søn Magnus som Thronfølger. Men en Følge af dette Forlig var Thorkel Knudsons Fald. Hertugerne hadede ham, fordi han altid havde arbejdet mod deres ærgjerrige Hensigter at gjøre sig uafhængige i deres Hertugdømmer, og Geistligheden, fordi han havde indskrænket deres Myndighed og Indtægter. Begge Parter forenede sig til at overbevise Kongen om, at Thorkel havde været den fornemste Årsag til den Uenighed, som havde fundet Sted mellem de kongelige Brødre, og Birger var svag nok til at lade ham henrette. Men nu stod Kongen uden Støtte, og Hertugerne forberedte sig i Stilhed til at udføre deres Plan. De toge ham 1306 fangen paa Slottet Håtuna i Upland, og 1306 tvang ham til at afstaae Riget til Erik. En troe Tjener reddede Birgers unge Søn Magnus, og undkom med ham til Danmark. Erik Menved greb til Vaaben for at understøtte Birger, men det kom endelig til et Forlig mellem denne og hans Brødre 1308, dog kun af kort Varighed. 1308

Med en Sammenkomst i Danmark blev Birgers Søn Magnus forlovet med Ingeborg, Datter af Hakon den 5te, forhen forlovet med Erik, og da Hakon den 5te derover forlod Hertugerne's Partie, saa kom det endog til Krig mellem Hakon og Erik. Snart klagede Hertugerne over at Forliget af Birger ei blev overholdt; de hvervede Folk i Tydskland og en ny Krig begyndte, som endte ved en Fred til Helsingborg 1310, hvori Birger betydelig 1310 maatte forøge deres Besiddelser; Hertugerne tilstode Kongen ingen Myndighed i deres Lande, og Everrig kunde saaledes siges deelt mellem tre Konger. Med Hakon den 5te fortsatte Erik Krigen til 1312, da sluttedes Fred og han ægtede Ingeborg.

Men Birger tørstede efter Hevn og han kunde aldrig tilgive sine Brødre. Under Venstabs Masse indbød han dem til Nyekøping, lod dem der fæste i Fængsel, og, som der berettes, lod dem sulte ihjel 1317. Over denne Gru- 1317

somhed kom Alle i Oprør, ei alene Hertugernes, men ogsaa Kongens egne Undersaatter. En Rigsforstander i Skara udnævnte Mads Kettilmundsen til Rigsforstander. Birger flygtede nu 1318 til Gulland, men efterlod sin Søn Magnus med en Besætning i Steckeberg; dette Sted blev indtaget 1318, og Magnus fortes fangen til Stockholm. Det følgende Aar 1319 samledes atter Rigets Stænder ved Moraftenene til et nyt Kongevalg. Hadet mod Birger var saa stort, at man forbigik hans Søn Magnus; men Mads Kettilmundsen frembar for Forsamlingen Hertug Eriks og Ingeborgs treaarige Søn Magnus, som blev valgt. Birger troede sig nu ei længer sikker paa Gulland, men flygtede til Danmark, og hans Fiender, forbittede over at han var undgaaet dem, hevnedes sig ved i Stockholm at henrette hans uskyldige Søn Magnus 1320, hvilket gif Birger saa nær, at han døde Aaret efter, 1321.

1319 Magnus Smek fra 1319—1363, samme Aar valgt til Konge i Norge, sattes under Formynderskab af Mads Kettilmundsen. Aar 1333 tiltraadte han som myndig Regjeringen i Sverrig, han havde allerede 1330 tiltraadt den i Norge. Men i begge Riger blev man meget misfornøiet med ham, og 1350 maatte han overlade Rigerne til sine Sønner. Hvorledes og hvorfor saavel han som Hakon udelukkedes fra den svenske Throne 1363 er fortalt i Norges Historie. De Svenske valgte derpaa hans Søstersøn Albrecht af Mecklenborg. Han seirede over Magnus og Hakon, og haabede, ved at deeltage i dette store Forbund 1368 mod Waldemar Atterdag, at faae de skaanske Provindser tilbage, som dog ikke lykkedes, da Hansesæderne snart sluttede Fred med Danmark. Misfornøielse over hans mange Paalæg og over de mange Tydskere han trak ind i Riget, bragte Mange til at erklære sig for den fangne Magnus; Hakon den 6te gjorde Indfald og kom uhindret næsten lige til Stockholm. I denne Nød over-

gav Albrecht al Magten i Rigsraadets Hænder, og lovede aldrig at afvige fra dets Beslutninger. Der sluttedes Fred med den norske Konge, som betalte 12000 Mark for sin Faders Løsladelse; Magnus fraskrev sig alle Fordringer paa Sverrig, mod at erholde Indkomsterne af nogle Provindser i Vestgothland.

Men Misfornoielsen med Albrecht blev snart den samme. Hans Fordringer paa Danmark for sin Brodersøn voldte kun Omkostninger til ingen Nytte, og den floge Margaretha vidste at vedligeholde Misfornoielsen og at vinde et talrigt Partie. Oprøret brød løst 1386 og 1388¹³⁸⁶ erkjendte det svenske Rigsraad Margaretha som deres regjerende Dronning. Det kom nu til en Krig mellem Magnus og Margaretha, i hvilken Albrecht blev fangen ved Falköping, tilligemed sin Søn¹³⁸⁹ 1389. Han slap først fri¹³⁸⁹ 1395 mod at opgive alle sine Fordringer. Erik af Pomm¹³⁹⁵ 1395 meen valgtes til Thronfølger 1395, og 1397 sluttedes den¹³⁹⁷ 1397 calmariske Union.

F. De tre nordiske Riger forenede.

76.

Margaretha. Erik af Pommern. Christopher af Bayern.

Ingen af de Forventninger, man havde gjort sig af Calmarunionen, bleve opfyldte, Afgifterne bleve mere trykkelige end før, og Misfornoielsen snart almindelig, især i Sverrig. Årsagen til de forøgede Afgifter laae for en stor Deel deri, at Margaretha maatte holde en stor Hær mod Vitalinerne og Albrecht af Mecklenburgs mange Lydsfere og andre Tilhængere i Sverrig. De Norske og Svenske klagede over at Hoffet forblev bestandig i Danmark, og at de andre Lande behandlede som Provindser; det

saarede Nationalsølelsen, at hun indsatte saamange Danske til Commandanter og i høie Embeder, især i Sverrig, men de Partier, som der sandt Sted, gjorde det nødvendigt for hende, at have der Mænd som hun kjendte for at være af prøvet Troskab; hun ophøjede ogsaa Norske og Svenske til høie Værdigheder i Danmark. De svenske Skribenter laste hende især, og bestyldte hende for at have indpræget sin Eftermand den Grundsætning, at han skulde lade sig føde af Sverrig, klæde af Norge og forsvare af Danmark. Men mange af de haarde Domme over Margaretha maae skrives paa hendes udelige Eftermands Regning, da hans flette Regjering vakte end større Utilfredshed med Unionen, som ogsaa gif over paa sammes Stifterinde. En saadan herskende Stemning kan 1402 forklare, hvorledes en Bedrager, der 1402 gav sig ud for den forlængst afdøde Olaf den 5te, kunde finde Tiltroe. Han foregav at Dronningen havde holdt ham i hemmeligt Fangenskab, men udgivet ham for død, for selv at beholde Regjeringen. Han vidste nøie Besked om Familianliggender og Hemmeligheder, som bidrog til at skaffe ham Tiltroe, og som forklares deraf, at hans Moder havde været Prindsens Amme. Bedrageriet blev opdaget og han blev henrettet.

Under denne Dronning begyndte de langvarige Stridigheder med de holsteenske Grever om Formynderstabet 1404 over den afdøde Hertug af Schleswigs Børn 1404; det brød i Slutningen af hendes Regjering ud til formelig 1412 Krig. Margaretha døde 1412 paa et Skib ved Flensborg, just som hun vilde reise over til Danmark.

Adelen søgte Margaretha at indskrænke ved at opkjøbe Adelsgodser. Man har kaldt hende Nordens Semiramis; hun roses af de Danske, men lastes af de Svenske som Ophav til alle Rigets Ulykker.

Erik af Pommern, (i Danmark den 9de, i Norge 1412ge den 3die, i Sverrig den 13de af dette Navn) fra 1412

—1439, opfyldte slet sin Pleiemoders Forbaabninger, og sønne-
de hende medens hun levede med Utafnemmelighed. Krigen
mod de holsteenske Grever fortsattes, og han fik Keiser
Sigismund til at fradømme de unge schleswigiske Hertu-
ger deres Land, fordi de havde ført Waaben mod deres
Lehnsherre. Men uagtet han som Konge over 3 Riger
var sine Fiender saalangt overlegen, saa havde dog denne
Krig, der vedvarede næsten hele hans Regjering igjennem,
et saare skammeligt Udfald formedelst Kongens Ligegyldig-
hed og Uduelighed. Hansfæstæderne understøttede Greverne,
Vitalinerne plyndrede Bergen, og i en Fred til Bording-
borg 1435 maatte han lade den ene gjenlevende af de¹⁴³⁵
schleswigiske Hertuger beholde Schleswig for Levetid, og
hans Arvinger i 2 Aar.

I alle Lande herskede almindelig Misfornøielse, dog
især i Sverrig; Kongen blev aldeles ligegyldig ved Un-
dersaatternes Klager. Statholderen i Westmanland Tesse
Eriksen, en indfødt Dansk, trykkede og plagede Indbyg-
gerne paa det haardeste, og Kongen afviste i Brede alle
Klager derover. Endelig greb Dalekarlene til Waaben
under Anførsel af Engelbrecht Engelbrechtson,
en Adelsmand, som var meget elsket af Almuen. Han
tvang omsider det svenske Rigsraad til at opsigge Kongen
Lydighed, og fordrev de fremmede Befalingsmænd. For
at vinde Almuen nedsatte han betydelig de svære Skatter.
Kongen kom nu selv til Stockholm, men erholdt kun en
Waabenstilstand for det første, og efter hans Afreise ud-
nævnte en Rigsforsamling i Arboga 1435 Engelbrechtson¹⁴³⁵
til øverste Anfører over hele Rigets Krigsmagt. Ved sin
ufloge Indblanding i Erkebispevalget havde Kongen gjort
sig Kleresiet til Fiende, men han forsonede sig nu med
den forhen af ham fordrevne Erkebispe, og blev 1435 i
Halmstad ogsaa igjen udfønet med Folket, som igjen un-
derkastede sig. Carl Knudsen, af Familien Bonde,
blev efter Folkets Ønske Rigmarschal, og Engelbrechtson

fik store Forlehninger. Men saasnart Erik havde faaet Fæstningerne i sin Bold, og ved Freden til Bordingborg var bleven af med sine andre Fiender, lagde han Masken af, og holdt Tøt af hvad han havde lovet. Herover nye Besværinger fra de Svenskes Side. Kjæd af alle disse Uleiligheder vilde Erik omsider nedlægge Regjeringen, og søgte at faae Stænderne til at antage som Efterfølger hans Fætter Hertug Bugislaus af Pommern; dette vilde de svenske Stænder ikke, thi Bugislaus var alt i flere Aar lyst i Band og var forhadt af Kleresiet; de norske og danske Stænder havde dog indvilget. Opbragt herover forlod Erik hemmelig Riget og drog til Pommern. Det danske Rigsraad sendte Rogle efter ham, for at besværges ham at vende tilbage, og ei ved sin Flugt udsætte Rigerne for alle Anarchiets Rædsler og Unionen for Op- løsning. Han kom ogsaa tilbage, men med en Mængde tydske Adelsmænd og Krigsfolk. Engelbrechtson var imidlertid bleven myrdet i Sverrig og Carl Knudson var bleven Rigsforstander. Denne Mand blev dog snart forhadt, da man mistænkte ham som Ophavsmand til Engelbrechtsons Mord, og dette gjorde, at i Calmar blev sluttet et

1436 nyt Forlig med Erik 1436 og Unionen fornyedes. Men den vankelmødige Erik opfyldte heller ikke nu sine indgangne Forpligtelser, og tilsidst blev han saa kjæd af Regjeringen, at han med Rigsfleden og Archiverne be-

1437 gav sig fra Danmark til Den Gulland 1437. Nu begyndte det danske Rigsraad at underhandle med det norske og svenske om at opsiges ham Lydighed og at vælge hans Søstersøn Pfalzgreve Christopher. Dog tøvedes med Opsigelsen. Man gav Erik 3 Maaneders Betænkningstid, men han forblev døv mod alle Forestillinger. Nu udbrod Oprør overalt. Uden at raadfore sig med de andre Riger, opfattede de Danske en Balgecapitulation, som Christopher antog, og indkaldte ham derpaa til Danmark

1438 1438. Det følgende Aar opsigdes de Erik Lydighed, og

Christopher antog Titel af Rigsforstander; Sverrig opsagde Erik Lydighed noget senere i samme Aar. Længst holdt Norge ved den affatte Konge, og man finder ikke at de Norske have taget nogen Andeel i disse senere Underhandlinger, men ladet sig nøie med, hvad der besluttedes i de tvende andre Riger. Erik levede siden i 10 Aar paa Gulland som Fribytter, blev fordreven derfra 1449, og døde i Armod i Pommern 1459.

Christopher af Bayern valgtes af de Danske til Konge 1440. De Svenske overdroge Rigsforstander-¹⁴⁴⁰ skabet fremdeles til Carl Knudson, og besluttede paa en Rigsdag i Arboga at vælge en Indfødt til Konge. Dog, da Christopher havde Geistligheden paa sin Side, da han understrev en Balgeapitulation, og tilfredsstillede Carl Knudsons Fordringer, valgtes han af de Svenske, og kronedes i Upsala 1441; de Norske tiltraadte samme Aar de andre ~~Konger~~ Kongers Balg, og han kronedes i Trondhjem 1442. Bugislaus med hans Tydskere maatte vende tilba-¹⁴⁴² ge, og Alle, som ei vilde erkjende den valgte Konge, erklæredes fredløse; dog maatte et Oprør i Jylland, til Fordeel for den affatte Kong Erik, dæmpes med Streng-
hed. Christopher var den eneste af alle Unionskongerne under hvem der herskede Fred. Alligevel gif det ei af uden Misfornoielse og Klager fra de Svenskes Side især, da de lede mest ved Eriks Plyndringer fra Gulland, uden at Kongen agtede alvorlig paa deres paatrængende Forestillinger om dette Uvæsen. Formedelt en Dyrtd, saa at mange Mennesker maatte leve af Bark, fik Kongen af de Svenske det Dgenavn Barkekongen, da de vare uwillige over det meget Korn, som hans Heste fortærede. Han indkaldte i Begyndelsen mange Tydske til Danmark, hvor mange adelige Familier nedstamme fra dem, men gav siden Klogeligen efter for de derimod gjorde Forestillinger. Residentsen forflyttedes af ham til Kjøbenhavn, som siden den Tid daglig tiltog. Han stræbte at ind-

frænke Hanseaternes Magt i Norden, men denne Plan
1448hindredes ved hans tidlige Død 1448.

77.

Oldenborgske Konger. Christian den 1ste. Hans.
Christian den 2den. Unionens Opløsning 1523.

Ifølge Calmarunionen skulde nu Deputerede været samlede fra alle Riger i Halmstad til et nyt Kongevalg. Men Everrig, som ved forrige Valg havde viist liden Tilbøielighed til at vedligeholde Unionen, viiste nu heller ingen Lyft til fælleds Underhandling. Der herskede 2de Partier i Landet: Geistligheden ønskede Unionens Vedligeholdelse, Carl Knudsons Partie vilde derimod, at man skulde vælge en egen Konge. Dette Partie seirede, og
1448Carl Knudson blev valgt til Konge 1448. (Carl den 8de).

De Danske tilbøde nu, uden at raadføre sig med Norge, den danske Krone til Grev Adolph af Holsteen, der tillige var Hertug i Schleswig; de haabede derved at forene Holsteen med Danmark. Men han undslog sig formedelst sin Alder, og gav Stænderne Anslag paa sin Søstersøn Grev Christian af Oldenburg.
1448Denne besvoer en Haandsæstning, kronedes i Lund 1448. De Norske erklærede sig tilfredse med de Danstes Valg, og antog ham ligeledes til Konge 1449, men i Trondhjem opstod et Partie under Erkebiskpen Abslak Bolt, en Frænde af Carl Knudsen, og Carl blev valgt i Ham-
1449mer og kronet i Trondhjem 1449. (Carl den 1ste). Det kom til Underhandlinger mellem begge Konger i Halmstad 1450, og de svenske Commissairer afstod fra Carls Fordringer paa Norge, samt paa Gulland, som Erik af Pommern havde overgivet til de Danske 1449. Danmark
1450og Norge indgif desuden en ny Forening til Bergen 1450,

at disse to Riger bestandig vilde blive forenede, hvordan det end gif med Sverrig.

Carl Knudson paastod dog, at hans Commissairer havde overskredet deres Fuldmagt, vilde ikke holde det halmstadste Forlig, og Krigen begyndte mellem begge Konger. Under Krigen vendte i Sverrig Sagerne sig til Christians Fordeel, da Carl Knudson havde lagt sig ud med Almuen ved sine Paalæg, havde stødt Adelen, og gjort sig den mægtige upsalske Erkebisop Johan Bengtson samt Kleresiet til Fiende ved Inddragelsen af geistlige Godser, og andre Bestemmelser til Nedsættelse af dets Indkomster. Erkebisopens Partie seirede, tvang Carl til at flygte til Danzig 1457, og indkaldte Christian, som blev kronet 1457 samme Aar. Hans unge Søn Hans eller Johannes blev valgt til Thronfølger i Sverrig 1458, og de norske Stænder fulgte dette Exempel.

Kort efter døde Adolph af Holsteen, og Christian blev hyltet saavel af de schleswigske som holsteenske Stænder 1460.

I Sverrig blev man dog snart misfornøiet over hans Skatte og Paalæg. Han blev uenig med den mægtige Erkebisop Johan Bengtson, blev slagen i Westmanland og maatte forlade Sverrig, hvor man atter indkaldte Carl Knudson og satte ham paa Thronen 1464. Men alt i næste Aar maatte han vige for den mægtige Erkebisop, som nu en Tid herskede over Riget; dog skjønt han var bleven forsonet igjen med Christian, kunde han dog ikke virke noget for denne, om det ellers har været hans oprigtige Mening at gjøre det; hans Modstandere seirede, og paa en Rigsdag valgtes Erik Axelsson Tott til Rigsforstander. Mellem denne og Erkebispen kom det nu til formelig Krig; Tott seirede og indkaldte tredie Gang Carl Knudson til Thronen 1467. Til hans Lykke døde den 1467 urolige Erkebisop kort efter, og Carl beholdt Thronen til sin Død 1470. Paa sit Yderste udnævnte han Steen 1470

Sture den ældre til Rigsforstander, og han blev erkjendt som saadan. Christian kom nu med en Flaade til Stockholm, men blev slagen af Sture paa Brunkebjerg 1471 ved Stockholm, blev selv saaret, og opgav nu alle videre Forsøg paa at erholde Sverrig.

Under Christians Regjering stiftedes Universitetet i Kjøbenhavn 1478, dog kom samme ei i nogen Flor før Reformationen.

Paa hans Tid indtræffer Constantinopels Erobring af Tyrkerne. Paven opfordrede alle Christenhedens Fyrster til et Tyrketog, men Kongen vidste at affinde sig med en Almisse. Han ophjalp Rigerne's Handel; men Financerne vare i slet Forfatning, thi han var en slet Deconom. Derfor maatte han, da hans Datter blev gift med den skotske Konge Jacob den 3die, som Pant for 60000 rhinske Gylden, der skulde betales som Brudeskate, overlade Orkenderne og Schetlandsøerne, samt give Slip paa den aarlige Afgift, Skotland skulde betale for Syderøerne. Disse norske Skotlande bleve aldrig indløste, skjønt alle Konger i deres Haandfæstning maatte forpligte sig dertil. Ikke destomindre foretog Kongen to kostbare Udenlandsreiser, den ene til Rom, den anden til Burgund, for at mægle mellem Keiseren og Carl den driftige.

I det Hele taget var hans Regjering svag og kraftløs, saa at de hanseatiske Kjøbmænd i Bergen endog negtede at betale Tiende til Biskopen, og, da den kongelige Lehnsherre i Bergen vilde tvinge dem, dræbte de baade ham og Biskoppen, uden at de derfor bleve straffede. 1481 Christian døde 1481.

I Sverrig udmærkede Stures lange Regjering sig ved mange gavnlige Foranstaltninger. Adel og Kleresie indskrænkedes ved Deputerede fra Stæderne og Fribønderne, til hvilke regnedes Enhver, som indstillede sig tilhest med ridderlig Rustning, og derved vandt for sin Eiendom

adelige Friheder. Culturen fremmedes; han stiftede Universitetet i Upsala.

Johannes eller Hans fra 1481 til 1513 var alt forhen tilfikkret Thronfølgen af alle 3 Rigers Stænder. De Danske indbød strax de andre Rigers Stænder til en Valgdag i Halmstad 1482; men Steen Sture ønskede ei at give Slip paa sin Magt, og lod Ingen møde. Et nyt Møde berammedes til det næste Aar. Sture arbejdede paa at vinde Tilhængere i Norge, og underhandlede med den trondhjemske Erkebispe Gante og det norske Rigsraad, at der ei fra Norge skulde sendes Deputerede til Halmstad. Denne Hensigt opnaaede han dog ikke, men fra Sverrig mødte atter Ingen, hvilket dog ei hindrede de to andre Riger fra at vælge Hans til Konge. Vel havde Hans mange Tilhængere i Sverrig; men under allehaand Paaskud, Fordringer og opfastede Banstueligheder, forstod Sture i hele 14 Aar at hindre hans Valg; han havde Almuen paa sin Side, og holdt med den Adels og Geistlighed, som misundte ham, i Tvang og Lydighed. At Kong Hans ikke før med Baaben søgte at gjøre sin Ret mod Sture gjældende, var fornemlig en Følge af den Indflydelse, hans Moder Dorothea af Brandenburg havde over ham, og hun søgte altid at vedligeholde Freden. Men da hun døde 1496, begyndte han at tage frigeriske Forholdsregler. Steen Sture havde just været uheldig paa et Tog mod Russerne og havde lagt sig ud med Svante Nielsen Sture, der var af en meget mægtig Familie, som dog, uagtet Navneligheden, ikke skal have været beslægtet med Rigsforstanderen. Rigsraadet opsagde nu Rigsforstanderen Lydighed 1496, og erklærede ham i det 1496 følgende Aar for affat. Kong Hans begyndte paa denne Tid Krigen, hvortil han havde gjort store Forberedelser; han havde taget i Sold 6000 tyske Landsknekte under Junker Jørgen Slenz, en Adelsmand fra Cöln, der havde udmærket sig i Krigen i Tydskland og Nederlandene.

Sture blev beleiret i Stockholm og tvunget til at overgive sig 1497; Kongen blev kronet; Steen Sture udnævntes til Rigshovmester og Svante Sture til Rigmarschal. Kongens Søn Christian, der allerede var valgt som Thronfølger i de andre Riger, erkjendtes for det samme i Sverrig, og valgtes virkelig dertil 2 Aar efter. Alt syntes bragt i Orden; men Freden vedvarede kun saalænge til Steen Sture fandt Leilighed til Frafald, og denne tilbød sig snart ved de Danskes ulykkelige Tog til Ditmarsken.

Dette lille Land, som ei havde villet underkaste sig Christian den 1ste, skulde nu undertvinges. De Danske anfaae det hele Tog som en Leg og foragtede deres Fiende; uforsigtig rykkede de frem; Junker Slenz og hans Landsfæknægte, som man kaldte den store Garde, var med. Men pludselig aabnede Ditmarskerne deres Sluser, Havet brød ind og Hæren, som kom i Forvirring, deels druknede, deels ødelagdes af Ditmarskerne. Junker Slenz og den store Garde omkom. Her tabtes ogsaa den berømte 1500 Fane Dannebrog 1500. Paa Ditmarskens Erobring var nu ikke mere at tænke; Kongen maatte lade Landet beholde sin Frihed og Forfatning.

Keppe kom Rhygtet om dette Nederlag til Sverrig før Steen Sture gjorde Oprør, opsigde Kongen Huldskab og Trostøb 1501, og erobrede Stockholm. Ogsaa i Norge fandt Sture Tilhængere; Knud Alfson, Hovedsmand paa Agershuus, begyndte Uroligheder. Kongen sendte en Flaade til Osloe, og med den Biskop Ibsen af Roeskilde, for at berolige de Misfornøiede; men da Knud Alfson efter givet Leide kom ombord, og der i en opkommen Trætte blev dræbt, udbrød en almindelig Opstand i hele det søndenfjeldske Norge under Herlof Hyddefad, en hidtil ubekjendt Mand, hvis Herkomst ei vides. Kongen sendte sin Søn Christian, da 20 Aar, til Norge, for at dæmpe Oprøret; han vilde derved baade øve ham og trække ham ud af de Udsteielsler, hvortil han i sin tids

lesløse Ungdom havde overgivet sig. Christian fangede Herlof Hyddefad, lod ham paa Pinebænken udlægge sine Medskyldige og dæmpede Opstanden 1502 med al den ¹⁵⁰² Strengthed, som hans haarde lidenskabelige Charakter til- sagde ham; den norske Adel blev haardt medtagen. Han rykkede derpaa ind i Sverrig, og tvang Sture til at ind- gaae Stilstand paa eet Aar; hans Seiervindinger bevægede Hansestæderne, som Sture havde ophidsset, til at slutte Fred 1503. Samme Aar døde Steen Sture; Evante ¹⁵⁰³ Sture udnævntes af en Rigsdag til Rigsforsstander 1504, dog indlod Rigstraadet sig tillige i Underhandlinger med Kongen, og et Møde bestemtes til Calmar 1505. Men da her Ingen mødte fra svensk Side, blev Kongen saa opbragt, at han lod dømme det svenske Rigstraad til at have forbrudt Ver og Gods, og lod Keiser Maximilian erklære Sverrig i Rigets Aht, som maatte forekomme de Svenske latterligt, da de ei hørte under det tydske Rige, men Hensigten dermed var at afholde Hansestæderne fra at understøtte Sverrig. Krigen begyndte igjen. Evante Sture døde 1512, og hans Søn Steen Sture den ¹⁵¹² yngre valgtes til Rigsforsstander, dog ikke uden Mod- stand af et Partie, som vilde have Rigstraaden Erik Trolle til denne Post. Denne Splid ledede atter til Underhand- linger med Danmark, men midt under samme døde Kong Hans 1513.

1513

Danske og norske Deputerede samlede samme Aar i Kiøbenhavn og valgte Christian. Han antog en Haandfæstning, som var strengere end nogen af de fore- gaaende. I Sverrig herskede Partier; Nogle stemte for Christian, men end flere for at beholde Steen Sture som Rigsforsstander, og Christian maatte for det første slutte en Stilstand med dette Rige, hvor Tilstanden dog snart forandrede. Den unge Gustav Trolle, Erik Trolles Søn, var ved Steen Stures Indflydelse bleven valgt til Erkebisp af Upsala. Han blev uenig med Sture, lod sig

vinde af Christian, indgav til Paven en Klage over Rigshofstanderen, og søgte at undertrykke ham med dansk Hjælp. Paa hans Unmodning rustede Christian sig med Sverrig, og for desto lettere at vinde Paven, tillod han den pavelige Legat Arcemboldus at sælge Afsked i de nordiske Lande, i Haab om ved ham at indvirke paa Stemningen i Sverrig. Sture søgte at vinde Tid ved Underhandling, fangede Erkebiskpen, og lod ham ved en Forsamling af høie verdslige og geistlige Herrer erklære for affat. For denne Handling erklæredes Sture og hans Tilhængere i Band, og Udførelsen af Bandbullen overdroges til den danske Konge, som nu foretog sit andet

1518 Tog mod Sverrig 1518. Han beleirede Stocckholm med en Hær og Flaade, men da hans Sager ei havde den Fremgang han havde ventet, blev han tilbøielig til at underhandle, og indbød Sture til at komme ombord. Sture sendte 6 Gesandter ombord, blandt hvilke var Gustav Erikson Basa. Kongen blev opbragt over Stures Udeblivelse, og mod al Folkeret beholdt han Gislerner, og førte dem med sig til Danmark. Snart erfarede han ogsaa at Arcemboldus havde ladet sig vinde af Sture til at røbe hvad der var ham betroet, og gav Ordre til at gribe ham. Arcemboldus selv undkom vel med sit Bytte, men hans Broder blev fangen, og Kongen fratog ham Alt, hvad han havde indsamlet, uden at agte paa Pavens Indsigelser. Paven maatte holde gode Miner af Frygt for at Kongen skulde gaae over til Luthers Lære. Han befalede Sture at indsætte Erkebiskpen, og da denne nølede, belagdes hele Riget med Interdict.

Udførelsen overdroges til Christian, som til dette 3die Tog gjorde overordentlige Tilberedelser og tog fremmede Tropper i Sold. I Begyndelsen af 1720 rykkede hans General Otto Krumpen ind i Sverrig. Sture blev slagen ved Ulrichaham eller Bogesund, og døde kort efter af sine Saar. Men hans Enke med hans Tilhængere

indsluttede sig i Stockholm, og lavede sig til et tappert Forsvar. Christian var heller ikke uden Tilhængere i Landet; Biskop Matthias af Strengnæs vandt mange af Adelen for ham, og da Kongen kom til Everrig, blev han hyllet i flere Provindsfer. Selv Stockholm maatte overgive sig, og Stures Tilhængere lovedes Amnestie. Christian vendte derpaa tilbage til Danmark, for at overlægge med sine Raadgivere om det bedste Middel til at befæste og udvide den kongelige Myndighed i Everrig. Man fandt, at dette maatte skee ved at undertrykke den mægtige Adels og Geistlighed. Det sidste kunde skee ved at indføre Reformationen, til at knække Adelsens Magt maatte udfindes Paaskud med Ekin af Ret. Til Ulykke og Skam for Mennekeheden fulgte han en af sine slette Raadgivere Diederich Slaghæks Raad, og besluttede at bruge den pavelige Bandbulle for Gustav Trolles Affættelse som Grund til at dømme og udrydde de fornemste Geistlige og Adelige. Med denne Beslutning vendte Kongen tilbage til Stockholm, hvor hans høitidelige Kroning foregik i November 1520. Men midt under Festsighederne,¹⁵²⁰ hvortil en Mængde Adelsmænd havde indfundet sig, forberedtes Udførelsen af hiin grusomme Beslutning. Gustav Trolle maatte indgive en Klage mod sine Fiender, og Kongen truede ham til i denne at fordrø deres Død, skjønt Paven kun havde paalagt en Pengemulct og Trolles Gjenindsættelse. En Commission nedsattes til at undersøge Sagen og dømme. Stures Enke, for at retfærdiggjøre sin Mand's Handlinger, var uforsigtig nok til at udlevere det Document, hvorved Trolle erklæredes affat, og som alle Deeltagere havde underskrevet; just dette ønskede man, og de egenhændige Underskrifter bleve Beviis imod dem. Den 2de November 1520 opførtes paa Torvet i¹⁵²⁰ Stockholm det blodige Skuespil, da 94 Personer, meest af den høiere Adels og Geistlighed, bleve henrettede; blandt dem var Gustav Vasas Fader og selv Biskop Matthias.

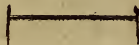
af Strengnæs, som havde viist Kongen saa vigtige Tjenester. I to Dage vedblev man at henrette mistænkte Borgere, og blot at yttre Medlidenhed med de Ulykkelige var ofte nok for at blive slæbt for Skafottet. Alle de Henrettedes Legemer, selv Steen Sturres opgravede halvforraadnede Lig, bleve brændte for at vise, at de vare dømt som Bandsatte, og ei som Kongens Fiender. Lignende Optrin fandt Sted i Finland, og paa Tilbagereisen til Danmark betegnede Kongen sin Vej overalt med Blod. Saadan opværende Grusomhed vakte fortjent Afstøje; i Sverrig kaldte man fra nu Kongen ikke andet end Christian Tyran, og Otto Krumpen nedlagde sin Post af Afstøje for hans blodige Handling. Kongen søgte at vælte al Skylden paa sine Raadgivere, og lod henrette Diederich Slaghæk, som han havde ophøiet til Erkebiskop i Lund; Paven undersøgte, paa Kongens Anmodning, Sagen ved en Legat, og frikendte Kongen. Men saadanne Udflugter hjalp intet; Forbittrelsen hos de Svenske lod sig ei dæmpe. Gustav Basa var kort iforveien undkommen af sit Fængsel. Han ankom hemmelig til Sverrig, undgik heldig alle Efterstræbelser, fik som Stures Slegtning mange Tilhængere, fordrev paa flere Steder de Danske, og blev

1521 af en Rigsforsamling i Vadstena 1521 erklæret for Rigsforstander. Christian foragtede i Begyndelsen sin Modstander, men Gustavs Magt voksede snart saaledes, at den blev ubetvingelig; Lybekkerne forbandt sig med ham, opbragte over de Indskrænkninger, Christian havde paalagt deres Handel. Og saa hans Farbroder Hertug Frederich af Holsteen forbandt sig med de Misfornøiede, men lovede dog snart Christian ved et Forlig til Bordeholm, ei at understøtte hans Fiender. Nu tænkte Christian paa Rustninger mod Sverrig og sammenkaldte i det Niemed en Rigsdag til Kallundborg i December 1522; men Inngen voksede at møde. Ivertimod forbandt den jydste Adelsig hemmelig med Hertug Frederich og tilbød ham Kronen.

Alt gif faa hemmelig, at Christian ei ahnede det ringeste. Han havde udstrevet en nye Rigsdag til Aarhus i Januar 1523, og lovede sig det bedste Udfald. Men faa Dage før sendte den jydsk Adels ham et Opsigelsesbrev, som han modtog i Beile. Han blev i Begyndelsen yderst opbragt; men da han erfarede at hele den jydsk Adels havde væbnet sig, og at Hertug Frederich stod i Ledtog med den, tabte han aldeles Modet. Ved Løfter og Tilbud søgte han at vinde de Misfornøiede, men man frygtede hans Hevngjerrighed, og satte ingen Lid til ham. Skjønt Derne samt Skaane og Norge endnu var paa hans Side, og overhoved den almindelige Mand overalt holdt med ham, da han altid beskyttede Almuen mod de Mægtige, saa quæledes han dog af en bestandig Frygt, og besluttede at forlade Riget for at søge Hjælp udenlands. Med sin Familie og sine Benner samt sine Skatte og Rigsarchivet reiste han 1523 først til Nederlandene og derfra til Tydsk-1523 land. Gustav Basa valgtes i samme Aar 1523 til Konge i Sverrig og saaledes var nu den calmarste Union opløst efterat den havde varet 126 Aar.

Af Christians Handlinger fremlyser noksom Haardhed, Vilkaarlighed og Herstesyge som Hovedtrækkene i hans Charakter, og formædelst forsomt og urigtig Opdragelse var hans Lidenskabelighed ei bleven dæmpet. Han brød sig ikke om Rigsraadet, men regjerede vilkaarlig efter eget Lykke. Torben Dye, hans Slotsmester, lod han mod al Lov domme tildode ved en Ret af 12 Bønder, da han dog som Adelsmand kun skulde kunne dommes af sine Ligemænd. Kongen havde ham mistænkt for sin Maitresse Dyveke, og fordrede af Hevn hans Død, men Rigsraadet havde frikendt ham. Mange af hans despotiske Handlinger havde deres Udspring fra hans flette Raadgivere, især Diederich Slaghæf, en Westphaler, og Sigbrit, en Hollænderinde, Moder til Dyveke, en meget stolt og herstesyg Dame. Dyveke roses derimod

for hendes blide Charakteer. Kongens Giftermaal med Carl den 5tes Søster Elisabeth 1515, hvorved Rigsraadet haabede at styrte Sigbrit, forandrede hverken hans Forhold til Dnyveke, eller svækkede Sigbrits og hendes Parties Indflydelse. Som Regent kan man ei frakjende Christian mange Fortienester. Han sørgede for Handelen ved at indskrænke Hanseskæderne, og udgav en menneskefjærlig Anordning angaaende Skibbrudne. Han yndede Reformationen og tænkte paa at indkalde Luther. Adel og Geistlighed søgte han at indskrænke og at ophjælpe de lavere Stænder.

Fjerde Afsnit.

Det østlige Europas Stater.

A. Det græske Rige.

78.

Comnenernes Dynastie. Rigets Deling. Dets Gjenforening under Palæologerne. Rigets Undergang 1453.

Kort forinden Korsstogenes Begyndelse kom Comnenernes Dynastie 1057 paa Thronen med Isaac Comnenus, som ved et Oprør af Tropperne blev Keiser. Indre Uroligheder og Thronforandringer betegnede dette Dynasties Regjering, og Rigets udvortes Fiender benyttede sig deraf til at fratage Riget Provindser; Normannerne erobrede hvad de græske Keisere besad i Nedreitalien; Seldschufferne bleve bestandig farligere i Asien og satte sig fast i Nicæa.

Paa Korsstogenes Tid regjerede Alexius Comnenus, en duelig Feldtherre, som af Armeen udraabtes til Keiser 1087. Han var en duelig Regent, som tilveiebragte Orden. Faren, hvormed den skjæffe Normanner Robert Guiscard truede i Riget, forsvandt ved dennes Død. Derimod oversvømmedes Riget af Petschenæerne eller Patzinaerne, som trængte frem ligetil Hovedstadens Mure; tillykke for Alexius bleve de uenige med deres Bundsforvandre Romanerne, og derved svækkedes deres Magt.

I Asien udbredte Seldschufferne deres Herredomme stedse videre. Alexius havde søgt om Hjælp i Occidenten, men ønskede vist ikke saadan Bistand, som han fik af Korsfarerne, der selv vilde grunde nye Stater i de erobrede Lande, og snart kunde blive lige saa farlige som

erobrede den græske eller nicæniske Keiser Michael Palæologus ved Genuesernes Bistand Constantinopel 1261. 1261 Denne Mand, af en anseelig Familie, var ved et Dølob af Folket kommen paa Thronen i Nicæa 1260. Han 1260 søgte at forene det gamle Rigets adsplittede Dele, men fandt mangesteds heftig Modstand, og, understøttede af Occidentalerne, vedligeholdte sig lige til Rigets Undergang mange smaae uafhængige latinske Herstaber, som ofte, under indre Uroligheder i Riget, bleve farlige. Med Bulgarer og Mogoler maatte han udholde en farlig Krig; tillykke bleve hans Fiender indbyrdes uenige. Til de udvortes Stridigheder kom endnu indre kirkelige Stridigheder, mest en Folge af den Iver, hvormed Keiseren vilde fremtvinge en Forening mellem den græske og latinske Kirke. Selv var han en lydige Søn af den romerske Kirke, og den Modstand, han fandt hos sine Undersaatter, forbittede hans Sind, saa at han i sin sidste Regjeringstid overlod sig til Grusomhed. Religionshadet vedblev under hans Søn Andronikus, skjønt han ophævede Forbindelsen mellem den latinske og græske Kirke. Mod fortjente Anførere viiste Hoffet sin gamle Mistænkelighed, hvorved de asiatiske Provindser lede bestandig mere og mere af Tyrkerne. Mod disse Fiender tog Keiseren endelig cataloniske Leiestropper i Sold, men som snart ved deres Rovgjerrighed, Kostbarhed og Toilesløshed, bleve værre for Landet end Fienderne selv.

Endnu i over 100 Aar stod Riget, men som et Skyggerige, der led ved indre Splid og i Osten bestandig indskrænkedes mere og mere af Tyrkerne, ligesom i Norden af Bulgarer. Tyrkerne erobrede 1326 Bithynien, i Occidenten 1326 var ingen Hjælp at faae; den tyrkiske Sultan Orchan satte 1359 over til Europa og erobrede Gallipoli, og 1359 hans Søn Amurath den 1ste gjorde Adrianopel til sin Hovedstad 1362, og tvang Keiseren til at betale 1362 en aarlig Tribut. Hans Søn Bajazeth var en endnu

vildere Kriger; og det skulde allerede da have været ude med det græske Rige, hvis Bajazeth ei var kommen i Krig med den moguliske Fyrste Timur eller Tamerlan, og 1402 af ham var bleven tagen fangen ved Angora 1402.

Harde den daværende Keiser Manuel og de Christne benyttet de gunstige Omstændigheder nu, da den tyrkiske Magt var saa svækket, og der desuden opstod Splid mellem Bajazeths Sønner, saa kunde det tyrkiske Herredømme maaskee være bleven tilintetgjort, idetmindste paa europæisk Grund; men deels vare da de europæiske Stater indviklede i Krig, som Frankrig og England; Italien, Tydskland og Ungarn havde nok med sig selv, og Keiser Manuel alene var for svag, især da han aldeles manglede Sømagt, til hvis Forsald Venetianerne og Genueserne forsætlig havde bidraget. Han fandt det klogest at erklære sig for Muhammed den 1ste, den ene af Bajazeths Sønner; til Tak derfor erholdt han tilbage nogle Stæder ved det sorte Hav og i Theßsalien, og Riget beholdt Fred saalænge Muhammed levede. Men med hans Eftermand Amurath den 2den kom Riget atter i Krig. En christen Hær forenede sig til Rigets Understøttelse under den ungarste Feldtherre Johannes Hunnyades og Georg Castriota, af Tyrkerne kaldet Scanderbeg. Amurath var beskæftiget i Asien, og tilbød de Christne en Vaabensstilstand paa 10 Aar, som antoges. Men paa den pavelige Legats Foranstaltning blev samme brudt, man haabede at skulle kunne jage Tyrkerne ganske ud af Europa, nu medens Sultanen var i Asien. Men Amurath undgik de Christnes Flaade, hvormed de haabede at affjære ham, kom lykkelig over, og tilsoiede de Christne et stort Nederlag ved Barna 1444. Det græske Rige indskrænkedes nu til blot Hovedstaden og dens Omegn, og dog var der Strid om Thronen i dette faldefærdige Rige, hvis Undergang ei længere lod sig forebygge, mellem den sidste Keiser Constantin den 11te og hans Brødre. Amurath den 2den erkjendte

Constantin, og hans Søn og Eftermand Muhammed den 2den bekræftede ogsaa Freden 1451, men forraadte dog snart sine Hensigter paa Constantinopel. Forgjeves søgte Constantin Fred med Keiseren og Hjælp i Occidenten; hans Geistlighed modsatte sig enhver Forening med den latinske Kirke. Genueserne i Pera, og selv mange Constantinopels Rige og Adelige forlode deres Keiser. I Maaret 1453 foretog endelig Muhammed Stadens formelige¹⁴⁵³ Beleiring. Den var allerede sjunket saameget, at den ei tællede over 150000 Indvaanere, hvoraf den stridbare Deel, de fremmede Leietropper iberegne, ei udgjorde mere end 20000. Muhammed rykkede mod Staden med en Hær ligesaa stærk som dens Befolkning, og med 200 Skibe, hvoraf dog kun 18 store; han havde Kanoner, hvoraf nogle førte Kugler paa 1400 Pund. Krudt og Ildvaaben vare paa den Tid alt blevene temmelig almindelige i Krigen; Keiseren selv og den genuesiske General Giustini ani ledede Forsvaret med al mulig Tapperhed. Sultanens Forslag til Keiseren, at alle Indbyggerne med deres Eiendom skulde faae nedsætte sig paa Morea, naar de vilde rømme Staden, affloges. Beleiringen varede næsten i 2 Maaneder. Længe kunde Fienden ei udrette noget fra Sø siden, thi 5 genuesiske Skibe og en Jernkjede, som var trukket tværs over Indløbet forsvarede Havnen. Til sidst lod Sultanen 70 lette fladbundede Fartøier paa Ruller trække over Land fra Bosphorus forbi Pera og Galata til den indre Ende af Havnen, hvor de Christnes dybtgaaende Skibe ei kunde udrette noget, og banede sig saaledes Udgang til Staden fra Sø siden af. Keiseren forudsaae sin uundgaaelige Skjebne, og beredte sig med sine Krigere med Fasthed og Mod til at gaae den visse Død imøde. Den 29de Mai 1453 bestemte Muhammed¹⁴⁵³ til Storm. Han lovede sine Soldater Indbyggerne og deres Eiendom til Bytte, selv forbeholdt han sig Husene, thi han vilde ikke at Staden skulde ødelægges. Tyrkerne

trængte ind saavel fra Landsiden som Søsiden; Constantin faldt mellem Sine der hvor Kampen var heftigst, og Modstanden varede ei mange Timer. Kun hvo der gjorde Modstand dræbtes; det var Tyrkerne meest om at faae Fanger, som gjordes til Slaver. Staden plyndredes og af Græker og Latiner reddede sig alle som kunde paa Skibene, og adspredte sig i alle Lande; over Tusinde flygtede til Sophiekirken, og ventede der Opfyldelsen af en gammel Prophetie, at naar Tyrkerne betraadte Kirken, skulde en Engel komme fra Himmelen og jage Fienden ligetil Persien. Muhammed holdt samme Aften sit Indtog i den erobrede Stad; han lod strax Sophiekirken omdanne til en muhammedansk Moschee. Bistnok led Staden meget, men Seierherren vilste sig dog ikke faa grusom som Nygtet lød derom i det Fjerne, og han løskjøbte selv mange fornemme Fanger. Han tillod Grækerne at beholde Kirker i en vis Deel af Staden, og at vælge sig en Patriarch; han lovede de Christne Sikkerhed og søgte at bevæge christne Haandværkere og Kunstnere til at bosætte sig der. Sin nye Resident, som Tyrkerne kalde Iftambul, befolkede han med 5000 osmanske Familier fra Asien og Thracien. Han lod forbedre Fæstningsværkerne, og anlagde Dardanellerne ved Indgangen til Hellespont, for at sikke den mod Occidentens Flaader.

Med Constantinopels Fald gik det græske Rige tilgrunde 1453. De uafhængige Herrer i de forskjellige Dele af Riget, der regjerede under Navn af Despoter, maatte efterhaanden underkaste sig; kun Venetianerne beholdt nogle Søstæder paa Morea. Hefligst Modstand fandt Tyrkerne af Georg Castriota, Despot i Albanien, eller Epirus. Hans Fader havde maattet underkaste sig Amurath den 2den, og Georg blev opdragen ved det tyrkiske Hof i den muhammedanske Religion. Som Etatholder i sin Faders forrige Lande greb han Leiligheden til at gjøre sig uafhængig, da Johannes Hunnyades havde tilføiet Tyrkerne et Nederlag 1443. Han gik igjen over til Christendommen, og holdt sig

i 23 Aar mod Overmagten; først 1467 lykkedes det at for-¹⁴⁶⁷drive ham; han døde i det venetianske Dalmatien. Tyrkerne ærede hans Tapperhed og kaldte ham aldrig andet end Esfander Beg, d. c. Fyrst Alexander, hvoraf hans almindelige Navn Esfander beg.

For Kunster og Videnskaber tabtes ved denne Erobring Mindre end man almindelig har troet. Mange Kunstværker vare gangne tilgrunde ved de store Pldebrande, som havde rammet just de rigeste og prægtigste Dele af Staden, mange smeltede Latinerne for at sælge Metallet. Latinerne dreve Spot med Grækernes Studeringer, og ingen af de latinske Reisere bestyttede Videnskaberne; de offentlige Skoler gik ind; det var den latinske Geistlighed's Interesse at quæle al Lærdom. De palæologiske Reisere bestyttede derimod Videnskaberne. De græske Lærde splittedes ved Constantino-^{pels} Erobring, og vandrede især til Italien, hvor de vel bidroge til at oplive de klassiske Studier; men Constantinopel var ikke længer det eneste Sæde for Lærdom; den klassiske Litteratur havde længe fundet Dyrkelse andre Steder i Occidenten, især i Italien.

B. Ungarn.

79.

Ungarn under Konger af det arpadiske Huus og forskjellige Huse indtil dets Forening med Østerrig.

Ungarer, Hunnagarer, Magharer eller Mad-scharer ere et oprindeligt asiatisk Folk, som Nogle, siønt vel urigtigt, ville henføre til den hunniske, Andre, paa Grund af Sproglighed, til den finske, og atter Andre til den uguriske Stamme. Deres Stammeland var Jugrien eller Ural; de nuværende Gouvernementer Tobolsk og Orenburg. Indre Revolutioner i Asien bragte dem til at flytte mod Vest til Don, Dnepr og lige til Pruth. I

Slutningen af 9de Seculum fortrængtes de derfra af Patzinaferne, og nedsatte sig i det gamle Pannonien, hvor Slaver og Blacher kun gjorde dem liden Modstand. De stode under Stammehøvdinge, *Boiwoder*, men i Krig under een fælleds Høvding, som de punktlig adløde. *Almus* og hans Søn *Arpad* vare de første Overhøvdinge; denne Bærdighed var arvelig, og det første Dynastie kaldes derfor det *arpadiske*. Selv efter Nedsættelsen i Panninien vedbleve Ungarerne længe den nomadiske Levemaade; de dreve især paa Hesteavl, og vare fortræffelige Ryttere; Landsen og Buen vare deres fornemste Vaaben. Til alle Kanter foretog de ødelæggende Plyndretog i Ost ligetil *Constantinopel*, mod Vest giennem Tydskland ligetil Italien og Sydfrankrig, indtil *Henrik Fuglefængers* og *Otto den 1stes* Seiervindinger og Indretninger gjorde Ende paa deres Streiferier i Tydskland. Landet deelted mellem Nationens 8 Stammer, og der opstod et fuldkomment Lehnssystem. Deres ældste Religion er ogsaa fuldkommen ubekjendt. Christendommens Indførelse begyndte under *Geisa* den 1ste i Slutningen af 10de Seculum, men fuldbragtes under hans Søn *Stephan* den 1ste eller den hellige, ei uden heftig Modstand. *Stephan* antog Kongetitel Aar 1000 efter Opmuntring af hans Svoger Keiser *Otto* den 3die og lod sig krone. Paven gav ham Titel af apostolisk Konge, men det er falskt, at han tog sit Rige til Lehn af Paven. Et Erkebispedømme oprettedes i *Gran*, og en aldeles nye Forfatning dannet efter den frankiske indførtes. Landet deelted i 72 Grevskaber eller *Gespanschaften*; i hvert nedsattes en Greve eller *Obergespan* som civil Embedsmænd, og som Rigets øverste Dommer indsattes en *Rigspalatin*, under hvem endnu stod en Hofdommer. Andre høie Embeder indførtes efter andre Landes Exempel, kort Landets Forfatning indrettedes efter *Monstret* af et tydsk Hertugdømme. Kun Greverne og de store Godsbesiddere *Baronerne* havde Sæde paa Rigsdagene. Han gav en skreven Lov, *De-*

cretum sancti Stephani. Meget er heri laant af Frankerne, Noget taget efter Nationens gamle Sædvane; den hele Lov bærer sin raae Tidbalders Præg, Slavestanden vedblev, Boder for et Mord var 110 Køer. Nationen vedblev endnu længe raae, uagtet Christendommen og Omgang med Fremmede. Flere Konger maatte stærpe Lovene mod Qvægthyveriet, hvori endog Adelen gjorde sig skyldig; den lavere Klasse hangte med megen Bedholdenhed ved Hedenstabet. Til Ulykke for Landet var der ingen fast bestemt Successionslov, skjønt Thronen skulde være arvelig i den arpadiske Familie, og saaledes manglede der aldrig paa Prætendenter og indre Uroligheder, saa at det endog for en Tid lykkedes for Keiseren at bringe Landet i Lehnssafhængighed. Stephan den 1ste havde erobret Landet mellem Donau og Theiss; i denne Periode erobredes Siebenbürgen, af Ungarerne kaldet Erdely, d. e. Skovlandet. Det havde udgjort en Deel af det gamle Dacien, og vejelviis været besat af Gothen, Hunner, Gepider, Avarer og Chazarer. En Kronprætendent i Ungarn indkaldte til sin Bistand Romanerne, et Nomadefolk fra Tais eller Ural, men som siden Midten af 11te Seculum vandrede om mellem Donau og Dnepr, men han blev slagen, og Romanerne maatte underkaste sig Ungarns Herredømme og lade sig døbe. Keresiet, som her var mere uvidende end andensteds, havde til Landets Skade anmasset sig en stor Indflydelse, men Forsatningen blev friere, da en Konge ~~Alta~~ tilkaldte til Rigsdagen to Frie som Deputerede fra hvert Gespanschaft.

Bed Korstogenes Begyndelse regierede Koloman, en dygtig Regent. Han formildede meget Lovenes barbariske Strengthed, og sørgede for Agerbrugets Opkomst; mange Fremmede indkaldtes. I intet Land vare Indvaanerne af saa forskiellig Herkomst som i Ungarn, Slaver, Maggharer, Romaner, Patzinaker, Flamlændere, Tydskere, Jøder o. fl. Den store Forskjellighed i

Sprogene og deraf flydende Uleiligheder gjorde det mueligt for Geistligheden at faae det latinske Sprog indført som Stats- og Forretningsprog, hvilket det endnu er i Ungarn. I hvert Greystab anordnedes aarlig to Rigsdage. Han modstræbte standhaftig Paven's Herredømme,

Slavonien
 og gav dog Slip paa Investituren. Venetianerne fratog ham *Slavonien og Croatia*. Han døde 1114. Ungarn frembød paa hans Tid endnu mangen Contrast mellem

Fader
 Cultur og Raahed. En Mængde boede endnu i Telte, og mangen frugtbar Mark anvendtes alene til Græsgang. Af hans Eftermand indkaldtes en Mængde Flamlændere og Tydskere, som ophjalp Agerbrug og Bjergværksdrift. Men snart opkom igjen Thronstridigheder, indre Partier og Krige med Naboerne. Heraf benyttede Adel og Geistlighed sig til Kongemagtens Indstrækning, og Andreas

1189
 den 2den maatte 1222 udstede et Decret, som er Grundlaget for Ungarns Frihed. Forsaae en Konge sig mod dette Decret, var hver Adelsmand berettiget til at modsætte sig ham. Nye Uroligheder bevirkede en Udvidelse af Decretet 1234, saa at Geistligheden fik Immunitet, Folket sikkedes en upartisk Retspleie, og Kongen maatte ei paalægge nye Skatter. Allerede hans Søn Bela den 4de stræbte at fuldkaste den nye Forfatning, og for at kunne gjøre dette med mere Sikkerhed indkaldte han 50000

Romanse Familier, under Betingelse at de skulde lade sig

1241
 døbe; men fort derpaa, 1241, brøde Mogolerne ind i Landet. Folket beskyldte Romanerne for at have indkaldt dem, dræbte deres Konge og kastede sig med Grumhed over de længe forhadte Romaner, som nu af Hevn forenede sig med Mogolerne. Bela maatte flygte, og i 2 Aar hærgede Mogolerne frygteligt i Landet. Bela vendte efter deres Bortdragen tilbage, søgte at raade Bod paa Skaden og at vinde Romanerne ved at antage Titel af deres Konge og ægte en Romanerinde. Romanerne havde ellers Intet fælleds med Ungarerne uden den fælleds Konge, og skjønt de baade af

3
 1
 2
 (blev)
 hedenste røverste, (nomadiske), Folk ofte farligt for den offentlige Sikkerhed, og snart vilde de indkalde Mogoler, for med dem at bemægtige sig hele Landet. Ulykke blev Anslaget robet saa tidligt, at det kunde forekommes; de fleste Romaner bleve nu udryddede, og Resten flygtede til Mogolerne.

Den arpadiske Stamme uddøde 1301 med *Andreas* 1301
 kaldet den Venetianer, fordi han var opdragen i Venedig.

Den første Konge i denne Periode var *Carl Robert*, Søn af den neapolitanste Kronprinds *Carl Martel*, hvilken sidste paa Modreneside nedstammede fra den arpadiske Slægt. Hans Søn og Eftermand *Ludvig den store* fra 1342—1382, var en af Ungarns bedste Regenter. 1342
 Han erobrede Neapel for at hevne sin Broders Mord, men gav snart Slip igjen paa samme, (see § 66); Venetianerne fratog han Dalmatien; videre erobrede han Gallizien, og efter sin Morbroder arvede han Polen, som dog kun blev forenet med Ungarn indtil hans Død, da hans Svigersøn *Jagello* blev Konge i Polen. *Servien*, *Bosnien*, *Bulgarien*, *Wallachiet*, *Moldau* erkjendte frivillig eller nødtvungen hans Højhed; hans Herskerbud lød fra det sorte til det adriatiske Hav. Han sørgede for Justitsen og Uplysningen; et Universitet stiftedes i *Jünskerchen*; alle Næringsveie opmuntredes, han lod plante de første *Wiinranke* paa *Bjergene* ved *Tokay*. Den nærmere Forbindelse med *Italien* bidrog til at fremme Ungarns Kultur. Men med *Ludvigs* Død endte det ungarste Riges Herlighed. Han havde ingen Sønner og bestemte at hans ældste Datter *Maria*, forlovet og siden gift med den bøhmiske Prinds *Sigismund*, der siden blev Keiser, skulde have Ungarn og Polen. Men *Polakkerne* erklærede sig for hans yngre Datter *Hedevig*, og Ungarn og Polen bleve saaledes adskilte. Efter flere indre Uroligheder kom endelig *Sigismund* paa Thronen som Medre-

1387gent 1387, og beholdt den efter sin Gemalindes Død næsten et halvt Aarhundrede, uagtet de mange Storme og Oprør, som vakte af indre Partier. Naboerne benyttede sig af Forvirringen, frareve Landet store Stykker, især Polakkerne; han var uheldig mod Tyrkerne. Til sidst blev han endog holdt fangen af de misfornoiiede Magnater. Hans Ulykker bedrede ham vel noget, men hans Valg til Keiser og de tydske Anliggender hindrede ham i at kunne tage sig ret af Ungarn. Han havde her aldrig været yndet af Undersaatterne, og nye ulykkelige Krige med Tyrkerne og Venedig forøgede Misfornoielsen. Kongens Trang til Krigsstyr foranledigede dog, at Stædernes Deputerede fik Stemme paa Rigsdagen. Han døde 1437, og med hans Datter Elisabeths Gemal, Keiser Albrecht den 2den af Østerrig, kom det habsburgske Huus paa Thronen. Efter hans Død 1439 valgtes hans Enke til regjærende Dronning. I Haab om at forene Ungarn med Polen vilde Stænderne at hun skulde ægte den polske Kong Ladislaus. Men da hun fødte en Søn efter sin Gemals Død, Ladislaus *posthumus*, saa vilde hun ei indgaae et nyt Ægteskab, og formaaede Nogle af Stænderne til at vælge denne nyfødte Prinds til hendes Efterfølger; men et andet Partie under Voivoden af Siebenbûrgerⁿ Johannes Hunnyades indkaldte den polske Konge, som efter Elisabeths Død 1442 beherskede Ungarn. Han førte Krig med Tyrkerne og Amurath den 2den nødtes ved den tappre Hunnyades til at indgaae en for Ungarn fordeelig Fred, men som Kong Ladislaus brød samme Aar 1444, hvorpaa fulgte de Christnes Nederlag ved Barna, hvori Kongen faldt. Nu enedes man efter nogen Strid om at vælge Ladislaus Posthumus under Formynderskab af Johannes Hunnyades. Denne berømte Helt, Osmanernes Skræk, var af uvis Herkomst; Nogle antog ham for en naturlig Søn af Sigismund. Han førte Navnet Corvinus efter sin Fødebye Hol-

løb, der betyder en Ravn, Hunnhades efter et Slot, som Sigismund havde skjænket ham. Han reddede Landet for Anarchie, og bekæmpede heldigt saavel indvortes som udvortes Fiender. Det varede længe inden Keiser Frederich den 3die vilde udlevere den unge Ladislaus, som af Moderen var ham anbefalet til Opdragelse, og da den unge Konge endelig blev myndig lod han sig forlede til at forfølge Hunniades Slægt med blodig Grusomhed. Johannes selv døde under et Tog med Tyrkerne; hans ældste Søn lod Ladislaus henrette, den yngste Matthias Corvinus lod han fæste i Fængsel. Denne Færd vakte almindelig Uvillie, og en Borgerkrig var nær sit Udbrud ved Ladislaus Død 1457.

1457

Paa en stormende Rigsdag valgtes nu Hunnhades's Søn Matthias Corvinus under Formynderskab af hans Morbroder; han maatte undertegne en Kapitulation; men snart brød han denne og regjerede aldeles vilkaarligt. Med Magnaterne lagde han sig snart ud, i sin Hestighed tillod han sig endog personlig Mishandling mod dem. De misfornøiede Stormænd indkaldte tilsidst Keiser Frederich den 3die, men han kunde dog Intet udrette, og slutte hastig Fred; mod denne Keiser var han næsten altid i Baaben, han erobrede endog Østerrig, og beholdt samme til sin Død. Mod Tyrkerne, som stærkt udvidede sig, førte han Krig, og sikrede derved, dog end mere ved Tractater, sit Rige. Hans Herkesyge og Landebegjerlighed bragte ham i Krig med hans Belgierer og Svigerfader den bohmske Konge Georg Podibrad; Paven's Bandedstraale mod denne utraquistske Konge tjente ham til Paastud, men ei til Retfærdiggjørelse. Mod Georg udrettede han vel Intet, efter hans Død frarev han Böhmen, Schlesien, Mähren og Lausitz. Hans Paalæg under den bohmske Krig bragte de Misfornøiede til at indkalde den polske Prinds Kasimir, men ligesaalidt kunde han holde sig som forhen Frederich den 3die; Matthias var sine Meds

beilere overlegen i Klogskab og Kraft. Han var en Fyrste af mange store Egenheder, men som alligevel ei kan roses. Han oprettede en staaende Hær paa 6000 Mand væbnede med Landser og tildeels Geværer; af sine sorte Pantfere kaldtes disse Krigere den sorte Legion. Manglede Kongen Penge til deres Sold, saa tillod han dem at tage sig selv tilrette, saa at man var meget misfornøjet med dem; de aftakkes ogsaa strax efter hans Død.

Han holdt over Ret, og gjorde Ende paa Privatsfeider, men selv taalte han aldrig Modsigelse, og hans Videnskabelighed gjorde ham ofte haard og uretfærdig, selv mod Belgjorere. Han indkaldte Videnskabsmænd og stiftede Universiteter i Ofen; Bogtrykkerkunsten indførtes. †
1490 1490.

Hans uægte Søn Johan Corvinus maatte lade sig nøie med Slavonien, Kroatien og Bosnien, og ved Greven af Sips Johan Zapolya, til hvem Balget overdroges, valgtes den bohemske Konge Ladislaus, en polsk Prinds, der var Podobrods Efterfølger. Han var en svag Konge, og saa bunden ved en streng Kapitulation, at han vanskeligt kunde udrette noget for Landet. Adel og den høie Geistlighed væltede alle Byrder paa de lavere Stænder, og Enighed mellem de Store fandt aldrig Sted uden naar det gjaldt om at indskrænke Kongens Indkomster og Rettigheder. De lavere Klassers Undertrykkelse vakte endelig en farlig Opstand mod Adelen 1512, da Kongen havde tilladt Paven at lade præke til Korstog mod Tyrkerne, og de i den Anledning samlede væbnede Almue lærte at kjende sin Kraft som kun med Møie og med megen Grusomhed dæmpedes efterat 70000 Bønder vare omkomne. Bønderne dømtes til evigt Livegenskab. Nær havde den forbittede Adel affat Kongen. Ladislaus's Søn Ludvig formæledes med Keiser Maximilians Sønnedatter Maria, og Ludvigs Søster Anna med Keiserens Sønesøn Ferdinand.
1516

faldt i Slaget ved Mohacz 1526. Johan Zapolya¹⁵²⁶ blev, understøttet af Soliman den 2den, Ferdinand en farlig Medbeiler; men denne sidste fik dog Kronen, dog varede det længere Tid inden det østerrigiske Huus kom i Besiddelse af hele Ungarn.

C. Lettiske Lande.

80.

Preussen. Liefland. Esthland.

Navnet Preussen udledes af en Stamme Prucci eller Prussi, og forekommer allerede i 10de Seculum. Landet besøgte allerede af de Gamle for Ravhandelens Skyld. Efter de gothiske Udvandringer besattes Landet af Letterne, som henhøre til den slaviske Hovedstamme. De vare et tappert stridbart Folk, deelt i mange Stammer, og forbleve i Hedenskab længe efterat alle deres Naboer havde antaget Christendommen. Biskop Adalbert af Bremen forsogte først at prædike Christendommen her, men fandt Martyr døden blandt det vilde Folk, og ei bedre gif det 997 hans nærmeste Efterfølgere. Folket⁹⁹⁷ frygtede Frihedens Tab, og modsatte sig længe med Hefstighed den nye Religion.

Da Preusserne ofte plagede Naboerne med deres ødelæggende Indfald, og tilsidst bleve Polakkerne for magtige, saa indkaldte Hertug Conrad af Masovien 1228¹²²⁸ de tydske Riddere eller Marianerne, overlod den Landskab Culm, og erkjendte forud deres Ret til alt det Land, som de kunde erobre fra Preusserne; Keiseren og Paven bekræftede denne Gave som tydsk Lehn. Ordensmesteren, som var sysselsat i Ungarn, sendte Hermann Balk 1230 med 28 Riddere og 100 Landsedragere, som var¹²³⁰ Alt, hvad han for Tiden kunde undvære, og nu begyndte en 53aarig umenneskelig Omvendelseskrig, som endte 1283

med en næsten fuldkommen Udrøddelse af det preussiske Folk og med Landets fuldkomne Undertvingelse. Den lieflandske Ekværdorden forenedes med Marianerne, og Hermann Balk gif som Landmester til Liefland.

Haardt bleve de Undertvungne trykkede af Seiers herrerne; de forsogte ofte ved Opstand at affaste Aaget, men altid forgjeves, skjønt Kampen var haardnakket og Ridderne ofte nærvæd at bukke under, men de fik altid nye Forstærkninger, og der præfedes formeligt Korstog mod Preusserne. Ottokar af Böhmen anlagde under et saadant Korstog Königsberg 1255. Ved pavelig 1255 Mægling fikredes nu de Undertvungne Eiendom og borgerlig Frihed; mange Tydskere flygtede ind i Landet, og nedsatte sig især i Stæderne. Mar 1303 forlagde Ordensmesteren sit Sæde fra Bencdig, hvor han hidtil havde boet, til Marburg i Hæssen, og 1309 til Marienburg i Preussen. Herved fik Regjeringen en større Fasthed. Den høieste lovgivende Magt var hos Ordens Capitel; man sørgede gjerne for, at de høie geistlige Embeder og Domcapitlerne kun besattes med Ordensmedlemmer, og lod ei Paven og Geistlige udenfor Ordenen faae formegen Myndighed, hvorudover Ordenen var ilde anstreven hos Paven. Aarsag til Ordens vokende Magt var ei alene dens frigerste Aand, men ogsaa dens kloge Opførsel, da den forandrede sin forrige Strengthed til Mildhed, og med Klogskab benyttede alle Anledninger, som Naboernes Raahed og indbyrdes Stridigheder faa ofte tilbød den.

Liefland kom under dens Herredømme 1237. Dette af lettiske og finste Stammer beboede Land besøgtes først af bremiske Solfk, som der grundede Handelspladse. Landet var bleven christnet i Slutningen af 12te Seculum af Missionærer fra Bremen, og Liefland stod i geistlig Henseende under den bremiske Erkebispe. Rixerne faldt dog ofte fra, og 1200 foretoges Korstog

mod dem; af Lieflands tredie Biskop Albrecht stiftedes der Sværdbrødrenes Orden, der siden meget udmærkede sig mod Russerne, og anlagdes Riga. Albrecht tog Liefland som tydsk Lehn af Otto den 4de; Aar 1220¹²²⁰ maatte Liefland for en Tid erkjende den danske Waldemar Seyers Overherredomme, men løsrev sig under denne Konges Fangenskab i Schwerin. Frygt for de Danske, og en uheldig Krig med Lithauen foranledigede 1237 de¹²³⁷ tydske Ridders og Sværdbrødrenes Forening, hvorved Liefland kom under Preussen, og bestyredes af en Hær eller Landmester, som den tydske Stormester indsatte; Forbindelsen mellem begge Lande var dog meget løs. Kurland, som tidligere var christnet, erobrede 1243.

Esthland havde ligeledes lettiske og finske Indbyggere. Waldemar Seyer tugtede allerede 1205 disse vilde Sørovere, og stiftede Bispedømmet og Staden Reval. Det folgtes af Waldemar Atterdag til den tydske Orden 1347.

1347

Forgjeves forsøgte Ordenen at erobre Lithauen. Dens Magt stod paa sin høieste Epidse i Begyndelsen af 15de Seculum, da den besad alle Lande langs Kysterne fra Oder ligetil den finske Bugt, altsaa, foruden de fornævnte Lande, ogsaa en stor Deel af Brandenburg og Pommern. Men Riddersnes store Nederlag i Slaget ved Tannenbergs 1410¹⁴¹⁰ mod de forenede Lithauer og Polakker gjorde Ende paa Ordenens Overmagt. Stormesteren Ulrich von Jüngingen faldt med 200 Riddere og Halvdelen af hans hele Hær, men dyrt kjøbte ogsaa Seierherrene Seieren.

Nederlaget vakte almindelig Bestyrtelse i Preussen. Bisperne, Adelen og Stæderne hylkede den polske Konge, hvem ogsaa Almuen viste sig hengiven. Men Seierherrene benyttede sig ei med Raskhed af Seieren, og i Freden til Thorn slap Ordenen med nogle Afstaaelser til Lithauen og en stor Løsningssum for Fangerne. Men værre blev Krigens indre Følger. Ordenens hidtil milde

Regjering blev nu yderst streng mod de Frafaldne, store Paalæg bleve nødvendige; mellem Ordensmedlemmerne opstode Partier; Polakker og Lithauere gjorde nye Indfald. For at vinde Rolighed maatte Ordenen indvilge et Landraad, hvor ogsaa Deputerede fra Adelen og Stæderne skulde optages, uden hvis Indvilgelse ingen Paalæg maatte gjøres. Dette Landraad gjorde Hoimesteren eller Stormesteren snart afhængig, og Ordenen tabte sin Souverainitet. Kun sparsomt tilstodes Krigsstyr til de fornyede Fejder med Polen og Lithauen. Riddernes hyppige Levnet og Pragt, og deraf flydende Byrder for Landet havde tillige vaakt almindelig Misnoielse. Tilslidst dannede Adelen og Stæderne et stort Forbund til Ordenens endvidere Indskrænkning; Danzig var Hoved for samme. Mange Aar fivedes nu Ordenen og Forbundet, uden at det kom
 1351 noget ud deraf. Endelig 1354 opsigde Forbundet Ordenen formelig Lydighed og gav sig under den polske Konge Kasimir, som lovede at beskytte Enhvers Rettigheder. Nu opstod en 13aarig ødelæggende Krig, som endtes ved Freden
 1466 til Thorn 1466. Ordenen, som før havde mistet adskillige Besiddelser, maatte afstaae Bestpreussen, der som en egen Stat skulde være forenet med Polen, men beholdt Ostpreussen som Lehn af det polske Rige.

Kun med største Uvillie havde Ordenen indgaaet denne haarde Fred, og hver Hoimester søgte gjerne at undgaae at aflægge Hyltingsseed til Polen. Gjerne valgte Orde-
 1511 nen sin Hoimester af mægtige Huse; 1511 valgtes Markgreve Albrecht af Brandenburg, i det Haab at Ordenen derved skulde faae kraftig Understøttelse af Tydskland, og Krigen begyndte strax med Polen. Den lutheriske Lære havde imidlertid fundet mange Tilhængere i Preussen, og dette blev et Middel for Albrecht til at forson sig med Polen, og at sørge for sin egen Fordeel, idet han aldeles opoffrede Ordenen. Han hævede nemlig al Forbindelse med Ordenen i Tydskland, opgav alle dens

Rettigheder i Ostpreussen, gik selv med mange af sine Ridere over til den lutheriske Lære, og modtog af Polen Ostpreussen som et verdsligt Lehn, arveligt for hans Efterkommere 1525.

1525

Hvad Ordenens øvrige Lande Liefland, Esthland og Kurland angaaer, da blev Baandet mellem dem og Preussen altid løsere. Ordenen kunde ei staae sig mod Russerne, og Liefland gav sig derfor 1561 under Polen, Esthland under Sverrig, og den sidste Hærmester Georg Kettler beholdt Kurland som et arveligt Hertugdømme.

D. Neenslaviske Stater.

81.

Polen. Rusland.

Polen frembyder i lang Tid kun det sørgelige Billede af et Rige splittet ved idelige Delinger, rystet ved indvortes Uroligheder og bestandige, for Historien kun lidet frugtbare Krige. Folket vedblev uagtet Christendommen at være raat; den var bleven indført og understøttedes ved de grusomste Straffe, og dens Aand kunde derfor kun lidet virke til Nationens Dannelselse. Nad Nogen Kjød i Fasten, bleve alle Tænder slagne ind i Munden paa ham; slike Midler virkede mere end alle Præsternes Bodprædikener. Sæderne vare raae, og Folket, ved de Stores, Woiwodernes og Starosternes, Tyrannie, nedtrykt i en Tilstand af følesløs Ligegyldighed; dog have Polakkerne med alt dette dog altid viist en større Frihedskjerlighed end Russerne. Som Folge af en svag Befolkning og af Uvidenhed var Landbruget i en maadelig Forsatning. Fra det 9de Aarhundrede af indvandrede dog mange Tydskere og Flamlændere, og Nationen blev derved kjendt med mange fremmede Indretninger, samt med det tydske Lehnsvæsen. Jøder fandtes i Mængde, og havde altid i dette

Land været begunstigede til Skade for Landets Indbyggere, da de satte sig i en næsten udelukkende Besiddelse af alle Næringsveie, og derved hindrede Nationen fra selv at faae nogen egentlig Borgerstand.

Boleslaus den 1ste Chrobri, d. e. den tappre, Søn af Miesko, var en heldig Kriger; han erobrede 1000 endog Kiew, og antog Kongetitel 1000; men efter hans Dod styrtede Riget igjen i Uroligheder; de tydske Keisere vilde ei erkjende Polens Regenter som Konger, og de førte nu Titel snart af Konger snart af Fyrster.

1138 Boleslaus den 3die deelte 1138 Riget mellem sine 4 Sønner, saaledes at den, der fik Krakau, skulde have et Overherredømme; men dette forvoldte et langt uroligt Tidrum, og Riget syntes at skulle opløses i flere Dele mellem forskjellige Regenter. En af disse var Hertug Conrad af Masovien. Mogolerne gjorde paa denne Tid et ødelæggende Indfald og trængte frem lige til 1241 Liegnitz i Schlesien, hvor de vel seirede 1241, men dog med saa stort Tab af Folk, at de ei vovede sig videre mod Westen.

Ladislaus Loktek eller Lokietek (Dvergen) 1309 forenede 1309 atter de polske Lande, og kan ansees som Rigets egentlige Stifter. Han antog Kongetitel igjen, hvilken hans Efterkommere siden beholdt, † 1333. Hans Søn Kasimir den store, fra 1333—1370, fuldførte Faderens begyndte Værk, at skaffe Polen indvortes Orden og udvortes Fred. Han erobrede Halicz eller Galizien, der egentlig fordetmeste havde tilhørt Rusland, men formedelst Uenighederne mellem de russiske Fyrster ofte havde været et Bytte for Mogoler, Ungarer og Polakker. For at vinde i Ungarn en Bundsforvandt mod de tydske Riddere, lod han, med Stændernes Indvilgelse, sin Søsterson, den ungarske Kronprinds Ludvig vælge til sin Eftermand, skjønt han havde en Datter og Datterson. Han sørgede i alle Henseender vel for Landet, og hans mange Fortjenester

ster skaffede ham Tilnavnet af den store. Med ham uddøde Piasterne's gamle Stamme 1370, og fra nu af blev 1370 Polen et Slags Balgrige.

Ludvig den store af Ungarn blev ikkeyndet i Polen, skjønt han ved sit Balg havde maattet indrømme Adelen store Fordele. Han overdrog Regjeringen i Polen til sin forsængelige Moder Elisabeth; han foretrak Udlændinger og viiste en bestandig Forkjerlighed for Ungarn. Ved Uroligheder, som opstode, nødtes han til at udstede for Nationen, det vil sige Adelen, et nyt Frihedsbrev 1374. Til Gjengjæld overdroges Thronfølgen til 1347 hans Datter Marie, gift med Keiser Sigismund, tillige Konge i Ungarn. Man haabede begge Landes fremtidige Forening; men Polakkerne vilde ikke vide af en Dronning, som ei skulde boe i deres Land, og hadede Sigismund som Tydsker. Ved Ludvigs Død 1382 modsatte de sig 1382 Sigismund og valgte hans yngste Datter Hedewig 1384. Hun ægtede den lithauiske Storhertug Jagiel eller Jagello, der lod sig døbe, og Polakkerne til Behag antog Navnet Ladislaus; han lovede at tilbagegive Alt, hvad han før havde frataget Riget.

Lithauens Indbyggere vare af samme Oprindelse som de gamle Preusser; de vare indskrænkede til Omegnen af Wilia, og stode under Rusland; men under de indre Uroligheder i dette Rige, efter Blademirs Deling, affastede de de Aaget, og udvidede deres Grændser, især da Mosgolerne erobrede Rusland. En Ringold forenede 1230 1230 de flere lithauiske Emaastater, og var den første Storhertug. Christendommen indførtes 1250. Skjønt Jagiel 1250 blev Konge i Polen, saa vedblev Litbauen dog som en egen Stat, og han overlod samme som Lehn til sin Broder Kasimir; men hans Fætter Witold bemægtigede sig 1392 Landet.

Jagello eller Ladislaus den 2den (den 5te) regjerede til 1434. Han drev ivrig paa Christendommens 1434

Udbredelse. Med den tydske Orden førte han Krig, og vandt i Forening med Witold den store Seier ved Tannen-
 1410 nenberg 1410. Moldau og Wallachiet maatte erkjende Polens Høihed. Witold udvidede sine Grændser ligetil det sorte Hav, og tænkte paa at unddrage Lithauen aldeles fra Jagellos Overherredomme, en Plan, som vist var lykkes, da baade Keiseren og Paven var paa hans Side; men Døden hindrede ham deri.

Jagellos Søn Ladislaus den 3die, tillige Konge
 1444 i Ungarn, faldt i Slaget ved Warna 1444. Hans anden Søn Kasimir fulgte Broderen paa Thronen, understøttede den tydske Ordens Lande i deres Opstand mod Ridderne, og vandt ved Freden til Thorn 1466 betydelige Fordele. Under ham blev Rigsdagen bedre ordnet og fra Landsconventerne sendtes Landbud, Nuntii, uden hvis Indvilgelse Intet var gyldigt.

Polen gif under Jagellonerne lidt efter lidt over fra et oprindeligt Arverige til et formeligt Valgrige, og ved de idelige Thronforandringer sattes Adelen istand til planmæssig at formindske den kongelige Myndighed. Formelige Valgcapitulationer, *Pacta conventa*, fandt dog ikke Sted før under den sidste Jagellonerkong Sigismund den 2den August. Adelen tilvendte sig her, som overalt, alle Fordele. Krigstjeneste efter Dødbud var den eneste Forpligtelse, som paalaae den. De Adelige tjente alle tilhest, og denne Adelskær kaldtes *Polspolite*. Indtil 1362 brugtes det latinske Sprog som Forretningssprog, og blev derved almindeligt. Med Sigismund den 2den August blev Polen et fuldkomment Valgrige, hvor Adelen forelagde Kongen en formelig Valgcapitulation. Riget blev nu et Hjem for Anarchie og Partier. Følgende den tydske Ordensmesters Exempel overgav den lieflandske Hærmester Kettler Liefland til Polen, mod at beholde Kurland som arveligt Lehn. Med

Sigiſmund den 2den Auguſt uddøde 1572 det jagellonſke 1572
 Dynaſtie.

Lige indtil Midten af 15de Seculum udgjorde Ruſ-
 land ingen ſamlet Stat, men beſtod af en Mængde Sta-
 ter og Stæder, der vel ſkulde ſtaa under Storfyrſten af
 Kiew, der ſiden i Rangen maatte vige for den nye Stor-
 fyrſte af Vladimir; men Storfyrſternes Overherredomme
 var et Intet. Foruden hine Storfyrſtendømmer vare der
 Fyrſtendømmer i Smoleuſk, Nowgorod, Moskwa,
 Polozk o. fl.

Den første Storm af Mogolernes Horder maatte
 Ruſland udſtaa i Begyndelſen af 13de Seculum. Dſchin-
 giſchans Rige ſtrafte ſig da veſtenom det kaſpiſke Hav,
 og Mogolernes Anfald traf forſt Romanerne eller Po-
 lowzerne, ſom ſogte de ruſiſke Fyrſter om Biſtand,
 ſom de og fik. Men Udfaldet var ſaare uheldigt. Mo-
 golerne tilføiede dem et ſtort Nederlag ved Floden Kal-
 ka, hvor 6 ruſiſke Fyrſter faldt, og Storfyrſten af Kiew
 blev fangen og paa en grufom Maade henrettet. Mogo-
 lerne trængte frem ligetil Nowgorod, men vendte ſnart
 tilbage over Wolga, for ei at blive afſkaarne. I Forbi-
 gaaende gjorde de Krim ſtatſkyldigt.

Iſtedetfor ved indvortes Enighed at ſikre ſig for lig-
 nende Ulykke, indviklede de ruſiſke Fyrſter ſig i indvortes
 Stridigheder. Ved Delingen af Dſchingiſchans uhyre
 Rige havde hans Sønſon Batu Chan ſnart den veſt-
 lige Deel nemlig Kaptſchak. Efterat have erobret Lan-
 dene fra Wolgas Munding til Kaſan, opfordrede han de
 ruſiſke Fyrſter til Underkaſtelse, og da ſamme negtedeſ,
 ødelagde han overalt med Ild og Sværd. Modſtanden
 var kun ringe, Præſterne nedſloge Folkets Mod ved at
 prædike, at diſſe Ulykker vare Guds Straffedomme. Hele
 Ruſland ſydfor Nowgorod kom under Mogolerne, eller
 ſom Ruſjerne almindelig kalder dem Tatarerne, fordi
 tatariſke undertvungne Folk maatte følge dem paa deres

Tog. Landets Undertvingelse var fuldendt fra 1236 til 1240 1240.

Mogolerne nedsatte i Bladimir en Storfyrste over de andre russiske Fyrster, der som Basal maatte betale Skat til Chanen i Kapttschak. Overhoved viiste Mogolerne i alle de erobrede Lande Afgtelse for den bestaaende Religion, og lode den uforstyrret. Den første Storfyrste, de indsatte, var Jaroslaw, hidtil Fyrste af Nowgorod. Denne rige og mægtige Handelsstad horte til det hanseatiske Forbund; den havde vel russiske Fyrster, men siden 1137 valgte og affatte den dem efter Behag. Staden forsvarede med Baaben sine republikanske Friheder. Hans Søn Alexander forsvarede det nordlige Rusland mod de Svenskes og de tydske Ridderses Erobringsforsøg, og en stor Seier, som han 1241 vandt over dem ved Nawa, skaffede ham Tilnavnet Newsky. *) Han blev siden Storfyrste, og udvirkede, at Russerne ei, som de andre undertvungne Nationer, bleve opbudne til den mogoliske Krigstjeneste.

Fra 1240 til 1481, altsaa næsten i halvtrediehundredede Aar, laae Rusland under det fremmede Nag. De russiske Basalfyrster indsattes af Chanen, som havde sit Sæde i Serai ved Etel eller Wolga; i Ruslands Etæder laae mogoliske eller tatariske Besætninger, og ved hver Fyrstes Hof var en mogolisk Skattemodtager ansat, der tillige tjente som Spion.

Indbyrdes Ivershyge mellem de russiske Fyrster bidrog Sit til at svække Nationens Kraft. Enhver af dem vilde heller staae umiddelbar under Chanen selv end under Storfyrsten af Bladimir, og dette tillod Chanen gierne, da Storfyrstens Magt derved formindskedes; til sammes Formindskelse bidrog ogsaa Ungarernes, Polakernes og Lithauerne's Erobringer. Storfyrstendømmets Sæde forflyttedes

---

*) Han er en af Ruslands fornemste Skytshelgener.

imidlertid fra Bladimir til Moskwa. De russiske Fyrsters Forsøg til Nationens Befrielse havde kun haardere Undertrykkelse til Folge, og vilde vel have endt med Nationens fuldkomne Odelæggelse, hvis Chanerne i Kaptshaf ei havde faaet at bestille med en nye mogulisk Berdensstormer, nemlig Timur eller Tamerlan. Riget Kaptshaf blev ved ham saa svækket, at Ivan Basiliewitz den 1ste endelig kunde affaste Aaget og blev Gjenopretter af det russiske Rige.

Ivan Basiliewitz var Søn af Storfyrsten i Moskwa Basilei den blinde. Han kom paa Thronen 1462. Tidksomstændighederne vare ham gunstige; Mogo-¹⁴⁶²lerne vare indbyrdes uenige, de andre russiske Fyrster svage, saa det lykkedes ham at undertvinge dem alle. Nest Modstand gjorde det mægtige Nowgorod; det stod under lithauisk Skjts, og Ivan frygtede, det skulde give sig ganske under Polen. Staden blev erobret 1471, men¹⁴⁷¹ beholdt sine Privilegier; dog indre Partier gave ham snart Paaskud til at berøve den dens Privilegier og republikanske Forfatning. En stor Deel af Indvaanerne flyttede hen til andre Stæder, og Tabet erstattedes med Nybyggere fra andre Egne. Strax i sine første Regjeringsaar, 1468, angreb han det tatariske Rige Kasan, og erobre-¹⁴⁶⁸de samme 1487, dog fandt her ofte Oprør Sted. Efter Kasans Erobring fulgte Permien's, og Beien aabnedes for tilkommende Erobring i Sibirien.

Den sidste Tribut til den moguliske Chan havde han erlagt 1476. Da han nu negtede at betale samme længer, kom han i Krig med Kaptshaf, hvis Ende blev det moguliske Herredømmes fuldkomne Undergang i Rusland 1481. Før sin Død 1505 antog han Titel af Selv-¹⁴⁸¹hersker over alle Russer, og fastsatte ved Lov Ri-¹⁵⁰⁵gets Udelelighed. Han søgte at afhjælpe Agerbrug og Bjergværksdrift; fremmede Kunstnere og Haandværkere forskreves; men det saa forskjellige Sprog, de vilde Sæ-

der, og den almindelige Raahed lagde her mere end andenstedes Hindringer for Kunst og Bindstibelighed, og end mere for en stigende høiere Oplysning. Kulturen kunde ei trives under de bestandige Krige, og under Despotismens Ternaag. Ei heller befordredes den her ved Geistligheden, som i andre Lande; den russiske Geistlighed var yderst raae. Faae af den kunde læse; de faae høiere Geistlige, hos hvem nogen Oplysning kunde søges, levede affondrede, og virkede kun lidt paa den store Hob. Den russiske-græske Kirkes fuldkomne Uafhængighed af Patriarchen i Constantinopel, siden Midten af 14de Seculum, standfede hver Meddelelse fra det sidste Eted, hvor dog altid kunde have været meget at lære, og den græske Kirkes Had mod Latinerne gjorde Rusland næsten utilgjængeligt for Ørientens fremstridende Kultur. Hertil kom, at Ivan, ved at tilintetgjøre Nowgorods og flere Eteders Municipalsforfatning, selv, uden at tænke derpaa, qualte Spiren til den friere Udvikling, som kunde udgaaet fra disse. Alt dette i Forening bevirkede, at Rusland i lang Tid blev bagefter de andre Lande. Handelen var kun ringe formedelst Mangel paa ordentlige Esteder; prægede Mynster fik Russerne først af Mogolerne.

Den Rest af Frihed og stændigt Forfatning, som siden Fortiden fandt Eted, tilintetgjordes i denne Periode, og Regjeringen blev under Ivan og hans Efterfølgere til det fuldkomneste Despotie. De forrige Fyrsters Descendenter og Bojarerne, den høie Adel, udgjorde en mægtig Arveadel, af hvilken toges alle Hoffets Embedsmænd og Czarens Følge. Nogen Middelstand eller Borgerstand fandtes ei siden Ophævelsen af Etedernes Privilegier, deres Indbyggere betragtedes som Liv egne; Bønderne vare Liv egne og deres Kaar meget flette.

I denne Periode dannede sig i det sydlige Rusland i Stepperne fra Dnepr til Ural, hvor ingen Esteder vare, de frigerste Horder, som kaldes Kosaker, et Navn, som

betyder Folk uden Bopæle. Unge Mennesker af forskjellige Stammer dannede her frigeriske Selskaber, lode sig leie af de russiske Fyrster i deres Stridigheder, og anvistes Landstrækninger som Løn. Der dannedes saaledes flere Kolonier ved Don, Ural og paa flere Steder.

F e m t e A f s n i t.

Folkelag udenfor Europa, som i denne Periode have havt nogen afgjørende Indflydelse paa Europas Stater.

A. Tatariske Folk.

82.

Tyrker. Petschenærer og Romaner.

Navnet Tyrk forekommer allerede meget tidligt i de urgamle Benævnelser Turkestan, Turkmanistan. Siden det 8de Seculum bleve de tyrkiske Stammer mere bekjendte, da Araberne undertvang mange af disse Nomader, og tvang dem til at antage Islam. Chaliferne valgte blandt dem deres Livvagt; tilsidst udgjorde de Kjernen af Hæren; men snart bleve de farlige, og virkede til Chalifatets Omstyrtelse. Paa dets Ruiner opstode flere tyrkiske Stater; Seldschukernes, Afsasinernes og Drtokkidernes ere omtalte. Ved Mogolernes Erobringer trængtes flere turkomanniske Nomadestammer til Asiens vestlige Egne. De seldschukiske og chowarezmiske Sultaner toge dem i Tjeneste. Men da Dschingischan odelagde Chowarezmiernes Rige, *) og hans Efterfølgere det seldschukiske Sultanat, saa adsplittedes de turkomanniske Horder, og droge om som Røvere i det vestlige Asien. En

---

*) Chowarezmierne nedstammede fra det sydlige Turkestan, Chowarezm, og gjorde sig uafhængige af Seldschukerne, 1097; de udstrakte deres Erobringer over en stor Deel af Tatariet og Persien. Det odelagdes 1226. Store Skarer toge nu Tjeneste hos Sultanerne af Iconium og Egypten. Kort før Ludvig den 9des Korstog hærgede de Syrien og Palæstina. Levningerne af dem smeltede sammen med Mogolerne.

saadan Horde var de osmanske Tyrker, kaldte saa efter en Anfører Osman eller Othman, † 1328. Han benyttede sig af det græske Riges Svaghed, og erobrede uden Modstand Bethynien 1326. Under ham vedbleve endnu Tyrkerne deres nomadiske Liv. Hans Søn Orkhan († 1360) maa ansees som Stifter af det tyrkiske Rige. Han erobrede Prusa, som for en Tid blev Tyrkernes Hovedsæde, og Nicæa, undertvang alle de tyrkiske Emirer, som dog aldrig ret vilde lyde, og ei for under Muhammed den 2den bleve bragte til fuldkommen Underkastelse, og antog derpaa Titlen af Sultan eller Padscha. Islam indførte han med Magt blandt de undertvungne Folk, som et Middel til at forbinde dem nærmere med Seierherren og holde dem bedre under Naget. Han benyttede sig af Urolighederne i det græske Rige, lod sin Søn Soliman sætte over Hellespont og erobrede Gallipoli. Herved aabnedes Veien til Europa, og snart overvældedes Thracien og Grækenland af Tyrkerne. Orkhan var Stifter af det tyrkiske, den Tid uimodstaaelige Infanterie. Hidtil havde Tyrkerne, som alle nomadiske Folk, kun kæmpet tilhest, men han lod af de unge fangne Christne, som maatte antage Islam, danne et Corps Infanterie, som han gav Navnet Janitscheri eller de nye Soldater, hvoraf Benævnelserne Janitscharer. Orkhan døde 1360. Hans Søn:

1360

Amurath eller Murad den 1ste erobrede 1362 1362
 Adrianopel, og forflyttede det tyrkiske Hovedsæde til Europa; store Erobringer gjordes i Bulgarien, Thracien, Macedonien og Servien, og det græske Rige maatte kjebe Freden ved Tribut. Fyrsten af Servien forbandt sig vel med flere Fyrster for at sætte Tyrkerne en Grændse, men Amuraths Seier ved Kasfowa eller Kaschan 1386 befæstede deres Magt end mere. Denne Sultan er ogsaa bekendt som Lovgiver. Han organiserede Janitscharernes Corps; de udgjorde en staaende Hær, som noie var bun-

den til Sultanen, og ved sin Dvelse havde en stor Overvægt over alle andre daværende Hære. De erobrede Lande uddeelte han som Lehn til sine Hovdinge, som maatte stille Lehnssoldater.

Bajazeth eller Bajazid den 1ste, med Tilnavn Ilderim, d. e. Lynet, overgif i frigerst Land og Birkfomhed sine Forgjængere. Medens en Deel af hans Hær erobrede Landene omkring den sydlige Donau, blokerede han med en anden Deel Constantinopel. Sigismund af Ungarn og de med hans Ungarer forbundne Franskmænd 1396 bleve slagne ved Nikopolis 1396; her kæmpede Tyrkerne førstegang ved Occidentens Riddere. Mogolernes Fremskridt i Asien kaldte ham did, og i Slaget ved An-gora 1402 blev han fangen af Tamerlan og døde i Fangenskab 1403. Seierherren overlod de asiatiske-tyrkiske Lande som Lehn til Bajazeths fangne tredie Søn Musa; i de europæiske opkastede hans anden Søn Soliman sig til Keiser; en tredie Muhammed besad en Strækning ved det sorte Hav. Tamerlan vendte sine Baaben mod Asiens østlige Lande; mellem Bajazeths flere Sønner opkom en 10aarig Krig, hvis Ende blev, at en af dem, Muhammed, efter de Dyriges Undergang, opkastede sig til Teneherre i Riget, som han igjen bragte i Orden. † 1421.

Amurath eller Murad den 2den var en af Tyrkernes dygtigste Regenter, hvis Redelighed og Fromhed roses ligesaameget som hans Mod. Han beleirede Constantinopel, men Oprør i Asien af hans egen Broder Mustafa, som Grækerne understøttede, nødte ham til at vende sig did. Han dæmpede snart Oprøret, og det skulde have været ude med det græske Rige, hvis han ikke, foruden en nye Krig i Asien med Emiren af Karamanien, var bleven angreben af Johannes Hunnyades og Georg Castriota eller Seanderbeg. Efter Hunnyades's Seier ved Nissa 1443, sluttede Amurath 1444 en for de Christne

fordeelagtig Fred, og holdt trolig Betingelserne, skjønt hans Gesandter havde overstredet deres Fuldmagt; men paa Paven's Anstiftelse, mod Hunnades's og Fleres Raad, brød de Christne Freden samme Aar, men denne Troloshed straffedes ved det blodige Nederlag ved Barna 1444.¹⁴⁴⁴ Amurath havde nyelig nedslagt Regjeringen og overdraget samme til sin Søn. Hans Krigere nødte ham til igjen at antage den. Han var just sykselsat med Krigen i Karamanien; hastig endte han denne, undgik de Christnes Flaade i Hellepont, og mødte sin Fiende ved Barna. For at opmuntre sine Krigere, lod han den brudte Fredstractat paa et Spyd bære foran Hæren, under Paakaldelse af den guddommelige Hevn. Togange sloges Tyrkerne tilbage, og Sultanen var allerede paa Flugt; men en Janitschar greb hans Hest i Tøilen og nødte ham til at holde Stand. Et ubesindigt Angreb af Ladislaus den 5te fordærvede Alt, og snart blev de Christnes Flugt almindelig; Ladislaus faldt. Kort efter nedlagde Amurath atter Regjeringen, men et Oprør af Janitscharerne nødte ham til igjen at antage den 1446, og nu beholdt han den til sin Død 1451.

1451

Muhammed den 2den, hans Søn, en Fyrste af store Talenter, men vild og grusom, begyndte sin frigerste Løbebane med Constantinopels Erobring 1453. Man regner hans Erobring til 200 Stæder, og 12, dog smaae Kongeriger. Alle de slaviske Stater ved Donau, som havde hørt under det græske Riges Skjæde, deels erobrede af ham og hans nærmeste Efterfølgere, deels gjordes til afhængige Stater; det sidste var Tilfælde med Moldau og Wallachiet. De uafhængige græske Despotater og Derne i Archipelagus bleve undertvungne af ham; i Asien erobrede han Trapezunt. Ved Paven's Bestræbelser var imidlertid dannet et Forbund mellem Benedig, Ungarn, Seanderbeg og Fyrsten af Karamanien. Men Muhammed havde skabt sig en Seemagt, som veiede op mod den

italienske; var han end uheldig mod Matthias Corvinus, saa var han desto heldigere andenstedes. Han fratog Venezianerne Ragropont, Genueserne Koffa og spærrede for dem det sorte Hav; de moguliske Chaner paa Krim maatte underkaste sig; Karamaniens Erobring begyndtes, og Sclanderbeg maatte rømme Albanien, som stykkeviis erobrede. Derpaa vendte han sig mod Johanniterne paa Rhodos, men blev med stort Tab slaaet tilbage af **1480** Stormesteren Peter d'Alubússon **1480**. Endnu i samme Aar erobrede han Otranto, og satte Paven i saadan Skræk, at han tænkte at rømme over Alperne, og det kunde seet ilde nok ud hvis ei Døden havde bortkaldt **1481** Muhammed **1481**. Hans Son Bajazeth den 2den lignede ei Faderen, mistede Otranto, og var uheldig i **1512** sine meste frigerke Foretagender. Han blev myrdet **1512** af sin ældste Son Selim den 1ste. Denne Sultan undertvang Syrien, Palæstina og Egypten, og alle sædvanlige Handelsveie til Ostindien vare saaledes tilintetgjorte for Europæerne.

Det tyrkiske Riges Forfatning var et fuldkomment militairt Despotie; Thronfølgen, som i alle despotiske Stater vaflende, oftest afhængig af Soldaterne og Hofintriguer.

Til Folk af tatarisk Herkomst, som under og efter Korstogene have forvoldt Rystelser i det østlige Europas Lande, høre Petscheneger eller Petschenærer, af Grækerne kaldte Patzinaerne, samt Kumaner eller Romaner. Det ældste Sæde for disse beslægtede Folk vare Stepperne mellem Wolga og Taik eller Ural. I 9de Seculum fortrængtes Petschenegerne af Romanerne, fastede sig over Chazarerne i det sydlige Rusland og udbredte sig lige til Pruth. For alle Raboer vare de de farligste Fiender, thi de henhørte til de vildeste nomadiske Herder, til hvem ingen Kultur vilde trænge igjennem; Rovgierrighed og Troløshed vare Hovedtræk i deres Charakter, selv om de havde stillet Gidsler kunde man ei for-

lade sig paa dem. De kæmpede tilhest, og deres Vaaben vare Bue og Pile. Længe søgte Alexius Comnenus forgjæves at sætte dem Grændser. Deres Navn forsvandt efterhaanden. I Slutningen af 12te Seculum besad de endnu en Deel af Siebenbürgen, og Zeklerne, d. e. Grændseboerne, skulle nedstamme fra dem.

Uzer og Romaner, om de end i Begyndelsen vare forskjelligte, smeltede dog snart sammen. Deres ældste Bopæle vare ved Jaik. Russerne kaldte dem Polowzer. I 11te Seculum fratog de Pagineakerne deres Besiddelser mellem Don og Dnepr; ogsaa det græske Rige hjemføjte de, da de gik over Donau; de besatte den vestlige Kyst af det sorte Hav fra Donau til Cherson, samt Moldau og Wallachiet. Alexius Comnenus vandt dem ved rige Gaver, men hvilket dog ikke afholdt dem fra at plyndre Adrianopel. Frygtelig hjemføjte de Ungarn, men bleve slagne 1089 af Kong Ladislaus, som lod fangne Romaner nedsætte sig i Landet. I Rusland plyndrede de uophørligt. I 13de Seculum bleve de ved Dnepr Boende undertvungne af Mogolerne; de i Moldau og Wallachiet lode sig christne, og optoges i Ungarn, men forenede sig med Mogolerne til dette Lands Udplyndring, da de bleve trykkede. Dog beholdt de fremdeles deres Boliger her efter Mogolernes Bortgang. De vedbleve længe deres nomadiske Liv. I Ungarn selv smeltede de efterhaanden sammen med de andre Indbyggere, men i Siebenbürgen vedbleve de som Grændseboere eller Zekler at udgjøre en egen Nation. De vare af samme Stamme som Pagineakerne, med hvem de havde meget tilfælleds.

B. Mogoliske Folk.

83.

Mogoler. Dschingischan. Timur eller Tamerlan.

Mogoler eller Mongoler ere af samme Stamme som Hunnerne, og Beskrivelsen over disse passer fuldkommen paa hine. I Legemsbygning, Ansigtstræk, Sprog, Sæder og Religion vare de aldeles forskjellige fra Tataererne, og denne Forskjellighed vedblev kjendelig, skjønt de siden bleve sammenblandede. Deres oprindelige Hjem, hvor de levede som Nomader, var Høiasien, nordfor den chinesiske Muur, mellem China og Sibirien. De bekjendte sig til Budhas Religion, som er udbredt over en saa stor Deel af Asien. Den nedstammer fra Indien, og dens Grundlære er Sjelevandringen. Den lærer, at Jorden var først beboet af himmelske Væsener, som ved Nydelse af en fordærvelig Spise bleve til syndige Mennesker, hvis Fordærvelse tiltager indtil Verdens Undergang og Fornøjelse. I denne Fordærvelsens Periode vare dog 4 himmelske Væsener nedstegne at bestyre Verden. Den sidste af dem er Dschigemuni eller Dschakschamuni, Stifter af den lamaiske Religion, og Verdens nuværende milde Behersker. Fra ham stammer al Religion, som er den samme, kun een, men optagen med forskjellige Organer af de forskjellige Folk; heraf Mogolernes store Tolerance mod alle andre Religioner. Foruden ham er der endnu en Mængde himmelske Væsener, Burchaner. Himmeriget's Glæder skildres ei sandselige som hos Muhammed, men sættes fornemlig i den nære Beskuelse af den høieste Fuldkommenhed og Reenhed. Denne Religion har ogsaa sin Djævel Erlichan, onde Væsener og stræffelige Qvaler, som de Onde skulde lide i Birid eller Helvede. De Onde kunne vel opsvinge sig til en høiere Fuldkommenhed, men deres Sjele maac da renses, ved i en næsten utænklig

Række af Aar at gennemvandre allehaande foragtelige Dyr's Legemer. Bønner, Fasten, Offere og gode Gjerninger, hvortil ogsaa hører Mildhed mod Dyrene, ere Pligter, som Religionen paalægger. Religionens høieste Overhoveder ansees som himmelske Bæfener, d. e. man troer at de himmelske Bæfener have taget deres Bopæl i deres Legemer. Den fornemste af disse Overhoveder er Dalai Lama, den øverste Præst, i hvis Legeme Dschakschanuni selv har sit Sæde. Hans Bopæl er i et Kloster nær Lassa i Tibet; han er udødelig, thi hans himmelske Aand stifter kun Legeme. Foruden Dalai Lama, gives der andre Lamaer, men mindre i Værdighed.

Den store moguliske Stamme adskilles i 2 Hovedstammer, Delots eller Dsongarerer, almindelig kaldte Kalmúcker, og de egentlige Mogoler. De forstjellige Horder stode under arvelige Stammefyrster, der kaldtes snart Chan, snart Taidschu. Indtil Begyndelsen af 13de Seculum stode Mogolerne under et andet mægtigt Folk Kiutscherne eller Mandschuerne, som beherskede en stor Deel af Tatariet og China, og vare en Hovedgreen af den tungusiske Stamme, som udbredte sig i det østlige Asien. Over en af de mange moguliske Horder, ved Floden Kerlon, herskede i Slutningen af 12te Seculum Tesukai. Dennes Søn Temudschin undertvang efter Faderens Død alle de vestlige moguliske Horder. En Præst af hans Slægtskab kundgjorde i en Forsamling af Stammefyrsterne, at have havt en Aabenbaring, at Temudschin skulde faae Herredømmet over hele Verden, og at man skulde kalde ham Dschingischan, d. e. den største Chan. Temudschin adlød det guddommelige Kald, og inden 20 Aar udstrakte hans Herredømme sig fra det østlige Ocean til Forasien og Dnepr. NoGLE af Stammerne deels underkastede sig frivilligen deels bleve undertvungne. Derpaa negtede han at betale Kiutscherne Tribut, og da derover opkom Krig, trængte han ind i det

- 1211 nordlige China 1211. Kitanerne eller Leaot, forhen et herskende Folk her, men som var blevet deels under-
 tvunget deels fortrængt af Niutscherne, underkastede sig
 strax; 90 Stæder gik op i Røg, og Landet forvandlede
 til en Orken af den vilde Erobrer; Korea blev ligeledes
 erobret. Derpaa gik det løs over det chowarezmiske
 Rige. Dets Hovedstæder Bachara og Samarkand
- 1220 erobrede 1220, og i 6 Aar var Rigets Erobring fuld-
 endt, hvorved, foruden flere Strækninger af Tatariet, hele
 Persien indtil Indien kom i Dschingischan's Magt. Store
 Skarer af Chowarezmier flyttede til Palæstina og Syrien,
 som de hærgede; Resten smeltede sammen med Mamluc-
 cerne. Hans Hær formeredes saaledes med tatariske
 Folk, at Mogolerne i Vesten mere bleve bekendte under
 Navnet Tatarer end under deres eget Navn. Medens
 Dschingischan selv erobrede det chowarezmiske Rige, trængte
 hans ældste Søn Tschienschi nordenom det kaspiske
- 1218 Hav og erobrede Kapttschak 1218, og trængte efter
 Seieren ved Kalka ind i Rusland lige til Dnepr; snart
 forlod han dog igjen Landet. Dschingischan's Plan at ero-
 bre Indien mislykkedes. Hans egne Anførere modsatte
 sig under Paaskud af Mabenbaringer. Han begav sig da
 til Karakorum, d. e. den sorte Sand, saa kaldtes Mogo-
 lernes Hovedleirplads. Chanernes Leir med dem, som
 dertil hørte, benævntes den gyldne Horde. Snart for-
 lod han dog samme for at erobre Riget Tangut, som
 indbefattede en stor Deel af China og Tatariet, hvilket
- 1226 han fuldførte 1226. Dschingischan døde 1227, just da han
 1227 var ifærd med at fuldføre Niutschernes fuldkomne Under-
 tvingelse.

Han var en vild og grusom Erobrer, men af en
 fast Charakter. Hans Grusomhed formildedes og fore-
 byggedes ofte af Tlitschutschai, en Descendent af
 Kitanernes Regentfamilie, som blev fangen ved Erobringen
 af det nordlige China, og som Dschingischan gjorde til

sin første Minister og Raadgiver. Han havde megen Andeel i Rigets Indretninger, søgte at formilde Mogolernes raae Sæder og at fremme Kultur. Han lod anlægge Skoler, Bøger oversætte i det mogoliske Sprog, forfattede selv flere Skrifter, og lod indkalde fremmede Kundskabsmænd og Haandværkere.

Dschingischans Rige var for stort til at kunne bestaae som et Heelt, og opløstes efter hans Død i 4 Hoveddele; selv lagde han dertil Grunden ved Deling mellem sine Sønner og Sønnesønner, med den Bestemmelse, at hans Søn Oktai skulde som Storchan have et Overherredømme. Men det faldt vanskeligt for Storchanerne at vedligeholde dette over saa fjerne og mægtige Chaner, og da den 4de Storchan Kublai døde, gjorde de sig alle uafhængige.

Den første Overchan Oktai regjerede fra 1227—1241. Under ham fuldendtes Niutschernes Undertrykning og den fuldkomne Erobring af det nordlige China. Under Batu Chan i Kaptshaf erobrede Mogolerne Kasan, trængte ind i Rusland, og hærgede derpaa i Polen og Schlesien. Hertug Henrik blev slagen og faldt ved Liegnitz 1241, dog kjøbte Mogolerne denne Seier saa dyrt, at de tabte Lysten til at trænge videre frem mod Westen. De mogoliske Horder udbredte sig det følgende Aar over Ungarn og Slavonien ligetil det adriatiske Hav; de betegnede deres Bei ved frygtelige Udelæggelser, og da Landene vare blevne forvandlede til Orkener vendte de igjen tilbage; men det varede længe inden Polen og Ungarn forvandt Følgerne af deres Indfald.

Det første Indfald i Rusland havde ei gjort noget videre Indtryk paa det øvrige Europa; Rusland var da næsten uden al Forbindelse med de vestlige Lande. Desto større Bestyrtelse vakte deres andet, Hertug Henriks Nederlag ved Liegnitz, den ungarske Konge Belas Forjættelse, den Fare, hvormed Tydskland truedes. Paven lod

præke Korstog mod dem, og søgte tillige at gjøre deres vilde Tapperhed uskadelig ved det Middel, som fordum havde viist sig virksomt hos andre vilde Folkelag, nemlig deres Omvendelse til Christendommen, og sendte Missionsnairer iblandt dem. Den fort efter paafulgte Deling - af det store moguliske Rige befriede dog omsider det vestlige Europa fra deres ødelæggende Besøg. Mogolerne vendte deres Naaben for det første mod Osten; Storchanen Munko erobrede nu Tibet og den Deel af Indien, som stoder til China. Hans Broder Hulaka, som herskede i Persien, gjorde Ende paa Chalifatet ved Erobringen af

1258 Bagdad 1258; han undertvang tillige Syrien og Palæstina, trængte frem til Strædet ved Constantinopel, og gjorde de seldschukiske Sultaner afhængige; hans anden Broder Kublai, Vicekonge i China, bekrigede Sydasien, hvor hidtil havde hersket Konger af Dynastiet Song.

1279 Hele China erobredes omsider 1279. Efter Munkos Død

1259 1259 blev Kublai Storchan; han anlagde Peking. Storchannerne antog efterhaanden de Overvundnes større Kultur, men tabte deres gamle Haardsørhed; dette, saavelsom Storchanens fjerne Opholdssted fra de øvrige Vasaller, virkede til det store Riges fuldkomne Opløsning. Kublai

1294 døde 1294, og nu ophørte selv det Skin af Afhængighed, som hidtil havde fundet Sted mellem Storchanen og de øvrige Chaner. Der opstod nu de 4 Hovedstater:

1. China, hvor ialt 10 Regenter af Kublais Efterkommere herskede; men de udartede, og en simpel Chinese Tschu fordrev omsider Mogolerne, og opkastede sig 1368 til Keiser 1368.

2. Persien under Hulakus Efterkommere. Og saa her antog Scierherrerne de Overvundnes Sprog, Sæder, ja selv den muhammedanske Religion. Her herskede idelige Oprør og grusomme indvortes Krige, og mange løsevne Smaastater opstode. Chanernes Tyrannie foranledigede endelig Bagdads Indvaanere til at indkalde den

nye moguliste Verdenssterner Timur, som her stiftede et nyt Dynastie 1392, der dog allerede 1410 styrte af ¹³⁹²1410 Turkomannerne.

3. Dschagatai, her forbleve Mogolerne deres oprindelige nomadiske Levemaade troe, ansaae sig derfor som de ægte Mogoler, og foragtede deres Brødre, der havde antaget fremmede Landes Sæder og Skikke. Chanernes Svaghed foranledigede Landets Udstyknig i ikke mindre end 21 mindre Chanater; de erkjendte vel en Overchan, men hans Anseelse havde intet at betyde. Islam indførtes vel og blandt disse Mogoler, dog bleve de aldrig strenge Jagttagere af dens Forrifter, især overtraadte de gjerne Muhammeds Lov imod stærke Drikke. Timur underkastede sig de flere mindre Chanater og stiftede et nyt Dynastie.

4. Kapttschak under Dschingischans Sønneson Batu, bekjendt af sine Erobringer i Europa. Han op slog sin Leier i Serai ved Wolga. Hans Efterkommere herskede som uafhængige Chaner, men undre indre Uroligheder. Timur blandede sig i disse og hærgede Landet. Det opløstes efter ham i flere minder Chanater, Krim, som omsider maatte underkaste sig Osmanerne, Kasan og Astrachan, som omsider erobrede af Ivan Basilowitsch 2, Turow ved Irtsch, hvis Hovedstad var Sibir, der ligeledes af samme Czar lagdes under Rusland. Samme Skjebne havde det egentlige Kapttschak eller de nogaiske Tatarers Land. I Kapttschak var den muhammedanske Religion indført af Batus Broder og Eftermand.

Endnu engang, i det 14de Aarhundrede, betraadte en nye mogulist Erobrer sin Forgjænger Dschingischans blodige Bane. En af de mange mindre Chaner i Dschagatai var Timur i Kesch, sydfør Samarkand. Han kaldtes gjerne Timur Lenk, d. e. den Halte, hvoraf man har dannet det urigtige Navn Tamerlan. Han benyttede

de de indre Uroligheder til at bemægtige sig Dschagatai, men af hyllet Betsedenhed lod han længe for et Syns Skyld vælge Storchaner af Dschingischans Familie, og antog ei selv Titel af Chan. Timur selv gjorde nu store Erobringer; først undertvang han det kalmykiske Rige Chasgar, i Kapttschak indsatte han en nye Chan. Hele Persien, Georgien og Landene ved Euphrat erobrede. Han trængte ind i Rusland og ødelagde Njow og Moskwa. Derpaa gjorde han et Tog til Indien; Delhi erobredes med største Blodsudgydelse 1398, og hans Odelæggelser strakte sig ligetil Mundingen af Ganges. Herefter gik hans Tog atter mod Westen. Bajazeth havde, ved at beskytte den fordrevne Fyrste af Bagdad, optændt hans Hevngjerrighed. Han rykkede mod hans Lande, just da Bajazeth beleirede Constantinopel. Sultanen gik mod ham med 400000 Mand, men Timur stillede dobbelt saamange, thi for de nomadiske Mogoler, som førte Alt med sig, var det let at opstille uhyre Hære paa en Plet. Bajazeth blev overvunden og fangen i det blodige Slag ved Angora 1402. Der fortælles, at han ved sine overmodige Svar skal have opirret Seierherren, saa at han lod ham føre omkring i et Jernbuur. Han overlod Bajazeths Søn Musa Faderens asiatiske Lande, indsatte i Notolien de smaae tyrkiske Fyrster, men gjorde dem alle, saavel som Egypten, statskyldige. Efter denne Krig vendte Timur tilbage til Samarkand og lavede sig til at angribe China, men paa dette Tog døde han 1405.

Timur var ligesom Dschingischan en vild Erobrer, hans kjæreste Tropær vare Pyramider opstablede af de slagne Fienders Hoveder. Hertil kom endnu Religionsintoleranee. Han og hans fleste Undersaatter bekjendte sig til Islam og til Alis Sect, og han ansaae sin Religions Udbredelse ved Krig som en religiøs Pligt. Med al sin Bildhed handlede han undertiden ædelmodigt. Han viiste sig ogsaa som Ven af Videnskaberne, og lod anlægge en

Høiskole i Kesch. Blandt sine Mogoler søgte han at fremme Kunster og Kultur, ved at flytte alleslags Kunstnere og Haandværkere fra de erobrede Lande til Dschagatai, der ansaaes som Mogolernes egentlige Hjem. Staden Samarkand begunstigede han fortrinlig; han lod der anlægge Waabenfabriker og Silfemanagerer; den blev et Hovedoplagssted for den rige Handel mellem Indien, China og Europa. Hans Hof var overordentlig hyppigt; Pragt i Klæder og Huusgeraad overgik næsten al Forestilling. Men med Alt dette, og uagtet han saavel i Samarkand som i Kesch lod opføre prægtige Paladser, elskede Timur dog mest det nomadiske Liv, og opholdt sig med sit Hof mere i Telte i sin Leir udenfor Samarkand, end i Staden selv.

Timurs Erobringer foranledigede Udvandringer; man antager, at hans Tog til Indien først har foranlediget Zigeunerne's Ankomst til Europa. Man troer, at dette vandrende Folk, som man har givet forskjellige Navne, Ægypter, Taterne o. fl., oprindeligen henhører til den laveste Kaste, Variakasten i Indien, som ved Timurs Indfald er bleven fordreven og siden ved Tsemannerne's Erobringer trængt videre mod Vest. Zigeunerne's i mange Henseender paafaldende Lighed med Indierne gjør denne Mening sandsynlig. De viiste sig først i Moldau, Wallachiet og Ungarn, hvor de endnu findes talrigst, men gennemstreifede ogsaa i mindre Hobe Europas fleste Lande, meest som Spaamænd, Betlere, Tyvebander o. del., ere for deres Haandtering overalt blevne foragtede og forfulgte, og Udgangen er bleven dem forbuden til mange Lande.

Timurs's store Rige faldt snart sammen efter hans Død. Kun ved Strengthed havde han holdt sine Sønner i Lydighed. Han havde bestemt den ældste til Overchan, og for alle de øvrige Sønner og Sønnesønner havde han bestemt Statholderstaber. Men der opkom snart Strid

mellem dem, og Testamentet omkastedes. Det vestlige Asien erobredes af Os mannerne; i Persien opstode nye turkomanniske Dynastier, og disse fortrængtes omtrent 1500 af Ismael Sophi, Stifter af Sophis Dynastie. I Buchariet tilintetgjordes Møgolernes Herredømme af Uzbekerne, men deres Herredømme opløstes snart i mange smaae. Kun i Indien vedblev endnu en Tidlang Timurs Efterkommere at herske, da den fra Samarkand fordrevne Timuride Baber flygtede til Hindostan, tog sit Sæde i Delhi, og oprettede et Rige, der siden indbefattede den største Deel af Hindostan. Men under svage Regenter løbrev sig hele Provindser. Perseren Schach Nadir erobrede ved Indur, og den sidste Rest af Stormoguls Rige er i nyere Tider kommet under Englændernes Herredømme. De nomadiske Møgoler i Hoiasien staae under China, og følge Dalai Lamas Lære.

Rettelser og Trykfeil til Udtoget af *Widdel-* *alderens Historie, andet Oplag.*

Side		
6	ℓ. 20 f. o.	Don læs Dnepr
9	= 9 —	ved l. med
11	= 16 —	fulle l. fulde
"	= 2 f. n.	Dschbel l. Dschebel
14	= 12 —	fløise l. fløise
16	= 1 f. o.	vare rykkede l. var rykket
19	= 3 f. o.	Euser l. Euser
20	= 16 —	Rhin og Lech l. mellem Rhin og Lech
27	= 12 f. n.	ligeledes l. ligeledes
"	" " —	denns l. dennes
"	" 8 —	Datter l. Dattersøn
30	= 7 f. o.	synes l. syntes
31	= 11 —	den østgothiske Krig l. det østgothiske Rige
38	= 17 f. n.	Basaler l. Basaller
43	= 10 —	Ilneri l. Ilmen
45	= 13 f. n.	og i Mergen 1256 l. 1156
46	= 18 f. o.	Bugarer l. Bulgarer
47	= 6 —	seude l. sende
"	" 9 —	Bogoris l. Bogores
48	= 7 —	udenfor l. indenfor
51	= 2 —	Descendenter l. Descendent
52	= 12 —	semetiske l. semitiske
"	" 16 —	fra l. for
59	= 8 —	i Mergen 664 l. 644
60	= 11 —	Kerex l. Keres
62	= 6 f. n.	619 l. 809
67	= 10 —	Sutanerne l. Sultanerne
"	" 4 —	Dzman l. Selim I
72	= 17 f. o.	mægtig l. nægte
"	" 7 f. n.	Sachser l. Sachser
83	= 6 f. o.	Lothard l. Lothar
84	= 13 —	Scelbe l. Schelbe
84	= 20 —	spandste l. spanske
88	= 1 —	Ludvig 2 l. Rudolph 2
91	= 14 —	Boiton l. Poiton
93	= 10 f. n.	Georg 7 l. Gregor 7
108	= 10 f. o.	Guiscar l. Guiscard
116	= 3 —	deres l. hans
"	" 9 & 10 f. n.	Rogers Død 1111 l. Rogers Søn Wilhelms Død 1137
"	" 9 —	Roger l. Roger 2

Side		
116	ℓ. 8 f. n.	Brobee l. Brodersøn
=	= 5 —	Rogers l. Roger 2dens
120	= 3 f. o.	1041 l. 1042
=	= 14 —	Søn l. Sønnesøn
122	= 6 —	1229 l. 1289
126	= 10 —	40 l. 60
131	= 8 —	1041 l. 1042
141	= 17 —	regliglieuse l. religieuse
144	= 3 —	Comnernes l. Comnernes
170	= 5 f. n.	Scisma l. Schisma
196	= 11 —	Dondolo l. Dandulo
197	= 1 f. o.	Comnernes l. Comnernes
=	= 7 f. n.	i Margen 2121 l. 1221
200	= 12 —	Turkistan l. Türkestan
203	= 12 f. o.	Ligna l. Lingua
205	= 9 —	Balette l. Balette
207	= 4 —	for l. af
=	= = —	erfares l. ansøres
211	= 3 f. n.	Knapper l. Knappen
216	= 10 —	desu l. desuden
218	= 9 —	Ludvig 7 († 1108) l. Ludvig 6 († 1137)
219	= 4 f. o.	sparedes l. sporedes
222	= 13 f. n.	medicænst l. medicinste
228	= 3 —	Donte l. Dante
=	= = —	Profalster l. Profalsten
=	= = —	Boccacio l. Boccaccio
237	= 17 —	Phillip l. Philip
238	= 7 f. o.	Fred l. Feide
254	= 10 f. n.	Dünvits l. Dunois
=	sidste Linie	Talbot l. Talbot
255	ℓ. 14 f. o.	udviflede l. indviflede
256	= 1 —	Bandricourt l. Bandricourt
=	= 2 —	Bauconleurs l. Baucouleurs
=	= 17 —	Arvas l. Arras
258	= 3 f. n.	og i Marg. 1451 l. 1461
259	= 4 f. o.	1451 l. 1461
272	= 1 —	Compobasfo l. Campobasfo
=	= 10 f. n.	Ludvig l. Carl
276	= 16 —	1125 l. 1135
280	= 17 —	1199 l. 1169
283	= 14 f. o.	50000 l. 150000
287	= 6 —	40 l. 24
288	= 5 —	og i Marg. 1264 l. 1265
289	= 7 —	rare l. raæ
290	= 9 f. n.	Davld l. Robert
301	= 9 —	1555 l. 1455
321	= 9 f. o.	Goslar l. Goslar
322	= 19 f. n.	Roger 1ste l. Roger 2den
323	= 1 f. o.	1164 l. 1194

Side

327	L.	1	f. o.	Honarius l. Honorius
329	=	15	f. n.	Stænder l. Stæder
330	=	11	f. o.	ingen af Stæderne l. intet af Stæderne
349	=	16	f. n.	Laterankirken l. Laterankirken
359	=	18	—	Georg 12 l. Gregor 12
=	=	4	—	Colonna l. Colonna
364	=	14 & 15	f. o.	udvortes l. indvortes — indvortes l. udvortes
371	=	12	f. n.	Duo l. Dur
=	=	=	—	Baluccir l. Bauluccio
372	=	15	f. o.	Michiali l. Michieli
=	=	7	f. n.	Grandinego l. Gradenigo
374	=	4	—	Dondolo l. Dandolo
375	=	1	—	og i Marg. 1387 l. 1381
376	=	12	f. n.	Peru l. Pera
379	=	15	—	og de følgende Linier: Medicterne l. Medicerne
=	=	13	—	Savanerola l. Savonarola
382	=	15	—	gfenerobre l. gjenoprette
383	=	5	f. o.	Poleologus l. Palæologus
=	=	7	f. n.	Arrogonien l. Arragonien
384	=	13	—	arrogonste l. arragonste
387	=	3	f. o.	Maines l. Maines
=	=	9	—	Han l. Ham
=	=	15	f. n.	Migieri l. Mighieri
=	=	=	—	Boecacie l. Boccaccio
388	=	13	f. o.	Pløstik l. Pløstik
389	=	3	—	og l. eller
=	=	4	—	Skjtsherre l. Skjts herrer
394	=	6	—	Martie l. Martel
395	=	8	—	Mosquito l. Mosquita
396	=	3	—	Svigerson l. Svigerfader
397	=	7	—	Abencerroagernes l. Abencerragernes
398	=	13	—	efter Navarra tilføies Biscaya
399	=	2	f. n.	eller l. el
407	=	16	—	Torquemado l. Torquemada
408	=	19	f. o.	Religionsfjærhed l. Religionsindfjærhed
412	=	13	—	Søn l. Sønneson
419	=	5	f. n.	Ingis l. Sverres Datter Christina
=	=	sidste	Linie.	1277 l. 1217
420	L.	9	f. o.	Farbroder l. Slægting
421	=	14	f. n.	400 l. 60 til 80
425	=	2	f. o.	trende l. trettende
425	=	7	—	Truchhesz l. Truchsesz
426	=	12	—	Rimbeigla l. Rymbegla
434	=	4	f. n.	Loyard l. Lavard
435	=	5	f. o.	hoie faldt l. henfaldt
436	=	17	—	Søn l. Broder
440	=	10	—	Manders l. Finderup
441	=	3	f. n.	Holland l. Halland
446	=	8	—	1461 l. 1361

Side		
54	2 f. o.	Rigsforstander l. Rigsforsamling
59	= 17 —	Rongers l. Rigers
61	= 9 —	Bentson l. Bengtson
62	= 16 f. n.	Skotlande l. Skatlande
63	= 10 f. o.	Gante l. Gaute
66	= 4 f. n.	1720 l. 1520
67	= 4 —	7de Novbr. l. 8de Novbr.
68	= 15 f. o.	Slaghæk l. Slaghæk
73	= 6 f. n.	Bethynien l. Bithynien
74	= 17 —	Amuroth l. Amurath
77	= 5 f. o.	Seanderbeg l. Scanderbeg
79	= 14 f. n.	Donau l. Don
=	= 9 —	Vita l. Bela
80	= 4 f. o.	Rigsdage l. Retsdage
=	= 7 —	ham l. han
=	= = —	istedetfor Slavonien og Croatien l. betydelige Dele af Dalmatien
=	sidste Tiue: og skjønt de 2c. udgaaer og læses: dette røverste (nomadiske) hedenste Folk blev ofte farligt 2c. 2c.	
82	2. 12 f. n.	Siebenbürger l. Siebenbürgen
84	= 19 —	Zepolyo l. Zapolya
=	= 17 —	Podobrods l. Podibrads
87	= 4 f. o.	Otto 3 l. Otto 4
92	= 8 f. n.	1362 l. 1562
93	= 10 —	snart l. faaet
95	= 7 og 10 f. o.	Wassiliowitz l. Wassiliowitz
96	= 15 f. o.	Orientens l. Occidentens

daarlig

Deacidified using the Bookkeeper process.
Neutralizing agent: Magnesium Oxide
Treatment Date: **MAY - 2002**

PreservationTechnologies

A WORLD LEADER IN PAPER PRESERVATION

111 Thomson Park Drive
Cranberry Township, PA 16066
(724) 779-2111

LIBRARY OF CONGRESS

0 009 491 447 4

